

T.C.

EGE ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

**ERKEN DÖNEM VÜCÛH VE NEZÂİR ESERLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Emine Büşra ARICI

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

İZMİR

2023

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ERKEN DÖNEM VÜCÛH VE NEZÂİR ESERLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI

Yüksek Lisans Tezi

Emine Büşra ARICI

Tez Danışmanı:
Dr. Öğr. Üyesi Seyfullah EFE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Temel İslam Bilimleri Yüksek Lisans Programı

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum **Erken Dönem Vücûh ve Nezâir Eserlerinin Karşılaştırılması** adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Emine Büşra Arıcı

ÖNSÖZ

Tez konusuna karar verme sürecinin, akademiye yeni adım atmış bir yüksek lisans öğrencisi için yönlendirmeye en çok ihtiyaç duyulan dönem olduğunu düşünüyorum. Uçsuz bucaksız bir araştırma evreni içerisinde ne istediğine karar vermek zannedildiği kadar kolay olmuyor. Şanslıydım ki bu süreçte yalnız değildim. Yüksek lisansa başladığım yıl, fakültedeki hocalarım Vücûh ve Nezâir eserlerinin tercümesini yapmaya karar verdiler. Onların başlattığı projeye ben de dahil oldum. Bu proje, ilgi alanımı keşfetmem ve tez konumu seçmemde önemli bir role sahip oldu. Yahyâ b. Sellâm'ın Tesârîf eseriyle başlayan çeviri faaliyeti esnasında, onun eserinin Mukâtil'in eseriyle olan benzerliği dikkatimizi çekti. Vücûh ve Nezâir ile ilgili eserlerin birbiriyle karşılaştırıldığı bir çalışmanın daha önce yapılmamış olduğunu görünce bu boşluğu doldurmak gerektiğini düşündük ve bu şekilde hocalarımla birlikte tez konuma karar vermiş olduk. Başlangıçta Vücûh Nezâir'e dair yazılmış ilk beş eserin karşılaştırmasını yapmaya karar vermiş olsak da bunun çok geniş kapsamlı olacağını görüp eser sayısını üçe indirdik. Buna rağmen hem sayfa sayısı olarak tahminimden daha fazla olan hem de tamamlanma süresi açısından beklediğimden daha uzun süren bir çalışma ortaya çıktı.

Yahyâ'nın Tesârîf isimli eserini, çeviri projesi kapsamında hocalarımla birlikte tercüme etmiş olmak bu süreçte en büyük şansım oldu. Çünkü bu çeviri esnasında yapılan beyin fırtınaları sayesinde ben de eserleri karşılaştırırken dikkat edeceğim noktalar ve izleyeceğim yöntem hakkında bir yol haritası çıkarmış oldum. Buna göre ilk etapta çalışmama konu olan eserlerdeki tüm maddeleri listeleyip ortak ve özgün kelimeleri tespit ettim. Ardından alfabetik tablolar oluşturarak müelliflerin bu maddeleri ele alış şeklini hem biçim hem içerik olarak karşılaştırdım. Hazırladığım tabloların, eserlerin benzer ve farklı yönleri hakkında fikir verecek ölçüde anlaşılır ve net olmasına dikkat ettim. Belki de bu sebeple tabloları hazırlamak, tez yazım sürecinin en uzun süren kısmıydı.

Bu süreci daha da uzun ve zorlu hale getiren ise pandemi koşulları nedeniyle üniversite ortamından uzak kalmaktı. Rutinlerimizin tamamen değiştiği bir döneme adapte olmaya çalışırken teze odaklanmak ve düzenli bir çalışma programı oluşturmak çok zordu. Bunun yanı sıra bir de yola beraber çıktığım hocalarımla fakülteden ayrılması ve benim de onların peşinden yatay geçiş yapmam gibi faktörler evdeki hesabın çarşıya uymadığını bir kez daha göstermiş oldu.

Fakat nihayetinde yüksek lisans tezimi bitirmiş olmanın tarif edilemez huzurunu yaşıyorum. Pandemi koşullarıyla birlikte normalde olduğundan daha uzun ve zorlu geçen tez yazım sürecini tamamladığım ve çalışmamı sizlere sunabildiğim için çok mutluyum.

İzmir

15/01/2023

Emine Büşra Arıcı

ÖZET

Vücûh ve Nezâir, bir kelimenin Kur'ân'da kaç farklı anlamda kullanıldığını ve bu farklı anlamların hangi âyetlerde tekrar edildiğini tespit ederek Kur'ân'ın doğru anlaşılmasına yardımcı olan Kur'ân ilimlerinden bir tanesidir. Vücûh ve Nezâir'e dair günümüze ulaşan en eski eser Mukâtil b. Süleymân'a aittir. Alanın otoritesi olarak kabul edilen Mukâtil'in ve onu takip eden Hârûn b. Mûsâ ile Yahyâ b. Sellâm'ın eserleri kronolojik olarak incelendiğinde bu ilmin gelişimi hakkında fikir sahibi olmak mümkündür.

Vücûh ve Nezâir'e dair yazılmış ilk eserlerin karşılaştırıldığı bu çalışma, iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Vücûh Nezâir ilmi ve erken dönem Vücûh Nezâir eserleri hakkında bilgi verilmiş, ikinci bölümünde ise bu eserler hem biçim hem içerik açısından karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada yapılan karşılaştırma ile erken dönem Vücûh ve Nezâir eserlerinde hem var olan birikimin kullanıldığı hem de bu birikime ilavelerde bulunduğu sonucuna varılmıştır. Bu durum Vücûh ve Nezâir ilminin kümülatif bir şekilde ilerlediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân İlimleri, Ulûmu'l-Kur'ân, Vücûh ve Nezâir, Mukâtil b. Süleymân, Hârûn b. Mûsâ, Yahyâ b. Sellâm.

ABSTRACT

Wujouh and Nazaer is one of the sciences that assists to understand the Holy Qur'ân correctly deal with how many different meanings a word is used in the Qur'ân and in which verses these different meanings are repeated. The oldest existing work on Wujouh and Nazaer is belong to Muqâtil ibn Sulaymân. Muqâtil, who was accepted as the authorized of the field, and Haroon ibn Musa and Yahyâ ibn Sallam's works are examined chronologically, it is possible to have an idea about the development of this science.

This study, which compares the first works written on Wujouh and Nazaer, consists of two chapters. In the first chapter, information was given about the science of Wujouh Nazaer and early works of Wujouh and Nazaer Literature; in the second chapter, these works were compared in terms of both form and content. With the comparison made in this study, it was concluded that in the early literature of Wujouh and Nazaer works was used the existing knowledge and additions were made to this knowledge. This situation shows that the science of Wujouh and Nazaer has progressed cumulatively.

Key Words: Ulum al-Quran, The Sciences of the Qur'an, Wujouh and Nazaer, Muqâtil ibn Sulaymân, Haroon ibn Musa, Yahyâ ibn Sallam, at-Tasarif.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xx
KISALTMALAR	xxi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

VÜCÛH VE NEZÂİR İLMİ VE ERKEN DÖNEM VÜCÛH VE NEZÂİR ESERLERİ

1.1. Vücûh ve Nezâir İlmi	5
1.2. Mukâtil b. Süleymân ve <i>el-Vücûh ve 'n-Nezâir fî'l-Kur'âni 'l-Kerîm</i> İsimli Eseri	12
1.3. Hârûn b. Mûsâ ve <i>el-Vücûh ve 'n-Nezâir fî'l-Kur'âni 'l-Kerîm</i> İsimli Eseri	16
1.4. Yahyâ b. Sellâm ve <i>et-Tesârif: Tefsîrû 'l-Kur'ân mimme 'ştebehet Esmâühû ve Tasarrafet Meânîh</i> İsimli Eseri	17

İKİNCİ BÖLÜM

VÜCÛH VE NEZÂİR ESERLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

2.1. Eserlerin Madde Başlıkları Bakımından Karşılaştırılması	20
2.1.1. Alfabetik Sıraya Göre Eserlerde Ele Alınan Madde Başlıkları	22
2.1.2. Değerlendirme	49
2.2. Eserlerin İçerik Bakımından Karşılaştırılması	53
2.2.1. Alfabetik Sıraya Göre Eserlerde Ele Alınan Maddelerin İçeriği	54
2.2.2. Değerlendirme	414

SONUÇ	423
KAYNAKÇA.....	430
TEŞEKKÜR.....	438
ÖZGEÇMİŞ	439

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: “ا” ile Başlayan Maddeler	23
Tablo 2: “ب” ile Başlayan Maddeler	25
Tablo 3: “ت” ile Başlayan Maddeler	26
Tablo 4: “ج” ile Başlayan Maddeler	27
Tablo 5: “ح” ile Başlayan Maddeler	28
Tablo 6: “خ” ile Başlayan Maddeler	30
Tablo 7: “د” ile Başlayan Maddeler	31
Tablo 8: “ذ” ile Başlayan Maddeler	31
Tablo 9: “ر” ile Başlayan Maddeler	32
Tablo 10: “ز” ile Başlayan Maddeler	32
Tablo 11: “س” ile Başlayan Maddeler	33
Tablo 12: “ش” ile Başlayan Maddeler	34
Tablo 13: “ص” ile Başlayan Maddeler	35
Tablo 14: “ض” ile Başlayan Maddeler	36
Tablo 15: “ط” ile Başlayan Maddeler	36
Tablo 16: “ظ” ile Başlayan Maddeler	38
Tablo 17: “ع” ile Başlayan Maddeler	39
Tablo 18: “ف” ile Başlayan Maddeler	40
Tablo 19: “ق” ile Başlayan Maddeler	41

Tablo 20: “ك” ile Başlayan Maddeler	42
Tablo 21: “ل” ile Başlayan Maddeler	43
Tablo 22: “م” ile Başlayan Maddeler	44
Tablo 23: “ن” ile Başlayan Maddeler	46
Tablo 24: “ه” ile Başlayan Maddeler	47
Tablo 25: “و” ile Başlayan Maddeler	48
Tablo 26: “ي” ile Başlayan Maddeler	49
Tablo 27: “el-Âhiret/الآخرة” Maddesi	54
Tablo 28: “Âl/آل” Maddesi	57
Tablo 29: “Âvev/آووا” Maddesi	60
Tablo 30: “Âyet/آية” Maddesi	62
Tablo 31: “el-İttibâ/الاتباع” Maddesi	65
Tablo 32: “İttekû/اتقوا” Maddesi	66
Tablo 33: “el-İsm/الاسم” Maddesi	67
Tablo 34: “el-Ecel/الأجل” Maddesi	69
Tablo 35: “Ehad/أحد” Maddesi	71
Tablo 36: “el-Ahzâb/الأحزاب” Maddesi	72
Tablo 37: “Ehasse/أحسن” Maddesi	75
Tablo 38: “el-İhâ/الإخاء” Maddesi	76
Tablo 39: “el-Ahz/أخذ” Maddesi	77

Tablo 40: “Ednâ/أَدْنَى” Maddesi	79
Tablo 41: “Ezân/أَذَان” Maddesi	81
Tablo 42: “Ersâhâ/أَرْسَاهَا” Maddesi	82
Tablo 43: “el-Arz/الأَرْض” Maddesi	84
Tablo 44: “el-Ezvâc/الْأَزْوَاج” Maddesi	87
Tablo 45: “el-Esbâb/الْأَسْبَاب” Maddesi	89
Tablo 46: “el-İstîtâ‘at/الْإِسْطَاعَات” Maddesi	91
Tablo 47: “el-İstiğfâr/الْإِسْتِغْفَار” Maddesi	92
Tablo 48: “İstekberû/اسْتَكْبَرُوا” Maddesi	94
Tablo 49: “el-İslâm/الْإِسْلَام” Maddesi	95
Tablo 50: “el-İştirâ‘/الْإِشْتِرَاءُ” Maddesi	97
Tablo 51: “el-Eşhâd/الشَّهَادَات” Maddesi	99
Tablo 52: “İtma’enne/إِطْمَأَنَّ” Maddesi	101
Tablo 53: “el-Izhâr/الْإِظْهَار” Maddesi	103
Tablo 54: “U‘bûdü ve el-İbâdet/اعْبُدُوا وَالْعِبَادَة” Maddesi	105
Tablo 55: “el-İ‘tidâ/الْإِعْتِدَاءُ” Maddesi	107
Tablo 56: “el-A‘mâ/الْأَعْمَى” Maddesi	108
Tablo 57: “Efleha/أَفْلَحَ” Maddesi	110
Tablo 58: “Ekâme’s-Salât/أَقَامَ الصَّلَاةَ” Maddesi	111
Tablo 59: “İllâ/إِلَّا” Maddesi	113

Tablo 60: “İlâ/إلى” Maddesi	116
Tablo 61: “Em/أم” Maddesi	118
Tablo 62: “İmâm/إمام” Maddesi	119
Tablo 63: “Ümmet/أمة” Maddesi	120
Tablo 64: “el-Emsâl/الأمثال” Maddesi	123
Tablo 65: “Emr/أمر” Maddesi	125
Tablo 66: “el-Emr/الأمر” Maddesi	128
Tablo 67: “İn/إن” Maddesi	129
Tablo 68: “Enşee/أنشأ” Maddesi	131
Tablo 69: “el-Enfüs/الأنفس” Maddesi	132
Tablo 70: “Ennâ/أني” Maddesi	134
Tablo 71: “Ev/أو” Maddesi	135
Tablo 72: “Evvel/أول” Maddesi	136
Tablo 73: “el-Îmân/الإيمان” Maddesi	139
Tablo 74: “Bâû/باءوا” Maddesi	141
Tablo 75: “bi-İznillâh/بإذن الله” Maddesi	143
Tablo 76: “el-Be’s/البأس” Maddesi	144
Tablo 77: “el-Bâtıl/الباطل” Maddesi	145
Tablo 78: “el-Birr/البر” Maddesi	147
Tablo 79: “Burhân/برهان” Maddesi	149

Tablo 80: “el-Basar/البصر” Maddesi	150
Tablo 81: “el-Batş/البطش” Maddesi	151
Tablo 82: “Ba’l/بعل” Maddesi	152
Tablo 83: “el-Bağy/البغي” Maddesi	152
Tablo 84: “Te’ vîl/تأويل” Maddesi	154
Tablo 85: “et-Teskîn/التسكين” Maddesi	156
Tablo 86: “et-Tasrîf/التصريف” Maddesi	157
Tablo 87: “et-Tefrît ve el-Fart/التفريط والفرط” Maddesi	159
Tablo 88: “et-Tafsîl/التفصيل” Maddesi	160
Tablo 89: “et-Telakkî/التلقي” Maddesi	161
Tablo 90: “et-Teveffî/التوفي” Maddesi	162
Tablo 91: “Tevellâ/تولى” Maddesi	164
Tablo 92: “el-Cebbâr/الجبار” Maddesi	165
Tablo 93: “el-Cidâl/الجدال” Maddesi	167
Tablo 94: “ve Ce’alû/وجعلوا” Maddesi	168
Tablo 95: “el-Cihâd/الجهاد” Maddesi	169
Tablo 96: “Habl/حبل” Maddesi	170
Tablo 97: “Hattâ/حتى” Maddesi	172
Tablo 98: “el-Harb/الحرب” Maddesi	174
Tablo 99: “el-Hars/الحرث” Maddesi	175

Tablo 100: “Harac/حرج” Maddesi	176
Tablo 101: “el-Hisâb/الحساب” Maddesi	178
Tablo 102: “Hüsnen/حسنا” Maddesi	179
Tablo 103: “el-Hasene ve's-Seyyie/الحسنة والسيئة” Maddesi	181
Tablo 104: “el-Husnâ/الحسنى” Maddesi	183
Tablo 105: “el-Haşr/الحشر” Maddesi	185
Tablo 106: “el-Hakk/الحق” Maddesi	187
Tablo 107: “el-Hikmet/الحكمة” Maddesi	189
Tablo 108: “el-Hamîm/الحميم” Maddesi	191
Tablo 109: “el-Hins/الحنث” Maddesi	192
Tablo 110: “el-Hayât/الحياة” Maddesi	192
Tablo 111: “Hîn/حين” Maddesi	194
Tablo 112: “el-Hâsî’ ve el-Hâsi’în/الخاصى والخاصين” Maddesi	195
Tablo 113: “Hâtîn/خاطفين” Maddesi	196
Tablo 114: “el-Hîzy/الخزي” Maddesi	197
Tablo 115: “el-Hüsrân/الخرسان” Maddesi	199
Tablo 116: “el-Halk/الخلق” Maddesi	200
Tablo 117: “el-Havf/الخوف” Maddesi	201
Tablo 118: “el-Hıyâne/الخيانة” Maddesi	203
Tablo 119: “el-Hayr/الخير” Maddesi	205

Tablo 120: “ed-Duâ’/الدعاء” Maddesi	207
Tablo 121: “ed-Dîn/الدين” Maddesi	208
Tablo 122: “Zerû/ذروا” Maddesi	210
Tablo 123: “ez-Zikr/الذكر” Maddesi	212
Tablo 124: “er-Recâ’/الرجاء” Maddesi	216
Tablo 125: “er-Recz, er-Ricz, er-Rics/الرَّجْزُ والرَّجَزُ والرجس” Maddesi	217
Tablo 126: “er-Recm/الرجم” Maddesi	218
Tablo 127: “er-Rahmet/الرحمة” Maddesi	220
Tablo 128: “er-Rakîb/الركيب” Maddesi	223
Tablo 129: “Ravh/روح” Maddesi	224
Tablo 130: “er-Rûh/الروح” Maddesi	225
Tablo 131: “ez-Zübur/الزبر” Maddesi	226
Tablo 132: “ez-Zuhruf/الزخرف” Maddesi	228
Tablo 133: “es-Sebîl/السبيل” Maddesi	229
Tablo 134: “Serî’/سريع” Maddesi	231
Tablo 135: “es-Sa’y/السعي” Maddesi	233
Tablo 136: “es-Selâm/السلام” Maddesi	235
Tablo 137: “es-Sultân/السلطان” Maddesi	237
Tablo 138: “es-Semâ’/السماء” Maddesi	238
Tablo 139: “es-Semî’/السميع” Maddesi	239

Tablo 140: “es-Sû’/السوء” Maddesi	241
Tablo 141: “Sevâ’/سواء” Maddesi	243
Tablo 142: “es-Sevâ’/السواء” Maddesi	245
Tablo 143: “es-Seyyiât/السيئات” Maddesi	246
Tablo 144: “eş-Şirk/الشرك” Maddesi	247
Tablo 145: “Şikâk/شفاق” Maddesi	249
Tablo 146: “eş-Şükr/الشكر” Maddesi	251
Tablo 147: “Şiya’an/شيئاً” Maddesi	252
Tablo 148: “es-Sâdikîn/الصادقين” Maddesi	253
Tablo 149: “es-Sâ’ika/الصاعقة” Maddesi	254
Tablo 150: “es-Sırât/الصراط” Maddesi	255
Tablo 151: “Sırr/صر” Maddesi	256
Tablo 152: “es-Saff/الصف” Maddesi	258
Tablo 153: “es-Salât/الصلاة” Maddesi	259
Tablo 154: “es-Salâh/الصالح” Maddesi	260
Tablo 155: “Sayha/صيحة” Maddesi	261
Tablo 156: “ed-Duhâ/الضحى” Maddesi	262
Tablo 157: “Darb/ضرب” Maddesi	263
Tablo 158: “ed-Durr/الضرر” Maddesi	264
Tablo 159: “Dalâl/ضلال” Maddesi	266

Tablo 160: “et-Tâğût/الطاغوت” Maddesi	267
Tablo 161: “et-Ta‘âm/الطعام” Maddesi	269
Tablo 162: “et-Tuğyân/الطغيان” Maddesi	270
Tablo 163: “et-Tahûr/الطهور” Maddesi	272
Tablo 164: “et-Tayyib ve’l-Habîs/الطيب والخبيث” Maddesi	274
Tablo 165: “et-Tayyibât/الطيبات” Maddesi	275
Tablo 166: “ez-Zâlimîn ve Tazlimûn/الظالمين وتظلمون” Maddesi	277
Tablo 167: “Zalle/ظل” Maddesi	279
Tablo 168: “ez-Zulm/الظلم” Maddesi	281
Tablo 169: “ez-Zulumât ve’n-Nûr/الظلمات والنور” Maddesi	283
Tablo 170: “ez-Zann/الظن” Maddesi	285
Tablo 171: “el-Âlemîn/العالمين” Maddesi	286
Tablo 172: “Udvân/عدوان” Maddesi	288
Tablo 173: “Azîz/عزيز” Maddesi	290
Tablo 174: “el-Afv/العفو” Maddesi	292
Tablo 175: “el-Îlm/العلم” Maddesi	293
Tablo 176: “fe Esbahû/فأصبحوا” Maddesi	294
Tablo 177: “el-Feth/الفتح” Maddesi	296
Tablo 178: “el-Fitne/الفتنة” Maddesi	298
Tablo 179: “el-Firâr/الفرار” Maddesi	301

Tablo 180: “el-Ferah/الفرح” Maddesi	302
Tablo 181: “Farz/فرض” Maddesi	303
Tablo 182: “el-Furkân/الفرقان” Maddesi	304
Tablo 183: “el-Fesâd/الفساد” Maddesi	306
Tablo 184: “el-Fısk/الفسق” Maddesi	308
Tablo 185: “el-Fadl/الفضل” Maddesi	310
Tablo 186: “Felevlâ/فلولا” Maddesi	312
Tablo 187: “el-Fevâhîş/الفواحش” Maddesi	313
Tablo 188: “Fevk/فوق” Maddesi	314
Tablo 189: “fi/في” Maddesi	315
Tablo 190: “Kânitîn/قانتين” Maddesi	317
Tablo 191: “Kazâ/قضى” Maddesi	320
Tablo 192: “Kalîl/قليل” Maddesi	322
Tablo 193: “Kuvvet/قوة” Maddesi	323
Tablo 194: “Kâne/كان ve Ke’ en/كأن” Maddesi	324
Tablo 195: “Kebîr/كبير” Maddesi	326
Tablo 196: “Ketebe/كتب” Maddesi	327
Tablo 197: “Kerîm/كريم” Maddesi	328
Tablo 198: “el-Küfr/الكفر” Maddesi	330
Tablo 199: “el-Kelâm/الكلام” Maddesi	332

Tablo 200: “el-Lâmü’l-Münkesira/اللام المنكسرة” Maddesi	334
Tablo 201: “Lâ Ebrahu/لا أبرح” Maddesi	335
Tablo 202: “el-Lübs/اللبس” Maddesi	336
Tablo 203: “el-Lağv/اللغو” Maddesi	338
Tablo 204: “Lemâ/لما” Maddesi	339
Tablo 205: “Mâ/ما” Maddesi	341
Tablo 206: “Mâ Beyne Eydîhim ve Mâ Halfehüm/ما بين أيديهم وما خلفهم” Maddesi	343
Tablo 207: “el-Mâ/الماء” Maddesi	345
Tablo 208: “el-Metâ/المتاع” Maddesi	347
Tablo 209: “Mesvâ/مثنوى” Maddesi	349
Tablo 210: “el-Muhsanât/المحسسات” Maddesi	351
Tablo 211: “el-Medd/المد” Maddesi	352
Tablo 212: “el-Maraz/المرض” Maddesi	354
Tablo 213: “el-Mess/المس” Maddesi	356
Tablo 214: “el-Müstaz‘afîn/المستضعفين” Maddesi	357
Tablo 215: “Müstekarr ve Müstevda/مستقر ومستودع” Maddesi	359
Tablo 216: “el-Meşy/المشي” Maddesi	360
Tablo 217: “Mu‘cizîn/معجزين” Maddesi	362
Tablo 218: “el-Ma‘rûf/المعروف” Maddesi	363
Tablo 219: “Makâm/مقام” Maddesi	365

Tablo 220: “Min/من” Maddesi	366
Tablo 221: “el-Mevt/الموت” Maddesi	367
Tablo 222: “el-Meveddet/المودة” Maddesi.....	369
Tablo 223: “en-Nâr/النار” Maddesi	371
Tablo 224: “en-Nâs/الناس” Maddesi	373
Tablo 225: “Neâ/نأى” Maddesi	375
Tablo 226: “en-Necm/النجم” Maddesi	377
Tablo 227: “en-Nüzür/النذر” Maddesi	379
Tablo 228: “Nerâ/نرى” Maddesi	381
Tablo 229: “en-Nisyân/النسيان” Maddesi	382
Tablo 230: “en-Nüşûr/النشور” Maddesi	383
Tablo 231: “en-Nüşûz/النشوز” Maddesi	385
Tablo 232: “en-Nasr/النصر” Maddesi	386
Tablo 233: “en-Nûr/النور” Maddesi	388
Tablo 234: “el-Hüdâ/الهدى” Maddesi	390
Tablo 235: “Hel/هل” Maddesi	394
Tablo 236: “Heleke/هلك” Maddesi	395
Tablo 237: “Hevâ/هوى” Maddesi	397
Tablo 238: “Vâzira/وزارة” Maddesi	399
Tablo 239: “Vechehû/وجهه” Maddesi	400

Tablo 240: “el-Vahy/الوحي” Maddesi	402
Tablo 241: “el-Vekîl/الوكيل” Maddesi	403
Tablo 242: “el-Velî/الولي” Maddesi	405
Tablo 243: “el-Yed/اليد” Maddesi	407
Tablo 244: “Yesîr/يسير” Maddesi	409
Tablo 245: “Yesuddûne/يصدون” Maddesi	410
Tablo 246: “Yûze‘ûn/يوزعون” Maddesi	412
Tablo 247: “Yevm/يوم” Maddesi	413

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Mukâtil ve Hârûn Karşılaştırması	511
Şekil 2: Hârûn ve Yahyâ Karşılaştırması.....	511
Şekil 3: Mukâtil ve Yahyâ Karşılaştırması	522
Şekil 4: Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ Karşılaştırması.....	522

KISALTMALAR

- b.** : bin/ibn (oğlu)
bkz. : bakınız
çev. : çeviren
ed. : editör
Hz. : Hazreti
nşr. : neşreden
ö. : ölüm tarihi
s. : sayfa
ss. : sayfalar arası
thk. : tahkîk
ts. : tarihsiz
ys. : basım yeri yok

GİRİŞ

Vücûh ve Nezâir ilmi, bir kelimenin Kur'ân'da hangi anlamlarda kullanıldığını ve bu anlamların hangi âyetlerde tekrar edildiğini tespit ederek Kur'ân'ın doğru anlaşılmasına katkı sağlayan ilimlerden biridir. Bu alanda yazılan eserler Kur'ân kelimelerinin ilk dönemdeki anlamlarını ve tarihsel süreçte uğradıkları anlam değişimlerini ortaya koymaktadır.¹ Tüm metinlerde olduğu gibi, Kur'ân'ı da sağlıklı bir şekilde anlayıp yorumlayabilmek için kelimelerin anlamını ve bağlamını doğru bilmek gerekir. İşte Vücûh ve Nezâir ilmi bu noktada devreye girmektedir.

Bu çalışmanın amacı Kur'ân'ın doğru anlaşılmasında son derece önemli bir role sahip olan Vücûh ve Nezâir ilmine dair yazılmış ilk eserlerin karşılaştırmasını yapmaktır. Araştırmamıza konu olarak seçtiğimiz eserler; Mukâtil b. Süleymân'ın “el-Vücûh ve'n-Nezâir fî'l-Kur'âni'l-Kerîm”, Hârûn b. Mûsâ'nın “el-Vücûh ve'n-Nezâir fî'l-Kur'âni'l-Kerîm” ve Yahyâ b. Sellâm'ın “et-Tesârif: Tefsîrû'l-Kur'ân mimme'stebehet Esmâühû ve Tasarrafet Meânih” isimli eserleridir. Yapacağımız karşılaştırma sayesinde eserler arasındaki ilişki, eserlerin benzer ve farklı yönleri ve Vücûh Nezâir ilminin gelişim süreci tespit edilecek, ayrıca Kur'ân kelimelerinin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği anlam değişimleri ortaya çıkacaktır.

Araştırmamızın önemi, hem Vücûh Nezâir ilminin Kur'ân'ın anlaşılmasındaki konumundan hem de bu alana dair ilk örneklerin, erken dönem rivayet tefsirlerinin ortaya çıkışına kadar geri gitmesinden kaynaklanmaktadır. Yani karşılaştırmasını yapacağımız eserler aslında erken dönem tefsir faaliyetlerini yansıtmak gibi bir özelliğe de sahiptir.²

Araştırmamızın birinci bölümünde Vücûh ve Nezâir ilminin tanımı, mahiyeti ve gelişiminden kısaca bahsedilecektir. Ardından çalışmanın konusunu oluşturan eserler ve müellifleri hakkında bilgiler verilecektir. İkinci bölümde ise üç eser hem biçim hem içerik yönünden karşılaştırılacaktır. Yapılan karşılaştırmalar, her bölümün ardından gelen “Değerlendirme” başlığında yorumlanacak, sonuç kısmında elde edilen veriler özetlenecek ve alana dair yapılabilecek araştırmalar için öneriler sunulacaktır.

¹ Mustafa Karagöz, “Vücûh ve Nezâir'in Terimleşme Süreci”, **Bilimname**, Sayı: 14, 2008, s. 9.

² Selim Türcan, “Özgün Bir Nakil Biçimi Olarak Vücûh ve Nezâir Edebiyatı”, **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 18, 2010/2, s. 102.

Araştırmamızda karşılaştırma yöntemi kullanılarak ele alınan üç eser birlikte incelenecek ve tablolar oluşturularak elde edilen veriler sunulacaktır. Eserlerin orijinal yazma nüshalarından değil matbu nüshalarından faydalanarak oluşturulan bu çalışmada Mukâtil b. Süleymân'ın Ahmed Ferîd el-Mezîdî tahkikinden³, Hârûn b. Mûsâ'nın Hâtim Sâlih ed-Dâmin tahkikinden⁴ ve Yahyâ b. Sellâm'ın Hind Şelebî tahkikinden⁵ yararlanılacaktır. Öncelikle her üç eser tek tek ve ardından karşılaştırmalı olarak okunduktan sonra tablolar hazırlanacaktır. Bu tablolardan ilki “Alfabetik Sıraya Göre Eserlerde Ele Alınan Madde Başlıkları”nı içeren tablolardır. Bu tablolar her harf için ayrı olarak oluşturulacak ve içerisine eserlerde ilgili harf ile başlayan bütün kelimeler eklenecektir. Üç sütundan oluşan bu tabloların her bir sütunu bir yazar ve eserine karşılık gelmektedir. İkinci ise “Alfabetik Sıraya Göre Eserlerde Ele Alınan Maddelerin İçeriği”ni gösteren tablolar yer almaktadır. Her bir kelime için ayrı ayrı oluşturulan bu tablolarda ilgili kelimenin hangi eserlerde geçtiği, kitaptaki sırası, kelimeye hangi yazarın kaç anlam verdiği, bu anlamların neler olduğu ve anlamlara dair örnek getirilen âyetler yer alacaktır. Ayrıca her tablonun ardından, kelimenin anlamlarına ilişkin delil getirilen âyetlerden örnekler verilecektir. Tablolar oluşturulurken kelimeler, eserlerde kullanıldığı şekliyle yazılacak müelliflerin tercihinə müdahale edilmeyecektir.

Araştırmamızın temel kaynakları Mukâtil b. Süleymân, Harun b. Mûsâ ve Yahyâ b. Sellâm'ın eserleridir. Ancak bunların yanı sıra müelliflerin açıklamalarının sonraki eserlerde tekrar edilip edilmediğini tespit edebilmek amacıyla az da olsa Ebu Hilâl el-Askerî'nin el-Vücûh ve'n-Nezâir, ed-Dâmegânî'nin Kâmûsu'l-Kur'ân, İbnü'l-Cevzî'nin Nüzhetü'l-Ayün adlı eserlerinden yararlanılacaktır. Ayrıca metnin akışını bozmamak ve okuyuşu kolaylaştırmak amacıyla ilerleyen bölümlerde yazarların yalnızca ilk isimlerini söylemekle yetinilecektir. Okuyucunun, zihninde bu ifadeleri tamamlayacağı kanaatindeyiz.

³ Mukâtil b. Süleymân, **el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm**, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, 2008.

⁴ Hârûn b. Mûsâ, **el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm**, thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Vizâratü's-Sekâfe ve'l-İ'lâmi'l-İrâkî, Bağdat, 1988.

⁵ Yahyâ b. Sellâm, **et-Tesârîf li Tefsîri'l-Kur'ân mimma istebeheth esmâuh**, thk. Hind Şelebî, Müessesetü Âli'l-Beyt, Umman, 2007.

Vücûh ve Nezâir alanında, ilki 1989 yılında Mustafa Çetin tarafından kaleme alınıp Diyanet İlmi Dergi’de yayınlanmış olmak üzere⁶, çeşitli makaleler yazılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Muhammed Abdus Settar, çev. F. Asiye Şenat Kazancı, Vücûhu’l-Kur’ân: Tefsir Literatürünün Bir Branşı, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 3, 2009, ss. 273-291.

2. Halil Altuntaş, el-Vücûh ve’n-Nezâir, Diyanet Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 1, 1990, ss. 13-30.

3. Mustafa Karagöz, Vücûh ve Nezâirin Terimleşme Süreci, Bilimname, Sayı: 14, 2008, ss. 7-33.

4. Selim Türcan, Özgün Bir Nakil Biçimi Olarak Vücûh ve Nezâir Edebiyatı, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 18, 2010/2, ss. 99-124.

5. Süleyman Kaya, Vücûh ve Nezâir Kitapları Bağlamında Kur’anda Te’vîl Kavramı, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 4, 2015, ss. 922-945.

6. İbrahim Yıldız, Müberred ve “Mettefeka Lafzuhû ve’Htelefe Manâhü mine’l-Kur’âni’l-Mecîd” Adlı Eseri Bağlamında Vücûh ve Nezâir İlmine Katkısı, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 12, Sayı: 62, 2019, ss. 1851-1857.

7. Murat Kaya, Kur’ân’da Vezn, Mîzân ve Mevzûn Kelimeleri -Vücûh ve Nezâir Bağlamında Bir İnceleme-, Usul İslam Araştırmaları, Sayı: 31, 2019, ss. 9-36.

8. Avnullah Enes Ateş, Kur’an Çevirisine Etkisi Bakımından Vücûh ve Nezâir: Sebîl Kelimesi Örneği, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 26, Sayı:44, 2020, ss. 1-18.

Ayrıca Vücûh ve Nezâir alanında yüksek lisans tez seviyesinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Esmâ Çetin, Dâmegânî’nin el-Vücûh ve’n-Nezâir İsimli Eserindeki Metodu (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2006.

⁶ Mustafa Çetin, “Kur’ân’da Vücûh ve Nazâir”, **Diyanet İlmi Dergi**, Cilt: 27, Sayı: 3, 1989, ss. 97-127.

2. Cüneyt Maral, Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî ve Nüzhetü'l-Ayüni'n-Nevâzır fî İlmi'l-Vücûhi ve'n-Nezâir Adlı Eserindeki Metodu (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2013.

3. Halil İbrahim Kocabıyık, es-Suyûtî ve “Kitâbü'l-Eşbâh ve'n-Nezâir fî'n-Nahv” İsimli Eseri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2013.

4. Hasan Yıldızlı, Vücûh ve Nezâir İlmi ve Mukâtil b. Süleymân'ın el-Vücûh ve'n-Nezâir Adlı Eseri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.

5. Selma Sırakaya, Mukâtil b. Süleymân'ın Tefsiri ile el-Vücûh ve'n-Nezâir Adlı Eserinin Mukayesesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2013.

Görüldüğü gibi bu araştırmalar arasında eserlerin kendi aralarında karşılaştırmasının yapıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır.⁷ Biz, Selim Türcan'ın makalesinde de işaret ettiği bu eksiği hazırlayacağımız çalışma ile gidermeyi, bu sayede erken dönemde yazılmış Vücûh ve Nezâir eserleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı umut ediyoruz.

⁷ Türcan, s. 104.

BİRİNCİ BÖLÜM

VÜCÛH VE NEZÂİR İLMİ VE ERKEN DÖNEM VÜCÛH VE NEZÂİR ESERLERİ

1.1. Vücûh ve Nezâir İlmî

Kur'ân ilimlerinden biri olan “Vücûh ve Nezâir”in tanımını yapabilmek için öncelikle bu terim çiftinin sözlük anlamlarına daha sonra da bu alanda yazılmış eserlerdeki kullanımına bakılmalıdır. Bu şekilde yapılan tanım, konuyla ilgili literatürün içeriğiyle uyuşacak ve terimin doğru anlaşılmasını sağlayacaktır.⁸

“Vücûh/وجه”, “vech/وجه” kelimesinin çoğulu olup sözlükte “herhangi bir nesnenin karşısında bulunan şey” anlamına gelmektedir.⁹ Bunun yanı sıra insanın yüzüne “وجه”¹⁰, güneşi karşıladığı için gündüzün başlangıcına “وجه النَّهَار”¹¹, bir sözün karşılığına yani o söz ile kastedilen manaya “وجه الكلام”¹², bir kişiyi karşılamaya “المواجهة”¹³, birisiyle karşılaşmaya “وَجْهُ الْبَيْتِ”¹⁴, evin kapısının bulunduğu ön tarafına “وَجْهُ الْبَيْتِ”¹⁵ denmesi kelimenin “karşısında olma” ve “bir şeyin insana dönük tarafı” anlamını pekiştirmektedir.

⁸ Karagöz, s. 8.

⁹ Ebû Abdurrahman Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, **Kitâbü'l-Ayn**, thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmerrâî, Dâru Mektebetü'l-Hilâl, yrs., ts., Cilt: 4, s. 66; Muhammed b. Hasen İbn Düreyd, **Cemheretü'l-Luğa**, thk. Remzi Münir Baalbekkî, 1. Baskı, Daru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987, Cilt: 1, s. 498; Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, **Tehzîbü'l-Luğa**, thk. Muhammed Avz Mer'ab, 1. Baskı, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 2001, Cilt: 6, s. 186; Ebu'l-Hüseyin Ahmed b. Fâris, **Mu'cemu Mekâyisi'l-Lüğa**, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Fikr, yrs., 1979, Cilt: 6, s. 88; Ebû'l-Fazl Muhammed b. Ali el-Ensârî İbn Manzur, **Lisânü'l-Arab**, 3. Baskı, Dâru Sâdır, Beyrut, 1414, Cilt: 13, s. 555.

¹⁰ İbn Düreyd, Cilt: 1, s. 498.

¹¹ İbn Düreyd, Cilt: 1, s. 498.

¹² İbn Düreyd, Cilt: 1, s. 498.

¹³ Halil b. Ahmed, Cilt: 4, s. 66; İbn Düreyd, Cilt: 1, s. 498; el-Ezherî, Cilt:6, s. 186; İbn Manzur, Cilt: 13, s. 557.

¹⁴ İbn Fâris, Cilt: 6, s. 89.

¹⁵ İbn Manzur, Cilt: 13, s. 556.

Yahyâ b. Sellâm'ın et-Tesârîf eserinin muhakkiki Hind Şelebî, esere yazdığı giriş kısmında “vech/وجه” kelimesinin üç anlamı olduğunu söylemiştir. Bunlardan ilkinde kelime tek bir anlama gelir ve başka bir anlam çıkarılması mümkün olmaz. İkinci kullanımda anlamlar arasında bir benzerlik vardır ve hepsi tek bir kök anlama döndürülebilir. Üçüncü kullanımda ise manada çokluk vardır ve kelimeye birden fazla anlam verilebilir. Hind Şelebî yaptığı bu tasnifin ardından Vücûh ve Nezâir kitaplarında kastedilenin üçüncü kullanım olabileceğini ifade etmiştir.¹⁶

“Nezâir/نظائر” ise “Nazîr-Nazîre/نظير-نظيرة” kelimesinin çoğulu olup sözlükte “bir şeyin başka bir şeyle şekil, karakter, eylem veya sözde benzer ya da denk olması” anlamına gelmektedir.¹⁷ Nezâir kelimesi, Abdullah b. Mes'ûd'dan aktarılan bir rivayette kelimenin temel anlamını yansıtan bir şekilde kullanılmıştır. Hadis kaynaklarında yer alan bu rivayete göre bir adam İbn Mes'ûd'a gelerek, “Ben bu akşam bir rekâtta mufassal sûrelerin tümünü okudum” dedi. Bunun üzerine İbn Mes'ûd, “Şiir okur gibi mi okudun? Ben Hz. Peygamber'in birlikte okuduğu benzer sûreleri/nezâiri çok iyi bilirim” diyerek Hz. Peygamber'in her rekâtta ikişer tane okuduğu mufassal sûrelerden yirmi tanesini saymıştır.¹⁸

Abdullah b. Mes'ûd'un söz konusu sûreleri nezâir olarak adlandırması bu sûrelerin uzunluk bakımından birbirine benzer olmasıyla açıklanmıştır.¹⁹

Sözlüklerde yukarıdaki gibi açıklanan vücûh ve nezâir kelimelerinin terim anlamı hakkında ise farklı tanımlar yapılmıştır. Erken dönem Vücûh ve Nezâir eserlerinde bu kelimelerin tanımının yapılmamış olması, terimleşme sürecinde farklı görüşlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Zira ne Mukâtil b. Süleymân'ın ne Hârûn b. Mûsâ'nın ne

¹⁶ Yahyâ b. Sellâm, **et-Tesârîf li Tefsîri'l-Kur'ân mimma istebeheth esmâuh**, thk. Hind Şelebî, Müessesetü Âli'l-Beyt, Umman, 2007, ss. 20-21 (neşredenin girişi).

¹⁷ Halil b. Ahmed, Cilt: 8, s. 156; İbn Manzûr, Cilt: 5, s. 219.

¹⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, **el-Câmi'u'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Resûlillâh Sallallâhü 'Aleyhi ve Sellem ve Sünenihî ve Eyyâmih**, thk. Muhammed Zühayr b. Nâsir en-Nâsir, 1. Baskı, Dâru Tavkî'n-Necât, yrs., 1422, Cilt: 1, s. 155, “Ezân”, 775; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî, **el-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar**, thk. Muhammed Fuad Abdülbakî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts., “Yolcu Namazı ve Kısaltılması”, 822.

¹⁹ İbn Manzûr, Cilt: 5, s. 219; M. Suat Mertoğlu, “Vücûh ve Nezâir”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, 2013, (Vücûh ve Nezâir), Cilt: 43, s. 141.

de Yahyâ b. Sellâm'ın eserlerinde Vücûh ve Nezâir'in tanımına dair bir açıklama bulunmamaktadır.

Vücûh ve Nezâir ilmi çeşitli eserlerde tanımlanmış olmakla birlikte bu tanımlar temelde İbnü'l-Cevzî ve Zerkeşî'ye dayanmaktadır.²⁰ İbnü'l-Cevzî'ye göre Vücûh ve Nezâir, lafzı ve harekesi aynı olan bir kelimenin Kur'ân'ın farklı yerlerinde farklı anlamlarda zikredilmesidir.²¹ Kelimenin farklı anlamlarına *vücûh*, kullanıldığı yerlerdeki lafızlarına *nezâir* denmektedir. Kâtip Çelebi de bu ilmi İbnü'l-Cevzî'ye benzer şekilde tanımlamıştır.²² Her iki alimin de kabul ettiği bu tanımda Vücûh ve Nezâir bir kelimenin farklı yerlerde farklı anlamlara gelmesi şeklinde tek bir olgu olarak kabul edilmekte, bu olgunun lafzî boyutuna *nezâir*, manevî boyutuna *vücûh* denmektedir.

Zerkeşî ve Suyûtî gibi alimler ise İbnü'l-Cevzî'nin yaptığı tanımı erken dönem Vücûh ve Nezâir eserlerindeki kullanıma uymaması sebebiyle eleştirmişler ve bir kelimenin Kur'ân'ın farklı yerlerinde farklı anlamda kullanılmasına *vücûh*, aynı kelimenin farklı yerlerde aynı anlamda kullanılmasına *nezâir* dendiğini söylemişlerdir.²³ Bu tanımda, İbnü'l-Cevzî'nin aksine, vücûh ve nezâir kelimelerinin ayrı ayrı ele alındığı ve yapılan nezâir tanımının erken dönem eserlerindeki kullanıma uygun olduğu görülmektedir.²⁴

Klasik dönemlerde yapılan bu iki tanımın dışında günümüzde yaygınlık kazanan bir diğer anlayışa göre *vücûh* aynı kelimenin farklı anlamlara gelmesi, *nezâir* ise farklı

²⁰ Halil Altuntaş, "el-Vücûh ve'n-Nezâir", *Diyanet Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 1, 1990, s. 15.; Mertoğlu, Vücûh ve Nezâir, Cilt: 43, s. 141.

²¹ Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-Ayüni'n-Nevâzır fî İlmi'l-Vücûhi ve'n-Nezâir*, thk. Muhammed Abdülkerim Kazım er-Râzî, 1. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, Lübnan, 1984, (Nüzhetü'l-Ayün), s. 83.

²² Hacı Halife Mustafa b. Abdullah Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an Esami'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, Mektebetü'l-Müsennâ, Bağdat, 1941, Cilt: 2, s. 2001; Altuntaş, s. 16; Karagöz, ss. 15-16; Mertoğlu, Vücûh ve Nezâir, Cilt: 43, s. 141.

²³ Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut, 1957, Cilt: 1, s. 102; Ebü'l-Fazl Celaleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm, el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Âmmetü lil Kitab, Mısır, 1974, (el-İtkân), Cilt: 2, ss. 144-145; Altuntaş, ss. 16-18.; Karagöz, s. 18; Mertoğlu, Vücûh ve Nezâir, Cilt: 43, s. 141.

²⁴ Zerkeşî tarafından yapılan tanımın ayrıntılı değerlendirmesi için bkz. Altuntaş, ss. 18-19; Hasan Yaldızlı, *Vücûh ve Nezâir İlmi ve Mukâtil b. Süleyman'ın el-Vücûh ve'n-Nezâir Adlı Eseri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013, ss. 10-16.

kelimelerin aynı anlama gelmesidir.²⁵ Örneğin “el-Hüdâ/الهدى” kelimesinin beyan, din, iman gibi on yedi farklı anlamda kullanılması *vücûh*; cehennem, nâr, sakar, hutame gibi kelimelerin aynı anlama gelmesi de *nezâir*dir.²⁶ Bu tanıma göre *nezâir*, Kur’ân’daki eş anlamlı kelimeler için kullanılan bir ifade olmaktadır. Ancak bu tanım, söz konusu kelimelerin literatürdeki kullanımına bakıldığında *Vücûh* ve *Nezâir* ilmi açısından isabetli görünmemektedir.²⁷ Çünkü *vücûh* ve *nezâir* kelimelerinin bu eserlerdeki kullanımına bakıldığında ortaya çıkan terimsel anlam şudur: Bir lafzın Kur’ân’ın farklı yerlerinde farklı anlamlarda kullanılmasına *vücûh*, aynı lafzın farklı anlamlarından herhangi birinin Kur’ân’da birden fazla yerde kullanılmasına *nezâir* denir.²⁸ Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse çalışmamıza konu olan eserlerde “es-Sırât/الصراط” kelimesinin Kur’ân’da “Yol” ve “Din” olmak üzere iki ayrı anlama geldiği söylenmiştir.²⁹ Söz konusu kelimenin iki farklı anlamda kullanılması *vücûh*, bu anlamlardan her biri *vechtir*. Kelimenin “Yol” anlamında kullanıldığı A’râf 7/86.³⁰ ve Sâffât 37/23.³¹ âyetlerdeki “es-Sırât/الصراط” kelimeleri kendi içinde; kelimenin “Din” anlamında kullanıldığı Fâtiha 1/6.³², En’âm 6/153.³³ ve En’âm 6/126.³⁴ âyetlerdeki “es-Sırât/الصراط” kelimeleri de kendi içinde birbirinin *nazîri*, yani *nezâir* olmaktadır. Ancak söz konusu eserlerde kelimenin farklı anlamlarından birinin Kur’ân’ın farklı yerlerinde tekrar edildiği

²⁵ İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Usûlü**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971, (Tefsir Usûlü), s. 180; Halis Albayrak, **Tefsir Usûlü**, Şule Yayınları, İstanbul, 2014, s. 154; İsmail Çalışkan, **Tefsir Usûlü**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017, s. 148; Mesut Okumuş, “Ulûmu’l-Kur’ân (Kur’ân İlimleri)”, **Tefsir El Kitabı**, (Ed. Mehmet Akif Koç), 5. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2017, ss. 401-402; Ömer Dumlulu, **Tefsir Usûlü**, Tibyan Yayıncılık, İzmir, 2017, s. 211; Muhsin Demirci, **Tefsir Usûlü**, 74. Baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları (İFAV), İstanbul, 2019, s. 146.

²⁶ Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, s. 181; Albayrak, s. 154; Okumuş, s. 404; Demirci, s. 146.

²⁷ Karagöz, ss. 19-20; Mertoğlu, *Vücûh ve Nezâir*, Cilt: 43, s. 142.

²⁸ Yahyâ, et-Tesârif, ss. 20-21 (neşredenin girişi); Karagöz, s. 14.

²⁹ Mukâtil b. Süleymân, **el-Vücûh ve’n-Nezâir fî’l-Kur’âni’l-Kerîm**, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Lübnan, 2008, (el-Vücûh ve’n-Nezâir), s. 132; Hârûn b. Mûsâ, **el-Vücûh ve’n-Nezâir fî’l-Kur’âni’l-Kerîm**, thk. Hâtîm Sâlih ed-Dâmin, Vizâratü’s-Sekâfe ve’l-İ’lâmu’l-İrâkî, Bağdat, 1988, s. 317; Yahyâ, et-Tesârif, ss. 399-400.

³⁰ A’râf 7/86: “وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ ثُوْعِدُونَ وَتَصُدُّونَ...”

³¹ Sâffât 37/23: “مِنْ دُونِ اللَّهِ فَأَخَذُوهُمْ إِلَى صِرَاطٍ الْجَحِيمِ.”

³² Fâtiha 1/6: “اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ.”

³³ En’âm 6/153: “وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ...”

³⁴ En’âm 6/126: “وَهَذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَكَّرُونَ.”

durumlarda her zaman “نظير” ifadesinin kullanıldığını söylemek mümkün değildir. Müellifler örnek âyetleri sunarken “كقوله-نظيرها-مثلها” gibi ifadeleri birbirinin yerine kullanmıştır. Örneğin Mukâtil ve Hârûn “el-Haşr/الحشر” kelimesinin Kur’ân’da “Toplamak” ve “Göndermek” olmak üzere iki ayrı anlamda kullanıldığını söylemişlerdir.³⁵ Müellifler kelimenin “Toplamak” anlamında kullanıldığı yerleri örnek verirken Neml 27/17.³⁶ âyete “مثلها”, Sâd 38/19.³⁷ âyete ise “نظيرها” diyerek işaret etmişlerdir. Bu durum ele aldığımız eserlerin yazıldığı dönemde Vücûh ve Nezâir ilminin henüz terimleşme sürecini tamamlamadığını göstermektedir.

Özetle Vücûh ve Nezâir ilmiyle ilgili üç farklı tanımın yapıldığı, vücûh kelimesinin anlamı konusunda alimlerin görüş birliği içinde olduğu, tanımlardaki esas farklılığın nezâir kelimesinde ortaya çıktığı görülmektedir. Nezâir kelimesinin tanımında yaşanan kırılmanın temel sebebinin, Vücûh ve Nezâir’e dair yazılmış klasik eserlerde bu ilmin tarifinin yapılmaması olduğu söylenebilir. Biz, çalışmamızda ele aldığımız üç eserin daha iyi anlaşılması ve ilk dönem eserlerdeki kullanımla örtüşmesi sebebiyle Zerkeşî’nin görüşünü benimsemenin daha isabetli olduğu kanaatindeyiz.

Tüm Kur’ân ilimleri gibi Vücûh ve Nezâir ilmi de Kur’ân’ın doğru anlaşılmasına katkı sağlamayı amaçlamakta ve bu amacı gerçekleştirmek için Kur’ân kelimelerinin anlamlarına odaklanmaktadır. Vücûh ve Nezâir’in bir ilim dalı olarak gelişimi birtakım kültürel, ilmî, dilbilimsel, itikâdî ve dini sebeplere bağlı olsa da Kur’ân’daki bazı kelimelerin farklı anlamlar taşıdığı zaten önceden beri bilinen bir husustur.³⁸ Örneğin “İnananlar ve imanlarına **zulm/şirk** karıştırmayanlar, işte onlar güvendedirler. Doğru yolda olanlar da onlardır.”³⁹ âyetindeki “zulm/ظلم” kelimesi Müslümanlara ağır gelmiş ve onlar “Hangimiz imanına zulüm yani günah bulaştırmadı ki?” diyerek Hz. Peygamber’e bu endişelerini iletmışlerdir. Bunun üzerine Hz. Peygamber âyetteki “zulm”

³⁵ Mukâtil, el-Vücûh ve’n-Nezâir, s. 59; Hârûn, s. 163.

³⁶ Neml 27/17: “وَحَسْبُ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجَبِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ.”

³⁷ Sâd 38/19: “وَالطَّيْرُ مَحْشُورَةٌ كُلُّ لَّهُ أَوَابٌ.”

³⁸ Yahyâ, et-Tesârif, ss. 36-41 (neşreden giriş); Süleyman Kaya, **Tahsîlu Nezâiri’l-Kur’an’ı Bağlamında Hakîm Tirmizi’de Vücûh ve Nezâir**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 63-64.

³⁹ En’âm 6/82: “الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ.”

kelimesinin onların anladığı gibi “*günah*” anlamında değil de “*şirk*” anlamında kullanıldığını söylemiş ve kelimenin Lokmân 31/13.⁴⁰ âyetteki kullanımını örnek vermiştir.⁴¹ Hz. Muhammed’in “zulüm” kelimesini “şirk” ile tefsir etmesi vücûhün sünnetteki kullanımının önemli bir örneğidir.⁴² Nitekim Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ da eserlerinde “ez-Zulm/الظلم” maddesini işlerken bu kelimenin Kur’ân’daki anlamlarından birinin “Şirk” olduğunu söylemişler ve En’âm 6/82. âyeti örnek getirmişlerdir.⁴³

Kur’ân’daki bazı kelimelerin farklı anlamlarda kullanıldığına dair sahabe tâbiîn dönemlerinden örnekler de mevcuttur. Rivayete göre Hz. Ali, İbn Abbâs’ı Haricilerin yanına sözcü olarak gönderirken “Onlarla tartışırken Kur’ân’dan değil sünnetten delil getir. Çünkü Kur’ân zü vücûhtur yani birçok anlama gelme ihtimali vardır.” demiştir.⁴⁴ Özellikle Yahyâ b. Sellâm’ın eserinde Mücâhid, Katâde ve Hasan-ı Basrî gibi isimlerin sık sık kaynak gösterilmesi tabiîn döneminde bu konunun gündemde olduğunu göstermektedir. Örneğin Mücâhid Neml 27/41.⁴⁵ âyetteki “يَهْتَدُونَ” kelimesinin, Katâde Enbiyâ 21/31.⁴⁶ âyetteki “يَهْتَدُونَ” kelimesinin “Bilmek” anlamına geldiğini söylemiştir.⁴⁷ Tüm bu örnekler Kur’ân’daki bir kelimenin farklı anlamlara gelebileceğinin çok erken dönemlerden beri bilindiğini göstermektedir.

Vücûh ve Nezâir’e dair ilk örneklerin erken dönemlerde verilmiş olması bu ilmin Kur’ân’ın anlaşılması noktasında ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Vücûh ve Nezâir ilmi, bir kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığını tespit ederek hem Kur’ân’ın âyetlerinin doğru anlaşılmasına hem de Kur’ân kelimelerinin tarihsel süreçte anlam değişikliğine uğrayıp uğramadıklarının belirlenmesine katkı sağlamaktadır.⁴⁸ Bu ilmin önemini gösteren durumlardan biri de Kur’ân tefsiriyle ilgili yapılan ilk çalışmaların

⁴⁰ Lokmân 31/13: “... إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ.”

⁴¹ el-Buhârî, Cilt: 6, s. 56, “Kur’ân’ın Tefsiri”, 4629.

⁴² Mertoğlu, Vücûh ve Nezâir, Cilt: 43, s. 142; Yaldızlı, ss. 26-27.

⁴³ Mukâtîl, el-Vücûh ve’n-Nezâir, s. 30; Hârûn, s. 102; Yahyâ, s. 282.

⁴⁴ es-Suyûtî, el-İtkân, Cilt: 2, s. 145; Altuntaş, s. 20; Mertoğlu, Vücûh ve Nezâir, Cilt: 43, s. 142 ; Yaldızlı, ss. 27-28; Kaya, s. 65.

⁴⁵ Neml 27/41: “قَالَ نَكُونُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرُ أَتَهْتَدُونَ.”

⁴⁶ Enbiyâ 21/31: “وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَّعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ.”

⁴⁷ Yahyâ, s. 164.

⁴⁸ Karagöz, s. 9.

dilbilimsel nitelik taşıması ve vücûh nezâirin de dil ile ilgili bir ilim olmasıdır. Zira bir metnin doğru anlaşılmasının o dile hakimiyet ile doğru orantılı olması gibi Kur'ân mesajının tam olarak anlaşılması da Arapça'nın Kur'ân'a özgü kullanımının bilinmesine bağlıdır.⁴⁹ Ayrıca dile dayanan çalışmaların en azından erken dönemlerde ideolojik yaklaşımlardan etkilenmemiş olması bu çalışmalara özgünlük ve objektiflik katmaktadır.⁵⁰ Bunların yanı sıra Vücûh ve Nezâir ilmi, bir kelimenin anlamlarından birinin Kur'ân'da tekrar ettiği âyetleri tespit ederken bütüncül bir yaklaşım gerektirdiği için Kur'ân'ın Kur'ân ile tefsir edilmesi yöntemine benzemektedir.⁵¹

Kur'ân'ın anlaşılmasına katkısından dolayı olsa gerek Vücûh ve Nezâir edebiyatına dair eserler oldukça erken dönemlerde yazılmıştır. Kaynaklarda İkrime (ö. 105/723), Ali b. Ebû Talha (ö. 143/760) ve Muhammed b. Sâib el-Kelbî'ye (ö. 146/763) nispet edilen ancak günümüze ulaşmamış olan vücûh kitaplarından bahsedilmektedir.⁵² Günümüze ulaşan en eski Vücûh ve Nezâir kitabı ise Mukâtil b. Süleymân'ın (ö. 150/767) “*el-Vücûh ve'n-Nezâir fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*” isimli eseridir. Mukâtil'in eserinden sonra günümüze ulaşan çalışmalardan bazıları şunlardır:

- 1- Hârûn b. Mûsâ (ö. 170/786), *el-Vücûh ve'n-Nezâir fî'l-Kur'âni'l-Kerîm*.
- 2- Yahyâ b. Sellâm (ö. 200/815), *et-Tesârif: Tefsîrû'l-Kur'ân mimme'stebehet Esmâühû ve Tasarrafet Meânih*.
- 3- Müberred (ö. 286/900), *Mettefeka Lafzuhû ve'Htelefe Ma'nâhü mine'l-Kur'âni'l-Mecîd*.
- 4- Hakîm et-Tirmizî (ö. 320/932), *Tahsîlu Nezâiri'l-Kur'ân*.
- 5- Ebû Hilâl el-Askerî (ö. 400/1009'dan sonra), *el-Vücûh ve'n-Nezâir*.
- 6- Ebû Mansûr es-Seâlibî (ö. 429/1038), *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*.
- 7- İsmâil b. Ahmed el-Hîrî (ö. 430/1039'dan sonra), *Vücûhu'l-Kur'âni'l-Kerîm*.
- 8- Ebû Abdullah Hüseyin b. Muhammed ed-Dâmegânî (ö. 478/1085), *Kâmûsu'l-Kur'ân*.
- 9- Hubeyş et-Tiflisî (ö. 629/1232 [?]), *Vücûh-i Kur'ân*.

⁴⁹ Mehmet Okuyan, **Kur'ân-ı Kerîm'de Çok Anlamlılık**, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 53; Yıldızlı, s. 56.

⁵⁰ Türkan, s. 102.

⁵¹ Altuntaş, s. 27; Mukâtil b. Süleymân, **el-Vücûh ve'n-Nezâir**, thk. Ali Özek, İlmî Neşriyat, İstanbul, 1993, s. 27; Karagöz, s. 9; Okuyan, ss. 56-58; Yıldızlı, s. 58.

⁵² İbnü'l-Cevzi, Nüzhetü'l-Ayün, s. 82.

10- Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzi (ö. 597/1201), *Nüzhetü'l-Ayüni'n-Nevâzır fî İlmi'l-Vücûhi ve'n-Nezâir*.

1.2. Mukâtil b. Süleymân ve *el-Vücûh ve'n-Nezâir fî'l-Kur'âni'l-Kerîm* İsimli Eseri

Kur'an'ı baştan sona tefsir eden ilk müfessir olarak bilinen Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân el-Belhî, muhtemelen hicrî 80 yılı civarında Belh'te doğmuş⁵³ ve hicrî 150 yılında Basra'da vefat etmiştir.⁵⁴ Mukâtil'in hayatı kimi zaman ilmî kimi zaman da siyasi sebeplerden kaynaklanan pek çok seyahatle doludur. İlim hayatına doğduğu şehir olan Belh'te başlayan Mukâtil, ardından Merv'e ve oradan Irak'a giderek tahsilini tamamlamış daha sonra Basra ve Bağdat'ta ilmi faaliyetlerine devam etmiştir.⁵⁵ Her biri fikrî ve kültürel açıdan verimli şehirlerinden olan bu bölgelerde tarih boyunca pek çok alim yetişmiştir. Mukâtil'in hayatını bu şehirlerde geçirmiş olması onun ilmi kişiliği üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir.⁵⁶

Mukâtil b. Süleymân hakkında fikrî ve siyasi yönden çalkantılı bölgelerde yaşamasından kaynaklı olarak farklı değerlendirmeler yapılmıştır.⁵⁷ Aynı şahıs hakkında farklı kişilerin farklı yargılarda bulunması, halka mâl olmuş kişiler hakkında hem olumlu hem de olumsuz görüşlerin bulunması anlaşılır bir durumdur. Zira bu durum yorum yapan kişinin sübjektifliğinden kaynaklanmaktadır. Kaynaklarda Mukâtil'in kelimî yönden Mürcie ve Müşebbihe, siyasî yönden Zeydî mezhebine mensup olduğu söylenmiş, kendisi hadis ilmi ve siyasi fikirleri sebebiyle tenkide uğramış, ancak tefsir alanındaki çalışmalarıyla herkes tarafından kabul görmüştür.⁵⁸ Mukâtil'in ilmi kişiliğinde öne çıkan yönü tefsirciliğidir. İbn Hallikân'ın eserinde aktardığına göre İmam Şâfiî, bu durumu

⁵³ Ömer Türker, "Mukâtil b. Süleymân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, 2020, Cilt: 31, s. 134.

⁵⁴ Ebu'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed İbn Hallikân, *Vefeyât-ü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi Ehli'z-Zaman*, thk. İhsan Abbas, Dâru Sâdır, Beyrut, 1997, Cilt: 5, s. 257; Kâtib Çelebi, Cilt: 1, s. 427; Türker, Cilt: 31, s. 134.

⁵⁵ İbn Hallikân, Cilt: 5, s. 255; Mukâtil, *el-Vücûh ve'n-Nezâir*, thk. Ali Özek, s. 9.

⁵⁶ Selma Sırakaya, "Mukâtil b. Süleymân'ın Tefsiri ile el-Vücûh ve'n-Nezâir Adlı Eserinin Mukayesesi", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2013, ss. 5-6; Mukâtil b. Süleymân, *Kur'ân Terimleri Sözlüğü*, thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte, çev. M. Beşir Eryarsoy, 2. Baskı, İşaret Yayınları, İstanbul, 2016, s. 60.

⁵⁷ Türker, Cilt: 31, s. 134.

⁵⁸ İsmail Cerrahoğlu, "Tefsirde Mukâtil b. Süleyman ve Eserleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1976, Cilt:21, ss. 1-2; Türker, Cilt: 31, s. 134.

şöyle dile getirmiştir: “Tüm insanlar şu üç kimsenin iyâlidir; tefsirde Mukâtil, şiirde Züheyr b. Ebi Sülma, kelimada Ebu Hanife.”⁵⁹

Mukâtil b. Süleymân’ın eserlerinden çoğu günümüze ulaşmamış olsa da kaynaklarda ona nispet edilen 12 kadar eser bulunmaktadır.⁶⁰ Bunlar arasında günümüze kadar ulaşan eserleri şunlardır:

- 1- et-Tefsîrû'l-Kebîr
- 2- el-Vücûh ve'n-Nezâir
3. Tefsîru Hamsi Mie Âye mine'l-Kur'ân

Mukâtil’in çalışmamıza konu olan *el-Vücûh ve'n-Nezâir* isimli eseri, bu alanda yazılmış günümüze ulaşan ilk eser olması ve kendinden sonraki eserleri etkilemesi bakımından önemlidir. *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* adıyla da bilinen bu eserin tespit edebildiğimiz kadarıyla Abdullah Mahmûd Şehhâte⁶¹, Ali Özek⁶², Hâtim Sâlih Dâmin⁶³ ve Ahmed Ferîd el-Mezîdî⁶⁴ tarafından yapılan dört ayrı tahkiki mevcuttur. Dâmin tahkikinde 176, Şehhâte tahkikinde 185, Özek ve Mezîdî tahkiklerinde ise 186 kelime bulunmaktadır. Ayrıca bu eser *Kur'ân Terimleri Sözlüğü* adıyla M. Beşir Eryarsoy tarafından Türkçeye çevrilmiştir.⁶⁵

Mukâtil’in el-Vücûh ve'n-Nezâir’ine bakıldığında müellifin, sonraki dönemlerde yazılan eserleri etkileyecek belli bir yol takip ettiği görülmektedir. Buna göre Mukâtil ilk olarak ele aldığı kelimenin Kur'ân’da kaç farklı anlama geldiğini yani kelimenin vecih sayısını belirtmiştir. Ardından “*birinci vecih, ikinci vecih...*” şeklinde başlıklandırarak her bir anlamı açıklamış ve bu anlamlara uygun örnek âyetler sunmuştur. Örneğin:

⁵⁹ İbn Hallikân, Cilt: 5, s. 255.

⁶⁰ Mukâtil, el-Vücûh ve'n-Nezâir, thk. Ali Özek, s. 24.

⁶¹ Şehhâte’nin tahkiki, el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm adıyla 1975, 1994 ve 2001 yıllarında yayımlamıştır.

⁶² Bkz. Mukâtil b. Süleymân, el-Vücûh ve'n-Nezâir, thk. Ali Özek, İlmî Neşriyat, İstanbul, 1993.

⁶³ Bkz. Mukâtil b. Süleymân, el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Azîm, thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Merkezi Cum'ati'l-Mâcid, Dübey, 2006.

⁶⁴ Çalışmamızda esas aldığımız baskı için bkz. Mukâtil b. Süleymân, **el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm**, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, 2008.

⁶⁵ Bkz. Mukâtil b. Süleymân, **Kur'ân Terimleri Sözlüğü**, çev. M. Beşir Eryarsoy, İşaret Yayınları, İstanbul, 2016.

"الصراط

على وجهين:

الوجه الأول: الصراط، يعني: الطريق. فذلك قوله في الأعراف: {ولا تقعدوا بكل صراط توعدون} [الأعراف: 86]. يعني:

بكل طريق. وقال في الصفات: {فاهدوهم إلى صراط الجحيم} [الصفات: 23]. يعني: طريق الجحيم.

الوجه الثاني: الصراط، يعني: الدين. فذلك قوله في فاتحة الكتاب: {اهدنا الصراط المستقيم} [الفاتحة: 6]. يعني: الدين

المستقيم. وقال في الأنعام: {وأن هذا صراطي مستقيما} [الأنعام: 153]. يعني: هذا ديني مستقيما وقال: {وهذا صراط

ربك مستقيما} [الأنعام: 126]. يعني: دين ربك مستقيما. ونحوه كثير.⁶⁶

Yukarıdaki pasajda görüldüğü üzere Mukâtil, çoğu zaman ele aldığı kelimenin anlamına dair birden fazla örnek âyet sunarak aslında âyeti âyetle tefsir etme metodunu uygulamıştır. Mukâtil'in kelimeye verdiği anlamın anlaşılmasını sağlayacak kadar örnek âyet sunduğu ancak aynı manadaki tüm âyetleri vermek gibi bir amaç gözetmediği anlaşılmaktadır. Kimi zaman örnek âyetleri, "es-Sırat/الصراط" maddesinde olduğu gibi art arda veren Mukâtil kimi zaman da âyetleri sıralarken "نظيرها، مثلها، كقوله" gibi ifadeleri birbirinin yerine kullanmıştır. Söz konusu ifadelerin birbirinin yerine kullanılması Mukâtil'in eserini yazdığı dönemde bu kelimelerin terimsel anlamlarını kazanmadığını göstermektedir.

Mukâtil eserine "el-Hüdâ/الهدى" kelimesi ile başlayıp "el-Fısk/الفسق" kelimesi ile sonlandırmıştır. Eserde ele alınan 186 maddenin sıralamasına bakıldığında alfabetik ya da tematik bir sıranın gözetilmediği görülmektedir. Ancak eser dikkatlice incelendiğinde bazı kelime gruplarının bloklar halinde ele alındığı ya da birbiriyle ilişkili maddelerin peş peşe geldiği anlaşılmaktadır. Örneğin "el-Hüdâ/الهدى" ve "el-Küfr/الكفر", "el-A'mâ/الأعمى" ve "el-Basar/البصر", "el-Mevt/الموت" ve "el-Hayât/الحياة" gibi zıt kelimeler eserde art arda

⁶⁶ Mukâtil, el-Vücûh ve'n-Nezâir, s. 132.

yer almaktadır. Benzer şekilde eserde “Seri’/سريع” kelimesinden sonra “el-Hisâb/الحساب”, “Yevm/يوم” kelimesinden sonra “el-Âhiret/الآخرة” kelimesi gelmektedir. Bu durum Mukâtil’in Kur’ân’da kalıp olarak kullanılan ifadeleri bir arada zikretmeyi amaçladığını düşündürmektedir. Ancak yukarıda örneklenen istisnâî durumlar dışında eserin bütününe bakıldığında kelimelerin serbest bir şekilde incelendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca ele alınan kelimeler sarf bakımından da herhangi bir prensibe tâbi tutulmamıştır. Bazı kelimeler mastar halinde, bazıları fiil kalıbında, bazıları ism-i fail ya da ism-i meful sîgasında ve çoğu zaman âyette geçtiği şekliyle maddelenmiştir.⁶⁷ Benzer şekilde kelimeleri açıklarken verilen örnek âyetler arasında nüzul ya da Mushaf sırası gözetilmemiştir.

Mukâtil’in eseriyle ilgili dikkat çeken hususlardan biri de eserde hadis, şiir, lügat gibi malzemelerle istişhad yapılmaması ve yapılan açıklamalarda kaynak belirtilmemesidir. Bu durumun yalnızca üç istisnası vardır. Bunlardan ilki “Azîz/عزيز” maddesidir. Mukâtil söz konusu kelimenin altıncı anlamında örnek getirdiği Yâsîn 36/14.⁶⁸ âyette bahsedilen iki kişinin Yahyâ ve Yûnus olduğunu onları kuvvetlendirmek için gönderilen üçüncü kişinin de havarilerin reisi Şem’ûn olduğunu belirtmiştir ve bu açıklamanın Zuheyr b. Abbâd’a⁶⁹ ait olduğunu söylemiştir. Mukâtil’in kaynak belirttiği ikinci madde “en-Necm/النجم” maddesidir. Bu maddede müellifimiz, Kur’ân’ın parça parça inişi hakkında Ebu’l-Âliye’den bazı rivayetler aktarmıştır. Son olarak Mukâtil “et-Teveffî/التوفي” maddesinde Al-i İmrân 3/55.⁷⁰ âyetteki “مُتَوَفِّيكَ” ifadesini “canını alıp göğe yükseltmek” şeklinde açıklayan kişinin Hasan-ı Basrî olduğunu söyleyerek kaynak göstermiştir.

Temel özelliklerini sıraladığımız bu eser, kendisinden sonra yazılan ve çalışmamıza konu olan Hârûn b. Mûsâ ve Yahyâ b. Sellâm’ın eserlerini hem biçim hem de içerik olarak etkilemeyi başarmıştır.

⁶⁷ Mukâtil, el-Vücûh ve’n-Nezâir, thk. Ali Özek, s.31.

⁶⁸ Yâsîn 36/14: “إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اتْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِقَالِهِ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُّرْسَلُونَ.”

⁶⁹ Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm’ın iki oğlundan biri olup tâbiiler arasında yer almaktadır. Hakkı Dursun Yıldız, “Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1988, Cilt: 1, s. 146.

⁷⁰ Al-i İmrân 3/55: “... إِنْ يَتُوبْكَ فَإِنَّكَ عَلَىٰ سَبِيلٍ مُّسْتَقِيمٍ...”

1.3. Hârûn b. Mûsâ ve *el-Vücûh ve'n-Nezâir fî'l-Kur'âni'l-Kerîm* İsimli Eseri

Tam adı Ebû Abdillâh Hârûn b. Mûsâ el-Ezdî el-A' ver el-Atekî olan Hârûn'un doğum tarihi tam olarak bilinmemekte ancak hocalarının vefat tarihinden yola çıkarak hicrî 1. yüzyılın sonlarında veya hicrî 2. yüzyılın başlarında doğduğu düşünülmektedir.⁷¹ Aslen Basralı olan Harun, Yahudi iken Müslümanlığı kabul etmiştir. Asmaî, Hârûn'un isminin önceden İbrânîce'de “Âdem” anlamına gelen İzâm olduğunu aktarmaktadır.⁷² Hârûn nahiv ve kıraat alanında öne çıkmış ve kendisinden hadis rivayeti alan müellifler tarafından sika, sadûk, hâfız, me'mûn şeklinde nitelendirilmiştir.⁷³ Hârûn b. Mûsâ hicrî 200 yılından önce, muhtemelen hicrî 170 yılında vefat etmiştir.⁷⁴

Hârûn b. Mûsâ'nın *el-Vücûh ve'n-Nezâir fî'l-Kur'âni'l-Kerîm* isimli eseri bu alanda günümüze kadar ulaşmış en eski ikinci eser olup Ebû Nasr Matrûh b. Muhammed b. Şâkir el-Kudâî el-Mısırî tarafından müellifin oğlu Abdullah'tan rivayet edilmiştir.⁷⁵ Hârûn'un *el-Vücûh* eseri Hâtim Sâlih Dâmin tarafından tahkik edilmiş ve 1988 yılında basılmıştır.

“el-Hüdâ/الهدى” kelimesiyle başlayıp “el-Harb/الحرب” kelimesi ile sonlanan eserde toplamda 208 madde bulunmaktadır. Bu durum Mukâtil'in eseriyle kıyaslandığında Hârûn'un fazladan 22 maddeyi daha incelediğini göstermektedir. Ancak iki eser metod açısından karşılaştırıldığında aralarında belirgin bir farklılık bulunmamaktadır. Hatta Mukâtil ile ortak olan maddeler hakkında yapılan açıklamalar çoğunlukla aynıdır. Tıpkı Mukâtil gibi Hârûn da öncelikle ele aldığı kelimenin Kur'ân'da kaç farklı anlama geldiğini yani kelimenin vecih sayısını belirtmiş, ardından “*birinci vecih, ikinci vecih...*” şeklinde başlıklandırarak her bir anlamı açıklamış ve bu anlamlara uygun örnek âyetler sunmuştur. Örnek âyetler sunarken kelimeye verdiği anlamın anlaşılmasını öncelemiş,

⁷¹ Hârûn, s. 10 (neşredenin girişi); M. Suat Mertoğlu, “Hârûn b. Mûsâ”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara, 2020, (Hârûn b. Mûsâ), Cilt: EK-1, s. 535.

⁷² Abdullah b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî, **el-Maârif**, thk. Servet Ukkâşe, el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Amme li'l-Kitâb, Kahire, 1992, s. 532.

⁷³ Hârûn, ss. 12-13 (neşredenin girişi); Mertoğlu, Hârûn b. Mûsâ, Cilt: EK-1, s. 535

⁷⁴ Ebü'l-Hayr İbnü'l-Cezerî, **Gâyetü'n-Nihâye fî't-Tabakâti'l-Kurrâ**, thk. G. Bergstraesser, Mektebetü İbn Teymiyye, 1932, Cilt: 2, s. 348; Ebü'l-Fazl Celaleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, **Buğyetü'l-Vuât fî Tabakâti'l-Lugaviyyîn ve'n-Nühât**, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim, el-Mektebetü'l-Asriyye, Lübnan, 1964, (Buğyetü'l-Vuât), Cilt: 2, s. 321.

⁷⁵ Hârûn, s. 13 (neşredenin girişi).

aynı anlama gelen tüm âyetleri zikretme ihtiyacı duymamıştır. Yine Mukâtil'in eserinde olduğu gibi maddeler alfabetik ya da tematik bir sırayla ele alınmamıştır. Ancak maddelerin sıralaması büyük ölçüde Mukâtil'in eseriyle örtüşmektedir. Örneğin Mukâtil'deki ilk on bir maddenin sıralamasıyla Hârûn'daki ilk on bir maddenin sıralaması birebir aynıdır. Aynı şekilde, “el-Hüdâ/الهدى” ve “el-Küfr/الكفر”, “el-A‘mâ/الأعمى” ve “el-Basar/البصر”, “el-Mevt/الموت” ve “el-Hayât/الحياة” gibi zıt kelimelerin art arda olması; “Seri'/سريع” kelimesinden sonra “el-Hisâb/الحساب”, “Yevm/يوم” kelimesinden sonra “el-Âhiret/الآخرة” kelimesinin gelmesi gibi bazı maddelerin bloklar halinde ele alınması durumu Hârûn'un eserinde de karşımıza çıkmaktadır.

Hârûn tıpkı Mukâtil gibi eserinde hadis, şiir, lügat gibi malzemelerle çok az istişhadda bulunmuş,yaptığı açıklamaların kaynaklarını nadiren belirtmiştir. Eserde yer alan 208 maddeden yalnızca “el-Arz/الأرض”, “el-İstiğfâr/الاستغفار”, “el-Emr/الأمر”, “Hüsnen/حسنا”, “el-Hıyâne/الخيانة” ve “es-Sa‘y/السعي” maddelerinde yapılan açıklamaların kaynağı belirtilmiştir. Söz konusu altı maddede de Hârûn'un kaynak olarak gösterdiği kişi Ebû'l-Hasan'dır.⁷⁶

Temel özelliklerinden bahsettiğimiz bu eserin, kendisinden sonra bu alanda Yahyâ b. Sellâm, Hakîm et-Tirmizî ve İbnü'l-İmâd el-Mısırî gibi müellifler tarafından yazılan eserler üzerinde etkisi olmuştur.⁷⁷

1.4. Yahyâ b. Sellâm ve *et-Tesârîf: Tefsîrû'l-Kur'ân mimme'stebehet Esmâühû ve Tasarrafet Meânih* İsimli Eseri

Tarihi kaynaklarda hayatı hakkında çok fazla bilgiye erişemediğimiz Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Sellâm b. Ebî Sa'lebe et-Teymî, hicrî 124 yılında Kûfe'de doğmuş

⁷⁶ İlgili maddeler hakkında yazar tarafından yapılan açıklamalar çalışmamızın ilerleyen kısımlarında yer aldığı için burada tekrar verilmemiştir.

⁷⁷ Hârûn, ss. 13-14 (neşredenin girişi).

ve hicrî 200 yılında Mısır'da vefat etmiştir.⁷⁸ Hayatı boyunca sıkça seyahat eden Yahyâ öğrenimine Kûfe'de başlamış ardından Mısır'a oradan da ticaret maksadıyla Kuzey Afrika'nın ilim ve ticaret merkezi olan Kayrevan'a gitmiştir.⁷⁹ Yahyâ'nın Kayrevan'a gittiği hicrî 182 senesinde bölgenin ilme susamış bir halde olmasından ötürü buradaki halk Yahyâ'ya büyük ilgi göstermiş kısa süre içerisinde etrafında ilim halkaları oluşmuştur. Kayrevan'da tefsir dersleri veren Yahyâ tefsirini de burada yazmıştır.⁸⁰

Yahyâ b. Sellâm'ın Mürcie mezhebinden olduğuna dair bazı dedikodular çıkmış fakat bunlar hem müellifin kendisi hem de yakınları tarafından reddedilmiştir. İsmail Cerrahoğlu, bu iddiaların Yahyâ'nın Irak'lı olması ve Kuzey Afrika'da yabancı sayılmasından ötürü mezhep taassubundan ileri geldiğini belirtmiştir.⁸¹

Kaynaklarda Yahyâ b. Sellâm'a nispet edilen ancak bir kısmı günümüze eksik ulaşan eserler şunlardır:

1. Tefsîru Yahyâ b. Sellâm
2. et-Tesârif: Tefsîrû'l-Kur'ân mimme'stebehet Esmâühû ve Tasarrafet Meânîh
3. Kitâbü'l-Câmi'
4. İhtiyâr fi'l-Kırâât min Tarîki'l-Âsâr
5. Kitâbü'l-Eşribe⁸²

Yahyâ'nın çalışmamıza konu olan *et-Tesârif* isimli eseri Hind Şelebî tarafından tahkik edilmiş ve 2007 yılında basılmıştır. Hind Şelebî eserin başında Vücûh ve Nezâir ilminin tarihçesini ortaya koyan uzun bir giriş yazmıştır. Bu girişten edinilen bilgilere göre et-Tesârif, Yahyâ b. Sellâm'ın günümüze eksik olarak ulaşan eserlerinden biridir. Zira et-Tesârif'in dördüncü cüzü, “es-Salâh/الصالح” maddesinin dördüncü vechi ile başlamaktadır. Bu durum, eserin üçüncü cüzünün “es-Salâh/الصالح” kelimesinin ilk üç

⁷⁸ İsmail Cerrahoğlu, **Yahyâ İbn Sallâm ve Tefsirdeki Metodu**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970, (Yahyâ İbn Sallâm ve Tefsirdeki Metodu), s. 7; Hamadi Sammoud, “Kuzey Afrika'da Şarklı Bir Müfessir: Yahyâ İbn Sellâm”, çev. Salih Akdemir, **İBLA Dergisi**, Sayı: 33, 1970, ss. 23-24.

⁷⁹ İsmail Cerrahoğlu, “Yahyâ b. Sellâm”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, 2013, (Yahyâ b. Sellâm), Cilt: 43, s. 263.

⁸⁰ Cerrahoğlu, “Yahyâ b. Sellâm”, Cilt: 43, s. 263.

⁸¹ Cerrahoğlu, Kuzey Afrika'da Şarklı Bir Müfessir: Yahyâ İbn Sellâm, s. 18.

⁸² Cerrahoğlu, “Yahyâ b. Sellâm”, Cilt: 43, s. 264.

vechi ile tamamlandığını düşündürmektedir. Ancak “es-Salâh/الصلاح” kelimesinin ilk üç vechi eserin orijinal nüshasında bulunmadığı için muhakkik tarafından Mukâtil’in eserinden tamamlanmıştır. Buna göre Hind Şelebî eserin birinci, ikinci ve dördüncü cüzlerinin günümüze tam olarak ulaştığını ancak üçüncü cüzün eksik olduğunu belirtmiştir.⁸³

“el-Hüdâ/الهدى” kelimesi ile başlayıp “el-Âhiret/الأخرة” kelimesi ile sonlanan eserde toplam 115 madde bulunmaktadır. et-Tesârif’te yer alan on iki madde Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde bulunmamaktadır.⁸⁴ Yani her ne kadar madde sayısı diğerlerinden daha az olsa da Yahyâ’nın eserinde on iki özgün madde yer almaktadır. Biçimsel olarak Yahyâ’nın eserinde de Mukâtil’in izlediği yöntem takip edilmiştir. Önceki eserlerde olduğu gibi et-Tesârif’te de öncelikle ele alınan kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlama geldiği yani kelimenin vecih sayısı belirtilmiş, ardından “birinci vecih, ikinci vecih...” şeklinde başlıklandırarak her bir anlamı açıklanmış ve bu anlamlara uygun örnek âyetler sunulmuştur. Yahyâ, örnek âyetler sunarken kelimeye verdiği anlamın anlaşılmasını öncelemiş, aynı anlama gelen tüm âyetleri zikretme ihtiyacı duymamıştır. Yine önceki iki eserde olduğu gibi maddeler alfabetik ya da tematik bir sırayla ele alınmamıştır. Ayrıca hem maddelerin sıralaması hem de maddeler hakkında yapılan açıklamalar büyük ölçüde diğer eserlerle örtüşmektedir.

Yahyâ’nın eseriyle ilgili dikkat çeken ve onu diğer eserlerden ayıran durum, kitapta kelimeler hakkında yapılan açıklamaların kaynağının belirtilmesidir. Mukâtil ve Hârûn’a kıyasla Yahyâ pek çok yerde Katâde, Hasan-ı Basrî, Mücâhid ve Kelbî gibi müfessirleri kaynak olarak göstermiştir.

Temel özelliklerini belirttiğimiz bu üç eserin benzer ve farklı yönleri çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak ele alınacaktır.

⁸³ Yahyâ, et-Tesârif, ss. 88-92 (neşreden giriş).

⁸⁴ Bu maddeler şunlardır: “el-Ecel/الأجل, Ba’l/بعل, et-Tefrîd ve el-Fart/التفريط والفراط, Habl/حبل, el-Hins/الحنث, el-Hâsi ve el-Hâsiîn/الحاسي والحاسين, el-Havf/الخوف, er-Recz, er-Ricz, er-Rics/الرجز والرجز والرجس, es-Semâ/السما, es-Salât/الصلاة, Lâ Ebrahu/لا أبرح, en-Nâs/الناس”.

İKİNCİ BÖLÜM

VÜCÛH VE NEZÂİR ESERLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Vücûh ve Nezâir edebiyatına dair günümüze ulaşan en eski eserler Mukâtil b. Süleymân'ın “*el-Vücûh ve 'n-Nezâir fî 'l-Kur'âni 'l-Kerîm*”, Hârûn b. Mûsâ'nın “*el-Vücûh ve 'n-Nezâir fî 'l-Kur'âni 'l-Kerîm*” ve Yahyâ b. Sellâm'ın “*et-Tesârîf: Tefsîrû 'l-Kur'ân mimme 'štebehet Esmâühû ve Tasarrafet Meânih*” isimli eserleridir. Erken dönem eserleri olarak isimlendirdiğimiz bu eserler kronolojik olarak incelendiğinde Vücûh ve Nezâir edebiyatının doğuşu ve gelişimi hakkında önemli çıkarımlar yapmak mümkündür. Nitekim Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ'nın eserleri hem büyük oranda birbirine benzemekte hem de bazı özgün noktalar içermektedir. Eserler arasındaki benzerlik ve farklılıklar Vücûh ve Nezâir edebiyatının birikimli olarak ilerlediğini, müelliflerin alana dair yazılmış eserlerden haberdar olduğunu ve Kur'ân kelimelerinin hangi âyette hangi anlama geldiği konusunda çoğunlukla hemfikir olduğunu göstermektedir. Çalışmamızın bu bölümünde erken dönem Vücûh ve Nezâir eserlerini hem biçim hem içerik açısından karşılaştırıp aralarındaki benzerlik ve farklılıkları net biçimde ortaya koymak amaçlanmaktadır.

2.1. Eserlerin Madde Başlıkları Bakımından Karşılaştırılması

Bu bölümde Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ'nın eserlerinde ele aldıkları maddeler sayı ve biçim açısından karşılaştırılmıştır. Bilindiği gibi her üç eserde de maddelerin tasnifinde belli bir metot benimsenmemiş; kelimeler ele alınırken tematik ya da alfabetik bir sıralama takip edilmemiştir. Bu bölümde ise yapılan mukayesenin daha anlaşılır olması için maddeler, eserlerdeki sırasıyla değil alfabetik sırayla ele alınmıştır. Karşılaştırma yapılırken her harf için ayrı bir tablo oluşturulmuş ve bu tabloya eserlerde ilgili harf ile başlayan bütün kelimeler eklenmiştir. Üç sütundan oluşan tabloların her bir sütunu bir yazar ve eserine karşılık gelmektedir. Sütunlarda koyu renk ile gösterilen satırlar söz konusu kelimenin o sütundaki eserde yer almadığını göstermektedir. Alfabetik sıralama yapılırken kelimelerin başındaki el takısı (ﻝ) dikkate alınmamış ve kelimeler eserlerde

kullanıldıkları şekliyle ilk harflerine göre sıralanmıştır. Ancak bu durumun bazı istisnaları vardır. Zira müellifler bazen eserlerinde aynı kökten gelen kelimelerin farklı çekimlerini kullanmışlardır. Yapılan alfabetik sıralamada kelimelerin kök harfleri değil kitapta kullanıldığı şekliyle ilk harfleri baz alındığı için aynı kökten gelen bu kelimeler tabloda farklı harfler altında yer alabilmektedir.⁸⁵ Müelliflerin farklı kalıpla ele aldığı bu maddeler için belirledikleri vüçûh sayıları ve örnek olarak kullandıkları ayetlerin benzer olup olmadığı ilgili maddelerde açıklanmıştır.

Bu bölümde, tablolar aracılığıyla yapılan karşılaştırmanın görselleştirilmesi sağlanmış; ayrıca tablolarda sunulan bilgilerin yorumlaması da yapılmıştır. Tabloların altında yer alan açıklamalarda incelediğimiz üç eserde söz konusu harf ile başlayan toplam kelime sayısı, bunların ne kadarının ortak ne kadarının farklı olduğu ve özgün madde sayıları gibi konulara değinilmiştir. Son olarak değerlendirme kısmında yapılan karşılaştırmanın sonuçları ifade edilmiştir.

⁸⁵ Örneğin Hârûn'un eserinde “İtma’enne/إِطْمَأَنَّ” olarak geçen madde Mukâtil’in eserinde “Tatmainnu/تَطْمِئُنْ”, Yahyâ’nın eserinde ise “et-Tuma’nîne/الطَّمَأْنِينَةُ”; Yahyâ’nın eserinde “el-Emsâl/الْأَمْثَالُ” olarak geçen madde Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde “Misl/مِثْلُ” şeklinde yer almaktadır. Bu maddeler alfabetik tablolarda belirtilmiştir.

2.1.1. Alfabetik Sıraya Göre Eserlerde Ele Alınan Madde Başlıkları

MUKATİL	HARUN	YAHYA
	١	
el-Âhiret/الآخرة	el-Âhiret/الآخرة	el-Âhiret/الآخرة
Âl/آل	Âl/آل	Âl/آل
Âvev/أوو	Âvev/أوو	Âvev/أوو
Âyet/آية	Âyet/آية	Âyet/آية
el-İttibâ'/الاتباع	el-İttibâ'/الاتباع	
İttekû/اتقوا	İttekû/اتقوا	
el-İsm/الإسم	el-İsm/الإسم	
		el-Ecel/الأجل
Ehad/أحد	Ehad/أحد	
el-Ahzâb/الأحزاب	el-Ahzâb/الأحزاب	
el-Hıssu/الحس	Ehasse/أحسن	
el-İlhâ'/الإحاء	el-Uhuvvetü/الأخوة	
el-Ahz/أخذ	el-Ahz/أخذ	
Ednâ/أدن	Ednâ/أدن	
Ezân/أذان	Ezân/أذان	
Ersâhâ/أرساه	Ersâhâ/أرساه	Ersâhâ/أرساه
el-Arz/الأرض	el-Arz/الأرض	el-Arz/الأرض
el-Ezvâc/الأزواج	el-Ezvâc/الأزواج	
el-Esbâb/الأسباب	el-Esbâb/الأسباب	
el-İstîlâ'at/الاستطاعة	el-İstîlâ'at/الاستطاعة	
el-İstîğfâr/الاستغفار	el-İstîğfâr/الاستغفار	
İstekberû/استكبروا	İstekberû/استكبروا	
el-İslâm/الإسلام	el-İslâm/الإسلام	
el-İştirâ'/الاشتراء	el-İştirâ'/الاشتراء	el-İştirâ'/الاشتراء
el-Eşhâd/الأشهاد	eş-Şehîd/الشهيد	
Tatma'innu/تطمئن	İtma'enne/إطمأنن	et-Tuma'nîne/الطمأنينة
el-Izhâr/الإظهار	Zihâr/ظهار	el-Izhâr/الإظهار
U'büdû ve el-İbâdet/اعبدوا والعبادة	U'büdû ve el-İbâd/اعبدوا والعباد	U'büdû/اعبدوا
	el-İ'tidâ'/الاعتداء	el-İ'tidâ'/الاعتداء
el-A'mâ/الأعمى	el-A'mâ/الأعمى	
Efleha/أفلح	Efleha/أفلح	
Ekâme's-Salât/أقام الصلاة	İkâmetu's-Salât/إقامة الصلاة	
İllâ/إلا	İllâ/إلا	İllâ/إلا
İlâ/إلى	İlâ/إلى	
Em/أم	Em/أم	Eem/أم
	İmâm/إمام	İmâm/إمام
	Ümmet/أمة	Ümmet/أمة
Misl/مثل	Misl/مثل	el-Emsâl/الأمثال
Emr/أمر	Emr/أمر	Emr/أمر
el-Emr/الأمر	el-Emr/الأمر	el-Emr bi'l-Ma'rûf ve'n-Nehy ani'l-Münker/الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر
	În/إن	În ve Ân/إن و أن
	Enşee/أنشأ	

الأنفُس/ el-Enfûs	الأنفُس/ el-Enfûs	الأنفُس/ el-Enfûs
أُنْ/ Ennâ	أُنْ/ Ennâ	أُنْ/ Ennâ
أُو/ Ev	أُو/ Ev	أُو/ Ev
أُول/ Evvel	أُول/ Evvel	أُول/ Evvel
الإِمان/ el-Îmân	الإِمان/ el-Îmân	الإِمان/ el-Îmân
37	43	24

Tablo 1: “’” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “’” ile başlayan madde sayısı Mukâtil’de otuz yedi, Hârûn’da kırk üç, Yahyâ’da yirmi dördttür.
- “’” ile başlayan maddelerden on dokuzu her üç eserde yer almaktadır:

الآخرة/ el-Âhiret	الأرض/ el-Arz	إِلَّا/ İllâ	الأنفُس/ el-Enfûs
آل/ Âl	الاستِراء/ el-İştirâ	أُم/ Em	أُو/ Ev
آوَا/ Âvev	إِطْمَأَنَّ/ İtma’enne	الأمثال/ el-Emsâl	أُول/ Evvel
آية/ Âyet	الإِظهار/ el-Izhâr	أَمْر/ Emr	الإِمان/ el-Îmân
أُرساهَا/ Ersâhâ	اعبدوا والعبادة/ U’bûdû ve el-İbâdet	الأمر/ el-Emr	

- “’” ile başlayan maddelerden yirmi bir tanesi Mukâtil ve Hârûn’da yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır:

الاتباع/ el-İttibâ	الأخذ/ el-Ahz	استكبروا/ İstekberû
اتقوا/ İttekû	ادنى/ Ednâ	الإِسلام/ el-İslâm
الإِثم/ el-İsm	أَذَان/ Ezân	الأشهاد/ el-Eşhâd
أحد/ Ehad	الأزواج/ el-Ezvâc	الأعمى/ el-A’mâ
الأحزاب/ el-Ahzâb	الأسباب/ el-Esbâb	أفلح/ Efleha
أحسن/ Ehasse	الاستِطاعة/ el-İstitâ’t	أقام الصلاة/ Ekâme's-Salât
الإِخاء/ el-İhâ	الاستِغفار/ el-İstiğfâr	إِلَى/ İlâ

- “’” ile başlayan maddelerden beş tanesi Hârûn ve Yahyâ’da yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır:

الاعتداء/ el-İ' tidâ	أمة/ Ümmet	أنى/ Ennâ
إمام/ İmâm	إن/ İn	

- “” ile başlayan maddelerden “Enşee/أنشأ” yalnızca Hârûn’un eserinde, “el-Ecel/الأجل” yalnızca Yahyâ’nın eserinde yer almaktadır. Bu iki madde Hârûn ve Yahyâ’nın özgün olduğu maddelerdendir.
- Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, bazı madde başlıklarında müellifler, ele aldıkları ifadeyi farklı şekilde sunmuşlar ya da aynı kelimenin farklı kalıplarını kullanmışlardır. Örneğin; Mukâtil ve Hârûn’un yalnızca “el-Emr/الأمر” olarak ele aldığı madde, Yahyâ’nın eserinde hem Kur’ân’da geçtiği hem de yaygın olarak kullanıldığı haliyle, “el-Emr bi’l-Ma’rûf ve’n-Nehy ani’l-Münker/ الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر” şeklinde geçmektedir. Madde başlıklarında aynı kelimenin farklı kalıplarının kullanılmasına örnek olarak Hârûn’un eserinde “İtma’enne/إطمأنن” olarak geçen maddenin Mukâtil’in eserinde “Tatma’innu/تطمئن”, Yahyâ’nın eserinde ise “et-Tuma’nîne/الطمأنينة”; Yahyâ’nın eserinde “el-Emsâl/الأمثال” olarak geçen maddenin Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde “Misl/مثل”; Mukâtil’in eserinde “el-İhâ’/الإخاء” olarak geçen maddenin Hârûn’un eserinde “el-Uhuvvetü/الأخوة” olarak geçmesi verilebilir. Madde başlıklarında görülen farklılığın maddelerin içeriğine nasıl yansıdığı, ilgili bölümlerde detaylı olarak yorumlanacaktır. Ancak genel hatlarıyla, her ne kadar madde başlıklarında farklı kalıplar kullansalar da yazarların aynı kelimeleri ele aldıkları, bu kelimelerin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikir oldukları ve bu anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdikleri söylenebilir. Dolayısıyla başlıklandırmada görülen bu farklılık, müelliflerin tercihinden ibarettir ve çoğu zaman anlam açısından maddenin içeriğini etkilememektedir.

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
	ب	
	Bâû/باءوا	Bâû/باءوا
bi-İznillâh/يُذِنُ اللهُ	bi-İznillâh/يُذِنُ اللهُ	
el-Be's/البأس	el-Be's/البأس	
el-Bâtıl/الباطل	el-Bâtıl/الباطل	el-Bâtıl/الباطل
el-Birr/البر	el-Birr/البر	
Burhân/برهان	Burhân/برهان	
el-Basar/البصر	el-Basîr/البصير	
el-Batş/البطش	el-Batş/البطش	
		Ba'l/بعل
el-Bağy/البغي	el-Bağy/البغي	
8	9	3

Tablo 2: “ب” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “ب” harfî ile başlayan madde sayısı Mukâtîl’de sekiz, Hârûn’da dokuz, Yahyâ’da üçtür.
- “ب” harfî ile başlayan maddelerden “el-Bâtıl/الباطل” her üç eserde yer almaktadır.
- “ب” harfî ile başlayan maddelerden yedi tanesi Mukâtîl ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır:

bi-İznillâh/يُذِنُ اللهُ	el-Birr/البر	el-Basar/البصر	el-Bağy/البغي
el-Be's/البأس	Burhân/برهان		el-Batş/البطش

- “ب” harfî ile başlayan maddelerden “Bâû/باءوا” Hârûn ve Yahyâ’nın eserinde yer alırken Mukâtîl’in eserinde bulunmamaktadır.
- “ب” harfî ile başlayan maddelerden “Ba'l/بعل” yalnızca Yahyâ’nın eserinde bulunmaktadır. Bu madde Yahyâ’nın özgün olduğu maddelerden biridir.
- Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, bazı madde başlıklarında yazarlar, ele aldıkları ifadeyi farklı şekilde sunmuşlar ya da aynı kelimenin farklı kalıplarını kullanmışlardır. “ب” harfî ile başlayan maddeler özelinde, Mukâtîl’de “el-Basar/البصر” olarak geçen madde Hârûn’un eserinde “el-Basîr/البصير” kalıbıyla kullanılmıştır.

Madde başlıklarında görülen farklılığın maddelerin içeriğine nasıl yansıdığı, ilgili bölümlerde detaylı olarak yorumlanacaktır. Ancak genel hatlarıyla, her ne kadar madde başlıklarında farklı kalıplar kullansalar da yazarların aynı kelimeleri ele aldıkları, bu kelimelerin Kur'ân'da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikir oldukları ve bu anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdikleri söylenebilir. Dolayısıyla başlıklandırmada görülen bu farklılık, müelliflerin tercihinden ibarettir ve çoğu zaman anlam açısından maddenin içeriğini etkilememektedir.

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
ت		
Te'vîl/تأويل	Te'vilehu/تأويله	
et-Teskîn/التسكين	et-Teskîn/التسكين	
et-Tasrîf/التصريف	et-Tasrîf/التصريف	
Tatma'innu/تطمئن	Îtmaenne/إطمأئن	et-Tuma'nine/الطمأنينة
		et-Tefrîṭ ve el-Fart/التفریط والغرط
et-Tafsîl/التفصيل	et-Tafsîl/التفصيل	
et-Telakkî/التلقي	et-Telakkî/التلقي	
et-Teveffî/التوفي	et-Teveffî/التوفي	et-Teveffî/التوفي
Tevellâ/تولى	Tevellâ/تولى	
8	7	2

Tablo 3: “ت” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ'nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “ت” harfî ile başlayan madde sayısı Mukâtil’de sekiz, Hârûn’da yedi, Yahyâ’da ikidir.
- “ت” harfî ile başlayan maddelerden “Tatma'innu/تطمئن” ve “et-Teveffî/التوفي” her üç eserde de yer almaktadır.
- “ت” harfî ile başlayan maddelerden altı tanesi Mukâtil ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır:

Te'vîl/تأويل	et-Tasrîf/التصريف	et-Telakkî/التلقي
et-Teskîn/التسكين	et-Tafsîl/التفصيل	Tevellâ/تولى

- “ت” harfî ile başlayan maddelerden “et-Tefrîṭ ve el-Fart/التفريط والفرط” yalnızca Yahyâ’nın eserinde geçmektedir. Bu madde Yahyâ’nın özgün olduğu maddelerden biridir.
- Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, bazı madde başlıklarında yazarlar, ele aldıkları ifadeyi farklı şekilde sunmuşlar ya da aynı kelimenin farklı kalıplarını kullanmışlardır. Örneğin; Mukâtil’in eserinde “Te’vîl/تأويل” olarak geçen madde, Hârûn’un eserinde “Te’vîlehu/تأويله”; Mukâtil’in eserinde “Tatma’innu/تطمئن” olarak geçen madde, Hârûn’un eserinde “Îtma’enne/إطمأَنَّ”, Yahyâ’nın eserinde “et-Tuma’nîne/الطمأنينة” olarak geçmektedir. Madde başlıklarında görülen farklılığın maddelerin içeriğine nasıl yansıdığı, ilgili bölümlerde detaylı olarak yorumlanacaktır. Ancak genel hatlarıyla, her ne kadar madde başlıklarında farklı kalıplar kullansalar da müelliflerin aynı kelimeleri ele aldıkları, bu kelimelerin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikir oldukları ve bu anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdikleri söylenebilir. Dolayısıyla başlıklandırmada görülen bu farklılık, müelliflerin tercihinden ibarettir ve çoğu zaman anlam açısından maddenin içeriğini etkilememektedir.

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
ج		
el-Cebbâr/الجبار	el-Cebbâr/الجبار	
el-Cidâl/الجدال	el-Cidâl/الجدال	
ve Ce’alî/وجعلوا	ve Ce’alî/وجعلوا	ve Ce’alî/وجعلوا
el-Cihâd/الجهاد	el-Cihâd/الجهاد	el-Cihâd/الجهاد
4	4	2

Tablo 4: “ج” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “ج” harfî ile başlayan madde sayısı Mukâtil ve Hârûn’da dört, Yahyâ’da ikidir.

- “ج” harfî ile başlayan maddelerden “ve Ce‘alû/وجعلوا” ve “el-Cihâd/الجهاد” her üç eserde yer almaktadır.
- “ج” harfî ile başlayan maddelerden “el-Cebbâr/الجبار” ve “el-Cidâl/الجدال” Mukâtîl ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır.

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
ح		
		Habl/حبل
Hattâ/حتى	Hattâ/حتى	Hattâ/حتى
el-Harb/الحرب	el-Harb/الحرب	el-Harb/الحرب
el-Hars/الحرس	el-Hars/الحرس	
Harac/خرج	Harac/خرج	
el-Hissu/الحس	Ehasse/أحسن	
el-Hisâb/الحساب	el-Hisâb/الحساب	
	Hüsnen/حسنا	Hüsnen/حسنا
el-Hasene ve's-Seyyie/الحسنة والسيئة	el-Hasene ve's-Seyyie/الحسنة والسيئة	el-Hasene ve's-Seyyie/الحسنة والسيئة
el-Husnâ/الحسنى	el-Husnâ/الحسنى	el-Husnâ/الحسنى
el-Haşr/الحشر	el-Haşr/الحشر	
el-Hakk/الحق	el-Hakk/الحق	
el-Hikmet/الحكمة	el-Hikmet/الحكمة	el-Hikmet/الحكمة
el-Hamîm/الحميم	el-Hamîm/الحميم	
		el-Hîns/الحنث
el-Hayât/الحياة	el-Hayât/الحياة	
el-Hîn/الحين	el-Hîn/الحين	
14	14	8

Tablo 5: “ح” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “ح” harfî ile başlayan madde sayısı Mukâtîl ve Hârûn’da on dört, Yahyâ’da sekizdir.
- “ح” harfî ile başlayan maddelerden beş tanesi her üç eserde de yer almaktadır:

Hattâ/حتى	el-Hasene ve's-Seyyie/الحسنة والسيئة	
el-Harb/الحرب	el-Husnâ/الحسنى	el-Hikmet/الحكمة

- “ح” harfi ile başlayan maddelerden dokuzu Mukâtil ve Hârûn’da yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır:

el-Hars/الحرث	el-Hisâb/الحساب	el-Hamîm/الحميم
Harac/حرج	el-Haşr/الحشر	el-Hayât/الحياة
el-Hissu/الحس	el-Hakk/الحق	el-Hîn/الحين

- “ح” harfi ile başlayan maddelerden “Hüsna/حسنا” Hârûn ve Yahyâ’nın eserinde yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır.
- “ح” harfi ile başlayan maddelerden “Habl/حبل” ve “el-Hins/الحنث” yalnızca Yahyâ’nın eserinde yer almaktadır. Bu maddeler Yahyâ’nın özgün olduğu maddelerdendir.
- Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, bazı madde başlıklarında müellifler, ele aldıkları ifadeyi farklı şekilde sunmuşlar ya da aynı kelimenin farklı kalıplarını kullanmışlardır. “ح” harfi ile başlayan maddeler özelinde, Mukâtil’in eserinde “el-Hissu/الحس” olarak geçen madde Hârûn’un eserinde “Ehasse/أحس” olarak yer almaktadır. Madde başlıklarında görülen farklılığın maddelerin içeriğine nasıl yansıdığı, ilgili bölümlerde detaylı olarak yorumlanacaktır. Ancak genel hatlarıyla, her ne kadar madde başlıklarında farklı kalıplar kullansalar da yazarların aynı kelimeleri ele aldıkları, bu kelimelerin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikir oldukları ve bu anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdikleri söylenebilir. Dolayısıyla başlıklandırmada görülen bu farklılık, müelliflerin tercihten ibarettir ve çoğu zaman anlam açısından maddenin içeriğini etkilememektedir.

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
خ		
		el-Hâsî ve el-Hâsî'in/الحاسي والحاسين
Hâtûn/خاططين	Hâtûn/خاططين	Hâtûn/خاططين
	el-Hîzy/الحزى	el-Hîzy/الحزى
el-Hüsrân/الحسران	el-Hüsrân/الحسران	
el-Halk/الخلق	el-Halk/الخلق	
		el-Havf/الخوف
	el-Hyâne/الخيانة	el-Hyâne/الخيانة
	el-Hayr/الخير	el-Hayr/الخير
3	6	6

Tablo 6: “خ” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “خ” harfi ile başlayan madde sayısı Mukâtil’de üç, Hârûn ve Yahyâ’da altıdır.
- “خ” harfi ile başlayan maddelerden yalnızca “Hâtûn/خاططين” her üç eserde yer almaktadır.
- “خ” harfi ile başlayan maddelerden “el-Hüsrân/الحسران” ve “el-Halk/الخلق” Mukâtil ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır.
- “خ” harfi ile başlayan kelimelerden üç tanesi Hârûn ve Yahyâ’nın eserinde yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır:

el-Hîzy/الحزى	el-Hîyâne/الخيانة	el-Hayr/الخير
---------------	-------------------	---------------

- “خ” harfi ile başlayan maddelerden “el-Hâsî” ve el-Hâsî’in/الحاسي والحاسين ve “el-Havf/الخوف” yalnızca Yahyâ’nın eserinde yer almaktadır. Bu iki madde Yahyâ’nın özgün olduğu maddelerdendir.

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
د		
ed-Duâ' / الدعاء	ed-Duâ' / الدعاء	ed-Duâ' / الدعاء
ed-Dîn / الدين	ed-Dîn / الدين	
2	2	1

Tablo 7: “د” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “د” harfî ile başlayan madde sayısı Mukâtil ve Hârûn’da iki, Yahyâ’da birdir.
- “د” harfî ile başlayan maddelerden yalnızca “ed-Duâ’ / الدعاء” her üç eserde yer almaktadır.
- “د” harfî ile başlayan kelimelerden “ed-Dîn / الدين” Mukâtil ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır.

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
ذ		
Zerû / ذروا	Zerû / ذروا	
	ez-Zikr / الذكر	ez-Zikr / الذكر
1	2	1

Tablo 8: “ذ” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “ذ” harfî ile başlayan madde sayısı Mukâtil ve Yahyâ’da bir, Hârûn’da ikidir.
- “ذ” harfî ile başlayan maddelerden “Zerû / ذروا” Mukâtil ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır.
- “ذ” harfî ile başlayan maddelerden “ez-Zikr / الذكر” Hârûn ve Yahyâ’nın eserinde yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır.

MUKATİL	HARUN	YAHYA
	ر	
er-Recâ/الرجاء	er-Recâ/الرجاء	
		er-Recz, er-Ricz, er-Rics/الرَّجَزُ والرَّجْزُ
er-Recm/الرجم	er-Recm/الرجم	
	er-Rahmet/الرحمة	er-Rahmet/الرحمة
er-Rakîb/الرقيب	er-Rakîb/الرقيب	
Ravh/روح	Ravh/روح	
er-Rûh/الروح	er-Rûh/الروح	
5	6	2

Tablo 9: “ر” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “ر” harfî ile başlayan madde sayısı Mukâtîl’de beş, Hârûn’da altı, Yahyâ’da ikidir.
- “ر” harfî ile başlayan maddelerden beş tanesi Mukâtîl ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır:

er-Recâ/الرجاء	er-Rakîb/الرقيب	er-Rûh/الروح
er-Recm/الرجم	Ravh/روح	

- “ر” harfî ile başlayan maddelerden “er-Rahmet/الرحمة” Hârûn ve Yahyâ’nın eserinde yer alırken Mukâtîl’in eserinde bulunmamaktadır.
- “ر” harfî ile başlayan maddelerden “er-Recz, er-Ricz, er-Rics/الرَّجَزُ والرَّجْزُ” yalnızca Yahyâ’nın eserinde yer almaktadır. Bu madde, Yahyâ’nın özgün olduğu maddelerden biridir.

MUKATİL	HARUN	YAHYA
	ز	
ez-Zübur/الزُّبُرُ	ez-Zübur/الزُّبُرُ	ez-Zübur/الزُّبُرُ
ez-Zuhruf/الزُّخْرُفُ	ez-Zuhruf/الزُّخْرُفُ	
2	2	1

Tablo 10: “ز” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ'nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “ز” harfi ile başlayan madde sayısı Mukâtil ve Hârûn’da iki, Yahyâ’da birdir.
- “ز” harfi ile başlayan maddelerden yalnızca “ez-Zübur/الزبر” her üç eserde bulunmaktadır.
- “ز” harfi ile başlayan kelimelerden “ez-Zuhurf/الزخرف” Mukâtil ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır.

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
es-Sebîl/السبيل	es-Sebîl/السبيل	es-Sebîl/السبيل
Serî/سريع	Serî/سريع	
es-Sa’y/السعي	es-Sa’y/السعي	es-Sa’y/السعي
es-Selâm/السلام	es-Selâm/السلام	
es-Sultân/السلطان	es-Sultân/السلطان	
		es-Semâ'/السماء
es-Semî'/السميع	es-Semî'/السميع	
es-Sû'/السوء	es-Sû'/السوء	es-Sû'/السوء
Sevâ'/سواء	Sevâ'/سواء	Sevâ'/سواء
es-Sevâ'/السواء	es-Sevîyy/السوي	
es-Seyyâât/السيئات	es-Seyyâât/السيئات	
10	10	5

Tablo 11: “س” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ'nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “س” harfi ile başlayan madde sayısı Mukâtil ve Hârûn’da on, Yahyâ’da beştir.
- “س” harfi ile başlayan maddelerden dört tanesi her üç eserde bulunmaktadır:

es-Sebîl/السبيل	es-Sû'/السوء
es-Sa’y/السعي	Sevâ'/سواء

- “س” harfi ile başlayan maddelerden altı tanesi Mukâtil ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır:

سريع/ Serî	السلطان/ es-Sultân	السوي/ es-Sevîyy
السلام/ es-Selâm	السميع/ es-Semî	السيئات/ es-Seyyiât

- “س” harfî ile başlayan maddelerden “es-Semâ/ السماء” yalnızca Yahyâ’nın eserinde yer almaktadır. Bu madde Yahyâ’nın özgün olduğu maddelerden biridir.

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
ش	ش	ش
الشرك/ eş-Şirk	الشرك/ eş-Şirk	الشرك/ eş-Şirk
	شقاق/ Şikâk	شقاق/ Şikâk
الشكر/ eş-Şükr	الشكر/ eş-Şükr	
الأشهاد/ el-Eşhâd	الشهيد/ eş-Şehîd	
شيعة/ Şiya’an	شيعة/ Şiya’an	
3	5	2

Tablo 12: “ش” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “ش” harfî ile başlayan madde sayısı Mukâtîl’de üç, Hârûn’da beş, Yahyâ’da ikidir.
- “ش” harfî ile başlayan maddelerden yalnızca “eş-Şirk/ الشرك” her üç eserde yer almaktadır.
- “ش” harfî ile başlayan maddelerden üç tanesi Mukâtîl ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır:

الشكر/ eş-Şükr	الشهيد/ eş-Şehîd	شيعة/ Şiya’an
----------------	------------------	---------------

- “ش” harfî ile başlayan maddelerden “Şikâk/ شقاق” Hârûn ve Yahyâ’nın eserinde yer alırken Mukâtîl’in eserinde bulunmamaktadır.
- Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, bazı madde başlıklarında müellifler, ele aldıkları ifadeyi farklı şekilde sunmuşlar ya da aynı kelimenin farklı kalıplarını kullanmışlardır. “ش” harfî ile başlayan maddeler özelinde, Hârûn’un eserinde “eş-

Şehîd/الشهيد” olarak geçen madde Mukâtîl’de “el-Eşhâd/الأشهاد” olarak geçmektedir.

Madde başlıklarında görülen farklılığın maddelerin içeriğine nasıl yansıdığı, ilgili bölümlerde detaylı olarak yorumlanacaktır. Ancak genel hatlarıyla, her ne kadar madde başlıklarında farklı kalıplar kullansalar da yazarların aynı kelimeleri ele aldıkları, bu kelimelerin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikir oldukları ve bu anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdikleri söylenebilir. Dolayısıyla başlıklandırmada görülen bu farklılık, yazarların tercihinden ibarettir ve çoğu zaman anlam açısından maddenin içeriğini etkilememektedir.

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
	ص	
es-Sâdikîn/الصادقين	es-Sâdikîn/الصادقين	
es-Sâ’ika/الصاعقة	es-Sâ’ika/الصاعقة	
es-Sirât/الصراط	es-Sirât/الصراط	es-Sirât/الصراط
Sırr/سر	Sırr/سر	
es-Saff/الصف	es-Saff/الصف	
		es-Salât/الصلاة
es-Salâh/الصلاح	es-Salâh/الصلاح	es-Salâh/الصلاح
Sayha/صيحة	Sayha/صيحة	Sayha/صيحة
7	7	4

Tablo 13: “ص” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “ص” harfî ile başlayan madde sayısı Mukâtîl’de ve Hârûn’da yedi, Yahyâ’da dördttür.
- “ص” harfî ile başlayan maddelerden üç tanesi her üç eserde yer almaktadır:

es-Sirât/الصراط	es-Salâh/الصلاح	Sayha/صيحة
-----------------	-----------------	------------

- “ص” harfî ile başlayan maddelerden dört tanesi Mukâtîl ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır:

es-Sâdikîn/الصادقين	Sırr/سر
es-Sâ’ika/الصاعقة	es-Saff/الصف

- “ص” harfî ile başlayan maddelerden “es-Salât/الصلاة” yalnızca Yahyâ’nın eserinde yer almaktadır. Bu madde Yahyâ’nın özgün olduğu maddelerden biridir.

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
ض		
ed-Duhâ/الضحى	ed-Duhâ/الضحى	
Darb/ضرب	Darb/ضرب	
ed-Durr/الضر	ed-Durr/الضر	
Dalâl/ضلال	Dalâl/ضلال	Dalâl/ضلال
4	4	1

Tablo 14: “ض” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “ض” harfî ile başlayan made sayısı Mukâtîl ve Hârûn’da dört, Yahyâ’da birdir.
- “ض” harfî ile başlayan maddelerden yalnızca “Dalâl/ضلال” her üç eserde yer almaktadır.
- “ض” harfî ile başlayan maddelerden üç tanesi Mukâtîl ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır:

ed-Duhâ/الضحى	Darb/ضرب	ed-Durr/الضر
---------------	----------	--------------

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
ط		
et-Tâgût/الطاغوت	et-Tâgût/الطاغوت	et-Tâgût/الطاغوت
et-Ta’âm/الطعام	et-Ta’âm/الطعام	et-Ta’âm/الطعام
et-Tuğyân/الطغيان	et-Tuğyân/الطغيان	et-Tuğyân/الطغيان
Tatma’innu/تطمئن	İtmaenne/إطمأن	et-Tuma’nîne/الطمأنينة
	et-Tahûr/الطهور	et-Tahûr/الطهور
et-Tayyib ve'l-Habîs/الطيب والخبيث	et-Tayyib ve'l-Habîs/الطيب والخبيث	
et-Tayyibât/الطيبات	et-Tayyibât/الطيبات	
5	6	5

Tablo 15: “ط” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ'nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “ط” harfî ile başlayan madde sayısı Mukâtil ve Yahyâ'da beş, Hârûn'da altıdır.
- “ط” harfî ile başlayan maddelerden dört tanesi her üç eserde yer almaktadır:

et-Tağûṭ/الطاغوت	et-Tuğyân/الطغيان
et-Ta'âm/الطعام	et-Tuma'nîne/الطمأنينة

- “ط” harfî ile başlayan maddelerden “et-Tayyib ve'l-Habîs/الطيب والخبث” ve “et-Tayyibât/الطيبات” Mukâtil ve Hârûn'un eserinde yer alırken Yahyâ'nın eserinde bulunmamaktadır.
- “ط” harfî ile başlayan maddelerden “et-Tahûr/الطهور” Hârûn ve Yahyâ'nın eserinde yer alırken Mukâtil'in eserinde bulunmamaktadır.
- Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, bazı madde başlıklarında müellifler, ele aldıkları ifadeyi farklı şekilde sunmuşlar ya da aynı kelimenin farklı kalıplarını kullanmışlardır. “ط” harfî ile başlayan maddeler özelinde, Yahyâ'nın eserinde “et-Tuma'nîne/الطمأنينة” olarak geçen madde Mukâtil'de “Tatma'innu/تطمئن”, Hârûn'da “İtma'enne/إِطْمَأَنَّ” olarak yer almaktadır. Madde başlıklarında görülen farklılığın maddelerin içeriğine nasıl yansıdığı, ilgili bölümlerde detaylı olarak yorumlanacaktır. Ancak genel hatlarıyla, her ne kadar madde başlıklarında farklı kalıplar kullansalar da yazarların aynı kelimeleri ele aldıkları, bu kelimelerin Kur'ân'da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikir oldukları ve bu anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdikleri söylenebilir. Dolayısıyla başlıklandırmada görülen bu farklılık, müelliflerin tercihten ibarettir ve çoğu zaman anlam açısından maddenin içeriğini etkilememektedir.

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
ظ		
ez-Zâlimîn ve Tazlimûn/الظالمين وتظلمون	ez-Zâlimîn/الظالمين	ez-Zâlimîn/الظالمين
Zalle/ظل	Zalle/ظل	
ez-Zulm/الظلم	ez-Zulm/الظلم	ez-Zulm/الظلم
ez-Zulûmât/الظلمات	ez-Zulûmât ve'n-Nûr/الظلمات والنور ve ez-Zulûmât/الظلمات	ez-Zulûmât ve'n-Nûr/الظلمات والنور
ez-Zulûmât ve'n-Nûr/الظلمات والنور		
ez-Zann/الظن	ez-Zann/الظن	ez-Zann/الظن
el-Izhâr/الإظهار	Zihâr/ظهار	el-Izhâr/الإظهار
6	6	4

Tablo 16: “ظ” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “ظ” harfî ile başlayan madde sayısı Mukâtîl ve Hârûn’da altı, Yahyâ’da dördüttür.
- “ظ” harfî ile başlayan maddelerden beş tanesi her üç eserde yer almaktadır:

ez-Zâlimîn ve Tazlimûn/الظالمين وتظلمون	ez-Zulûmât ve'n-Nûr/الظلمات والنور	
ez-Zulm/الظلم	ez-Zann/الظن	Zihâr/ظهار

- “ظ” harfî ile başlayan maddelerden “Zalle/ظل” Mukâtîl ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır.
- Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, bazı madde başlıklarında yazarlar, ele aldıkları ifadeyi farklı şekilde sunmuşlar ya da aynı kelimenin farklı kalıplarını kullanmışlardır. “ظ” harfî ile başlayan maddeler özelinde, Hârûn’un eserinde “Zihâr/ظهار” olarak geçen madde, Mukâtîl ve Yahyâ’nın eserlerinde “el-Izhâr/الإظهار” şeklinde yer almaktadır. Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde “ez-Zulûmât/الظلمات” ve “ez-Zulûmât ve'n-Nûr/الظلمات والنور” şeklinde iki ayrı başlıkta ele alınan maddeler Yahyâ’nın eserinde yalnızca “ez-Zulûmât ve'n-Nûr/الظلمات والنور” olarak tek başlıkta ele alınmıştır. Madde başlıklarında görülen farklılığın maddelerin içeriğine nasıl yansıdığı, ilgili bölümlerde detaylı olarak yorumlanacaktır. Ancak genel hatlarıyla,

her ne kadar madde başlıklarında farklı kalıplar kullansalar da yazarların aynı kelimeleri ele aldıkları, bu kelimelerin Kur'ân'da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikir oldukları ve bu anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdikleri söylenebilir. Dolayısıyla başlıklandırmada görülen bu farklılık, müelliflerin tercihinden ibarettir ve çoğu zaman anlam açısından maddenin içeriğini etkilememektedir.

MUKATİL	HARUN	YAHYA
	ع	
el-Âlemîn/العالمين	el-Âlemîn/العالمين	el-Âlemîn/العالمين
	Udvân/عدوان	Udvân/عدوان
Azîz/عزيز	Azîz/عزيز	
	el-Afv/العفو	el-Afv/العفو
el-İlm/العلم	el-İlm/العلم	
3	5	3

Tablo 17: “ع” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ'nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “ع” harfi ile başlayan madde sayısı Mukâtil ve Yahyâ'da üç, Hârûn'da beştir.
- “ع” harfi ile başlayan maddelerden “el-Âlemîn/العالمين” her üç eserde yer almaktadır.
- “ع” harfi ile başlayan maddelerden “Azîz/عزيز” ve “el-İlm/العلم” Mukâtil ve Hârûn'un eserinde yer alırken Yahyâ'nın eserinde bulunmamaktadır.
- “ع” harfi ile başlayan maddelerden “Udvân/عدوان” ve “el-Afv/العفو” Hârûn ve Yahyâ'nın eserinde yer alırken Mukâtil'in eserinde bulunmamaktadır.

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
ف	ف	
fe Esbahû/فأصبحوا	fe Esbahû/فأصبحوا	
el-Feth/الفتح	el-Feth/الفتح	el-Feth/الفتح
	el-Fitne/الفتنة	el-Fitne/الفتنة
el-Firâr/الفرار	el-Firâr/الفرار	el-Firâr/الفرار
el-Ferah/الفرح	el-Ferah/الفرح	el-Ferah/الفرح
	Farz/فرض	Farz/فرض
	el-Furkân/الفرقان	el-Furkân/الفرقان
el-Fesâd/الفساد	el-Fesâd/الفساد	el-Fesâd/الفساد
el-Fisk/الفسق		
el-Fadl/الفضل	el-Fadl/الفضل	
	Felevîlâ/فلولا	Felevîlâ/فلولا
el-Fevâhiş/الفواحيش	el-Fevâhiş/الفواحيش	
Fevk/فوق	Fevk/فوق	
fî/في	fî/في	fî/في
10	13	9

Tablo 18: “ف” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “ف” harfî ile başlayan madde sayısı Mukâtîl’de on, Hârûn’da on üç, Yahyâ’da dokuzdur.
- “ف” harfî ile başlayan maddelerden beş tanesi her üç eserde yer almaktadır:

el-Feth/الفتح	el-Ferah/الفرح
el-Firâr/الفرار	el-Fesâd/الفساد
	fî/في

- “ف” harfî ile başlayan maddelerden dört tanesi Mukâtîl ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır:

fe Esbahû/فأصبحوا	el-Fevâhiş/الفواحيش
el-Fadl/الفضل	Fevk/فوق

- “ف” harfi ile başlayan maddelerden dört tanesi Hârûn ve Yahyâ’nın eserinde yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır:

el-Fitne/الفتنة	el-Furkân/الفرقان
Farz/فرض	Felevlâ/فلولا

- “ف” harfi ile başlayan maddelerden “el-Fısk/الفسق” maddesi yalnızca Mukâtil’in eserinde yer almaktadır. Bu madde Mukâtil’in özgün olduğu maddedir.

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
	ق	
	Kâniîn/قانتين	Kâniîn/قانتين
Kazâ/قضى	Kazâ/قضى	Kazâ/قضى
Kalîl/قليل	Kalîl/قليل	Kalîl/قليل
Kuvvet/قوة	Kuvvet/قوة	
3	4	3

Tablo 19: “ق” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “ق” harfi ile başlayan madde sayısı Mukâtil ve Yahyâ’da üç, Hârûn’da dördtür.
- “ق” harfi ile başlayan maddelerden “Kazâ/قضى” ve “Kalîl/قليل” üç eserde de yer almaktadır.
- “ق” harfi ile başlayan maddelerden “Kuvvet/قوة” Mukâtil ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır.
- “ق” harfi ile başlayan maddelerden “Kâniîn/قانتين” Hârûn ve Yahyâ’nın eserinde yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır.

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
ك		
Kâne/كان	Kâne/كان ve Ke'en/كأن	
Ke'en/كأن		
Kebîr/كبير	Kebîr/كبير	
	Ketebe/كتب	Ketebe/كتب
Kerîm/كريم	Kerîm/كريم	Kerîm/كريم
el-Küfr/الكفر	el-Küfr/الكفر	el-Küfr/الكفر
el-Kelâm/الكلام	el-Kelâm/الكلام	el-Kelâm/الكلام
6	6	4

Tablo 20: “ك” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “ك” harfi ile başlayan madde sayısı Mukâtil ve Hârûn’da altı, Yahyâ’da dördtür.
- “ك” harfi ile başlayan maddelerden üç tanesi her üç eserde yer almaktadır:

Kerîm/كريم	el-Küfr/الكفر	el-Kelâm/الكلام
------------	---------------	-----------------

- “ك” harfi ile başlayan maddelerden “Kâne/كان ve Ke'en/كأن” ve “Kebîr/كبير” Mukâtil ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır.
- “ك” harfi ile başlayan maddelerden “Ketebe/كتب” Hârûn ve Yahyâ’nın eserinde yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır.
- Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, bazı madde başlıklarında yazarlar arasında farklılıklar vardır. Örneğin; “Kâne/كان ve Ke'en/كأن” Mukâtil’in eserinde iki ayrı başlıkta ele alınmışken Hârûn’un eserinde tek bir madde olarak ele alınmıştır. Madde başlıklarında görülen farklılığın maddelerin içeriğine nasıl yansıdığı, ilgili bölümlerde detaylı olarak yorumlanacaktır. Ancak genel hatlarıyla, her ne kadar madde başlıklarında farklı kalıplar kullansalar da müelliflerin aynı kelimeleri ele aldıkları, bu kelimelerin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikir oldukları ve bu anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdikleri

söylenabilir. Dolayısıyla başlıklandırmada görülen bu farklılık, yazarların tercihinden ibarettir ve çoğu zaman anlam açısından maddenin içeriğini etkilememektedir.

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
ل		
اللام المنكسرة/el-Lâmü'l-Münkesira	اللام المنكسرة/el-Lâmü'l-Münkesira	اللام المنكسرة/el-Lâmü'l-Münkesira
		لا أبرح/Lâ Ebrahu
اللبس/el-Lübs	اللباس/el-Libâs	اللباس/el-Libâs
اللغو/el-Lağv	اللغو/el-Lağv	
	لما/Lemâ	لما/Lemâ
3	4	4

Tablo 21: “ل” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “ل” harfi ile başlayan madde sayısı Mukâtîl’de üç, Hârûn ve Yahyâ’da dördür.
- “ل” harfi ile başlayan maddelerden “اللام المنكسرة/el-Lâmü'l-Münkesira” ve “el-Lübs/اللبس” her üç eserde yer almaktadır.
- “ل” harfi ile başlayan maddelerden “el-Lağv/اللغو” Mukâtîl ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır.
- “ل” harfi ile başlayan maddelerden “Lemâ/لما” Hârûn ve Yahyâ’nın eserinde yer alırken Mukâtîl’in eserinde bulunmamaktadır.
- “ل” harfi ile başlayan maddelerden “Lâ Ebrahu/لا أبرح” yalnızca Yahyâ’nın eserinde yer almaktadır. Bu madde Yahyâ’nın özgün olduğu maddelerden biridir.
- Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, bazı madde başlıklarında yazarlar, ele aldıkları ifadeyi farklı şekilde sunmuşlar ya da aynı kelimenin farklı kalıplarını kullanmışlardır. Örneğin “ل” harfi ile başlayan maddeler özelinde, Mukâtîl’in eserinde “el-Lübs/اللبس” olarak geçen madde Hârûn ve Yahyâ’da “el-Libâs/اللباس” şeklinde yer almaktadır. Madde başlıklarında görülen farklılığın maddelerin içeriğine

nasıl yansıdığı, ilgili bölümlerde detaylı olarak yorumlanacaktır. Ancak genel hatlarıyla, her ne kadar madde başlıklarında farklı kalıplar kullansalar da yazarların aynı kelimeleri ele aldıkları, bu kelimelerin Kur'ân'da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikir oldukları ve bu anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdikleri söylenebilir. Dolayısıyla başlıklandırmada görülen bu farklılık, müelliflerin tercihindendir ve çoğu zaman anlam açısından maddenin içeriğini etkilememektedir.

MUKATİL	HARUN	YAHYA
	م	
Mâ/ما	Mâ/ما	
Mâ beyne Eydhim ve mâ Halfehüm/ما بين أيديهم وما خلفهم	Mâ beyne Eydhim ve mâ Halfehüm/ما بين أيديهم وما خلفهم	Mâ beyne Eydhim ve mâ Halfehüm/ما بين أيديهم وما خلفهم
el-Mâ'/الماء	el-Mâ'/الماء	
Metâ'/متاع	Metâ'/متاع	
Misîl/مثل	Misîl/مثل	el-Emsâl/الأمثال
Mesvâ'/مثنوى	Mesvâ'/مثنوى	Mesvâ'/مثنوى
el-Muhsanât/الخصنات	el-Muhsanât/الخصنات	
Nemüddühüm/نمدهم	el-Medd/المد	el-Medd/المد
el-Maraz/المرض	el-Maraz/المرض	el-Maraz/المرض
el-Mess/المس	el-Mess/المس	
el-Müstaz'afin/المستضعفين	el-Müstaz'afin/المستضعفين	el-Müstaz'afin/المستضعفين
Müstekarr ve Müstevda/مستقر و مستودع	Müstekarr ve Müstevda/مستقر و مستودع	
el-Meşy/المشي	el-Meşy/المشي	el-Meşy/المشي
Mu'cizîn/معجزين	Mu'cizîn/معجزين	Mu'cizîn/معجزين
el-Ma'rûf/المعروف	el-Ma'rûf/المعروف	el-Ma'rûf/المعروف
Makâm/مقام	Makâm/مقام	
Mîn/من	Mîn/من	Mîn/من
el-Mevt/الموت	el-Mevt/الموت	
el-Meveddet/المودة	el-Meveddet/المودة	
18	19	9

Tablo 22: “م” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ'nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “م” harfi ile başlayan madde sayısı Mukâtîl’de on sekiz, Harun’da on dokuz, Yahyâ’da dokuzdur.
- “م” harfi ile başlayan maddelerden on tanesi her üç eserde yer almaktadır:

Mâ beyne Eydîhim ve mâ Halfehüm/ما بين أيديهم وما خلفهم		
Misl/مثل	el-Maraz/المرض	Mu‘cizîn/معجزين
Mesvâ/مثنوى	el-Müstaz‘afin/المستضعفين	el-Ma‘rûf/المعروف
el-Medd/المد	el-Meşy/المشي	Min/من

- “م” harfî ile başlayan maddelerden dokuz tanesi Mukâtil ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır:

Mâ/ما	el-Muhsanât/المحصات	Makâm/مقام
el-Mâ’/الماء	el-Mess/المس	el-Mevt/الموت
Metâ’/متاع	Müstekarr ve Müstevda’/مستقر و مستودع	el-Meveddet/المودة

- Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, bazı madde başlıklarında yazarlar, ele aldıkları ifadeyi farklı şekilde sunmuşlar ya da aynı kelimenin farklı kalıplarını kullanmışlardır. Örneğin; Mukâtil ve Hârûn’un eserinde “Misl/مثل” olarak geçen madde Yahyâ’nın eserinde “el-Emsâl/الأمثال”; Hârûn ve Yahyâ’nın eserinde “el-Medd/المد” olarak geçen madde Mukâtil’in eserinde “Nemüddühüm/نمدهم” şeklinde geçmektedir. Madde başlıklarında görülen farklılığın maddelerin içeriğine nasıl yansıdığı, ilgili bölümlerde detaylı olarak yorumlanacaktır. Ancak genel hatlarıyla, her ne kadar madde başlıklarında farklı kalıplar kullansalar da yazarların aynı kelimeleri ele aldıkları, bu kelimelerin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikir oldukları ve bu anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdikleri söylenebilir. Dolayısıyla başlıklandırmada görülen bu farklılık, müelliflerin tercihinden ibarettir ve çoğu zaman anlam açısından maddenin içeriğini etkilememektedir.

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
	ن	
en-Nâr/النار	en-Nâr/النار	
		en-Nâs/الناس
Neâ/نأى	Neâ/نأى	Neâ ve Ânâe/نأى وآنا
en-Necm/النجم	en-Necm/النجم	en-Necm/النجم
en-Nüzûr/النذر	en-Nüzûr/النذر	el-Înzâr ve en-Nüzûr/الانذار والنذر
Nerâ/نرى	Nerâ/نرى	
en-Nisyân/النسيان	Nesiye/نسي	
en-Nüşûr/النشور	en-Nüşûr/النشور	en-Nüşûr/النشور
en-Nüşûz/النشوز	en-Nüşûz/النشوز	en-Nüşûz/النشوز
en-Nasr/النصر	en-Nasr/النصر	
Nemüddühüm/نمدهم	el-Medd/لمد	el-Medd/لمد
en-Nûr/النور	en-Nûr/النور	
11	10	6

Tablo 23: “ن” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “ن” harfî ile başlayan madde sayısı Mukâtîl’de on bir, Harun’da on, Yahyâ’da altıdır.
- “ن” harfî ile başlayan maddelerden altı tanesi her üç eserde yer almaktadır:

Neâ/نأى	en-Nüzûr/النذر	en-Nüşûz/النشوز
en-Necm/النجم	en-Nüşûr/النشور	Nemüddühüm/نمدهم

- “ن” harfî ile başlayan maddelerden beş tanesi Mukâtîl ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır:

en-Nâr/النار	en-Nisyân/النسيان	en-Nûr/النور
Nerâ/نرى	en-Nasr/النصر	

- “ن” harfî ile başlayan maddelerden “en-Nâs/الناس” yalnızca Yahyâ’nın eserinde yer almaktadır. Bu madde Yahyâ’nın özgün olduğu maddelerden biridir.
- Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, bazı madde başlıklarında yazarlar, ele aldıkları ifadeyi farklı şekilde sunmuşlar ya da aynı kelimenin farklı kalıplarını

kullanmışlardır. Örneğin; Mukâtil ve Hârûn'da “Neâ/نأى” olarak geçen madde Yahyâ'nın eserinde “Neâ ve Ânâe/نأى وآناء”; Mukâtil ve Hârûn'da “en-Nüzür/النذر” olarak geçen madde Yahyâ'nın eserinde “el-Înzâr ve en-Nüzür/الانذار والنذر”; Mukâtil'de “en-Nisyân/النسيان” olarak geçen madde Hârûn'un eserinde “Nesiye/نسي” ve Mukâtil'de “Nemüddühüm/نمدهم” olarak geçen madde Hârûn ve Yahyâ'nın eserinde “el-Medd/المد” olarak geçmektedir. Madde başlıklarında görülen farklılığın maddelerin içeriğine nasıl yansıdığı, ilgili bölümlerde detaylı olarak yorumlanacaktır. Ancak genel hatlarıyla, her ne kadar madde başlıklarında farklı kalıplar kullansalar da yazarların aynı kelimeleri ele aldıkları, bu kelimelerin Kur'an'da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikir oldukları ve bu anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdikleri söylenebilir. Dolayısıyla başlıklandırmada görülen bu farklılık, yazarların tercihindendir ve çoğu zaman anlam açısından maddenin içeriğini etkilememektedir.

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
	هـ	
el-Hüdâ/الهدى	el-Hüdâ/الهدى	el-Hüdâ/الهدى
Hel/هل	Hel/هل	
Heleke/هلك	Heleke/هلك	
Hevâ/هوى	Hevâ/هوى	
4	4	1

Tablo 24: “هـ” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ'nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “هـ” harfi ile başlayan madde sayısı Mukâtil ve Hârûn'da dört, Yahyâ'da birdir.
- “هـ” harfi ile başlayan maddelerden yalnızca “el-Hüdâ/الهدى” her üç eserde yer almaktadır.

- “ه” harfi ile başlayan maddelerden üç tanesi Mukâtîl ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır:

Hel/هل	Heleke/هلك	Hevâ/هوى
--------	------------	----------

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
	و	
Vâzira/وزارة	Vâzira/وزارة	Vizir/وزير
	Vechehû/وجهه	Vichetûn, Vechehû, Vech/وجهه ووجهه ووجهه
el-Vahy/الوحي	el-Vahy/الوحي	
el-Vekîl/الوكيل	el-Vekîl/الوكيل	
el-Velî/الولي	el-Velî/الولي	el-Velî/الولي
4	5	3

Tablo 25: “و” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “و” harfi ile başlayan madde sayısı Mukâtîl’de dört, Hârûn’da beş, Yahyâ’da üçtür.
- “و” harfi ile başlayan maddelerden “Vâzira/وزارة” ve “el-Velî/الولي” her üç eserde yer almaktadır.
- “و” harfi ile başlayan maddelerden “el-Vahy/الوحي” ve “el-Vekîl/الوكيل” Mukâtîl ve Hârûn’un eserinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır.
- “و” harfi ile başlayan maddelerden “Vechehû/وجهه” Hârûn ve Yahyâ’nın eserinde yer alırken Mukâtîl’in eserinde bulunmamaktadır.
- Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, bazı madde başlıklarında yazarlar, ele aldıkları ifadeyi farklı şekilde sunmuşlar ya da aynı kelimenin farklı kalıplarını kullanmışlardır. Örneğin; Mukâtîl ve Hârûn’da “Vâzira/وزارة” olarak geçen madde Yahyâ’nın eserinde “Vizir/وزير”; Hârûn’da “Vechehû/وجهه” olarak geçen madde Yahyâ’nın eserinde “Vichetûn, Vechehû, Vech/وجهه ووجهه ووجهه” şeklinde yer almaktadır. Madde başlıklarında görülen farklılığın maddelerin içeriğine nasıl

yansıdığı, ilgili bölümlerde detaylı olarak yorumlanacaktır. Ancak genel hatlarıyla, her ne kadar madde başlıklarında farklı kalıplar kullansalar da yazarların aynı kelimeleri ele aldıkları, bu kelimelerin Kur'ân'da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikir oldukları ve bu anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdikleri söylenebilir. Dolayısıyla başlıklandırmada görülen bu farklılık, müelliflerin tercihidir ve çoğu zaman anlam açısından maddenin içeriğini etkilememektedir.

MUKÂTİL	HARUN	YAHYA
	ي	
el-Yed/اليد	el-Yed/اليد	
Yesîr/يسير	Yesîr/يسير	Yesîr/يسير
Yesuddûne/يصدون	Yesuddûne/يصدون	
Yûze'ûn/يوزعون	Yûze'ûn/يوزعون	
Yevm/يوم	Yevm/يوم	Yevm/يوم
5	5	2

Tablo 26: “ي” ile Başlayan Maddeler

- Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ'nın eserlerinde bulunan maddeler alfabetik olarak sıralandığında “ي” harfi ile başlayan madde sayısı Mukâtîl ve Hârûn'da beş, Yahyâ'da ikidir.
- “ي” harfi ile başlayan maddelerden “Yesîr/يسير” ve “Yevm/يوم” her üç eserde yer almaktadır.
- “ي” harfi ile başlayan maddelerden üç tanesi Mukâtîl ve Hârûn'un eserinde yer alırken Yahyâ'nın eserinde bulunmamaktadır:

el-Yed/اليد	Yesuddûne/يصدون	Yûze'ûn/يوزعون
-------------	-----------------	----------------

2.1.2. Değerlendirme

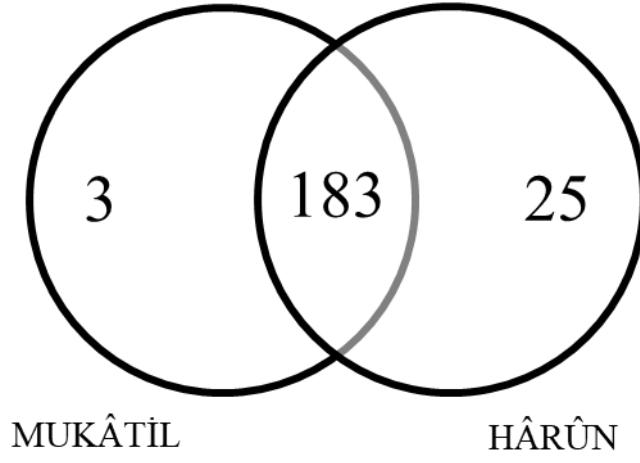
Mukâtîl'in eserinde 186, Hârûn'un eserinde 208 ve Yahyâ'nın eserinde 115 madde ele alınmıştır. Üç eserde toplamda ele alınan farklı madde sayısı ise 223'tür. Bu maddelerden 79 tanesi her üç eserde de yer almaktadır. Ortak maddelerin içeriği bir

sonraki başlıkta detaylı olarak incelenecektir ancak genel hatlarıyla bu maddelerde yazarların kelimelere yükledikleri anlam sayısının ve yaptıkları açıklamaların benzer olduğu söylenebilir. Yazarların ortak oldukları bazı maddelerde ele aldıkları ifadeyi farklı şekilde sundukları ya da aynı kelimenin farklı kalıplarını kullandıkları görülmüştür. Eserlerde zaten kelimeler sarf bakımından herhangi bir prensibe tâbi tutulmayıp kimi zaman mastar halinde, kimi zaman fiil kalıbında, kimi zaman da ism-i fail ya da ism-i meful sîgasında kullanıldığı için müellifler arasındaki bu farklılık çok da ehemmiyetli değildir. Nitekim kelimeye verilen anlamların ve anlamlara dair örnek getirilen âyetlerin benzer oluşundan hareketle madde başlıklarındaki değişikliğin sadece söylem farkından ibaret olduğu ve çoğu zaman anlam açısından maddenin içeriğini etkilemediği anlaşılmaktadır. Yine de bu farklılığın maddelerin içeriğine nasıl yansıdığı, ilgili bölümlerde detaylı olarak yorumlanacaktır.

Söz konusu maddeler arasında Mukâtil ve Hârûn'un eserlerinde birer madde (sırasıyla “el-Fısk/الفسق” ve “Enşee/أنشأ”), Yahyâ'nın eserinde ise 12 özgün madde yer almaktadır. Tesârîf'in günümüze eksik ulaştığı bilgisi de göz önünde bulundurulduğunda kronolojik olarak son sırada yer alan bu eserde 12 özgün maddenin yer alması, Vücûh ve Nezâir edebiyatının nesilden nesile gelişerek ilerlediğini, müelliflerin hem kendisinden önceki çalışmalardan beslendiğini hem de kendi eserlerine ilavelerde bulunduğunu göstermektedir.

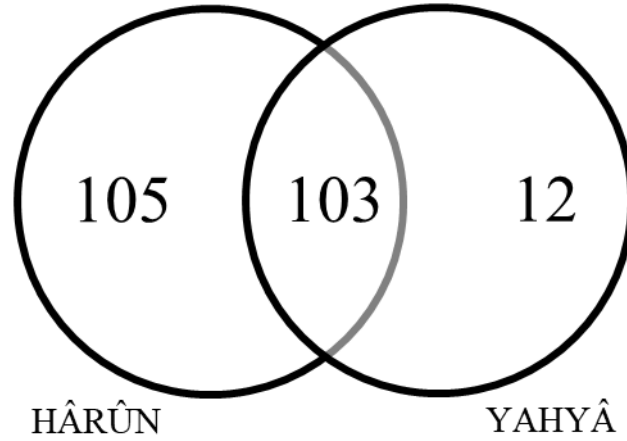
Eserlerde ele alınan maddelerden 104 tanesi Mukâtil ve Hârûn'un eserinde yer alırken Yahyâ'nın eserinde geçmemektedir. Bu durum Mukâtil ve Hârûn'da toplamda 183 maddenin ortak olduğunu, Hârûn'un eserinde Mukâtil'e kıyasla 25; Mukâtil'in eserinde Hârûn'a kıyasla 3 maddenin özgün olduğunu göstermektedir. Mukâtil'in özgün olduğu 3 madde “ez-Zulümât/الظلمات”, “el-Fısk/الفسق” ve “Ke'en/كأن” maddeleridir.

Ancak bu maddelerden “ez-Zulümât/الظلمات” ve “Ke'en/كأن”, Mukâtil'in eserinde iki ayrı başlıkta ele alınmışken Hârûn'un eserinde tek bir madde olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla Mukâtil'in özgün olduğu tek madde “el-Fısk/الفسق” maddesidir. Bu durum Hârûn'un kendisinden önceki eseri aktarmakla kalmayıp üzerine yeni lafızlar eklediğini göstermektedir.

Şekil 1: Mukâtil ve Hârûn Karşılaştırması

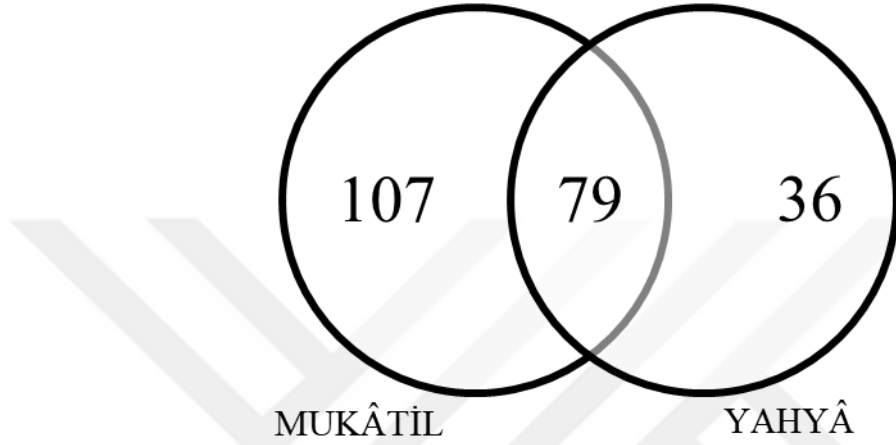
Eserlerde yer alan maddelerden 24 tanesi Hârûn ve Yahyâ'nın eserinde yer alırken Mukâtil'in eserinde geçmemektedir. Bu durum Hârûn ve Yahyâ'da toplamda 103 maddenin ortak olduğunu, Hârûn'un eserinde Yahyâ'ya kıyasla 105; Yahyâ'nın eserinde Hârûn'a kıyasla 12 maddenin özgün olduğunu göstermektedir. Hârûn'da yer alan 105 maddenin Yahyâ'da bulunmaması, Yahyâ'nın eserinin günümüze eksik ulaştığı bilgisini doğrular niteliktedir.

Şekil 2: Hârûn ve Yahyâ Karşılaştırması

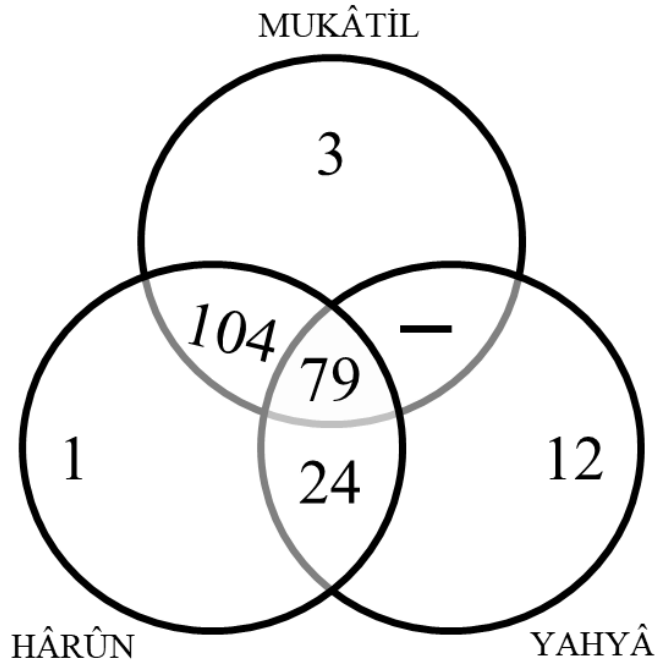
Mukâtil ve Yahyâ'nın eserleri karşılaştırıldığında bu iki yazarın eserinde yer alıp Hârûn'da yer almayan bir madde olmadığı görülmektedir. Yani Mukâtil ve Yahyâ

arasındaki ortak maddeler yalnızca her üç eserde bulunan ortak maddelerdir. Bu durumda Mukâtil’de yer alan 107 madde Yahyâ’da, Yahyâ’da yer alan 36 madde Mukâtil’de bulunmamaktadır. et-Tesârîf’in günümüze eksik ulaştığı bilgisiyle beraber değerlendirildiğinde Yahyâ’nın eserindeki eksiklik anlaşılır bir durumdur.

Şekil 3: Mukâtil ve Yahyâ Karşılaştırması

Tüm bu bilgiler birlikte değerlendirildiğinde karşımıza şöyle bir sonuç çıkmaktadır:

Şekil 4: Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ Karşılaştırması

2.2. Eserlerin İçerik Bakımından Karşılaştırılması

Bu bölümde Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ'nın eserlerinde ele aldıkları maddeler alfabetik sıraya göre içerik açısından karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma yapılırken her madde için ayrı bir tablo oluşturulmuş ve ardından tabloda yer alan bilgiler yorumlanmıştır. Oluşturulan tablolarda ilgili kelimenin hangi eserlerde geçtiği, kitaptaki sırası, kelimeye hangi müellifin kaç anlam verdiği, bu anlamların neler olduğu ve anlamlara dair örnek getirilen âyetler yer almaktadır. Her tablonun ardından, kelimenin anlamlarına ilişkin delil getirilen âyetlerden örnekler verilmiştir. Örnek âyetler seçilirken, yazarların kelimeye verdikleri anlamın ortaya çıkması hedeflenmiştir. Bu sebeple kelimenin bir anlamına ilişkin yazarlar tarafından sunulan bütün âyetler değil, anlamı belirgin hale getirecek örneklerle yetinilmiştir. Müellifler kimi zaman kelimeye aynı anlamı yüklemiş olsalar da birbirlerinden farklı âyetleri delil getirmişlerdir. Örnek âyetler seçilirken olabildiğince ortak kullanılan âyetlere öncelik verilmiş, istisnai durumlar tabloların ardından yapılan değerlendirme kısmında açıklanmıştır. Yazarlar âyetler hakkında kimi zaman ek açıklamalar da yapmıştır. Örnek âyetlere, yazarların âyetler hakkında yaptığı ek açıklamalardan bağımsız bir şekilde, yalnızca kelime bazında meal verilmiştir. Âyetlere meal verilirken Hüseyin Elmalı ve Ömer Dumlu tarafından hazırlanan “Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı”⁸⁶ mealinden ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan “Kur'ân-ı Kerim Meali”⁸⁷nden yararlanılmıştır.

Bu bölümde müelliflerin örnek getirdikleri âyetler hakkında yaptıkları tefsirî açıklamalara da yer verilmiştir. Bu açıklamaların neler olduğu, üç müellif tarafından da tekrar edilip edilmediği, açıklamanın kimden rivayet edildiği gibi hususlardan bahsedilmiştir. Ayrıca, çalışmanın kapsamını aşmayacak şekilde, hem müelliflerin yaptığı açıklamaların genel tefsir temayülüne uygun olup olmadığı bu bölümde incelenmeye çalışılmıştır.

Bölümün değerlendirme kısmında, tablolar yardımıyla yapılan karşılaştırmadan yola çıkılarak, eserlerin benzer ve farklı yönleri, müelliflerin ele aldıkları kelimeleri

⁸⁶ Hüseyin Elmalı ve Ömer Dumlu, **Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Anlamı**, 9. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2018.

⁸⁷ Hayrettin Karaman ve diğerleri, **Kur'ân-ı Kerîm Meâlî**, 2. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016.

incelerken birbirlerinden ne kadar etkilendikleri, hangi madde ve açıklamalarda özgün oldukları, eserler arasında çelişen bilgilerin olup olmadığı ve bu karşılaştırmanın Vücûh Nezâir edebiyatının gelişimi hakkında nasıl bir fikir verdiği konularına değinilmiştir.

2.2.1. Alfabetik Sıraya Göre Eserlerde Ele Alınan Maddelerin İçeriği

el-ÂHİRET/الْآخِرَةُ MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	158	5	KİYAMET	SADECE CENNET	SADECE CEHENNEM	KABİR	SON
			Mü'minûn 23/74	Bakara 2/102	Zümer 39/9	İbrâhîm 14/27	Sâd 38/7
			Leyl 92/13	نظروها (Bakara 2/200)			İsrâ 17/7
				Zuhruf 43/35			
				Kasas 28/83			
				Şûrâ 42/20			
HÂRÛN	181	5	KİYAMET	CENNET	CEHENNEM	AHİRETTE MÜNKER VE NEKİR'İN SORGUSU	SON
			Mü'minûn 23/74	Bakara 2/102	Zümer 39/9	İbrâhîm 14/27	Sâd 38/7
			Leyl 92/13	Zuhruf 43/35			İsrâ 17/7
				Kasas 28/83			
				منها (Şûrâ 42/20)			
YAHYÂ	115	5	KİYAMET	SADECE CENNET	SADECE CEHENNEM	KABİR	SON
			Mü'minûn 23/74	Bakara 2/102	Zümer 39/9	İbrâhîm 14/27	Sâd 38/7
			Leyl 92/13	نظروها (Bakara 2/200)			İsrâ 17/7
				Zuhruf 43/35			
				Kasas 28/83			
				Şûrâ 42/20			

Tablo 27: “el-Âhîret/الْآخِرَةُ” Maddesi⁸⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Âhîret/الْآخِرَةُ” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Yahyâ kelimeye birebir aynı anlamları yüklerken Hârûn kelimenin ikinci, üçüncü ve dördüncü anlamlarında diğerlerinden ayrılmaktadır. Örneğin “el-Âhîret/الْآخِرَةُ” kelimesinin dördüncü anlamını Mukâtîl ve Yahyâ “Kabir”, Hârûn ise “Ahirette Münker ve Nekir’in sorgusu” olarak kabul etmektedir. Ancak her üç eserde kelimenin anlamına dair örnek getirilen âyetlerin ve yapılan açıklamaların birbiriyle aynı olması bu durumun yalnızca söylem farkından

⁸⁸ Tablo 27’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Mü’minûn 23/74: “**Kıyamete** inanmayanlar, mutlaka doğru yoldan sapanlardır./الصِّرَاطِ لَنَا كَيْبُونَ.”; Bakara 2/102: “... Andolsun, onu satın alanın **cennetten** bir payı olmadığını biliyorlardı .../... وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَا كَيْبُونَ.”; Zümer 39/9: “... وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ .../...”; İbrâhîm 14/27: “Allah, inananları hem bu dünyada hem de **kabirde** sağlam sözlerle destekler .../... يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ .../...”; Sâd 38/7: “Biz bunu **son** dinde de işitmedik .../... مَا سَمِعْنَا بِهَا فِي الْآخِرَةِ .../...”.

ibaret olduğunu göstermektedir. Kelimenin anlamlarına ilişkin örnek getirilen âyetlere bakıldığında müelliflerin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği fakat kelimenin “Cennet” anlamında aralarında bazı farkların olduğu görülmektedir. Nitekim Mukâtil ve Yahyâ’nın “نظيرها” diyerek işaret ettiği Bakara 2/200.⁸⁹ âyet, Hârûn’un eserinde yer almamaktadır. Benzer şekilde Mukâtil ve Yahyâ’nın örnek getirdiği Şûrâ 42/20.⁹⁰ âyete Hârûn “مثلها” diyerek işaret etmiş fakat âyet metnini vermemiştir. Ancak bunlar anlama tesiri olan hususlar değildir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Âhiret/الآخرة” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Leyl 92/13.⁹¹ âyetteki “وَالْأُولَى” kelimesi “dünya” anlamına gelmektedir.⁹²
2. Zümer 39/9.⁹³ âyetteki “الْآخِرَةَ” kelimesi Mukâtil ve Yahyâ’ya göre

“cehennem azabı”, Harun’a göre “cehennem” anlamına gelmektedir.⁹⁴

⁸⁹ Bakara 2/200: “... رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاٍ.”

⁹⁰ Şûrâ 42/20: “مَنْ كَانَ يُرِيدْ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ...”

⁹¹ Leyl 92/13: “وَإِنَّ لَنَا لِلْآخِرَةِ وَالْأُولَى.”

⁹² Ayrıca bkz. Mukâtil b. Süleyman, **Tefsîru Mukâtil b. Süleymân**, thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 2003, (Tefsîru Mukâtil), Cilt: 2, s. 492; el-Huseyn b. Muhammed ed-Dâmegânî, **Kâmûsu’l-Kur’ân ev Islâhu’l-Vücûh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’âni’l-Kerîm**, thk. Abdulazîz Seyyidu’l-ehl, Dâru’l-İlm li’l-Melâyîn, Beyrut, 1980, s. 24.

⁹³ Zümer 39/9: “... يَخَذِرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةً رَبِّهِ...”

⁹⁴ Zümer 39/9. âyetteki “الْآخِرَةَ” kelimesi müfessirler tarafından “ahiretteki azap” ve “ahiretteki ceza” olarak da açıklanmıştır. Bkz. Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, **Câmiu’l-Beyân fi Te’vîli’l-Kur’ân**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetü’r-Risâle, 2000, Cilt: 21, s. 268; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, **el-Câmiu li Ahkâmi’l-Kur’ân**, thk. Semir el-Buhârî, Dâru Âlemi’l-Kütüb, Riyad, 2003, Cilt: 15, s. 239.

3. Sâd 38/7.⁹⁵ âyetteki “son din/الْمِلَّةُ الْآخِرَةُ” ifadesi “İsâ’nın dini”⁹⁶, İsrâ 17/7.⁹⁷

âyetteki “son vaad/وَعْدُ الْآخِرَةِ” ifadesi “Allah’ın onlara vadettiği iki azabın sonuncusu” anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak; müellifler “el-Âhiret/الآخرة” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on bir farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Kelimeye verilen anlamlarda ve örnek getirilen âyetlerde yazarlar arasında bazı farklar bulunsa da bunlar ana temayı etkileyen hususlar değildir. Yazarların “el-Âhiret/الآخرة” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Kıyamet
2. Cennet
3. Cehennem
4. Kabir/Ahirette Münker ve Nekir’in sorgusu
5. Son

⁹⁵ Sâd 38/7: “مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ ...”

⁹⁶ Müfessirler Sâd 38/7. âyetteki “son din/الْمِلَّةُ الْآخِرَةُ” ifadesi ile İslâm’dan önceki son din olan Hristiyanlığın mı yoksa putperest Kureyş halkının mı kastedildiği konusunda ihtilaf etmiştir. Bkz. Ebu’l-Haccâc Mücâhid, **Tefsîru Mücâhid**, thk. Muhammed Abdüsselâm, Dâru’l-Fikri’l-İslâmiyyi’l-Hadîse, Mısır, 1989, s. 572; et-Taberî, Cilt: 21, ss. 152-153; Cârullah Ebu’l-Kâsım Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, **el-Keşşâf an Hakâiki Gavamizi’t-Tenzîl ve Uyûni’l-Akâvil fi Vücûh’it-Te’vîl**, thk. Muhammed Abdüsselâm Şahin, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1995, Cilt: 4, ss. 70-71; Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur’ân Dili**, Özkaracan Matbaacılık, İstanbul, 2011, Cilt: 6, s. 511.

⁹⁷ İsrâ 17/7: “... فَأَيُّهَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ ...”

ÂL/ل MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	133	3	KAVİM	AİLE	KİŞİNİN KENDİSİNDEN SONRA GELEN TÜM SOYU
			Kamer 54/41	Kamer 54/34	Âl-i İmrân 3/33-34
			Mü'min 40/46	Hicr 15/61	
			Mü'min 40/28	Hicr 15/59-60	
HÂRÜN	156	3	FİRAVUN'UN KAVMİ	AİLE	KİŞİNİN SOYU
			Kamer 54/41	Kamer 54/34	Âl-i İmrân 3/33-34
			Mü'min 40/46	Hicr 15/61	
			Mü'min 40/28	Hicr 15/59-60	
YAHYÂ	79	3	KAVİM	AİLE	KİŞİNİN KENDİSİNDEN SONRA GELEN TÜM SOYU
			Kamer 54/41	Kamer 54/34	Âl-i İmrân 3/33-34
			Mü'min 40/46	Hicr 15/61	
			Mü'min 40/28	Hicr 15/59-60	
				Ankebût 29/33	

Tablo 28: “Âl/ل” Maddesi⁹⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Âl/ل” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Yahyâ kelimeye birebir aynı anlamları yüklerken Hârûn kelimenin birinci ve üçüncü anlamlarında diğerlerinden ayrılmaktadır. Örneğin “Âl/ل” kelimesinin birinci anlamını Mukâtîl ve Yahyâ “Kavim”, Hârûn ise “Firavun’un kavmi” olarak kabul etmektedir. Aynı şekilde kelimenin üçüncü anlamını Mukâtîl ve Yahyâ “Kişinin kendisinden sonra gelen tüm soyu”, Hârûn ise “Kişinin soyu” olarak kabul etmektedir. Ancak her üç eserde kelimenin anlamına dair örnek getirilen âyetlerin ve yapılan açıklamaların birbiriyle aynı olması bu durumun yalnızca söylem farkından ibaret olduğunu göstermektedir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında müelliflerin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği

⁹⁸ Tablo 28’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Kamer 54/41: “Andolsun ki Firavun **kavmine** de peygamberler gelmişti./ وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النَّذِيرُ.”; Hicr 15/61: “Lut **ailesine** elçiler geldiği zaman./ فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ”; Al-i İmrân 3/33-34: “Şüphesiz Allah, Adem’i, Nuh’u, İbrahim’in **soyunu** ve İmrân’ın **soyunu** birbirinden gelmiş birer nesil olarak seçip âlemlere üstün kıldı .../... إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَىٰ الْعَالَمِينَ ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِن بَعْضٍ

görülmektedir. Kelimenin “Aile” anlamında Yahyâ, Ankebût 29/33.⁹⁹ âyetini de ekleyerek örnek sayısını artırmış olsa da bu âyette “Âl/آل” kelimesi geçmemektedir.

Ele aldığımız eserlerin vücûh ve nezâir ilminin erken dönemlerine ait olması sebebiyle bu eserlerin bazı yerlerinde eksikler, okunamayan ya da silinmiş kısımlar bulunmaktadır. Muhakkikler orijinal metindeki eksik kısımları diğer eserlerle kıyaslayarak tamamlamıştır. Muhakkiklerin bu müdahalesi, vücûh ve nezâir ilminin kümülatif şekilde ilerlediğinin, bu alana dair eserlerin birbirinin aktarıcısı ve devamı niteliğinde olduğunun bir göstergesidir. Bu durumun bir örneği “Âl/آل” kelimesinde karşımıza çıkmaktadır. Hârûn b. Mûsâ’nın eserindeki dipnota göre kelimenin birinci anlamındaki eksik kısım muhakkik tarafından Yahyâ b. Sellâm’ın et-Tesârif eserinden tamamlanmıştır.¹⁰⁰

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Müelliflerin “Âl/آل” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Kamer 54/41.¹⁰¹ ve Mü’min 40/46.¹⁰² âyetlerde geçen “Firavun’un kavmi /آل فِرْعَوْنَ” ifadeleriyle Firavun’un Kıptî kavmi kastedilmektedir. Her ne kadar Hârûn, kelimenin ikinci anlamını diğerlerinden farklı şekilde isimlendirmiş olsa da âyetler hakkında yapılan ortak açıklamalar söz konusu farklılığın anlama tesir etmediğini göstermektedir.

⁹⁹ Ankebût 29/33: “وَلَمَّا أَن جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيبًا وَمِمْ وَصَاقَ بِمِمْ ذَرَعًا وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ إِنَّا مُنْجُوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا امْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ”.

¹⁰⁰ Hârûn, s. 295.

¹⁰¹ Kamer 54/41: “وَلَمَّا جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ”.

¹⁰² Mü’min 40/46: “... أَذْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ”.

2. Al-i İmrân 3/33.¹⁰³ âyette geçen “İbrahim’in soyu/إِبْرَاهِيمَ” ifadesi ile İsmâil, İshâk, Yâkûb ve Esbât; “İmrân’ın soyu/وَالْأَسْبَاطُ” ifadesi ile risalet için seçilen Mûsâ ve Hârûn kastedilmektedir.¹⁰⁴

Sonuç olarak; yazarlar “Âl/آل” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair sekiz farklı âyeti örnek getirmiştir. Kelimeye verilen anlamlarda ve örnek getirilen âyetlerde yazarlar arasında bazı farklar bulunsa da bunlar ana temayı etkileyen hususlar değildir. Müelliflerin “Âl/آل” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Aile
2. Kavim
3. Kişinin soyu

¹⁰³ Al-i İmrân 3/33: “إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ.”

¹⁰⁴ Al-i İmrân 3/33. âyette geçen “İmrân”ın kim olduğu konusunda iki görüş vardır. Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın da tercih ettiği birinci görüşe göre burada kastedilen Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn’un babası olan İmrân; yazarların kitaplarında yer almayan ikinci görüşe göre ise Hz. Meryem’in babası olan İmrân’dır. Bkz. Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesûd el-Begavî, **Meâlimü’t-Tenzîl fî Tefsîri’l-Kur’ân**, thk. Abdürezzâk el-Mehdî, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, 1999, Cilt: 1, s. 431; ez-Zemahşerî, Cilt: 1, ss. 348-349; el-Kurtubî, Cilt: 4, ss. 63-64; Elmalılı, Cilt: 2, s. 396; Mustafa Öztürk, **Kıssaların Dili**, 9. Baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2018, ss. 255-256.

ÂVEV/اَوْآ MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	148	2	ARALARINA ALMAK	ULAŞMAK
			Enfâl 8/72	Kehf 18/63
			Enfâl 8/26	Kehf 18/16
HÂRUN	171	2	ARALARINA ALMAK	ULAŞMAK
			Enfâl 8/72	Kehf 18/63
			Enfâl 8/26	Kehf 18/16
YAHYÂ	105	2	ARALARINA ALMAK	ULAŞMAK
			Enfâl 8/72,74	Kehf 18/16
			Enfâl 8/26	Kehf 18/63

Tablo 29: “Âvev/اَوْآ” Maddesi¹⁰⁵

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Âvev/اَوْآ” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu fiilin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “Âvev/اَوْآ” fiiline aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak Mukâtîl ve Hârûn birinci anlama örnek olarak getirilen Enfâl 8/26. âyetin sadece ilgili kısmına metinde yer verirken Yahyâ bu âyetin neredeyse tamamını metinde kullanmıştır. Kelimenin anlamlarına ilişkin örnek getirilen âyetler hakkında bir diğer farklılık da seçilen âyetlerin sıralamasıyla ilgilidir. Kelimenin ikinci anlamındaki Kehf 18/16. ve Kehf 18/63. âyetler Yahyâ tarafından diğer iki yazardan farklı olarak Mushaf sırasıyla verilmiştir. Fakat ele aldığımız eserlerin hiçbirinde örnek âyetler sunulurken Mushaf sırası gözetilmemiştir. Dolayısıyla Yahyâ’nın burada tercih ettiği sıralamanın kastî değil istisnâî bir durum olduğu söylenebilir.

Yazarların örnek olarak sundukları âyetlerin numaralarını metinde vermemeleri ve bu detayın eserlere muhakikler tarafından sonradan eklenmesi, Kur’ân’da birden fazla yerde geçen âyetler söz konusu olduğunda birtakım karışıklıklara sebep olmuştur.

¹⁰⁵ Tablo 29’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Enfâl 8/72: “... *Aralarına alıp yardım edenler* .../... وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا”; Kehf 18/16: “... *O halde mağaraya ulaşın* .../... فَأَوْوُوا إِلَى الْكَهْفِ”.

Örneğin “Âvev/آو” fiilinin birinci anlamında üç yazar da Enfâl Sûresi’nden aynı âyet metnini örnek olarak sunmuştur. Ancak yazarların ele aldığı âyet metni, aynı sûrede iki defa geçtiği için muhakkikler tarafından farklı âyet numaraları verilmiştir. Bu durum ilk bakışta yazarların farklı âyetleri örnek gösterdiği yanlışlamasına sebep olabilmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin “Âvev/آو” maddesinde kullandıkları Enfâl 8/26.¹⁰⁶ âyetteki “فَأَوَّاهٌ” ifadesini Mukâtil ve Yahyâ, “sizi Medinelilerin arasına kattı” şeklinde açıklamıştır.¹⁰⁷ Bu açıklama âyetlerin tarihi bilgiler ışığında tefsir edilmesinin bir örneğidir.¹⁰⁸

Sonuç olarak; müellifler “Âvev/آو” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dört farklı âyeti örnek getirmiştir. “Âvev/آو” maddesi özelinde yazarlar arasında dikkat çeken fark, Enfâl 8/26. âyet hakkında Mukâtil ve Yahyâ’nın yaptıkları açıklamanın Hârûn’un eserinde yer almamasıdır. Bunun dışında kelimeye verilen anlamlarda ve örnek getirilen âyetlerde yazarlar arasında bazı farklar bulunsa da bunlar ana temayı etkileyen hususlar değildir. Müelliflerimizin “Âvev/آو” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Aralarına almak
2. Ulaşmak

¹⁰⁶ Enfâl 8/26: “... فَأَوَّاهٌ وَأَيْدِيكُمْ يَنْصُرُهُ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ ...”

¹⁰⁷ Sonraki yıllarda aynı açıklama kendisi de bir vücûh eseri sahibi olan Dâmegânî tarafından tekrar edilmiştir. Bkz. ed-Dâmegânî, s. 60.

¹⁰⁸ Enfâl 8/26. âyetteki “فَأَوَّاهٌ” ifadesi müfessirler tarafından iki şekilde açıklanmıştır. İbn Abbâs ve Süddî’ye dayandırılan birinci görüşe göre burada Müslümanların hicret ederek Medine’ye yerleşmesi kastedilmektedir. Mâverdi’nin tercih ettiği ikinci görüşe göre ise bu âyet “size güvenle yerleşeceğiniz bir yer verdi” anlamı taşımaktadır. Bkz. Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed b.Habîb el-Basrî el-Mâverdi, **en-Nüket ve'l-Uyûn**, thk. Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdürrahîm, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1992, Cilt:2, s. 310; Ebü’l-Hasen Ali b. Ahmed el-Vâhidî, **el-Vecîz fî Tefsîri’l-Kitâbi’l-Azîz**, thk. Safvân Adnan Dâvûdî, Dâru’l-Kalem/Dâru’s-Şamiye, Beyrut, 1995, (el-Vecîz), s. 436; Ebü’l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali İbnü’l-Cevzî, **Zâdü’l-Mesîr fî İlmi’t-Tefsîr**, thk. Abdürrezzâk el-Mehdî, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut, 2001, (Zâdü’l-Mesîr) Cilt:2, s. 202; el-Kurtubî, Cilt: 7, s. 394; Elmalılı, Cilt: 4, s. 239.

ÂYET/آية MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	156	2	İBRET	ALAMET
			Mü'minûn 23/50	Yâsîn 36/41
			Ankebût 29/15	Rûm 30/20
			نظيرها (Kamer 54/15)	Rûm 30/25
			Nahl 16/79	Rûm 30/21
HÂRUN	179	2	İBRET	ALAMET
			Mü'minûn 23/50	Yâsîn 36/41
			Ankebût 29/15	Rûm 30/20
			نظيرها (Kamer 54/15)	Rûm 30/21
			Nahl 16/79	Rûm 30/25
YAHYÂ	113	2	İBRET	ALAMET
			Mü'minûn 23/50	Yâsîn 36/41
			Ankebût 29/15	Rûm 30/20
			Ankebût 29/35	Rûm 30/25
			Nahl 16/11,69	Rûm 30/21
				Bakara 2/248
				Âl-i İmrân 3/41

Tablo 30: “Âyet/آية” Maddesi¹⁰⁹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Âyet/آية” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Müellifler bu fiilin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “Âyet/آية” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Kelimenin “Alamet” anlamında Yahyâ, Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde yer almayan Bakara 2/248.¹¹⁰ ve Al-i İmrân 3/41.¹¹¹ âyetleri de delil getirerek örnek âyet sayısını artırmıştır. Yahyâ’nın hem kendisinden önceki eserlerde yer alan örnekleri kullanması

¹⁰⁹ Tablo 30’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Mü’minûn 23/50: “Biz Meryem oğlu İsa’yı ve annesini **bir ibret** kıldık .../... وَأَمَّا آيَةٌ ”; Rûm 30/20: “Sizi topraktan yaratması, ardından insan olarak yeryüzünde dağılmanız O’nun **alametlerindendir**.../... وَفِي آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ.”

¹¹⁰ Bakara 2/248: “وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ ...”

¹¹¹ Al-i İmrân 3/41: “قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آتَيْنَاكَ أَلَّا تَكَلَّمَ النَّاسُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا زَمْزًا ...”

hem de bunlara ilavede bulunarak örnek sayısını artırması vücûh ve nezâir ilminin kümülatif olarak ilerlediğinin bir göstergesidir. Kelimenin anlamlarına ilişkin örnek getirilen âyetler arasındaki bir diğer farklılık da seçilen âyetlerin sıralamasıyla ilgilidir. Kelimenin ikinci anlamında Rûm Sûresi'nden örnek getirilen âyetler Hârûn tarafından diğer iki yazardan farklı olarak Mushaf sırasıyla verilmiştir. Fakat ele aldığımız eserlerin hiçbirinde örnek âyetler sunulurken Mushaf sırası gözetilmemiştir. Dolayısıyla Hârûn'un burada tercih ettiği sıralamanın kastî değil istisnâî bir durum olduğu söylenebilir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Yahyâ, Ankebût 29/35'te¹¹² geçen “آيَةٍ” kelimesini Mücâhid'in (v. 103/721) “İbret” olarak açıkladığını belirtmiştir.¹¹³

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “Âyet/آيَةٍ” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Rûm Sûresi'nden örnek getirilen âyetlerdeki¹¹⁴ “onun alametlerindendir/وَمِنْ آيَاتِهِ” ifadesi “Allah'ın birliğinin alametlerindendir” anlamına gelmekte ve O'nun birliği yaptığı işlerde görülmektedir. Yazarların Allah'ın birliğiyle ilgili yaptıkları bu açıklamalar eserlerinde kelâmî konulara da işaret edildiğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.¹¹⁵

¹¹² Ankebût 29/35: “وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ.”

¹¹³ Yahyâ, ss. 419-420.

¹¹⁴ Rûm 30/21: “وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ.”; Rûm 30/21: “وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا ...”; Rûm 30/25: “وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ...”

¹¹⁵ Rûm Sûresinin ilgili âyetlerindeki “وَمِنْ آيَاتِهِ” ifadesi daha sonraki eserlerde Allah'ın birliğinin, kudretinin, ulûhiyetinin alameti olarak benzer şekilde açıklanmıştır. Bkz. Ebû Mansûr Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, **Te'vîlatu Ehli's-Sünne**, thk. Mecdî bâ Sellûm, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005, Cilt: 8, s. 259; Ebü'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali İbnü'l-Cevzî, **Nüzhetü'l-Ayünî'n-Nevâzir fî İlmi'l-Vücûh ve'n-Nezâir**, thk. Muhammed Abdülkerîm Kâzım er-Râzî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1984, (Nüzhetü'l-Ayün), s. 155; İbnü'l-Cevzî, **Zâdü'l-Mesîr**, Cilt:3, s. 420; el-Kurtubî, Cilt: 14, s. 17; Elmalılı, Cilt: 6, s. 272.

2. Hârûn ve Yahyâ “Göğün ve yerin emri ile durması da O’nun alametlerindendir.” mealindeki Rûm 30/25.¹¹⁶ âyeti açıklarken “بغير عمد” ifadesini kullanarak göğün ve yerin direksiz olarak durduğunu belirtmişlerdir.¹¹⁷ Bu açıklama Mukâtil’in eserinde yer almamaktadır.

Sonuç olarak; yazarlar “Âyet/آية” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on iki farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “Âyet/آية” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. İbret
2. Alamet

¹¹⁶ Rûm 30/25: “وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ...”

¹¹⁷ Söz konusu âyet hakkında yapılan “direksiz olarak بغير عمد” açıklaması, tedvin döneminin ilk müfessirleri olarak bilinen ve ilk dilbilimsel tefsirlerin sahibi olan Ferrâ ve Zeccâc’ın eserlerinde de yer almaktadır. Bkz. Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Ziyad el-Ferrâ, **Meâni’l-Kur’ân**, thk. Ahmed Yusuf en-Necatî, Muhammed Ali en-Neccâr, Abdülfettah İsmail Şelebî, Dâru’l-Mısriyye, Mısır, ts., Cilt: 2, s. 314; Ebû İshak İbrâhim b. Sehl ez-Zeccâc, **Meâni’l-Kur’ân ve İ’râbühü**, thk. Abdülcilil Abduh Şelebi, Âlemü’l-Kütüb, Beyrut, 1988, Cilt: 4, s. 182.

el-İTTİBÂ' / الاتباع MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	179	2	DİN KONUSUNDA ARKADAŞINA UYAN KİMSE	GİTTİĞİ YER KONUSUNDA ARKADAŞININ İZİNİ TAKİP EDEN KİMSE
			Bakara 2/166-167	Şuarâ 26/60
			İbrâhîm 14/21	Tâhâ 20/78
			مِثْلُهَا (Mü'mîn 40/47)	
			A'râf 7/90	
			Şuarâ 26/111	
HÂRUN	202	2	DİN KONUSUNDA BİRİSİNE UYAN KİMSE	GİTTİĞİ YER KONUSUNDA ARKADAŞININ İZİNİ TAKİP EDEN KİMSE
			Bakara 2/166	Şuarâ 26/60
			İbrâhîm 14/21	Tâhâ 20/78
			فِي (Mü'mîn 40/47)	
			A'râf 7/90	
			Şuarâ 26/111	

Tablo 31: “el-İttibâ' / الاتباع” Maddesi ¹¹⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-İttibâ' / الاتباع” maddesi; Mukâtil ve Harun'un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ'nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur'an'da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Kelimeye verilen anlamlar açısından yazarlar arasındaki tek fark birinci anlamda Mukâtil'in “صاحبه”, Harun'un ise “الرجل” kelimesini kullanmış olmasıdır. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarların aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir. Müelliflerin “el-İttibâ' / الاتباع” kelimesine verdikleri anlamlara

¹¹⁸ Tablo 31'de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: İbrâhîm 14/21: “... Zayıflar büyüklük taslayanlara ‘Kuşkusuz biz *din konusunda size uymuştuk.*’ derler .../... اتَّبَعُوا إِيَّاكُمْ لَكُمْ تَبَعًا ...”; Tâhâ 20/78: “فَاتَّبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهِ./... فَاتَّبَعَهُمْ مِنْ أَلْفٍ مَا غَشَّيَهُمْ”

Sonuç olarak; yazarlar “İttekû/اتقوا” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “İttekû/اتقوا” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Çekinin
2. İbadet edin
3. Allah’a isyan etmeyin
4. Tevhîd
5. İhlâs

el-İSM/الْإِسْمُ MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	165	5	ŞİRK	İSYAN	GÜNAH	ZİNA	HATA
			Mâide 5/63	Mâide 5/3	Bakara 2/203	En’âm 6/120	Bakara 2/182
				A’raf 7/33	Nisâ 4/20		
				Mâide 5/2			
				Bakara 2/85			
				Mucâdele 58/9			
HÂRUN	188	5	ŞİRK	İSYAN	GÜNAH	ZİNA	HATA
			Mâide 5/63	Mâide 5/3	Bakara 2/203	En’âm 6/120	Bakara 2/182
				A’raf 7/33	Nisâ 4/20		
				Mâide 5/2			
				Bakara 2/85			
				Mucâdele 58/9			

Tablo 33: “el-İsm/الْإِسْمُ” Maddesi¹²¹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-İsm/الْإِسْمُ” maddesi; Mukâtil ve Harun’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-İsm/الْإِسْمُ” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

¹²¹ Tablo 33’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Mâide 5/63: “Alimler ve hahamları onları **şirk** sözü söylemekten menetselerdi ya .../... الْإِسْمُ عَنْ قَوْلِهِمْ الْإِسْمُ”; Mâide 5/2: “... **İsyân** ve düşmanlıkta yardımlaşmayın .../... وَالْعَدْوَانِ الْإِسْمُ عَلَى الْإِسْمِ وَالْعَدْوَانِ ...”; Bakara 2/203: “... Kim acele ederek iki günde görevini yaparsa ona bir **günah** yoktur .../... فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ...”; En’âm 6/120: “**Zinânın** açığını ve gizlisini terk ediniz .../... وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِسْمِ وَبَاطِنَهُ ...”; Bakara 2/182: “Kim de vasiyet edenin haktan ayrılacağından ya da **hata edeceğinden** korkarsa .../... فَمَنْ خَافَ مِنْ مُوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا ...”

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-İsm/الإِثْمُ” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Mücâdele 58/9.¹²² âyetteki “وَالْعُدْوَانِ” kelimesi “zulüm” anlamına gelmektedir.

2. Hârûn’a göre Bakara 2/203.¹²³ âyetteki “onlara günah yoktur/عَلَيْهِ” ifadesi, “acele eden/فَمَنْ تَعَجَّلَ” ve “erteleyen/وَمَنْ تَأَخَّرَ” kimselerin “günahı bağışlanacaktır” anlamına gelmektedir. Bu açıklamanın Mukâtil’in eserinde yer almaması, Hârûn’un Mukâtil’in eserini olduğu gibi aktarmak yerine birtakım ilavelerde bulunduğunu göstermektedir.

Yazarlar bazen aynı âyeti birkaç yerde kullanmıştır. Örneğin Bakara 2/85.¹²⁴, Mâide 5/2.¹²⁵ ve Mücâdele 58/9. âyetler, Hârûn’un eserinde hem “el-İsm/الإِثْمُ” hem de “Udvân/عدوان” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Hârûn her iki maddede de âyetlerde geçen “الإِثْمُ” kelimelerine “isyan”, “عدوان” kelimelerine “zulüm” anlamı vermiştir.¹²⁶ Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında yazarların eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir. Ayrıca “el-İsm/الإِثْمُ” maddesi Yahyâ’nın eserinde bulunmamasına rağmen, Yahyâ bu âyetleri “Udvân/عدوان” maddesinde örnek getirdiğinde “الإِثْمُ” kelimesine “isyan” anlamı vermiştir.¹²⁷ Bu durum bize her ne kadar “el-İsm/الإِثْمُ”

¹²² Mücâdele 58/9: “... فَلَا تَتَنَاحَوْا بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ...”

¹²³ Bakara 2/203: “... فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ...”

¹²⁴ Bakara 2/85: “... ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِنْكُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ...”

¹²⁵ Mâide 5/2: “... وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ...”

¹²⁶ Hârûn, ss. 81,349.

¹²⁷ Yahyâ, ss. 253-254.

1. En'âm 6/2.¹²⁹ âyetteki “أَجَلًا” kelimesi “dünyanın zamanı ve müddeti”, “لِأَجَلٍ مُّسَمًّى” ifadesi “ahiret” anlamına gelmektedir.

2. Zümer 39/5.¹³⁰ âyet hakkında Yahyâ, Güneş ve Ay’ın doğuş vakitlerinin yaz ve kış sınırını aşmayacak şekilde belirlendiğini söyleyerek tefsir yapmıştır.¹³¹

3. Hac 22/33.¹³² âyet hakkında Yahyâ, kurbanlık olarak işaretleninceye kadar insanların hayvanlardan faydalanabileceğini, hayvanların kurbanlık olarak işaretlenmesinden sonra onlara yük yüklenilmeyeceğini ve sütlerinin sağılmayacağını söylemiştir.¹³³

Sonuç olarak; Yahyâ özgün olduğu “el-Ecel/الأجل” maddesinde, bu kelimenin Kur’ân’da sekiz farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on dört âyeti örnek getirmiştir. Yahyâ’nın “el-Ecel/الأجل” kelimesine verdiği anlamlar şunlardır:

1. Zaman	5. Borçları ödeme zamanı
2. Ölüm	6. Kurbanlıkların işaretlenmesi
3. Azap zamanı	7. Doğum zamanı
4. Güneş’in ve ay’ın doğuş vakti	8. Sürenin bitimi

¹²⁹ En'âm 6/2: “... ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِنْدَهُ ...”

¹³⁰ Zümer 39/5: “... وَسَخَّرَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرَ كُلٌّ لِّأَجَلٍ مُّسَمًّى ...”

¹³¹ Benzer açıklamalar için bkz. et-Taberî, Cilt: 21, s. 254; el-Mâtürîdî, Cilt: 8, s. 658.

¹³² Hac 22/33: “... لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى لَّكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ...”

¹³³ Aynı açıklama Ebû Hilâl el-Askerî’nin vücûh eserinde de yer almaktadır. Bkz. Ebû Hilâl Hasan b. Abdullah b. Sehl Askerî, **el-Vücûh ve’n-Nezâir**, thk. Muhammed Osman, Mektebetü’s-Sekâfeti’d-Dîniyye, Kahire, 2007, s. 61.

EHAD/أحد MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	124	3	ALLAH	HZ. MUHAMMED	AZADLI KÖLE OLDUĞU ESNADA BİLAL
			Beled 90/5	Haşr 59/11	Leyl 92/19
			Beled 90/7	Al-i İmrân 3/153	
HÂRUN	147	3	ALLAH	HZ. MUHAMMED	PEYGAMBERİN MÜEZZİNİ BİLAL
			Beled 90/5	Haşr 59/11	Leyl 92/19
			Beled 90/7	Al-i İmrân 3/153	

Tablo 35: “Ehad/أحد” Maddesi¹³⁴

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Ehad/أحد” maddesi; Mukâtîl ve Harun’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn arasında kelimeye verilen anlamlar açısından son başlık dışında bir fark bulunmamaktadır. Her iki yazar da kelimenin üçüncü anlamının Bilâl olduğunu söylemekte ancak Mukâtîl bunu “Azadlı köle olduğu esnada Bilal”, Harun ise “Peygamber’in müezzini Bilal” olarak tanımlamaktadır. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarların aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Mukâtîl ve Hârûn’a göre “Ehad/أحد” maddesinde kullandıkları Leyl 92/19.¹³⁵ âyet, Hz. Ebû Bekir’in Hz. Bilâl’i azad etmesiyle ilgilidir. Yazarlar aynı âyet hakkında benzer bir açıklamayı “İllâ/إلا” maddesinde de yapmıştır.¹³⁶ Bu açıklamaya göre Leyl Sûresi’ndeki âyet Bilal’in, Rabbinin rızasını kazanması dışında, Ebû Bekir’e karşılık olarak ödeyeceği

¹³⁴ Tablo 35’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Beled 90/5: “İnsan kendisine Allah’ın güç yetiremeyeceğini mi sanıyor?/لَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ.”; Haşr 59/11: “... Sizin hakkınızda Nebî’ye itaat etmeyiz .../... وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا ...”; Leyl 92/19: “Onun yanında hiç kimsenin/Bilal’in karşılık verecek bir nimeti yoktur./وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى.”

¹³⁵ Leyl 92/19: “وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى.”

¹³⁶ “İllâ/إلا” maddesi için bkz. s. 114.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Ahzâb/الأحزاب” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-Ahzâb/الأحزاب” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Ahzâb/الأحزاب” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Ra’d 13/36., Hûd 11/17. ve Sâd 38/11.¹³⁹ âyetler Kureyşten olan Benî Umeyye, Benî Muğîre ve Al-i Ebî Talha hakkında; Meryem 19/37. ve Zuhruf 43/65.¹⁴⁰ âyetler Nestûrî, Ya’kûbî ve Melkânî Hristiyanlar hakkında; Sâd 38/12-13. ve Mü’min 40/30-31.¹⁴¹ âyetler Nûh, Âd ve Semûd’dan Şuayb ve Firavun kavimlerine kadar olan kafirler hakkında; Ahzâb 33/10. ve Ahzâb 33/20.¹⁴² âyetler bazı Arap kabilelerinin başında bulunan Ebû Süfyân ve Yahudiler hakkında nâzil olmuştur. Yazarların âyetlerdeki “el-Ahzâb/الأحزاب” kelimesini belirli kişi ve kavimlere hasrederek açıklaması eserlerinde sebep-i nüzul bilgisine yer verdiklerini göstermektedir.

2. Mukâtil ve Hârûn Meryem 19/37.¹⁴³ âyette Nestûrî, Ya’kûbî ve Melkânî Hristiyanlarının kastedildiğini belirtmiş ardından bu mezhepler hakkında bilgi vermiştir. Buna göre Nestûrîler “İsa Allah’ın oğludur”, Ya’kûbîler “Allah mesihin bizzat kendisidir”, Melkânîler “Allah için üçüncüsüdür. İlahların ilki Allah, ikincisi İsa,

¹³⁹ Ra’d 13/36: “... وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنَّا يُفَرِّخُونَ بِمَا أُتِرَ وَإِنَّكَ وَمِنَ الْأَحْزَابِ ...”; Hûd 11/17: “... أَأُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ ...”; Sâd 38/11: “... نَحْنُ مَا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ.”

¹⁴⁰ Meryem 19/37: “... فَاتَّخَذَتِ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ ...”; Zuhruf 43/65: “... فَاتَّخَذَتِ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ ...”

¹⁴¹ Sâd 38/12-13: “... وَمُؤَدُّ وَقُوفٍ لُوطٍ وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ أُولَئِكَ الْأَحْزَابُ إِنَّ كُلَّ إِلَّا كَذَّبَ الرَّسُلَ فَحَقَّ عِقَابُ.”; Mü’min 40/30-31: “... وَقَالَ الَّذِي ...”

¹⁴² Ahzâb 33/20: “... يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا...”

¹⁴³ Meryem 19/37: “... فَاتَّخَذَتِ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ ...”

üçüncüsü Meryem'dir" demektedir.¹⁴⁴ Bu açıklama yazarların Medine döneminde yaşayan Hristiyanlar hakkında bilgi sahibi olduklarını göstermektedir.

3. Mü'min 40/30¹⁴⁵. âyet Firavun ehlinde bir mümin olan Hezekyel el-Kıptî'nin sözüdür.

4. Kelimenin dördüncü anlamında örnek getirilen âyetler hakkında yazarlar Hendek Savaşı esnasında düşman birliklerin başında bulunan kişilere, bu birliklerin sayılarına ve Müslümanlara hangi yönlerden saldırdıklarına varıncaya kadar çok ayrıntılı bilgiler vermişlerdir.¹⁴⁶ Konumuzun sınırlarını aştığı için bu açıklamaları çalışmamıza dahil etmemeyi uygun gördük.

Sonuç olarak; Mukâtil ve Hârûn "el-Ahzâb/الأحزاب" kelimesinin Kur'ân'da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dokuz farklı âyeti örnek getirmiştir. Müelliflerin "el-Ahzâb/الأحزاب" kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Kureyşli olan Benî Umeyye, Benî Muğîre ve Âl-İ Ebî Talha
2. Nestûrî, Ya'kûbî ve Melkânî Hristiyanlar
3. Nûh, Âd ve Semûd'dan Şuayb ve Firavun kavimlerine kadar olan kafirler
4. Bazı Arap kabilelerinin başında bulunan Ebû Süfyân ve Yahudiler

¹⁴⁴ Meryem 19/37. âyette bahsedilen "ahzâb"ın kim olduğu konusunda iki görüş vardır. Bunlardan birincisine göre âyette Yahudiler ve Hristiyanlar, ikincisine göre Hristiyan mezhepleri kastedilmektedir. et-Taberî, Cilt: 18, ss. 197-198; İbnü'l-Cevzî, Zâdû'l-Mesîr, Cilt:3, s. 131.

¹⁴⁵ Mü'min 40/ 30: "وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَا قَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ ..."

¹⁴⁶ Mukâtil, el-Vücûh ve'n-Nezâir, s. 57; Hârûn, ss. 158-159.

EHASSE/أَحْسَ MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	29	4	GÖRDÜ	ÖLDÜRME	ARAŞTIRMAK	SES
			Al-i İmrân 3/52	Al-i İmrân 3/152	Yûsuf 12/87	Enbiyâ 21/102
			Enbiyâ 21/12			
			Meryem 19/98			
HÂRÛN	52	4	GÖRDÜ	ÖLDÜRME	ARAŞTIRMAK	SES
			Al-i İmrân 3/52	Al-i İmrân 3/152	Yûsuf 12/87	Enbiyâ 21/102
			Enbiyâ 21/12			
			Meryem 19/98			

Tablo 37: “Ehasse/أَحْسَ” Maddesi¹⁴⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Ehasse/أَحْسَ” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Ancak bu madde Mukâtîl’in eserinde “el-Hıssu/الحس”, Hârûn’un eserinde “Ehasse/أَحْسَ” olarak farklı kalıplarda geçmekte yine de maddenin içeriğinde eserler arasında bir farklılık bulunmamaktadır. Yazarlar bu ifadenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “Ehasse/أَحْسَ” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Mukâtîl ve Hârûn “Ehasse/أَحْسَ” maddesinde kullandıkları Enbiyâ 21/12.¹⁴⁸ âyetteki “بَأْسًا” kelimesini “azap” olarak açıklamıştır.

Müellifler bazen aynı âyeti birkaç yerde kullanmıştır. Örneğin Enbiyâ 21/12. âyet, hem “Ehasse/أَحْسَ” hem de “el-Be’s/البأس” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Mukâtîl ve

¹⁴⁷ Tablo 37’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Al-i İmrân 3/52: “İsâ onların inkâr ettiklerini **görünce** .../... فَكَلَّمَ أَحْسَنَ عَيْسَى مِنْهُمْ الْكُفْرَ .../...”; Al-i İmrân 3/152: “Allah, kendi izni ile onları **öldürdüğünüzde** size verdiği sözü tutmuştur .../... وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ أَخَذُوا مِنْهُمُ الْبَيْعَ .../...”; Yûsuf 12/87: “... **Gidin Yûsuf’u ve kardeşini araştırın** .../... ادْعُوا .../... فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ .../...”; Enbiyâ 21/102: “Onlar cehennem **sesini** duymayacaklardır. Onlar canlarının istediği nimetler içerisinde sonsuza dek kalacaklardır./... لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خَالِدُونَ./...”

¹⁴⁸ Enbiyâ 21/12: “فَلَمَّا أَخَذُوا بِأَسَنَّا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ.”

Hârûn her iki maddede de âyette geçen “بَأْسَنًا” kelimesine “azap” anlamı vermiştir.¹⁴⁹ Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında yazarların eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir.

Sonuç olarak; Mukâtil ve Hârûn “Ehasse/أَحْسَ” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair altı farklı âyeti örnek getirmiştir. Müelliflerin “Ehasse/أَحْسَ” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Gördü
2. Öldürmek
3. Araştırmak
4. Ses

el-İHÂ/الإِخَاءُ MADDESİ								
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI					
			1	2	3	4	5	6
MUKÂTİL	161	6	ANNE BABA BİR KARDEŞ	SOYDAŞLIK - ANNE, BABA, DİN BİRLİĞİ DEĞİL	DİNDE KARDEŞLİK VE ŞİRKTE DOSTLUK	İSLAM DİNİNDE KARDEŞLİK VE DOSTLUK	ARKADAŞ	SEVGİ VE MUHABBETTE KARDEŞLİK
			Mâide 5/30	Hûd 11/50	A'râf 7/202	Hucurât 49/10	Sâd 38/23	Hicr 15/47
			Mâide 5/31	A'râf 7/85	İsrâ 17/27		Hucurât 49/12	
			Nisâ 4/12	متنهما (Şurâ 26/106,124,142,161)				
HÂRUN	184	5	ANNE BABA BİR KARDEŞ	SOYDAŞLIK - ANNE, BABA, DİN BİRLİĞİ DEĞİL	DİNDE KARDEŞLİK VE ŞİRKTE DOSTLUK	İSLAM DİNİNDE KARDEŞLİK VE DOSTLUK	ARKADAŞ	
			Mâide 5/31	Hûd 11/50	A'râf 7/202	Hucurât 49/10	Sâd 38/23	
			Nisâ 4/12	Hûd 11/61	İsrâ 17/27	Al-i İmrân 3/153		
				A'râf 7/85				
				متنهما (Şurâ 26/106,124,142,161)				

Tablo 38: “el-İhâ’/الإِخَاءُ” Maddesi¹⁵⁰

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-İhâ’/الإِخَاءُ” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Bu madde, Mukâtil’in eserinde “el-İhâ’/الإِخَاءُ”, Hârûn’un eserinde “el-Uhuvvetü/الأخوة” olarak farklı

¹⁴⁹ Mukâtil, el-Vücûh ve’n-Nezâir, ss. 39-40, 112-113; Hârûn, ss. 122, 277.

¹⁵⁰ Tablo 38’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Mâide 5/31: “... *Anne baba bir kardeşimin cesedini gömemedim .../... فَأَوَارِي سَوَاءَ أَخِي* ...”; Hûd 11/50: “*Âd toplumuna da soydaşları olan Hûd’u gönderdik .../... وَإِلَى الْمُبَذَّرِينَ*”; İsrâ 17/27: “*Çünkü mallarını saçıp savuranlar, şeytanların dostları olmuşlardır .../... إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ*”; Sâd 38/23: “*Bu benim arkadaşımıdır, onun doksan dokuz koyunu var .../... إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً*”; Hicr 15/47: “*... إخواناً على سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ./... Sevgi ve muhabbette kardeş olarak divanlar üzerinde karşılıklı otururlar.*”

kalıplarda geçmektedir. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur'an'da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mukâtil “el-İhâ’/الإِخَاءُ”nın Kur'an'da altı farklı anlamda kullanıldığını söylerken Hârûn bu kelimeye beş farklı anlam vermiştir. Mukâtil’in kelimeye verdiği son anlam olan “Sevgi ve Muhabbette Kardeşlik” Hârûn’un eserinde yer almamaktadır. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında bazı anlam başlıklarında Mukâtil’in, bazı anlam başlıklarında ise Hârûn’un daha fazla örnek âyet getirdiği görülmektedir. Ancak bunlar anlama tesiri olan hususlar değildir.

Sonuç olarak; Mukâtil ve Hârûn “el-İhâ’/الإِخَاءُ” kelimesinin Kur'an'da altı farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on altı farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-İhâ’/الإِخَاءُ” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Anne baba bir kardeş
2. Soydaşlık-anne, baba, din birliği değil
3. Dinde kardeşlik ve şirkte dostluk
4. İslam dininde kardeşlik ve dostluk
5. Arkadaş
6. Sevgi ve muhabbette kardeşlik

el-AHZ/الأَحْزَادُ MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	114	5	KABUL	ALIKOYMAK	AZAP	ÖLDÜRMEK	ESİR ALMAK
			Al-i İmrân 3/81	Yûsuf 12/78	Mû'mîn 40/5	Mû'mîn 40/5	Tevbe 9/5
			Mâide 5/41	Yûsuf 12/79	Hûd 11/102		Nisâ 4/89
			Tevbe 9/104	Yûsuf 12/76	Ankebût 29/40		
			Bakara 2/48				
			En'âm 6/70				
			A'râf 7/119				
HÂRUN	136	5	KABUL	ALIKOYMAK	AZAP	ÖLDÜRMEK	ESİR ALMAK
			Al-i İmrân 3/81	Yûsuf 12/79	Mû'mîn 40/5	Mû'mîn 40/5	Tevbe 9/5
			Mâide 5/41	Yûsuf 12/76	Hûd 11/102		Nisâ 4/89
			Tevbe 9/104		Ankebût 29/40		
			Bakara 2/48				
			En'âm 6/70				
			A'râf 7/119				

Tablo 39: “el-Ahz/الأَحْزَادُ” Maddesi¹⁵¹

¹⁵¹ Tablo 39’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: En’âm 6/70: “... Kendini kurtarmak için her türlü fidyeyi verse ondan hiçbir şey kabul edilmez .../... لَا يُؤْخَذُ مِنْهَا ...”; Yûsuf 12/79: “... Mahmûzı

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Ahz/الأخذ” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Müellifler bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her iki yazar da “el-Ahz/الأخذ” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak Mukâtil kelimenin ikinci anlamında Yûsuf 12/79. âyetin sadece ilgili kısmına metinde yer vermişken Hârûn bu âyetin neredeyse tamamını metinde kullanmıştır. Aynı başlıktaki Yûsuf 12/76. âyette ise Hârûn âyetin sadece ilgili kısmına metinde yer vermişken Mukâtil tamamını kullanmıştır. Ancak bunlar anlama tesiri olan hususlar değildir.

Müellifler, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Mukâtil ve Hârûn “el-Ahz/الأخذ” maddesinde kullandıkları Al-i İmrân 3/81.¹⁵² âyetteki “إِصْرِي” kelimesini “ahit” olarak açıklamıştır.

Sonuç olarak; Mukâtil ve Hârûn “el-Ahz/الأخذ” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on beş farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Ahz/الأخذ” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Kabul
2. Alıkoymak
3. Azap
4. Öldürmek
5. Esir Almak

مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ نَأْخُذَ إِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عَنْدَهُ .../... yanında bulduğumuz kişiden başkasını **alıkoymaktan** Allah’a sığınırım .../... ”; Ankebût 29/40: “Her birini günahından dolayı **azaba** uğrattık .../... فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذُنُوبِهِ ”; Mü’min 40/5: “... Her toplum kendi peygamberini **öldürmek** kastında bulundu .../... وَهَمَّ كُلُّ أُمَّةٍ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ ”; Nisâ 4/89: “... Eğer yüz çevirirlerse onları **esir alın** .../... فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ ”

¹⁵² Al-i İmrân 3/81: “... وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَلِكُمْ إِصْرِي ...”

EDNÂ/ ادنى MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA Sİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	25	4	DAHA UYGUN	DAHA YAKIN	DAHA AZ	AŞAĞI
			Bakara 2/282	Secde 32/21	Mücâdele 58/7	Bakara 2/61
			Nisâ 4/3	Necm 53/9		
			Mâide 5/108			
HÂRÛN	48	4	DAHA UYGUN	DAHA YAKIN	DAHA AZ	KÖTÜLÜK
			Bakara 2/282	Secde 32/21	Mücâdele 58/7	Bakara 2/61
			Nisâ 4/3	Necm 53/9		
			Mâide 5/108			

Tablo 40: “Ednâ/ ادنى” Maddesi¹⁵³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Ednâ/ ادنى” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Kelimeye verilen anlamlar açısından yazarlar arasındaki tek fark dördüncü anlamda görülmektedir. Bu anlamı Mukâtil “Aşağı”, Hârûn ise “Kötülük” olarak kabul etmektedir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklerle bakıldığında müellifler aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “Ednâ/ ادنى” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Bakara 2/282.¹⁵⁴ âyetteki “تَرْتَابُوا” fiili “şüpheye düşmek/تشكوا” anlamına gelmektedir.¹⁵⁵

¹⁵³ Tablo 40’ta yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Mâide 5/108: “Bu onların şehadeti gereği gibi yerine getirmeleri için **daha uygundur** .../... وَجْهَهَا ...”; Secde 32/21: “Andolsun ki biz onlara o büyük azaptan önce **daha yakın** azabı da tattıracağız .../... وَلَنَذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَلْوَنِ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْثَرِ ...”; Mücâdele 58/7: “... Üç kişi aralarında gizli konuşurlarsa dördüncüsü kesinlikle O’dur. Beş kişi aralarında gizli konuşurlarsa altıncısı kesinlikle O’dur. İster bundan **daha az** ister daha çok olsunlar kesinlikle Allah onlarla beraberdir .../... مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرُ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ ...”; Bakara 2/61: “... Allah’ın verdiği en iyi gıdayı **daha aşağısıyla/kötüsüyle** olanla mi değiştirmek istiyorsunuz? .../... أَنَسْتَبْدِلُوكَ الَّذِي هُوَ أَدْنَى بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ ...”

¹⁵⁴ Bakara 2/282: “... وَأَقْرَبُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَى أَلَّا تَرْتَابُوا ...”

¹⁵⁵ Sonraki yıllarda aynı açıklama kendisi de bir vücûh eseri sahibi olan Dâmegânî tarafından tekrar edilmiştir. Bkz. ed-Dâmegânî, s. 175.

2. Secde 32/21.¹⁵⁶ âyetteki “الْعَذَابِ الْأَذَى” ifadesi ile “dünyadaki açlık azabı”¹⁵⁷, “الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ” ifadesi ile “ahiretteki ateş azabı” kastedilmektedir.¹⁵⁸

3. Mücâdele 58/7.¹⁵⁹ âyetteki “إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ” ifadesi Allah'ın ilmine işaret etmektedir.

Sonuç olarak; Mukâtil ve Hârûn “Ednâ/أدى” kelimesinin Kur'ân'da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmiştir. Müelliflerin “Ednâ/أدى” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Daha uygun
2. Daha yakın
3. Daha az
4. Aşağı/Kötülük

¹⁵⁶ Secde 32/21: “وَلَنَذِقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَذَى دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ.”

¹⁵⁷ Müfessirler âyetteki “الْعَذَابِ الْأَذَى” ifadesi ile kastedilenin ne olduğu konusunda ihtilaf etmiştir. Buna göre söz konusu ifadenin; dünyadayken kişinin başına gelen felaketler, dünyada verilen had cezaları, kılıç ile öldürülme veya kıtlık yılları anlamına gelebileceği söylenmiştir. Bkz. et-Taberî, Cilt: 20, ss. 188-191.

¹⁵⁸ Sonraki yıllarda aynı açıklama kendisi de bir vücûh eseri sahibi olan Dâmegânî tarafından tekrar edilmiştir. Bkz. ed-Dâmegânî, s. 175.

¹⁵⁹ Mücâdele 58/7: “... مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَذَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرُ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ ...”

EZÂN/أَذَانٌ MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	126	2	DUYURMAK	SESLENMEK
			İnşikâk 84/2	A'râf 7/44
			Fussilet 41/47	Yûsuf 12/70
				Hac 22/27
HÂRUN	149	2	DUYURMAK	SESLENMEK
			İnşikâk 84/1-2	A'râf 7/44
			Fussilet 41/47	Yûsuf 12/70
				Hac 22/27

Tablo 41: “Ezân/أَذَانٌ” Maddesi¹⁶⁰

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Ezân/أَذَانٌ” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Müellifler bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “Ezân/أَذَانٌ” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Sonuç olarak; Mukâtîl ve Hârûn “Ezân/أَذَانٌ” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “Ezân/أَذَانٌ” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Duyurmak
2. Seslenmek

¹⁶⁰ Tablo 41’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Fussilet 41/47: “... Bizden bir tanık olmadığını sana **duyururuz**./... أَذِّنَاكَ مَا مِنَّا مِنْ شَهِيدٍ.”; A'râf 7/44: “... Bunun üzerine aralarından bir duyurucu ‘Allah’ın laneti zalimler üzerine olsun!’ diye **seslenecektir**./... فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَنَّ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ.”

ERSÂHÂ/أَرْسَاهَا MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	84	2	SABİTLEŞTİRMEK	GERÇEKLEŞME ZAMANI	
			Nâziât 79/32	A'râf 7/187	
			Sebe' 34/13	Nâziât 79/42	
			Kâf 50/7		
HÂRUN	107	3	SABİTLEŞTİRMEK	GERÇEKLEŞME ZAMANI	DURACAK YER
			Nâziât 79/32	A'râf 7/187	Hûd 11/41
			Sebe' 34/13	نظيرها (Nâziât 79/42)	
			Kâf 50/7		
YAHYÂ	65	2	SABİTLEŞTİRMEK	GERÇEKLEŞME ZAMANI	
			Nâziât 79/32	A'râf 7/187	
			Sebe' 34/13	Nâziât 79/42	
			Kâf 50/7	Hûd 11/41	

Tablo 42: “Ersâhâ/أَرْسَاهَا” Maddesi¹⁶¹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Ersâhâ/أَرْسَاهَا” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mukâtil ve Yahyâ “Ersâhâ/أَرْسَاهَا”nın Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylerken Hârûn kelimeye üç farklı anlam vermiştir. Diğer iki eserde yer almayan “Duracak yer” anlamında Hârûn, Yahyâ’nın bir önceki anlamda kullandığı Hûd 11/41. âyeti örnek getirmiştir. Dolayısıyla söz konusu âyet müellifler tarafından farklı şekilde yorumlanmış, âyette geçen “وَمُرْسَاهَا” kelimesine Hârûn “duracağı yer”, Yahyâ “duracağı zaman” anlamı vermiştir. Mukâtil ise bu âyeti hiç kullanmamıştır. Örnek âyetler ile ilgili bir diğer farklılık da kelimenin ikinci anlamında görülmektedir. “Gerçekleşme zamanı” başlığında Mukâtil ve Yahyâ’nın örnek getirdiği Nâziât 79/32.¹⁶² âyete Hârûn “نظيرها” diyerek işaret etmiş fakat âyet metnini vermemiştir. Ancak bu durum anlama tesiri olan bir husus değildir.

¹⁶¹ Tablo 42’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Kâf 50/7: “... Oraya **sabit** dağlar yerleştirdik .../... وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ”; A'râf 7/187: “Sana kıyametin **ne zaman** kopacağını sorarlar .../... يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا ...”; Hûd 11/41: “... Onun yüzeceği ve **duracağı yer** de Allah'ın adıyladır .../... بِسْمِ اللَّهِ جَزَاءَ وَمُرْسَاهَا ...”

¹⁶² Nâziât 79/32: “وَالْجِبَالُ أَرْسَاهَا.”

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “Ersâhâ/أرساها” maddesinde kullandıkları Nâziât 79/32.¹⁶³ ve Kâf 50/7.¹⁶⁴ âyetleri “üzerindekiler sarsılmasın diye yeryüzünü dağlarla sabitleştirdi” şeklinde açıklayarak tefsir yapmışlardır.

Sonuç olarak; müellifler “Ersâhâ/أرساها” kelimesinin Kur'ân'da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair altı farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “Ersâhâ/أرساها” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Sabitleştirmek
2. Gerçekleşme zamanı
3. Duracak yer

¹⁶³ Nâziât 79/32: “وَالْجِبَالِ أَرْسَاهَا.”

¹⁶⁴ Kâf 50/7: “وَالْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ...”

el-Arız/الأرض MADDESİ									
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA Sİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI						
			1	2	3	4	5	6	7
MUKÂTİL	79	7	CENNET TOPRAĞI	MUKADDES TOPRAK, ÖZELLİKLE ŞAM	ÖZELLİKLE MEDİNE	ÖZELLİKLE MEKKE	ÖZELLİKLE MISIR	MÜSLÜMANLARIN TOPRAĞI	YERYÜZÜNÜN TÖMÜ
			Zümer 39/74	A'râf 7/137	Ankebût 29/56	Ra'd 13/41	Yûsuf 12/55	Kehf 18/94	En'âm 6/38
			Enbiyâ 21/105	Enbiyâ 21/71	Nisâ 4/97	Nisâ 4/97	Yûsuf 12/21		Lokmân 31/27
					Nisâ 4/100	Enbiyâ 21/44	Yûsuf 12/80		
							Kasas 28/5		
							Kasas 28/6		
							A'râf 7/128		
							Mû'min 40/26		
							Mû'min 40/29		
HÂRÛN	102	7	CENNET TOPRAĞI	MUKADDES TOPRAK	MEDİNE	ÖZELLİKLE MEKKE	ÖZELLİKLE MISIR	ÖZELLİKLE ARABİSTAN	YERYÜZÜNÜN TÖMÜ
			Zümer 39/74	A'râf 7/137	Ankebût 29/56	Ra'd 13/41	Yûsuf 12/55	Mâide 5/33	En'âm 6/38
			Enbiyâ 21/105	Enbiyâ 21/71	İsâ 17/76	Nisâ 4/97	Yûsuf 12/56	Kehf 18/94	Lokmân 31/27
					Nisâ 4/97	Enbiyâ 21/44	Kasas 28/4		
					Nisâ 4/100		Yûsuf 12/80		
							Kasas 28/5		
							Kasas 28/6		
							A'râf 7/128		
							A'râf 7/129		
							Mû'min 40/29		
YAHYÂ	60	7	ÖZELLİKLE CENNET TOPRAĞI	MUKADDES TOPRAK, ÖZELLİKLE ŞAM	MEDİNE	MEKKE	MISIR	ÖZELLİKLE İSLAM TOPRAĞI	YERYÜZÜNÜN TÖMÜ
			Zümer 39/74	A'râf 7/137	Ankebût 29/56	Ra'd 13/41	Yûsuf 12/55	Mâide 5/33	En'âm 6/38
			Enbiyâ 21/105	Rûm 30/1-2	Nisâ 4/97	Enbiyâ 21/44	Yûsuf 12/56	Kehf 18/94	Lokmân 31/27
				Enbiyâ 21/71	Zümer 39/10	Nisâ 4/97	Yûsuf 12/21		Fâtiha 35/1
					İsâ 17/76		Yûsuf 12/80		Fussilet 41/9
					Nisâ 4/100		Kasas 28/4		
							Kasas 28/5		
							Kasas 28/6		
							A'râf 7/128		
							A'râf 7/129		
							Mû'min 40/26		
							Mû'min 40/29		

Tablo 43: “el-Arız/الأرض” Maddesi¹⁶⁵

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Arız/الأرض” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da yedi farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Kelimeye verilen anlamlar açısından yazarlar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin “el-Arız/الأرض” kelimesinin ikinci anlamını Mukâtil ve Yahyâ “Mukaddes toprak özellikle Şam”, Hârûn i se yalnızca “Mukaddes toprak” olarak kabul etmektedir. Benzer şekilde kelimenin altıncı anlamını Mukâtil “Müslümanların toprağı”, Hârûn “Özellikle Arabistan”, Yahyâ “Özellikle İslâm toprağı” olarak kabul etmektedir. Ancak her üç eserde örnek getirilen âyetler ve yapılan

¹⁶⁵ Tablo 43’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Zümer 39/74: “... Bizi dilediğimiz yerine konaklayacağımız bu **cennete** varis kılan.../... الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ ...”; A'râf 7/137: “... وَآوَرْنَا الْأَرْضَ نَبَوًا مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ ...”; Ankebût 29/56: “Ey iman eden kullarım! Şüphesiz ki benim **Medinem** geniştir. O hâlde, yalnız bana kulluk edin.../... فَاعْبُدُونِي ...”; Enbiyâ 21/44: “... **Mekke’yi** etrafından eksilttiğimizi görmezler mi? O halde onlar mı galip gelecekler?/... الْأَرْضِ ...”; Yûsuf 12/55: “... Beni **Mısır’ın** hazinelerine bakmakla görevlendirdi .../... الْجَاهِلِيَّةِ عَلَى ...”; Kehf 18/94: “... **İslam toprağında** Ye’cûc ve Me’cûc insanları öldürmektedir .../... الْأَرْضِ ...”; En’âm 6/38: “**Yeryüzünde** gezen her türlü canlı .../... الْأَرْضِ ...”

açıklamaların büyük oranda aynı olması yazarlar arasındaki bu farklılıkların sadece söylem farkından ibaret olduğunu göstermektedir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarların çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği fakat bazı başlıklarda Yahyâ'nın örnek âyet sayısını artırdığı görülmektedir. Örneğin “el-Arz/الأرض” kelimesinin üçüncü anlamında Mukâtil üç, Hârûn dört, Yahyâ beş âyet örnek vermiştir. Ayrıca Zümer 39/10.¹⁶⁶ âyet yalnızca Yahyâ tarafından örnek getirilmiştir. Kelimenin beşinci anlamındaki örnek âyetler arasında da benzer bir durum görülmektedir. Yahyâ, burada hem Mukâtil'in örnek verip Hârûn'un vermediği hem de Hârûn'un örnek verip Mukâtil'in vermediği âyetleri kullanarak kendinden önceki birikimi kullanmıştır. Yahyâ'nın kendisinden önceki eserlerde yer alan örnekleri kullanması ve bunlara ilavede bulunarak örnek sayısını artırması vücûh ve nezâir ilminin kümülatif olarak ilerlediğinin bir göstergesidir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Arz/الأرض” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Enbiyâ 21/105.¹⁶⁷ âyetteki “مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ” ifadesini Yahyâ “Levh-i Mahfûz” olarak açıklamıştır.¹⁶⁸ Bu açıklama diğer eserlerde bulunmamaktadır. Yahyâ aynı âyeti, eserinde yirmi beşinci sırada bulunan “ez-Zikr/الذكر” kelimesinin on ikinci anlamında da kullanmış ve yine söz konusu ifadenin Levh-i Mahfûz anlamına geldiğini söylemiştir.¹⁶⁹ Bu durum Yahyâ'nın eserinde tutarlılık içerisinde ilerlediğini göstermektedir.

¹⁶⁶ Zümer 39/10: “... وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ.”

¹⁶⁷ Enbiyâ 21/105: “وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ...”

¹⁶⁸ Âyetle geçen “الذِّكْرِ” ile Levh-i Mahfûz'un kastedildiğini söyleyenler olduğu gibi “الذِّكْرِ”in Tevrat olduğunu söyleyenler de vardır. Örneğin İbn Abbâs âyetle “الذِّكْرِ”in Tevrat, “الزَّبُور” ise Tevrat'tan sonraki kitaplar olduğunu belirtmiştir. Bkz. et-Taberî, Cilt: 18, ss. 547-549; Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İskilîbî el-İmâdî Ebussuûd Efendi, **İrşâdü'l-Akli's-Selim ilâ Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts., Cilt: 6, s. 88.

¹⁶⁹ Yahyâ, et-Tesârif, ss. 227, 314.

2. Ankebût 29/56.¹⁷⁰ âyet Medine'ye hicret emrine işaret etmektedir. Bu âyetin hicrete işaret ettiğini belirtmeleri yazarların eserlerinde sebep-i nüzûle ve tarihi bilgilere yer verdiklerini göstermektedir.¹⁷¹

3. Hârûn ve Yahyâ İsrâ 17/76.¹⁷² âyetteki “الأرض” ifadesini “Medine” olarak anlamlandırmıştır.¹⁷³

4. Enbiyâ 21/44.¹⁷⁴ âyetteki “نَنْفُضُهَا/نَنْفُضُهَا” ifadesini Yahyâ, “kafirlerden bir kişi Müslüman olduğunda onların sayıca azalması, Müslümanların ise artması” şeklinde açıklayarak demografik bir yorum yapmıştır. Bu açıklama Mukâtil ve Hârûn'da bulunmamaktadır.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Hârûn, “el-Arz/الأرض” kelimesinde örnek getirdiği Yûsuf 12/55.¹⁷⁵ âyet hakkında Ebû'l-Hasan¹⁷⁶’dan bir rivayet aktarmıştır. Bu rivayete göre Hz. Yûsuf “Ben, bana emanet ettiğin ve beni vekil kıldığın şeyin koruyucusuyum, kıtlık baş gösterdiğinde de ne yapacağımı bilirim.” demiştir.

¹⁷⁰ Ankebût 29/56: “يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِنِّي فَاعِلُودُونَ.”

¹⁷¹ Müfessirler âyetteki “*Benim arzım geniştir*” ifadesinin, Mekke’de inançlarını rahatça yaşayamayan Müslümanlar için dinlerini yaşamaya elverişli bir yere göç etme imkanının varlığına işaret ettiği konusunda hemfikirdir. Ancak âyetin hükmünü yalnızca Mekke’den Medine’ye hicret etmekle sınırlandırmayıp aslında bu âyetin benzer zorluklar içindeki herkesin inancını özgürce yaşayabileceği yere göç edebileceği mesajını verdiğini söyleyenler de olmuştur. el-Ferrâ, Cilt: 2, s. 318; et-Taberî, Cilt: 20, ss. 55-56; ez-Zemahşerî, Cilt: 3, ss. 445-446; Ebû Muhammed Abdulhakk İbn Atiyye, **el-Muharraru'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz**, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, Cilt: 4, s. 324; Ebussuûd Efendi, Cilt: 7, s. 45; Diyanet İşleri Başkanlığı, **Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, (Kur'ân Yolu), Cilt: 4, ss. 281-282.

¹⁷² İsrâ 17/76: “وَأَن كَادُوا لَيَسْتَفْرِزُونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا...”

¹⁷³ Fakat müfessirlerin çoğunluğunun söz konusu sûrenin mekkî olduğunu söylediği göz önünde bulundurulduğunda bu yorum isabetli değildir. Ancak Suyûtî İsrâ Sûresi'nin 73-81. âyetlerinin Medine’de nâzil olduğunu söylemektedir. es-Suyûtî, el-İtkân, Cilt: 1, s. 60; Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşî, Cilt: 1, s. 30.

¹⁷⁴ Enbiyâ 21/44: “... أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْفُضُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا أَفَهُمُ الْعَالِيُونَ.”

¹⁷⁵ Yûsuf 12/55: “قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي خِفِظٌ عَلِيمٌ.”

¹⁷⁶ Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed Mûsâ el-Mukrî (ابو الحسن علي بن احمد بن موسى المقرئ).

Sonuç olarak; yazarlar “el-Arz/الأرض” kelimesinin Kur’ân’da yedi farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair otuz farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Arz/الأرض” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Cennet toprağı
2. Mukaddes toprak, Şam
3. Medine
4. Mekke
5. Mısır
6. İslâm toprağı/Arabistan
7. Yeryüzünün tümü

el-EZVÂC/الأزواج MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	101	3	BİRBİRİNE HELAL OLAN KADIN VE ERKEK	TÜRLER	BİRLİKTE OLANLAR
			Bakara 2/25	Şuarâ 26/7	Sâffât 37/22
			كذلك (Al-i İmrân 3/15 ve Nisâ 4/57)	Yâsîn 36/36	Tekvîr 81/7
			Zuhuf 43/70	En’âm 6/143	
			Nisâ 4/12	Hûd 11/40	
				Ra’d 13/3	
HÂRÛN	124	3	BİRBİRİNE HELAL OLAN KADIN VE ERKEK	TÜRLER	BİRLİKTE OLANLAR
			Bakara 2/25	Şuarâ 26/7	Sâffât 37/22
			كذلك (Al-i İmrân 3/15 ve Nisâ 4/57)	Yâsîn 36/36	Tekvîr 81/7
			Zuhuf 43/70	En’âm 6/143	
			Nisâ 4/12	Hûd 11/40	

Tablo 44: “el-Ezvâc/الأزواج” Maddesi¹⁷⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Ezvâc/الأزواج” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır.

¹⁷⁷ Tablo 44’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/25: “... Orada onlar için **birbirine helal olan tertemiz erkekler ve kadınlar vardır** .../... وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ ...”; Şuarâ 26/7: “Onlar yeryüzüne bakıp da orada nice güzel bitki türleri bitirmiş olduğumuzu görmüyorlar mı?/... أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ...”; Sâffât 37/22: “Zalimleri ve onlarla **birlikte olanları** toplayın .../... اخْشَوْا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ”

Yazarlar bu kelimenin Kur'an'da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-Ezvâc/الأزواج” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yalnızca kelimenin ikinci anlamında Mukâtil’in örnek getirdiği Ra’d 13/3.¹⁷⁸ âyet Hârûn’un eserinde yer almamaktadır.

Müellifler, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'an'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin “el-Ezvâc/الأزواج” maddesinde kullandıkları Tekvîr 81/7.¹⁷⁹ âyetteki “وَإِذَا النُّفُوسُ رُجِّعَتْ” ifadesini Mukâtil ve Hârûn, “Kafirlerin ruhları şeytanlarla bir araya getirildiğinde” olarak açıklamıştır.¹⁸⁰

Sonuç olarak; yazarlar “el-Ezvâc/الأزواج” kelimesinin Kur'an'da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on iki farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Ezvâc/الأزواج” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Birbirine helal olan kadın ve erkek
2. Türler
3. Birlikte olanlar

¹⁷⁸ Ra’d 13/3: “... جَعَلَ فِيهَا رُوحَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ ...”

¹⁷⁹ Tekvîr 81/7: “وَإِذَا النُّفُوسُ رُجِّعَتْ.”

¹⁸⁰ “رُجِّعَتْ” ifadesi ile kastedilenin ne olduğu konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte birçok tefsirde bu âyet “Mü’minlerin ruhları hurilerle, kafirlerin ruhları da şeytanlarla birleştiği zaman” olarak Mukâtil ve Hârûn’un yaptığı açıklamaya benzer şekilde açıklanmıştır. Bkz. ez-Zemahşerî, Cilt: 4, s. 694; Ebû Saîd Nasîrüddin Abdullah b. Ömer Beyzâvî, **Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl**, thk. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlî, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, 1997, Cilt: 5, s. 289; Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed en-Nesefî, **Medârikü't-Tenzîl ve Hakâikü't-Tevîl**, thk. Yusuf Ali, Dâru'l-Kelim, Beyrut, 1998, Cilt: 3, s. 606; Ebussûd Efendi, Cilt: 9, s. 115.

el-ESBÂB/الأسباب MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	61	4	KAPILAR	YOLLAR	İLİM	İP
			Sâd 38/10	Bakara 2/166	Kehf 18/84-85	Hac 22/15
			Mü'min 40/ 36-37	Kehf 18/85		
HÂRÛN	84	4	KAPILAR	YOLLAR	İLİM	İP
			Sâd 38/10	Bakara 2/166	Kehf 18/84-85	Hac 22/15
				Kehf 18/85		

Tablo 45: “el-Esbâb/الأسباب” Maddesi¹⁸¹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Esbâb/الأسباب” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-Esbâb/الأسباب” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yalnızca kelimenin birinci anlamında Mukâtil’in örnek getirdiği Mü'min 40/36-37.¹⁸² âyetler Hârûn’un eserinde bulunmamaktadır.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Esbâb/الأسباب” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Bakara 2/166.¹⁸³ âyetteki “الأسباب” kelimesi “Allah’a isyan amacıyla toplanılan yerler” anlamına gelmektedir.

¹⁸¹ Tablo 45’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Sâd 38/10: “... Öyleyse göklerin **kapılarında** yükselsinler./... فَلْيَرْتَفِعُوا فِي الْأَسْبَابِ.”; Bakara 2/166: “... Aralarındaki bütün **yollar** kesilmiş olacaktır./... وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ... الْأَسْبَابُ”; Kehf 18/84: “... Biz ona her şeyin **ilmini** verdik .../... وَأَتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا.”; Hac 22/15: “... Göğe ulaşacak bir **ip** uzatsın, sonra kessin. Baksın bu hilesi öfkelendiği şeyi engelleyecek mi?/... فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ...”

¹⁸² Mü'min 40/36: “... أَسْبَابَ السَّمَاوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَى إِلَهِ مُوسَى...”

¹⁸³ Bakara 2/166: “... وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ...”

2. Kehf 18/85.¹⁸⁴ âyetteki “سَبَبًا” kelimesi “yolların ve yeryüzündeki menzillerin bilgisi” anlamına gelmektedir.¹⁸⁵

“el-Esbâb/الأسباب” maddesinin dördüncü anlamında örnek getirilen Hac 22/15.¹⁸⁶ âyet aynı zamanda Yahyâ’nın eserindeki “es-Semâ’/السماء” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Her iki maddede de âyette geçen “سَبَبٍ” kelimesine “ip” anlamı verilmiştir. “es-Semâ’/السماء” maddesi Mukâtil ve Hârûn’un eserinde, “el-Esbâb/الأسباب” maddesi de Yahyâ’nın eserinde bulunmamasına rağmen yazarların âyetteki kelimeye aynı anlamı yüklemesi görüş birliği içinde olduklarını göstermektedir.

Sonuç olarak; müellifler “el-Esbâb/الأسباب” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair altı farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Esbâb/الأسباب” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Kapılar
2. Yollar
3. İlim
4. İp

¹⁸⁴ Kehf 18/85: “فَاتَّبِعْ سَبَبًا”

¹⁸⁵ Mücâhid de âyetteki “سَبَبًا” kelimesini doğu ve batı arasındaki yolları bilmek şeklinde açıklamıştır. Bkz. Mücâhid, s. 450.

¹⁸⁶ Hac 22/15: “... فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ...”

el-İSTİTÂ‘AT/الاستطاعة MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	47	2	MALİ İMKAN	GÜÇ YETİRME
			Tevbe 9/42	Nisâ 4/129
			Al-i İmrân 3/97	Hûd 11/20
			Nisâ 4/25	Zâriyât 51/45
			Nisâ 4/98	Tegâbün 64/16
				Furkân 25/19
HÂRUN	70	2	MALİ İMKAN	GÜÇ YETİRME
			Tevbe 9/42	Nisâ 4/129
			Al-i İmrân 3/97	Hûd 11/20
			Nisâ 4/25	Zâriyât 51/45
			Nisâ 4/98	Tegâbün 64/16
				Furkân 25/19

Tablo 46: “el-İstitâ‘at/الاستطاعة” Maddesi¹⁸⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-İstitâ‘at/الاستطاعة” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Müellifler bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirler. Mukâtîl ve Hârûn “el-İstitâ‘at/الاستطاعة” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-İstitâ‘at/الاستطاعة” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

¹⁸⁷ Tablo 46’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Tevbe 9/42: “... Eğer *mâlî imkânınız* olsaydı sizinle birlikte savaşa kesinlikle çıkardık diye Allah’a yemin edecekler .../... اسْتَطَعْنَا خَرَجْنَا مَعَكُمْ ...”; Nisâ 4/129: “Kadınlar arasında adaletli olmaya *güç yetiremezsiniz* .../... وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ ...”

1. Tevbe 9/42.¹⁸⁸ âyetin Tebük Gazvesi ile ilgili olduğunu belirterek sebeb-i nüzûl bilgisi vermiştir.

2. Nisâ 4/129.¹⁸⁹ âyette bahsedilen kadınlar arasında adaletli olmaya güç yetirilemeyecek hususun “sevgi”dir.¹⁹⁰

Sonuç olarak; müellifler “el-İstîtâ‘at/الاستطاعة” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-İstîtâ‘at/الاستطاعة” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Mâlî imkân

2. Güç yetirme

el-İSTİĞFÂR/الاستغفار MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SIRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	27	3	GÜNAH VE ŞİRKTE DOLAYI BAĞIŞLANMA DİLEMEK	DUA	GÜNAHLARDAN DOLAYI BAĞIŞLANMA DİLEMEK
			Hûd 11/90	Al-i İmrân 3/17	Yûsuf 12/29
			Nûh 71/10	Zâriyât 51/18	
HÂRUN	50	3	GÜNAH VE ŞİRKTE DOLAYI BAĞIŞLANMA DİLEMEK	DUA	İSTİĞFAR
			Hûd 11/90	Al-i İmrân 3/17	Yûsuf 12/29
			Nûh 71/10	Zâriyât 51/18	
				Enfâl 8/33	

Tablo 47: “el-İstîğfâr/الاستغفار” Maddesi¹⁹¹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-İstîğfâr/الاستغفار” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını konusunda hemfikirdir. Kelimeye verilen anlamlar açısından yazarlar arasındaki tek fark üçüncü anlamda

¹⁸⁸ Tevbe 9/42: “... وَسَيُخْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا خُرْجَنَا مَعَكُمْ ...”

¹⁸⁹ Nisâ 4/129: “وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا اَنْ تُعْدِلُوْا بَيْنَ الْبَيْنَاءِ ...”

¹⁹⁰ Bu açıklama sonraki yıllarda kendisi de bir vücûh eseri sahibi olan Dâmegânî tarafından tekrar edilmiştir. Bkz. ed-Dâmegânî, s. 301.

¹⁹¹ Tablo 47’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Hûd 11/90: “Rabbinizden *günah ve şirkten dolayı bağışlanma dileyin sonra tövbe edip O’na yönelin* .../... تَوْبُوا اِلَيْهِ ”; Al-i İmrân 3/17: “... Seher vakitlerinde *dua edenler*.../... وَالْمُسْتَغْفِرِينَ بِالْاَسْحَارِ...”; Yûsuf 12/29: “... Sen de *günahundan dolayı bağışlanma dile*, çünkü sen suçlusun./... وَالْمُسْتَغْفِرِينَ لِذَنْبِكَ اِنَّكَ كُنْتَ مِنَ الْخَاطِئِينَ...”

görülmektedir. “el-İstiğfâr/الاستغفار” kelimesinin üçüncü anlamını Mukâtil “Günahlardan dolayı bağışlanma dilemek”, Hârûn ise “İstiğfar (okunduğu gibi)” olarak kabul etmektedir. Ancak her iki eserde örnek getirilen âyet ve yapılan açıklamaların aynı olması bu farklılığın sadece söylem farkından ibaret olduğunu göstermektedir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklerle bakıldığında müelliflerin aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir. Yalnızca kelimenin ikinci anlamında Hârûn’un örnek getirdiği Enfâl 8/33.¹⁹² âyet Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Hârûn “el-İstiğfâr/الاستغفار” kelimesinin üçüncü anlamında örnek getirilen Yûsuf 12/29. âyeti Ebû'l-Hasan'ın “günahların dolayı bağışlanma dile” şeklinde açıkladığını belirtmiştir.

Sonuç olarak; müellifler “el-İstiğfâr/الاستغفار” kelimesinin Kur'ân'da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair altı farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-İstiğfâr/الاستغفار” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Günah ve şirkten dolayı bağışlanma dilemek
2. Dua
3. İstiğfar

¹⁹² Enfâl 8/33: “... وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ.”

İSTEKBERÛ/استكبروا MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	180	2	KENDİSİNE VERİLEN EMRE KARŞI BÜYÜKLENMEK	KÜFÜRDE ÖNDER OLANLAR
			Bakara 2/34	İbrâhîm 14/21
			Sâd 38/75	Mü'min 40/47
			Fussilet 41/38	Sebe' 34/31-33
			Secde 32/15	
HÂRÛN	203	2	ALLAH'IN EMRETTİĞİ ŞEYE KARŞI BÜYÜKLENMEK	KÜFÜRDE ÖNDER OLANLAR
			Bakara 2/34	Sebe' 34/31-32
			Sâd 38/75	
			Fussilet 41/38	
			A'râf 7/206	

Tablo 48: “İstekberû/استكبروا” Maddesi¹⁹³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “İstekberû/استكبروا” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu fiilin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. “İstekberû/استكبروا” fiilinin birinci anlamını Mukâtil “Kendisine verilen emre karşı büyüklenmek” Hârûn ise “Allah’ın emrettiği şeye karşı büyüklenmek” olarak kabul etmektedir. Ancak her iki eserde örnek getirilen âyetler ve yapılan açıklamalar birbiriyle aynı olması bu farklılığın sadece söylem farkından ibaret olduğunu göstermektedir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında kelimenin ikinci anlamında Mukâtil’in daha fazla örnek sunduğu görülmektedir.

¹⁹³ Tablo 48’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/34: “... Kabul etmedi ve kendisine verilen emre karşı büyüklendi .../... وَأَسْتَكْبَرُوا ...”; Sebe' 34/31: “... Zayıf durumda olanlar küfürde önder olanlara diyecekler ki .../... يَقُولُ الَّذِينَ اسْتَضَعُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا ...”

Sonuç olarak; yazarlar “İstekberû/استكبروا” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “İstekberû/استكبروا” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Kendisine verilen emre/Allah'ın emrettiği şeye karşı büyüklenmek
2. Küfürde önder olanlar

e-İSLÂM/الإسلام MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	30	2	İHLÂS	İKRÂR
			Bakara 2/131	Al-i İmrân 3/83
			Al-i İmrân 3/20	Hucurât 49/14
			Lokmân 31/27	Tevbe 9/74
			نظيرها (Bakara 2/112)	
HÂRÛN	53	2	İHLÂS	İKRÂR
			Bakara 2/131	Al-i İmrân 3/83
			Al-i İmrân 3/20	Hucurât 49/14
			Lokmân 31/27	Tevbe 9/74
			نظيرها (Bakara 2/112)	

Tablo 49: “el-İslâm/الإسلام” Maddesi¹⁹⁴

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-İslâm/الإسلام” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “el-İslâm/الإسلام” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

¹⁹⁴ Tablo 49’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/131: “*Rabbi ona ‘İhlâslı ol!’ dediğinde o ‘Alemlerin Rabbine ihlâslı oldum.’ demişti.*”/إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ.; Hucurât 49/14: “*Bedeviler ‘Biz inandık.’ derler. De ki: ‘İnanmadınız. Fakat ikrâr ettiniz.’*”/... قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا “أَسْلَمْنَا”

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin “el-İslâm/الإسلام” maddesinde kullandıkları Al-i İmrân 3/83.¹⁹⁵ âyetteki “أَسْلَمَ” ile “kulluğunu ikrâr etmek”, “مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ” ile melekler, “وَالْأَرْضِ” ile müminler kastedilmektedir. Âyette bahsedilen “kulluklarını istemeyerek ikrâr edenler” ise diğer dinlerin mensuplarıdır. Bu kimseler kendilerini Allah'ın yarattığını ve rızıklandığını bilmektedir.¹⁹⁶

Sonuç olarak; yazarlar “el-İslâm/الإسلام” kelimesinin Kur'ân'da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-İslâm/الإسلام” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. İhlâs
2. İkrâr

¹⁹⁵ Al-i İmrân 3/83: “... وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طُوعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ.”

¹⁹⁶ Âyette Allah'a kulluklarını isteyerek ikrâr edenlerin melekler, peygamberler ve müminler olduğu söylenirken istemeyerek ikrâr edenlerin kim olduğu konusunda ise farklı görüşler bulunmaktadır. Bkz. et-Taberî, Cilt: 6, ss. 565-568.

e-İŞTİRÂ' / الاِشْتِرَاءُ MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	92	3	TERCİH ETMEK	SATIN ALMAK	SATMAK
			Bakara 2/16, 175	Tevbe 9/111	Bakara 2/90
			Bakara 2/174		
			Lokmân 31/6		
HÂRUN	115	3	TERCİH ETTİLER	SATIN ALMAK	SATMAK
			Bakara 2/16, 175	Tevbe 9/111	Bakara 2/90
			Bakara 2/174		مثليها (Yûsuf 12/20)
			Lokmân 31/6		
YAHYÂ	74	3	TERCİH ETTİLER	SATIN ALMAK	SATMAK
			Bakara 2/16, 175	Tevbe 9/111	Bakara 2/90
			Bakara 2/174		
			Lokmân 31/6		

Tablo 50: “el-İştirâ’ / الاِشْتِرَاءُ” Maddesi¹⁹⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-İştirâ’ / الاِشْتِرَاءُ” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “el-İştirâ’ / الاِشْتِرَاءُ” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak kelimenin üçüncü anlamında Mukâtil ve Yahyâ “el-İştirâ’ / الاِشْتِرَاءُ”nın “Satmak” anlamında kullanıldığı tek yerin Bakara 2/90. âyet olduğunu söylerken (ليس مثليها), Hârûn “مثليها” diyerek Yûsuf 12/20.¹⁹⁸ âyette de kelimenin aynı anlamda kullanıldığına işaret etmiştir.

Ele aldığımız eserlerin vücûh ve nezâir ilminin erken dönemlerine ait olması sebebiyle bu eserlerin bazı yerlerinde eksikler, okunamayan ya da silinmiş kısımlar bulunmaktadır. Muhakkikler orijinal metindeki eksik kısımları diğer eserlerle

¹⁹⁷ Tablo 50’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/16: “İşte onlar, hidayete karşılık sapıklığı **tercih eden** kimselerdir .../... أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهَدَىٰ”; Tevbe 9/111: “Şüphesiz Allah, mü’minlerden **canlarını ve mallarını, kendilerine vereceği cennet karşılığında satın almıştır** .../... إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ”; Bakara 2/90: “Allah’ın indirmiş olduğunu inkar etmek suretiyle kendilerini **satmaları ne kötüdür** .../... بَشَرًا اشْتَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ .../...”

¹⁹⁸ Yûsuf 12/20: “وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ.”

kıyaslayarak tamamlamıştır. Muhakkiklerin bu müdahalesi, vücûh ve nezâir ilminin kümülatif şekilde ilerlediğinin, bu alana dair eserlerin birbirinin aktarıcısı ve devamı niteliğinde olduğunun bir göstergesidir. Bu durumun bir örneği “el-İştirâ’/الاستراء” kelimesinde karşımıza çıkmaktadır. Yahyâ b. Sellâm’ın eserindeki dipnota göre kelimenin birinci anlamındaki eksik kısım muhakkik tarafından Mukâtil’in eserinden tamamlanmıştır.¹⁹⁹

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-İştirâ’/الاستراء” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Bakara 2/16.²⁰⁰ âyette Muhammed gönderildikten sonra O’na iman etmek yerine inkârı tercih edenlerden bahsedilmektedir. Bu kimseler Yahudilerin önderleridir. Yazarların bu açıklaması eserlerinde sebep-i nüzule yer verdiklerini göstermektedir.
2. Bakara 2/174.²⁰¹ âyette az bir dünya malı karşılığında Muhammed’i inkâr etmeyi tercih edenlerden, yine aynı başlıkta örnek getirilen Lokmân 31/6.²⁰² âyette Kur’ân yerine boş sözleri tercih edenlerden bahsedilmektedir.²⁰³

Sonuç olarak; müellifler “el-İştirâ’/الاستراء” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair altı farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-İştirâ’/الاستراء” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Tercih etmek
2. Satın almak
3. Satmak

¹⁹⁹ Yahyâ, s. 343.

²⁰⁰ Bakara 2/16: “أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهَدَىٰ...”

²⁰¹ Bakara 2/174: “... وَيَشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا...”

²⁰² Lokmân 31/6: “وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي هُوًّا الْحَدِيثَ...”

²⁰³ Lokmân 31/6. âyet Ebû Hilâl el-Askerî’nin eserinde de aynı şekilde açıklanmıştır. Bkz. Ebû Hilâl el-Askerî, s. 80.

el-EŞHÂD/الأشهاد MADDESİ									
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI						
			1	2	3	4	5	6	7
MUKÂTİL	39	6	TEBLİĞE ŞAHİTLİK EDENLER - PEYGAMBERLER	ADEMOĞLUNUN AMELİNİ YAZAN KORUYUCU MELEK	NEBİLERİN TEBLİĞDE BULUNDUKLARINA ŞAHİTLİK EDECEK ÜMMET-İ MUHAMMED	ALLAH YOLUNDA ŞEHADET EDEN KİMSE	BİR KİŞİNİN/KİŞİLERİN HAKKINA DAİR ŞAHİTLİK ETMEK	HAZİR BULUNAN	
			Nisâ 4/41	Kâf 50/21	Bakara 2/143	Nisâ 4/69	Bakara 2/282	Nisâ 4/72	
			Nahl 16/84	Zümer 39/69	Hac 22/78	Hadid 57/19	Taâlik 65/2	Kasas 28/44	
			Mâide 5/117	Mû'min 40/51	Mâide 5/83			Müddessir 74/13	
			Hid 11/18					Furkân 25/72	
								Bakara 2/133	
								Nûr 24/2	
HÂRÛN	62	7	TEBLİĞE ŞAHİTLİK EDENLER - PEYGAMBERLER	ADEMOĞLUNUN AMELİNİ YAZAN KORUYUCU MELEK	NEBİLERİN TEBLİĞDE BULUNDUKLARINA ŞAHİTLİK EDECEK ÜMMET-İ MUHAMMED	ALLAH YOLUNDA ŞEHADET EDEN KİMSE	BİR KİŞİNİN/KİŞİLERİN HAKKINA DAİR ŞAHİTLİK ETMEK	HAZİR BULUNAN	ORTAKLAR
			Nisâ 4/41	Kâf 50/21	Bakara 2/143	Nisâ 4/69	Bakara 2/282	Nisâ 4/72	Bakara 2/23
			Nahl 16/84	Zümer 39/69	Mâide 5/83	Hadid 57/19		Kasas 28/44-45	
			Mâide 5/117	Mû'min 40/51				Müddessir 74/13	
			Hid 11/18					Furkân 25/72	
								Bakara 2/133	
								Nûr 24/2	

Tablo 51: “el-Eşhâd/الأشهاد” Maddesi²⁰⁴

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Eşhâd/الأشهاد” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Bu madde, Mukâtil’in eserinde “el-Eşhâd/الأشهاد”, Hârûn’un eserinde “eş-Şehîd/الشهيد” olarak farklı kalıplarda geçmektedir. Yazarlar arasında kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mukâtil “el-Eşhâd/الأشهاد”ın Kur’ân’da altı farklı anlamda kullanıldığını söylerken Hârûn bu kelimeye yedi farklı anlam vermiştir. Hârûn’un kelimeye verdiği yedinci anlam olan “Ortaklar” ve bu anlamda örnek getirdiği Bakara 2/23. âyet, Mukâtil’in eserinde yer almamaktadır. Bu farklılık dışında Mukâtil ve Hârûn “el-Eşhâd/الأشهاد” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Müellifler, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin

²⁰⁴ Tablo 51’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/41: “Biz her ümmetten **tebliğe şahitlik eden peygamberlerini** getirdiğimizde nasıl olacak? .../... **يَشْهَدُونَ**”; Kâf 50/21: “Her can beraberinde bir götürücü ve **amellerini yazan bir melekle** birlikte gelir./... **وَشَهِيدٌ**”; Bakara 2/143: “İşte böylece biz sizi dengeli bir toplum kıldık ki insanlara **peygamberin tebliğ ettiğine dair şahitlik edesiniz** .../... **وَسَطًا لِّتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ**”; Nisâ 4/69: “... İşte onlar, Allah’ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, dosdoğru olanlar ve **Allah yolunda şehadet edenler** ve iyi insanlarla birlikte olurlar .../... **فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ** .../...”; Bakara 2/282: “... Erkeklerinizden iki kişiyi **şahit** bulundurun .../... **وَأَسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ**”; Nisâ 4/72: “... Başınıza bir musibet geldiğinde ‘Allah bana lütfetti de onlarla birlikte **hazır bulunmadım**.’ derler./... **مَعَهُمْ شَهِيدٌ**.”; Bakara 2/23: “... **Ortaklarınızı** çağırın .../... **وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ**”

anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin “el-Eşhâd/الشهاد” maddesinde kullanılan Kâf 50/21.²⁰⁵ âyetteki “وَشَهِيدٌ” kelimesi “kişinin dünyadaki amellerini yazan melek” anlamına gelmektedir. Yazarların yaptığı açıklamaya göre bu melek ahirette kişiye şahitlik edecektir.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Eşhâd/الشهاد” kelimesinin Kur’ân’da yedi farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yirmi bir farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Eşhâd/الشهاد” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Tebliğe şahitlik edenler-Peygamberler
2. Ademoğlunun amelini yazan koruyucu melek
3. Nebilerin tebliğde bulunduklarına şahitlik edecek Ümmet-i Muhammed
4. Allah yolunda şehadet eden kimse
5. Bir kişinin/Kişilerin hakkına dair şahitlik etmek
6. Hazır bulunan
7. Ortaklar

²⁰⁵ Kâf 50/21: “وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ.”

İTMA'ENNE/إِطْمَأَنَّ MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	20	3	HUZURA ERMEK	HOŞNUT OLMAK	YERLEŞMEK
			Bakara 2/260	Hac 22/11	Nisâ 4/103
			Mâide 5/113	Nahl 16/106	İsrâ 17/95
			Ra'd 13/28	Fecr 89/27	
			Al-i İmrân 3/126		
			Enfâl 8/10		
HÂRUN	43	3	HUZURA ERMEK	HOŞNUT OLMAK	YERLEŞMEK
			Bakara 2/260	Hac 22/11	Nisâ 4/103
			Mâide 5/113	Nahl 16/106	İsrâ 17/95
			Ra'd 13/28	Fecr 89/27	
			Al-i İmrân 3/126		
			Enfâl 8/10		
YAHYÂ	48	3	HUZURA ERMEK	YERLEŞMEK	HOŞNUT OLMAK
			Bakara 2/260	Nisâ 4/103	Hac 22/11
			Mâide 5/113	İsrâ 17/95	Nahl 16/106
			Ra'd 13/28		Fecr 89/27
			Al-i İmrân 3/126		
			Enfâl 8/10		

Tablo 52: “İtma’enne/إِطْمَأَنَّ” Maddesi²⁰⁶

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “İtma’enne/إِطْمَأَنَّ” maddesi ele aldığımız eserlerin tümünde yer almaktadır. Bu madde, Mukâtil’in eserinde “Tatma’innu/تَطْمِئْنُ”, Hârûn’un eserinde “İtma’enne/إِطْمَأَنَّ” ve Yahyâ’nın eserinde “et-Tuma’nîne/الطَّمَانِيْنَةُ” olarak farklı kalıplarda geçmektedir. Fakat maddenin içeriğinde eserler arasında önemli bir farklılık yoktur. Yazarlar bu ifadenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Fakat anlamların sıralamasında bir farklılık bulunmaktadır. Mukâtil ve Hârûn’un ikinci sırada kullandığı “Hoşnut olmak” anlamı Yahyâ’nın eserinde üçüncü sırada yer almaktadır. Yazarların bu anlamda aynı âyetleri örnek getirmiş olması sıralamadaki farklılığın içeriğe bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Kelimenin

²⁰⁶ Tablo 52’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/260: “... Kalbim **huzura ersin** diye .../... فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ .../...”; Hac 22/11: “... Eğer kendisine bir hayır gelirse buna **hoşnut olur** .../... فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ .../...”; Nisâ 4/103: “... Bir yere **yerleştiğiniz** zaman namazı tam olarak kılın .../... فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ .../...”

anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarların aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin “İtma’ enne/إِطْمَأَنَّ” maddesinde Al-i İmrân 3/126.²⁰⁷ ve Enfâl 8/10.²⁰⁸ âyetlerde Uhud ve Bedir günü meleklerin yardımından bahsedilmektedir.

Sonuç olarak; yazarlar “İtma’ enne/إِطْمَأَنَّ” kelimesinin Kur'ân'da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on farklı âyeti örnek getirmiştir. Müelliflerin “İtma’ enne/إِطْمَأَنَّ” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Huzura ermek
2. Hoşnut olmak
3. Yerleşmek

²⁰⁷ Al-i İmrân 3/126: “وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِ ...”

²⁰⁸ Enfâl 8/10: “وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُم ...”

el-İZHÂR/إِظْهَارُ MADDESİ									
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI						
			1	2	3	4	5	6	7
MUKÂTİL	130	8	ORTAYA ÇIKMAK	BİLGİLENDİRMEK	YÜKSELMEK	YARDIMLAŞMA	ÜSTÜN GELMEK EZİP GEÇMEK	BOŞ	ALLAH'IN ÖRNEK VERMESİ
			Nûr 24/31	Tahrîm 66/3	Zuhruf 43/33	Tahrîm 66/4	Tevbe 9/33	Ra'd 13/33	Hid 11/92
			Rûm 30/41	Cin 72/26	Kelîl 18/97	طه (Kasas 28/17)	نوح (Sâff 61/9 ve Feht 48/28)	Mû'emm 40/29	Bakara 2/101
			Mû'min 40/26	Kelîl 18/20		Tahrîm 66/4	Mû'min 40/29		Nûr 24/58
			Rûm 30/7			İsrâ 17/88	Sâff 61/14		
						Furkân 25/55			
						Sebe' 34/22			
						Ahâb 33/26			
HÂRÛN	153	8	ORTAYA ÇIKMAK	BİLGİLENDİRMEK	YÜKSELMEK	YARDIMLAŞMA	ÜSTÜN GELMEK EZİP GEÇMEK	BOŞ	ALLAH'IN ÖRNEK VERMESİ
			Nûr 24/31	Tahrîm 66/3	Zuhruf 43/33	Tahrîm 66/4	Tevbe 9/33	Ra'd 13/33	Hid 11/92
			Rûm 30/41	Cin 72/26	Kelîl 18/97	طه (Kasas 28/17)	نوح (Sâff 61/9 ve Feht 48/28)	Mû'emm 40/29	Bakara 2/101
			Mû'min 40/26	Kelîl 18/20		Tahrîm 66/4	Mû'min 40/29		Nûr 24/58
			Rûm 30/7			İsrâ 17/88	Sâff 61/14		
						Furkân 25/55			
						Sebe' 34/22			
						Ahâb 33/26			
YAHYÂ	76	8	ORTAYA ÇIKMAK	BİLGİLENDİRMEK	YÜKSELMEK	YARDIMLAŞMA	ÜSTÜN GELMEK EZİP GEÇMEK	BOŞ	GÖRMEZDEN GELMEK
			Nûr 24/31	Tahrîm 66/3	Zuhruf 43/33	Tahrîm 66/4	Tevbe 9/33	Ra'd 13/33	Hid 11/92
			Rûm 30/41	Cin 72/26	Kelîl 18/97	طه (Kasas 28/17)	نوح (Sâff 61/9 ve Feht 48/28)	Mû'emm 40/29	Bakara 2/101
			Mû'min 40/26	Kelîl 18/20		Tahrîm 66/4	Mû'min 40/29		Nûr 24/58
			Rûm 30/7			İsrâ 17/88	Sâff 61/14		
						Furkân 25/55			
						Sebe' 34/22			
						Ahâb 33/26			

Tablo 53: “el-İzhâr/إِظْهَارُ” Maddesi²⁰⁹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-İzhâr/إِظْهَارُ” maddesi; ele aldığımız eserlerin tümünde yer almaktadır. Bu madde, Mukâtil ve Yahyâ’nın eserinde “el-İzhâr/إِظْهَارُ”, Hârûn’un eserinde ise “Zihâr/ظَهَارُ” olarak farklı kalıplarda geçmektedir. Fakat maddenin içeriğinde eserler arasında önemli bir farklılık yoktur. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da sekiz farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn kelimeye birebir aynı anlamları yüklerken Yahyâ, yedinci anlamda diğer iki yazardan ayrılmaktadır. Nitekim “el-İzhâr/إِظْهَارُ” kelimesinin yedinci anlamını Mukâtil ve Hârûn “Allah’ın örnek vermesi”, Yahyâ ise “Görmezden gelmek” olarak kabul etmektedir. Bu farklılığa rağmen her üç eserde örnek getirilen âyetler ve yapılan açıklamalar birbiriyle aynıdır. Mukâtil ve Hârûn, örnek getirdikleri âyetlerde geçen “sırt çevirmek/ظَهَرُوا وَرَأَوْكُمْ ظَهْرًا” ifadesinin bir darb-ı mesel olduğunu Yahyâ ise bu ifadenin ne

²⁰⁹ Tablo 53’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Rûm 30/7: “Onlar dünya hayatının, sadece **ortaya çıkan** yüzünü bilirler .../... الْحَيَاتِ الدُّنْيَا .../... وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ .../...”; Tahrîm 66/3: “... Allah onu **bilgilendirdi** .../... يَعْلمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَاتِ الدُّنْيَا .../...”; Zuhruf 43/33: “... **Yükselmek** için kullanacakları merdivenler./... يَنْظُرُونَ./...”; Tahrîm 66/4: “... Eğer Peygamber’e karşı birbirinize **yardımcı olursanız** .../... وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ .../...”; Tevbe 9/33: “O, bütün dinlere **üstün gelsin ve onları ezip geçsin** diye elçisini yol göstericilik göreviyle ve gerçek din ile gönderendir .../... أَمْ يَظَاهِرُ مِنَ الْقَوْلِ .../... Aksine **boş** söz söylüyorsunuz .../... كِتَابَ اللَّهِ وَرَأَى ظُهُورَهُمْ .../...”; Rûm 30/18: “... **Gündüzün sonunda ve öğle vaktinde**./... وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهَرُونَ./...”

anlama geldiğini belirtmiştir. Dolayısıyla Yahyâ'daki farklılık sadece söylem farkından ibarettir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarların çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Izhâr/الإظهار” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Nûr 24/31.²¹⁰ âyette bahsedilen kendiliğinden ortaya çıkan zinet yerleri ile “yüz ve eller” kastedilmektedir.²¹¹
2. Hârûn ve Yahyâ, Rûm 30/7.²¹² âyetteki “*Onlar dünya hayatının, sadece ortaya çıkan yüzünü bilirler ...*” ifadesini, “geçim kaynakları ve ziraat konusunda ortaya çıkan şeyleri bilirler” şeklinde açıklamışlardır. Mukâtil ise âyetteki aynı ifadeyi “nimetler ve meslekler hakkında ortaya çıkan şeyleri bilirler” olarak açıklamıştır.
3. Tahrîm 66/3.²¹³ âyet Hafsa'nın yaydığı sır hakkındadır. Hz. Peygamber'in eşi Hafsa, Peygamber'in cariyesi Mariye ile halvet sırrını Âişe'ye ifşa etmiş Allah da bu durumu haber vermiştir. Yazarların bu açıklaması sebep-i nüzul bilgisi kapsamında değerlendirilebilir.²¹⁴
4. Kelimenin altıncı anlamında yazarlar Mücâdele 58/2. âyeti örnek vermişler ve Arapların zihâr uygulamasından bahsetmişlerdir. Halbuki zihâr kelimesinin ele alınan anlam ile ilgisi yoktur.
5. Hûd 11/92.²¹⁵ âyet hakkında müellifler, Allah'ı görmezden gelmenin O'nu gereği gibi yüceltmeyip başkasını yüceltmek anlamına geldiğini belirtmişlerdir.
6. Bakara 2/101.²¹⁶ âyet hakkında yazarlar, Allah'ın kitabını görmezden gelmenin Allah'ın kitabıyla değil de sihirle amel etmek anlamına geldiğini söylemişlerdir.

²¹⁰ Nûr 24/31: “... وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُمْ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ...”

²¹¹ Bu açıklama Mücâhid'e dayanmaktadır. Bkz. Mücâhid, s. 491.

²¹² Rûm 30/7: “... يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ...”

²¹³ Tahrîm 66/3: “... وَإِذْ أَسْرَأَ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ ...”

²¹⁴ Söz konusu âyet hakkındaki sebep-i nüzûl rivayetleri için bkz. el-Vâhidî, Esbâbü'n-Nüzûl, ss. 344-346.

²¹⁵ Hûd 11/92: “... وَالْعَذُومَةُ وَرَأَيْكُمْ ظُهُورِيًّا ...”

²¹⁶ Bakara 2/101: “... الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ كِتَابَ اللَّهِ وَرَأَىٰ ظُهُورِهِمْ ...”

Sonuç olarak; yazarlar “el-Izhâr/الإظهار” kelimesinin Kur’ân’da sekiz farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yirmi yedi farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Izhâr/الإظهار” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

U' BÜDÛ VE el-İBÂDET/العبادة والعبادة MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	146	3	BİRLEYİN	BOYUN EĞERLER	KÖLELER-KULLAR
			A'râf 7/59	Sebe' 34/40	Zümer 39/53
			Hz. Sâlih'in Kavmine Sözü (Hûd 11/61)	Sebe' 34/41	Zuhuf 43/15
			Nisâ 4/36	Kasas 28/63	Nûr 24/32
			Nûh 71/3	Yâsîn 36/60	
HÂRUN	169	3	BİRLEYİN	BOYUN EĞERLER	KÖLELER-KULLAR
			Hûd 11/61	Sebe' 34/40	Zümer 39/53
			Nisâ 4/36	Sebe' 34/41	Zuhuf 43/15
			مثلها (Nûh 71/3)	Yâsîn 36/60	Nûr 24/32
YAHYÂ	103	3	BİRLEYİN	BOYUN EĞERLER	KÖLELER-KULLAR
			Hûd 11/50	Sebe' 34/40	Zümer 39/53
			Hz. Sâlih'in Kavmine Sözü (Hûd 11/61)	Sebe' 34/41	Zuhuf 43/15
			Nisâ 4/36	Kasas 28/63	Nûr 24/32
			Nûh 71/3	Yâsîn 36/60	A'râf 7/194

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “U‘būdû ve el-İbâdet/العبادة واعبدوا” maddesi ele aldığımız eserlerin tümünde yer almaktadır. Ancak bu madde, Mukâtîl’in eserinde “U‘būdû ve el-İbâdet/العبادة واعبدوا”, Hârûn’un eserinde “U‘būdû ve el-İbâd/العباد واعبدوا”, Yahyâ’nın eserinde “U‘būdû/اعبدوا” olarak farklı kalıplarda geçmektedir. Fakat maddenin

içeriğinde eserler arasında önemli bir farklılık yoktur. Yazarlar bu ifadenin Kur'an'da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç müellif de “U‘būdû ve el-İbâdet/العبادة واعبدوا” ifadesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak kelimenin “Birleyin” anlamında Mukâtil ve Yahyâ’nın örnek getirdiği Nûh 71/3.²¹⁸ âyete Hârûn “مثلها” diyerek işaret etmiş, âyet metnini vermemiştir. Benzer şekilde kelimenin “Boyun Eğerler” anlamında Mukâtil ve Yahyâ’nın örnek getirdiği Kasas 28/63.²¹⁹ âyet Hârûn’un eserinde yer almamaktadır. Kelimenin “Köleler-Kullar” anlamında Yahyâ A’râf 7/194.²²⁰ âyeti delil getirerek örnek âyet sayısını artırmıştır. Ancak bunlar anlam temasını etkileyen hususlar değildir. Örnek âyetler ile ilgili dikkat çeken bir husus da kelimenin birinci anlamında delil getirilen Hûd 11/61.²²¹ âyet ile ilgilidir. Hârûn’un metniyle birlikte örnek getirdiği bu âyete, Mukâtil ve Yahyâ yalnızca işaret etmekle yetinmiştir. Yazarlar bir âyete işaret ederken genellikle “نظيرها، مثلها، كقوله” gibi kalıplar kullanırken burada “Hz. Sâlih'in Kavmine Sözü” diyerek farklı bir ifade kullanmıştır.

Yazarların örnek olarak sundukları âyetlerin numaralarını metinde vermemeleri ve bu detayın eserlere muhakkikler tarafından sonradan eklenmesi, Kur'an'da birden fazla yerde geçen âyetler söz konusu olduğunda birtakım karışıklıklara sebep olmuştur. Örneğin “U‘būdû ve el-İbâdet/العبادة واعبدوا” maddesinin birinci anlamında Mukâtil ve Yahyâ ilk örnek olarak aynı âyet metnini sunmuştur.²²² Ancak yazarların ele aldığı âyet metni, Kur'an'da iki farklı sûrede geçtiği için muhakkikler tarafından farklı âyet numaraları verilmiştir. Bu durum ilk bakışta yazarların farklı âyetleri örnek gösterdiği yanılgısına sebep olabilmektedir.

Sonuç olarak; müellifler “U‘būdû ve el-İbâdet/العبادة واعبدوا” ifadesinin Kur'an'da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on iki farklı âyeti örnek

²¹⁸ Nûh 71/3: “أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُوا.”

²¹⁹ Kasas 28/63: “... كَمَا عَوَّيْنَا نَجْمًا إِلَيْكَ مَا كَانُوا إِلَّا نَا يَعْْبُدُونَ.”

²²⁰ A'râf 7/194: “إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادٌ...”

²²¹ Hûd 11/61: “... يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ...”

²²² A'râf 7/59, Hûd 11/61 veya Hûd 11/50: “... فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ...”

getirmiştir. Yazarların “U‘būdû ve el-İbâdet/العبادة اعبدوا” ifadesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Birleyin
2. Boyun eğerler
3. Köleler-Kullar

el-İ‘TİDÂ/الاعتداء MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
HÂRÛN	30	2	ALLAH'IN YASALARINI ÇİĞNEMEK	SALDIRI
			Bakara 2/229	Bakara 2/178
			Nisâ 4/14	Mâide 5/94
				Bakara 2/194
YAHYÂ	34	2	ALLAH'IN YASALARINI ÇİĞNEMEK	SALDIRI
			Bakara 2/229	Bakara 2/178
			نظيرها (Talâk 65/1)	Mâide 5/94
			Nisâ 4/14	Bakara 2/194

Tablo 55: “el-İ‘tidâ/الاعتداء” Maddesi²²³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-İ‘tidâ/الاعتداء” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Hârûn ve Yahyâ “el-İ‘tidâ/الاعتداء” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yalnızca kelimenin ilk anlamında Yahyâ “نظيرها” diyerek Talâk 65/1. âyete işaret etmiş ve örnek âyet sayısını artırmıştır.

²²³ Tablo 55’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/229: “... Bunlar Allah'ın yasalarıdır. Bunları çiğnemeyin. Kim Allah'ın yasalarını çiğnerse işte onlar kendilerine yazık edenlerdir./... تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا . / وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ”; Bakara 2/178: “... Bundan sonra *saldıran* kimse için elem dolu bir azap vardır./... فَمَنْ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ.”

Müellifler, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “el-İ’tidâ/الاعتداء” maddesinde kullandıkları Bakara 2/229. ve Nisâ 4/14.²²⁴ âyetlerde Allah’ın yasalarını çiğnemek ile kastedilenin onları başka hükümlerle değiştirmek olduğunu belirtmişlerdir.

Sonuç olarak; yazarlar “el-İ’tidâ/الاعتداء” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair altı farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-İ’tidâ/الاعتداء” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Allah’ın yasalarını çiğnemek
2. Saldırı

el-A‘MÂ/الاعْمَى MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	94	3	KALBİN KÖRLÜĞÜ	GÖZÜN KÖRLÜĞÜ	DELİLSİZ
			Hac 22/46	Abese 80/2	Tâhâ 20/124
			Bakara 2/171	Nûr 24/61	
			Fâtır 35/19	كَذَلِكَ (Feth 48/17)	
			Yûnus 10/43		
			İsrâ 17/70		
			İsrâ 17/72		
HÂRUN	117	3	KALBİN KÖRLÜĞÜ	GÖZÜN KÖRLÜĞÜ	DELİLSİZ
			Hac 22/46	Abese 80/2	Tâhâ 20/124-127
			Bakara 2/171	Nûr 24/61	
			Fâtır 35/19	كَذَلِكَ (Feth 48/17)	
			Yûnus 10/43		
			İsrâ 17/70		
			İsrâ 17/72		

Tablo 56: “el-A‘mâ/الاعْمَى” Maddesi²²⁵

²²⁴ Nisâ 4/14: “وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ.”

²²⁵ Tablo 56’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/171: “... Onlar sağırdırlar, dilsizdirler ve kalpleri kördür. Çünkü onlar akıllarını kullanmazlar./... لَا يَغْقِلُونَ...”; Abese 80/2: “Kendisine o

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-A‘mâ/الْأَعْمَى” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-A‘mâ/الْأَعْمَى” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarların “el-A‘mâ/الْأَعْمَى” kelimesine verdikleri anlamlara bakıldığında ilk iki başlıkta bu kelimenin “körlük” anlamını korudukları, yalnızca körlüğün kaynağının ne olduğunu açıkladıkları görülmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “el-A‘mâ/الْأَعْمَى” maddesinin birinci anlamında kullandıkları âyetlerde ilgili kelimeye “kalbin körlüğü” anlamını vermişler ve kalbin körlüğünü de hidayete erişememe, Rabbini tanımama olarak açıklamışlardır.²²⁶

Sonuç olarak; yazarlar “el-A‘mâ/الْأَعْمَى” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-A‘mâ/الْأَعْمَى” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Kalbin körlüğü
2. Gözün körlüğü
3. Delilsiz

gözleri görmeyen kişi geldiğinde./أَنَّ جَاءَهُ الْأَعْمَى. Tâhâ 20/124: “... ve onu kıyamet günü **delilsiz** olarak haşrederiz.”/وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى.

²²⁶ Aynı açıklama Dâmegânî’nin eserinde de yer almaktadır. Bkz. ed-Dâmegânî, s. 333.

EFLEHA/أَفْلَحَ MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	172	2	MUTLU	UMDUĞUNU ELDE ETMEK
			Mü'minûn 23/1	Yûnus 10/17
			A'lâ 87/14	Yûsuf 12/23
HÂRUN	195	2	MUTLU	UMDUĞUNU ELDE ETMEK
			Mü'minûn 23/1	Yûnus 10/17
			A'lâ 87/14	Yûsuf 12/23

Tablo 57: “Efleha/أَفْلَحَ” Maddesi²²⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Efleha/أَفْلَحَ” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “Efleha/أَفْلَحَ” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “Efleha/أَفْلَحَ” maddesinde kullandıkları Yûnus 10/17.²²⁸ âyetteki “لَا يُفْلِحُ” ifadesini “ahirette umduklarını elde edemezler” olarak açıklamışlardır.

Sonuç olarak; yazarlar “Efleha/أَفْلَحَ” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dört farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “Efleha/أَفْلَحَ” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Mutlu
2. Umduğunu elde etmek

²²⁷ Tablo 57’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Mü’minûn 23/1: “Müminler **mutlu oldu**./.. فَذَٰلِكَ أَفْلَحَ ...”²²⁸ Yûnus 10/17: “... Suçlular asla **umduklarını elde edemezler**./.. إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ.”

²²⁸ Yûnus 10/17: “فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ.”

EKÂME'S-SALÂT/أَقَام الصَّلَاةَ MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	33	2	TASDİK OLMAKSIZIN İKRAR ETMEK	NAMAZIN EKSİKSİZ KILINMASI
			Tevbe 9/5	Enbiyâ 21/73
			Tevbe 9/10-11	نظيرها (Müzzemmil 73/20)
			نظيرها (Fussilet)	Bakara 2/3
HÂRUN	56	2	TASDİK OLMAKSIZIN İKRAR ETMEK	NAMAZIN EKSİKSİZ KILINMASI, ZEKATIN VERİLMESİ
			Tevbe 9/5	Mücâdele 58/13
			Tevbe 9/10-11	Enfâl 8/3
			نظيرها (Fussilet)	كذلك (Enfâl)

Tablo 58: “Ekâme's-Salât/أَقَام الصَّلَاةَ” Maddesi²²⁹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Ekâme's-Salât/أَقَام الصَّلَاةَ” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Ancak bu madde, Mukâtîl’in eserinde “Ekâme's-Salât/أَقَام الصَّلَاةَ”, Hârûn’un eserinde “İkâmetu's-Salât/إِقَامَةُ الصَّلَاةِ” olarak farklı kalıplarda geçmektedir. Fakat maddenin içeriğinde eserler arasında önemli bir farklılık yoktur. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örnekler bakıldığında yazarlar arasında bazı farkların olduğu görülmektedir. Yazarlar “Ekâme's-Salât/أَقَام الصَّلَاةَ” ifadesinin ilk anlamında aynı âyetleri örnek getirirken kelimenin ikinci anlamında, her ne kadar benzer anlam başlığı kullanmış olsalar da farklı ayetleri örnek olarak sunmuşlardır.

Yazarların “Ekâme's-Salât/أَقَام الصَّلَاةَ” ifadesinin anlamlarına ilişkin işaret ettikleri bazı örneklerin karşılığı yoktur. Örneğin kelimenin birinci anlamında Mukâtîl ve Hârûn “نظيرها” diyerek Fussilet Sûresi’ne işaret etmiştir. Ancak bu sûrede ilgili ifadenin anlamını

²²⁹ Tablo 58’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Tevbe 9/5: “... Eğer Allah’a ortak koşmaktan vazgeçer, **namazı** ve zekatı **ikrâr ederlerse** onları serbest bırakın .../... سَبَّلَهُمْ ...”; Enbiyâ 21/73: “... **Namazı eksiksiz kılmayı** ve zekatı tam vermeyi .../... وَإِنَّمَا الصَّلَاةُ وَابْتِئَاءَ الرَّكَّاءِ ...”

karşılayan bir âyet yoktur. Benzer şekilde Hârûn'un kelimenin ikinci anlamında “كذلك” diyerek işaret ettiği Enfal Sûresi'nde bu kelime bir defa geçmektedir ve Hârûn bu âyeti zaten örnek olarak getirmiştir.

Sonuç olarak; yazarlar “Ekâme's-Salât/أقام الصلاة” ifadesinin Kur'ân'da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “Ekâme's-Salât/أقام الصلاة” ifadesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Tasdik olmaksızın ikrâr etmek
2. Namazın eksiksiz kılınması

İLLÂ/لَا MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	142	4	İSTİSNA EDATİ	İSTİSNAYA BENZEYİP İSTİSNA ETMEYEN, SÖZ BAŞLANGICI MANASINDA OLAN İLLÂ	BİR ŞEYDEN HABER VERMEK	DIŞINDA
			Zuhruf 43/67	A'râf 7/188	Hicr 15/21	Enbiyâ 21/22
			Furkân 25/68-70	Yûnus 10/49	İbrâhîm 14/10-11	Mû'minûn 23/71
				En'âm 6/80		
				A'râf 7/89		
				Duhân 44/56		
				Leyl 92/19-20		
				Gâşîye 88/20-24		
				Tîn 95/4-6		
				Cîn 72/26-27		
				Sebe' 34/37		
HÂRUN	165	4	İSTİSNA EDATİ	İSTİSNAYA BENZEYEN	BİR ŞEYDEN HABER VERMEK	DIŞINDA
			Zuhruf 43/67	A'râf 7/188	Hicr 15/21	Enbiyâ 21/22
			Furkân 25/68-70	Yûnus 10/49	İbrâhîm 14/10-11	مِنْهَا (Mû'minûn 23/116)
				En'âm 6/80	Mülk 67/9	
				A'râf 7/89		
				Duhân 44/56		
				Leyl 92/19-20		
				Gâşîye 88/20-24		
				Tîn 95/4-6		
				Cîn 72/26-27		
				Sebe' 34/37		
YAHYÂ	88	4	İSTİSNA EDATİ	İSTİSNAYA BENZEYİP İSTİSNA ETMEYEN, SÖZ BAŞLANGICI MANASINDA OLAN İLLÂ	BİR ŞEYDEN HABER VERMEK	DIŞINDA
			Zuhruf 43/67	A'râf 7/188	Hicr 15/21	Enbiyâ 21/22
			Furkân 25/68-70	Yûnus 10/49	İbrâhîm 14/10-11	
				En'âm 6/80	Mülk 67/9	
				A'râf 7/89		
				Duhân 44/56		
				Leyl 92/19-20		
				Gâşîye 88/20-24		
				Tîn 95/4-6		
				Cîn 72/26-27		
				Sebe' 34/37		

Tablo 59: “İllâ/لَا” Maddesi²³⁰

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “İllâ/لَا” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu edatın Kur’ân’da dört

²³⁰ Tablo 59’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Zuhruf 43/67: “O gün sorumluluk bilinci taşıyanlar **hariç**, dostlar birbirine düşman olurlar./... إِلَّا الْمُتَّقِينَ.”; A'râf 7/188: “De ki, ben kendime bir zarar verme ve bir fayda sağlama gücüne sahip değilim, Allah’ın dilemesi .../... إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ.”; Hicr 15/21: “Hiçbir şey yoktur, hazineleri bizim yanımızda olmasın; Biz onu indirmeyiz, ancak belli bir ölçü ile./... إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ.”; Enbiyâ 21/22: “Eğer yeryüzünde ve gökyüzünde Allah’ın dışında ilâhlar olsaydı elbette ikisi de yok olurdu .../... اللَّهُ لَفَسَدَتَا إِلَّا اللَّهُ فِيهِمَا آٰلِهَةٌ”

farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Yahyâ kelimeye birebir aynı anlamları yüklerken Hârûn, kelimenin ikinci anlamında diğer iki yazardan ayrılmaktadır. Buna göre “İllâ/لا” kelimesinin ikinci anlamını Mukâtil ve Yahyâ “İstisnaya Benzeyip İstisna Etmeyen, Söz Başlangıcı Manasında Olan İllâ”, Hârûn ise “İstisnaya Benzeyen” olarak kabul etmektedir. Bu farklılığa rağmen her üç eserde örnek getirilen âyetler ve yapılan açıklamalar birbiriyle aynıdır. Dolayısıyla Hârûn’daki farklılık sadece söylem farkından ibarettir ve anlama tesiri yoktur. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklerle bakıldığında yazarların çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir. Yalnızca kelimenin üçüncü anlamında Hârûn ve Yahyâ’nın örnek getirdiği Mülk 67/9.²³¹ âyet, Mukâtil’in eserinde yer almamaktadır. Örnek getirilen âyetlerle ilgili dikkat çeken esas durum Mukâtil’in dördüncü anlamda kullandığı Mü’minûn 23/116.²³² âyettir. Her ne kadar anlam olarak bir önceki âyete benzese de bu âyette “İllâ/لا” edatı geçmemekte dolayısıyla başlığa örnek gösterilecek bir ifade bulunmamaktadır.

Yazarlar genellikle madde başlığının hemen ardından kelimenin anlamlarını ve anlamlara ilişkin örnek âyetleri sıralamaya başlamaktadır. Fakat “İllâ/لا” maddesinde kullandıkları genel yöntemin dışına çıkarak anlam başlıklarını sıralamaya başlamadan önce “İllâ’nın bir türü istisnadır, diğer bir türü ise istisnaya benzeyip istisna etmeyen, söz başlangıcı manasında olan İllâ’dır.” şeklinde bir dilbilgisi açıklaması yapmışlardır.

Yazarlar, ele aldıkları kelimenin anlamlarına ilişkin sınırlı sayıda örnek âyet sunabildikleri için kimi zaman kelimeye yükledikleri anlamın Kur’ân’da ne kadar tekrar edildiğine dair fikir veren bazı genellemeler yapmıştır. Örneğin “نحوه كثير” diyerek ilgili anlamın farklı âyetlerde tekrar edildiğini “ليس مثلها” diyerek kelimeye verdikleri anlamın Kur’ân’da başka örneği bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu durumun bir örneği de “İllâ/لا” maddesinde yer almaktadır. Kelimenin dördüncü anlamında yazarlar Kur’ân’daki “لا إله

²³¹ Mülk 67/9: “... إِنَّ أَنتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ.”

²³² Mü’minûn 23/116: “فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَوْمِ.”

“إِلَّا اللَّهُ” ifadelerinin tamamının “Allah’ın dışında” anlamında olduğunu söyleyerek bir genelleme yapmışlardır.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “İllâ/لَا” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. A’râf 7/188.²³³ âyet Hz. Peygamber’e kıyametin ne zaman olacağını sorulması üzerine; En’âm 6/80.²³⁴ âyet ise azabın ne zaman başlarına geleceğinin sorulması üzerine inmiştir.
2. Leyl 92/19-20. âyetler Hz. Ebû Bekir’in Hz. Bilâl’i azad etmesiyle ilgilidir. Yazarların yaptığı açıklamaya göre bu âyet Bilal’in, Rabbinin rızasını kazanması dışında, Ebû Bekir’e karşılık olarak ödeyeceği bir nimet yoktur anlamına gelmektedir. Yani Ebû Bekir Bilal’i yalnızca Allah’ın rızasını kazanmak için azat etmiştir. Yazarların bu açıklaması, mübhemâtü’l-Kur’ân kapsamında değerlendirilebileceği gibi eserlerinde sebep-i nüzûl bilgisi verdiklerini de göstermektedir.²³⁵

Sonuç olarak; yazarlar “İllâ/لَا” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on yedi farklı âyeti örnek getirmiştir. Müelliflerin “İllâ/لَا” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. İstisna edatı
2. İstisnaya benzeyip istisna etmeyen, söz başlangıcı manasında olan illâ
3. Bir şeyden haber vermek
4. Dışında

²³³ A’râf 7/188: “قُلْ لَا أَنفِلُكَ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ...”

²³⁴ En’âm 6/80: “... وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَن يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا...”

²³⁵ Benzer bir açıklama “Ehad/أحد” maddesinde de yer almaktadır; bkz. s. 72.

İLÂ/إِلَى MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SIRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	118	3	BİRLİKTE	ELİF İLAVEDİR (İÇİN)	YAKINLIK
			Nisâ 4/2	En'âm 6/12	Hûd 11/25
			Şuarâ 26/13	Nisâ 4/87	Hûd 11/50
			Al-i İmrân 3/52	Câsiye 45/26	Hûd 11/61
			مثليها (Saff 61/14)		
HÂRUN	140	3	BİRLİKTE	ELİF İLAVEDİR (İÇİN)	YAKINLIK
			Nisâ 4/2	En'âm 6/12	Nûh 71/1
			Şuarâ 26/13		Hûd 11/50
			Al-i İmrân 3/52		Hûd 11/61
			مثليها (Saff 61/14)		

Tablo 60: “İlâ/إِلَى” Maddesi²³⁶

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “İlâ/إِلَى” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu edatın Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “İlâ/إِلَى” edatına aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak kelimenin ikinci anlamında Mukâtil üç örnek getirirken Hârûn yalnızca bir âyet örnek getirmiştir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “İlâ/إِلَى” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. En’âm 6/12²³⁷, Nisâ 4/87²³⁸ ve Câsiye 45/26.²³⁹ âyetlerde “İlâ/إِلَى” edatındaki “إِلَى” fazlalıktır ve içinde bulunduğu cümleye “için/لِ” anlamı katmaktadır.

²³⁶ Tablo 60’ta yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/2: “... Onların mallarını kendi mallarınızla **birlikte** yemeyin .../... أَفْئَالِكُمْ إِلَى أَنفُسِكُمْ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَى أَنْفُسِكُمْ”; En’âm 6/12: “... Kıyamet günü **için** sizi bir araya toplayacaktır .../... لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ...”; Hûd 11/50: “ve Âd’a da kardeşleri Hûd’u gönderdik .../... وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا ...”

²³⁷ En’âm 6/12: “... لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ...”

²³⁸ Nisâ 4/87: “... لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ...”

²³⁹ Câsiye 45/26: “... ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ...”

2. Hûd 11/25²⁴⁰, Hûd 11/50²⁴¹, Hûd 11/61²⁴² ve Nûh 71/1.²⁴³ âyetlerde “İlâ/إِلَى” edatı “Yakınlık” anlamına gelmektedir. Ancak bu anlam âyet meallerine tam olarak yansıtamamaktadır. Muhtemelen yazarlar burada, “İlâ/إِلَى” edatından sonra gelen kelime ile önceki arasında bir yakınlık olduğunu kastetmişlerdir.

Sonuç olarak; müellifler “İlâ/إِلَى” edatının Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on bir farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “İlâ/إِلَى” edatına verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Birlikte
2. Elif ilavedir (için)
3. Yakınlık

²⁴⁰ Hûd 11/25: “وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ...”

²⁴¹ Hûd 11/50: “وَأِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا...”

²⁴² Hûd 11/61: “وَأِلَىٰ مُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا...”

²⁴³ Nûh 71/1: “إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ.”

EM/م MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	86	3	SORU HEMZESİ	AKSİNE	YAHUT (و) ANLAMINDA SORU EDATI
			Tûr 52/35	Ra'd 13/33	Tebârake 67/17
			Tûr 52/39	Zuhruf 43/52	İsrâ 17/69
				Kamer 54/44	
HÂRUN	109	3	SORU HEMZESİ	AKSİNE	YAHUT (و) ANLAMINDA SORU EDATI
			Tûr 52/35	Ra'd 13/33	Tebârake 67/17
			Tûr 52/39	Zuhruf 43/52	İsrâ 17/69
				Kamer 54/44	
YAHYÂ	67	3	SORU HEMZESİ	AKSİNE	YAHUT (و) ANLAMINDA SORU EDATI
			Tûr 52/35	Ra'd 13/33	Tebârake 67/17
			Tûr 52/39	Zuhruf 43/52	İsrâ 17/69
				Kamer 54/44	Kehf 18/9

Tablo 61: “Em/م” Maddesi²⁴⁴

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Em/م” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu edatın Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirlerdir. Her üç yazar da “Em/م” edatına aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak kelimenin üçüncü anlamında Yahyâ Kehf 18/9.²⁴⁵ âyeti de delil getirerek örnek âyet sayısını artırmıştır.

Sonuç olarak; müellifler “Em/م” edatının Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair sekiz farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “Em/م” edatına verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Soru hemzesi
2. Aksine
3. Yahut (و) anlamında soru edatı

²⁴⁴ Tablo 61’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Tûr 52/35: “*Hiçbir şey olmaksızın mı yaratıldılar? .../... أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ*”; Ra’d 13/33: “*... Aksine yalan söylüyorsunuz .../... أَمْ يَظَاهِرُ مِنْ الْقَوْلِ*”; Tebârake 67/17: “*Yahut göklerde olanlardan emin mi oldunuz? .../... أَمْ أَمِنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ*”

²⁴⁵ Kehf 18/19: “*أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا*”

İMÂM/إِمَامٌ MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
HÂRÛN	20	5	HAYIRDA ÖNCÜ	İNSANOĞLUNUN AMEL DEFTERİ	LEVH-İ MAHFUZ	TEVRAT	AÇIK YOL
			Bakara 2/124	İsrâ 17/71	Yâsîn 36/12	Hûd 11/17	Hicr 15/79
			Furkân 25/74				
YAHYÂ	21	5	HAYIRDA ÖNCÜ	İNSANOĞLUNUN AMEL DEFTERİ	LEVH-İ MAHFUZ	TEVRAT	AÇIK YOL
			Bakara 2/124	İsrâ 17/71	Yâsîn 36/12	Hûd 11/17	Hicr 15/79
			Furkân 25/74			Ahkâf 46/12	

Tablo 62: “İmâm/إِمَامٌ” Maddesi²⁴⁶

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “İmâm/إِمَامٌ” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Hârûn ve Yahyâ “İmâm/إِمَامٌ” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Müellifler, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “İmâm/إِمَامٌ” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Furkân 25/74.²⁴⁷ âyet “*Bizi hayırda öncü ve hidayete davetçi yap.*” anlamına gelmektedir.²⁴⁸
2. “İmâm/إِمَامٌ” kelimesinin “Tevrat” anlamında kullanıldığı âyetlerde yazarlar Tevrat’ı “kendisine uyulan ve iman edenler için rahmet olan Musa’nın kitabı” olarak tanımlamıştır.

²⁴⁶ Tablo 62’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/124: “... Ben seni insanlar için *hayırda öncü yapacağım* .../... إِمَامًا ...”; İsrâ 17/71: “O gün biz insanları *amellerinin yazılı olduğu defterleriyle çağırırız* .../... أَنَا يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ”; Yâsîn 36/12: “... Biz her şeyi apaçık *levh-i mahfuza* kaydettik./... وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ.”; Hûd 11/17: “... Onun öncesinde rahmet olarak Musa’nın kitabı *Tevrat* vardır .../... وَإِنَّمَا لِيَاثِمًا مُبِينٍ.”; Hicr 15/79: “... İkisi de *apaçık bir yol* üzerindedir./... وَاجْعَلْنَا لِمُعْتَمِدِينَ إِمَامًا.”

²⁴⁷ Furkân 25/74: “... وَاجْعَلْنَا لِمُعْتَمِدِينَ إِمَامًا.”

²⁴⁸ Bazı müfessirler bu âyetin “*Müttakîleri bize lider kıl*” anlamına geldiğini söylemiştir. Bkz. et-Taberî, Cilt: 19, ss. 319-320; el-Mâturidî, Cilt: 8, ss. 46-47; İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, Cilt: 3, s. 332.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Yahyâ Furkân 25/74. âyete dair yapılan açıklamanın Katâde’ye ait olduğunu ve İsrâ 17/71. âyette geçen “يَا مَعْشَرَ الْإِنسَانِ” kelimesini Hasan-ı Basrî’nin “İnsanoğlunun Amel Defteri” olarak açıkladığını belirtmiştir.

Sonuç olarak; yazarlar “İmâm/امام” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “İmâm/امام” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Hayırda öncü
2. İnsanoğlunun amel defteri
3. Levh-i Mahfûz
4. Tevrat
5. Açık yol

ÜMMET/امّة MADDESİ										
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRAHI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI							
HARUN	21	8	1	2	3	4	5	6	7	8
			TOPLULUK	DİN	YILLAR	KAVİM	ÖNCE	GEÇMİŞ MİLLETLER VE ONLARIN DESINDAKİ KAFİRLER	ÖZELLİKLE MUSULMANLAR	ÖZELLİKLE KAFİRLER
			Bakara 2/128	Bakara 2/213	Hûd 11/8	Nahl 16/92	Nahl 16/120	Yûnus 10/47	Al-i İmrân 3/110	Ra'd 13/30
			Bakara 2/141	Mî'mûn 23/52	Yûsuf 12/45	Hac 22/34		Hecr 15/5		
			Al-i İmrân 3/113	Mî'mûn 23/52				Fâtiha 35/24		
			Mâide 5/66	Nahl 16/93						
			A'raf 7/159							
YAHYÂ	22	9	TOPLULUK	DİN	YILLAR	KAVİM	ÖNCE	GEÇMİŞ MİLLETLER VE ONLARIN DESINDAKİ KAFİRLER	ÖZELLİKLE MUSULMANLAR	ÖZELLİKLE KAFİRLER
			Bakara 2/128	Bakara 2/213	Hûd 11/8	Nahl 16/92	Nahl 16/120	Yûnus 10/47	Al-i İmrân 3/110	Ra'd 13/30
			Bakara 2/141	Yûnus 10/19	Yûsuf 12/45	Hac 22/34		Al-i İmrân 3/110	Bakara 2/143	
			Al-i İmrân 3/113	Mî'mûn 23/52		Al-i İmrân 3/104		Hecr 15/5		
			Mâide 5/66	Mî'mûn 23/52				Fâtiha 35/24		
			A'raf 7/159	Nahl 16/93						
			A'raf 7/181	Mâide 5/48						
				En'am 6/108						
				Zahid 43/33						

Tablo 63: “Ümmet/امّة” Maddesi²⁴⁹

²⁴⁹ Tablo 63'te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/128: “... Bizim neslimizden sana boyun eğen **bir topluluk** var et .../... وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةٌ مُسْلِمَةٌ لَكَ ...”; Bakara 2/213: “... İnsanlar tek bir **din** üzereyde .../... كَانَ وَلَقَدْ أَخْرَنَّا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ .../...”; Hûd 11/8: “Eğer biz onlardan azabı **birkaç yıl** geciktirsek .../...”; Nahl 16/92: “... Bir **kavim** diğerinden daha fazla olması .../... أُمَّةٌ ...”; Nahl 16/120: “İbrahim, bir **öncü** idi .../... إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً ...”; Yûnus 10/47: “**Geçmiş milletlerin** tamamı için bir peygamber vardır .../... وَلَكِنْ أُمَّةٌ رَسُولٌ ...”; Bakara 2/143: “Biz, sizi insanlar arasında adil bir **ümme** yaptık .../... وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ وَأُمَّةً وَسَطًا ...”; Ra'd 13/30: “Biz seni, kendilerinden önce nice **kafir milletlerin** gelip geçtiği bir ümmete gönderdik .../... أُمَّةٌ وَسَطًا ...”; En'am 6/38: “Yeryüzünde yürüten bütün hayvanlar ve kanatlarıyla uçan bütün kuşlar, sizin gibi **yaratılmışlardır** .../... وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَّةٌ أُمَّتَالُكُمْ ...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Ümmet/أمة” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Hârûn “Ümmet/أمة” kelimesinin Kur’ân’da sekiz farklı anlamda kullanıldığını söylerken Yahyâ bu kelimeye dokuz farklı anlam vermiştir. Hârûn’un eserinde yer almayan bu anlamı Yahyâ “Yaratılmış” olarak isimlendirmiştir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında müelliflerin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği fakat bazı başlıklarda Yahyâ’nın örnek âyet sayısını artırdığı görülmektedir. Örneğin kelimenin birinci, ikinci ve dördüncü anlamlarında Yahyâ’nın hem Hârûn’un eserinde yer alan örnekleri kullanması hem de bunlara ilavede bulunarak örnek sayısını artırması vücûh ve nezâir ilminin kümülatif olarak ilerlediğinin bir göstergesidir.

Yahyâ, “Ümmet/أمة” kelimesinde örnek getirilen Al-i İmrân 3/110.²⁵⁰ âyeti hem “Geçmiş milletler” hem de “Müslümanlar” anlamında iki kez kullanarak âyette geçen “أُمَّةٌ” kelimesine iki anlam birden yüklemiştir. Hârûn’un eserinde ise söz konusu âyet yalnızca “Müslümanlar” anlamında kullanılmıştır. Nitekim bu âyette Hz. Peygamber’in İslâm ümmeti kastedilmekte ve “Geçmiş milletler” anlamı bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu örneğin aslî yeri Hârûn’un eserinde olduğu gibidir.

Yazarlar, ele aldıkları kelimenin anlamlarına ilişkin sınırlı sayıda örnek âyet sunabildikleri için kimi zaman kelimeye yükledikleri anlamın Kur’ân’da ne kadar tekrar edildiğine dair fikir veren bazı genellemeler yapmışlardır. Örneğin “نحوه كثير” diyerek ilgili anlamın farklı âyetlerde tekrar edildiğini “ليس مثلها” diyerek kelimeye verdikleri anlamın Kur’ân’da başka örneği bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu durumun bir örneği de “Ümmet/أمة” maddesinde yer almaktadır. Kelimenin üçüncü anlamında yazarlar

²⁵⁰ Al-i İmrân 3/110: “كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ...”

Kur'ân'da “Ümmet/أمة” kelimesinin “Yıllar” anlamında sadece iki âyette kullanıldığını söyleyerek bir genelleme yapmışlardır.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “Ümmet/أمة” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Kelimenin ikinci anlamına örnek getirilen âyetlerdeki “أُمَّةً وَاحِدَةً” ifadeleri ile kastedilen “İslâm dini”dir.
2. Bakara 2/213.²⁵¹ ve Yûnus 10/19.²⁵² âyetlerde insanların tek bir din üzere olduğu dönem ile Âdem ve Nûh'un gemisi zamanları kastedilmektedir.
3. Nahl 16/92.²⁵³ âyetteki “أَرْبَى” kelimesini Hârûn “daha yüce/أكرم”, Yahyâ “daha çok/أكثر” olarak açıklamıştır.
4. Yahyâ, Al-i İmrân 3/104.²⁵⁴ âyeteki “وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ” ifadesini Allah'ın birliğini emretmek, “وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ” ifadesini Allah'a şirkten alıkoymak olarak açıklamıştır.
5. Müellifler, Nahl 16/120.²⁵⁵ âyetteki “أُمَّةٌ” kelimesini “hayırda kendisine uyulan bir öncü” olarak tanımlamıştır.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Bu minvalde “Ümmet/أمة” kelimesinde Yahyâ'nın kaynak olarak gösterdiği isimler şunlardır:

²⁵¹ Bakara 2/213: “كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً ...”

²⁵² Yûnus 10/19: “وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً ...”

²⁵³ Nahl 16/92: “وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَقِضَتْ عَنْهُمْ ذِمَّتُهُمْ مِنْ بَعْدِ قَوْلِهِمْ أَنْ كَانُوا يَتَخِدُونَ إِيمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى ...”

²⁵⁴ Al-i İmrân 3/104: “وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ...”

²⁵⁵ Nahl 16/120: “إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ...”

1. Katâde “Ümmet/أمة” kelimesinin Bakara 2/213. âyetinde “Din”, Nahl 16/92. âyetinde “Kavim”, Nahl 16/120. âyetinde “Öncü” anlamına geldiğini söylemiştir.
2. Kelbî “Ümmet/أمة” kelimesinin Yûnus 10/19. âyetinde “Din”, Hûd 11/8. ve Yûsuf 12/45. âyetlerde “Yıllar” anlamına geldiğini söylemiştir.
3. Hasan-ı Basrî “Ümmet/أمة” kelimesinin Zuhruf 43/33. âyetinde “Din”, Al-i İmrân 3/110. âyetinde “Müslümanlar” anlamında kullanıldığını söylemiştir.

Sonuç olarak; yazarlar “Ümmet/أمة” kelimesinin Kur’ân’da dokuz farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yirmi sekiz farklı âyeti örnek getirmiştir. Müelliflerin “Ümmet/أمة” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Topluluk	6. Geçmiş milletler ve onların dışındaki kafirler
2. Din	7. Özellikle Müslümanlar
3. Yıllar	8. Özellikle kafirler
4. Kavim	9. Yaratılmış
5. Öncü	

el-EMSÂL/الأمثال MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	82	4	BENZERLİK	HAYAT TARZI	İBRET	AZAP	
			Ankebûr 29/43	Bakara 2/214	Zuhruf 43/56	Furkân 25/39	
			Zümer 39/29	Zuhruf 43/8	Zuhruf 43/59	İbrâhîm 14/45	
			Feth 48/29	Nûr 24/34			
HÂRUN	105	4	BENZERLİK	HAYAT TARZI	İBRET	AZAP	
			Haşr 59/21	Bakara 2/214	Zuhruf 43/59	Furkân 25/39	
			Nahl 16/75	Zuhruf 43/8			
			Feth 48/29	Nûr 24/34			
YAHYÂ	63	5	BENZERLİK	HAYAT TARZI	İBRET	AZAP	ÖĞÜT
			Haşr 59/21	Bakara 2/214	Zuhruf 43/56	Furkân 25/39	Müddessir 74/31
			Nahl 16/75	Zuhruf 43/8	Zuhruf 43/59	İbrâhîm 14/45	
			Feth 48/29	Nûr 24/34			

Tablo 64: “el-Emsâl/الأمثال” Maddesi²⁵⁶

²⁵⁶ Tablo 64’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Feth 48/29: “... İşte bu, onların Tevrat’taki ve İncil’deki **benzer birer örneğidir** .../... مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمِثْلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ ...”; Bakara 2/214: “... Sizden öncekilerin **yaşam tarzı** sizin başınıza gelmeden .../... وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ ...”; Zuhruf 43/56: “... Sonrakiler için bir hatıra ve **ibret**./... سَلَامًا وَمَثَلًا لِّلْآخِرِينَ ...”; Furkân 25/39: “**Bunların her birine azabı** anlattık .../... مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا ...”; Müddessir 74/31: “... Allah bu **öğüt**le ne anlatmak istedi? .../... وَمَثَلًا لِّلَّذِينَ هُمْ عَنْ آلِهَتِهِمْ أَتَمَّ مَثَلًا ...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Emsâl/الأمثال” maddesi ele aldığımız eserlerin tümünde yer almaktadır. Ancak bu madde, Mukâtil ve Hârûn’un eserinde “Misl/مثل”, Yahyâ’nın eserinde ise “el-Emsâl/الأمثال” olarak farklı kalıplarda geçmektedir. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda da görüş ayrılığı vardır. Mukâtil ve Hârûn “el-Emsâl/الأمثال”ın Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylerken Yahyâ bu kelimeye beş farklı anlam vermiştir. Bu durum Yahyâ’nın kendinden önceki birikimi kullanıp ilavelerde bulunduğunu ve vücûh ve nezâir ilminin kümülatif şekilde ilerlediğini göstermektedir. Bu farklılık dışında yazarlar “el-Emsâl/الأمثال” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Mukâtil ve Yahyâ, İbrâhîm 14/45.²⁵⁷ âyetteki “الْأَمْثَالَ” kelimesinin “azap” anlamına geldiğini ve bu azabın Mekke kâfirlerini korkutmak için anlatıldığını belirtmiştir.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Emsâl/الأمثال” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on bir farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Emsâl/الأمثال” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Benzerlik
2. Hayat tarzı
3. İbret
4. Azap
5. Öğüt

²⁵⁷ İbrâhîm 14/45: “... وَصَرَّيْنَا لَكُمْ الْأَمْثَالَ.”

EMR/أَمْر MADDESİ															
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA Sİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI												
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
MUKÂTİL	74	13	DİN	SÖZ	AZAP	İSA	ALLAH'IN EMRİ BEDİR'DE KATLEDİLECEKLER	MEKKE'NİN FETHİ	BENİ KURAYZANIN KATLEDİLMESİ ve BENİ NÂDİRİN SÜRÜLMESİ	KİYAMET	HÜKÜM VERMEK	VAHY	İŞ	ZAFER	GÜNAH
			Tevbe 9/48	Kehf 18/21	İbrâhim 14/22	Meryem 19/35	Mî'nin 40/78	Tevbe 9/24	Bakara 2/109	Nahl 16/1	Yûnus 10/3	Secde 32/5	Şûrâ 42/53	Al-i İmrân 3/154	Talak 65/9
			Ehşâş 21/93	Tâhâ 20/62	Meryem 19/39	Bakara 2/117	Enfâl 8/44		طروحا (Mâide 5/52)	Hadîd 57/14	A'raf 7/54				Haşr 59/15
				Hûd 11/40	Hûd 11/44										Mâide 5/95
				كشاك (Hûd 11/58 ve Hûd 11/66)											
HÂRUN	97	13	DİN	SÖZ	AZAP	İSA	ALLAH'IN EMRİ BEDİR'DE KATLEDİLECEKLER	MEKKE'NİN FETHİ	BENİ KURAYZANIN KATLEDİLMESİ ve BENİ NÂDİRİN SÜRÜLMESİ	KİYAMET	HÜKÜM VERMEK	VAHY	ZAFER	GÜNAH	İŞ
			Tevbe 9/48	Tâhâ 20/62	İbrâhim 14/22	Meryem 19/35	Mî'nin 40/78	Tevbe 9/24	Bakara 2/109	Nahl 16/1	Yûnus 10/3	Secde 32/5	Al-i İmrân 3/154	Talak 65/9	Şûrâ 42/53
			Ehşâş 21/93	Hûd 11/40	Hûd 11/44	Bakara 2/117	Enfâl 8/44		طروحا (Mâide 5/52)	Hadîd 57/14	A'raf 7/54	Talak 65/12			Haşr 59/15
				كشاك (Hûd 11/58 ve Hûd 11/66)											Mâide 5/95
YAHYÂ	55	13	DİN	SÖZ	AZAP	İSA	ÖLÜM	FETHİ	SÖRGÜN VE KATLETME	KİYAMET	HÜKÜM VERMEK	VAHY	İŞ	ZAFER	GÜNAH
			Tevbe 9/48	Kehf 18/21	İbrâhim 14/22	Meryem 19/35	Enfâl 8/44	Tevbe 9/24	Bakara 2/109	Nahl 16/1	Ra'd 13/2	Secde 32/5	Şûrâ 42/53	Al-i İmrân 3/154	Talak 65/9
			Mî'nin 40/78	Tâhâ 20/62	Meryem 19/39	Bakara 2/117	Mî'nin 40/78		طروحا (Mâide 5/52)	Hadîd 57/14	Yûnus 10/3	Talak 65/12			Haşr 59/15
			Ehşâş 21/93	Hûd 11/40	Hûd 11/44						A'raf 7/54				Mâide 5/95
				كشاك (Hûd 11/58 ve Hûd 11/66)											

Tablo 65: “Emr/أمر” Maddesi²⁵⁸

²⁵⁸ Tablo 65’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Tevbe 9/48: “... *Nihayet hak geldi ve Allah'ın dini ortaya çıktı* .../... حَتَّىٰ جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ ...”; Tâhâ 20/62: “*Sözlerini kendi aralarında tartıştılar* .../... فَتَنَّا زُكْرًا وَأَمْرُهُمْ بَيْنَهُمْ ...”; Hûd 11/44: “... *Sular çekilince ve azap gerçekleşince* .../... وَغِيضَ الْمَاءِ وَفُضِيَ الْأَمْرُ ...”; Meryem 19/35: “... *Allah'ın hiçbir çocuk edinmesi söz konusu değildir. O İsa hakkında karar verince, o işe 'Ol!' der ve olur.*.../... سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ...”; Enfâl 8/44: “... *Gerçekleşecek olan ölümü yerine getirmek için* .../... لِيُثْبِتِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولٌ ...”; Tevbe 9/24: “... *Allah fethi getirinceye kadar bekleyiniz* .../... فَتَرْتَضُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ ...”; Bakara 2/109: “... *Allah'ın sürgün ve katletme emri gelinceye kadar onları görmezlikten gelin ve hoşgörün* .../... فَاعْتَمُوا وَاصْطَمِعُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ ...”; Nahl 16/1: “*Kıyamet günü mutlaka gelecektir* .../... أَتَىٰ أَمْرُ اللَّهِ ...”; A'râf 7/54: “... *Yaratma da hüküm verme yetkisi de yalnız O'nundur* .../... أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ...”; Secde 32/5: “*Vahyi gökten yere indirir* .../... يُنْزِلُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ...”; Şûrâ 42/53: “... *İyi bilin ki işler sonunda Allah'a döner.*.../... أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ ...”; Al-i İmrân 3/154: “... *Biz de bir zafer kazanmış olsaydık diyorlar* .../... يَقُولُونَ لَوْ كُنَّا لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ ...”; Talak 65/9: “*Günahının karşılığını tattı* .../... فَذَاقَتْ وَتِلْكَ أَمْرِهَا ...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Emr/أمر” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da on üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn kelimeye birebir aynı anlamları yüklerken Yahyâ, anlamlar açısından, diğer iki yazardan ayrılmaktadır. Buna göre “Emr/أمر” kelimesinin beşinci anlamını Mukâtil ve Hârûn “Allah’ın emri, Bedir’de katledilecekler”, Yahyâ ise “Ölüm” olarak kabul etmektedir. Benzer şekilde kelimenin altıncı anlamını Mukâtil ve Hârûn “Mekke’nin fethi”, Yahyâ ise yalnızca “Fetih”; kelimenin yedinci anlamını Mukâtil ve Hârûn “Benî Kurayza’nın katledilmesi ve Benî Nâdir’in sürülmesi”, Yahyâ ise “Sürgün ve öldürme” olarak kabul etmektedir. Bu farklılıklara rağmen her üç eserde örnek getirilen âyetler ve yapılan açıklamalar birbiriyle aynı olması Yahyâ’daki farklılığın sadece söylem farkından ibaret olduğunu göstermektedir. Ayrıca Yahyâ’nın anlamları kısaltıp yapacağı açıklamaları âyetlerin ardından vermesi, eserinde, kendinden öncekilere kıyasla daha sistematik bir şekilde ilerlediği şeklinde yorumlanabilir. “Emr/أمر” kelimesinin anlamlarının sıralamasında da bazı farklar vardır. Kelimenin son üç anlamı Mukâtil ve Yahyâ’nın eserinde İş-Zafer-Günah olarak; Hârûn’un eserinde ise Zafer, Günah, İş olarak farklı şekilde sıralanmıştır. Ancak bunlar anlama tesiri olan ya da kelimenin ana temasını etkileyen hususlar değildir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklerle bakıldığında yazarların çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği fakat bazı başlıklarda Yahyâ’nın örnek âyet sayısını artırdığı görülmektedir. Örneğin Yahyâ, kelimenin “Din” anlamında hem Mukâtil’in örnek verip Hârûn’un vermediği Enbiyâ 21/93.²⁵⁹ âyeti hem de Hârûn’un örnek verip Mukâtil’in vermediği Mü’minûn 23/53.²⁶⁰ âyeti sunarak örnek sayısını üçe çıkarmıştır. Yahyâ’nın hem kendisinden önceki eserlerde yer alan örnekleri kullanması hem de bunlara ilavede bulunarak örnek sayısını artırması vücûh ve nezâir ilminin kümülatif olarak ilerlediğinin bir göstergesidir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin

²⁵⁹ Enbiyâ 21/93: “وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ كُلَّ إِلَيْنَا رَاجِعُونَ.”

²⁶⁰ Mü’minûn 23/53: “فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ.”

anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “Emr/أمر” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Kelimenin birinci anlamında örnek getirilen âyetlerdeki “أَمْرُهُمْ” ifadeleri “İslâm dini” anlamına gelmektedir.
2. Mü'minûn 23/53. ve Enbiyâ 21/93. âyetlerdeki “dinlerini parça parça etmek/وَنَقْطَعُوا أَمْرَهُمْ” ifadesi “başka dine girmek” anlamına gelmektedir.
3. Meryem 19/35.²⁶¹ ve Bakara 2/117.²⁶² âyetlerdeki “أَمْرًا” ile Hz. İsa kastedilmektedir. Yazarlar, bu âyetlerden yola çıkarak Hz. İsa'nın babasız dünyaya geleceğinin zaten Allah'ın ilminde mevcut olduğunu söylemişler ve kelâmî bir konu olan Allah'ın ilmi meselesine değinmişlerdir.
4. Kelimenin beşinci anlamında Bedir Savaşı'ndan, altıncı anlamında Mekke'nin fethinden ve yedinci anlamında Benî Kurayza ve Benî Nâdir kabilelerinden bahsedilmesi müelliflerin sebep-i nüzûl bilgisinden ve tarihi verilerden yararlandığını göstermektedir.

Sonuç olarak; yazarlar “Emr/أمر” kelimesinin Kur'ân'da on üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yirmi dokuz farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “Emr/أمر” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Din	8. Kıyamet
2. Söz	9. Hüküm vermek
3. Azap	10. Vahiy
4. İsa	11. İş
5. Allah'ın emri Bedir'de katledilecekler/Ölüm	12. Zafer
6. Mekke'nin fethi/Fetih	13. Günah
7. Benî Kurayza'nın katledilmesi ve Benî Nâdir'in sürülmesi/Sürgün ve öldürme	

²⁶¹ Meryem 19/35: “مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ.”

²⁶² Bakara 2/117: “بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ.”

el-EMR/الأمر MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	13	2	TEVHİDİ EMRETMEK VE ŞİRKİTEN NEHYETMEK	PEYGAMBER'E TABİ OLUP ONU DOĞRULAMAK VE ONU YALANLAMAK
			Al-i İmrân 3/110	Al-i İmrân 3/113-114
			Tevbe 9/112	Tevbe 9/71
			Lokmân 31/17	
HÂRUN	37	2	TEVHİDİ EMRETMEK VE ŞİRKİTEN NEHYETMEK	PEYGAMBER'E TABİ OLUP ONU DOĞRULAMAK VE ONU YALANLAMAK
			Al-i İmrân 3/110	Al-i İmrân 3/113-114
			Tevbe 9/112	Tevbe 9/71
			Lokmân 31/17	
YAHYÂ	42	2	TEVHİDİ EMRETMEK VE ŞİRKİTEN NEHYETMEK	PEYGAMBER'E TABİ OLUP ONU DOĞRULAMAK VE ONU YALANLAMAK
			Al-i İmrân 3/110	Al-i İmrân 3/113-114
			Tevbe 9/112	Tevbe 9/71
			Lokmân 31/17	

Tablo 66: “el-Emr/الأمر” Maddesi²⁶³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Emr/الأمر” maddesi ele aldığımız eserlerin tümünde yer almaktadır. Bu madde, Mukâtîl ve Hârûn’un eserinde “el-Emr/الأمر”, Yahyâ’nın eserinde “el-Emr bi’l-Ma’rûf ve’n-Nehy ani’l-Münker/ الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر” olarak farklı kalıplarda geçmektedir. Fakat maddenin içeriğinde eserler arasında önemli bir farklılık yoktur. Yazarlar bu ifadenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı

²⁶³ Tablo 66’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Al-i İmrân 3/110: “Siz insanlık için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İnsanlara *tevhi*di emreder ve *şirk* koştuktan alıkoysunuz .../... كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ...”; Tevbe 9/71: “Mü’min erkekler ve mü’min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. Muhammed’e tâbi olmayı emrederler ve O’nu yalanlamayı nehyederler .../... وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ”

konusunda hemfikirdir. Her üç müellif de “el-Emr/الأمر” ifadesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin “el-Emr/الأمر” kelimesinin ikinci anlamında Hârûn, “emir bi’l-ma’rûf nehiy ani’l-münker” hakkında Ebû’l-Hasan’dan bir rivayet aktarmıştır. Buna göre; iyiliği emredip kötülükten alıkoymak iki yönlü bir farzdır. Bir kişi günah işleyen bir kimseye engel olduğunda ya da onu Allah’a itaate çağırdığında, günah işleyen kimse de bu çağrıya kulak verdiğinde her ikisi de bu farzı yerine getirmiş olur.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Emr/الأمر” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair beş farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Emr/الأمر” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Tevhidi emretmek ve şirkten nehyetmek
2. Peygamber'e tabi olup onu doğrulamak ve O'nu yalanlamak

YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	ANLAMLAR					
			1	2	3	4	5	6
HÂRUN	34	6	ÇÜNKÜ	OLUMSUZLUK MA'Sİ	ANDOLSUN Kİ	OLMASIN DİYE	SEBEBİYLE	ŞÜPHESİZ
			Bakara 2/278	Enbiyâ 21/17	İsrâ 17/108	Nisâ 4/176	Zuhruf 43/5	Yûnus 10/66
			Al-i İmrân 3/139	Zuhruf 43/81	Şuarâ 26/97	Fâtır 35/41	Rûm 30/10	Fâtır 35/38
				Tebârake 67/20	Sââ 37/56	Hac 22/65		Tevbe 9/116
				Yâsin 36/29, 53	Yûnus 10/29			
YAHYÂ	38	6	ÇÜNKÜ	OLUMSUZLUK MA'Sİ	ANDOLSUN Kİ	OLMASIN DİYE	SEBEBİYLE	ŞÜPHESİZ
			Bakara 2/278	Enbiyâ 21/17	İsrâ 17/108	Nisâ 4/176	Zuhruf 43/5	Bakara 2/107
			Al-i İmrân 3/139	Zuhruf 43/81	Şuarâ 26/97	Fâtır 35/41	Rûm 30/10	
			Tevbe 9/13	Tebârake 67/20	Sââ 37/56	Hac 22/65	Şuarâ 26/51	
				Yâsin 36/29, 53	Yûnus 10/29	Kehf 18/57		
				Tebârake 67/9	İsrâ 17/76			
					İsrâ 17/73			

Tablo 67: “İn/إن” Maddesi²⁶⁴

²⁶⁴ Tablo 67’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/278: “Ey iman edenler! Allah’tan sakının ve faizden kalan alacaklarınızı bırakın. **Çünkü** siz inananlarsınız./... يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ”; Enbiyâ 21/17: “Eğer biz bir eğleneceğimiz bir şey isteseydik, onu kendi katımızdan yapardık. Bunu **yapmadık**./... إِن كُنَّا فَاعِلِينَ./...”; İsrâ 17/108: “... **Andolsun ki** Rabbimizin vaadi gerçekleşecektir./... إِن كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولٍ./...”; Nisâ 4/176: “... **Hata yapmayasınız diye** Allah size açıklıyor .../... يُبَيِّنُ .../...”; Zuhruf 43/5: “Haddi aşan bir topluluk olmanız **sebebiyle** sizi Kur’ân ile uyarmayalım mı?/... أَفَنَضْرِبُ عَنْكَ الذِّكْرَ صَفْحًا أَن كُنتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ./...”; Bakara 2/107: “... Yerin ve göğün egemenliği **şüphesiz** Allah’ındır .../... أَنَّهُ لَئِنْ لَّمْ يَكُنْ اللَّهُ لَكُمُ الْوَارِثَ وَالْأَرْثَ .../...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “İn/إن” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Bu madde, Hârûn’un eserinde “İn/إن”, Yahyâ’nın eserinde “İn ve En/إن و أن” olarak farklı kalıplarda geçmektedir. Fakat maddenin içeriğinde eserler arasında önemli bir farklılık yoktur. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da altı farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Hârûn ve Yahyâ “İn/إن” edatına aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak Yahyâ’nın, son anlam haricinde, Hârûn’dan daha fazla sayıda örnek âyet sunduğu görülmektedir. Yahyâ’nın hem kendisinden önceki eserde yer alan örnekleri kullanması hem de bunlara ilavede bulunarak örnek sayısını artırması vücûh ve nezâir ilminin kümülatif olarak ilerlediğinin bir göstergesidir. Yazarlar kelimenin altıncı anlamında birbirlerinden farklı âyetleri örnek getirmişler; ayrıca Hârûn üç âyet örnek sunarken Yahyâ sadece bir âyet örnek vermekle yetinmiştir.

Yazarlar, ele aldıkları kelimenin anlamlarına ilişkin sınırlı sayıda örnek âyet sunabildikleri için kimi zaman kelimeye yükledikleri anlamın Kur’ân’da ne kadar tekrar edildiğine dair fikir veren bazı genellemeler yapmıştır. Örneğin “نحوه كثير” diyerek ilgili anlamın farklı âyetlerde tekrar edildiğini “ليس مثلها” diyerek kelimeye verdikleri anlamın Kur’ân’da başka örneği bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu durumun bir örneği de “İn/إن” maddesinde yer almaktadır. Kelimenin ikinci anlamında Kur’ân’da, “İn/إن” edatından sonra hemze gelen yerlerin tamamında bu edatın “Olumsuzluk” anlamı kattığını ve benzer şekilde kelimenin altıncı anlamında, cümle başlangıcında “أَنَّ”nin mübteda olduğu durumlarda bu edatın “Şüphesiz” anlamı kattığını belirtmişlerdir.

Müellifler, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin

el-ENFÜS/الْأَنْفُسُ MADDESİ									
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA Sİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI						
			1	2	3	4	5	6	7
MUKÂTİL	132	7	KALPLER	İNSAN	KENDİ DİNİNİN MENSUPLARI	SİZDEN	İNSAN RUHU, RUHUNUN KABZEDİLDİĞİ SIRADA HAYATI	ÖLDÜRMEK, BİRBİRİNİZİ ÖLDÜRÜYORSUNUZ	KİŞİNİN KENDİNİ ÖLDÜRMESİ
			Necm 53/23	Mâide 5/45	Nisâ 4/29	Tevbe 9/128	En'âm 6/93	Bakara 2/85	Nisâ 4/66
			Yûsuf 12/53	Mâide 5/32			Zümer 39/42	Bakara 2/54	
			Kâf 50/16						
			İsrâ 17/25						
HÂRÛN	155	6	KALPLER	İNSAN	SİZDEN	KENDİ DİNİNİN MENSUPLARI	İNSAN RUHU, RUHUNUN KABZEDİLDİĞİ SIRADA HAYATI	ÖLDÜRMEK, BİRBİRİNİZİ ÖLDÜRÜYORSUNUZ	
			Necm 53/23	Mâide 5/45	Tevbe 9/128	Nisâ 4/29	En'âm 6/93	Bakara 2/85	
			Yûsuf 12/53	Mâide 5/32		Nûr 24/61	Zümer 39/42	Bakara 2/54	
			Kâf 50/16						
			İsrâ 17/25						
YAHYÂ	78	7	KALPLER	SİZDEN	İNSAN		İNSAN RUHU, HAYATI	KENDİ DİNİNİN MENSUPLARI	OKUNDUĞU GİBİ
			Necm 53/23	Tevbe 9/128	Mâide 5/45	Nisâ 4/29	En'âm 6/93	Nisâ 4/29	Nisâ 4/66
			Yûsuf 12/53		Mâide 5/32	Bakara 2/54	Zümer 39/42	Nûr 24/61	
			Kâf 50/16			Bakara 2/85			
			İsrâ 17/25						

Tablo 69: “el-Enfûs/الْأَنْفُسُ” Maddesi²⁶⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Enfûs/الْأَنْفُسُ” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mukâtîl ve Yahyâ “el-Enfûs/الْأَنْفُسُ”ün Kur’ân’da yedi farklı anlamda kullanıldığını söylerken Hârûn bu kelimeye altı farklı anlam vermiştir. Mukâtîl ve Yahyâ’nın kelimeye verdikleri son anlam Hârûn’un eserinde yer almamaktadır. Kelimeye verilen anlamlar açısından müellifler arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin “el-Enfûs/الْأَنْفُسُ” kelimesinin beşinci anlamını Mukâtîl ve Hârûn “İnsan ruhu, ruhunun kabzedildiği sırada hayatı”, Yahyâ ise “İnsan ruhu, hayatı” olarak kabul etmektedir. Yahyâ’nın anlamları kısaltıp yapacağı açıklamaları âyetlerin ardından vermesi, eserinde, kendinden öncekilere kıyasla daha sistematik bir şekilde ilerlediği şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca Yahyâ’nın kelimenin dördüncü anlamına isim vermeyip kullandığı genel yöntemin dışına çıkarak direkt örnek âyetleri sıralaması dikkat çeken hususlardan biridir. Örnek verilen âyetler ve

²⁶⁸ Tablo 69’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: İsrâ 17/25: “Rabbiniz **kalplerinizde** olanı en iyi bilendir .../... رُبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ”; Mâide 5/45: “... **İnsana karşı insan** .../... إِنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ ...”; Nisâ 4/29: “... **Kendi dininizden olanları öldürmeyin**. Şüphesiz Allah, size karşı çok merhametlidir. /... لَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ ...”; Nisâ 4/66: “Şayet biz onlara, **kendinizi öldürün** veya beldenizden çıkın diye hüküm verseydik içlerinden pek azı hariç bunu yapmazlardı .../... وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنْ اقْتُلُوا .../... أَنْفُسَكُمْ أَوْ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوا إِلَّا قَلِيلًا”

yapılan açıklamalara göre bu anlamın içeriği, Mukâtil ve Hârûn'da altıncı sırada yer alan “Öldürmek, birbirinizi öldürüyorsunuz” başlığıyla aynıdır. Son olarak “el-Enfûs/الأنفس” kelimesinin anlamlarının sıralamasında da yazarlar arasında birtakım farkların olduğu görülmektedir. Ancak bunlar anlama tesiri olan hususlar değildir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklerle bakıldığında yazarların çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir. Ancak Yahyâ, Nisâ 4/29.²⁶⁹ âyeti hem eserinde isimsiz olarak dördüncü sırada yer alan ve diğer eserlerdeki altıncı anlama tekabül eden “Birbiriniz” anlamında hem de “Kendi dininizin mensupları” anlamında iki kez kullanmıştır. Yani bu âyette geçen “أَنْفُسُكُمْ” kelimesine iki anlam birden yüklemiştir. Söz konusu âyet, Mukâtil ve Hârûn'un eserlerinde yalnızca “Kendi dininizin mensupları” anlamında kullanılmıştır.

Ele aldığımız eserlerin vücûh ve nezâir ilminin erken dönemlerine ait olması sebebiyle bu eserlerin bazı yerlerinde eksikler, okunamayan ya da silinmiş kısımlar bulunmaktadır. Muhakkikler orijinal metindeki eksik kısımları diğer eserlerle kıyaslayarak tamamlamıştır. Muhakkiklerin bu müdahalesi, vücûh ve nezâir ilminin kümülatif şekilde ilerlediğinin, bu alana dair eserlerin birbirinin aktarıcısı ve devamı niteliğinde olduğunun bir göstergesidir. Bu durumun bir örneği “el-Enfûs/الأنفس” kelimesinde karşımıza çıkmaktadır. Hârûn b. Mûsâ'nın eserindeki dipnota göre kelimenin dördüncü anlamındaki eksik kısım muhakkik tarafından Mukâtil'in ve Yahyâ'nın eserlerinden tamamlanmıştır.²⁷⁰

Sonuç olarak; yazarlar “el-Enfûs/الأنفس” kelimesinin Kur'ân'da yedi farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on dört farklı âyeti örnek getirmiştir. Müelliflerin “el-Enfûs/الأنفس” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Kalpler
2. İnsan
3. Kendi dininizin mensupları
4. Sizden

²⁶⁹ Nisâ 4/29: “... وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا.”

²⁷⁰ Hârûn, s. 293.

5. İnsan ruhu, ruhunun kabzedildiği sırada hayatı/insan ruhu, hayatı
6. Öldürmek, birbirinizi öldürüyorsunuz
7. Kişinin kendini öldürmesi/Okunduğu gibi

ENNÂ/أَنَّى MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
HÂRUN	35	3	NASIL	NEREDEN	SAATLER
			Bakara 2/223	Al-i İmrân 3/37	Al-i İmrân 3/113
			Bakara 2/259	Al-i İmrân 3/47	Tâhâ 20/130
				Mâide 5/75	Zümer 39/9
YAHYÂ	39	2	NASIL	NEREDEN	
			Bakara 2/223	Al-i İmrân 3/37	
			Bakara 2/259	Al-i İmrân 3/47	
				Mâide 5/75	
				Al-i İmrân 3/40	

Tablo 70: “Ennâ/أَنَّى” Maddesi²⁷¹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Ennâ/أَنَّى” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Hârûn “Ennâ/أَنَّى”nın Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylerken Yahyâ bu kelimeye iki farklı anlam vermiştir. Hârûn’un “Saatler” olarak isimlendirdiği anlam ve örnek getirdiği âyetler Yahyâ’nın eserinde “Neâ ve Ânâe/نَاءُ وَأَنَاءُ” maddesinin birinci anlamında geçmektedir. Bu farklılık dışında yazarlar “Ennâ/أَنَّى” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

²⁷¹ Tablo 70’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/223: “... Eşlerinize **nasıl** derseniz öyle yaklaşın .../... فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ ...”; Al-i İmrân 3/37: “... Bu sana **nereden** geldi? .../... أَنَّى لَكَ هَذَا ...”; Al-i İmrân 3/113: “... Onlar gece **saatlerinde** Allah’ın ayetlerini okuyarak namaz kılarlar./... يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ أَنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ...”;

Sonuç olarak; yazarlar “Ennâ/أنى” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dokuz farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “Ennâ/أنى” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Nasıl
2. Nereden
3. Saatler

EV/و١ MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	85	3	HATTA	ELİF FAZLALIKTIR	MUHAYYERLİK
			Sâffât 37/147	Tâhâ 20/44	Mâide 5/89
			Nahl 16/77	Abese 80/4	Mâide 5/33
			Necm 53/9	Tâhâ 20/113	Bakara 2/196
				Mürselât 77/6	
HÂRUN	108	3	HATTA	ELİF FAZLALIKTIR	MUHAYYERLİK
			Sâffât 37/147	Tâhâ 20/44	Mâide 5/89
			Nahl 16/77	نظيرها (Abese 80/3-4)	Mâide 5/33
			Necm 53/9	Tâhâ 20/113	Bakara 2/196
				Mürselât 77/6	
YAHYÂ	66	3	HATTA	ELİF FAZLALIKTIR	MUHAYYERLİK
			Sâffât 37/147	Tâhâ 20/44	Mâide 5/89
			Nahl 16/77	Abese 80/3-4	Mâide 5/33
			Necm 53/9	Tâhâ 20/113	Bakara 2/196
				Mürselât 77/6	

Tablo 71: “Ev/و١” Maddesi²⁷²

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Ev/و١” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “Ev/و١” edatına aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yalnızca

²⁷² Tablo 71’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nahl 16/77: “... Kıyamet’in kopması, bir göz kırpması gibi **hatta** daha az bir zamandır .../... وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ”; Tâhâ 20/44: “... Belki ki öğüt alır **ve** çekinir./... لَعَلَّهُ يَنْدَكُّرُ أَوْ يَخْشَى.”; Bakara 2/196: “... Fidyе olarak oruç tutması **veya** sadaka vermesi **veya** kurban kesmesi gerekir .../... فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ”

kelimenin ikinci anlamında Mukâtil ve Yahyâ'nın örnek getirdiği Abese 80/3-4.²⁷³ âyete Hârûn “نظيرها” diyerek işaret etmiş ve âyet metnini vermemiştir. Ancak bu durum anlama tesiri olan bir husus değildir.

Sonuç olarak; yazarlar “Ev/أو” kelimesinin Kur'ân'da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “Ev/أو” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Hatta
2. Elif fazlalıktır
3. Muhayyerlik

EVVEL/أول MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	151	4	HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE YAHUDİLERDEN PEYGAMBER'İ İNKAR EDENLERİN İLKİ	MEKKE EHLİNDEN ALLAH'A İMAN EDENLERİN İLKİ	ALLAH'TIN DÜNYADA GÖRÜLMEMEYECEĞİNE İNANANLARIN İLKİ	İSRAİLOĞULLARINDAN MUSA'YA VE HARUN'A İNANANLARIN İLKİ
			Bakara 2/41	Zuhruf 43/81	A'râf 7/143	Şuarâ 26/51
				En'âm 6/14		
HÂRUN	174	4	HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE YAHUDİLERDEN PEYGAMBER'İ İNKAR EDENLERİN İLKİ	MEKKE EHLİNDEN ALLAH'A İMAN EDENLERİN İLKİ	ALLAH'TIN DÜNYADA GÖRÜLMEMEYECEĞİNE İNANANLARIN İLKİ	İSRAİLOĞULLARINDAN MUSA'YA VE HARUN'A İNANANLARIN İLKİ
			Bakara 2/41	Zuhruf 43/81	A'râf 7/143	Şuarâ 26/51
				En'âm 6/14		
				نظيرها (En'âm 6/163)		
				Zümer 39/12		
YAHYÂ	108	4	HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE YAHUDİLERDEN PEYGAMBER'İ İNKAR EDENLERİN İLKİ	MEKKE EHLİNDEN ALLAH'A İMAN EDENLERİN İLKİ	ALLAH'TIN DÜNYADA GÖRÜLMEMEYECEĞİNE İNANANLARIN İLKİ	İSRAİLOĞULLARINDAN MUSA'YA VE HARUN'A İNANANLARIN İLKİ
			Bakara 2/41	Zuhruf 43/81	A'râf 7/143	Şuarâ 26/51
				En'âm 6/14		
				En'âm 6/163		
				Zümer 39/12		

Tablo 72: “Evvel/أو” Maddesi²⁷⁴

²⁷³ Abese 80/3-4: “وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَكِّي أَوْ يَتَذَكَّرُ فَنَنْفَعَهُ الدِّكْرَى.”

²⁷⁴ Tablo 72’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/41: “... *Peygamberi inkar edenlerin ilki olmayın* .../... وَلَا تَكُونُوا أُولَٰ كَافِرٍ بِهِ ...”; En’âm 6/14: “... *De ki: Bana, Mekke ehlinden Allah’a iman edenlerin ilki olmam emredildi* .../... أَنَا أَوَّلُ مَنْ أَسْلَمَ ...”; A’râf 7/143: “... *Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, ‘Seni tenzih ederim Allah’ım! Sana tövbe ettim. Ben, dünyada senin görülemeyeceğine inananların ilkiyim’ dedi.*.../... فَلَمَّا نَجَّىٰ رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِيدًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ ...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Evvel/أول” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “Evvel/أول” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak kelimenin “Mekke ehlinden Allah'a iman edenlerin ilki” anlamında Yahyâ’nın kendinden önceki birikimi kullanarak Mukâtil’de iki, Hârûn’da üç olan örnek âyet sayısını dörde çıkardığı görülmektedir. Yahyâ’nın hem kendisinden önceki eserlerde yer alan örnekleri kullanması hem de bunlara ilavede bulunarak örnek sayısını artırması vücûh ve nezâir ilminin kümülatif olarak ilerlediğinin bir göstergesidir. Yazarların “Evvel/أول” kelimesine verdikleri anlamlara bakıldığında tüm başlıklarda bu kelimenin “ilk” anlamını korudukları yalnızca ne konuda ilk olunduğunu açıkladıkları görülmektedir. Dolayısıyla burada tam olarak bir anlam farklılığından bahsetmek mümkün değildir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “Evvel/أول” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Mukâtil ve Yahyâ, Bakara 2/41.²⁷⁵ âyette Medine’deki Yahudilere hitap edildiğini söylerken Hârûn Mekke’deki Yahudilere hitap edildiğini söylemektedir. Ayrıca âyette geçen “أُولَ” kelimesini “Yahudilerden Peygamber’i inkâr edenlerin ilki” şeklinde anlamlandırmalarından anlaşılmaktadır ki yazarlar, “O’nu inkâr edenlerin ilki/أُولَ كَافِرٍ بِهِ” ifadesindeki “hû” zamiri ile Hz. Peygamber’e işaret edildiğini düşünmektedirler. Ancak âyet başından itibaren okunduğunda görülmektedir ki buradaki zamir Kur’ân’a gitmektedir. Dolayısıyla âyet “Sizin yanınızda bulunan kitabınızı (Tevrat)

... سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ”; Şuarâ 26/51: “İsrâiloğullarından Musa’nın getirdiklerine ilk inananlar olmamız sebebiyle Rabbimizin günahlarımızı bağışlayacağını umuyoruz./ إِنْ نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَا أَنْ كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ”

²⁷⁵ Bakara 2/41: “وَأَمِنُوا بِمَا أَنْزَلْتُ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ.”

doğrulayıcı olarak gönderdiğim Kur'ân'a inanın ve onu ilk inkar edenler olmayın ...” anlamına gelmektedir.²⁷⁶

2. Şuarâ 26/51.²⁷⁷ âyet, Firavun onları öldürmekle tehdit ettikten sonra Müslüman olan sihirbazlar tarafından söylenmiştir. Bu sihirbazla İsrâiloğullarına mensuptur.

Sonuç olarak; yazarlar “Evvel/وَل” kelimesinin Kur'ân'da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “Evvel/وَل” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Hz. Peygamber döneminde Yahudilerden Peygamber'i inkâr edenlerin ilki
2. Mekke ehlinden Allah'a iman edenlerin ilki
3. Allah'ın dünyada görülmeyeceğine inananların ilki
4. İsrailoğullarından Mûsâ'ya ve Hârûn'a inananların ilki

²⁷⁶ Âyette “tasdik edici” ve dolayısıyla “inkâr edilemeyecek” olanın Kur'ân olduğu müfessirler tarafından söylenmiştir. Bkz. et-Taberî, Cilt: 1, ss. 560-56; el-Mâtürîdî, Cilt: 1, s. 444; İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, Cilt: 1, s. 60.

²⁷⁷ Şuarâ 26/51: “إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَا أَنْ كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ.”

el-ÎMÂN/الإِيمَان MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	32	4	TASDİK OLMAKSIZIN DİL İLE KABUL ETMEK	GİZLİDE VE AÇIKTA İNANMAK	TEVHİD	MÜŞRİKLERİN İNANMASI
			Münâfikûn 63/3	Beyyine 98/7	Mâide 5/5	Yûsuf 12/106
			Münâfikûn 63/69	Feth 48/5	Mü'min 40/10	Zuhruf 43/87
			Hadîd 57/16		Nahl 16/106	Lokmân 31/25
			Müntehine 60/13			Nisâ 4/151
HÂRÛN	55	4	TASDİK OLMAKSIZIN DİL İLE KABUL ETMEK	GİZLİDE VE AÇIKTA İNANMAK	TEVHİD	MÜŞRİKLERİN İNANMASI
			Münâfikûn 63/3	Beyyine 98/7	Mâide 5/5	Yûsuf 12/106
			Münâfikûn 63/69	Feth 48/5	Mü'min 40/10	Zuhruf 43/87
			Hadîd 57/16		Nahl 16/106	Lokmân 31/25
			Müntehine 60/13			Nisâ 4/151
YAHYÂ	4	4	TASDİK OLMAKSIZIN DİL İLE KABUL ETMEK	GİZLİDE VE AÇIKTA İNANMAK	TEVHİD	MÜŞRİKLERİN İNANMASI
			Münâfikûn 63/3	Beyyine 98/7	Mâide 5/5	Yûsuf 12/106
			Münâfikûn 63/69	Feth 48/5	Mü'min 40/10	Zuhruf 43/87
			Hadîd 57/16		Nahl 16/106	Lokmân 31/25
			Müntehine 60/13			Nisâ 4/151
			مثله (Mücadele 58/9 ve Hacc)			

Tablo 73: “el-Îmân/الإِيمَان” Maddesi²⁷⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Îmân/الإِيمَان” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “el-Îmân/الإِيمَان” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Îmân/الإِيمَان” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Münâfikûn 63/3.²⁷⁹ âyette, açıkta dilleriyle kabul edip, sonra tek başlarına kaldıklarında peygamberi de onun getirdiklerini de yalanlayan kimselerden

²⁷⁸ Tablo 73’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Münâfikûn 63/9: “Ey tasdik olmaksızın dilleriyle kabul edenler! Mallarınız ve evlatlarınız sizi beş vakit namazdan ve Cuma namazından alıkoymasın .../... يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ”; Beyyine 98/7: “Şüphesiz, gizlide ve açıkta inanıp salih ameller işleyenler var ya; işte onlar yaratıkların en hayırlısıdır./... هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ”; Mâide 5/5: “إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ”; Mâide 5/5: “... Kim tevhide reddederse ameli kesinlikle boşa gider.../... وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ ...”; Yûsuf 12/106: “Onların çoğu ancak Allah’a şirk koşarak inanırlar./... وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ.”

²⁷⁹ Münâfikûn 63/3: “ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ.”

bahsedilmektedir. Yazarlar âyet hakkındaki bu açıklama ile “أَمَنُوا” kelimesine verdikleri anlamı pekiştirmişlerdir.

2. Yahyâ, kelimenin üçüncü anlamında örnek getirilen Nahl 16/106.²⁸⁰ âyetin Ammâr b. Yâsir hakkında indiğini söyleyerek sebab-i nüzûl bilgisi vermiştir.²⁸¹

3. Kelimenin dördüncü anlamında örnek getirilen Yûsuf 12/106.²⁸² âyette müşrik Arapların inanç yapıları inanç yapıları açıklanmaktadır. Bu anlam için sunulan diğer âyetlerde iman kelimesi geçmese de seçilen âyetler müşriklerin inanç türünü anlattığı için yazarlar tarafından buraya alınmıştır.²⁸³

4. Nisâ 4/151.²⁸⁴ âyet hakkında müelliflerin yaptığı açıklamaya göre Ehl-i kitap, kitapların bir kısmına ve peygamberlerden de kimisine inanır kimisine de inanmaz. Kitaplardan ve peygamberlerden bazılarına inanmaları, tümüne inanmadıkları için, kendilerine asla fayda vermemiştir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Bu minvalde “el-Îmân/الإيمان” kelimesinde Yahyâ’nın kaynak olarak gösterdiği isimler şunlardır:

1. Mücâhid Mâide 5/5. âyetteki “وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ” ifadesinin “kim Allah’ı inkâr ederse”, Mü’min 40/10. âyetteki “الْإِيمَانِ” kelimesinin “Tevhid” anlamına geldiğini söylemiştir.

2. Süfyân es-Sevrî Zuhuf 43/87. âyette müşriklerin inanç biçimlerinden bahsedildiğini söylemiştir.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Îmân/الإيمان” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on dört farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Îmân/الإيمان” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

²⁸⁰ Nahl 16/106: “مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ...”

²⁸¹ Söz konusu âyetin Ammâr b. Yâsir hakkında nazil olduğuna dair rivayetler için bkz. et-Taberî, Cilt: 17, s. 304; el-Vâhidî, Esbâbü’n-Nüzûl, s. 217.

²⁸² Yûsuf 12/106: “وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ.”

²⁸³ Örneğin Zuhuf 43/87: “وَلَيْنِ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ.”

²⁸⁴ Nisâ 4/151: “أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا.”

1. Tasdik olmaksızın dil ile kabul etmek
2. Gizlide ve açıktaki inanmak
3. Tevhid
4. Müşriklerin inanması

BÂÛ/بَاو MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
HÂRÛN	13	4	HAK ETTİLER	KONAKLAMAK	YERLEŞ(TİR)MEK	DÖNMEK
			Bakara 2/90	Yûsuf 12/56	Al-i İmrân 3/121	Mâide 5/29
			Al-i İmrân 3/112	Zümer 39/74	Haşr 59/9	
			Enfâl 8/16	Yûnus 10/93		
YAHYÂ	14	4	HAK ETTİLER	DÖNMEK	YERLEŞ(TİR)MEK	KONAKLAMAK
			Bakara 2/90	Mâide 5/29	Al-i İmrân 3/121	Yûsuf 12/56
			Al-i İmrân 3/112		Haşr 59/9	Zümer 39/74
			Al-i İmrân 3/162			Yûnus 10/93
			Enfâl 8/16			Yûnus 10/87

Tablo 74: “Bâû/بَاو” Maddesi²⁸⁵

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Bâû/بَاو” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Yazarlar “Bâû/بَاو” fiiline aynı anlamları vermiştir. Fakat ikinci ve dördüncü anlam başlıklarının sıralamasında bir farklılık bulunmaktadır. Sıralamadaki bu farklılığın anlam başlıklarının içeriğine etkisi yoktur. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında müelliflerin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği fakat bazı başlıklarda Yahyâ’nın örnek âyet sayısını artırdığı görülmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Yahyâ

²⁸⁵ Tablo 74’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/90: “... Onlar son derece şiddetli bir öfkeyi **hak ettiler** .../... فَبَاءُوا بِغَضَبٍ عَلَى غَضَبٍ ...”; Yûsuf 12/56: “... Dilediği yerde **konaklıyordu** .../... يَتَّبِعُونَ مِنْهَا حَيْثُ يَشَاءُ ...”; Al-i İmrân 3/121: “Hani bir vakit, sen, mü’minleri savaş mevezilerine **yerleştirmek** için erkenden ailenin yanından ayrılmıştın .../... تَبَوَّأَ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ ...”; Mâide 5/29: “Ben, senin, ikimizin günahıyla **dönmeni** istiyorum .../... إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِغْيِي وَإِنِّكَ ...”

“Bâû/باءو” maddesinde kullandığı Yûnus 10/93.²⁸⁶ âyetteki İsrailoğullarının konakladığı yerin Mısır olduğunu söylemiştir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin “Bâû/باءو” fiilinin dördüncü anlamında Yahyâ Yûnus 10/93. âyet hakkında yaptığı yorumun Hasan-ı Basrî’ye ait olduğunu söylemiştir.

Sonuç olarak; müellifler “Bâû/باءو” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on bir farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “Bâû/باءو” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Hak ettiler
2. Konaklamak
3. Yerleş(tir)mek
4. Dönmek

²⁸⁶ Yûnus 10/93: “وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأً صِدْقٍ ...”

Bİ-İZNİLLÂH/بِإِذْنِ اللَّهِ MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	115	2	ALLAH'IN İZNİ OLMADAN	EMİR
			Bakara 2/102	Nisâ 4/64
			Al-i İmrân 3/145	Ra'd 13/38
			Yûnus 10/100	İbrâhîm 14/1
				İbrâhîm 14/25
				İbrâhîm 14/11
				İbrâhîm 14/23
HÂRUN	137	2	ALLAH'IN İZNİ OLMADAN	EMİR
			Bakara 2/102	Nisâ 4/64
			Al-i İmrân 3/145	Ra'd 13/38
			Yûnus 10/100	İbrâhîm 14/1
				İbrâhîm 14/25

Tablo 75: “bi-İznillâh/بِإِذْنِ اللَّهِ” Maddesi²⁸⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “bi-İznillâh/بِإِذْنِ اللَّهِ” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu ifadenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “bi-İznillâh/بِإِذْنِ اللَّهِ” ifadesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak ikinci anlam başlığında Mukâtîl’in kullandığı son iki örneğin Hârûn’un eserinde yer almadığı görülmektedir.²⁸⁸ Hârûn’da daha az âyet bulunması, sonraki dönemde yazılan eserlerin örnek sayısını artıracak beklentisini karşılamamaktadır.

²⁸⁷ Tablo 75’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/102: “... Oysa onlar Allah’ın izni olmadan hiç kimseye zarar veremezlerdi .../... بِإِذْنِ اللَّهِ ...”; Nisâ 4/64: “Biz bütün peygamberleri Allah’ın emri ile kendilerine itaat edilsin diye gönderdik .../... لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ ...”

²⁸⁸ İbrâhîm 14/11: “... وَمَا كَانَ لَنَا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَع ...” ve İbrâhîm 14/23: “... وَأَدْخِلِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ ...”
 “تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ

Sonuç olarak; yazarlar “bi-İznillâh/بِإِذْنِ اللَّهِ” ifadesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dokuz farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “bi-İznillâh/بِإِذْنِ اللَّهِ” ifadesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Allah'ın izni olmadan
2. Emir

el-BE'S/البأس MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	122	3	AZAP	FAKİRLİK	SAVAŞ
			Mü'min 40/84	Bakara 2/177	Nisâ 4/84
			Enbiyâ 21/12	En'âm 6/42	Bakara 2/177
			Mü'min 40/29		Haşr 59/14
HÂRUN	145	3	AZAP	FAKİRLİK	SAVAŞ
			Mü'min 40/84	Bakara 2/177	Nisâ 4/84
			Enbiyâ 21/12	En'âm 6/42	Neml 27/33
			Mü'min 40/29	A'râf 7/94	Bakara 2/177
					Haşr 59/14

Tablo 76: “el-Be's/البأس” Maddesi²⁸⁹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Be's/البأس” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn'un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ'nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur'ân'da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “el-Be's/البأس” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Fakat ikinci ve üçüncü anlamlarda Hârûn'un örnek âyet sayısını artırdığı görülmektedir. Hârûn'un hem kendisinden önceki birikimi kullanması hem de bunlara ilavede bulunarak örnek sayısını artırması vücûh ve nezâir ilminin kümülatif olarak ilerlediğinin ve müelliflerin yalnızca birbirinin aktarıcısı olmayıp eserlerine kendi görüşlerini de eklediğinin bir göstergesidir.

²⁸⁹ Tablo 76'da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Mü'min 40/84: “*Azabımızı gördüklerinde ‘Tek olan Allah’a inandık.’ demişlerdi .../... فَلَمَّا رَأَوْا بُاسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَخَدَعُوا*”; Bakara 2/177: “*... Fakirlikte sabredenler .../... عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكْفِيَ بَأْسَ الَّذِينَ .../... وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ كَفَرُوا*”

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Mukâtîl ve Hârûn “el-Be’s/البأس” maddesinde kullandıkları Haşr 59/14.²⁹⁰ âyetin, münafıklar ve Yahudiler arasındaki savaşın şiddetli olacağını haber verdiğini söyleyerek tefsir yapmışlardır.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Be’s/البأس” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Be’s/البأس” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Azap
2. Fakirlik
3. Savaş

el-BÂTİL/الباطل MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA Sİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	136	4	YALAN	BOŞA ÇIKARMAK	ASLI ASTARI OLMAYAN ŞİRK	ZULÜM
			Mü'min 40/78	Bakara 2/264	İsrâ 17/81	Bakara 2/188
			Ankebût 29/48	Muhammed 47/33	Ankebût 29/52	Nisâ 4/29 نظيرها
			Fussilet 41/42		Nahl 16/72	
HÂRUN	159	4	YALAN	BOŞA ÇIKARMAK	ASLI ASTARI OLMAYAN ŞİRK	ZULÜM
			Mü'min 40/78	Bakara 2/264	İsrâ 17/81	Bakara 2/188
			Câsiye 45/27	Muhammed 47/33	Ankebût 29/52	Nisâ 4/29 نظيرها
			Ankebût 29/48		Nahl 16/72	
			Fussilet 41/42			
YAHYÂ	82	4	YALAN	BOŞA ÇIKARMAK	ASLI ASTARI OLMAYAN ŞİRK	ZULÜM
			Mü'min 40/78	Bakara 2/264	İsrâ 17/81	Bakara 2/188
			Câsiye 45/27	Muhammed 47/33	Ankebût 29/52	Nisâ 4/29
			Ankebût 29/48		Nahl 16/72	
			Fussilet 41/42			

Tablo 77: “el-Bâtıl/الباطل” Maddesi²⁹¹

²⁹⁰ Haşr 59/14: “لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرَى مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسِبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ.”

²⁹¹ Tablo 77’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Mü’min 40/78: “... İşte o zaman **yalanlayanlar** zarar ederler./... وَخَيْرَ هَٰؤُلَاءِ الْمُنَاطِلُونَ.”; Bakara 2/264: “Ey iman edenler! Başa kakarak ve eziyet ederek amellerinizi **boşa çıkarmayın** .../... وَتُطْلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى ...”; Ankebût 29/52: “... **Aslı astarı olmayan şirke** inananlar ve Allah’ı inkar edenler, işte onlar zarar edenlerdir./... هُمُ الْخَاسِرُونَ.”; “... وَالَّذِينَ آمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ.”; Bakara 2/188: “Aranızda mallarınızı **zulüm** ile yemeyin .../... وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ ...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Bâtıl/الباطل” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “el-Bâtıl/الباطل” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Müellifler, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Bâtıl/الباطل” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Mü’min 40/78.²⁹² âyetteki “yalanlayanlar/الْمُبْطِلُونَ” kelimesini Mukâtil “öldükten sonra dirilmeyi yalanlayanlar”, Hârûn ve Yahyâ “azabı yalanlayanlar” olarak açıklamıştır.
2. Câsiye 45/27.²⁹³ âyetteki “yalanlayanlar/الْمُبْطِلُونَ” kelimesini Hârûn ve Yahyâ “öldükten sonra dirilmeyi yalanlayanlar” olarak açıklamıştır.
3. Ankebût 29/48.²⁹⁴ âyetin Yahudiler hakkında nâzil olmuştur.
4. Fussilet 41/42.²⁹⁵ âyet, “Kur’ân kendinden önceki kitaplar tarafından yalanlanmadığı gibi kendinden sonra onu yalanlayacak bir kitap da gelmeyecektir” anlamına gelmektedir.
5. İsrâ 17/81.²⁹⁶ âyet hakkında yazarlar “şirkin yerde kökü, gökte dalı yoktur. Bu yüzden Allah, şirk yok olmaya mahkumdur diye buyurmuştur.” diyerek tefsir yapmışlardır.

²⁹² Mü’min 40/78: “... فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ فُضِّي بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ.”

²⁹³ Câsiye 45/27: “وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُحْسِرُ الْمُبْطِلُونَ.”

²⁹⁴ Ankebût 29/48: “وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخْطُّهُ يَمِينِكَ إِذَا لَا زَنَابَ الْمُبْطِلُونَ.”

²⁹⁵ Fussilet 41/42: “لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ.”

²⁹⁶ İsrâ 17/81: “وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا.”

Sonuç olarak; yazarlar “el-Bâtıl/الباطل” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on bir farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Bâtıl/الباطل” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Yalan
2. Boşa çıkarmak
3. Aslı astarı olmayan şirk
4. Zulüm

el-BİRR/البر MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	164	3	AKRABALIK BAĞINI GÖZETMEK	İTAAT	TAKVA
			Bakara 2/224	Mâide 5/2	Al-i İmrân 3/92
			Mümtehine 60/8	نظيرها (Mâide)	Bakara 2/177
				Meryem 19/14	Bakara 2/44
				Meryem 19/32	
				Mücâdele 58/9	
				Mutaffifin 83/18	
HÂRUN	187	3	AKRABALIK BAĞINI GÖZETMEK	TAKVA	İTAAT
			Bakara 2/224	Al-i İmrân 3/92	Mâide 5/2
			Mümtehine 60/8	Bakara 2/177	Meryem 19/14
				Bakara 2/44	

Tablo 78: “el-Birr/البر” Maddesi²⁹⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Birr/البر” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “el-Birr/البر” kelimesine aynı anlamları vermiştir. Fakat iki eserde kelimenin ikinci ve üçüncü anlamlarının sıralaması farklıdır. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarların çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir.

²⁹⁷ Tablo 78’de yer alan âyetelrden bazıları şunlardır: Bakara 2/224: “Allah’a ettiğiniz yeminlerinizi, akrabalık bağına gözetmemeye bahane etmeyiniz .../... تَبَرُّوا أَن تَبَرُّوا”; Mâide 5/2: “... İtaat ve takvada birbirinize yardımcı olun .../... وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى ...”; Al-i İmrân 3/92: “Hoşlandığınız şeylerden harcamadıkça takvaya erişemezsiniz .../... لَّنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا حُبِّبْتُمْ

Ancak kelimenin “İtaat” anlamında Mukâtil’in örnek getirdiği bazı âyetler Hârûn’un eserinde bulunmamaktadır.²⁹⁸ Ayrıca Mukâtil’in kelimenin ikinci anlamında “نظيرها” diyerek işaret Mâide Sûresi’nde ele alınan kelimeye dair bir âyet bulunmamaktadır.

Ele aldığımız eserlerin vücûh ve nezâir ilminin erken dönemlerine ait olması sebebiyle bu eserlerin bazı yerlerinde eksikler, okunamayan ya da silinmiş kısımlar bulunmaktadır. Muhakkikler orijinal metindeki eksik kısımları diğer eserlerle kıyaslayarak tamamlamıştır. Muhakkiklerin bu müdahalesi, vücûh ve nezâir ilminin kümülatif şekilde ilerlediğinin, bu alana dair eserlerin birbirinin aktarıcısı ve devamı niteliğinde olduğunun bir göstergesidir. Bu durumun bir örneği “el-Birr/البر” kelimesinde karşımıza çıkmaktadır. Hârûn b. Mûsâ’nın eserindeki dipnota göre kelimenin üçüncü anlamındaki eksik kısım muhakkik tarafından Mukâtil’in eserinden tamamlanmıştır.²⁹⁹

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “el-Birr/البر” maddesinde kullandıkları Bakara 2/44.³⁰⁰ âyetteki “بِالْبِرِّ” kelimesinin “takva” anlamına geldiğini söylemiş ve takvayı da Hz. Muhammed’e tâbi olmak suretiyle Allah’a itaat etmek şeklinde açıklamışlardır.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Birr/البر” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Birr/البر” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Akrabalık bağını gözetmek
2. İtaat
3. Takva

²⁹⁸ Örneğin Meryem 19/32: “وَبِرًّا بِالَّذِي لَمْ يَجْعَلْ لِي جَبَارًا شَقِيًّا.”

²⁹⁹ Hârûn, s. 248.

³⁰⁰ Bakara 2/44: “أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ.”

BURHÂN/برهان MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	168	2	DELİL	İŞARET
			Enbiyâ 21/24	Kasas 28/32
			Neml 27/64	Yûsuf 12/24
HÂRUN	191	2	DELİL	İŞARET
			Enbiyâ 21/24	Kasas 28/32
				Yûsuf 12/24

Tablo 79: “Burhân/برهان” Maddesi³⁰¹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Burhân/برهان” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “Burhân/برهان” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Sonuç olarak; yazarlar “Burhân/برهان” kelimesinin anlamlarına dair dört farklı âyeti örnek getirmiştir. Müelliflerin “Burhân/برهان” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Delil
2. İşaret

³⁰¹ Tablo 79’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Enbiyâ 21/24: “... **Delilinizi** getirin .../... هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ ...”; Kasas 28/32: “... **İşte bunlar Rabbinden sana iki işarettir** .../... فَذَٰلِكَ بُرْهَانُ رَبِّكَ ...”

el-BASAR/البصر MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	95	3	KALP İLE GÖRMEK	GÖZLERLE GÖRMEK	DELİL SAHİBİ OLMAK
			Yûnus 10/43	İnsân 76/2	Tâhâ 20/125
			Fâtır 35/19	Yûsuf 12/96	
			A'râf 7/198	Kâf 50/22	
HÂRUN	118	3	KALP İLE GÖRMEK	GÖZLERLE GÖRMEK	DELİL SAHİBİ OLMAK
			Yûnus 10/43	İnsân 76/2	Tâhâ 20/125
			Fâtır 35/19	Yûsuf 12/96	
			A'râf 7/198	Kâf 50/22	

Tablo 80: “el-Basar/البصر” Maddesi³⁰²

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Basar/البصر” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Ancak bu madde, Mukâtîl’in eserinde “el-Basar/البصر”, Hârûn’un eserinde “el-Basîr/البصير” olarak farklı kalıplarda geçmektedir. Fakat maddenin içeriğinde eserler arasında bir farklılık yoktur. Mukâtîl ve Hârûn bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Yazarlar “el-Basar/البصر” kelimesini anlamlandırırken ilk iki anlam başlığında bu kelimenin “görmek” anlamını korumuş yalnızca neyle görüldüğünü açıklamışlardır. Dolayısıyla burada tam olarak bir anlam farklılığından bahsetmek mümkün değildir.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Basar/البصر” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Basar/البصر” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Kalp ile görmek
2. Gözlerle görmek
3. Delil sahibi olmak

³⁰² Tablo 80’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Yûnus 10/43: “Onlardan sana bakanlar da vardır. Eğer kalpleriyle görmüyorlarsa o körlere sen mi yol göstereceksin?/... وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْغَمَىٰ وَلَوْ كَانُوا لَا...”; İnsân 76/2: “... Ona ıstıme ve göz ile görme kabiliyeti verdik./... فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا...”; Tâhâ 20/125: “... Oysa ben delil sahibiydim./... وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا...”

el-BATŞ/البطش MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	181	2	CEZA-CEZALANDIRMA	KUVVET
			Kamer 54/36	Kâf 50/36
			Duhân 44/16	Zuhruf 43/8
			Burûc 85/12	
HÂRUN	204	2	CEZALANDIRMAMIZ	KUVVET
			Kamer 54/36	Kâf 50/36
			Duhân 44/16	Zuhruf 43/8
			Burûc 85/12	

Tablo 81: “el-Batş/البطش” Maddesi³⁰³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Batş/البطش” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-Batş/البطش” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yalnızca Mukâtil, kelimenin ilk anlamını “العقوبة”, Hârûn ise “عقوبتنا” olarak kabul etmektedir. Ancak bu söylem farkının anlam üzerinde bir tesiri yoktur.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Batş/البطش” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair beş farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Batş/البطش” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Ceza/Cezalandırma
2. Kuvvet

³⁰³ Tablo 81’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Kamer 54/36: “*Kuşkusuz onları cezalandırmamıza karşı uyarmıştık .../... وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا*”; Kâf 50/36: “*Onlardan önce de nice nesilleri helâk etmiştik. Onlar bunlardan daha kuvvetliyidiler .../... وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا*”

BA'L/بعل MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
YAHYÂ	91	2	HERHANGİ BİR RAB	KOCA
			Sâffât 37/125	Bakara 2/228
				Hûd 11/72
				Nûr 24/31

Tablo 82: “Ba’l/بعل” Maddesi³⁰⁴

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Ba’l/بعل” ele aldığımız eserler arasında yalnızca Yahyâ’nın eserinde geçmektedir. Yahyâ “Ba’l/بعل” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş bu anlamlara dair dört farklı âyeti örnek getirmiştir. Yahyâ’nın “Ba’l/بعل” kelimesine verdiği anlamlar şunlardır:

1. Herhangi bir Rab
2. Koca

el-BAĞY/البغي MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	170	4	ZULÜM	İSYAN	KISKANÇLIK	ZİNÂ
			A'râf 7/33	Yûnus 10/23	Bakara 2/90	Meryem 19/28
			Nahl 16/90		Şûrâ 42/14	Nûr 24/33
			Şûrâ 42/39			
HÂRUN	193	3	ZULÜM	İSYAN	KISKANÇLIK	
			A'râf 7/33	Yûnus 10/23	Şûrâ 42/14	
			Şûrâ 42/39			

Tablo 83: “el-Bağy/البغي” Maddesi³⁰⁵

³⁰⁴ Tablo 82’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Sâffât 37/125: “Yaratıcıların en güzelini bırakıp da **herhangi bir Rabbe** mi tapıyorsunuz?/وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ...”; Bakara 2/228: “... **Kocaları** onları geri almaya daha çok hak sahibidirler .../... وَبُعُولَتُهُمْ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ ...”

³⁰⁵ Tablo 83’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: A'râf 7/33: “... **Günahı ve zulmü** .../... وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ ...”; Yûnus 10/23: “Onları kurtardığımızda bir de bakarsınız ki yeryüzünde **isyana** kalkışırlar. Ey insanlar, kuşkusuz sizin **isyanınız** sadece kendi aleyhinizedir .../... فَلَمَّا أَتَيْنَاهُمْ إِذَا هُمْ يَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ...”; Şûrâ 42/14: “Kendilerine ilim geldikten sonra ihtilafa düşmeleri, aralarındaki **kıskançlıktan** dolaydır .../... وَمَا كَانَتْ أُمَّتٌ... Annen de **zinâkâr** değildi./... وَمَا كَانَتْ أُمَّتٌ... بَغْيًا ...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Bağy/البغي” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mukâtil “el-Bağy/البغي” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylerken Hârûn bu kelimeye üç farklı anlam vermiştir. Mukâtil’in eserinde kelimenin dördüncü anlamı olarak yer alan “Zinâ” ve burada örnek getirilen Meryem 19/28. ve Nûr 24/33. âyetler Hârûn’un eserinde yer almamaktadır. Bunun dışında yazarlar arasında kelimeye verilen anlamlar açısından başka bir fark bulunmamaktadır. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarların çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir.

Sonuç olarak; müellifler “el-Bağy/البغي” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair sekiz farklı âyeti örnek getirmiştir. Müelliflerin “el-Bağy/البغي” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Zulüm
2. İsyan
3. Kıskançlık
4. Zinâ

TE'VİL/تأويل MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	26	5	MUHAMMED VE ÜMMETİNİN HÜKÜMRANLIĞININ SONU	ALLAH'IN KUR'ÂN'DA HAYIR VE ŞERDEN VADETTİKLERİNİN KİYAMET GÜNÜNDE AKİBETİ	RÜYA TABİRİ	GERÇEKLEŞMEK	TÜRLER
			Al-i İmrân 3/7	A'râf 7/53	Yûsuf 12/6	Yûsuf 12/100	Yûsuf 12/37
				Yûnus 10/39	Yûsuf 12/21		
					Yûsuf 12/101		
HÂRÛN	49	5	ALLAH'IN KUR'ÂN'DA HAYIR VE ŞERDEN VADETTİKLERİNİN KİYAMET GÜNÜNDE AKİBETİ	MUHAMMED VE ÜMMETİNİN HÜKÜMRANLIĞININ SONU	RÜYA TABİRİ	GERÇEKLEŞMEK	TÜRLER
			A'râf 7/53	Al-i İmrân 3/7	Yûsuf 12/6	Yûsuf 12/100	Yûsuf 12/37
			Yûnus 10/39		Yûsuf 12/36		
					Yûsuf 12/45		
					Yûsuf 12/101		

Tablo 84: “Te’vîl/تأويل” Maddesi³⁰⁶

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Te’vîl/تأويل” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Ancak bu madde, Mukâtîl’in eserinde “Te’vîl/تأويل”, Hârûn’un eserinde “Te’vîlehu/تأويله” olarak farklı kalıplarda geçmektedir. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “Te’vîl/تأويل” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Fakat iki eserde birinci ve ikinci anlamların sıralaması farklıdır.

Ele aldığımız eserlerin vücûh ve nezâir ilminin erken dönemlerine ait olması sebebiyle bu eserlerin bazı yerlerinde eksikler, okunamayan ya da silinmiş kısımlar bulunmaktadır. Muhakkikler orijinal metindeki eksik kısımları diğer eserlerle kıyaslayarak tamamlamıştır. Muhakkiklerin bu müdahalesi, vücûh ve nezâir ilminin kümülatif şekilde ilerlediğinin, bu alana dair eserlerin birbirinin aktarıcısı ve devamı niteliğinde olduğunun bir göstergesidir. Bu durumun bir örneği “Te’vîl/تأويل” kelimesinde

³⁰⁶ Tablo 84’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Al-i İmrân 3/7: “... **Muhammed ve ümmetinin hükümranlılığının ne zaman sona ereceğini Allah’tan başka kimse bilemez** .../... **إِلَّا اللَّهُ** ...”; A’râf 7/53: “Onlar, **Allah’ın Kur’ân’da hayır ve şerden vadettiklerinin kıyamet günündeki akıbetlerinden başka bir şey beklemiyorlar** .../... **هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ** ...”; Yûsuf 12/6: “Böylece Rabbin seni seçip sana **rüyaların tabirini öğretecek** .../... **وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ** ...”; Yûsuf 12/100: “... **Ey babacığım! İşte bu rüyamın gerçekleşmesidir** .../... **يَا أَبَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ** ...”; Yûsuf 12/37: “... **Yiyeceğiniz yemek gelmeden önce ben size o yemeğin türünü söylerim** .../... **لَا يَأْتِيَكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِ إِلَّا نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ** ...”

karşımıza çıkmaktadır. Hârûn b. Mûsâ'nın eserindeki dipnota göre kelimenin ikinci anlamı muhakkik tarafından Mukâtil'in eserinden tamamlanmıştır.³⁰⁷

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Mukâtil, “Te'vîl/تأويل” maddesinde kullandıkları Al-i İmrân 3/7.³⁰⁸ âyetin, cümme hesabı ile Hz. Muhammed'in ve onun ümmetinin hükümlerlik süresinin ne zaman sona ereceğini ve hükümlerliğin ne zaman kendilerine döneceğini öğrenmek isteyen Yahudiler hakkında indiğini söylemiştir. Âyetteki “O'nun tevilini yalnızca Allah bilir/ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ” ifadesi Hz. Muhammed ve ümmetinin hükümlerliğinin süresini, onların kıyamete kadar egemen olacağını ve hükümlerliğin Yahudilere dönmeyeceğini yalnızca Allah bilir anlamına gelmektedir.³⁰⁹

Sonuç olarak; yazarlar “Te'vîl/تأويل” kelimesinin Kur'ân'da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dokuz farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “Te'vîl/تأويل” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Muhammed ve ümmetinin hükümlerliğinin sonu
2. Allah'ın Kur'ân'da hayır ve şerden vadettiklerinin kıyamet gününde akıbeti
3. Rüya tabiri
4. Gerçekleşmek
5. Türler

³⁰⁷ Hârûn, s.117.

³⁰⁸ Al-i İmrân 3/7: “... فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ...”

³⁰⁹ Her ne kadar Mukâtil'in bu yorumu, Al-i İmrân 3/7. âyetin Kur'ân'ın müteşâbih âyetleriyle ilgili olduğu genel kanısıyla uyumuyor gibi gözüke de âyetin sebep-i nüzulüyle ilgili benzer rivayetler bulunmaktadır. Ayrıca bu âyetin Nisâ 4/71. âyette geçen İsâ'nın Allah'ın kelimesi ve O'ndan bir ruh olduğuna dair ifadeleri tevil eden Hristiyanlar hakkında nâzil olduğu da söylenmiştir. Bkz. et-Taberî, Cilt: 6, ss. 186-187; el-Vâhidî, Esbâbü'n-Nüzûl, s. 79; M. Fatih Kesler, “Al-i İmran Sûresi 7. Âyet Meâlini Yeniden Okumak”, **Diyanet İlmî Dergi**, Cilt: 49, Sayı: 4, 2013, ss. 134-135.

Sonuç olarak; yazarlar “et-Teskîn/التسكين” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “et-Teskîn/التسكين” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Denge
2. Yerleştirmek
3. Rahatlamak
4. Huzur

et-TASRÎF/التصريف MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA Sİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	173	5	ENGELLEMEK	ÇEŞİTLENDİRMEK	PAYLAŞTIRMAK	YÖNELTMEK	SAPMAK
			Furkân 25/65	İsrâ 17/89	Furkân 25/50	Ahkâf 46/29	Mü'min 40/69
			Yûsuf 12/24	Bakara 2/164			
			A'râf 7/146	منها (Câsiye 45/5)			
HÂRÛN	196	5	DEF ETMEK	ÇEŞİTLENDİRMEK	PAYLAŞTIRMAK	YÖNELTMEK	SAPMAK
			Furkân 25/65	İsrâ 17/89	Furkân 25/50	Ahkâf 46/29	Mü'min 40/69
			Yûsuf 12/24	Bakara 2/164			
			A'râf 7/146	منها (Câsiye 45/5)			

Tablo 86: “et-Tasrîf/التصريف” Maddesi³¹³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “et-Tasrîf/التصريف” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “et-Tasrîf/التصريف” kelimesine çoğunlukla aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak kelimenin ilk anlamını Mukâtil’in “الرفع/Kaldırmak”, Hârûn ise “الدفع/Def Etmek” olarak kabul etmektedir. Yine de bu anlama örnek getirilen âyetler ve yapılan açıklamalar birbirinin aynısıdır. Hatta Mukâtil bu anlamın son örneğinde, tıpkı Hârûn gibi, âyeti def etmek

³¹³ Tablo 86’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Furkân 25/65: “... Rabbimiz bizden cehennem azabını engelle/def et .../... رَّبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ ...”; İsrâ 17/89: “Biz Kur’ân’da insanlara her türlü örnekten çeşitler sunduk .../... وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ...”; Furkân 25/50: “Andolsun ki onu, onların arasında paylaştırdık .../... وَإِذْ صَرَّفْنَا إِلَيْكَ نَعْرًا مِنْ .../... وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ ...”; Ahkâf 46/29: “Cinlerden bir grubu sana yönelttiğimizi hatırla .../... أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَصْرِفُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنْ يُصْرِفُونِ”

kelimesiyle açıklamıştır. Bu durum iki kelimenin şeklinin birbirine benzemesinden ötürü bir yazım hatası olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “et-Tasrîf/التصريف” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Bakara 2/164.³¹⁴ âyetteki “وَتَصْرِيفِ الرِّيحِ” ifadesi hakkında rüzgarların rahmet ve azap arasında çeşitlendiğini belirtmişlerdir.
2. Furkân 25/50.³¹⁵ âyetteki “وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا فَأَتَى أَكْثَرَ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا.” ifadesi ile yağmurun bazen bir bölgeye bazen diğer bölgeye yağdırmak suretiyle yaratılanlar arasında paylaştırılmasının kastedilmektedir.
3. Mü'min 40/69.³¹⁶ âyetteki “يُضْرَفُونَ” fiili “sapmak” anlamına gelmektedir ve burada “imandan sapmak” kastedilmektedir.

Sonuç olarak; yazarlar “et-Tasrîf/التصريف” kelimesinin Kur'ân'da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dokuz farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “et-Tasrîf/التصريف” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Engellemek/Defetmek
2. Çeşitlendirmek
3. Paylaştırmak
4. Yöneltmek
5. Sapmak

³¹⁴ Bakara 2/164: “... وَتَصْرِيفِ الرِّيحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ.”

³¹⁵ Furkân 25/50: “وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا فَأَتَى أَكْثَرَ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا.”

³¹⁶ Mü'min 40/69: “أَمْ تَرَى إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنْ يُضْرَفُونَ.”

et-TEFRÎT VE el-FART/التفريط والفراط MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
YAHYÂ	97	3	TESLİM EDİLMEK	EKSİK VE KUSURLU YAPMAK	ACELE
			Nahl 16/62	Kehf 18/28	Tâhâ 20/45
				Zümer 39/56	

Tablo 87: “et-Tefrît ve el-Fart/التفريط والفراط” Maddesi³¹⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “et-Tefrît ve el-Fart/التفريط والفراط” maddesi ele aldığımız eserler arasında yalnızca Yahyâ’nın eserinde geçmektedir. Yahyâ “et-Tefrît ve el-Fart/التفريط والفراط” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dört farklı âyeti örnek getirmiştir. Yahyâ’nın “et-Tefrît ve el-Fart/التفريط والفراط” kelimesine verdiği anlamlar şunlardır:

1. Teslim edilmek
2. Eksik ve kusurlu yapmak
3. Acele

³¹⁷ Tablo 87’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nahl 16/62: “... Onlar oraya hemen **teslim edileceklerdir**./... وَأَعْمَ مُفْرَطُونَ.”; Kehf 18/28: “... **İşini eksik yapan**./... وَأَمَّا أَفْرُطٌ فَرُطًا.”; Tâhâ 20/45: “Dediler ki: Ey Rabbimiz! Bize **acele ettirmesinden** ya da bizi azdırmasından korkuyoruz./... قَالَ رَبَّنَا إِنَّا نَخَافُ أَنْ يُفْرَطَ عَلَيْنَا أَوْ أَنْ يَطْلُعَ

et-TAFSÎL/التفصيل MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	123	2	AÇIKLAMAK	AYRI
			Yûsuf 12/111	A'râf 7/133
			A'râf 7/145	Yûsuf 12/94
			A'râf 7/52	Mürselât 77/13
			Hûd 11/1	Nebe 78/17
			Fussilet 41/3	Duhân 44/40
			İsrâ 17/12	
			En'âm 6/114	
HÂRUN	146	2	AÇIKLAMAK	AYRI
			Yûsuf 12/111	A'râf 7/133
			A'râf 7/145	Yûsuf 12/94
			A'râf 7/52	Mürselât 77/13
			Hûd 11/1	Nebe 78/17
			İsrâ 17/12	Duhân 44/40
			En'âm 6/114	

Tablo 88: “et-Tafsîl/التفصيل” Maddesi³¹⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “et-Tafsîl/التفصيل” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “et-Tafsîl/التفصيل” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yalnızca kelimenin birinci anlamında Mukâtîl’in örnek getirdiği Fussilet 41/3.³¹⁹ âyet Hârûn’un eserinde bulunmamaktadır.

Müellifler, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin

³¹⁸ Tablo 88’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Yûsuf 12/111: “... Her şeyin açıklamasıdır .../... وَتَفْصِيلٌ ... كُلِّ شَيْءٍ”; A'râf 7/133: “... *Ayrı ayrı* âyetler .../... أَيَّاتٍ مُّفَصَّلَاتٍ ...”

³¹⁹ Fussilet 41/3: “كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ.”

Mukâtil “et-Tafsîl/التفصيل” maddesinde kullandıkları A’râf 7/133.³²⁰ âyette zikredilen su baskınları, çekirgeler, haşereler, kurbağalar ve kan gibi mucizeler arasında birer ay olduğunu söylemiştir. Bu açıklama Hârûn’un eserinde yer almamaktadır.

Sonuç olarak; yazarlar “et-Tafsîl/التفصيل” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on iki farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “et-Tafsîl/التفصيل” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Açıklamak
2. Ayır

et-TELAKKÎ/التلقي MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	176	2	ONA VERİLMEZ	İNMEK
			Kasas 28/80	Kamer 54/25
			مثليها (Fussilet 41/35)	Mü’min 40/15
			Neml 27/6	
HÂRUN	199	2	ONA VERİLMEZ	İNMEK
			Kasas 28/80	Kamer 54/25
			مثليها (Fussilet 41/35)	Mü’min 40/15
			Neml 27/6	

Tablo 89: “et-Telakkî/التلقي” Maddesi³²¹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “et-Telakkî/التلقي” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “et-Telakkî/التلقي” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin

³²⁰ A’râf 7/133: “فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالْدَّمَ آيَاتٍ مُّفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ.”

³²¹ Tablo 89’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Kasas 28/80: “... O sabredenlerden başkasına verilmmez./... وَلَا يُلْقَاهَا إِلَّا الصَّابِرُونَ.”; Kamer 54/25: “Vahiy içimizden sadece ona mı indirildi? .../... أُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا”

aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “et-Telakkî/التلقي” kelimesinin anlamlarına dair beş farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “et-Telakkî/التلقي” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Ona verilmez
2. İnnek

et-TEVEFFİ/التوفي MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SIRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	137	3	İNSANIN EŞYAYI ALGILAYAN VE RÜYA GÖREN ZİHNİNİN ÇEKİLİP ALINMASI	GÖĞE ÇEKME	CANLARIN ALINMASI
			En'âm 6/60	Mâide 5/117	Mü'min 40/77
			Zümer 39/42	Al-i İmrân 3/55	Secde 32/11
					Nahl 16/32
					Nahl 16/28
HÂRUN	160	3	İNSANIN EŞYAYI ALGILAYAN VE RÜYA GÖREN ZİHNİNİN ÇEKİLİP ALINMASI	GÖĞE ÇEKME	CANLARIN ALINMASI
			En'âm 6/60	Mâide 5/117	Mü'min 40/77
			Zümer 39/42	Al-i İmrân 3/55	Secde 32/11
					Nahl 16/32
					Nahl 16/28
YAHYÂ	83	3	İNSANIN EŞYAYI ALGILAYAN VE RÜYA GÖREN ZİHNİNİN ÇEKİLİP ALINMASI	GÖĞE ÇEKME	CANLARIN ALINMASI
			En'âm 6/60	Mâide 5/117	Mü'min 40/77
			Zümer 39/42	Al-i İmrân 3/55	Secde 32/11
					Nahl 16/32
					Nahl 16/28

Tablo 90: “et-Teveffî/التوفي” Maddesi³²²

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “et-Teveffî/التوفي” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç

³²² Tablo 90’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: En’âm 6/60: “O, geceleyin *zihnini* çekip alır.../... وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ”; Al-i İmrân 3/55: “... Ey İsa! Seni *göğ*e çekeceğim .../... مُتَوَفِّكَ”; Mü’min 40/77: “... Vaad ettiğimiz şeylerin bir kısmını sana göstersek veya senin *canını* alsak da sonunda onlar bize döndürüleceklerdir./... فَإِنَّمَا تُرْيِيكُ بَعْضَ الَّذِي نَعْدُهُمْ أَوْ نتَوَفِّيكَ فَأَلَيْنَا يُرْجَعُونَ.”

farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirlerdir. Her üç yazar da “et-Teveffî/التوفي” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “et-Teveffî/التوفي” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Kelimenin birinci anlamında müfessirler; rüya görmek, uykuda ölmek, uyku halindeyken insan zihni, ruhu ve bedeninin durumları gibi konular hakkında açıklamalar yapmıştır. Örneğin En’âm 6/60.³²³ âyette bahsedilen geceleyin zihnin çekilip alınması durumu “Yani geceleyin sizi öldürür. Bunun sonucunda eşyayı algılayan zihin, nefislerden çekilip alınır. Oraya ruhu ve hayatı bırakır. Böylelikle o, kendisinde bulunan ruh ile sağa sola dönerken, kendisinden alınan zihin ile de rüya görür.” şeklinde açıklanmıştır.

2. Hârûn ve Yahyâ Mâide 5/117.³²⁴ âyetin ardından Hristiyanların, İsa öldükten sonra değil göğe çekildikten sonra Hristiyan olduklarını söylemiştir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Mukâtil, Al-i İmrân 3/55.³²⁵ âyetteki “مُتَوَفِّيكَ” ifadesini “canını alıp göğe yükseltmek” şeklinde açıklayan kişinin Hasan-ı Basrî olduğunu söyleyerek kaynak göstermiştir.

Sonuç olarak; yazarlar “et-Teveffî/التوفي” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair sekiz farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “et-Teveffî/التوفي” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. İnsanın eşyayı algılayan ve rüya gören zihninin çekilip alınması
2. Göğe çekme

³²³ En’âm 6/60: “وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقَاسَى أَجَلٌ مُّسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ.”

³²⁴ Mâide 5/117: “فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ.”

³²⁵ Al-i İmrân 3/55: “... إِيَّيْ مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ...”

3. Canların alınması

TEVELLÂ/تَوَلَّى MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	48	4	GİTMEK	REDDETMEK		YENİLGİ
			Kasas 28/24	Mâide 5/49		Enfâl 8/15-16
			Neml 27/28	Nisâ 4/80		Ahzâb 33/15
			Tevbe 9/92	Yûnus 10/72		Tevbe 9/125
				Zâriyât 51/54		
HÂRÛN	71	4	GİTMEK	REDDETMEK	YÜZ ÇEVİRMEK	YENİLGİ
			Kasas 28/24	Mâide 5/49	Nûr 24/54	Enfâl 8/15-16
			Neml 27/28	Nisâ 4/89	Nisâ 4/80	Ahzâb 33/15
			Tevbe 9/92		Yûnus 10/72	Tevbe 9/125
					Zâriyât 51/54	

Tablo 91: “Tevellâ/تَوَلَّى” Maddesi³²⁶

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Tevellâ/تَوَلَّى” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Ancak Mukâtil’in eserinde kelimenin üçüncü anlamıyla alakalı bir açıklama yoktur. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarlar arasında bazı farkların olduğu görülmektedir. Mukâtil’in “Reddetmek” anlamında örnek getirdiği Nisâ 4/80.³²⁷, Yûnus 10/72.³²⁸ ve Zâriyât 51/54.³²⁹ âyetleri Hârûn kelimenin “Yüz çevirmek” anlamında kullanmıştır. Bu durum müfessirlerin aynı âyetlere farklı anlam verebildiklerini göstermektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat

³²⁶ Tablo 91’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Kasas 28/24: “... Sonra bir gölgeye **gitti** .../... ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى ...”; Mâide 5/49: “... Allah’ın sana indirdiklerinin bir kısmında seni yanıltmalarına karşı dikkatli ol. Eğer **reddederlerse** .../... فَإِنْ تَوَلَّوْا ...”; Nûr 24/54: “De ki ‘Allah’a itaat edin. Peygamber’e de itaat edin. Eğer **yüz çevirirseniz** .../... فَإِنْ تَوَلَّوْا ...”; Enfâl 8/15: “... **İnkâr edenlerin ordusuyla karşılaştığınız zaman yenilgiye uğramayın.** .../... فَإِنْ تَوَلَّوْا ...”

³²⁷ Nisâ 4/80: “مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ خَفِيفًا.”

³²⁸ Yûnus 10/72: “فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجَرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ ...”

³²⁹ Zâriyât 51/54: “فَقَوْلٌ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٌ.”

farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “Tevellâ/تولى” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Mâide 5/49.³³⁰ âyetteki “تَوَلَّوْا” fiili “reddetmek” anlamına gelmektedir ve bu âyette Allah'ın hükmüne rıza göstermeyi reddetmekten bahsedilmektedir.

2. Enfâl 8/15-16.³³¹ âyetler Bedir Savaşı'yla ilgilidir.

Sonuç olarak; yazarlar “Tevellâ/تولى” kelimesinin Kur'an'da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on dört farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “Tevellâ/تولى” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Gitmek
2. Reddetmek
3. Yüz çevirmek
4. Yenilgi

el-CEBBÂR/الجبار MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA Sİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	57	4	ASLA YENİLMEYEN-ALLAH	HAKSIZ YERE ÖLDÜREN	ALLAH'A İBADET KONUSUNDA BÜYÜKLENEN	İRİ YARI VE KUVVETLİ
			Haşr 59/23	Şuarâ 26/130	Meryem 19/14	Mâide 5/22
			Kâf 50/45	Kasas 28/19	Meryem 19/32	
				Mü'min 40/35		
HÂRUN	80	4	ASLA YENİLMEYEN-ALLAH	HAKSIZ YERE ÖLDÜREN	ALLAH'A İBADET KONUSUNDA BÜYÜKLENEN	İRİ YARI VE KUVVETLİ
			Haşr 59/23	Şuarâ 26/130	Meryem 19/32	Mâide 5/22
			Kâf 50/45	Kasas 28/19		
				Mü'min 40/35		

Tablo 92: “el-Cebbâr/الجبار” Maddesi³³²

³³⁰ Mâide 5/49: “... فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَن يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ دُنُوئِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ.”

³³¹ Enfâl 8/15-16: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحَفًا فَلَا تُولُوهُمْ الْأَدْبَارَ وَمَن يُولُوهُمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرُهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ ...”

³³² Tablo 92’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Haşr 59/23: “... Azîzdir, **asla yenilmeyendir** .../... الْعَزِيزُ إِنَّ تُرِيدُ إِلَّا أَنْ تَكُونَ .../... Sen yeryüzünde **haksız yere öldüren** biri mi olmak istiyorsun .../... الْجَبَّارُ ...”; Kasas 28/19: “... **Sen yeryüzünde haksız yere öldüren** biri mi olmak istiyorsun .../... الْجَبَّارُ فِي الْأَرْضِ ...”; Meryem 19/32: “... **Beni Allah’a ibadet konusunda büyüklenen** ve bedbaht biri yapmadı./... إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ .../... Orada **iri yarı ve kuvvetli** bir topluluk var .../... وَمَا يَجْعَلُنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Cebbâr/الجبّار” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-Cebbâr/الجبّار” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Müellifler, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Cebbâr/الجبّار” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Kâf 50/45.³³³ âyetteki “وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ” ifadesi ile Allah, Hz. Peygamber’e “*Sen onları İslâm’a girmeye mecbur edecek değilsin.*” demektedir.
2. Kelimenin ikinci anlamına örnek getirilen Şuarâ 26/130.³³⁴ âyette geçen “بَطَشْتُمْ” kelimesini yazarlar “yakalamak/أَخَذْتُمْ” olarak açıklamıştır. Fakat Mukâtil ve Hârûn’un eserinde yer alan “el-Batş/bطش” maddesinde kelimenin bu anlamı tekrar edilmemiştir.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Cebbâr/الجبّار” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair sekiz farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Cebbâr/الجبّار” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Asla yenilmeyen-Allah
2. Haksız yere öldüren
3. Allah’a ibadet konusunda büyüklenen
4. İri yarı ve kuvvetli

³³³ Kâf 50/45: “وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ...”

³³⁴ Şuarâ 26/130: “وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ.”

el-CİDÂL/الجدال MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	163	2	MÜCADELE	TARTIŞMA
			Ra'd 13/13	Bakara 2/197
			Hûd 11/74	Hûd 11/32
			Mü'min 40/5	Mü'min 40/4
			Hac 22/3	
HÂRUN	186	2	MÜCADELE	TARTIŞMA
			Ra'd 13/13	Hûd 11/32
			Hûd 11/74	Mü'min 40/4
			Mü'min 40/5	
			Hac 22/3	

Tablo 93: “el-Cidâl/الجدال” Maddesi³³⁵

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Cidâl/الجدال” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-Cidâl/الجدال” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “el-Cidâl/الجدال” kelimesinin bu anlamlarına dair yedi farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Cidâl/الجدال” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Mücadele
2. Tartışma

³³⁵ Tablo 93’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Ra’d 13/13: “... Onlar Allah hakkında **mücadele** ediyorlar .../... وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ ...”; Bakara 2/197: “... Hacda **tartışmak** yoktur .../... وَلَا جِدَالٌ فِي الْحَجِّ ...”

ve CE' ALÛ/وجعلوا MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	69	2	ALLAH'I NİTELENDİRMEK	YAPTILAR
			En'âm 6/100	En'âm 6/136
			Zuhruf 43/15	Yûnus 10/59
			Nahl 16/57	
			Zuhruf 43/19	
HÂRUN	92	2	ALLAH'I NİTELENDİRMEK	YAPTILAR
			En'âm 6/100	En'âm 6/136
			Zuhruf 43/15	Yûnus 10/59
			Nahl 16/57	
			Zuhruf 43/19	
YAHYÂ	50	2	NİTELENDİRMEK	YAPTILAR
			En'âm 6/100	En'âm 6/136
			Zuhruf 43/15	Yûnus 10/59
			Nahl 16/57	
			Zuhruf 43/19	

Tablo 94: “ve Ce‘alû/وجعلوا” Maddesi³³⁶

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “ve Ce‘alû/وجعلوا” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn kelimeye birebir aynı anlamları yüklerken Yahyâ, diğer iki yazardan ayrılmaktadır. Örneğin “ve Ce‘alû/وجعلوا” fiilinin birinci anlamını Mukâtil ve Hârûn “Allah’ı Nitelendirmek”, Yahyâ ise yalnızca “Nitелendirmek” olarak kabul etmektedir. Buna rağmen her üç eserde örnek getirilen âyetler ve yapılan açıklamaların birbiriyle aynı olması Yahyâ’daki farklılığın sadece söylem farkından ibaret olduğunu göstermektedir.

Ele aldığımız eserlerin vücûh ve nezâir ilminin erken dönemlerine ait olması sebebiyle bu eserlerin bazı yerlerinde eksikler, okunamayan ya da silinmiş kısımlar

³³⁶ Tablo 94’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: En’âm 6/100: “Cinleri Allah’ın ortağı olarak nitelendirdiler .../... وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ”; En’âm 6/136: “Allah’ın yarattığı ekinlerden ve hayvanlardan O’na bir pay yaptılar .../... وَجَعَلُوا لِلّٰهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا”

bulunmaktadır. Muhakkikler orijinal metindeki eksik kısımları diğer eserlerle kıyaslayarak tamamlamıştır. Muhakkiklerin bu müdahalesi, vücûh ve nezâir ilminin kümülatif şekilde ilerlediğinin, bu alana dair eserlerin birbirinin aktarıcısı ve devamı niteliğinde olduğunun bir göstergesidir. Bu durumun bir örneği “ve Ce‘alû/وجعلوا” fiilinde karşımıza çıkmaktadır. Hârûn b. Mûsâ’nın eserindeki dipnota göre kelimenin birinci anlamındaki eksik kısım muhakkik tarafından Mukâtîl’in eserinden tamamlanmıştır.³³⁷

Sonuç olarak; yazarlar “ve Ce‘alû/وجعلوا” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair altı farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “ve Ce‘alû/وجعلوا” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Allah’ı nitelendirmek/Nitelendirmek
2. Yaptılar

el-CİHÂD/الجهاد MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	149	3	SÖZ İLE MÜCADELE	SİLAH İLE MÜCADELE	ÇALIŞMAK
			Furkân 25/52	Nisâ 4/95	Ankebût 29/6
			Tevbe 9/73		Ankebût 29/69
			مثلا (Tahrîm 66/9)		Hac 22/78
HÂRUN	172	3	SÖZ İLE MÜCADELE	SİLAH İLE MÜCADELE	ÇALIŞMAK
			Furkân 25/52	Nisâ 4/95	Ankebût 29/6
			Tevbe 9/73	مثلا (Tahrîm 66/9)	Ankebût 29/69
			مثلا (Tahrîm 66/9)		Hac 22/78
YAHYÂ	106	3	SÖZ İLE MÜCADELE	SİLAH İLE MÜCADELE	ÇALIŞMAK
			Furkân 25/52	Nisâ 4/95	Ankebût 29/6
			Tevbe 9/73	Tevbe 9/73	Ankebût 29/69
			Tahrîm 66/9	Tahrîm 66/9	Hac 22/78

Tablo 95: “el-Cihâd/الجهاد” Maddesi³³⁸

³³⁷ Hârûn, s. 184.

³³⁸ Tablo 95’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Furkân 25/52: “Kâfirlere itaat etme ve onlarla söz ile büyük bir mücadeleye giriş./... جِهَادًا كَبِيرًا.”; Nisâ 4/95: “... Allah, silah ile mücadele edenleri üstün kılmıştır .../... فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ ...”; Ankebût 29/6: “Kim çalışırsa ancak kendi lehine çalışmış olur .../... وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Cihâd/الجهاد” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “el-Cihâd/الجهاد” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak Hârûn Tahrîm 66/9.³³⁹ âyeti, Yahyâ ise Tevbe 9/73.³⁴⁰ ve Tahrîm 66/9. âyetleri hem birinci hem ikinci anlam başlıklarında iki kez kullanmıştır. Yani yazarlar bu âyetlerde geçen “جَاهِدَ” fiiline hem “Söz ile mücadele” hem de “Silah ile mücadele” anlamlarını vererek çelişkiye düşmüştür.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Cihâd/الجهاد” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dokuz farklı âyeti örnek getirmiştir. Müelliflerin “el-Cihâd/الجهاد” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Söz ile mücadele
2. Silah ile mücadele
3. Çalışmak

HABL/حَبْل MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
YAHYÂ	93	2	DİN	GÜVENCE
			Al-i İmrân 3/103	Al-i İmrân 3/112

Tablo 96: “Habl/حَبْل” Maddesi³⁴¹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Habl/حَبْل” ele aldığımız eserler arasında yalnızca Yahyâ’nın eserinde geçmektedir.

³³⁹ Tahrîm 66/9: “يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ ...”

³⁴⁰ Tevbe 9/73: “يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ ...”

³⁴¹ Tablo 96’da yer alan âyetler şunlardır: Al-i İmrân 3/103: “Hep birlikte Allah’ın **dinine** sınırsız sarılınız .../... وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا .../...”; Al-i İmrân 3/112: “... Onlar nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah’ın ve insanların **güvencesine** sığınmadıkça .../... أَيْنَ مَا تُثْقَلُوا إِلَّا بِهِ حَبْلٌ مِنَ اللَّهِ وَحَبْلٌ مِنَ النَّاسِ .../...”

Yazarlar, ele aldıkları kelimenin anlamlarına ilişkin sınırlı sayıda örnek âyet sunabildikleri için kimi zaman kelimeye yükledikleri anlamın Kur'ân'da ne kadar tekrar edildiğine dair fikir veren bazı genellemeler yapmıştır. Örneğin “نحوه كثير” diyerek ilgili anlamın farklı âyetlerde tekrar edildiğini “ليس مثلها” diyerek kelimeye verdikleri anlamın Kur'ân'da başka örneği bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu durumun bir örneği de “Habl/حبل” maddesinde yer almaktadır. Yahyâ, “Habl/حبل” kelimesinin “Güvence” anlamında yalnızca Al-i İmrân 3/112. âyette kullanıldığını söyleyerek genelleme yapmıştır.

Sonuç olarak; Yahyâ “Habl/حبل” kelimesinin Kur'ân'da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair iki farklı âyeti örnek getirmiştir. Yahyâ'nın “Habl/حبل” kelimesine verdiği anlamlar şunlardır:

1. Din
2. Güvence

HATTÂ/حَتَّى MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	131	3	-E -A	-DİĞİ ZAMAN	İKRAR - OLACAK BİR ŞEYİN VAKTİNİN YAKLAŞMASI
			Zâriyât 51/43	Yûsuf 12/110	Tevbe 9/29
			Mû'minûn 23/54	Enbiyâ 21/96	Hucurât 49/9
			Kadir 97/5	Hûd 11/40	Enfâl 8/39
					مثلا (Bakara 2/193)
					Bakara 2/214
HÂRUN	154	3	-E -A	-DİĞİ ZAMAN	YAKINLIK - OLACAK BİR ŞEYİN VAKTİNİN YAKLAŞMASI
			Yûnus 10/98	Yûsuf 12/110	Tevbe 9/29
			Zâriyât 51/43	Enbiyâ 21/96	Hucurât 49/9
			Mû'minûn 23/54	Mû'minûn 23/64	Enfâl 8/39
			Kadir 97/5	Hûd 11/40	مثلا (Bakara 2/193)
					Bakara 2/214
YAHYÂ	77	3	-E -A	-DİĞİ ZAMAN	KIRAAT - OLACAK BİR ŞEYİN VAKTİNİN YAKLAŞMASI
			Sâffât 37/178	Yûsuf 12/110	Tevbe 9/29
			Zâriyât 51/43	Enbiyâ 21/96	Hucurât 49/9
			Mû'minûn 23/54	Mû'minûn 23/64	Enfâl 8/39
			Kadir 97/5	Hûd 11/40	مثلا (Bakara 2/193)

Tablo 97: “Hattâ/حَتَّى” Maddesi³⁴²

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Hattâ/حَتَّى” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Kelimeye verilen anlamlar açısından yazarlar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Kelimenin üçüncü anlamı; Mukâtîl’in eserinde “إقرار”, Hârûn’un eserinde “قراءة”, Yahyâ’nın eserinde ise “قراءته” olarak kabul edilmektedir. Ancak yazarların başlığın devamında yaptığı açıklama ve örnek getirdikleri âyetler aynıdır. Dolayısıyla bu durum ya sadece yazarların farklı kelimelerle aynı noktaya işaret etmesi yani bir söylem farkıdır ya da seçilen kelimelerin benzerliğinden ötürü eserlerin yazım aşamasında yaşanan bir hatanın sonucudur. Kelimenin anlamlarına ilişkin

³⁴² Tablo 97’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Zâriyât 51/43: “... Hani onlara, ‘Bir zamana kadar faydalanın bakalım’ denmişti./... حَتَّى إِذَا قِيلَ لَهُمُ امْكُوا حَتَّى حِينَ...”; Yûsuf 12/110: “Nihayet peygamberler umutlarını yitirdiği zaman .../... حَتَّى إِذَا اسْتَيْئَسَ الرُّسُلُ...”; Tevbe 9/29: “... Onlar, küçülerek cizyeyi kabul edinceye kadar./... حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ”

sunulan örneklere bakıldığında yazarların çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir. Ancak yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeyle uyuşmayan âyetleri sunmuşlardır. Örneğin Hârûn'un kelimenin birinci anlamına örnek olarak getirdiği Yûnus 10/98.³⁴³ âyette “حتى” edatı değil “إلى” edatı geçmektedir. Dolayısıyla bu âyet ancak “إلى”nın “حتى” anlamında kullanılmasına örnek gösterilebilir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “Hattâ/حتى” maddesinde kullandıkları Enfâl 8/39.³⁴⁴ âyetteki “فِتْنَةً” kelimesinin “şirk” anlamına geldiğini söylemişlerdir.

Müellifler bazen aynı âyeti birkaç yerde kullanmıştır. Örneğin “Hattâ/حتى” edatının üçüncü anlamında örnek getirilen Enfâl 8/39. âyet aynı zamanda Hârûn ve Yahyâ'nın eserlerindeki “el-Fitne/الفتنة” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Her iki maddede de âyetteki “فِتْنَةً” kelimesine “şirk” anlamı verilmiştir. Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında yazarların eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir.

Sonuç olarak; yazarlar “Hattâ/حتى” kelimesinin Kur'ân'da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on üç farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “Hattâ/حتى” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. -e -a
2. -dığı zaman
3. İkrâr/Yakınlık/Kıraat-olacak bir şeyin vaktinin yaklaşması

³⁴³ Yûnus 10/98: “فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ أَمِنَتْ فَتَنْفَعَهَا لِطَاعَتِهَا إِلَّا قَوْمٌ يُونُسَ لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ غَذَابَ الْحِزْبِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ.”

³⁴⁴ Enfâl 8/39: “وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنْ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ.”

el-HARB/الحرب MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	185	2	İNKÂR	SAVAŞ
			Bakara 2/278-279	Enfâl 8/57
			Mâide 5/33	Mâide 5/64
HÂRUN	208	2	İNKÂR	SAVAŞ
			Bakara 2/279	Enfâl 8/57
			Mâide 5/33	Mâide 5/64
YAHYÂ	90	2	İNKÂR	SAVAŞ
			Bakara 2/279	Enfâl 8/57
			Mâide 5/33	Mâide 5/64

Tablo 98: “el-Harb/الحرب” Maddesi³⁴⁵

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Harb/الحرب” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “el-Harb/الحرب” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “el-Harb/الحرب” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dört farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Harb/الحرب” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. İnkâr
2. Savaş

³⁴⁵ Tablo 98’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/279: “Eğer böyle yapmazsanız, Allah ve Rasulünü *inkâr ettiğinizi* bilin .../... وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ”; Enfâl 8/57: “Eğer onları *savaşta* yakalarsan geride kalanlarına göz dağı ver .../... فَإِنَّمَا تَتَّقِ الَّذِينَ فِي الْحَرْبِ فَمِزْرَتُهُمْ مِنْ خَلْفِهِمْ”

el-HARS/الحرث MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	183	4	EKİN	SEVAP	KADINLARIN FERCİ	
			Bakara 2/71	Şûrâ 42/20	Bakara 2/223	
			Bakara 2/205			
HÂRÛN	206	3	EKİN	SEVAP	KADINLARIN FERCİ	
			Bakara 2/71	Şûrâ 42/20	Bakara 2/223	
			Bakara 2/205			

Tablo 99: “el-Hars/الحرث” Maddesi³⁴⁶

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Hars/الحرث” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mukâtil “el-Hars/الحرث”ın Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylerken Hârûn bu kelimeye üç farklı anlam vermiştir. Ancak Mukâtil’in eserinde kelimenin dördüncü anlamı bulunmamaktadır. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında müelliflerin aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir.

Ele aldığımız eserlerin vücûh ve nezâir ilminin erken dönemlerine ait olması sebebiyle bu eserlerin bazı yerlerinde eksikler, okunamayan ya da silinmiş kısımlar bulunmaktadır. Muhakkikler orijinal metindeki eksik kısımları diğer eserlerle kıyaslayarak tamamlamıştır. Muhakkiklerin bu müdahalesi, vücûh ve nezâir ilminin kümülatif şekilde ilerlediğinin, bu alana dair eserlerin birbirinin aktarıcısı ve devamı niteliğinde olduğunun bir göstergesidir. Bu durumun bir örneği “el-Hars/الحرث” kelimesinde karşımıza çıkmaktadır. Hârûn b. Mûsâ’nın eserindeki dipnota göre kelimenin birinci anlamındaki eksik kısım muhakkik tarafından Mukâtil’in eserinden tamamlanmıştır.³⁴⁷

³⁴⁶ Tablo 99’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/71: “... *Ekin sulamamıştır* .../... وَلَا تَنْفَقِي الْحَرْثَ ...”; Şûrâ 42/20: “*Kim ahiret sevabını isterse onun sevabını artırırız. Kim de dünya sevabını isterse ona da veririz. Artık onun ahiret sevabından hiçbir payı olmaz.* / مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُفِثَ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ فَأَنْتُمْ حَرْثُكُمْ أَنْتُمْ .../... Kadınlarınızın fercine dilediğiniz gibi yaklaşın .../... شَيْئٌ ...”

³⁴⁷ Hârûn, s. 373.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Hars/الحَرْث” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dört farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Hars/الحَرْث” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Ekin
2. Sevap
3. Kadınların ferici

HARAC/حَرْج MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	41	3	ŞÜPHE	ZORLUK	GÜNAH
			Nisâ 4/65	Mâide 5/6	Tevbe 9/91
			A'râf 7/2	Hac 22/78	نظيرها (Feth 48/17)
			En'âm 6/125		Nûr 24/61
HÂRÛN	64	3	ŞÜPHE	ZORLUK	GÜNAH
			Nisâ 4/65	Mâide 5/6	Tevbe 9/91
			A'râf 7/2	Hac 22/78	نظيرها (Feth 48/17)
			En'âm 6/125		Nûr 24/61

Tablo 100: “Harac/حَرْج” Maddesi³⁴⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Harac/حَرْج” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “Harac/حَرْج” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Müellifler, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat

³⁴⁸ Tablo 100’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/65: “*Rabbine ant olsun ki onlar aralarındaki anlaşmazlıklarda seni hakem kılmadıkça sonra da verdiğin hükümden dolayı içlerinde bir şüphede duymaksızın .../... أَنفُسِهِمْ حَرْجًا مَّا فَضَيْتَ*”; Mâide 5/6: “*... Allah size zorluk çıkarmak istemiyor .../... مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرْجٍ*”; Tevbe 9/91: “*Acizlere, hastalara ve harcayacak bir şey bulamayanlara bir günah yoktur .../... لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرْجٌ*”

farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “Harac/حرج” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. A'râf 7/2.³⁴⁹ âyetteki “حَرْجٌ” kelimesi “şüphe” anlamına gelmekte ve burada Kur'an'ın Allah'tan geldiği konusunda bir şüphe olmadığından bahsedilmektedir.
2. Mâide 5/6.³⁵⁰ âyetteki “حَرْجٌ” kelimesi “zorluk” anlamına gelmekte ve burada dini konular hakkında zorluktan bahsedilmektedir.
3. Tevbe 9/91.³⁵¹ âyetteki “حَرْجٌ” kelimesi “günah” anlamına gelmekte ve bu âyette zikredilen kişilerin savaşa katılmamalarında bir günah olmadığı belirtilmektedir.
4. Nûr 24/61.³⁵² âyetteki “حَرْجٌ” kelimesi “günah” anlamına gelmekte ve bu âyette zikredilen kişilerle yemek yemenin günah olmadığı belirtilmektedir.

Sonuç olarak; yazarlar “Harac/حرج” kelimesinin Kur'an'da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair sekiz farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “Harac/حرج” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Şüphe
2. Zorluk
3. Günah

³⁴⁹ A'râf 7/2: “كِتَابٌ أَنْزَلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرْجٌ مِنْهُ ...”

³⁵⁰ Mâide 5/6: “... مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرْجٍ ...”

³⁵¹ Tevbe 9/91: “لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرْجٌ ...”

³⁵² Nûr 24/61: “لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ ...”

el-HİSÂB/الحساب MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	64	2	KARŞILIK	HESAP
			Şuarâ 26/113	İsrâ 17/12
			Mü'minûn 23/117	En'âm 6/96
			Gâşiye 88/26	
			كفوله (Talâk 65/8 ve Nebe 78/36)	
HÂRUN	87	2	KARŞILIK	ADET
			Şuarâ 26/113	İsrâ 17/12
			كفوله (Talâk 65/8 ve Nebe 78/36)	En'âm 6/96

Tablo 101: “el-Hisâb/الحساب” Maddesi³⁵³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Hisâb/الحساب” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Kelimenin ikinci anlamını Mukâtil “Hesap”, Hârûn ise “Adet” olarak kabul etmektedir. Ancak her iki eserde kelimenin anlamına dair örnek getirilen âyetlerin ve yapılan açıklamaların birbiriyle aynı olması bu durumun yalnızca söylem farkından ibaret olduğunu göstermektedir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarların çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir. Fakat “el-Hisâb/الحساب” kelimesinin birinci anlamında Mukâtil’in örnek getirdiği bazı âyetler Hârûn’un eserinde bulunmamaktadır.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Hisâb/الحساب” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Hisâb/الحساب” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

³⁵³ Tablo 101’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Şuarâ 26/113: “Onların *karşılığı* yalnız Rabbime aittir, keşke bunu bilseydiniz. /... إِنِّ جَسَائِهِمْ إِلَّا عَلَى رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ.”; İsrâ 17/12: “/... Yılların sayısını ve *hesabını/adedini* bilmeniz için وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابِ ...”

1. Karşılık
2. Hesap
3. Adet

HÜSNEN/حَسَنًا MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
HÂRÛN	18	5	GERÇEK	UMMAK	CENNET	AFFETMEK	İYİ DAVRANMAK
			Bakara 2/83	Bakara 2/245	Kasas 28/61	Kehf 18/86	Ahkâf 46/15
			Tâhâ 20/86		Kehf 18/2		İsrâ 17/23
					Yûnus 10/26		
YAHYÂ	19	5	GERÇEK	UMMAK	CENNET	AFFETMEK	İYİ DAVRANMAK
			Bakara 2/83	Bakara 2/245	Kasas 28/61	Kehf 18/86	Ahkâf 46/15
			Tâhâ 20/86	نظرها (Hadîd 57/11 ve Tegâbûn 64/17)	Kehf 18/2		İsrâ 17/23
				Nebe 78/36	Yûnus 10/26		

Tablo 102: “Hüsnen/حَسَنًا” Maddesi³⁵⁴

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Hüsnen/حَسَنًا” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Hârûn ve Yahyâ “Hüsnen/حَسَنًا” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yalnızca kelimenin ikinci anlamında Yahyâ örnek âyet sayısını artırmıştır. Ancak Yahyâ’nın “Hüsnen/حَسَنًا” kelimesinin ikinci anlamında örnek getirdiği Nebe 78/36.³⁵⁵ âyetle ele alınan kelime geçmemektedir. Bu durum kimi zaman yazarların ele aldıkları kelimeyle uyumlu olmayan âyetleri örnek getirdiklerinin bir göstergesidir.

Ele aldığımız eserlerin vücûh ve nezâir ilminin erken dönemlerine ait olması sebebiyle bu eserlerin bazı yerlerinde eksikler, okunamayan ya da silinmiş kısımlar bulunmaktadır. Muhakkikler orijinal metindeki eksik kısımları diğer eserlerle kıyaslayarak tamamlamıştır. Muhakkiklerin bu müdahalesi, vücûh ve nezâir ilminin

³⁵⁴ Tablo 102’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/83: “... İnsanlara **gerçeği** söyleyiniz .../... مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا .../...”; Bakara 2/245: “Kim Allah’a karşılığını **umduğu** bir borç verirse .../... حَسَنًا”; Kasas 28/61: “Bizim kendisine **cenneti** vadettiğimiz kişi .../... حَسَنًا”; Kehf 18/86: “... ya da onları **affedebilirsin**.../... حَسَنًا”; Ahkâf 46/15: “Biz insana anne babasına **iyi davranmasını** emrettik .../... حَسَنًا”

³⁵⁵ Nebe 78/36: “جَزَاءً مِنْ رَبِّكَ عَطَاءٌ حِسَابًا.”

kümülatif şekilde ilerlediğinin, bu alana dair eserlerin birbirinin aktarıcısı ve devamı niteliğinde olduğunun bir göstergesidir. Bu durumun bir örneği “Hüsnen/حسنا” kelimesinde karşımıza çıkmaktadır. Hârûn b. Mûsâ’nın eserindeki dipnota göre kelimenin üçüncü anlamından maddenin sonuna kadar olan eksik kısım muhakkik tarafından Yahyâ b. Sellâm’ın et-Tesârîf eserinden tamamlanmıştır.³⁵⁶

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “Hüsnen/حسنا” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Bakara 2/83.³⁵⁷ âyetteki “حُسْنًا” kelimesi “Gerçek” anlamına gelmektedir.

Hârûn ve Yahyâ’ya göre âyetteki “... İnsanlara gerçeği söyleyiniz ...” ifadesi ile kastedilen Muhammed’in nebi ve resul olduğu gerçeğidir. Ayrıca Hârûn Ebû’l-Hasan’ı kaynak göstererek yaptığı açıklamada bu âyetin, farklı din mensupları hakkında indiğini belirtmiştir. Hârûn’a göre bu âyet diğer din mensuplarına Muhammed’in peygamberliği hakkında gerçeği söylemelerini ve Müslümanlara eziyet etmemelerini zira onların Allah ve resulünün korumasında olduğunu bildirmektedir.

2. Yahyâ, Nebe 78/36. âyetteki “حَسَابًا” kelimesine “Ummak” anlamı vermiş

ve âyetin ardından “لا عمل لمن لا نية له ولا أجر لمن لا حسبة له” / Niyet etmeyenin ameli, Allâh’tan karşılık beklemeyen mükâfatı olmaz.” hadisini nakletmiştir.³⁵⁸ Söz konusu âyet ve hadiste “hüsn/حسن” kökünden değil “hisbe/حسبة” kökünden kelime bulunmasına rağmen orijinal metinde hadisteki “hisbe/حسبة” kelimesi, “hasene/حسنة” şeklinde yanlış yazılmıştır.³⁵⁹ Dolayısıyla bu âyetin ele alınan başlıkla bir ilgisi yoktur.

³⁵⁶ Hârûn, s. 61.

³⁵⁷ Bakara 2/83: “... وَتَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا ...”

³⁵⁸ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, **es-Sünenü’l-Kübrâ**, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Merkezü Hicr li’l-Buhûsi ve ve’d-Dirâsâtî’l-Arabiyyeti ve’l-İslâmiyye, 2011, Cilt: 1, s. 126.

³⁵⁹ Yahyâ, et-Tesârîf, s. 209.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Hârûn kelimenin birinci anlamında Bakara 2/83. âyet hakkında yaptığı açıklamaların kaynağı olarak Ebû'l-Hasan'ı göstermiştir. Benzer şekilde Yahyâ kelimenin ikinci anlamında örnek getirdiği Nebe 78/36. âyet hakkındaki açıklamalarını Süddî'ye dayandırmıştır.

Sonuç olarak; yazarlar “Hüsnen/حسنا” kelimesinin Kur'ân'da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on iki farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “Hüsnen/حسنا” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Gerçek
2. Ummak
3. Cennet
4. Affetmek
5. İyi davranmak

el-HASENE ve's-SEYYİE/الحسنة والسيئة MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	10	5	ZAFER, GANİMET VE ÖLÜM, HEZİMET	TEVHİD VE ŞİRK	YAĞMURUN ÇOKLUĞU, BEREKET VE KURAKLIK, KİTLİK	BU DÜNYADA AZAP VE ESENLIK, BOLLUK	AFFETMEK, GÜZEL SÖZ SÖYLEMEK VE EZÂ, KÖTÜ SÖZ SÖYLEMEK
			Al-i İmrân 3/120	Neml 27/89-90	A'râf 7/131	Ra'd 13/6	Kasas 28/54
			Nisâ 4/78	نظيرها (Kasas 28/84 ve En'âm 6/160)	A'râf 7/95		Fussilet 41/34
			Tevbe 9/50		A'râf 7/168		Mü'minün 23/96
					Rûm 30/36		نظيرها (Ra'd 13/22)
HÂRUN	10	5	ZAFER, GANİMET VE ÖLÜM, HEZİMET	TEVHİD VE ŞİRK	YAĞMURUN ÇOKLUĞU, BEREKET VE KURAKLIK, KİTLİK	BU DÜNYADA AZAP VE ESENLIK, BOLLUK	AFFETMEK, GÜZEL SÖZ SÖYLEMEK VE EZÂ, KÖTÜ SÖZ SÖYLEMEK
			Al-i İmrân 3/120	Neml 27/89-90	A'râf 7/131	Ra'd 13/6	Kasas 28/54
			Nisâ 4/78-79	نظيرها (Kasas 28/84)	A'râf 7/95		Fussilet 41/34
			Tevbe 9/50		A'râf 7/168		Mü'minün 23/96
					Rûm 30/36		نظيرها (Ra'd 13/22)
YAHYÂ	11	5	ZAFER, GANİMET VE ÖLÜM, HEZİMET	TEVHİD VE ŞİRK	YAĞMURUN ÇOKLUĞU, BEREKET VE KURAKLIK, KİTLİK	BU DÜNYADA AZAP VE ESENLIK, BOLLUK	AFFETMEK, GÜZEL SÖZ SÖYLEMEK VE EZÂ, KÖTÜ SÖZ SÖYLEMEK
			Al-i İmrân 3/120	Neml 27/89-90	A'râf 7/131	Ra'd 13/6	Kasas 28/54
			Nisâ 4/79	نظيرها (Kasas 28/84 ve En'âm 6/160)	A'râf 7/95	Neml 27/46	Fussilet 41/34
			Tevbe 9/50		A'râf 7/168		Mü'minün 23/96
					Rûm 30/36		Ra'd 13/22
							في (Fussilet)

Tablo 103: “el-Hasene ve's-Seyyie/الحسنة والسيئة” Maddesi³⁶⁰

³⁶⁰ Tablo 103'te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Al-i İmrân 3/120: “*Zafer ve ganimet elde ederseniz bu onları üzer. Ama başınıza ölüm ve hezimet gelirse buna sevinirler .../... إِنَّ تَمْسِكُمْ حَسَنَةً وَإِنْ تُصِيبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا*”; Neml 27/89-90: “*Kim tevhidle gelirse ona daha iyisi verilir ... Kim de şirk ile gelirse onlar yüzüstü ateşe atılırlar .../... وَمَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا ... وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وَجُوهُهُمْ فِي النَّارِ*”; A'râf 7/131: “*Onlara bol yağmur ve bereket gelince 'Bu bizim hakkımızdır' derler, eğer kuraklık ve kıtlık olursa bunu Mûsâ ve onunla*

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Hasene ve's-Seyyie/الحسنة والسيئة” maddesi;

Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ'nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur'ân'da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “el-Hasene ve's-Seyyie/الحسنة والسيئة” ifadesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmiş olsalar da bazı anlamlarda Yahyâ'nın örnek âyet sayısını artırdığı görülmektedir. Maddenin beşinci anlamında Yahyâ'nın işaret ettiği Fussilet Sûresi'nde 34. âyet dışında bu ifadenin geçtiği bir âyet bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu örneğin karşılığı yoktur.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Hasene ve's-Seyyie/الحسنة والسيئة” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Al-i İmrân 3/120.³⁶¹ ve Nisâ 4/78.³⁶² âyetlerindeki “حَسَنَةً” kelimesi Bedir zaferine, “سَيِّئَةً” kelimesi Uhud'daki hezimete işaret etmektedir.³⁶³
2. Yahyâ'nın açıklamasına göre Rûm 30/36.³⁶⁴ âyetteki “kendi elleriyle yaptıkları/أَيْدِيهِمْ” ifadesi ile onların günahları kastedilmektedir.³⁶⁵

beraber olanların uğursuzluğuna bağlarlardı .../... وَمَنْ مَعَهُ .../... Ra'd 13/6: “Senden, **esenlik** yerine bir an önce bu **dünyada azabın** gelmesini istiyorlar .../... وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ .../... Kasas 28/54: “... Onlar **güzel söz söyleyerek ve affederek eziyeti ve kötü durumu** ortadan kaldırırlar .../... وَيَذَرُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ .../...”

³⁶¹ Al-i İmrân 3/120: “إِنْ تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِيبْكُمْ سَيِّئَةٌ يُفْرَحُوا بِهَا ...”

³⁶² Nisâ 4/78: “... وَإِنْ تُصِيبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِيبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ ...”

³⁶³ Yazarların Al-i İmrân 3/120. âyet hakkında yaptıkları sebep-i nüzul açıklaması, Vâhidî'nin hem el-Vecîz isimli tefsirinde hem de Esbâbü'n-Nüzûl eserinde yer almaktadır. Bkz. Vâhidî, el-Vecîz, s. 229; Vâhidî, Esbâbü'n-Nüzûl, s. 97.

³⁶⁴ Rûm 30/36: “وَأِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرَحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِيبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْتَحِبُونَ.”

³⁶⁵ Benzer bir açıklama için bkz. et-Taberî, Cilt: 20, s. 102.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Yahyâ “el-Hasene ve's-Seyyie/الحسنة والسيئة” maddesinin birinci anlamında örnek getirdiği Nisâ 4/78. âyete dair yaptığı açıklamanın kaynağı olarak Süddî’yi göstermiştir.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Hasene ve's-Seyyie/الحسنة والسيئة” ifadesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on altı farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Hasene ve's-Seyyie/الحسنة والسيئة” ifadesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Zafer, ganimet ve ölüm, hezimet
2. Tevhid ve şirk
3. Yağmurun çokluğu, bereket ve kuraklık, kıtlık
4. Bu dünyada azap ve esenlik, bolluk
5. Affetmek, güzel söz söylemek ve ezâ, kötü söz söylemek

el-HUSNÂ/الحسنى MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRA Sİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	11	3	CENNET	OĞULLAR	İYİLİK	
			Yûnus 10/26	Nahl 16/62	Tevbe 9/107	
			Necm 53/31		Nisâ 4/62	
			Rahmân 55/60			
HÂRUN	11	3	CENNET	OĞULLAR	İYİLİK	
			Yûnus 10/26	Nahl 16/62	Tevbe 9/107	
			Necm 53/31		Nisâ 4/62	
			Rahmân 55/60			
			Leyl 92/6			
YAHYÂ	12	4	CENNET	KARŞILIK	OĞULLAR	İYİLİK
			Yûnus 10/26	Sebe' 34/39	Nahl 16/62	Tevbe 9/107
			Necm 53/31			Nisâ 4/62
			Rahmân 55/60			
			Leyl 92/6			
			Enbiyâ 21/101			

Tablo 104: “el-Husnâ/الحسنى” Maddesi³⁶⁶

³⁶⁶ Tablo 104’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Necm 53/31: “... İşlerini iyi yapanları **cennet** ile ödüllendirecektir./... وَيَجْزِي الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحَسَنَىٰ...”; Sebe’ 34/39: “... Her ne harcarsanız Allah onun **karşılığını** verir .../... وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ .../...”; Nahl 16/62: “... Dilleri de **oğulların** kendilerine ait olduğu yalanını uydurur

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Husnâ/الحسنى” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mukâtil ve Hârûn “el-Husnâ/الحسنى”nın Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylerken Yahyâ bu kelimeye dört farklı anlam vermiştir. Diğer iki eserde yer almayan bu anlamı Yahyâ “Karşılık” olarak isimlendirmiş ve Sebe’ 34/39.³⁶⁷ âyeti örnek getirmiştir. Ancak söz konusu âyette “el-Husnâ/الحسنى” kelimesi geçmemektedir. Dolayısıyla Yahyâ b. Sellâm, bu âyeti lafzından dolayı değil anlamından dolayı örnek getirmiş olmalıdır. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklerle bakıldığında müelliflerin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir. Yalnızca ilk anlamda Mukâtil üç âyet örnek verirken Hârûn ve Yahyâ örnek sayısını artırarak beş âyet örnek getirmiştir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Husnâ/الحسنى” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Mukâtil’e göre Yûnus 10/26.³⁶⁸ âyetteki “وَزَيَادَةٌ” ile Allah’ın veçhine bakmak kastedilmektedir.³⁶⁹ Bu açıklama Hârûn ve Yahyâ’da yer almamaktadır.
2. Yûnus 10/26. âyetteki “الْحُسْنَى” ile “Cennet” kastedilmektedir. Cennete girecek olanlar Allah’ı birleyenler, farzları yerine getirenler ve günahlardan kaçınanlardır.

.../... وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَى .../...
... وَلَيُخْلِفَنَّ إِنَّ أَرْضَنَا إِلَّا الْحُسْنَى .../...

³⁶⁷ Sebe’ 34/39: “فَقُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ.”

³⁶⁸ Yûnus 10/26: “لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ...”

³⁶⁹ Yûnus 10/26. âyetteki “وَزَيَادَةٌ” ifadesi ile neyin kastedildiği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Müfessirler bu âyeti açıklarken Allah’ın veçhine bakmak, iyiliğin kat kat artırılması, Allah’ın bağışlamasını ve rızasını kazanmak, Allah’ın dünyada verdiği ve ahirette hesabını sormayacağı şeyler gibi görüşler zikretmiştir. el-Ferrâ, Cilt:1, s. 461; et-Taberî, Cilt: 15, ss. 62-71; İbnü’l-Cevzî, Zâdü’l-Mesîr, Cilt: 2, ss. 326-327.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Yahyâ, “el-Husnâ/الحسنى” kelimesinin birinci anlamında örnek getirilen Yûnus 10/26. âyet hakkındaki açıklamaların Mücâhid’in görüşü olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Husnâ/الحسنى” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dokuz farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Husnâ/الحسنى” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Cennet
2. Oğullar
3. İyilik
4. Karşılık

el-HAŞR/الحشر MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	54	2	TOPLAMAK	GÖNDERMEK
			Yûnus 10/45	Sâffât 37/22-23
			نظيرها (Furkân 25/17)	İsrâ 17/97
			Kehf 18/47	Tâhâ 20/102
			Tekvîr 81/5	
			Neml 27/17	
			Sâd 38/19	
HÂRUN	77	2	TOPLAMAK	GÖNDERMEK
			Yûnus 10/45	Sâffât 37/22-23
			نظيرها (Furkân 25/17)	İsrâ 17/97
			Kehf 18/47	Tâhâ 20/102
			Tekvîr 81/5	
			Neml 27/17	
			Sâd 38/19	

Tablo 105: “el-Haşr/الحشر” Maddesi³⁷⁰

³⁷⁰ Tablo 105’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Yûnus 10/45: “Onları **toplayacağı** gün .../... وَيَوْمَ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ...”; İsrâ 17/97: “... **Kıyamet günü onları yüz üstü göndereceğiz** .../... وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Haşr/الحشر” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-Haşr/الحشر” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “el-Haşr/الحشر” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dokuz farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Haşr/الحشر” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Toplamak
2. Göndermek

el-HAKK/الحق MADDESİ													
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI										
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
MUKÂTİL	62	11	ALLAH	KUR'ÂN	İSLÂM	ADALET	TEVHİD	DOĞRU	VACİP OLMAK	BATIL OLMAYAN, GERÇEK	MAL	DAHA LAYIK	PAY
			Mü'minûn 23/71	Zuhruf 43/29-30	İsrâ 17/81	Nûr 24/25	Sâffât 37/37	Yûnus 10/4	Secde 32/13	Hac 22/62	Bakara 2/282	Bakara 2/247	Meâric 70/24
			Asr 103/3	Kâf 50/5	Enfâl 8/8	A'râf 7/89	Mü'minûn 23/70	En'âm 6/73	Ahkâf 46/18	Kasas 28/75		Eirâm 6/81	Meâric 70/24
				Kasas 28/48	Neml 27/79	Sâd 38/22	Enbâ (Zuhruf 43/78)	Yûnus 10/53	Mü'min 40/6	En'âm 6/63		Yûnus 10/35	
							Kasas 28/75			Hicr 15/85		Tevbe 9/62	
							Ankebût 29/68					Tevbe 9/13	
HÂRUN	85	11	ALLAH	KUR'ÂN	İSLÂM	ADALET	TEVHİD	DOĞRU	VACİP OLMAK	MAL	DAHA LAYIK	PAY	BATIL OLMAYAN, GERÇEK
			Mü'minûn 23/71	Zuhruf 43/29-30	İsrâ 17/81	Nûr 24/25	Sâffât 37/37	Yûnus 10/4	Secde 32/13	Bakara 2/282	Bakara 2/247	Bakara 2/247	Hac 22/62
			Asr 103/3	Kâf 50/5	Enfâl 8/8	A'râf 7/89	Mü'minûn 23/70	En'âm 6/73	Ahkâf 46/18		En'âm 6/81	Meâric 70/24	Yûnus 10/30
				Kasas 28/48	Neml 27/79		Enbâ (Zuhruf 43/78)	Yûnus 10/53	Mü'min 40/6		Tevbe 9/62		En'âm 6/62
							Kasas 28/75				Tevbe 9/13		Ahkâf 46/3
							Ankebût 29/68				Yûnus 10/35		

Tablo 106: “el-Hakk/الحق” Maddesi³⁷¹

³⁷¹ Tablo 106’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Mü’minûn 23/71: “Eğer **Allah** onların onların arzularına uymuş olsaydı gökler ve yer fesâda uğrardı .../... وَلَوْ اتَّبَعَ .../...”; Kâf 50/5: “Doğrusu onlar kendilerine geldiğinde **Kur’ân**’ı yalanladılar .../... بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ .../...”; İsrâ 17/81: “De ki **İslâm** geldi, batıl yok oldu’ .../... وَكَفَى الْبَاطِلُ .../...”; A'râf 7/89: “... Bizimle toplumumuz arasında **adaletle** hüküm ver .../... افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ .../...”; Sâffât 37/37: “Hayır o **tevhide** getirmişti ve bütün peygamberleri de doğrulamıştı./... وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ./...”; Yûnus 10/4: “... Allah’ın vaadi **doğrudur** .../... وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا .../...”; Mü'min 40/6: “İnkâr edenlerin cehennemlik oldukları hususundaki Rabbin sözü işte böyle **vacip oldu**./... أَصْحَابُ النَّارِ .../...”; Hac 22/62: “Çünkü Allah **gerçek** tanrıdır. Ondan başka çağırdıkları ise batıldır .../... وَلَيْسَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ .../...”; Bakara 2/282: “... Üzerinde **mal** olan da bunu yazdırsın .../... ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ .../...”; Bakara 2/247: “... Biz krallığa ondan **daha layıgız** .../... وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ .../...”; Meâric 70/24: “Onların mallarında belirlenmiş bir **pay** vardır./... وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ./...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Hakk/الحق” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da on bir farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-Hakk/الحق” kelimesine aynı anlamları vermiştir. Ancak son dört anlamın sıralaması birbirinden farklıdır. Sıralamadaki bu farklılığın anlamların içeriğine etkisi yoktur. Yani yazarlar anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Hakk/الحق” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. İsrâ 17/81.³⁷² ve Enfâl 8/8.³⁷³ âyetlerdeki “الْبَاطِلُ” kelimeleri “şeytanın ibadeti ve şirk” anlamına gelmektedir.
2. Secde 32/13.³⁷⁴ ve Ahkâf 46/18.³⁷⁵ âyetlerdeki “الْقَوْلُ” kelimesi “azap sözü” anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Hakk/الحق” kelimesinin Kur’ân’da on bir farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair otuz üç farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Hakk/الحق” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Allah	5. Tevhid	9. Mal
2. Kur’ân	6. Doğru	10. Daha layık
3. İslam	7. Vacip olmak	11. Pay
4. Adalet	8. Batıl olmayan, gerçek	

³⁷² İsrâ 17/81: “وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا.”

³⁷³ Enfâl 8/8: “لِيَحِقَّ الْحَقُّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ.”

³⁷⁴ Secde 32/13: “وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هَدَاهَا وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي...”

³⁷⁵ Ahkâf 46/18: “أُولَئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمِّ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ.”

el-HİKMET/الحكمة MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	12	5	EMİR VE NEHYE DAİR KUR'ÂN'DAKİ ÖĞÜTLER	ANLAYIŞ VE KAVRAYIŞ	PEYGAMBERLİK	KUR'ÂN'IN TEFSİRİ	KUR'ÂN
			Bakara 2/231	Lokmân 31/12	Nisâ 4/54	Bakara 2/269	Nahl 16/125
			Nisâ 4/113	Enbiyâ 21/79	Sâd 38/20		
			Al-i İmrân 3/164	En'âm 6/89	Bakara 2/251		
			Meryem 19/12				
HÂRÛN	36	5	EMİR VE NEHYE DAİR KUR'ÂN'DAKİ ÖĞÜTLER	ANLAYIŞ VE KAVRAYIŞ	PEYGAMBERLİK	KUR'ÂN	KUR'ÂN'IN TEFSİRİ
			Bakara 2/231	Meryem 19/12	Nisâ 4/54	Nahl 16/125	Bakara 2/269
			Nisâ 4/113	Lokmân 31/12	Sâd 38/20		
			Bakara 2/151	En'âm 6/89	Bakara 2/251		
			Al-i İmrân 3/164	Enbiyâ 21/79			
YAHYÂ	41	5	EMİR VE NEHY KURALLARI	ANLAYIŞ VE KAVRAYIŞ	PEYGAMBERLİK	KUR'ÂN METNİNİN ZAHİRİNİ VE ONUN TEFSİRİNİ BİLMEK	KUR'ÂN
			Bakara 2/231	Meryem 19/12	Nisâ 4/54	Bakara 2/269	Nahl 16/125
			Nisâ 4/113	Lokmân 31/12	Bakara 2/251		
			Bakara 2/151	En'âm 6/89	Sâd 38/20		
			Al-i İmrân 3/164	Enbiyâ 21/79			
				Yûsuf 12/22			

Tablo 107: “el-Hikmet/الحكمة” Maddesi³⁷⁶

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Hikmet/الحكمة” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirlerdir. Kelimeye verilen anlamlar açısından bazı farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin “el-Hikmet/الحكمة” kelimesinin birinci anlamını Mukâtîl ve Hârûn “Emir ve nehye dair kur’ân’daki öğütler”, Yahyâ’nın ise “Emir ve nehy kuralları” olarak kabul etmektedir. Mukâtîl ve Hârûn’un “Kur’ân’ın tefsiri” olarak isimlendirdiği anlamı Yahyâ “Kur’ân metninin zahirini ve onun tefsirini bilmek” şeklinde kabul etmektedir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarların çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir. Kelimenin ikinci anlamında Mukâtîl üç, Hârûn dört, Yahyâ beş âyet örnek vermiştir. Yazarların hem kendisinden önceki eserlerde yer alan örnekleri kullanması hem de bunlara ilavede bulunarak örnek sayısını artırması vücûh ve nezâir ilminin kümülatif olarak ilerlediğinin bir göstergesidir.

³⁷⁶ Tablo 107’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/113: “... ve Allah size Kur’ân’ı ve **Kur’ân’daki emir ve nehy kurallarını/öğütlerini** indirmiştir .../... وَالْحِكْمَةَ ...”; Meryem 19/12: “... Biz ona daha çocukken **anlayış ve kavrayış** verdik./... وَأَتَيْنَاهُ الْحِكْمَ صَبِيًّا ...”; Nisâ 4/54: “... Şüphesiz biz İbrahim ailesine **Kitâb ve peygamberlik** verdik .../... الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ...”; Bakara 2/269: “... Kim **Kur’ân’ın tefsirini** bilirse muhakkak ki ona çok hayır verilmiştir .../... وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا ...”; Nahl 16/125: “Rabbinin dinine **Kur’ân** ile davet et .../... ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ ...”

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin “el-Hikmet/الحكمة” kelimesinin birinci anlamında Yahyâ Katâde’nin kitap, Kur’ân ve hikmet kelimelerine “kural” anlamı verdiğini söylemiştir.

Sonuç olarak; müellifler “el-Hikmet/الحكمة” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on dört farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Hikmet/الحكمة” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Emir ve nehy dair kur’ân’daki öğütler/Emir ve nehy kuralları
2. Anlayış ve kavrayış
3. Peygamberlik
4. Kur’ân’ın tefsiri/Kur’ân metninin zahirini ve onun tefsirini bilmek
5. Kur’ân

el-HAMÎM/الحميم MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	175	2	YAKIN AKRABALAR	SICAK
			Meâric 70/10	Muhammed 47/15
			Şuarâ 26/101	Hac 22/19
			Fussilet 41/34	نظيرها (Duhân 44/48)
				Sâffât 37/67
				Rahmân 55/44
HÂRÛN	198	2	YAKIN AKRABALAR	SICAK
			Meâric 70/10	Muhammed 47/15
			Şuarâ 26/101	Hac 22/19
			Fussilet 41/34	نظيرها (Duhân 44/48)
				Sâffât 37/67
				Rahmân 55/44

Tablo 108: “el-Hamîm/الحميم” Maddesi³⁷⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Hamîm/الحميم” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-Hamîm/الحميم” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “el-Hamîm/الحميم” kelimesinin anlamlarına dair dokuz farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Hamîm/الحميم” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Yakın akrabalar
2. Sıcak

³⁷⁷ Tablo 108’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Meâric 70/10: “Hiçbir *yakın akraba*, hiçbir *yakın akrabasını* sormayacak./ وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا.”; Muhammed 47/15: “... *Bağırsaklarını parça parça edecek kadar sıcak bir su içirilenler*./ وَشَقُّوا مَاءَ حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ...”

EL-HİNS/الْحَنْث MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
YAHYÂ	94	2	ŞİRK	YEMİNİ BOZMAK
			Vâkıa 56/46	Sâd 38/44

Tablo 109: “el-Hins/الْحَنْث” Maddesi³⁷⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Hins/الْحَنْث” ele aldığımız eserler arasında yalnızca Yahyâ’nın eserinde geçmektedir. Yahyâ “el-Hins/الْحَنْث” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair iki farklı âyeti örnek getirmiştir. Yahyâ’nın “el-Hins/الْحَنْث” kelimesine verdiği anlamlar şunlardır:

1. Şirk
2. Yemini bozmak

el-HAYÂT/الْحَيَاة MADDESİ								
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI					
			1	2	3	4	5	6
MUKÂTİL	98	6	BİRİNCİ YARATILIŞ VE RUHUN ÜFLENİŞİNDEN SONRAKİ HAYAT	MÜMİN	KALICILIK	TOPRAĞIN BİTKİ İLE CANLANMASI	DÜNYADA BİR RIZIK VE BİR ESER BIRAKMAKSIZIN KİYAMET GÜNÜNDEN ÖNCE İBRET OLARAK VERİLEN HAYAT	SONRASINDA ÖLÜMÜN OLMADIĞI KİYAMET GÜNÜNDEKİ HAYAT
			Bakara 2/28	Yâsîn 36/70	Bakara 2/179	Fâtr 35/9	Al-i İmrân 3/49	Merjem 19/15
			Mûrîn 40/11	Enâm 6/122	Mâide 5/32	نظروا (Yâsîn 36/33)	نظروا (Mâide 5/110)	Merjem 19/33
			Al-i İmrân 3/27	Fâtr 35/22	Bakara 2/49			Kıyâmet 75/40
			Hac 22/66		نظروا (A'râf 7/141 ve İbrâhîm 14/6)			
			Câsiye 37/26					
HÂRUN	121	6	BİRİNCİ YARATILIŞ VE RUHUN ÜFLENİŞİ	MÜMİN	KALICILIK	TOPRAĞIN BİTKİ İLE CANLANMASI	DÜNYADA BİR RIZIK VE BİR ESER BIRAKMAKSIZIN KİYAMET GÜNÜNDEN ÖNCE İBRET OLARAK VERİLEN HAYAT	SONRASINDA ÖLÜMÜN OLMADIĞI KİYAMET GÜNÜNDEKİ HAYAT
			Bakara 2/28	Yâsîn 36/70	Bakara 2/179	Fâtr 35/9	Al-i İmrân 3/49	Merjem 19/15
			Enâm 6/122	Enâm 6/122	Mâide 5/32	نظروا (Yâsîn 36/33)	نظروا (Mâide 5/110)	Kıyâmet 75/40
			Al-i İmrân 3/27	Fâtr 35/22	Bakara 2/49			
			Hac 22/66		نظروا (A'râf 7/141 ve İbrâhîm 14/6)			
			Câsiye 37/26					

Tablo 110: “el-Hayât/الْحَيَاة” Maddesi³⁷⁹

³⁷⁸ Tablo 109’da yer alan âyetler şunlardır: Vâkıa 56/46: “Onlar büyük günah olan **şirkte** ısrar ediyorlardı./... وَالْحَنْثِ الْعَظِيمِ.”; Sâd 38/44: “Eline bir demet ot al, onunla vur ve böylece **yeminini bozma** .../... وَخُذْ بِيَدِكَ ضِعْفًا فَاصْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنُثْ”

³⁷⁹ Tablo 110’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/28: “... Siz birer cansız varlıklardınız, O size **hayat** verdi .../... وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ”; Yâsîn 36/70: “**Mü’mini** uyarmak için .../... لِيُنذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا”; Bakara 2/179: “Ey akıl sahipleri sizin için kıyasta **kalıcılık** vardır .../... الْأَلْبَابِ”; Fâtr 35/9: “... فَتُبِيرُ سَخَابًا فَتُسْقِنَاهُ إِلَى بَلَدٍ .../... بِلَدٍ”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Hayât/الحياة” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da altı farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-Hayât/الحياة” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Müellifler, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Hayât/الحياة” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Fâtır 35/22.³⁸⁰ âyetteki “الْأَحْيَاءُ” kelimesi ile “müminler”, “الْأَمْوَاتُ” ile “kafirler” kastedilmektedir. Bu, Allah’ın kafirler ile müminler için yaptığı bir benzetmedir.
2. Al-i İmrân 3/49.³⁸¹ âyet hakkında müellifler Hz. İsâ’nın İsrailoğulları’na ibret olması ve kendisini tasdik etmeleri için Allah’ın izniyle Sâm b. Nûh isimli kişiyi dirilttiğini, bu kişinin insanlarla konuştuğunu sonra ölüp eski haline döndüğünü belirtmişlerdir.

Yazarlar bazen aynı âyeti birkaç yerde kullanmıştır. Örneğin Fâtır 35/22. âyet hem “el-Hayât/الحياة” hem de “el-Mevt/الموت” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Yazarlar her iki maddede de söz konusu âyet hakkında, yukarıda zikrettiğimiz açıklamanın aynısını yapmıştır. Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında müelliflerin eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir.

وَأُخِي الْمَوْتَى .../... *Ben ölümlere Allah’ın izniyle ibret olarak hayat veririm .../...* Al-i İmrân 3/49: “... مَيِّتٍ فَأَخْيَيْنَا بِهِ ... يَأْذُنَ اللَّهِ ...”; Meryem 19/15: “*Doğduğu günde, öleceği günde ve sonrasında ölümün olmadığı yeniden diriliş gününde ona selam olsun.*” وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ مَاتَ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا.

³⁸⁰ Fâtır 35/22: “وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَاءُ وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْغُيُوبِ.”

³⁸¹ Al-i İmrân 3/49: “... وَأُخِي الْمَوْتَى يَأْذُنَ اللَّهِ ...”

Sonuç olarak; yazarlar “el-Hayât/الحياة” kelimesinin Kur’ân’da altı farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yirmi bir farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Hayât/الحياة” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Birinci yaratılış ve ruhun üflenışinden sonraki hayat
2. Mümin
3. Kalıcılık
4. Toprağın bitki ile canlanması
5. Dünyada bir rızık ve bir eser bırakmaksızın kıyamet gününden önce ibret olarak verilen hayat
6. Sonrasında ölümün olmadığı kıyamet günündeki hayat

HÎN/حِينَ MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	104	4	SENE	ECELLERİN SONU	VAKİTLER	BELİRSİZ ZAMAN
			İbrâhîm 14/25	Bakara 2/36	Rûm 17-18	Sâd 38/88
				نظيرها (A'râf 7/24)		İnsân 76/1
				Yûnus 10/98		
				Nahl 16/80		
HÂRÛN	127	4	SENE	ECELLERİN SONU	VAKİTLER	BELİRSİZ ZAMAN
			İbrâhîm 14/25	Bakara 2/36	Rûm 17-18	Sâd 38/88
				نظيرها (A'râf 7/24)		İnsân 76/1
				Yûnus 10/98		

Tablo 111: “Hîn/حِينَ” Maddesi³⁸²

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Hîn/حِينَ” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “Hîn/حِينَ” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

³⁸² Tablo 111’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: İbrâhîm 14/25: “Rabbinin izni ile her *sene* yemişini verir .../... يَذِّنْ رَحْمًا”; Bakara 2/36: “Sizin için dünyada yerleşeceğiniz bir yer ve *ecellerinizin sonuna kadar* bir geçimlik vardır./... حِينَ. وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينَ.”; Rûm 17: “Akşam ve sabah *saatlerinde* Allah’ı övgüyle anınız./... حِينَ تُسَبِّحُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ.”; Sâd 38/88: “Onun verdiği haberleri *bir zamanda* öğreneceksiniz./... وَتَعْلَمُونَ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينَ.”

Yazarlar bazen aynı âyeti birkaç yerde kullanmışlardır. Örneğin “Hîn/حين” maddesinin ikinci anlamında örnek getirilen Bakara 2/36. âyet aynı zamanda “el-Metâ’/المتاع” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Her iki maddede de âyette geçen “إِلَى حِينٍ” ifadesine “ecellerin sonuna kadar” anlamı verilmiştir. Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında yazarların eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir.

Sonuç olarak; müellifler “Hîn/حين” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair sekiz farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “Hîn/حين” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Sene
2. Ecellerin sonu
3. Vakitler
4. Belirsiz zaman

el-HÂSÎ’ ve el-HÂSÎ’ÎN/الخاص والخاصين MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRA	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
YAHYÂ	95	2	AŞAĞILANMIŞ	UMUDU KESİLMİŞ
			Bakara 2/65	Mülk 67/4
			Mü’minûn 23/108	

Tablo 112: “el-Hâsî’ ve el-Hâsî’în/الخاص والخاصين” Maddesi³⁸³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Hâsî’ ve el-Hâsî’în/الخاص والخاصين” ele aldığımız eserler arasında yalnızca Yahyâ’nın eserinde geçmektedir. Yahyâ “el-Hâsî’ ve el-Hâsî’în/الخاص والخاصين” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş

³⁸³ Tablo 112’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/65: “... *Aşağılanmış* maymunlar olunuz./... *كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ*”; Mülk 67/4: “... O zaman gözün sana *umudunu kesmiş*, yorgun bir şekilde geri döner./... *يَنْقَلِبُ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ*”

ve bu anlamlara dair üç farklı âyeti örnek getirmiştir. Yahyâ'nın “el-Hâsî” ve el-Hâsî'nin/الحاسي والحاسين” kelimesine verdiği anlamlar şunlardır:

1. Aşağılanmış
2. Umudu kesilmiş

HÂTÎN/خاطين MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SIRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	139	3	ŞÜPHE OLMAKSIZIN GÜNAH İŞLEYENLER	ŞİRK İÇİNDE GÜNAH İŞLEYENLER	KASITSIZ HATA
			Yûsuf 12/91	Hâkka 69/36-37	Bakara 2/286
			Yûsuf 12/97	Kasas 28/8	Nisâ 4/92
HÂRÜN	162	3	ŞİRKE DÜŞMEDEN GÜNAH İŞLEYENLER	ŞİRK İÇİNDE GÜNAH İŞLEYENLER	KASITSIZ HATA
			Yûsuf 12/97	Kasas 28/8	Bakara 2/286
				Hâkka 69/36-37	Nisâ 4/92
YAHYÂ	85	3	ŞİRKE DÜŞMEDEN GÜNAH İŞLEYENLER	MÜŞRİKLER	KASITSIZ HATA
			Yûsuf 12/97	Kasas 28/8	Bakara 2/286
				Hâkka 69/36-37	Nisâ 4/92

Tablo 113: “Hâtîn/خاطين” Maddesi³⁸⁴

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Hâtîn/خاطين” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ'nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur'ân'da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Kelimeye verilen anlamlar açısından yazarlar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin kelimenin birinci anlamını Hârûn ve Yahyâ “Şirke düşmeden günah işleyenler”, Mukâtîl ise “Şüphesiz günah işleyenler” olarak kabul etmektedir. Ancak hem yazarların ortak âyetleri delil getirmesi hem de Mukâtîl'in ikinci anlam başlığında “Şirk” kelimesini kullanmasından hareketle burada bir yazım yanlışı olduğu söylenebilir. Benzer şekilde kelimenin ikinci anlamını Mukâtîl ve Hârûn “Şirk içinde günah işleyenler”, Yahyâ ise “Müşrikler” olarak kabul etmektedir. Ancak her üç eserde örnek getirilen âyetler ve yapılan açıklamalar

³⁸⁴ Tablo 113'te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Yûsuf 12/97: “Ey babamız! Allah'tan suçlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten **şirke düşmeden/şüphesiz günah işledik**, dediler./... قَالَ يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ...”; Kasas 28/8: “... **Şüphesiz Firavun, Hâmân ve onların askerleri şirk koşan günahkarlardı / müşriklerdi**./... إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ...”; Bakara 2/286: “... Ey Rabbimiz! Unutur, ya da **kasıtsız hata** edersek bizi sorumlu tutma .../... رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَهْطَأْنَا ...”

birbiriyle aynıdır. Dolayısıyla bu farklılık sadece söylem farkından ibarettir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarların çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir.

1. Şüphe olmaksızın günah işleyenler/Şirke düşmeden günah işleyenler
2. Şirk içinde günah işleyenler/Müşrikler
3. Kasıtsız hata

*Tablo 114: “el-Hızı/الخزي” Maddesi*³⁸⁵

³⁸⁵ Tablo 114’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/85: “... Sizden kim bunu yaparsa cezası, *bu dünyada ölüm ve esaretten başka bir şey değildir .../... الْحَيَاةُ الدُّنْيَا* .../... *فَمَا جزَاءُ مَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا* .../... Şuarâ 26/87: “İnsanların diriltileceği gün bana **azap etme**./... يَوْمَ يُنْعَثُونَ.”; Yûnus 10/98: “... Onlar inandıklarında **bu dünyadaki aşağılanmışlık cezasını onlardan kaldırdık .../... الْحَيَاةِ الدُّنْيَا** .../... **Hûd** 11/78: “... Allah’a karşı gelmekten sakının, beni misafirlerimin önünde **rezil etmeyin .../... فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تَخْزَوْا فِي** .../... **صَافِي** ...”

Hızıy/الحزى” kelimesinin üçüncü anlamını Hârûn “Dünyada aşağılanmışlık”, Yahyâ ise yalnızca “Aşağılanmışlık” olarak kabul etmektedir. Ancak bunlar yalnızca söylem farkından ibaret olup anlama tesiri bulunmamaktadır. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarların aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Hızıy/الحزى” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Bakara 2/85.³⁸⁶ âyet Medineli Yahudiler hakkında inmiştir. Âyetteki “حِزْيٌ” kelimesi ile Kurayzaogullarının öldürülmesi ve Nadîroğullarının sürülmesi kastedilmektedir.
2. Yahyâ’ya göre Mâide 5/41.³⁸⁷ âyetteki “حِزْيٌ” kelimesi ile Bedir Savaşı’ndaki ölüm kastedilmektedir.
3. Hac 22/9.³⁸⁸ âyet Nadr b. Hâris hakkında inmiştir. Âyetteki “حِزْيٌ” kelimesi ile onun Bedir’deki ölümü kastedilmektedir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Yahyâ “el-Hızıy/الحزى” kelimesinin birinci anlamında örnek getirdiği Bakara 2/85. ve Hac 22/9. âyetler hakkındaki açıklamaların Kelbî’ye ait olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Hızıy/الحزى” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on dört farklı âyeti örnek getirmiştir. Müelliflerin “el-Hızıy/الحزى” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Ölüm ve esaret

³⁸⁶ Bakara 2/85: “... فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ ...”

³⁸⁷ Mâide 5/41: “... أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَظْهَرْ قُلُوبُهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ.”

³⁸⁸ Hac 22/9: “ثَانِي عَطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذَابُ الْحَرِيقِ.”

2. Azap

3. Dünyada aşağılanmak/Aşağılanmışlık

4. Rezil etmeyin/Rezillik

el-HÜSRÂN/الْحُسْرَانُ MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	46	5	ACİZLER	ALDANANLAR	YOLDAN SAPMA	EKSİKLİK	CEZA
			Yûsuf 12/14	Zümer 39/15	Nisâ 4/119	Şuarâ 26/181	Hûd 11/47
			Mü'minûn 23/34	Şûrâ 42/45	Asr 103/2	Rahmân 55/9	A'râf 7/23
			A'râf 7/90			Mutaffîn 83/3	
HÂRÛN	69	5	ACİZLER	ALDANANLAR	YOLDAN SAPMA	EKSİKLİK	CEZAYA UĞRAYANLAR
			Yûsuf 12/14	Zümer 39/15	Nisâ 4/119	Şuarâ 26/181	Zümer 39/65
			Mü'minûn 23/34	Şûrâ 42/45	Asr 103/2	Rahmân 55/9	Hûd 11/47
			A'râf 7/90			Mutaffîn 83/3	A'râf 7/23

Tablo 115: “el-Hüsrân/الْحُسْرَانُ” Maddesi³⁸⁹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Hüsrân/الْحُسْرَانُ” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “el-Hüsrân/الْحُسْرَانُ” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin müellifler “el-Hüsrân/الْحُسْرَانُ” maddesinde kullandıkları Zümer 39/15.³⁹⁰ ve Şûrâ 42/45.³⁹¹ âyetlerdeki “وَأَهْلِيهِمْ” kelimesini “eşler ve hizmetçiler” olarak açıklamışlardır.

³⁸⁹ Tablo 115’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Yûsuf 12/14: “... Biz kuvvetli bir toplulukken kurt onu yerse biz gerçekten **aciz kimseleriz** demektir./... لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِدَا خَاسِرُونَ.”; Zümer 39/15: “... Gerçek **aldananlar**, kıyamet günü kendilerini ve ailelerini **aldatanlardır**. Dikkat edin apaçık **aldanma** işte budur./... إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ.”; Nisâ 4/119: “... Apaçık bir şekilde **yoldan sapmıştır**./... فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا.”; Şuarâ 26/181: “Ölçüyü ve tartıyı tam yapın. **Eksiltenden olmayın**./... أَوْفُوا ... وَأَلَا تَعْلَمُونَ لِي وَتَزَحَّجَنِي أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ.”

³⁹⁰ Zümer 39/15: “... فُلَانٌ مِنَ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ.”

³⁹¹ Şûrâ 42/45: “... وَقَالَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ الْخَاسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُقِيمٍ.”

Sonuç olarak; yazarlar “el-Hüsrân/الحسran” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on üç farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Hüsrân/الحسran” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Acizler
2. Aldananlar
3. Yoldan sapma
4. Eksiklik
5. Ceza/Cezaya uğrayanlar

el-HALK/الخلق MADDESİ									
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRA	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI						
			1	2	3	4	5	6	7
MUKÂTİL	125	7	DİN	YALAN UYDURMAK	TASVİR	KONUŞMA	YARATMAK	DİRİLİŞ	DÜNYADA YARATMAK
			Nisâ 4/119	Şuarâ 26/137	Mâide 5/110	Fussilet 41/21	Şuarâ 26/166	Sâffât 37/11	Enâm 6/1
			Rûm 30/30	Ankebût 29/17	Metâ (Ab-i İmrân 3/49)			Nâzât 79/27	Mû'minûn 23/12
				Sâd 38/7	Nahl 16/20			Yâsîn 36/81	
					Metâ (Furkân 25/3)				
HÂRÛN	148	7	DİN	YALAN UYDURMAK	TASVİR	KONUŞMA	YARATMAK	DİRİLİŞ	DÜNYADA YARATMAK
			Nisâ 4/119	Şuarâ 26/137	Mâide 5/110	Fussilet 41/21	Şuarâ 26/166	Sâffât 37/11	Enâm 6/1
			Rûm 30/30	Ankebût 29/17	Metâ (Ab-i İmrân 3/49)			Yâsîn 36/81	Mû'minûn 23/12
				Sâd 38/7	Nahl 16/20				
					Metâ (Furkân 25/3)				

Tablo 116: “el-Halk/الخلق” Maddesi³⁹²

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Halk/الخلق” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da yedi farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-Halk/الخلق” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat

³⁹² Tablo 116’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/119: “... Onlara Allah’ın **dinini** değiştirmeyi emredeceğim .../... وَلَا مَرْغَمَ فَلْيَبْغِزُوا خَلْقَ اللَّهِ ...”; Şuarâ 26/137: “Bunlar eskilerin **uydurduğu yalanlardan** başka bir şey değildir./... وَإِذْ تَخْلُقُ مِنْ .../... مَا يَنْطَلِقُ اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ .../... O’dur .../... وَأَنْتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا .../... Onları **diriltmek** mi daha zor .../... الَّذِينَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ .../... O ki gökleri ve yeri **yarattı** .../... ”

farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “el-Halk/الخلق” maddesinde kullandıkları Şuarâ 26/166.³⁹³ âyette kastedilenin kadınlara ferçten yaklaşmanın terk edilmesi olduğunu belirtmişlerdir.

Sonuç olarak; müellifler “el-Halk/الخلق” kelimesinin Kur’ân’da yedi farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on altı farklı âyeti örnek getirmiştir. Yazarların “el-Halk/الخلق” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Din
2. Yalan uydurmak
3. Tasvir
4. Konuşma
5. Yaratmak
6. Diriliş
7. Dünyada yaratmak

el-HAVE/الْخَوْف MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
YAHYÂ	26	5	ÖLÜM	SAVAŞMAK	BİLGİ VE TANIMA	KORKU	EKSİLME
			Nisâ 4/83	Ahzâb 33/19	Bakara 2/182	Al-i İmrân 3/170	Nahl 16/47
			Bakara 2/155	Ahzâb 33/19	Bakara 2/229	Fussilet 41/30	
					Nisâ 4/128	A'râf 7/56	
					En'âm 6/51	Secde 32/16	
					Nisâ 4/35		

Tablo 117: “el-Havf/الخوف” Maddesi³⁹⁴

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Havf/الخوف” ele aldığımız eserler arasında yalnızca Yahyâ’nın eserinde geçmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin

³⁹³ Şuarâ 26/166: “وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رُبُّكُمْ مِنْ أَرْوَاجِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ.”

³⁹⁴ Tablo 117’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/83: “Onlara güvende oldukları veya ölüm haberi geldiğinde .../... الْخَوْفُ أَوْ الْأَمْنُ مِنْ أَمْرٍ مِنْ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفُ ...”; Ahzâb 33/19: “... Savaş geldiğinde sana baktıklarını görürsün .../... فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ ...”; En’âm 6/51: “Rablerinin huzurunda haşredileceklerini bilenleri bununla uyar .../... وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُخْشَرُوا إِلَى رَبِّهِمْ ...”; Al-i İmrân 3/170: “... Onlar için korku ve üzüntü yoktur./... أَلَا ...”

Yahyâ'nın yaptığı açıklamaya göre “el-Havf/الخوف” maddesinde kullandığı Nisâ 4/128.³⁹⁵

âyetteki “تُشَوِّرًا” kelimesi “terk etmek ve başkasını tercih etmek” anlamına gelmektedir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Yahyâ Fussilet 41/30.³⁹⁶ âyetteki “تَخَافُوا” kelimesinin “korku” anlamına geldiği görüşünün Katâde'ye, Nahl 16/47.³⁹⁷ âyetteki “تَخَوْفٍ” kelimesinin “eksilme” anlamına geldiği görüşünün Kelbî'ye ait olduğunu söylemiştir.

Yazarlar bazen aynı âyeti birkaç yerde kullanmıştır. “el-Havf/الخوف” maddesinin üçüncü anlamında örnek getirilen Nisâ 4/128. âyet aynı zamanda “en-Nüşûz/النُّشُوز” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Her iki maddede de âyetlerde geçen “الخوف” kelimelerine “bilmek”, “النُّشُوز” kelimelerine “terk etmek ve başkasını tercih etmek” anlamı verilmiştir. Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında müelliflerin eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir.

Sonuç olarak; Yahyâ “el-Havf/الخوف” kelimesinin Kur'ân'da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on dört farklı âyeti örnek getirmiştir. Yahyâ'nın “el-Havf/الخوف” kelimesine verdiği anlamlar şunlardır:

1. Ölüm	4. Korku
2. Savaşmak	5. Eksilme
3. Bilgi ve tanıma	

³⁹⁵ Nisâ 4/128: “وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُورًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا...”

³⁹⁶ Fussilet 41/30: “إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ.”

³⁹⁷ Nahl 16/47: “أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ.”

el-HİYÂNE/الحَيَانَةُ MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
HÂRUN	27	5	İSLÂM'DA GÜNAH	ELİNDEKİ EMANETE HİYANET EDEN	ANLAŞMAYI BOZMAK	DİN KONUSUNDA MUHALEFET ETMEK	ZİNÂ
			Bakara 2/187	Nisâ 4/105	Enfâl 8/58	Tahrîm 66/10	Yûsuf 12/52
			Enfâl 8/27		Mâide 5/13	Enfâl 8/71	
			Mü'min 40/19			Nisâ 4/107	
YAHYÂ	31	5	İSLÂM'DA GÜNAH	ELİNDEKİ EMANETE HİYANET EDEN	ANLAŞMAYI BOZMAK	DİN KONUSUNDA MUHALEFET ETMEK	ZİNÂ
			Bakara 2/187	Nisâ 4/105	Enfâl 8/58	Tahrîm 66/10	Yûsuf 12/52
			Enfâl 8/27		Mâide 5/13	Enfâl 8/71	
			Mü'min 40/19			Nisâ 4/107	

Tablo 118: “el-Hiyâne/الحَيَانَةُ” Maddesi³⁹⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Hiyâne/الحَيَانَةُ” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Hârûn ve Yahyâ “el-Hiyâne/الحَيَانَةُ” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Hiyâne/الحَيَانَةُ” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Bakara 2/187.³⁹⁹ âyetteki “تَحْتَانُونَ” kelimesi “günah işlemek” anlamına gelmektedir. Yahyâ bu âyetin, Ömer b. Hattâb’ın Ramazan ayında eşiyle birlikte olması üzerine indiğini söylemiştir.⁴⁰⁰

³⁹⁸ Tablo 118’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/187: “... Allah bizzat sizin **günah** işlediğinizi bilmektedir .../... أَنْتُمْ تَحْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ ...”; Nisâ 4/105: “... Sakın **emanete hıyanet edenlere** arka çıkma./... وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ...”; Enfâl 8/58: “Şayet bir toplumun **anlaşmayı bozmasından** korkarsanız .../... وَإِنْ يُرِيدُوا .../... وَأَنْ لَا يَهْدِيَ كَيْدَ الْخَائِنِينَ./... Şüphesiz Allah **zinâkârların** tuzaklarını başarıya ulaştırmaz./... حِيَانَتِكَ ...”

³⁹⁹ Bakara 2/187: “... عِلْمَ اللَّهِ أَنْتُمْ كُنْتُمْ تَحْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَقَا عَنْكُمْ ...”

⁴⁰⁰ İlgili âyet hakkındaki nüzul sebebi rivayetleri için bkz. el-Vâhidî, Esbâbü’n-Nüzûl, ss. 46-48.

2. Enfâl 8/27.⁴⁰¹ âyet Kurayza Yahudilerine hükme razı gelmemelerini eliyle işaret etmesi sebebiyle Ebû Lübâbe⁴⁰² hakkında inmiştir.⁴⁰³

3. Nisâ 4/105.⁴⁰⁴ âyet, elinde emanet olarak bulunan demir zırh konusunda sahibine hıyanet eden Tu'me b. Ubeyrık hakkında inmiştir.⁴⁰⁵

4. Enfâl 8/58.⁴⁰⁶ ve Mâide 5/13.⁴⁰⁷ âyetler Yahudiler hakkında inmiştir. Yahyâ'nın Mâide 5/13. âyet hakkında yaptığı açıklamaya göre Yahudiler anlaşmayı bozmuşlar, Peygamber'i ve beraberindeki üç kişiyi öldürmeye niyetlenmişlerdir. O üç kişi Ebu Bekir, Ömer ve Ali'dir.

5. Enfâl 8/71.⁴⁰⁸ âyet Bedir'de esir düşenler hakkında inmiştir.

6. Nisâ 4/107.⁴⁰⁹ âyet Tu'me b. Ubeyrık hakkında inmiştir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Yahyâ kelimenin üçüncü anlamında örnek getirdiği Mâide 5/13. âyet hakkında yaptığı açıklamanın kaynağı olarak Mücâhid'i göstermiştir. Hârûn da kelimenin dördüncü anlamında örnek getirdiği Tahrîm 66/10. âyet hakkında Ebû'l-Hasan'dan birtakım açıklamalar nakletmiştir. Bu açıklamalara göre hiçbir peygamberin eşi zina türünden bir günah işlememiştir. Ancak Lût ve Nûh Peygamberlerin eşleri, Tahrîm 66/10. âyette de işaret edildiği üzere, onlara ihanet etmiştir. Hz. Lût'un eşinin ihaneti şehre gelen

⁴⁰¹ Enfâl 8/27: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَخَوُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ.”

⁴⁰² Ebû Lübâbe el-Ensârî, Hz. Peygamber'in birçok gazvesine katılan ve tövbesiyle meşhur olan bir sahabidir. Uhud Gazvesi'nde Kurayza Yahudilerine hükme razı gelmelerinin kılıçtan geçirilmek anlamına geldiğini anlatmak üzere eliyle boğazını işaret etmiş ve hemen ardından bu hareketinden pişman olup kendisini mesciddeki bir direğe bağlamıştır. Affedildiğine dair âyet nazil oluncaya dek yemeden içmeden bu direğe bağlı kalmıştır. Daha sonradan bu direk “tevbe direği” (üstüvânetü't-tevbe) olarak anılmıştır. Bkz. Asri Çubukcu, “Ebû Lübâbe el-Ensârî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, 1994, Cilt: 10, s. 179.

⁴⁰³ İlgili âyet hakkındaki nüzul sebebi rivayeti için bkz. el-Vâhidî, Esbâbü'n-Nüzûl, s. 179.

⁴⁰⁴ Nisâ 4/105: “إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِبِينَ خَصِيمًا.”

⁴⁰⁵ İlgili âyet hakkındaki nüzul sebebi rivayeti için bkz. el-Vâhidî, Esbâbü'n-Nüzûl, ss. 139-140.

⁴⁰⁶ Enfâl 8/58: “وَأَمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِبِينَ.”

⁴⁰⁷ Mâide 5/13: “... وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ.”

⁴⁰⁸ Enfâl 8/71: “وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ.”

⁴⁰⁹ Nisâ 4/107: “وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا.”

misafirleri sapkın kavmine haber verip onların tarafında yer almak, Hz. Nûh'un hanımının ihaneti ise eşinin mecnun olduğunu söylemektir.⁴¹⁰

Sonuç olarak; müellifler “el-Hıyâne/الحيانة” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Hıyâne/الحيانة” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. İslâm’da günah
2. Elindeki emanete hıyanet eden
3. Anlaşmayı bozmak
4. Din konusunda muhalefet etmek
5. Zinâ

el-HAYR/الْحَيْرُ MADDESİ										
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI							
			1	2	3	4	5	6	7	8
HÂRUN	26	8	MAL	İMAN	İSLÂM	EN ÜSTÜN	İYİLİK	KARŞILIK	YİYECEK	ZAFER
			Bakara 2/180	Enfâl 8/23	Bakara 2/105	Mü'minûn 23/118	En'âm 6/17	Hac 22/36	Kasas 28/24	Ah'zâb 33/25
			Bakara 2/215	Enfâl 8/70	Kâf 50/25	Mâide 5/114	Yûnus 10/107			
			Bakara 2/272	Hid 11/31	Kalem 68/12	Yûsuf 12/80				
			Sâd 38/32							
			Nûr 24/33							
YAHYÂ	30	8	MAL	İMAN	İSLÂM	EN ÜSTÜN	İYİLİK	KARŞILIK	YİYECEK	SAVAŞTA ZAFER
			Bakara 2/180	Enfâl 8/23	Bakara 2/105	Mü'minûn 23/118	En'âm 6/17	Hac 22/36	Kasas 28/24	Ah'zâb 33/25
			Bakara 2/215	Enfâl 8/70	Kâf 50/25	Mâide 5/114	Yûnus 10/107			Ah'zâb 33/19
			Bakara 2/272	Hid 11/31	Kalem 68/12	Yûsuf 12/80				
			Sâd 38/32			Zuhr 43/52				
			Nûr 24/33							

Tablo 119: “el-Hayr/الخير” Maddesi⁴¹¹

⁴¹⁰ Söz konusu rivayetler birçok tefsir kitabında zikredilmiştir. Bkz. et-Taberî, Cilt: 23, ss. 497-498; ez-Zemahşerî, Cilt: 4, ss. 558-559; Ebu Abdullah Fahreddîn Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Râzî, **Mefâtihü'l-Gayb=Tefsîru'l-Kebir**, Darü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1420, Cilt: 30, ss. 574-575; el-Kurtubî, Cilt: 18, ss. 201-201; Beyzâvî, Cilt: 5, s. 226; Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesir, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim**, thk. Sâmî b. Muhammed Selame, Dâru Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1999, Cilt: 8, s. 171.

⁴¹¹ Tablo 119'da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/180: “... *Eğer bir mal bırakmışsa .../... إِنَّ ... تَرَكَ خَيْرًا*”; Enfâl 8/70: “*Ey peygamber! Elinizdeki esirlere de ki: Eğer Allah sizin kalplerinizde bir iman bulunduğunu bilirse .../... فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا*”; Bakara 2/105: “... *Rabbinizden size İslâm'ın indirilmesini istemezler .../... أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ*”; Mü'minûn 23/118: “*De ki: 'Rabbim! Başışla, merhamet et. Çünkü sen merhamet edenlerin en üstünüsün!./... خَيْرُ الرَّاحِمِينَ*”; Yûnus 10/107: “... *Eğer sana bir iyilik dilerse, O'nun lütfunu engelleyebilecek yoktur .../... رَادًّا لِفَضْلِهِ*”; Hac 22/36: “...*Onlarda sizin için bir karşılık vardır .../... لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ*”; Kasas 28/24: “... *Ey Rabbim! Senin bana indireceğin her türlü yiyeceğe muhtacım./... مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ*”; Ah'zâb 33/25: “*Allah inkâr edenleri, savaşta zafere ulaşmaksızın kin ve öfkeleriyle geri çevirdi./... وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا*”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Hayr/الخير” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da sekiz farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Hârûn ve Yahyâ “el-Hayr/الخير” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yalnızca kelimenin dördüncü ve sekizinci anlamlarında Yahyâ, örnek sayısını artırmıştır.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Hayr/الخير” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Kâf 50/25.⁴¹² âyet yeğenlerinin Müslüman olmasını engelleyen Velîd b. Muğîre hakkında inmiştir.
2. Hac 22/36.⁴¹³ âyetteki “خَيْرٌ” kelimesi “develeri hem boğazlarken hem de onlardan zekât verirken size bir karşılık vardır” anlamına gelmektedir.

Müellifler kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Yahyâ kelimenin birinci anlamında örnek getirdiği Nûr 24/33.⁴¹⁴ âyetteki “خَيْرًا” kelimesinin “Mal” anlamına geldiği görüşünün Hasan-ı Basrî’ye ait olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Hayr/الخير” kelimesinin Kur’ân’da sekiz farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yirmi bir farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Hayr/الخير” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Mal
5. İyilik

⁴¹² Kâf 50/25: “مَنَعَ لِلْخَيْرِ مُغْتَدٍ مُّزِيٍّ”

⁴¹³ Hac 22/36: “وَالَّذِينَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ...”

⁴¹⁴ Nûr 24/33: “... وَالَّذِينَ يَبْتِغُونَ الْكِتَابَ بِمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا...”

2. İman	6. Karşılık
3. İslâm	7. Yiyecek
4. En üstün	8. Zafer

ed-DU'â/الدعَاءُ MADDESİ								
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI					
			1	2	3	4	5	6
MUKÂTİL	145	6	SÖZ	KULLUK ETMEK	SELENMEK	YARDIM İSTEMEK	SORMAK	İSTEMEK
			A'râf 7/5	En'âm 6/71	Kamer 54/10	Bakara 2/23	Bakara 2/68	A'râf 7/134
			Enbiyâ 21/14-15	Yûnus 10/106	Kamer 54/6	Yûnus 10/38	Bakara 2/70	Zuhruf 43/49
			Yûnus 10/10	Şuârâ 26/213	İsrâ 17/52	حُودِ (Hûd 11/13)	Kehf 18/52	Mî'mîn 40/60
			Ankebiût 29/17	Neml 27/80		Mî'mîn 40/26		Mî'mîn 40/49
				Kasas 28/88	Fâtr 35/14			
				Furkân 25/68				
				Furkân 25/77				
HÂRUN	168	6	SÖZ	KULLUK ETMEK	SELENMEK	YARDIM İSTEMEK	SORMAK	İSTEMEK
			A'râf 7/5	En'âm 6/71	Kamer 54/10	Bakara 2/23	Bakara 2/68	A'râf 7/134
			Enbiyâ 21/14-15	Yûnus 10/106	Kamer 54/6	Yûnus 10/38	كَذَّابٌ (Bakara 2/70)	Mî'mîn 40/60
			Yûnus 10/10	مَنْهَا (İsrâ 17/67)	İsrâ 17/52	حُودِ (Hûd 11/13)	Kehf 18/52	Mî'mîn 40/49
				مَنْهَا (Ankebiût 29/17)	Enbiyâ 21/45	Mî'mîn 40/26		
				مَنْهَا (Kasas 28/88)	Fâtr 35/14			
				مَنْهَا (Furkân 25/68)				
				Furkân 25/77				
YAHYÂ	102	5	SÖZ	KULLUK ETMEK	SELENMEK	YARDIM İSTEMEK	SORMAK	
			A'râf 7/5	En'âm 6/71	Kamer 54/10	Bakara 2/23	Bakara 2/68-70	
			Enbiyâ 21/14-15	Yûnus 10/106	Kamer 54/6	Yûnus 10/38	Zuhruf 43/49	
			Yûnus 10/10	İsrâ 17/67	İsrâ 17/52	حُودِ (Hûd 11/13)	Mî'mîn 40/49	
				Şuârâ 26/213	Enbiyâ 21/45	Mî'mîn 40/26		
				Furkân 25/68	Fâtr 35/14			
				Furkân 25/77				

Tablo 120: “*ed-Duâ* / الدعاء” *Maddesi*⁴¹⁵

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “ed-Duâ’/الدعاء” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mukâtil ve Hârûn “ed-Duâ’/الدعاء” nın Kur’ân’da altı farklı anlamda kullanıldığını söylerken Yahyâ bu kelimeye beş farklı anlam vermiştir. Mukâtil ve Hârûn’un “İstemek” olarak isimlendirdiği son anlam Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Ancak sunulan örneklerle bakıldığında Mukâtil ve Hârûn’un iki ayrı anlam olarak ele aldığı “Sormak” ve “İstemek” anlamlarını Yahyâ’nın tek anlamda topladığı görülmektedir. Örneğin Mukâtil ve

415 Tablo 120’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: A’râf 7/5: “Azabımız kendilerine geldiğinde, ‘Gerçekten biz kendimize yazık ettik!’ demekten başka **sözleri** kalmamıştı./. فَمَا كَانَ دَعْوَاهُمْ إِذْ جَاءَهُمْ تَأْسًا إِلَّا أَنْ قَالُوا إِنَّا / “De ki: Allah’ı bırakıp da bize faydası olmayan, zararı da dokunmayan şeylere mi **kulluk edelim?** .../... كُنَّا ظَالِمِينَ”; En’âm 6/71: “... قُلْ أَتَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا / “O, Rabbine ‘Ben yenik düştüm!’ diye **seslendi** .../... قَدْ جَاءَ رَبِّيَ مَغْلُوبٌ”; Bakara 2/23: “... **Şahitlerinizden yardım isteyin** .../... وادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ ...”; Bakara 2/68: “Bizim için Rabbine **sor**, dediler .../... قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ”; Mü’min 40/60: “Rabbiniz şöyle dedi: Benden **isteyin** ki size vereyim .../... وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ”

Hârûn'un “İstemek” anlamına örnek getirdiği Mü'min 40/49.⁴¹⁶ âyeti Yahyâ “Sormak” anlamında kullanmıştır. Bu durum yazarların aynı âyetlere farklı anlam verebildiklerini göstermektedir. Kelimenin anlamlarına ilişkin örnek getirilen diğer âyetlere bakıldığında yazarların çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “ed-Duâ' / الدعاء” maddesinde kullandıkları A'râf 7/5.⁴¹⁷ âyetteki “بَأْسُنَا” kelimesi “azabımız” olarak açıklamıştır.

Sonuç olarak; müellifler “ed-Duâ' / الدعاء” kelimesinin Kur'ân'da altı farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yirmi altı farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “ed-Duâ' / الدعاء” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Söz	4. Yardım istemek
2. Kulluk etmek	5. Sormak
3. Seslenmek	6. İstemek

⁴¹⁶ Mü'min 40/49: “وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ.”

⁴¹⁷ A'râf 7/5: “فَمَا كَانَ دَعْوَاهُمْ إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا إِلَّا أَنْ قَالُوا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ.”

ed-DÎN/الدين MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	28	5	TEVHİD	HESAP	HÜKÜM	KENDİSİYLE ALLAH'A İTAAT EDİLEN DİN	MİLLET
			Al-i İmrân 3/19	Fâtıha 1/4	Nûr 24/2	Tevbe 9/33	Bakara 2/35
			Zümer 39/2	Sâffât 35/20	Yûsuf 12/76	Sâffât 35/9	
			کفره (Lokmân 31/32 ve Rûm)	Mutaffîfîn 83/11		نظيرها (Saff 61/9)	
			Ankebût 29/65	Sâffât 35/53		Feth 48/28	
				Vâku 56/86			
HÂRUN	51	5	TEVHİD	HESAP GÜNÜ	HÜKÜM	KENDİSİYLE ALLAH'A İTAAT EDİLEN DİN	MİLLET
			Al- İmrân 3/19	Fâtıha 1/4	Nûr 24/2	Tevbe 9/33	Beyyine 98/5
			Zümer 39/2	Sâffât 35/20	Yûsuf 12/76	Sâffât 35/9	
			کفره (Lokmân 31/32 ve Rûm)	Mutaffîfîn 83/11		نظيرها (Saff 61/9)	
			Ankebût 29/65	Vâku 56/86		Feth 48/28	
				Sâffât 35/53			

Tablo 121: “ed-Dîn/الدين” Maddesi⁴¹⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “ed-Dîn/الدين” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “ed-Dîn/الدين” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak Mukâtîl’in kelimenin beşinci anlamına örnek getirdiği Bakara 2/35.⁴¹⁹ âyetinde “din” kelimesi değil “millet” kelimesi geçmektedir. Dolayısıyla bu âyet ancak “millet”in din anlamında kullanılmasına şahit olarak gösterilebilir.

Yazarlar bazen aynı âyeti birkaç yerde kullanmıştır. Örneğin Tevbe 9/33. âyet, hem “ed-Dîn/الدين” hem de “el-Izhâr/الإظهار” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Yazarlar her iki maddede de âyetinde geçen “لِيُظْهِرَهُ” kelimesine “üstün gelmek ve ezip geçmek” anlamı vermiştir. Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında müelliflerin eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir.

⁴¹⁸ Tablo 121’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Al-i İmrân 3/19: “Şüphesiz Allah katında *tevhid*, İslâm’dır .../... إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ”; Fâtıha 1/4: “*Hesap* gününün sahibi./الدِّينِ””; Nûr 24/2: “Zinâ eden kadın ve erkekte her birine yüz kırbaç cezası veriniz. Allah’ın *hükmi* konusunda o ikisine acımayın .../... الرَّائِيَةُ وَالرَّائِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةً جَلْدًا وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ .../... *İşte dosdoğru millet* budur./... دِينِ الْقِيَمَةِ””; Beyyine 98/5: “... *İşte dosdoğru millet* budur./... دِينِ الْقِيَمَةِ””

⁴¹⁹ Bakara 2/35: “وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ”

Sonuç olarak; yazarlar “ed-Dîn/الدين” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on altı farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “ed-Dîn/الدين” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Tevhid
2. Hesap/Hesap günü
3. Hüküm
4. Kendisiyle allah'a itaat edilen din
5. Millet

ZERÛ/ذروا MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	171	2	BENİ ONUNLA BAŞBAŞA BIRAK	BİR ŞEYİ BIRAKMAK
			Müddessir 74/11	A'râf 7/73
			Mü'min 40/26	Bakara 2/278
				En'âm 6/20
HÂRUN	194	2	BENİ ONUNLA BAŞBAŞA BIRAK	BİR ŞEYİ BIRAKMAK
			Müddessir 74/11	A'râf 7/73
			Mü'min 40/26	Bakara 2/278
				En'âm 6/20

Tablo 122: “Zerû/ذروا” Maddesi⁴²⁰

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Zerû/ذروا” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “Zerû/ذروا” fiiline aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin

⁴²⁰ Tablo 122’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Müddessir 74/11: “*Tek olarak yarattığımla beni baş başa bırak.*”/ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا. A'râf 7/73: “... Allah'ın gönderdiği bu deve sizin için bir mucizedir. Onu bırakın, Allah'ın arzında otlasın. Ona kötülük yapmayın .../... هَذِهِ نَافَةٌ لِلَّهِ لَكُمْ آيَةٌ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ ...”

anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Mukâtil ve Hârûn “Zerû/ذرو” maddesinde kullandıkları Müddessir 74/11.⁴²¹ âyet hakkında, Allah'ın bir başkasının kendisini engellemesinden korkmadığını yalnızca onu tek başına helak edeceğini bildirdiğini söyleyerek tefsir yapmışlardır.

Sonuç olarak; yazarlar “Zerû/ذرو” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair beş farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Zerû/ذرو” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Beni onunla baş başa bırak
2. Bir şeyi bırakmak

⁴²¹ Müddessir 74/11: “ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا.”

ez-Zikr/الذکر MADDESİ																
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA Sİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI													
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
HÂRÜN	24	15	İTAAT İLE ANMAK	DİL İLE ANMAK	KALP İLE ANMAK	BENİ BASKASININ YANINDA HATIRLAT	KORUMAK	ÖĞÜT	ŞEREF	HABER	VAHİY	KUR'ÂN	TEVRAT	LEVHİ MAHFUZ	AÇIKLAMA	TEFEKKÜR
			Bakara 2/152	Nisâ 4/103	Al-i İmrân 3/135	Yûsuf 12/42	Bakara 2/63	En'âm 6/44	Zuhruf 43/44	Enbiyâ 21/24	Kamer 54/25	Enbiyâ 21/50	Enbiyâ 21/7	Enbiyâ 21/105	A'râf 7/63	Sâd 38/87
				حُرِّمُوا (Al-i İmrân)		مَرْيَمَ 19/41	أَلِفٍ 7/171	أَلِفٍ 7/165	مُؤْمِنِينَ 23/71	سَابِقَ 37/168	سَابِقَ 37/3	Zuhruf 43/5			أَلِفٍ 7/69	Tekvî 81/27
				Bakara 2/200		Mâ'idun, İsmâ'ilî'n ve İdris'in Durumun (Meryem 19/51-54-56)	Al-i İmrân 3/103	Yâsin 36/19	Enbiyâ 21/10	Kahf 18/83		Enbiyâ 21/2				Mûsâ'dan 63/9
				Alhab 33/41				Kâf 50/45								
				حُرِّمُوا (Alhab 33/35)				Gâfır 88/21-22								
YAHYÂ	25	16	İTAAT VE İBADET	DİL İLE ANMAK	KALP İLE ANMAK	DURUMU BASKASININ YANINDA HATIRLAT	KORUMAK	ÖĞÜT	ŞERİF	HABER	VAHİY	KUR'ÂN	TEVRAT	ALLAH'IN PEYGAMBERLERİNE İNDİRDİĞİ KİTAPLAR - LEVHİ MAHFUZ	ALLAH'TAN BİR AÇIKLAMA	TEFEKKÜR
			Bakara 2/152	Nisâ 4/103	Al-i İmrân 3/135	Yûsuf 12/42	Bakara 2/63	En'âm 6/44	Zuhruf 43/44	Enbiyâ 21/24	Kamer 54/25	Enbiyâ 21/50	Enbiyâ 21/7	Enbiyâ 21/105	A'râf 7/63	Sâd 38/87
				حُرِّمُوا (Al-i İmrân)		مَرْيَمَ 19/41	أَلِفٍ 3/103	أَلِفٍ 7/165	ي (Yâsin 36/69)	Sâbî 37/168	Sâbî 37/3	Enbiyâ 21/42	Nahl 16/43		A'râf 7/69	Tekvî 81/27
				Bakara 2/200		Meryem'in, Mûsâ'nın, İsmâ'ilî'n ve İdris'in Durumun (Meryem 19/16-51-54-56)	كَلِمَاتٍ (Bakara 2/40, 47, 122)	Yâsin 36/19	Mû'minîn 23/71	Kahf 18/83	Mâ'idun 77/5	Zuhruf 43/5			Sâd 38/1	Yâsin 36/69
				Alhab 33/41				Kâf 50/45	Enbiyâ 21/10		Hicr 15/6	Enbiyâ 21/2			Sâd 38/49	
				Alhab 33/35				Gâfır 88/21-22							كَلِمَاتٍ (Sâd 26/5)	

Tablo 123: “ez-Zikr/الذکر” Maddesi⁴²²

⁴²² Tablo 123’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/152: “*Beni itaat ile anın ki ben de sizi anayım .../... فَادْكُرُونِي أَدْكُرْكُمْ*”; Nisâ 4/103: “*Ayakta ya da oturarak namazı kılarken Allah’ı dil ile anın .../... وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ دَخَرُوا اللَّهَ*”; Al-i İmrân 3/135: “*Bir kötülük yaptıklarında ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah’ı kalplerinde anarlar .../... فَادْكُرُوا اللَّهَ فَيَا مَا وَفَعُوا*”; Yûsuf 12/42: “*... Efendinin yanında beni/benim durumumu hatırlat .../... اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ*”; Al-i İmrân 3/103: “*... Allah’ın sizin üzerinizdeki nimetini koruyun .../... وَادْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ*”; En’âm 6/44: “*Kendilerine verilen öğüdünü unuttuklarında .../... فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ*”; Zuhruf 43/44: “*Şüphesiz bu, senin ve kavmin için bir şereftir./... وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ*”; Enbiyâ 21/24: “*... İşte benimle beraber olanların ve benden öncekilerin haberi .../... هَذَا ذِكْرٌ مِّنْ مَّعِي وَذِكْرٌ مِّنْ قَبْلِي*”; Kamer 54/25: “*Aramızdan vahiy ona mı indirildi? .../... أَوُلْقِيَ الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِن بَيْنِنَا*”; Enbiyâ 21/50: “*Bu indirdiğimiz mübarek bir Kur’ân’dır .../... وَهَذَا ذِكْرٌ مُّبَارَكٌ أَنزَلْنَاهُ*”; Enbiyâ 21/7: “*... Tevrat ehline sorun .../... فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ*”; Enbiyâ 21/105: “*Andolsun ki Levh-i Mahfûz’dan sonra Zebur’da da yazdık .../... وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِن بَعْدِ الذِّكْرِ*”; A’râf 7/63: “*Rabbinizden bir açıklamanın gelmiş olmasına mı şaşırdınız? .../... أَوْعَجِبْتُمْ أَن جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ*”; Sâd 38/87: “*Bu Kur’ân alemler için bir tefekkür sebebidir./... إِنَّ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ*”; Bakara 2/239: “*... Güvende olduğunuz zaman, daha önce bilmediğiniz ve O’nun size öğrettiği şekilde beş vakit namazı kılın .../... فَادْكُرُوا اللَّهَ*”; Cuma 62/9: “*... Allah’ın namazına koşun .../... فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ*”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “ez-Zikr/الذكر” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Hârûn “ez-Zikr/الذكر”ın Kur’ân’da on beş farklı anlamda kullanıldığını söylerken Yahyâ bu kelimeye on altı farklı anlam vermiştir. Yahyâ’nın kelimeye verdiği “Bir Namaz” anlamı ve delil getirdiği Cuma 62/9.⁴²³ ve Sâd 38/32.⁴²⁴ âyetler Hârûn’un eserinde yer almamaktadır. Bu farklılık dışında Mukâtil ve Hârûn “ez-Zikr/الذكر” kelimesine neredeyse aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak bazı anlamlarda Yahyâ örnek sayısını artırmıştır. Ayrıca Yahyâ, Yâsîn 36/69.⁴²⁵ âyeti hem “Şeref” anlamında hem de “Tefekkür” anlamında iki kez kullanmıştır. Yani bu âyette geçen “ذَكَرَ” kelimesine iki anlam birden yüklemiştir. Fakat Yahyâ Yâsîn 36/69. âyetteki “zikr” kelimesine “Şeref” anlamı verirken bunun Süfyân es-Sevrî’nin görüşü olduğunu belirtmiştir. Bu durumda Yahyâ’nın kendisinden öncekilerin görüşlerini aktardığını fakat onlarla aynı fikirde olmadığına kendi görüşünü de eserine yansıttığını söyleyebiliriz.

Ele aldığımız eserlerin vücûh ve nezâir ilminin erken dönemlerine ait olması sebebiyle bu eserlerin bazı yerlerinde eksikler, okunamayan ya da silinmiş kısımlar bulunmaktadır. Muhakkikler orijinal metindeki eksik kısımları diğer eserlerle kıyaslayarak tamamlamıştır. Muhakkiklerin bu müdahalesi, vücûh ve nezâir ilminin kümülatif şekilde ilerlediğinin, bu alana dair eserlerin birbirinin aktarıcısı ve devamı niteliğinde olduğunun bir göstergesidir. Bu durumun bir örneği “ez-Zikr/الذكر” kelimesinde karşımıza çıkmaktadır. Hârûn b. Mûsâ’nın eserindeki dipnota göre kelimenin on üçüncü anlamından itibaren eksik kısım muhakkik tarafından Yahyâ b. Sellâm’ın et-Tesârif eserinden tamamlanmıştır.⁴²⁶

⁴²³ Cuma 62/9: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ.”

⁴²⁴ Sâd 38/32: “فَقَالَ إِنِّي أَخَبْتُ حُبَّ الْحَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّىٰ تَوَارَثَ بِالْحِجَابِ.”

⁴²⁵ Yâsîn 36/69: “وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ.”

⁴²⁶ Hârûn, s. 71.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “ez-Zikr/الذكر” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Al-i İmrân 3/135.⁴²⁷ âyetteki “ذَكَّرُوا” fiili “kalp ile anmak” anlamına gelmektedir. Hârûn ve Yahyâ kalp ile anmak ifadesini nefis muhasebesi yapmak ve Allah'ın bu yaptıklarından dolayı hesap soracağını bilmek olarak açıklamıştır.
2. Bakara 2/63.⁴²⁸ ve A'râf 7/171.⁴²⁹ âyetlerdeki “وَاذْكُرُوا” fiili “korumak” anlamına gelmektedir. Müellifler söz konusu âyetlerde korunacak şeyin Tevrat'ın içindeki emir ve yasaklar olduğunu belirtmiştir.
3. Yahyâ Zuhruf 43/44.⁴³⁰ âyette bulunan “وَإِنَّهُ”daki zamirin Kur'ân veya nübüvvet anlamında olduğunu söylemiştir. Bu durumda âyetin meali “*Kur'ân/nübüvvet, senin ve kavmin için bir şereftir.*” şeklinde olacaktır. Yahyâ'nın yaptığı bu açıklama Hârûn'un eserinde bulunmamaktadır.
4. Yahyâ Hicr 15/6.⁴³¹ âyetteki “الذِّكْرُ” kelimesinin “vahiy” anlamına geldiğini ve bu vahyin Kur'ân olduğunu belirtmiştir.
5. Enbiyâ 21/7.⁴³² âyetteki “أَهْلَ الذِّكْرِ” ifadesi “Tevrat ehli” anlamına gelmekte ve burada Abdullah b. Sellâm ile onun ashâbının kastedilmektedir.

⁴²⁷ Al-i İmrân 3/135: “وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ...”

⁴²⁸ Bakara 2/63: “وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَادْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ.”

⁴²⁹ A'râf 7/171: “وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَادْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ.”

⁴³⁰ Zuhruf 43/44: “وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ.”

⁴³¹ Hicr 15/6: “وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ.”

⁴³² Enbiyâ 21/7: “وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُوحي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ.”

6. Yahyâ Nahl 16/43.⁴³³ âyetteki “أَهْلَ الذِّكْرِ” ifadesi “Tevrat ehli” anlamına geldiğini ve burada Abdullah b. Sellâm ve onun ashâbından Müslüman olan Tevrat ehli kastedildiğini söylemiştir.

7. Yahyâ Cuma 62/9. âyetle özellikle Cuma namazının, Sâd 38/32. âyetle özellikle ikindi namazının kastedildiğini söylemiştir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Bu minvalde “ez-Zikr/الذكر” kelimesinde Yahyâ’nın kaynak olarak gösterdiği isimler şunlardır:

1. Katâde, “ez-Zikr/الذكر” kelimesinin Enbiyâ 21/50. âyetle “Kur’ân”, Nahl 16/43. âyetle “Tevrat ehli” anlamına geldiğini söylemiştir.

2. Hasan-ı Basrî, “ez-Zikr/الذكر” kelimesinin Enbiyâ 21/7 âyetle “Ehl-i kitap”, İbn Abbâs ise Abdullah b. Sellâm ve onun ashâbından inanmış olan Tevrat ehli” anlamına geldiğini söylemiştir.

3. Mücâhid, “ez-Zikr/الذكر” kelimesinin Enbiyâ 21/105. âyetle “Levh-i Mahfûz” anlamına geldiğini söylemiştir.

Sonuç olarak; müellifler “ez-Zikr/الذكر” kelimesinin Kur’ân’da on altı farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair elli beş farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “ez-Zikr/الذكر” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. İtaat ile anmak	9. Vahiy
2. Dil ile anmak	10. Kur’ân
3. Kalp ile anmak	11. Tevrat
4. Beni/durumumu başkasının yanında hatırlat	12. Levh-i Mahfûz
5. Korumak	13. Açıklama
6. Öğüt	14. Tefekkür
7. Şeref	15. Beş vakit namaz
8. Haber	16. Bir namaz

⁴³³ Nahl 16/43: “وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَحَلًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ.”

er-RECÂ' / الرجاء MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	55	2	ÜMİT	KORKU
			İsrâ 17/57	Kehf 18/110
			Bakara 2/218	Ankebût 29/5
				Yûnus 10/7
				Nebe 78/27
HÂRUN	78	2	ÜMİT	KORKU
			İsrâ 17/57	Kehf 18/110
			Bakara 2/218	Furkân 25/21
				Nebe 78/27

Tablo 124: “er-Recâ' / الرجاء” Maddesi⁴³⁴

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “er-Recâ' / الرجاء” maddesi; Mukâtil ve Hârûn'un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ'nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur'ân'da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “er-Recâ' / الرجاء” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “er-Recâ' / الرجاء” maddesinde kullandıkları Kehf 18/110.⁴³⁵, Ankebût 29/5.⁴³⁶, Yûnus 10/7.⁴³⁷ ve Furkân 25/21.⁴³⁸ âyetlerdeki “لِقَاءَ رَبِّهِ” ve “لِقَاءَنَا” ifadelerini öledükten

⁴³⁴ Tablo 124'te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: İsrâ 17/57: “... O'nun rahmetini **ümit eder** azabından korkarlar .../... وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ ...”; Kehf 18/110: “... Kim Rabbine kavuşmaktan **korkarsa** yararlı işler yapsın .../... فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا ...”

⁴³⁵ Kehf 18/110: “... فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا ...”

⁴³⁶ Ankebût 29/5: “... فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنْ أَجَلَ اللَّهُ لَكَ لَأْتِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ.”

⁴³⁷ Yûnus 10/7: “... إِنَّ الدِّينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا ...”

⁴³⁸ Furkân 25/21: “... وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا ...”

sonra dirilmek” şeklinde açıklamıştır. Bu durumda âyetler “*Kim öldükten sonra dirilmekten korkuyorsa ...*” anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak; yazarlar “er-Recâ’/الرجاء” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “er-Recâ’/الرجاء” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Ümit
2. Korku

er-RECZ, er-RICZ, er-RICS/الرجز والرجز والرجس MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA Sİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
YAHYÂ	99	4	PUTLAR	ŞEYTANIN VESVESESİ	AZAP	GÜNAH
			Müddessir 74/5	Enfâl 8/11	A'râf 7/134-135	Ahzâb 33/33
					A'râf 7/162	

Tablo 125: “er-Recz, er-Ricz, er-Rics/الرجز والرجز والرجس” Maddesi⁴³⁹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “er-Recz, er-Ricz, er-Rics/الرجز والرجز والرجس” ele aldığımız eserler arasında yalnızca Yahyâ’nın eserinde geçmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Yahyâ “er-Recz, er-Ricz, er-Rics/الرجز والرجز والرجس” maddesinde kullandığı Enfâl 8/11.⁴⁴⁰ âyetteki “رَجَزَ الشَّيْطَانِ” ifadesinin “Bedir Günü savaştan önce şeytanın verdiği vesvese” anlamına geldiğini belirtmiştir.

⁴³⁹ Tablo 125’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Müddessir 74/5: “**Putlardan uzak dur.**./ وَالرَّجَزُ فَاهْجُرْ.”; Enfâl 8/11: “... Sizden **şeytanın vesvesesini** gidersin diye .../... وَيُذْهِبَ عَنْكُمُ رَجَزَ الشَّيْطَانِ ...”; A'râf 7/162: “... Biz de haksızlıklarına karşılık üzerlerine gökten bir **azap** gönderdik./... فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رَجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ.”; Ahzâb 33/33: “... Ey Ehl-i Beyt! Allah, sizden ancak **günahı** gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor./... إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا”

⁴⁴⁰ Enfâl 8/11: “... وَيُذْهِبَ عَنْكُمُ رَجَزَ الشَّيْطَانِ ...”

Yazarlar, ele aldıkları kelimenin anlamlarına ilişkin sınırlı sayıda örnek âyet sunabildikleri için kimi zaman kelimeye yükledikleri anlamın Kur'ân'da ne kadar tekrar edildiğine dair fikir veren bazı genellemeler yapmıştır. Örneğin “نحوه كثير” diyerek ilgili anlamın farklı âyetlerde tekrar edildiğini “ليس مثلها” diyerek kelimeye verdikleri anlamın Kur'ân'da başka örneği bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu durumun bir örneği de “er-Recz, er-Ricz, er-Rics/الرَّجَزُ والرَّجْسُ” maddesinde yer almaktadır. Yahyâ bu kelimenin “Putlar” anlamında yalnızca Müddessir 74/5. âyette ve “Vesvese” anlamında yalnızca Enfâl 8/11. âyette kullanıldığını söyleyerek genelleme yapmıştır.

Sonuç olarak; Yahyâ “er-Recz, er-Ricz, er-Rics/الرَّجَزُ والرَّجْسُ” kelimelerinin Kur'ân'da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmiştir. Yahyâ'nın “er-Recz, er-Ricz, er-Rics/الرَّجَزُ والرَّجْسُ” kelimelerine verdiği anlamlar şunlardır:

1. Putlar
2. Şeytanın vesvesesi
3. Azap
4. Günah

er-RECM/الرَّجْمُ MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRA Sİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	128	4	ÖLDÜRMEK	AĞIR SÖZLER SÖYLEMEK	ATMAK	LANETLENMİŞ
			Yâsîn 36/18	Meryem 19/46	Mülk 67/5	Nahl 16/98
			Duhân 44/20		Kehf 18/22	
			Hûd 11/91			
HÂRUN	151	4	ÖLDÜRMEK	ATMAK	AĞIR SÖZLER SÖYLEMEK	LANET
			Yâsîn 36/18	Mülk 67/5	Meryem 19/46	Nahl 16/98
			Duhân 44/20	Kehf 18/22		
			Hûd 11/91			

Tablo 126: “er-Recm/الرَّجْمُ” Maddesi⁴⁴¹

⁴⁴¹ Tablo 126'da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Yâsîn 36/18: “... Eğer bu işe son vermezseniz sizi öldürürüz .../... لَئِنْ لَمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ ...”; Meryem 19/46: “... Buna son vermezsen sana ağır sözler söylerim .../... رَجْمًا بِالْغَيْبِ ...”; Nahl 16/98: “... Lanetlenmiş şeytandan Allah'a sığın./... فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “er-Recm/الرجم” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Kelimeye verilen anlamlar açısından yazarlar arasında bazı farklılıklar bulunsa da bunlar yalnızca söylem farkından ibaret olup anlama tesiri olan hususlar değildir. Mukâtil ve Hârûn “er-Recm/الرجم” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Müellifler, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Mukâtil “er-Recm/الرجم” maddesinde kullandığı Kehf 18/22.⁴⁴² âyetteki “بِالْعَيْبِ” kelimesi “zanna dayanan söz” olarak açıklamıştır. Bu açıklama Hârûn’un eserinde yer almamaktadır.

Sonuç olarak; yazarlar “er-Recm/الرجم” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “er-Recm/الرجم” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Öldürmek	3. Atmak
2. Ağır sözler söylemek	4. Lanetlenmiş/Lanet

⁴⁴² Kehf 18/22: “... رَجْمًا بِالْعَيْبِ وَيَقُولُونَ سُبْحَةً وَتَأْمِنُهُمْ كَلْبُهُمْ ...”

er-RAHMET/الرحمة MADDESİ													
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI										
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
HÂRUN	14	11	İSLÂM DİNİ	CENNET	YAĞMUR	PEYGAMBERLİK	NİMET	KUR'ÂN	RIZIK	ZAFER	ESENLİK	SEVGİ	İMAN
			İnsân 76/31	Al-i İmrân 3/107	A'râf 7/57	Sâd 38/9	Nisâ 4/83	Yûnus 10/58	İsrâ 17/100	Ahzâb 33/17	Zümer 39/38	Hadîd 57/27	Hûd 11/28
			Şûrâ 42/8	Nisâ 4/175	نظيرها (Furkân 25/48)	Zuhruf 43/32	نظيرها (Bakara 2/64)	Al-i İmrân 3/128	İsrâ 17/28			Feth 48/29	حنبها (Hûd 11/63)
			Feth 48/25	Câsiye 45/30	Şûrâ 42/28		Nûr 24/10	يوسف 12/111) كذلك	Fâtr 35/2				
			Bakara 2/105	Bakara 2/218	Rûm 30/50				Kehf 18/10				
			نظيرها (Al-i İmrân 3/74)	Ankebût 29/23	Rûm 30/33				Kehf 18/16				
					Rûm 30/46								
YAHYÂ	15	11	İSLÂM DİNİ	CENNET	YAĞMUR	PEYGAMBERLİK	NİMET	KUR'ÂN	RIZIK	ZAFER	ESENLİK	SEVGİ	İMAN
			İnsân 76/31	Al-i İmrân 3/107	A'râf 7/57	Sâd 38/9	Nisâ 4/83	Yûnus 10/58	İsrâ 17/100	Ahzâb 33/17	Zümer 39/38	Hadîd 57/27	Hûd 11/28
			Şûrâ 42/8	Nisâ 4/175	نظيرها (Furkân 25/48)	Zuhruf 43/32	نظيرها (Bakara 2/64)	Yûsuf 12/111	İsrâ 17/28		Rûm 30/36	Feth 48/29	حنبها (Hûd 11/63)
			Feth 48/25	Câsiye 45/30	Şûrâ 42/28	Yûsuf 12/56	Nûr 24/10		Fâtr 35/2				
			Bakara 2/105	İsrâ 17/57	Rûm 30/50				Kehf 18/10				
			نظيرها (Al-i İmrân 3/74)	Bakara 2/218	Rûm 30/33				Kehf 18/16				
				Ankebût 29/23	Rûm 30/46								
				Zümer 39/9									

Tablo 127: “er-Rahmet/الرحمة” Maddesi⁴⁴³

⁴⁴³ Tablo 127’de yer âyetlerden bazıları şunlardır: İnsân 76/31: “Dilediğini **İslam dinine** sokar .../... رَحْمَتِهِ فِي رَحْمَتِهِ”; Al-i İmrân 3/107: “Yüzleri ağaranlar, sonsuza dek يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيِّنٌ يَدْعِي .../... **Yağmur** öncesinde rüzgarları müjdeci olarak estirir .../...”; A'râf 7/57: “... **Yağmur** öncesinde rüzgarları müjdeci olarak estirir .../...”; Sâd 38/9: “Yoksa Rabbinin **peygamberlik** tasarrufu⁴⁴³ onlara mı aittir? .../... رَحْمَتِكَ .../...”; Nisâ 4/83: “... Allah'ın size lütuf ve **nimeti** olmasaydı .../... وَلَوْلَا .../...”; İsrâ 17/100: “De ki: ‘Siz Rabbimin **rızık** hazinelerine sahip olsaydınız’ .../... قُلْ .../...”; Yûnus 10/58: “Allah'ın lütuf ve **Kur'ân** ile de ki .../... وَبِرَحْمَتِهِ .../...”; Ahzâb 33/17: “Eğer Allah sizin için ölüm ve hezimet veya **zafer** dilerse kim engel olabilir? .../... رَحْمَةً .../...”; Zümer 39/38: “... [Allah] bana bir **esenlik** vermek istese acaba onlar O’nun vermek istediği esenliğe engel olabilirler mi? .../... رَحْمَتِهِ .../...”; Feth 48/29: “... Birbirlerini **severler** .../... رَحْمَاءُ بَيْنَهُمْ .../...”; Hûd Suresi 11/28: “... Rabbimin verdiği bir delil üzerindeysen ve bana tarafından bir **iman** vermişse.../... إِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي .../... وَأَتَانِي رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِهِ .../...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “er-Rahmet/الرحمة” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da on bir farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Hârûn ve Yahyâ “er-Rahmet/الرحمة” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak bazı anlamlarda örnek getirilen âyet sayısında farklılık vardır.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “er-Rahmet/الرحمة” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. İsrâ 17/100.⁴⁴⁴ âyetteki “حَزَائِنَ رَحْمَةٍ” ifadesi “rızik anahtarları” anlamına gelmektedir. Yazarlar bu ifadeyi “rızik verme yetkisine sahip olmak” şeklinde açıklamıştır.

2. Hûd 11/28.⁴⁴⁵ âyette geçen “رَحْمَةً” kelimesinin “iman” anlamına geldiğini söylemişler fakat âyetten sonra yaptıkları açıklamada bunu “nübüvvet ve nimet” olarak açıklamışlardır.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Yahyâ, kelimenin birinci anlamında Bakara 2/105.⁴⁴⁶ âyetteki “rahmet” kelimesine Hasan-ı Basrî’nin “Nübüvvet” anlamı verdiğini söylemiştir. Ancak kendisi bu âyeti “İslam Dini” başlığında örnek olarak getirmiştir. Bu durumda Yahyâ’nın kendisinden öncekilerin görüşlerini aktardığını fakat onlarla aynı fikirde olmadığına kendi görüşünü de eserine yansıttığını söyleyebiliriz. Benzer şekilde Yahyâ kelimenin yedinci anlamında

⁴⁴⁴ İsrâ 17/100: “قُلْ لَوْ أَنُّنْتُمْ تَعْلَمُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لَأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُورًا.”

⁴⁴⁵ Hûd 11/28: “... وَأَتَانِي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِهِ فَعَمَّيْتُ عَلَيْكُمْ أُتْلُوهُمُوهَا وَأَنْتُمْ لَهَا كَاهُونَ.”

⁴⁴⁶ Bakara 2/105: “... أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَاللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ...”

örnek getirilen İsrâ 17/28.⁴⁴⁷ âyetteki “*rahmet*” kelimesine Mücâhid’in ve Fâtır 35/2.⁴⁴⁸ âyetteki “*rahmet*” kelimesine Kelbî’nin “Rızık” anlamı verdiğini söylemiştir. Kelimenin sekizinci sıradaki “Zafer” anlamında örnek getirilen Ahzâb 33/17.⁴⁴⁹ âyet hakkında Yahyâ, kendisine atıfta bulunarak bu âyetteki “*rahmet*” kelimesinin “Tövbe” anlamında geldiğini söylemiştir. Tüm bu âyetler Hârûn’un eserinde de yer alsa da o söz konusu açıklamaların kaynağını belirtmeyi tercih etmemiştir.

Yazarlar bazen aynı âyeti birden fazla madde başlığında kullanmıştır. Örneğin “er-Rahmet/الرحمة” maddesinde kullanılan Fâtır 35/2. âyet aynı zamanda “el-Feth/الفتح” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Her iki maddede de âyette geçen “رَحْمَةً” kelimesine “rızık” anlamı verilmiştir.⁴⁵⁰ Hatta “er-Rahmet/الرحمة” maddesi, Mukâtil’in eserinde bulunmamasına rağmen, Mukâtil de bu âyeti “el-Feth/الفتح” maddesinde örnek getirdiğinde “رَحْمَةً” kelimesine “rızık” anlamı vermiştir. Bu durum bize her ne kadar “er-Rahmet/الرحمة” maddesine eserinde yer vermemiş olsa da Mukâtil’in bu kelimenin anlamlarına vâkıf olduğunu düşündürmektedir. Benzer şekilde Nisâ 4/175. âyet hem “er-Rahmet/الرحمة” maddesinde hem de Hârûn’un eserinde “el-Fadl/الفضل” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Hârûn, her iki maddede de âyette geçen “رَحْمَةً” kelimesine “Cennet” anlamı vermiştir. Son olarak Şûrâ 42/28. âyet “er-Rahmet/الرحمة” maddesinde kullanıldığı gibi aynı zamanda “en-Nüşûr/النشور” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Yazarlar, her iki maddede de âyette geçen “رَحْمَةً” kelimesine “Yağmur” anlamı vermiştir. Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında yazarların eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir.

⁴⁴⁷ İsrâ 17/28: “وَأَمَّا نُنْصِرُ عَنْهُمْ إِبْرَاهِيمَ وَرَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَنُفِثَ لَكُمْ قَوْلًا مُنْشِوْرًا.”

⁴⁴⁸ Fâtır 35/2: “مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكُ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ.”

⁴⁴⁹ Ahzâb 33/17: “قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً...”

⁴⁵⁰ Hârûn, ss. 55, 206; Yahyâ, et-Tesârif, ss. 201, 318.

Sonuç olarak; müellifler “er-Rahmet/الرحمة” kelimesinin Kur’ân’da on bir farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair otuz dokuz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “er-Rahmet/الرحمة” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. İslâm Dini	5. Nimet	9. Esenlik
2. Yağmur	6. Kur’ân	10. Sevgi
3. Cennet	7. Rızık	11. İman
4. Peygamberlik	8. Zafer	

er-RAKÎB/الرقيب MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	117	2	GÖZETLEYİCİ	
			Nisâ 4/1	
			Ahzâb 33/52	
			Kâf 50/18	
			Mâide 5/117	
HÂRUN	139	2	GÖZETLEYİCİ	BEKLEME
			Nisâ 4/1	Duhân 44/59
			Ahzâb 33/52	Duhân 44/10
			Kâf 50/18	Hûd 11/93
			Mâide 5/117	

Tablo 128: “er-Rakîb/الرقيب” Maddesi⁴⁵¹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “er-Rakîb/الرقيب” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Ancak Mukâtîl’in eserinde kelimenin ikinci anlamı bulunmamaktadır. Bu durum dışında Mukâtîl ve Hârûn “er-Rakîb/الرقيب” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “er-Rakîb/الرقيب” kelimesinin anlamlarına dair

⁴⁵¹ Tablo 128’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/1: “... Şüphesiz Allah üzerinizde **gözetleyicidir**. /فَارْتَقِبْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا.”; Duhân 44/59: “Artık sen bekle, çünkü onlar da **beklemektedirler**. /إِنَّمَا مَرْتَقِبُونَ

yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “er-Rakîb/الرفيب” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Gözetleyici
2. Bekleme

RAVH/روح MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	50	2	RAHAT	RAHMET
			Vâkıa 56/89	Yûsuf 12/87
HÂRÛN	73	2	RAHAT	RAHMET
			Vâkıa 56/89	Yûsuf 12/87

Tablo 129: “Ravh/روح” Maddesi⁴⁵²

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Ravh/روح” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “Ravh/روح” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “Ravh/روح” kelimesinin anlamlarına dair iki farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Ravh/روح” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Rahat
2. Rahmet

⁴⁵² Tablo 129’da yer alan âyetler şunlardır: Vâkıa 56/89: “**Rahatlık** ve güzel kokular .../... فَرُوحٌ وَرِيحَانٌ”; Yûsuf 12/87: “... Allah’ın **rahmetinden** ümit kesmeyin. Şüphesiz Allah’ın **rahmetinden** ümit kesenler .../... وَلَا تَيْئَسُوا ...”
 “... مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ”

er-Rûh/الروح MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	49	5	RAHMET	YEDİNCİ SEMADA BULUNAN YÜZÜ İNSAN, VÜCUDU MELEK SURETİNDE OLAN BİR MELEK	CEBRÂİL	VAHİY	İSÂ
			Mücâdele 58/22	Nebe 78/38	Nahl 16/102	Nahl 16/2	Nisâ 4/171
				İsrâ 17/58	Şurâ 26/193	Mû'min 40/15	Secde 32/9
					Bakara 2/87, 253	Şûrâ 42/52	
					Meryem 19/17		
					Kadir 97/4		
HÂRÛN	72	5	RAHMET	BİR MELEK	CEBRÂİL	VAHİY	İSÂ
			Mücâdele 58/22	Nebe 78/38	Nahl 16/102	Nahl 16/2	Nisâ 4/171
				İsrâ 17/58	Şurâ 26/193	Mû'min 40/15	Secde 32/9
					Bakara 2/87, 253	Şûrâ 42/52	
					Meryem 19/17		
					Kadir 97/4		

Tablo 130: “er-Rûh/الروح” Maddesi⁴⁵³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “er-Rûh/الروح” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. “er-Rûh/الروح” kelimesinin ikinci anlamını Mukâtîl “Yedinci semada bulunan yüzü insan, vücudu melek suretinde olan bir melek”, Hârûn ise yalnızca “Bir melek” olarak isimlendirmiştir. Ancak her iki eserde örnek getirilen âyetler ve yapılan açıklamalar birbirleriyle aynıdır. Dolayısıyla bu farklılık sadece söylem farkından ibarettir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarların aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin müelliflerimizin açıklamasına göre “er-Rûh/الروح” maddesinde kullandıkları Nebe 78/38.

⁴⁵³ Tablo 130’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Mücâdele 58/22: “... Onları kendinden bir **rahmet** ile desteklemiştir .../... وَأَنْزَلْنَاهُمْ رُوحَ مِنْهُ”; Nebe 78/38: “O gün **yedinci semadaki melek** ve [diğer] melekler sıraya dizilirler .../... يَوْمَ يُنْفَخُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا ...”; Nahl 16/102: “De ki ‘Onu **Cebrâil** indirdi’ .../... فَلَنْ نَزِلَّهُ رُوحُ الْفُلْسِ ...”; Nahl 16/2: “O, melekleri kullarından dilediğine **vahiy** ile indirir .../... يَنْزِلُ الْمَلَائِكَةُ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ...”; Nisâ 4/171: “... Allah’ın Meryem’e verdiği bir müjde ve kendisinden **bir ruhtur (İsâ’dır)** .../... وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى ... مَرْيَمَ وَرُوحَ مِنْهُ”

ve İsrâ 17/58.⁴⁵⁴ âyette bahsedilen melek, diğer melekler üzerinde bir bekçidir. O arşın sağında bir sırada diğer melekler de ayrı sırada duracaktır.

Sonuç olarak; yazarlar “er-Rûh/الروح” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on üç farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “er-Rûh/الروح” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Rahmet
2. Yedinci semada bulunan yüzü insan, vücudu melek suretinde olan bir melek/bir melek
3. Cebrail
4. Vahiy
5. İsa

ez-ZÜBUR/الزبور MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	77	5	ÖNEKİLERİN KISSALARI VE KİTAPTA ONLARIN ANLATILDIĞI DURUM	KİTAPLAR	LEVH-İ MAHFÛZ	PARÇALAR	HZ DÂVÛD'UN KİTABI
			Al-i İmrân 3/184	Şuarâ 26/196	Kamer 54/52	Kehf 18/96	Nisâ 4/163
			نظيرها (Fâtr 35/25 ve Nahl 16/44)	Enbiyâ 21/105		Mü'minûn 23/53	نظيرها (İsrâ 17/55)
HÂRÛN	100	5	ÖNEKİLERİN KISSALARI VE KİTAPTA ONLARIN ANLATILDIĞI DURUM	KİTAPLAR	LEVH-İ MAHFÛZ	PARÇALAR	HZ DÂVÛD'UN KİTABI
			Al-i İmrân 3/184	Şuarâ 26/196	Kamer 54/52	Kehf 18/96	Nisâ 4/163
			نظيرها (Fâtr 35/25 ve Nahl 16/44)	Enbiyâ 21/105		Mü'minûn 23/53	نظيرها (İsrâ 17/55)
YAHYÂ	58	5	KISSALAR, ÖNEKİLERİN KISSALARI VE KİTAPTA ONLARIN ANLATILDIĞI DURUM	KİTAP	LEVH-İ MAHFÛZ	PARÇALAR	HZ DÂVÛD'UN KİTABI
			Al-i İmrân 3/184	Şuarâ 26/196	Kamer 54/52	Kehf 18/96	Nisâ 4/163
			نظيرها (Fâtr 35/25 ve Nahl 16/44)	Enbiyâ 21/105		Mü'minûn 23/53	نظيرها (İsrâ 17/55)

Tablo 131: “ez-Zübur/الزبور” Maddesi⁴⁵⁵

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “ez-Zübur/الزبور” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş

⁴⁵⁴ İsrâ 17/58: “وَإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا.”

⁴⁵⁵ Tablo 131’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Al-i İmrân 3/184: “... *Apaçık deliller, kissalar ve aydınlatıcı kitap ile.* /... بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ.”; Şuarâ 26/196: “*Andolsun ki o, öncekilerin kitabında da vardır.* /... وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ.”; Kamer 54/52: “*Onların yaptıkları her şey Levh-i Mahfuz’dadır.* /... وَأَتَيْنَا بِهَا دَاوُودَ زَبُورًا.”

farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “ez-Zübur/الزبر” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “ez-Zübur/الزبر” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Al-i İmrân 3/184.⁴⁵⁶ âyetteki “البيّنات” kelimesi “önceki peygamberlerin kavimlerine getirmiş olduğu apaçık deliller”, “الزبر” kelimesi “öncekilerin kıssaları ve öğütleri”, “وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ” ifadesi “emir ve nehyi aydınlatan kitap” anlamına gelmektedir.

2. Şuarâ 26/196.⁴⁵⁷ âyette bahsedilen öncekilerin kitaplarında var olan şey Muhammed ve onun ümmetinin vasıflarıdır.

Sonuç olarak; müellifler “ez-Zübur/الزبر” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “ez-Zübur/الزبر” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Öncekilerin kıssaları ve kitapta onların anlatıldığı durum
2. Kitaplar
3. Levh-i Mahfûz
4. Parçalar
5. Hz. Dâvûd’un kitabı

⁴⁵⁶ Al-i İmrân 3/184: “فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ رَسُولٌ مِنْ قَبْلِكَ جَاءُوا بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ.”

⁴⁵⁷ Şuarâ 26/196: “وَأِنَّهُ لَفِي زُجْرِ الْأَوَّلِينَ.”

ez-ZUHRUF/الزخرف MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	110	3	ALTIN	GÜZELLİK	SÜSLEMEK
			Zuhruf 43/35	Yûnus 10/24	En'âm 6/112
			İsrâ 17/93		
HÂRUN	133	3	ALTIN	GÜZELLİK	SÜSLEMEK
			Zuhruf 43/35	Yûnus 10/24	En'âm 6/112
			İsrâ 17/93		

Tablo 132: “ez-Zuhruf/الزخرف” Maddesi⁴⁵⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “ez-Zuhruf/الزخرف” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “ez-Zuhruf/الزخرف” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “ez-Zuhruf/الزخرف” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dört farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “ez-Zuhruf/الزخرف” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Altın
2. Güzellik
3. Süslemek

⁴⁵⁸ Tablo 132’de yer âyetlerden bazıları şunlardır: İsrâ 17/93: “veya *altından* bir evin olunca .../... أَوْ يَكُونُ لَكَ”; Yûnus 10/24: “... Sonunda yeryüzü *güzelliğine* bürününce .../... إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا”; En’âm 6/112: “... Aldatmak için *süslü* laflar .../... زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا”

es-SeBîl السبيل MADDESİ																
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI													
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
MUKÂTİL	70	13	ALLAH'A İTAAT	İMKAN BULMAK	ÇIKIŞ	ÂDET	BAHANELER	DİN	HİDAYET	DELİL	YOL	DOĞRU YOL	DÜŞMANLIK	ALLAH'A İTAAT	MİLLET	
			Bakara 2/261	Al-i İmrân 3/97	İsrâ 17/48	Nisâ 4/22	Nisâ 4/34	Nisâ 4/115	Nisâ 4/88	Nisâ 4/141	Nisâ 4/98	Mâide 5/60	Şûrâ 42/41-42	Furkân 25/57	Yûsuf 12/108	
			Bakara 2/195		جناب (Furkân 25/9)	İsrâ 17/32		Nisâ 4/150	Şûrâ 42/46		Kasas 28/22	Mâide 5/77		Müzemmil 73/19		
			Nisâ 4/76		Nisâ 4/15			Nahl 16/125						كفره (İsrâ 76/3)		
HÂRÜN	93	14	ALLAH'A İTAAT	İMKAN BULMAK	ÇIKIŞ	ÂDET	BAHANELER	DİN	HİDAYET	DELİL	YOL	DOĞRU YOL	DÜŞMANLIK	ALLAH'A İTAAT	MİLLET	GÜNAH
			Bakara 2/261	Al-i İmrân 3/97	İsrâ 17/48	Nisâ 4/22	Nisâ 4/34	Nisâ 4/115	Şûrâ 42/46	Nisâ 4/141	Nisâ 4/98	Mâide 5/60	Şûrâ 42/41-42	Furkân 25/57	Yûsuf 12/108	Al-i İmrân 3/75
			Bakara 2/195		جناب (Furkân 25/9)	İsrâ 17/32		Nisâ 4/150		Nisâ 4/90	Kasas 28/22	Mâide 5/77		كفره (İsrâ 76/3)		Tevbe 9/91
			Nisâ 4/76		Nisâ 4/15			Nahl 16/125								
YAHYÂ	51	13	ALLAH'A İTAAT	İMKAN BULMAK	ÇIKIŞ	ÂDET	BAHANELER	DİN	HİDAYET	DELİL	YOL	DOĞRU YOL	DÜŞMANLIK	MİLLET	GÜNAH	
			Bakara 2/261	Al-i İmrân 3/97	İsrâ 17/48	Nisâ 4/22	Nisâ 4/34	Nisâ 4/115	Nisâ 4/88	Nisâ 4/141	Nisâ 4/98	Mâide 5/60	Şûrâ 42/41-42	Yûsuf 12/108	Al-i İmrân 3/75	
			Nisâ 4/76		جناب (Furkân 25/9)	İsrâ 17/32		Nisâ 4/150	Şûrâ 42/46	Nisâ 4/90	Kasas 28/22	Mâide 5/77			Tevbe 9/91	
			ج (Furkân 25/7 ve İsrâ 76/3)		Nisâ 4/15			Nahl 16/125								

Tablo 133: “es-Sebîl/السبيل” Maddesi⁴⁵⁹

⁴⁵⁹ Tablo 133’te yer âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/261: “**Allah’a itaat için mallarını infak edenlerin durumu şunun gibidir .../... سَبِيلِ اللَّهِ**”; Al-i İmrân 3/97: “... **İmkân bulabilen** kimselerin haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır .../... اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا”; İsrâ 17/48: “Bak, senin için ne türlü benzetmeler yaptılar da saptılar. Artık çıkış bulamazlar./... يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا”; Nisâ 4/22: “... **Ne kötü bir âdettir./... سَبِيلًا**”; Nisâ 4/34: “... **Eğer kadınlar size itaat ederlerse artık bahane aramayın .../... إِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِمْ سَبِيلًا**”; Nisâ 4/115: “... Mü’minlerin **dininden başka bir dine tabi olursa .../... وَيَتَّبِعْ غَيْرَ**”; Şûrâ 42/46: “...Kim kendini Allah yolundan alıkoymak isterse artık onun için **hidayet** yolu yoktur./... سَبِيلٍ”; Nisâ 4/141: “... Allah mü’minlerin aleyhine kafirlere hiçbir **delil** vermeyecektir./... سَبِيلًا”; Nisâ 4/98: “... Hiçbir çareye güç yetiremeyenler ve **yol** bulamayanlar./... لَا”; Şûrâ 42/42: “... **Düşmanlık, ancak insanlara haksızlık edenleredir .../... وَأَضَلُّ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ**”; Mâide 5/60: “... **Doğru yoldan en çok sapanlardır./... سَبِيلًا**”; Furkân 25/57: “... **Ancak Allah’a itaat eden kimseler./... سَبِيلًا**”; Yûsuf 12/108: “**De ki: İşte bu benim milletimdir. Bir delil üzere ben sizi Allah’a çağırıyorum .../... بِصِرَاطٍ**”; Al-i İmrân 3/75: “... Bu da onların, ümmiler konusunda bize bir **günah** yoktur, demelerinden dolayıcıdır .../... ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّيَّةِ سَبِيلٌ”

Sonuç olarak; müellifler “es-Sebîl/السبيل” kelimesinin Kur’ân’da on üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yirmi yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “es-Sebîl/السبيل” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Allah’a itaat	6. Din	11. Düşmanlık
2. İmkan bulmak	7. Hidayet	12. Millet
3. Çıkış	8. Delil	13. Günah
4. Adet	9. Yol	
5. Bahaneler	10. Doğru yol	

SERÎ/سَرِيعٌ MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA Sİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	63	2	HESABI ÇABUK	YARATILMIŞLARIN HESABINI ÇABUK BİTİRME
			Mâide 5/4	Mü'min 40/17
			Bakara 2/202	Furkân 25/24
			Nûr 24/39	En'âm 6/62
HÂRUN	86	2	HESABI ÇABUK	YARATILMIŞLARIN HESABINI ÇABUK BİTİRME
			Bakara 2/202	Mü'min 40/17
			Mâide 5/4	Nûr 24/39
				Furkân 25/24
				En'âm 6/62

Tablo 134: “Serî/سَرِيعٌ” Maddesi⁴⁶⁵

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Serî/سَرِيعٌ” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Müellifler bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve

⁴⁶⁵ Tablo 134’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Mâide 5/4: “... Allah’ın ismini anınız. Allah’tan korkunuz. Kuşkusuz Allah, **hesabı çabuk görendir**./... وَأَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ.”; Mü’min 40/17: “Herkes kazandığının karşılığını görür. O gün hiçbir haksızlık yoktur. Kuşkusuz Allah, **yaratılmışların hesabını çabuk bitirir**./”الْيَوْمَ تُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ.”

Hârûn “Serî’/سريع” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak Mukâtil’in “Hesabı çabuk” anlamında örnek getirdiği Nûr 24/39. âyeti, Hârûn kelimenin “Yaratılmışların hesabını çabuk bitirme” anlamında kullanmıştır. Bu durum yazarların aynı âyetlere farklı anlam verebildiklerini göstermektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Müelliflerin “Serî’/سريع” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Mâide 5/4.⁴⁶⁶, Bakara 2/202.⁴⁶⁷ ve Nûr 24/39.⁴⁶⁸ âyetlerdeki “سَرِيعَ الْحِسَابِ” ifadeleri “sanki hesap vakti gelmiş gibi” anlamına gelmektedir.
2. Mukâtil ve Hârûn’un kelimenin “Yaratılmışların Hesabını Çabuk Bitirme” anlamını pekiştirmek üzere İbn Abbâs’tan aktardıkları rivayete göre Allah yaratılmışların hesabını, dünya günlerinin yarım günü kadar bir sürede bitirecektir.⁴⁶⁹

Sonuç olarak; yazarlar “Serî’/سريع” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Serî’/سريع” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Hesabı çabuk
2. Yaratılmışların hesabını çabuk bitirme

⁴⁶⁶ Mâide 5/4: “... وَأَتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعَ الْحِسَابِ.”

⁴⁶⁷ Bakara 2/202: “أُولَئِكَ هُم نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ سَرِيعَ الْحِسَابِ.”

⁴⁶⁸ Nûr 24/39: “... وَوَجَدَ اللَّهُ عِنْدَهُ قُوْفَاهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعَ الْحِسَابِ.”

⁴⁶⁹ Aynı rivayet ed-Dâmegânî ve İbnü'l-Cevzî'nin eserlerinde de yer almaktadır. Bkz. ed-Dâmegânî, s. 236; İbnü'l-Cevzî, Nüzhetü'l-Ayün, s. 343.

es-SA'y/السعي MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	21	3	YÜRÜMEK	AMEL	KOŞARAK
			Bakara 2/260	İsrâ 17/19	Abese 80/8
			Sâffât 37/102	İnsân 76/22	Kasas 28/20
			Cuma 62/9	Leyl 92/4	Yâsîn 36/20
				Hac 22/51	
				نظيرها (Sebe' 34/5)	
HÂRÜN	44	3	YÜRÜMEK	AMEL	KOŞARAK
			Bakara 2/260	İsrâ 17/19	Abese 80/8
			Sâffât 37/102	İnsân 76/22	Kasas 28/20
			Cuma 62/9	Leyl 92/4	Yâsîn 36/20
				Hac 22/51	
YAHYÂ	89	3	YÜRÜMEK	KOŞARAK	AMEL
			Bakara 2/260	Abese 80/8	İsrâ 17/19
			Sâffât 37/102	Kasas 28/20	İnsân 76/22
			Cuma 62/9	Yâsîn 36/20	Leyl 92/4
				Tâhâ 20/20	Hac 22/51
					مثلها (Sebe' 34/5)

Tablo 135: “es-Sa'y/السعي” Maddesi⁴⁷⁰

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “es-Sa'y/السعي” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ'nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur'ân'da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “es-Sa'y/السعي” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Fakat bu anlamların sıralamasında bir farklılık bulunmaktadır. Mukâtîl ve Hârûn'un ikinci sırada kullandığı “Hoşnut olmak” anlamı Yahyâ'nın eserinde üçüncü sırada yer almaktadır. Sıralamadaki bu farklılığın anlamların içeriğine etkisi yoktur.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat

⁴⁷⁰ Tablo 135'te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/260: “... Sonra onları çağır, yürüyerek sana gelirler .../... ثُمَّ ادْعُهُمْ يَأْتِيَنَّكَ سَعْيًا ...”; İsrâ 17/19: “Kim de mü'min olarak ahireti ister ve ona ulaşmak için gerekli **ameli** yaparsa, işte bu **amellerinin** karşılığı verilir./... وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا...”; Yâsîn 36/20: “Şehrin öbür ucundan bir adam **koşarak** geldi .../... وَجَاءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ يَسْعَى ...”

farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “es-Sa‘y/السعي” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Hârûn’un yaptığı açıklamaya göre Sâffât 37/102.⁴⁷¹ âyetteki “... فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ/onunla birlikte yürüyecek çağa gelmek” ile kastedilen Hz. İsmâîl’in babasıyla birlikte Kâbe’yi inşa edecek yaşa gelmesidir.
2. Yahyâ Cuma 62/9.⁴⁷² âyet hakkında bir kıraat bilgisi vererek İbn Mesûd’un bu âyeti “فامضوا إلى الصلاة” şeklinde okuduğunu belirtmiştir.⁴⁷³

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Hârûn kelimenin birinci anlamında Sâffât 37/102. âyet hakkında yaptığı açıklamanın kaynağı olarak Ebû’l-Hasan’ı göstermiştir.

Sonuç olarak; yazarlar “es-Sa‘y/السعي” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on bir farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Müelliflerin “es-Sa‘y/السعي” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Yürümek
2. Amel
3. Koşarak

⁴⁷¹ Sâffât 37/102: “... فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَا بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ

⁴⁷² Cuma 62/9: “... فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ ...”

⁴⁷³ Bu kıraat şâz bir kıraat olup âyetteki hükmü açıklayıcı niteliktedir. Zira âyetin zahirindeki “فاسْعَوْا/koşun” ifadesinin şâz bir kıraatte “yürüyün/فامضوا” şeklinde okunması, koşmaya gerek olmadığını göstererek âyetteki hükme açıklık getirmektedir. Muhammed Salim Muhaysin, *el-Kıraat ve Eseruha fî U’lûmî’l-Arabiyye*, Mektebetü’l-Külliyâti’l-Ezheriyye, Kahire, 1984, Cilt: 1, s. 38.

es-SELÂM/السلام MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	160	5	ALLAH	İYİ	ÖVGÜLER	KÖTÜLÜKTEN SELAMETTE OLMAK	MÜSLÜMANLARIN SELAMLAŞMASI, EHL-İ CENNETİN SELAMLAŞMASI
			Haşr 59/23	Zuhruf 43/89	Sâffât 37/79	Hûd 11/48	Nûr 24/61
			Mâide 5/16	Furkân 25/63	Sâffât 37/120	Enbiyâ 8/69	Ra'd 13/23-24
			Yûnus 10/25	Kasas 28/55	Sâffât 37/109	Vâkıa 56/91	
			En'âm 6/127	Meryem 19/47	Sâffât 37/110	Hicr 15/46	
				Hicr 15/52	Sâffât 37/181	Kâf 50/34	
HÂRÜN	183	5	ALLAH	İYİ	ÖVGÜLER	KÖTÜLÜKTEN SELAMETTE OLMAK	MÜSLÜMANLARIN SELAMLAŞMASI, EHL-İ CENNETİN SELAMLAŞMASI
			Haşr 59/23	Zuhruf 43/89	Sâffât 37/79	Hûd 11/48	Nûr 24/61
			Mâide 5/16	Kasas 28/55	Sâffât 37/120	Enbiyâ 8/69	Ra'd 13/23-24
			Yûnus 10/25	Meryem 19/47	Sâffât 37/109	Vâkıa 56/91	
			En'âm 6/127	Hûd 11/69		Hicr 15/46	
						Kâf 50/34	

Tablo 136: “es-Selâm/السلام” Maddesi⁴⁷⁴

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “es-Selâm/السلام” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “es-Selâm/السلام” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak kelimenin ikinci ve üçüncü anlamlarındaki örnek âyet sayılarına bakıldığında Mukâtil’in Hârûn’dan daha fazla örnek verdiği görülmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “es-Selâm/السلام” maddesinde kullandıkları Hûd 11/48.⁴⁷⁵ âyetteki “بِسَلَامٍ” kelimesinin “kötülükten selamette olmak” anlamına geldiğini ve burada bahsedilen kötülüğün boğulmak gibi şeyler olduğunu söylemişlerdir.

⁴⁷⁴ Tablo 136’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Haşr 59/23: “... **Allah’tır**, güven verendir .../... السَّلَامُ ...”; Zuhruf 43/89: “Onlara katlan ve **iyilik** dile .../... وَسَلَامٌ وَقُلْ عَنْهُمْ وَسَلَامٌ”; Sâffât 37/79: “Alemlerde Nûh’a **övgüler** olsun./... السَّلَامُ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ.”; Hûd 11/48: “... Ey Nûh! Bizim tarafımızdan **kötülüklerden selamette** olarak in .../... يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا ...”; Nûr 24/61: “... Bir eve girdiğinizde birbirinizle **selamlaşın** .../... فَإِذَا دَخَلْتُمْ ...”

⁴⁷⁵ Hûd 11/48: “... قُلْ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ وَأَمَّا سُوءُفَعَالُهُمْ فَمَا يَسْمِعُكَ مِنْهَا فَمَا يَكْفُرُ مِنْهَا حَتَّى يَذَاقَ الْعَذَابَ.”

Yazarlar bazen aynı âyeti birkaç yerde kullanmıştır. Örneğin “es-Selâm/السلام” maddesinin üçüncü anlamında örnek getirilen Sâffât 37/79. âyet aynı zamanda “el-Âlemîn/العالمين” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Her iki maddede de âyetlerde geçen “سَلَامٌ” kelimesine “övgü”, “الْعَالَمِينَ” kelimesine “Nûh’tan Sonrakiler” anlamı verilmiştir. Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında yazarların eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir.

Sonuç olarak; yazarlar “es-Selâm/السلام” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yirmi bir farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “es-Selâm/السلام” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Allah
2. İyi
3. Övgüler
4. Kötülükten selamette olmak
5. Müslümanların selamlaşması, ehl-i cennetin selamlaşması

es-SULTÂN/السلطان MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	116	2	DELİL	KAHREDİCİ HÜKÜMRANLIK
			Hûd 11/96	İbrâhîm 14/22
			En'âm 6/81	Sâffât 37/30
			Rûm 30/35	
			Neml 27/21	
HÂRUN	138	2	DELİL	KAHREDİCİ HÜKÜMRANLIK
			Hûd 11/96	İbrâhîm 14/22
			En'âm 6/81	
			Rûm 30/35	
			Neml 27/21	

Tablo 137: “es-Sultân/السلطان” Maddesi⁴⁷⁶

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “es-Sultân/السلطان” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “es-Sultân/السلطان” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, ele aldıkları kelimenin anlamlarına ilişkin sınırlı sayıda örnek âyet sunabildikleri için kimi zaman kelimeye yükledikleri anlamın Kur’ân’da ne kadar tekrar edildiğine dair fikir veren bazı genellemeler yapmıştır. Örneğin “نحوه كثير” diyerek ilgili anlamın farklı âyetlerde tekrar edildiğini “ليس مثلها” diyerek kelimeye verdikleri anlamın Kur’ân’da başka örneği bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu durumun bir örneği de “es-Sultân/السلطان” maddesinde yer almaktadır. Kelimenin birinci anlamında yazarlar

⁴⁷⁶ Tablo 137’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Hûd 11/96: “Biz Mûsâ’yı âyetlerimizle ve apaçık bir **delil** ile gönderdik./... وَأَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ...”; İbrâhîm 14/22: “... Benim size karşı **kahredici bir hükümrânlığım** yoktu .../... وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ .../...”

Kur'ân'da Hz. Mûsâ'nın durumuyla ilgili kullanılan bütün “es-Sultân/السلطان” kelimelerinin “Delil” anlamında olduğunu belirterek bir genelleme yapmışlardır.

Sonuç olarak; yazarlar “es-Sultân/السلطان” kelimesinin Kur'ân'da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair altı farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “es-Sultân/السلطان” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Delil

2. Kahredici hükümler

es-SEMÂ'/السَّمَاءُ MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
YAHYÂ	92	3	GÖKLER	YAĞMUR	EVİN TAVANI
			Burûc 85/1	Nûh 71/11	Hac 22/15
			İnfitâr 82/1	En'âm 6/6	
			İnşikâk 84/1		
			Târk 86/11		

Tablo 138: “es-Semâ'/السَّمَاءُ” Maddesi⁴⁷⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “es-Semâ'/السَّمَاءُ” maddesi ele aldığımız eserler arasında yalnızca Yahyâ'nın eserinde geçmektedir.

Yazarlar bazen aynı âyeti birkaç yerde kullanmıştır. Örneğin “es-Semâ'/السَّمَاءُ” maddesinin üçüncü anlamında örnek getirilen Hac 22/15. âyet aynı zamanda Mukâtil ve Hârûn'un eserindeki “el-Esbâb/الأسباب” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Her iki maddede de âyette geçen “يَسْبَبُ” kelimesine “ip” anlamı verilmiştir. “es-Semâ'/السَّمَاءُ” maddesi Mukâtil ve Hârûn'un eserinde, “el-Esbâb/الأسباب” maddesi de Yahyâ'nın eserinde bulunmamasına rağmen yazarların âyetteki kelimeye aynı anlamı yüklemesi görüş birliği içinde olduklarını göstermektedir.

⁴⁷⁷ Tablo 138'de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Burûc 85/1: “Burçlarla dolu göklere andolsun!/وَالسَّمَاءُ ذَاتَ الْبُرُوجِ.” En'âm 6/6: “... Onlara bol bol yağmur yağdırmıştık .../... وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا ...”; Hac 22/15: “... Hemen evin tavanına bir ip uzatsın, sonra kessin .../... فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لِيَقْطَعْ ...”

Sonuç olarak; Yahyâ “es-Semâ’/السماء” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair altı farklı âyeti örnek getirmiştir. Yahyâ’nın “es-Semâ’/السماء” kelimesine verdiği anlamlar şunlardır:

1. Gökler
2. Yağmur
3. Evin tavanı

es-SEMÎ’/السميع MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	96	2	KALP İLE İMANI İŞİTMEK	KULAKLARLA İŞİTMEK
			Hûd 11/20	İnsân 76/2
			Kehf 18/101	Al-i İmrân 3/193
HÂRUN	119	2	KALP İLE İMANI İŞİTMEK	KULAKLARLA İŞİTMEK
			Hûd 11/20	İnsân 76/2
			Kehf 18/101	Al-i İmrân 3/193

Tablo 139: “es-Semî’/السميع” Maddesi⁴⁷⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “es-Semî’/السميع” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “es-Semî’/السميع” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Müelliflerin “es-Semî’/السميع” kelimesine verdikleri anlamlara bakıldığında tüm başlıklarda bu kelimenin “işitmek” anlamını korudukları yalnızca ne ile işitildiğini açıkladıkları görülmektedir. Dolayısıyla burada tam olarak bir anlam farklılığından bahsetmek mümkün değildir.

⁴⁷⁸ Tablo 139’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Hûd 11/20: “... Onların kalpleriyle imanı işitmeye tahammülleri yoktu .../... مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ ...”; İnsân 76/2: “... Ona kulaklarıyla işitme ve görme kabiliyeti verdik./... فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا...”

Sonuç olarak; yazarlar “es-Semî’/السميع” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dört farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Müelliflerin “es-Semî’/السميع” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Kalp ile imanı işitmek
2. Kulaklar ile işitmek

es-Sû/السوء MADDESİ													
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI										
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
MUKÂTİL	9	11	ŞİDDETLİ	BOĞAZLAMAK	ZİNÂ	ALACA HASTALIĞI	AZAP	ŞİRK	KÖTÜ SÖZ SÖYLEMEK	NE KÖTÜ	MÜMİNİN GÜNAHI	ZARAR	ÖLÜM VE HEZİMET
			Bakara 2/49	A'râf 7/73	Yûsuf 12/51	Tâhâ 20/22	Nahl 16/27	Nahl 16/28	Mümtehine 60/2	Ra'd 13/25	Nisâ 4/17	A'râf 7/188	Ahzâb 33/17
			İbrâhîm 14/6	طهرا (Şûrâ 26/156)	Yûsuf 12/25	طهرا (Neml 27/12 ve Kasas 28/32)	Zümer 39/61	Rûm 30/10	Nisâ 4/148	Mü'min 40/52	En'âm 6/54	Neml 27/62	
			Ra'd 13/18	Hûd 11/64	Merjem 19/28		Ra'd 13/11	Nahl 16/119					
HÂRUN	9	11	ŞİDDETLİ	BOĞAZLAMAK	ZİNÂ	ALACA HASTALIĞI	AZAP	ŞİRK	KÖTÜ SÖZ SÖYLEMEK	NE KÖTÜ	MÜMİNİN GÜNAHI	ZARAR	ÖLÜM VE HEZİMET
			Bakara 2/49	A'râf 7/73	Yûsuf 12/51	Tâhâ 20/22	Nahl 16/27	Nahl 16/28	Mümtehine 60/2	Ra'd 13/25	Nisâ 4/17	A'râf 7/188	Ahzâb 33/17
			Ra'd 13/21	طهرا (Şûrâ 26/156)	Yûsuf 12/25	طهرا (Neml 27/12 ve Kasas 28/32)	Zümer 39/61	Rûm 30/10	Nisâ 4/148	Mü'min 40/52	En'âm 6/54	Neml 27/62	Al-i İmrân 3/174
			منها (İbrâhîm 14/6)	Hûd 11/64	Merjem 19/28			Necm 53/31					
			Ra'd 13/18					Nahl 16/119					
			Ra'd 13/21										
YAHYÂ	10	11	ŞİDDETLİ	BOĞAZLAMAK	ZİNÂ	ALACA HASTALIĞI	AZAP	ŞİRK	KÖTÜ SÖZ SÖYLEMEK	NE KÖTÜ	MÜMİNİN GÜNAHI	ZARAR	ÖLÜM VE HEZİMET
			Bakara 2/49	A'râf 7/73	Yûsuf 12/51	Tâhâ 20/22	Nahl 16/27	Nahl 16/28	Mümtehine 60/2	Ra'd 13/25	Nisâ 4/17	A'râf 7/188	Ahzâb 33/17
			منها (İbrâhîm 14/6)	طهرا (Şûrâ 26/156)	Yûsuf 12/25	طهرا (Neml 27/12 ve Kasas 28/32)	Zümer 39/61	Nahl 16/119	Nisâ 4/148	Mü'min 40/52	En'âm 6/54	Neml 27/62	طهرا (Ahzâb)
			Ra'd 13/18	Hûd 11/64	Merjem 19/28		Ra'd 13/11	Rûm 30/10					Al-i İmrân 3/174
			Ra'd 13/21		Yûsuf 12/53		Rûm 30/10	Necm 53/31					

Tablo 140: “es-Sû/السوء” Maddesi⁴⁷⁹

⁴⁷⁹ Tablo 140'ta yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/49: “... Sizi *şiddetli* azaba maruz bırakıyordu.../... يَسُوْمُوْنَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ ...”; Hûd 11/64: “... Onu bırakın Allah'ın mülkünde otlasın. Onu *boğazlamayın* .../... فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمْسُوْهَا بِسُوءٍ ...”; Yûsuf 12/51: “... Biz onun *zinâ* ettiğini bilmeyiz .../... مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ ...”; Tâhâ 20/22: “Şimdi de elini koynuna sok, bembeyaz *alacasız* çıksın .../... وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَى جَنَاحِكَ تَخْشَعُ بِبَيْضَاءٍ مِنْ عَذْبٍ سُوءٍ ...”; Nahl 16/27: “... Bugün aşağılanmışlık cezası ve *azap* kâfirler içindir./... وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ .../... سِيزَ الْبُغْيَانِ ...”; Nahl 16/28: “... Biz *şirk* koşmadık .../... مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ ...”; Mümtehine 60/2: “... Size el uzatıp dilleriyle *kötü sözler söylerler* .../... وَتَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ .../... سِيزَ الْبُغْيَانِ ...”; Nisâ 4/17: “... Allah'ın kabul edeceği tövbe, ancak bilmeden *günah işleyenlerin* tövbesidir .../... إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ...”; A'râf 7/188: “... Bana bir *zarar* dokunmadı .../... وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ ...”; Ahzâb 33/17: “... Sizin için *ölüm ve hezimet* dilerse .../... إِنَّ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا ...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “es-Sû’/السوء” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da on bir farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “es-Sû’/السوء” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak kelimenin on birinci anlamında Yahyâ, Ahzâb Sûresi’nden örnek verdikten sonra bunun bir benzerinin daha olduğunu söylemekte ise de bu surenin başka bir yerinde aynı kelime geçmemektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “es-Sû’/السوء” maddesinde kullandıkları Nisâ 4/17.⁴⁸⁰ âyetteki “السُّوءُ” kelimesinin “müminin günahı” anlamına geldiğini ve müminin her günahının cehaletinden olduğunu söylemişlerdir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Bu minvalde “es-Sû’/السوء” kelimesinde Yahyâ’nın kaynak olarak gösterdiği isimler şunlardır:

1. Katâde, “es-Sû’/السوء” kelimesinin Meryem 19/28.⁴⁸¹ âyette “Zina”, Tâhâ 20/22.⁴⁸² âyette “Alaca Hastalığı” anlamına geldiğini söylemiştir.
2. Mücâhid, “es-Sû’/السوء” kelimesinin Meryem 19/28. âyette “Zina”, Nisâ 4/148.⁴⁸³ âyette “Kötü Söz Söylemek” anlamına geldiğini söylemiştir.

⁴⁸⁰ Nisâ 4/17: “إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا.”

⁴⁸¹ Meryem 19/28: “يَا أُخْتُ هَٰؤُلَاءِ مَا كَانَ آبُوكَ إِفْرًا سَوًى وَمَا كُنْتَ لَأُمِّكَ بَعِيًّا.”

⁴⁸² Tâhâ 20/22: “وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَىٰ جَنَاحِكَ تَخْرُجَ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ آيَةً أُخْرَىٰ.”

⁴⁸³ Nisâ 4/148: “لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا.”

3. Hasan-ı Basrî, “es-Sû’/السوء” kelimesinin Zümer 39/61.⁴⁸⁴ âyetinde “Azap” ve Nahl 16/28.⁴⁸⁵ âyetinde “Şirk” anlamına geldiğini söylemiştir.

Sonuç olarak; yazarlar “es-Sû’/السوء” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair otuz yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “es-Sû’/السوء” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Şiddetli	5. Azap	9. Müminin günahı
2. Boğazlamak	6. Şirk	10. Zarar
3. Zinâ	7. Kötü söz söylemek	11. Ölüm ve hezimet
4. Alaca hastalığı	8. Ne kötü!	

SEVÂ/سوء MADDESİ								
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA	ANLAM SİYİSİ	FARKLI ANLAMLARI					
			1	2	3	4	5	6
MUKÂTİL	4	6	ADİL	ORTA	APAÇIK İŞ	YASAL EŞİTLİK	DOĞRU	OKUYUP OKUMAMAN
			Al-i İmrân 3/64	Sâffât 37/55	Enfâl 8/58	Hac 22/25	Kasas 28/22	Bakara 2/6
			Fussilet 41/10		Enbiyâ 21/109	Nisâ 4/89	Mâide 5/77	Yâsîn 36/10
			Sâd 38/22			Rûm 30/28		
						Nahl 16/71		
HÂRÛN	4	6	ADİL	ORTA	APAÇIK İŞ	YASAL EŞİTLİK	DOĞRU	OKUNDUĞU GİBİ
			Al-i İmrân 3/64	Sâffât 37/55	Enfâl 8/58	Hac 22/25	Kasas 28/22	Bakara 2/6
			Fussilet 41/10			Nisâ 4/89	Mâide 5/77	
			Sâd 38/22			Rûm 30/28		
						Nahl 16/71		
YAHYÂ	5	6	ADİL	ORTA	APAÇIK İŞ	YASAL EŞİTLİK	DOĞRU	DENKLİK
			Al-i İmrân 3/64	Sâffât 37/55	Enfâl 8/58	Hac 22/25	Kasas 28/22	Bakara 2/6
			Fussilet 41/10	Duhîn 44/47	Enbiyâ 21/109	Nisâ 4/89	Mâide 5/77	Yâsîn 36/10
			Sâd 38/22			Rûm 30/28		
						Nahl 16/71		

Tablo 141: “Sevâ’/سوء” Maddesi⁴⁸⁶

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Sevâ’/سوء” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Müellifler bu kelimenin Kur’ân’da altı farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirlerdir. Kelimeye verilen anlamlar

⁴⁸⁴ Zümer 39/61: “وَيُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمِيزَانٍ لَا يَمْسُهُمُ السُّوءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ.”

⁴⁸⁵ Nahl 16/28: “... فَأَلْقُوا السَّلَامَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ بَلَى إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ.”

⁴⁸⁶ Tablo 141’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Al-i İmrân 3/64: “De ki: Ey Ehl-i kitap! Sizinle bizim aramızda **adaletli** bir kelimeye gelin.../... وَيُنَبِّئُكُمْ سَوَاءَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ”; Sâffât 37/55: “... Onu **cehennemin ortasında** gördü./... سَوَاءَ الْجَحِيمِ...”; Enfâl 8/58: “... Onlara **apaçık bir iş** olarak bildir .../... İçinde yerli ve misafir bütün insanları **yasal olarak eşit** kıldığımız Mescid-i Haram .../... وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءَ الْعَاكِفِ فِيهِ وَالْبَادِ ...”; Kasas 28/22: “... Umuyorum ki Rabbim beni **doğru** yola iletir./... عَسَى رَبِّي أَن يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ...”; Bakara 2/6: “... Uyarsan da uyarmasan da onlar için **denktir**, asla iman etmezler./... سَوَاءَ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ.”

açısından yazarlar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Kelimenin altıncı anlamı yazarlar tarafından farklı şekilde isimlendirilmiştir. Ancak her üç eserde örnek getirilen âyetler ve yapılan açıklamalar birbiriyle aynıdır. Dolayısıyla bu farklılık sadece söylem farkından ibarettir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklerle bakıldığında yazarların çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “Sevâ'/سواء” maddesinde kullandıkları Bakara 2/6.⁴⁸⁷ âyetin kalplerine mühür vurulan bu yüzden de Hz. Peygamber'in onları uyarmasıyla uyarmamasının bir olduğu kafir Araplardan bir grup hakkında indiğini söyleyerek sebab-i nüzûl bilgisi vermişlerdir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin Yahyâ “Sevâ'/سواء” kelimesinin Sâffât 37/55.⁴⁸⁸ ve Duhân 44/47.⁴⁸⁹ âyette “Orta” anlamına geldiği Katâde'nin açıklaması olduğunu söylemiştir.

Sonuç olarak; müellifler “Sevâ'/سواء” kelimesinin Kur'ân'da altı farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on beş farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Sevâ'/سواء” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Adil	4. Yasal eşitlik
2. Orta	5. Doğru
3. Apaçık İş	6. Okuyup okumaman/Okunduğu gibi/Denklik

⁴⁸⁷ Bakara 2/6: “إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْتَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ.”

⁴⁸⁸ Sâffât 37/55: “فَاطَّلَعَ فَرَآهُ فِي سَوَاءٍ الْجَحِيمِ.”

⁴⁸⁹ Duhân 44/47: “لَخَذُوهُ فَاغْتَلَبُوهُ إِلَى سَوَاءٍ الْجَحِيمِ.”

es-SEVÂ' / السَّوَاءُ MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	58	3	SAĞLIKLI	İNSAN SURETİNDE YARATILMIŞ	DENGELİ
			Meryem 19/10	Meryem 19/17	Tâhâ 20/135
				Secde 32/9	Meryem 19/43
				İnfitâr 82/7	Mülk 67/22
HÂRÛN	81	3	SAĞLIKLI	İNSAN SURETİNDE YARATILMIŞ	DENGELİ
			Meryem 19/17	Meryem 19/17	Tâhâ 20/135
			Meryem 19/10	Secde 32/9	Meryem 19/43
					Mülk 67/22

Tablo 142: “es-Sevâ' / السَّوَاءُ” Maddesi⁴⁹⁰

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “es-Sevâ' / السَّوَاءُ” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Ancak bu madde, Mukâtil’in eserinde “es-Sevâ' / السَّوَاءُ”, Hârûn’un eserinde ise “es-Sevîyy / السَّوِيّ” olarak farklı kalıplarda geçmektedir. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “es-Sevâ' / السَّوَاءُ” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “es-Sevâ' / السَّوَاءُ” maddesinde kullandıkları Tâhâ 20/135.⁴⁹¹ âyetteki “الصِّرَاطِ” kelimesinin “din” anlamına geldiğini belirtmişlerdir.

⁴⁹⁰ Tablo 142’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Meryem 19/10: “... **Sağlıklı** olduğun halde üç gece insanlarla konuşmamandır. /... سَوِيًّا. /... أَلَا تُكَلِّمُ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا. /...”; Meryem 19/17: “... Ona **insan suretinde yaratılmış** olarak görüldü. /... سَوِيًّا. /... فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا. /...”; Tâhâ 20/135: “... **Dengeli** yolun sahiplerinin kim olduğunu öğreneceksiniz ... /... فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ /...”

⁴⁹¹ Tâhâ 20/135: “فَلْ كُلُّ مُرْتَضٍ فَرَّتْصُوا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَى.”

Sonuç olarak; yazarlar “es-Sevâ/السواء” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair sekiz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “es-Sevâ/السواء” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Sağlıklı
2. İnsan suretinde yaratılmış
3. Dengeli

es-SEYYİÂT/السَّيِّئَاتِ MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	169	5	ŞİRK	AZAP	SIKINTI	KÖTÜLÜK	ERKEĞİN ERKEKLE İLİŞKİYE GİRMESİ HAYÂSIZLIĞI
			Yûnus 10/27	Zümer 39/51	Hûd 11/10	Mû'min 40/45	Hûd 11/78
			Nisâ 4/18	Nahl 16/34	A'râf 7/168		
				Mû'min 40/83			
HÂRÛN	192	5	ŞİRK	AZAP	SIKINTI	KÖTÜLÜK	ERKEĞİN ERKEKLE İLİŞKİYE GİRMESİ HAYÂSIZLIĞI
			Yûnus 10/27	Zümer 39/51	Hûd 11/10	Mû'min 40/45	Hûd 11/78
			Nisâ 4/18	Nahl 16/34	A'râf 7/168		

Tablo 143: “es-Seyyiât/السَّيِّئَاتِ” Maddesi⁴⁹²

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “es-Seyyiât/السَّيِّئَاتِ” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “es-Seyyiât/السَّيِّئَاتِ” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “es-Seyyiât/السَّيِّئَاتِ” kelimesinin anlamlarına dair dokuz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “es-Seyyiât/السَّيِّئَاتِ” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Şirk
2. Azap

⁴⁹² Tablo 143’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Yûnus 10/27: “**Şirk** koşanlara gelince her kötülüğün cezası misliyledir .../... سَيِّئَةٍ يَنْتَلِيهَا”; Zümer 39/51: “İşlediklerinin **azabı** başlarına gelmişti .../... فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا”; Hûd 11/10: “Başına gelen sıkıntıdan sonra ona bir nimet verirken **Sıkıntılar** benden gitti.’ der .../... دَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي”; Mû'min 40/45: “Allah onu, onların **kötülüklerinden** korudu .../... مَا مَكُرُوا”; Hûd 11/78: “... Bundan önce de **homoseksüellik** yapıyorlardı .../... وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَفْعَلُونَ السَّيِّئَاتِ”

3. Sıkıntı
4. Kötülük
5. Erkeğin erkekle ilişkiye girmesi hayâsızlığı

eş-ŞİRK/الشرك MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	3	3	BAŞKASINI ALLAH'A DENK TUTMAK	İBADET DIŞI KONULARDA ALLAH'TAN BAŞKASINA İTAAT ETMEK	GÖSTERİŞ İLE AMEL ETMEK
			Nisâ 4/36	A'râf 7/190	Kehf 18/110
			Nisâ 4/48, 116	İbrâhîm 14/22	
			Mâide 5/72		
			Tevbe 9/3		
HÂRUN	3	3	BAŞKASINI ALLAH'A DENK TUTMAK	İBADET DIŞI KONULARDA ALLAH'TAN BAŞKASINA İTAAT ETMEK	GÖSTERİŞ İLE AMEL ETMEK
			Nisâ 4/36	A'râf 7/190	Kehf 18/110
			Nisâ 4/48, 116		
			Mâide 5/72		
			Tevbe 9/3		
YAHYÂ	3	3	BAŞKASINI ALLAH'A DENK TUTMAK	İBADET DIŞI KONULARDA ALLAH'TAN BAŞKASINA İTAAT ETMEK	GÖSTERİŞ İLE AMEL ETMEK
			Nisâ 4/36	A'râf 7/190	Kehf 18/110
			Nisâ 4/48, 116	İbrâhîm 14/22	
			Mâide 5/72		
			Tevbe 9/3		

Tablo 144: “eş-Şirk/الشرك” Maddesi⁴⁹³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “eş-Şirk/الشرك” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “eş-Şirk/الشرك” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

⁴⁹³ Tablo 144’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/36: “Allah’ı birleyin ve **başkasını O’na denk tutmayın**.../... وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا”; A'râf 7/190: “Fakat Allah onlara kusursuz bir çocuk verince, Allah’ın kendilerine verdiği şey/çocuk hususunda **O’ndan başkasına itaat ederler** .../... فَلَمَّا أَنَاثَهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا فَلَمَّا أَنَاثَهُمَا”; Kehf 18/110: “... Yararlı iş yapsın ve Rabbine ibadet ederken hiç kimseye **gösteriş yapmasın**.../... فَلْيَعْمَلْ ... عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا”

Yalnızca ikinci anlam başlığında Mukâtil ve Yahyâ'nın örnek getirdiği İbrâhîm 14/22.⁴⁹⁴ âyeti Hârûn örnek olarak sunmamıştır.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “eş-Şirk/الشرك” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Mâide 5/72.⁴⁹⁵ âyetteki “مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ” ifadesi “başkasını Allah’a denk tutan kişi” anlamına gelmektedir. Yazarlar bu âyeti açıklarken başkasını Allah’a denk tutan kişi sayet bu ısrar üzere ölürse cennetin ona haram kılınacağını söylemişlerdir.

2. A'râf 7/190.⁴⁹⁶ âyette bahsedilen şirk, çocuklarının ismini koyma hususunda İblis'e itaat edilmesidir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Mukâtil ve Hârûn'dan farklı olarak Yahyâ, A'râf 7/190. âyet hakkındaki açıklamanın Katâde'ye ait olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak; yazarlar “eş-Şirk/الشرك” kelimesinin Kur'ân'da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “eş-Şirk/الشرك” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Başkasını Allah'a denk tutmak
2. İbadet dışı konularda Allah'tan başkasına itaat etmek
3. Gösteriş ile amel etmek

⁴⁹⁴ İbrâhîm 14/22: “... إِيَّايْ كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ.”

⁴⁹⁵ Mâide 5/72: “لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ...”

⁴⁹⁶ A'râf 7/190: “فَلَمَّا أَنَاھُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا أَنَاھُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ.”

ŞİKÂK/شَقَاق MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
HÂRÛN	22	3	SAPIKLİK	AYRILIK	DÜŞMANLIK	
			Bakara 2/176	Nisâ 4/35	Enfâl 8/13	
			Hac 22/53	Sâd 38/2	Haşr 59/4	
			Fussilet 41/52	Nisâ 4/115	Hüd 11/89	
			Bakara 2/137		Muhammed 47/32	
YAHYÂ	23	4	SAPIKLİK	AYRILIK	DÜŞMANLIK	TARTIŞMAK
			Bakara 2/176	Nisâ 4/35	Enfâl 8/13	Nahl 16/27
			Hac 22/53	Sâd 38/2	Haşr 59/4	
			Fussilet 41/52	Nisâ 4/115	Hüd 11/89	
			Bakara 2/137		Muhammed 47/32	

Tablo 145: “Şikâk/شَقَاق” Maddesi⁴⁹⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Şikâk/شَقَاق” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Hârûn “Şikâk/شَقَاق”ın Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylerken Yahyâ bu kelimeye üç farklı anlam vermiştir. Yahyâ’nın kelimenin son anlamı olarak kabul ettiği “Tartışmak” anlamı Hârûn’un eserinde bulunmamaktadır.

Yazarlar bazen aynı âyeti birkaç yerde kullanmıştır. Örneğin Sâd 38/2.⁴⁹⁸ âyet, hem “Şikâk/شَقَاق” hem de “Azîz/عَزِيز” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Hârûn her iki maddede de âyette geçen “وَشَقَاقٍ” kelimesine “ayrılık”, “عِزَّة” kelimesine “kibir” anlamı vermiştir.⁴⁹⁹ Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında yazarların eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir. Ayrıca “Şikâk/شَقَاق” maddesi Mukâtil’in eserinde bulunmamasına rağmen, Mukâtil bu âyeti “Azîz/عَزِيز” maddesinde örnek getirdiğinde

⁴⁹⁷ Tablo 145’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/176: “... Kitap hakkında anlaşmazlığa düşenler derin bir sapıklık içindedirler./... الْكِتَابَ لَنِي شَقَاقٍ بَعِيدٍ...”; Nisâ 4/115: “Kim kendisine doğru yol belli olduktan sonra Peygamber’le ayrılığa düşerse .../... وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ ...”; Enfâl 8/13: “... Allah’a ve Peygamberine düşmanlık ederlerse .../... شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ...”; Nahl 16/27: “... Uğruna tartıştığınız ortaklarım nerede? .../... أَتَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تُشَاقُّونَ فِيهِمْ ...”

⁴⁹⁸ Sâd 38/2: “بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ.”

⁴⁹⁹ Hârûn, ss. 66- 271.

“وَشِقَاقٍ” kelimesine “ayrılık” anlamı vermiştir.⁵⁰⁰ Bu durum bize her ne kadar “Şikâk/شِقَاقٍ” maddesine eserinde yer vermemiş olsa da Mukâtil’in bu kelimenin anlamlarına vâkıf olduğunu düşündürmektedir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Yahyâ kelimenin üçüncü anlamında örnek getirilen Enfâl 8/13.⁵⁰¹ ve Hûd 11/89.⁵⁰² âyetlerdeki “Şikâk/شِقَاقٍ” kelimelerini, Hasan-ı Basrî ve Katâde’nin “Düşmanlık” olarak açıkladığını söylemiştir.

Sonuç olarak; müellifler “Şikâk/شِقَاقٍ” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on iki farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Şikâk/شِقَاقٍ” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Sapıklık
2. Ayrılık
3. Düşmanlık
4. Tartışmak

⁵⁰⁰ Mukâtil, el-Vücûh ve’n-Nezâir, s. 111.

⁵⁰¹ Enfâl 8/13: “ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ.”

⁵⁰² Hûd 11/89: “وَيَا قَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ.”

eş-ŞÜKR/الشكر MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SIRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	31	2	ALLAH'I BİRLEMEK	NİMETE ŞÜKRETMEK
			Al-i İmrân 3/145	Bakara 2/152
			En'âm 6/53	Neml 27/40
			İbrâhîm 14/7	Lokmân 31/12
HÂRUN	54	2	ALLAH'I BİRLEMEK	NİMETE ŞÜKRETMEK
			Al-i İmrân 3/145	Bakara 2/152
			İbrâhîm 14/7	Neml 27/40
				Lokmân 31/12

Tablo 146: “eş-Şükr/الشكر” Maddesi⁵⁰³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “eş-Şükr/الشكر” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “eş-Şükr/الشكر” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “eş-Şükr/الشكر” kelimesinin anlamlarına dair altı farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “eş-Şükr/الشكر” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Allah’ı birlemek
2. Nimete şükretmek

⁵⁰³ Tablo 146’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Al-i İmrân 3/145: “... Biz Allah’ı birleyenlere karşılığını vereceğiz./... وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ.”; Bakara 2/152: “... Benim nimetlerime şükredin .../... وَأَشْكُرُوا لِي ...”

ŞİYA'AN/شِيعَا MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	43	5	GRUPLARA AYIRMAK	KAVİMDAŞ	MEKKE EHLİ	YAYILMAK	ÇEŞİTLİ HEVESLER
			En'âm 6/159	Kasas 28/15	Kamer 54/51	Nûr 24/19	En'âm 6/65
			Rûm 30/31-32		Sebe' 34/54		
			Kasas 28/4		Meryem 19/69		
			Hicr 15/10		Sâffât 37/83		
HÂRÛN	66	5	GRUPLARA AYIRMAK	KAVİMDAŞ	MEKKE EHLİ	ÇİRKİN İŞLERİN YAYILMASI	ÇEŞİTLİ HEVESLER
			En'âm 6/159	Kasas 28/15	Kamer 54/51	Nûr 24/19	En'âm 6/65
			Rûm 30/31-32		Meryem 19/69		
			Kasas 28/4		Sâffât 37/83		
			Hicr 15/10				

Tablo 147: “Şiya'an/شِيعَا” Maddesi⁵⁰⁴

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Şiya'an/شِيعَا” maddesi; Mukâtil ve Hârûn'un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ'nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur'an'da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “Şiya'an/شِيعَا” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “Şiya'an/شِيعَا” kelimesinin anlamlarına dair on bir farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Şiya'an/شِيعَا” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Gruplara ayrılmak
2. Kavimdaş
3. Mekke ehli
4. Yayılmak/Çirkin işlerin yayılması
5. Çeşitli hevesler

⁵⁰⁴ Tablo 147'de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: En'âm 6/159: “Dinlerini parça parça eden ve **gruplara ayıranlar** .../... وَكَانُوا شِيعَا”; Kasas 28/15: “... Orada birbirleriyle kavga eden iki adam vardı. Bunlarda biri kendi **kavminden** diğeri düşman kavimindendi. Kendi **kavminden** olan düşmanına karşı ondan yardım istedi .../... فَاسْتَعَاثَهُ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ”; Kamer 54/51: “**Ey Mekke ehli**, şüphesiz biz **sizin benzerlerinizi** helak ettik .../... وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ”; Nûr 24/19: “**Çirkin işlerin yayılmasını** arzu edenler .../... إِنَّ الَّذِي يُحِبُّونَ أَنَّ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ”; En'âm 6/65: “... Yahut sizi **çeşitli heveslere** kapılıp gidenler halinde birbirinize katıp .../... أَوْ تَلْبِسَكُمْ شِيعَا”

es-SÂDİKÎN/الصادقين MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	40	3	PEYGAMBERLER	MUHACİRLER	MÜMİNLER
			Ahzâb 33/8	Haşr 59/8	Ahzâb 33/24
			Mâide 5/119		
HÂRUN	63	3	PEYGAMBERLER	MUHACİRLER	MÜMİNLER
			Ahzâb 33/8	Haşr 59/8	Ahzâb 33/24
			Mâide 5/119		

Tablo 148: “es-Sâdikîn/الصادقين” Maddesi⁵⁰⁵

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “es-Sâdikîn/الصادقين” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “es-Sâdikîn/الصادقين” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlara göre “es-Sâdikîn/الصادقين” maddesinde kullandıkları Ahzâb 33/8.⁵⁰⁶ âyette, Allah’ın Peygamberlere soracağı şey risaleti kavimlerine tebliğ edip etmedikleridir.

Sonuç olarak; yazarlar “es-Sâdikîn/الصادقين” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dört farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “es-Sâdikîn/الصادقين” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Peygamberler
2. Muhacirler
3. Müminler

⁵⁰⁵ Tablo 148’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Ahzâb 33/8: “Allah **peygamberlere** sadakatlerini soracaktır .../... لَيَسْأَلَنَّ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ”; Haşr 59/8: “... İşte onlar **muhacirlerdir**.../... أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ...”; Ahzâb 33/24: “Allah **müminlere** sadakatlerinin karşılığını verecektir .../... لَيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ”

⁵⁰⁶ Ahzâb 33/8: “لَيَسْأَلَنَّ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا.”

es-Sâ'ika/الصاعقة MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	107	4	CEZA OLARAK GELEN ÖLÜM	AZAP İLE GELEN ÖLÜM	AZAP OLMAKSIZIN ECEL İLE GELEN ÖLÜM	BULUTTAN DÜŞEN ATEŞ (YILDIRIM)
			Bakara 2/55-56	Fussilet 41/13	Zümer 39/68	Ra'd 13/13
			A'râf 7/143	نظيرها (Zâriyât 51/44)		
HÂRÛN	130	3	CEZA OLARAK GELEN ÖLÜM	KİŞİNİN DÜNYAYA GERİ DÖNMEMEĞİ ÖLÜM	BULUTTAN DÜŞEN ATEŞ (YILDIRIM)	
			Bakara 2/55-56	Fussilet 41/13	Ra'd 13/13	
			A'râf 7/143	Zümer 39/68		

Tablo 149: “es-Sâ'ika/الصاعقة” Maddesi⁵⁰⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “es-Sâ'ika/الصاعقة” maddesi; Mukâtil ve Hârûn'un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ'nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur'an'da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mukâtil “es-Sâ'ika/الصاعقة”nın Kur'an'da dört farklı anlamda kullanıldığını söylerken Hârûn bu kelimeye üç farklı anlam vermiştir. Hârûn, Mukâtil'in eserindeki ikinci ve üçüncü anlamları tek bir anlamda altında toplayarak “Kişinin dünyaya geri dönmeyeceği ölüm” anlamını vermiştir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarların ortak oldukları anlam başlıklarında aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'an'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin müellifler “es-Sâ'ika/الصاعقة” maddesinde kullandıkları Bakara 2/55-56.⁵⁰⁸ âyetlerde kastedilen ölümün, İsrâîlîloğullarına ceza olarak gelen ölüm olduğunu söylemişlerdir. Bu ölümün ardından Allah'ın onları aynı gün içerisinde diriltmiştir.

⁵⁰⁷ Tablo 149'da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/55: “... Sonra sizi **ceza olarak gelen bir ölüm** yakaladı .../... فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ ...”; Fussilet 41/13: “De ki: ‘Ben sizi, Âd ve Semûd kavmine **azap ile gelen ölümün benzeriyle** uyarıyorum. /... فَأَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ. /... Zümer 39/68: “... Göklerde ve yerde olanlar **ölecektir** .../... فَصَبَقَ مِنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمِنْ فِي الْأَرْضِ ...”; Ra'd 13/13: “... **Yıldırımları** gönderir ve onu dilediğine isabet ettirir .../... وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ .../...”

⁵⁰⁸ Bakara 2/55: “وَأِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ.”

Yalnızca kelimenin birinci anlamında Mukâtîl ve Yahyâ'nın örnek getirdiği Sâffât 37/22-23.⁵¹⁰ âyetlere Hârûn “مثلاً” diyerek işaret etmekle yetinmiştir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Yahyâ “es-Sırât/الصراط” maddesinde kullandıkları Sâffât 37/23. âyetteki “الْجَحِيمَ” kelimesini “ateş” olarak açıklamıştır. Bu açıklama diğer eserlerde yer almamaktadır.

Sonuç olarak; müellifler “es-Sırât/الصراط” kelimesinin Kur'ân'da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair beş farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “es-Sırât/الصراط” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Yol

2. Din

SIRR/سر MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	35	4	SOĞUK	GÜNAHİ DEVAM ETTİRMEK	ÇİĞLİK	KOPARMAK
			Al-i İmrân 3/117	Al-i İmrân 3/135	Zâriyât 51/29	Bakara 2/260
			Fussilet 41/16	Vâkıa 56/46		
			نظيرها (Hâkka 69/6 ve Kamer 54/19)	Nûh 71/7		
HÂRUN	58	4	SOĞUK	GÜNAHİ DEVAM ETTİRMEK	ÇİĞLİK	KOPARMAK
			Al-i İmrân 3/117	Al-i İmrân 3/135	Zâriyât 51/29	Bakara 2/260
			Fussilet 41/16	Vâkıa 56/46		
			نظيرها (Hâkka 69/6 ve Kamer 54/19)	Nûh 71/7		

Tablo 151: “Sırr/سر” Maddesi⁵¹¹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Sırr/سر” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn'un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ'nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu

⁵¹⁰ Sâffât 37/22-23: “وَأَرْوَاهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَأَهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ.”

⁵¹¹ Tablo 151'de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Al-i İmrân 3/117: “... Kendilerine yazık eden bir topluluğun ekinlerini vurup yok eden **soğuk** bir rüzgar .../... رِيحٌ فِيهَا صِيرٌ أَصَابَتْ خَزْئَ قَدِيمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ .../... Vâkıa 56/46: “Büyük **günahları** işlemeye **devam ederlerdi**./... وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ.”; Zâriyât 51/29: “... **Çıglık** atarak ve yüzüne vurarak .../... فَصْرَهُنَّ إِلَيْكَ .../... Onu kendin için **kopar** .../... فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا .../...”

kelimenin Kur'ân'da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “Sırr/صر” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin müellifler “Sırr/صر” maddesinde kullandıkları Vâkıa 56/46.⁵¹² âyetteki “الْحِنْثُ” kelimesi “şirk” anlamına geldiğini söylemiştir. Her ne kadar “Sırr/صر” maddesi eserinde bulunmasa da Yahyâ da bu âyeti, özgün olduğu “el-Hins/الحنث” maddesinde örnek getirmiş ve aynı şekilde açıklamıştır.

Sonuç olarak; yazarlar “Sırr/صر” kelimesinin Kur'ân'da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dokuz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Sırr/صر” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Soğuk
2. Günahı devam ettirmek
3. Çılgılık
4. Koparmak

⁵¹² Vâkıa 56/46: “وَكَاَنُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنْثِ الْعَظِيمِ.”

es-SAFF/الصف MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	53	2	TOPLUCA	SAF
			Kehf 18/48	Saff 61/4
			كَقَوْلِهِ (Tâhâ 20/64)	Fecr 89/22
HÂRUN	76	2	TOPLUCA	SAF
			Kehf 18/48	Saff 61/4
			Tâhâ 20/64	Sâffât 37/1

Tablo 152: “es-Saff/الصف” Maddesi⁵¹³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “es-Saff/الصف” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarlar arasında bazı farkların olduğu görülmektedir. Yazarlar “es-Saff/الصف” kelimesinin ilk anlamında aynı âyetleri örnek getirirken kelimenin ikinci anlamında farklı âyetleri örnek olarak sunmuşlardır.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Mukâtil “es-Saff/الصف” maddesinde kullandıkları Saff 61/4. âyette savaş esnasında müminlerin saflarının kastedildiğini söylemiştir.

Sonuç olarak; müellifler “es-Saff/الصف” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair beş farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “es-Saff/الصف” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

⁵¹³ Tablo 152’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Kehf 18/48: “Onlar Rablerine **topluca** sunulurlar .../... وَغَرَضُوا عَلَى رَبِّكَ صَفًّا .../...”; Saff 61/4: “Şüphesiz Allah kendi yolunda **saf** bağlayarak savaşanları sever .../... إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا”

1. Topluca

2. Saf

es-SALÂT/الصلاة MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
YAHYÂ	27	2	KUL AÇISINDAN BAĞIŞLANMA TALEBİNDE BULUNMAK, ALLAH AÇISINDAN BAĞIŞLAMAK	KULLARIN ALLAH İÇİN NAMAZ KILMASI
			Ahzâb 33/43	Bakara 2/3
			Ahzâb 33/56	Hûd 11/114
			Bakara 2/155-157	İsrâ 17/78
			Tevbe 9/103	Nisâ 4/103
			Tevbe 9/99	

Tablo 153: “es-Salât/الصلاة” Maddesi⁵¹⁴

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “es-Salât/الصلاة” ele aldığımız eserler arasında yalnızca Yahyâ’nın eserinde geçmektedir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Yahyâ “es-Salât/الصلاة” kelimesinin birinci anlamında örnek getirdiği Ahzâb 33/43.⁵¹⁵ âyete söz konusu anlamı İbn Abbâs’ın verdiğini belirtmiştir.

Sonuç olarak; Yahyâ “es-Salât/الصلاة” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dokuz farklı âyeti örnek getirmiştir. Yahyâ’nın “es-Salât/الصلاة” kelimesine verdiği anlamlar şunlardır:

1. Kul açısından bağışlanma talebinde bulunmak, Allah açısından bağışlamak
2. Kulların Allah için namaz kılması

⁵¹⁴ Tablo 153’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Ahzâb 33/43: “Sizi bağışlayacak olan O’dur .../... هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ”; Bakara 2/3: “... *Namazı tastamam kılarlar* .../... وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ .../...”

⁵¹⁵ Ahzâb 33/43: “هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا.”

es-SALÂH/الصَّلَاحُ MADDESİ									
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA Sİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI						
			1	2	3	4	5	6	7
MUKÂTİL	129	7	İMAN	İYİ BİR KONUM	İYİ DAVRANMAK	YARATILIŞI DÜZGÜN	İYİLİK	İTAAT ETMEK	GÜVENİLİR OLMAK
			Ra'd 13/23	Yûsuf 12/9	Kasas 28/27	A'râf 7/189-190	Hûd 11/88	Bakara 2/11	Kehf 18/82
			Nûr 24/32	Bakara 2/130	A'râf 7/142			A'râf 7/56 ve 85	
			Yûsuf 12/101	Nahl 16/122				Ankebût 29/7, 9, 58	
			Neml 27/19						
HÂRÛN	152	7	İMAN	İYİ BİR KONUM	İYİ DAVRANMAK	YARATILIŞI DÜZGÜN	İYİLİK	İTAAT ETMEK	GÜVENİLİR OLMAK
			Ra'd 13/23	Yûsuf 12/9	Kasas 28/27	A'râf 7/189-190	Hûd 11/88	Bakara 2/11	Kehf 18/82
			Mû'min 40/8	Bakara 2/130	A'râf 7/142			A'râf 7/56 ve 85	
			Nûr 24/32	Nahl 16/122				Ankebût 29/7, 9, 58	
			Neml 27/19						
			Yûsuf 12/101						
YAHYÂ	75	7	İMAN	İYİ BİR KONUM	İYİ DAVRANMAK	YARATILIŞI DÜZGÜN	İYİLİK	İTAAT ETMEK	GÜVENİLİR OLMAK
			Ra'd 13/23	Yûsuf 12/9	Kasas 28/27	A'râf 7/189-190	Hûd 11/88	Bakara 2/11	Kehf 18/82
			Nûr 24/32	Bakara 2/130	A'râf 7/142			A'râf 7/56 ve 85	
			Yûsuf 12/101	Nahl 16/122				Ankebût 29/7, 9, 58	
			Neml 27/19	Ankebût 29/27					

Tablo 154: “es-Salâh/الصَّلَاح” Maddesi⁵¹⁶

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “es-Salâh/الصَّلَاح” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ'nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur'ân'da yedi farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “es-Salâh/الصَّلَاح” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, ele aldıkları kelimenin anlamlarına ilişkin sınırlı sayıda örnek âyet sunabildikleri için kimi zaman kelimeye yükledikleri anlamın Kur'ân'da ne kadar tekrar edildiğine dair fikir veren bazı genellemeler yapmıştır. Örneğin “نحوه كثير” diyerek ilgili anlamın farklı âyetlerde tekrar edildiğini “ليس مثلها” diyerek kelimeye verdikleri anlamın Kur'ân'da başka örneği bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu durumun bir örneği de “es-Salâh/الصَّلَاح” maddesinde yer almaktadır. Kelimenin ikinci anlamında müellifler “es-Salâh/الصَّلَاح” kelimesinin Kur'ân'da Hz. İbrahim ile ilgili kullanıldığı durumların tamamında “İyi Bir Konum” anlamında olduğunu söyleyerek bir genelleme yapmışlardır.

⁵¹⁶ Tablo 154'te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Ra'd 13/23: “Onlar, atalarından, eşlerinden ve çocuklarından **iman etmiş** olanlarla beraber Adn cennetine gireceklerdir .../... جَاءَتْ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ .../...”; Yûsuf 12/9: “... Bundan sonra **konumu iyi** bir topluluk olursunuz./... الصَّالِحِينَ .../...”; Kasas 28/27: “... Allah dilerse, beni sana **iyi davranan** kişilerden bulacaksın./... الصَّالِحِينَ .../...”; A'râf 7/190: “... Allah onlara **yaratılışı düzgün** bir çocuk verince .../... فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا .../...”; Hûd 11/88: “... Ben sadece gücüm yettiğince **iyilik** istiyorum .../... اسْتَطَعْتُ .../...”; Bakara 2/11: “... Biz ancak Allah'a **itaat ederiz**./... إِنَّمَا نَحْنُ مُصَلِحُونَ .../...”; Kehf 18/82: “... O iki yetimin babası **güvenilir** biriydi .../... وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا .../...”

Sonuç olarak; yazarlar “es-Salâh/الصالح” kelimesinin Kur’ân’da yedi farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yirmi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “es-Salâh/الصالح” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. İman
2. İyi bir konum
3. İyi davranmak
4. Yaratılışı düzgün
5. İyilik
6. İtaat etmek
7. Güvenilir olmak

SAYHA/صِيحَة MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	76	2	CEBRAİL’İN BU DÜNYADA AZAP GETİRDİĞİ ÇIĞLIK	İSRAFİL’İN SÛRA İLK ÜFLEYİŞİ	
			Hûd 11/67	Yâsîn 36/29	
			Hûd 11/94	Yâsîn 36/53	
			Hicr 15/73	Kâf 50/42	
HÂRÛN	99	2	CEBRAİL’İN BU DÜNYADA AZAP GETİRDİĞİ ÇIĞLIK	İSRAFİL’İN SÛRA İLK ÜFLEYİŞİ	
			Hûd 11/94	Yâsîn 36/53	
			Hicr 15/73	Kâf 50/42	
YAHYÂ	57	3	CEBRAİL’İN BU DÜNYADA AZAP GETİRDİĞİ ÇIĞLIK	İSRAFİL’İN SÛRA İLK ÜFLEYİŞİ	İSRAFİL’İN SÛRA İKİNCİ ÜFLEYİŞİ
			Hûd 11/67	Yâsîn 36/49	Yâsîn 36/53
			Hicr 15/73	Sâd 38/15	Kâf 50/42

Tablo 155: “Sayha/صِيحَة” Maddesi⁵¹⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Sayha/صِيحَة” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mukâtîl ve Hârûn “Sayha/صِيحَة”nın Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylerken Yahyâ bu kelimeye üç farklı anlam vermiştir. Yahyâ’nın eserinde üçüncü anlam olan “İsrafîl’in

⁵¹⁷ Tablo 155’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Hûd 11/67: “Zulmedenleri *Cebraîl’in azap getiren çığlığı* yakaladı .../... وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ ...”; Yâsîn 36/49: “Onlar ancak, *İsrafîl’in sûra ilk üfleyişini* beklerler .../... مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً ...”; Yâsîn 36/53: “Sadece *İsrafîl’in sûra ikinci üfleyişi* duyulur. Bir de bakarsın, *hepsi birden toplanıp huzurumuza çıkarılmışlardır*./... إِنَّ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ.”

Sûra İkinci Üfleyişi”, Mukâtil ve Hârûn’da bulunmamaktadır. Ancak onlar da “İsrafil’in Sûra İlk Üfleyişi” anlamında örnek getirdikleri Kâf 50/42.⁵¹⁸ âyeti sûra ikinci üfleniş olarak açıklamışlardır. Bu durumda Yahyâ, Mukâtil ve Hârûn’un tek başına ele aldığı anlamı iki ayrı anlam olarak sunmuştur. Her üç müellif de “Sayha/صيحة” kelimesinin anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak Yâsîn 36/53.⁵¹⁹ âyet hakkında Hârûn sûra birinci üfleniş açıklamasını yaparken Yahyâ sûra ikinci üflenişten bahsedildiğini söylemiştir. Bu durum yazarların aynı âyetlere farklı anlam verebildiklerini göstermektedir.

Sonuç olarak; yazarlar “Sayha/صيحة” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Sayha/صيحة” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Cebrail’in bu dünyada azap getirdiği çılgılık
2. İsrafil’in sûra ilk üfleyişi
3. İsrafil’in sûra ikinci üfleyişi

ed-DUHÂ/الضحى MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	45	3	GÜNDÜZ	GÜNDÜZÜN İLK SAATLERİ	GÜNEŞİN SICAĞI
			A'râf 7/98	Duhâ 93/1-2	Şems 91/1
			Tâhâ 20/59	Nâziât 79/46	Tâhâ 20/119
HÂRUN	68	3	GÜNDÜZ	GÜNDÜZÜN İLK SAATLERİ	GÜNEŞİN SICAĞI
			A'râf 7/98	Duhâ 93/1-2	Şems 91/1
			Tâhâ 20/59		Tâhâ 20/119

Tablo 156: “ed-Duhâ/الضحى” Maddesi⁵²⁰

⁵¹⁸ Kâf 50/42: “يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذَلِكَ يَوْمَ الْخُرُوجِ.”

⁵¹⁹ Yâsîn 36/53: “إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدُنَّا مُحْضَرُونَ.”

⁵²⁰ Tablo 156’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: A'râf 7/98: “O ülkelerin halkları **gündüz vaktinde** azabınızın onlara gelmeyeceğinden emin mi oldular? .../... يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَهْلُ الْقُرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا **ضَحَى**”; Duhâ 93/1-2: “**Gündüzün ilk saatlerine** ve karanlığı bastığında geceye andolsun./... وَالضُّحَى وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى.”; Şems 91/1: “**Güneşe ve güneşin sıcaklığına** andolsun./... وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا.”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “ed-Duhâ/الضحى” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “ed-Duhâ/الضحى” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Müellifler “ed-Duhâ/الضحى” kelimesinin anlamlarına dair altı farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “ed-Duhâ/الضحى” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Gündüz
2. Gündüzün ilk saatleri
3. Güneşin sıcağı

DARB/ضرب MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	99	5	YÜRÜMEK	ELLE/ELDEKİ SİLAHLA VURMAK	BENZETME YAPMAK	VASFETMEK	AÇIKLAMAK
			Nisâ 4/101	Enfâl 8/12	Nahl 16/76	Bakara 2/26	İbrâhîm 14/45
			Müzzemmil 73/20	Muhammed 47/4	Nahl 16/74	İbrâhîm 14/24	Furkân 25/39
				Nisâ 4/34	Nahl 16/112	Zuhruf 43/57	Ankebût 29/43
HÂRÛN	122	5	YÜRÜMEK	ELLE/ELDEKİ SİLAHLA VURMAK	BENZETME YAPMAK	VASFETMEK	AÇIKLAMAK
			Nisâ 4/94	Enfâl 8/12	Nahl 16/75	Bakara 2/26	İbrâhîm 14/45
			Nisâ 4/101	Muhammed 47/4	Nahl 16/76	İbrâhîm 14/24	Furkân 25/39
			Müzzemmil 73/20	Nisâ 4/34	Nahl 16/74	Zuhruf 43/57	Ankebût 29/43
					Nahl 16/112		

Tablo 157: “Darb/ضرب” Maddesi⁵²¹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Darb/ضرب” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “Darb/ضرب” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “Darb/ضرب” kelimesinin anlamlarına dair on yedi

⁵²¹ Tablo 157’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/101: “Yeryüzünde yürüdüğünüz zaman .../... وَأَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ ... فَاصْرَبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاصْرَبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ.”; Enfâl 8/12: “... Boyunlarının üstüne elinizdeki silahla vurun, parmaklarının her birine elinizdeki silahla vurun.”; Nahl 16/76: “Allah içlerinden biri dilsiz olan iki adamı örnek vererek bir benzetme yaptı .../... وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ .../... وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا مَا يَعُوضَةً .../... Size meselleri açıkladık.”; İbrâhîm 14/45: “... Size meselleri açıkladık.”

farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Darb/ضرب” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Yürümek
2. Elle/Eldeki silahla vurmak
3. Benzetme yapmak
4. Vasfetmek
5. Açıklamak

ed-DURR/الضرر MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	36	5	BELA VE ŞİDDET	KURAKLIK	DENİZDEKİ DURUMLAR	BEDENDEKİ HASTALIKLAR	EKSİKLİK
			Bakara 2/177	En'âm 6/42	İsrâ 17/67	Yûnus 10/12	Nisâ 4/113
			Bakara 2/214	A'râf 7/94		نظروها (Zümer 8, 38, 49)	
			نظروها (Zümer 39/8, 38, 49)	Yûnus 10/21		Enbiyâ 21/83	
				نظروها (Rûm 30/33)			
HÂRUN	59	5	BELA VE ŞİDDET	KURAKLIK	DENİZDEKİ DURUMLAR	BEDENDEKİ HASTALIKLAR	EKSİKLİK
			Bakara 2/177	En'âm 6/42	İsrâ 17/67	Yûnus 10/12	Nisâ 4/113
			Bakara 2/214	A'râf 7/94		نظروها (Rûm 30/33)	
			En'âm 6/17	Yûnus 10/21		Enbiyâ 21/83	
			نظروها (Zümer 39/8, 38, 49)	نظروها (Rûm 30/33)			

Tablo 158: “ed-Durr/الضرر” Maddesi⁵²²

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “ed-Durr/الضرر” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “ed-Durr/الضرر” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak Hârûn, Rûm 30/33.⁵²³ âyeti hem ikinci sırada yer alan “Kuraklık” anlamında hem de “Bedendeki hastalıklar” anlamında iki kez kullanmıştır. Yani bu âyette geçen “ضُرَّ” kelimesine iki anlam birden yüklemiştir. Söz konusu âyet, Mukâtil’in eserinde yalnızca “Kuraklık” anlamında kullanılmıştır.

⁵²² Tablo 158’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/177: “... Fakirlik, *şiddet ve bela* zamanlarında sabredenler .../... وَالضَّالِّينَ فِي الْبِئْسَاءِ وَالضَّرَاءِ ...”; En’âm 6/42: “... Onları fakirlik ve *kuraklığa* uğrattık .../... وَالضَّرَاءِ ...”; İsrâ 17/67: “*Denizde tehlikeli bir durum* ile karşılaştığınız zaman O’ndan başka yalvardıklarınız kaybolup gider .../... وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا إِلَهُهُ ...”; Yûnus 10/12: “*İnsanın bedenine bir hastalık olduğu zaman yatarak veya oturarak yahut ayakta bize yalvarır .../... وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ أَوْ ...*”; Nisâ 4/113: “... Sana hiçbir *eksiklik* veremezler .../... وَمَا يَضُرُّوكَ مِنْ شَيْءٍ ...”

⁵²³ Rûm 30/33: “وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا آذَاهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ”

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “ed-Durr/الضر” maddesinde kullandıkları Yûnus 10/12.⁵²⁴ âyetin Ebû Huzeyfe b. el-Muğîre hakkında indiğini söylemişlerdir.

Yazarlar bazen aynı âyeti birkaç yerde kullanmıştır. Örneğin Bakara 2/177.⁵²⁵ âyet hem “ed-Durr/الضر” maddesinde hem de “el-Be's/البأس” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Mukâtil, her iki maddede de âyette geçen “وَالضَّرَاءُ” kelimesine “bela ve şiddet”, “الْبَأْسَاءُ” kelimesine “fakirlik” anlamı vermiştir. Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında yazarların eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir.

Sonuç olarak; yazarlar “ed-Durr/الضر” kelimesinin Kur'ân'da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on üç farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “ed-Durr/الضر” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Bela ve şiddet
2. Kuraklık
3. Denizdeki durumlar
4. Bedendeki hastalıklar
5. Eksiklik

⁵²⁴ Yûnus 10/12: “وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا ...”

⁵²⁵ Bakara 2/177: “... وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ.”

DALÂL/ضَلال MADDESİ										
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI							
			1	2	3	4	5	6	7	8
MUKÂTİL	155	8	KÜFÜR	BİR ŞEYDEN UZAKLAŞTIRMAK-İNKAR ANLAMINDA DEĞİLDİR	ZARAR	BEDBAHTLIK	GEÇERSİZ KILMAK	HATA	CEHALET	UNUTMAK
			Nisâ 4/119	Nisâ 4/113	Mü'min 40/25	Mülk 67/9	Muhammed 47/1	Furkân 25/44	Şuarâ 26/20	Bakara 2/282
			Yâsîn 36/62	Sâd 38/26	Yâsîn 36/24	Kamer 54/24	Muhammed 47/4	Enbiâ (A'raf) 7/179		
			Şâhîd 37/71		Yûsuf 12/8	Kamer 54/47	Kelîl 18/104	Furkân 25/42		
					Yûsuf 12/94-95	Sebe' 34/8		Ahâb 33/36		
					Yûsuf 12/30			Nisâ 4/176		
HÂRÛN	178	8	KÜFÜR	BİR ŞEYDEN UZAKLAŞTIRMAK-İNKAR ANLAMINDA DEĞİLDİR	ZARAR	BEDBAHTLIK	GEÇERSİZ KILMAK	HATA	CEHALET	UNUTMAK
			Nisâ 4/119	Nisâ 4/113	Mü'min 40/25	Mülk 67/9	Muhammed 47/1	Furkân 25/44	Şuarâ 26/20	Bakara 2/282
			Yâsîn 36/62	Sâd 38/26	Yâsîn 36/24	Kamer 54/24	Muhammed 47/4	Enbiâ (A'raf) 7/179		
			Şâhîd 37/71		Yûsuf 12/8	Kamer 54/47	Kelîl 18/104	Furkân 25/42		
					Yûsuf 12/94-95	Sebe' (Sebe) 34/8		Ahâb 33/36		
								Kalem 68/26		
								Nisâ 4/176		
YAHYÂ	112	8	KÜFÜR	BİR ŞEYDEN UZAKLAŞTIRMAK-İNKAR ANLAMINDA DEĞİLDİR	ZARAR	BEDBAHTLIK	GEÇERSİZ KILMAK	HATA	CEHALET	UNUTMAK
			Nisâ 4/119	Nisâ 4/113	Mü'min 40/25	Mülk 67/9	Muhammed 47/1	Furkân 25/44	Şuarâ 26/20	Bakara 2/282
			Yâsîn 36/62	Sâd 38/26	Yâsîn 36/24	Kamer 54/24	Muhammed 47/4	Enbiâ (A'raf) 7/179		
			Şâhîd 37/71		Yûsuf 12/8	Kamer 54/47	Kelîl 18/104	Furkân 25/42		
					Yûsuf 12/94-95	Sebe' 34/8		Ahâb 33/36		
					Yûsuf 12/30			Nisâ 4/176		

Tablo 159: “Dalâl/ضلال” Maddesi⁵²⁶

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Dalâl/ضلال” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da sekiz farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirlerdir. Her üç yazar da “Dalâl/ضلال” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “Dalâl/ضلال” kelimesinin anlamlarına dair yirmi beş farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Dalâl/ضلال” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Küfür
2. Bir şeyden uzaklaştırmak
3. Zarar
4. Bedbahtlık
5. Geçersiz kılmak
6. Hata
7. Cehalet
8. Unutmak

⁵²⁶ Tablo 159’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/119: “Onları **küfre** düşüreceğim .../... هَمَّتْ طَائِفَةٌ ...”; Nisâ 4/113: “... Onlardan bir grup seni **doğru yoldan yoldan uzaklaştırmak** isterler .../... وَلَاضَلَتْهُمْ ...”; Mü’min 40/25: “... **Kafirlerin tuzağı ancak ve ancak bir zarar**dır./... ضَلَالٍ ...”; Mülk 67/9: “... Siz büyük bir **bedbahtlık** içindesiniz./... ضَلَالٍ كَبِيرٍ ...”; Muhammed 47/1: “**İnkâr edip Allah’ın yolundan alıkoyanlara gelince Allah onların amellerini geçersiz kılmıştır**./... الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ...”; Furkân 25/42: “... Azabı gördükleri zaman kimin yolunun **daha hatalı** olduğunu bilecekler./... وَأَضَلُّ أَعْمَالُهُمْ ...”; Şuarâ 26/20: “Dedi ki: ‘Ben onu yaptığım zaman **cahillerdendim**./... قَالَ فَعَلْتُهَا ...”; Bakara 2/282: “... Bu, onlardan biri şahitliği **unutacak** olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir .../... أَنَّ تَضِلَّ إِخْدَاهَا فَتُذَكِّرْ إِخْدَاهَا الْآخَرَى ...”

et-TÂĞÛT/الطاغوت MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	15	3	ŞEYTAN	ALLAH'I BIRAKIP DA KENDİSİNE TAPILAN PUTLAR	KA'B B. EŞREF
			Bakara 2/256	Nahl 16/36	Bakara 2/257
			Nisâ 4/76	Zümer 39/17	Nisâ 4/51
			Mâide 5/60		
HÂRUN	39	3	ŞEYTAN	ALLAH'I BIRAKIP DA KENDİSİNE TAPILAN PUTLAR	KA'B B. EŞREF
			Bakara 2/256	Nahl 16/36	Bakara 2/257
			Nisâ 4/76	Zümer 39/17	Nisâ 4/51
			Mâide 5/60		Nisâ 4/60
YAHYÂ	44	3	ŞEYTAN	ALLAH'I BIRAKIP DA KENDİSİNE TAPILAN PUTLAR	KA'B B. EŞREF
			Bakara 2/256	Nahl 16/36	Bakara 2/257
			Nisâ 4/76	Zümer 39/17	Nisâ 4/51
			Mâide 5/60		Nisâ 4/60

Tablo 160: “et-Tâğût/الطاغوت” Maddesi⁵²⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “et-Tâğût/الطاغوت” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Müellifler bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “et-Tâğût/الطاغوت” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “et-Tâğût/الطاغوت” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

⁵²⁷ Tablo 160’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/76: “... *İnkâr edenler şeytanın yolunda savaşırlar .../... سَبِيلِ الطَّاغُوتِ* ...”; Nahl 16/36: “*Biz her ümmete, Allah’a kulluk edin ve putlardan uzak durun diyen bir elçi gönderdik .../... وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ* ...”; Bakara 2/257: “... *Kafirlerin dostları tâğuttur/Ka’b b. Eşref’tir. Onları aydınlıktan karanlığa götürür .../... وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمْ* ...”.
... الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ

1. Bakara 2/257.⁵²⁸, Nisâ 4/51.⁵²⁹ ve Nisâ 4/60.⁵³⁰ âyetlerde “et-Tâğût/الطاغوت” kelimesi ile kastedilen kişi “Ka’b b. Eşref”tir. Ancak bize göre âyette geçen ism-i meful, fiil, mübteda gibi unsurların tamamı çoğul kipte geldiği halde bunlardan tekil bir çıkarıma varılması ve Ka’b b. Eşref ismine vurgu yapılması çok tutarlı görülmemektedir.

2. Hârûn kelimenin Nisâ 4/51. âyetteki “بِالْجِنِّ” kelimesini “şeytan” anlamına geldiğini söylemiştir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Yahyâ kelimenin üçüncü anlamında örnek getirilen Nisâ 4/51. âyet hakkındaki açıklamanın kaynağı olarak Ebû’l-Hasan’ı göstermiştir.

Sonuç olarak; müellifler “et-Tâğût/الطاغوت” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair sekiz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “et-Tâğût/الطاغوت” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Şeytan
2. Allah’ı bırakıp da kendisine tapılan putlar
3. Ka’b B. Eşref

⁵²⁸ Bakara 2/257: “... وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُوهُمْ مِنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أ...”

⁵²⁹ Nisâ 4/51: “... أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِنِّ وَالطَّاغُوتِ...”

⁵³⁰ Nisâ 4/60: “... أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ...”

et-Ta'âm/الطعام MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SIRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	71	4	İNSANLARIN YEDİĞİ YİYECEK	KESİLEN HAYVANLAR	BALIK TUZLAMASI	İÇKİ
			Kureyş 106/4	Mâide 5/5	Mâide 5/96	Mâide 5/93
			En'âm 6/14			Bakara 2/249
			Ahzâb 33/53			
HÂRÛN	94	4	İNSANLARIN YEDİĞİ YİYECEK	KESİLEN HAYVANLAR	BALIK TUZLAMASI	İÇKİ
			Kureyş 106/4	Mâide 5/5	Mâide 5/96	Mâide 5/93
			En'âm 6/14			Bakara 2/249
			Ahzâb 33/53			
YAHYÂ	52	4	İNSANLARIN YEDİĞİ YİYECEK	KESİLEN HAYVANLAR	BALIK TUZLAMASI	İÇKİ
			Kureyş 106/4	Mâide 5/5	Mâide 5/96	Mâide 5/93
			En'âm 6/14			Bakara 2/249
			Ahzâb 33/53			

Tablo 161: “et-Ta'âm/الطعام” Maddesi⁵³¹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “et-Ta'âm/الطعام” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ'nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur'ân'da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “et-Ta'âm/الطعام” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “et-Ta'âm/الطعام” maddesinde kullandıkları Mâide 5/93.⁵³² âyetin haram olmadan önce içilen içki hususunda bir günah olmadığını belirttiğini söylemişlerdir.

Sonuç olarak; müellifler “et-Ta'âm/الطعام” kelimesinin Kur'ân'da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “et-Ta'âm/الطعام” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

⁵³¹ Tablo 161'de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Kureyş 106/4: “Onlara açken **yiyecek** verendir .../... الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ”; Mâide 5/5: “... Ehli kitabın **kestiği hayvanlar** size, sizin **kestiğiniz hayvanlar** da onlara helaldir .../... هُمْ هَٰذَا لَكُمْ مِمَّا فِى الْكِتَابِ حَلَالٌ لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلَالٌ لَهُمْ ...”; Mâide 5/96: “Taze deniz avı ve **balık tuzlaması** size helal kılındı .../... وَطَعَامُهُ هَٰذَا لَكُمْ مِمَّا فِى الْبَحْرِ حَلَالٌ ...”; Mâide 5/93: “İman edip yararlı işler yapanlara **içki içmeleri** hususunda bir günah yoktur .../... لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا ...”

⁵³² Mâide 5/93: “... لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا ...”

1. İnsanların yediği yiyecek
2. Kesilen hayvanlar
3. Balık tuzlaması
4. İçki

et-TUĞYÂN/الطغیان MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	91	4	SAPKINLIK	KARŞI GELMEK	YÜKSELME VE ÇOĞALMA	HAKSIZLIK ETMEK
			Bakara 2/15	Tâhâ 20/24	Hâkka 69/11	Necm 53/17
			Yûnus 10/11	Tâhâ 20/81		Rahmân 55/8
			Kâf 50/27			
			Sâffât 37/30			
			Sâd 38/55			
			منها (Nebe 78/22)			
HÂRUN	114	4	SAPKINLIK	KARŞI GELMEK	YÜKSELME VE ÇOĞALMA	HAKSIZLIK ETMEK
			Bakara 2/15	Tâhâ 20/24	Hâkka 69/11	Necm 53/17
			Yûnus 10/11	Tâhâ 20/81		Rahmân 55/8
			Kâf 50/27			
			Sâffât 37/30			
			Sâd 38/55			
			منها (Nebe 78/22)			
YAHYÂ	73	4	SAPKINLIK	KARŞI GELMEK	YÜKSELME VE ÇOĞALMA	HAKSIZLIK ETMEK
			Bakara 2/15	Tâhâ 20/24	Hâkka 69/11	Necm 53/17
			Yûnus 10/11	Nâziât 79/17	Alak 96/6	Rahmân 55/8
			Kâf 50/27	Tâhâ 20/81		
			Sâffât 37/30			
			Sâd 38/55			
			Nebe 78/22			

Tablo 162: “et-Tuğyân/الطغیان” Maddesi⁵³³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “et-Tuğyân/الطغیان” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “et-Tuğyân/الطغیان” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak kelimenin ikinci ve üçüncü anlamlarında Yahyâ örnek âyet sayısını artırmıştır. Yahyâ’nın hem kendisinden önceki birikimi kullanması hem de bunlara ilavede bulunarak örnek sayısını artırması vücûh ve nezâir ilminin

⁵³³ Tablo 162’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/15: “... Onları kendi *sapkınlıkları* içerisinde bocalar halde bırakır./... وَيَكُونُ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ.”; Tâhâ 20/24: “Firavun’a git. Çünkü o Allah’a *karşı gelmiştir*./... أَذْهَبَ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى.”; Hâkka 69/11: “Şüphesiz ki biz sular *çoğalıp yükseldiğinde* sizi gemiye bindirdik./... إِنْ لَّمَّا طَغَى الْمَاءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ.”; Rahmân 55/8: “*Tartıda haksızlık etmeyin*./... أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْغِيرَانِ.”

kümülatif olarak ilerlediğinin ve yazarların yalnızca birbirinin aktarıcısı olmayıp eserlerine kendi görüşlerini de eklediğinin bir göstergesidir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “et-Tuğyân/الطغيان” maddesinde kullandıkları Tâhâ 20/81.⁵³⁴ âyetteki “وَلَا تَطْغَوْا” ifadesinin “Allah’a karşı gelmeyin” anlamına geldiğini söylemişlerdir. Bu âyette bahsedilen husus bıldırcın ve helvanın kaldırılması konusunda Allah’a karşı gelmemektir.

Sonuç olarak; müellifler “et-Tuğyân/الطغيان” kelimesinin Kur'ân'da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on üç farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “et-Tuğyân/الطغيان” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Sapkınlık
2. Karşı gelmek
3. Yükselmek ve çoğalmak
4. Haksızlık etmek

⁵³⁴ Tâhâ 20/81: “كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي...”

et-TAHÛR/الطهـور MADDESİ												
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI									
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
HÂRUN	33	10	YIKANMAK	SU İLE TEMİZLİK	HER TÜRLÜ HÜKMÎ PİSLİK VE CÜNÜPLÜKTEN TEMİZLİK	LİVÂTADAN/HOMOSEKSÜ ELLİKTEN UZAK DURMAK	HAYIZ VE DİĞER PİSLİKLERDEN ARINMAK	GÜNAHLARDAN ARINMA	ŞİRKTE ARINMA	KALBİN ŞÜPHEDEN TEMİZLENMESİ	ZİNA VE GÜNAHTAN ARINDIRMAK	HELAL
			Bakara 2/222	Tevbe 9/108	Enfâl 8/11	A'râf 7/82	Bakara 2/25	Vâkıa 56/79	Abese 80/13-14	Bakara 2/232	Al-i İmrân 3/42	Hûd 11/78
					Furkân 25/48	طهروا (Neml 27/56)	Al-i İmrân 3/15	Mücadele 58/12	Beyyine 98/2	Ahzâb 33/53	Ahzâb 33/30-33	
							طهروا (Nisâ 5/57)	Tevbe 9/103	Bakara 2/125			
									طهروا (Hac 22/26)			
YAHYÂ	37	10	YIKANMAK	SU İLE TEMİZLİK	HER TÜRLÜ HÜKMÎ PİSLİK VE CÜNÜPLÜKTEN TEMİZLİK	LİVÂTADAN/HOMOSEKSÜ ELLİKTEN UZAK DURMAK	HAYIZ VE DİĞER PİSLİKLERDEN ARINMAK	GÜNAHLARDAN ARINMA	ŞİRKTE ARINMA	KALBİN ŞÜPHEDEN TEMİZLENMESİ	ZİNA VE GÜNAHTAN ARINDIRMAK	HELAL
			Bakara 2/222	Tevbe 9/108	Enfâl 8/11	A'râf 7/82	Bakara 2/25	Vâkıa 56/79	Abese 80/13-14	Bakara 2/232	Al-i İmrân 3/42	Hûd 11/78
			Mâide 5/6		Furkân 25/48	طهروا (Neml 27/56)	Al-i İmrân 3/15	Mücadele 58/12	Beyyine 98/2	Ahzâb 33/53	Ahzâb 33/30-33	
							طهروا (Nisâ 5/57)	Tevbe 9/103	Bakara 2/125			
									طهروا (Hac 22/26)			

Tablo 163: “et-Tahûr/الطهـور” Maddesi⁵³⁵

⁵³⁵ Tablo 163'te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/222: “... *Ay hâli sırasında kadınlardan uzak durun ve onlar **yıkanıncaya** kadar kendilerine yaklaşmayın .../... فِيهِ رَجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَّطَهَّرُوا* .../...”; Tevbe 9/108: “... *Orada **su ile temizlenmeyi** seven erkekler vardır .../... فَأَعْتَرَلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ* .../...”; Enfâl 8/11: “... *O size, **her türlü hükmî pislik ve cünüplükten temizlenmeniz için** gökten suyu indirir .../... وَنَزَّلُ عَلَيْكُمْ مَاءَ الْيُسْفَىٰ* .../...”; A'râf 7/82: “... *Onları beldenizden çıkarınız. Onlar **livâtadan/homoseksüellikten uzak duran** insanlardır./... أَخْرِجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَتَّطَهَّرُونَ*.../...”; Bakara 2/25: “... *Onlar için cennette **hayızdan ve diğer pisliklerden arınmış** eşler vardır .../... وَهَلُمَّ فِيهَا زُجَاجٌ مُطَهَّرَةٌ* .../...”; Vâkıa 56/79: “*Ona ancak **günahlardan arınan** melekler dokunur./... لَا يَمْسُهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ*.../...”; Beyyine 98/2: “... *Şirkten arındırılmış sayfaları okurlar./... يَتْلُو صُحُفًا مُطَهَّرَةً*.../...”; Bakara 2/232: “... *Bununla içinizden Allah'a ve ahiret gününe iman edenlere öğüt verilmektedir. Bu, **kalbinizdeki şüpheyi gidericidir** .../... ذَلِكَ* .../... يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ .../...”; Al-i İmrân 3/42 “... *Ey Meryem! Allah seni seçmiştir, **zınadan ve gûnahtan arındırmıştır** .../... هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ* .../...”; Hûd 11/78: “... *İşte bunlar kızlarım, onlar size **helaldir** .../... هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ* .../...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “et-Tahûr/الطهور” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da on farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Hârûn ve Yahyâ “et-Tahûr/الطهور” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “et-Tahûr/الطهور” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Abese 80/13.⁵³⁶ ve Beyyine 98/2.⁵³⁷ âyetlerdeki “صُحُفٍ” kelimesi “Kur’ân” anlamına gelmektedir.
2. Bakara 2/125.⁵³⁸ âyetteki “أَنْ طَهَّرَ بَيْتِي” ifadesi “evimi şirkten arındırın” anlamına gelmektedir. Bu âyette bahsedilen şirkten arınma, Allah’ın evinde, Allah’ı bırakıp da ibadet edilen hiçbir put bırakmayın anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak; müellifler “et-Tahûr/الطهور” kelimesinin Kur’ân’da on farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yirmi iki farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “et-Tahûr/الطهور” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Yıkanmak
2. Su ile temizlik
3. Her türlü hükmî pislik ve cünüplükten temizlik
4. Livâadan/homoseksüellikten uzak durmak
5. Hayız ve diğer pisliklerden arınmak
6. Günahlardan Arınma

⁵³⁶ Abese 80/13: “فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ.”

⁵³⁷ Beyyine 98/2: “رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُّطَهَّرَةً.”

⁵³⁸ Bakara 2/125: “... وَعَهْدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهَّرَا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ.”

7. Şirkten arınma
8. Kalbin şüpheden temizlenmesi
9. Zinâ ve gûnahtan arındırmak
10. Helal

et-TAYYĪB ve'l-HABİS/ الطيب والحبيث MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	23	3	HELAL VE HARAM	MÜMİN VE KAFİR	GÜZEL
			Nisâ 4/2	Al-i İmrân 3/179	Fâtr 35/10
			Mâide 5/100	Enfâl 8/37	İbrâhîm 14/24
			Nisâ 4/43	A'râf 7/58	
			Nisâ 4/3		
HÂRUN	46	3	HELAL VE HARAM	MÜMİN VE KAFİR	GÜZEL
			Nisâ 4/2	Al-i İmrân 3/179	Fâtr 35/10
			Mâide 5/100	A'râf 7/58	İbrâhîm 14/24
			Nisâ 4/43		
			Nisâ 4/3		

Tablo 164: “*et-Tayyib ve'l-Habîs/ الطيب والخبيث*” Maddesi⁵³⁹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “et-Tayyib ve'l-Habîs/ الطيب والخبيث” maddesi;

Mukâtil ve Hârûn'un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ'nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur'ân'da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “et-Tayyib ve'l-Habîs/الطيب والحبيث” ifadesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin müellifler “et-Tayyib ve'l-Habîs/الطيب والحبيث” maddesinde kullandıkları A'râf 7/58.⁵⁴⁰

539 Tablo 164’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/2: “... **Haramı helal ile değiştirmeyin** .../... وَلَا تَبَدِّلُوا الْحَيٰثَ بِالطَّبِيبِ ...”; Al-i İmrân 3/179: “**Allah müminleri bulunduğunuz durumda bırakmayacaktır. Sonunda kafirleri müminlerden ayıracaktır** .../... مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ...”; Fâtır 35/10: “... **Güzel söz O’na yükselir, yararlı iş de onu yüceltir** .../... إِلَٰهُ يَصْعَدُ الْكَلِمَ الطَّيِّبَ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ ...”

⁵⁴⁰ A'râf 7/58: "... وَالَّذِي حُبِّتَ لَا يُفْرِجُ إِلَّا نَكْدًا ..."

âyetteki “وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ” ifadesi ile “müminler”in, “وَالَّذِي حَبِثَ” ifadesi ile “kafirler”in kastediliğini söylemişlerdir. Dolayısıyla yazarlar bu âyette mümin ile kafirin verimli ve verimsiz toprağa benzetildiğini söyleyerek tefsir yapmışlardır.

Sonuç olarak; yazarlar “et-Tayyib ve'l-Habîs/الطيب والحبيث” kelimesinin Kur'ân'da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dokuz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “et-Tayyib ve'l-Habîs/الطيب والحبيث” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Helal ve haram
2. Mümin ve kafir
3. Güzel

YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI							
			1	2	3	4	5	6	7	8
MUKÂTİL	22	8	CAHİLİYE DÖNEMİNDE HARAM KABUL EDİLEN HAYVANLAR	HELAL OLAN MENN VE SELVÂ	HELAL..YİYECEK, GÜZEL ELBİSE VE CİMÂ	TIRNAKLI HAYVANLARIN YAĞLARI VE ETLERİ	BOĞAZLANAN HAYVANLAR	HELAL OLAN GANİMET	GÜZEL RIZIK	GÜZEL SÖZ
			Bakara 2/172	Bakara 2/57	Mâide 5/87	Nisâ 4/160	Mâide 5/4	Enfâl 8/26	İsrâ 17/70	Nûr 23/26
			Bakara 2/168	Mağara (A'raf 7/160 ve Tihâ 20/80-81)	Mâide 5/88	Nisâ 4/160	Mâide 5/5	Enfâl 8/69	Mü'min 40/64	
			A'raf 7/32	Yûnus 10/93	Mü'min 23/52	A'raf 7/157				
			Câşye 45/16							
HÂRÛN	45	8	CAHİLİYE DÖNEMİNDE HARAM KABUL EDİLEN HAYVANLAR	HELAL OLAN MENN VE SELVÂ	HELAL..YİYECEK, GÜZEL ELBİSE VE CİMÂ	TIRNAKLI HAYVANLARIN YAĞLARI VE ETLERİ	BOĞAZLANAN HAYVANLAR	HELAL OLAN GANİMET	GÜZEL RIZIK	GÜZEL SÖZ
			Bakara 2/172	Bakara 2/57	Mâide 5/87	Nisâ 4/160	Mâide 5/4	Enfâl 8/26	İsrâ 17/70	Nûr 23/26
			Bakara 2/168	Mağara (A'raf 7/160 ve Tihâ 20/80-81)	Mâide 5/88	Nisâ 4/160	Mâide 5/5	Enfâl 8/69		
			A'raf 7/32	Yûnus 10/93	Mü'min 23/52	A'raf 7/157				
			Câşye 45/16							

Tablo 165: “et-Tayyibât/الطيبات” Maddesi⁵⁴¹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “et-Tayyibât/الطيبات” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır.

⁵⁴¹ Tablo 165’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/172: “Ey inananlar, size verdiğimiz rızıkların *tayyib olanlarından/Cahiliye döneminde haram kabul edilen hayvanlardan* yiyniz .../... يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ .../...”; Bakara 2/57: “... Size verdiğimiz rızıklardan *helal olan menn ve selvâyı* yiyn .../... كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ .../...”; Mâide 5/87: “Ey inananlar, Allah’ın size *helal kıldığı tayyibâtü/helal olan yiyeceği, güzel elbiseyi ve cimâyı* haram kalmayın .../... يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ .../...”; Nisâ 4/160: “Yaptıkları haksızlıklar yüzünden kendilerine *helal kılınmış olan birtakım tayyibâtü/turnaklı hayvanların yağlarını ve etlerini* onlara haram kıldık .../... فَظَلِمَ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتِ أُحْلَتْ لَهُمْ .../...”; Mâide 5/4: “Sana kendilerine neyin *helal kılındığını* soruyorlar. De ki: *boğazlanan hayvanların etleri* .../... يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحْلِيَ لَهُمْ .../... فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا .../...”; Enfâl 8/69: “Elde ettiğinizi *helal ganimet* olarak yiyn .../... قُلْ أُحْلِيَ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ .../...”; İsrâ 17/70: “... Onlara *güzel rızıklardan* verdik .../... وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ .../...”; Nûr 23/26: “... *Güzel söz, tayyib erkek ve kadınlar içindir* .../... وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ .../...”

Yazarlar bu kelimenin Kur'ân'da sekiz farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “et-Tayyibât/الطيبات” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “et-Tayyibât/الطيبات” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Bakara 2/172.⁵⁴² âyette Cahiliye döneminde insanların haram kabul ettiği hayvanların aslında helal olduğu bildirilmiştir.
2. Mâide 5/87.⁵⁴³ âyet Allah'ın helal kıldığı yiyecek, güzel elbise ve cimâyı kendilerine haram kılmak isteyen bir grup mümin hakkında inmiştir. Bu kişiler arasında Ali b. Ebî Tâlib'in de bulunmaktadır.
3. Kelimenin altıncı anlamına örnek getirilen Enfâl 8/26.⁵⁴⁴ âyette Bedir Savaşı'nda kazanılan ganimetlerden bahsedilmektedir.

Sonuç olarak; müellifler “et-Tayyibât/الطيبات” kelimesinin Kur'ân'da sekiz farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yirmi bir farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “et-Tayyibât/الطيبات” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Cahiliye döneminde haram kabul edilen hayvanlar
2. Helal olan menn ve selvâ
3. Helal -yiyecek, güzel elbise ve cimâ
4. Tırnaklı hayvanların yağları ve etleri
5. Boğazlanan hayvanlar
6. Helal olan ganimet
7. Güzel rızık
8. Güzel söz

⁵⁴² Bakara 2/172: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ.”

⁵⁴³ Mâide 5/87: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرِمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ.”

⁵⁴⁴ Enfâl 8/26: “... فَأَوَّاكُم وَأَيْدِيكُمْ بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ.”

ez-ZÂLİMİN ve TAZLİMÜN/الظَّالِمِينَ وَتَظْلِمُونَ MADDESİ								
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI					
			1	2	3	4	5	6
MUKÂTİL	18	7	MÜŞRİKLER	ŞİRK DİŞİNDA BİR GÜNAH İŞLEYEREK KENDİNE YAZIK EDEN MÜSLÜMAN	İNSANLARA HAKSIZLIK EDENLER	EKSİLTMEK	ŞİRKE DÜŞEREK VE YALANLAYARAK KENDİLERİNE ZULMEDENLER	İNKÂR EDERLER
			A'râf 7/44	Bakara 2/35	İsrâ 17/33	Kehf 18/33	Zuhruf 43/76	A'râf 7/9
			Hûd 11/18	Ehşâş 21/87	Nisâ 4/30	Ehşâş 21/47		Yûsuf 12/75
				Tâhik 65/1	Nisâ 4/10	Al-i İmrân 3/117		Mâide 5/38-39
				طوبى (Bakara 2/229, 231)		A'râf 7/160		İsrâ 17/59
				Fâtiha 35/32		Tesbe 9/7		
HÂRÛN	41	7	MÜŞRİKLER	ŞİRK DİŞİNDA BİR GÜNAH İŞLEYEREK KENDİNE YAZIK EDEN MÜSLÜMAN	İNSANLARA HAKSIZLIK EDENLER	ŞİRK DİŞİNDA KENDİLERİNE ZARAR VEREN VE KENDİLERİNDEN EKSİLTEN	ŞİRKE DÜŞEREK KENDİLERİNE ZULMEDENLER	İNKÂR EDERLER
			A'râf 7/44	Bakara 2/35	Şûrâ 42/40	Bakara 2/57	Zuhruf 43/76	A'râf 7/9
			Hûd 11/18	A'râf 7/19	Şûrâ 42/42	A'râf 7/160	Al-i İmrân 3/181-182	A'râf 7/103
			İnsân 76/31	Ehşâş 21/87				İsrâ 17/59
				Kasas 28/16				
YAHYÂ	46	7	MÜŞRİKLER	ŞİRK DİŞİNDA BİR GÜNAH İŞLEYEREK KENDİNE YAZIK EDEN MÜSLÜMAN	İNSANLARA HAKSIZLIK EDENLER	ŞİRK DİŞİNDA KENDİLERİNE ZARAR VEREN VE KENDİLERİNDEN EKSİLTEN	ŞİRKE DÜŞEREK KENDİLERİNE ZULMEDENLER	İNKÂR EDERLER
			A'râf 7/44	Bakara 2/35	Şûrâ 42/40	Bakara 2/57	Zuhruf 43/76	A'râf 7/9
			سأى (Hûd 11/18)	A'râf 7/19	Şûrâ 42/42	A'râf 7/160	Al-i İmrân 3/181-182	A'râf 7/103
			İnsân 76/31	Ehşâş 21/87			Hûd 11/101	İsrâ 17/59
				Kasas 28/16			Rûm 30/9	

Tablo 166: “ez-Zâlimîn ve Tazlimûn/الظَّالِمِينَ وَتَظْلِمُونَ” Maddesi⁵⁴⁵

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “ez-Zâlimîn ve Tazlimûn/الظَّالِمِينَ وَتَظْلِمُونَ” maddesi ele aldığımız eserlerin tümünde yer almaktadır. Ancak bu madde, Mukâtîl’in eserinde “ez-Zâlimîn ve Tazlimûn/الظَّالِمِينَ وَتَظْلِمُونَ”, Hârûn ve Yahyâ’nın eserinde “ez-Zâlimîn/الظَّالِمِينَ” olarak farklı kalıplarda geçmektedir. Fakat maddenin içeriğinde eserler arasında önemli bir farklılık yoktur. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da yedi farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Hârûn ve Yahyâ kelimeye birebir aynı anlamları yüklerken Mukâtîl, anlamlar açısından, diğer iki yazardan ayrılmaktadır. Örneğin “ez-Zâlimîn/الظَّالِمِينَ” kelimesinin dördüncü anlamını Hârûn ve Yahyâ “Şirk dışında kendilerine zarar veren ve kendilerinden eksiltten”, Mukâtîl ise “Eksiltmek” olarak kabul etmektedir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarların çoğunlukla aynı

⁵⁴⁵ Tablo 166’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: A'râf 7/44: “... Allah'ın laneti **müşriklerin** üzerinedir./... أُنْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ.”; Bakara 2/35: “... Şu ağaca yaklaşmayın yoksa **kendisine yazık eden Müslümanlardan** olursunuz./... وَلَا تَقْرَبُوا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونُوا مِنَ الظَّالِمِينَ.”; Şûrâ 42/42: “Yol, ancak **insanlara haksızlık edenler** ve yeryüzünde taşkınlık edenler aleyhinedir. İşte bunlar için can yakıcı bir azap vardır./... إِنَّمَا السَّبِيلُ.”; A'râf 7/160: “... Onlar ancak **kendilerine zarar verdiler ve kendilerinden eksilttiler**./... وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ.”; Zuhruf 43/76: “Biz onlara zulmetmedik. Onlar **şirke düşerek kendilerine zulmedenlerdir**./... وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمْ الظَّالِمِينَ.”; A'râf 7/9: “Kimin tartısı hafif gelirse işte onlar âyetlerimizi **inkâr etmeleri sebebiyle kendilerine yazık edenlerdir**./... وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ.”; Yûsuf 12/75: “Dediler ki: **Onun cezası, çalınan malın yükünde bulunduğu kişinin kendisidir. İşte biz hırsızlık yapanları böyle cezalandırırız**./... قَالُوا جَزَاءُ مَنْ وَجَدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاءُ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ.”

âyetleri delil getirdiği görülmektedir. Ancak “ez-Zâlimîn/الظالمين” kelimesinin ikinci, üçüncü ve dördüncü anlamlarında, Mukâtil’in Hârûn ve Yahyâ’dan farklı âyetleri örnek olarak sunduğu görülmektedir. Yazarların “ez-Zâlimîn/الظالمين” kelimesine verdikleri anlamlar ve bu anlamlara ilişkin kullandıkları âyetler ile “ez-Zulm/الظلم” maddesinin içeriği birbirine oldukça benzemektedir. Örneğin “ez-Zâlimîn/الظالمين” kelimesinin dördüncü anlamında Mukâtil’in örnek getirdiği Kehf 18/33.⁵⁴⁶ ve Enbiyâ 21/47.⁵⁴⁷ âyetler Hârûn ve Yahyâ’nın eserinde “ez-Zulm/الظلم” maddesinde yer alırken onların bu maddede örnek getirdiği Bakara 2/57.⁵⁴⁸ ve A’râf 7/160.⁵⁴⁹ âyetler de Mukâtil’deki “ez-Zulm/الظلم” maddesinde geçmektedir. Bu iki madde her ne kadar ayrı ayrı sunulmuş olsa da yazarların aynı anlamları ve aynı âyetleri örnek getirdiği görülmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “ez-Zâlimîn/الظالمين” maddesinde kullandıkları Bakara 2/57. ve A’râf 7/160. âyetlerin, İsrailoğulları hakkında olduğunu söylemişlerdir. Buna göre; İsrailoğulları kendilerine verilen bıldırcın ve helvadan bir günde kendilerine yetecek kadarını alıp daha fazlasını alamadıkları için isyan ettiler. Dolayısıyla bu âyet, bıldırcın ve helvadan bir günlük ihtiyacın fazlasını alarak bize zarar vermediler ya da bizden bir şey eksiltmediler; onlar ancak kendilerine zarar verdiler ve kendilerinden eksilttiler, anlamındadır.

⁵⁴⁶ Kehf 18/33: “كَلِمَاتُ الْجَنَّتَيْنِ أَتَتْ أَكْلَهَا وَلَمْ تُظْلَمْ مِنْهُ شَيْئًا وَفَجَّرْنَا خِلَافَهُمَا نَهْرًا.”

⁵⁴⁷ Enbiyâ 21/47: “وَنَضْعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا...”

⁵⁴⁸ Bakara 2/57: “... وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ.”

⁵⁴⁹ A’râf 7/160: “... وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ.”

Sonuç olarak; yazarlar “ez-Zâlimîn/الظالمين” kelimesinin Kur’ân’da yedi farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yirmi dokuz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Müelliflerin “ez-Zâlimîn/الظالمين” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Müşrikler
2. Şirk dışında bir günah işleyerek kendine yazık eden Müslüman
3. İnsanlara haksızlık edenler
4. Eksiltmek/Şirk dışında kendilerine zarar veren ve kendilerinden eksiltlen
5. Şirke düşerek kendilerine zulmedenler
6. İnkâr edenler
7. Hırsızlar

ZALLE/ظَل MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	60	2	MEYLETMEK	DEVAM ETMEK
			Hicr 15/14	Tâhâ 20/97
			Şuarâ 26/4	Şuarâ 26/71
				Vâkıa 56/65
				Nahl 16/58
				نظيرها (Zuhruf 43/17)
HÂRUN	83	2	MEYLETMEK	DEVAM ETMEK
			Hicr 15/14	Tâhâ 20/97
			Şuarâ 26/4	Şuarâ 26/71
				Vâkıa 56/65
				Nahl 16/58
				نظيرها (Zuhruf 43/17)

Tablo 167: “Zalle/ظَل” Maddesi⁵⁵⁰

⁵⁵⁰ Tablo 167’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Hicr 15/14: “Eğer onlara gökten bir kapı açsak oradan yukarı çıkmaya **meyletseler**./وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ.”; Tâhâ 20/97: “... Kendisine ibadet etmeye **devam ettiğin** şu ilaha bir bak! .../... ظَلَّتْ عَلَيْهِ عَاكِفًا ...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Zalle/ظل” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “Zalle/ظل” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “Zalle/ظل” maddesinde kullandıkları kelimesinin Tâhâ 20/97.⁵⁵¹ ve Şuarâ 26/71.⁵⁵² âyetlerdeki “عَاكِمًا” kelimesinin “taptığın/عابدا” anlamına geldiğini söylemişlerdir.

Sonuç olarak; yazarlar “Zalle/ظل” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Zalle/ظل” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Meyletmek
2. Devam etmek

⁵⁵¹ Tâhâ 20/97: “... وَأَنْظُرْ إِلَى إِلْهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِمًا لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْبِفَنَّهٗ فِي الْيَمِّ نَسْفًا.”

⁵⁵² Şuarâ 26/71: “قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظُنُّكَ لَنَا عَاكِفِينَ.”

ez-ZULM/الظلم MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	19	4	ŞİRK	KİŞİNİN ŞİRK DIŞINDA İŞLEDİĞİ GÜNAH SEBEBİYLE KENDİSİNE YAZIK ETMESİ	İNSANLARA HAKSIZLIK EDENLER	ŞİRK DIŞINDA KENDİLERİNE ZARAR VEREN VE KENDİLERİNDEN EKŞİLTEN
			En'âm 6/82	Bakara 2/231	Şûrâ 42/40	Bakara 2/57
			Lokmân 31/13	Neml 27/44	Şûrâ 42/42	A'râf 7/160
				Kasas 28/16		Meryem 19/60
HÂRÛN	42	4	ŞİRK	KİŞİNİN KENDİSİNE YAZIK ETMESİ	İNSANLARA HAKSIZLIK EDEN	EKŞİLTMEK
			En'âm 6/82	Bakara 2/231	Şûrâ 42/40	Kehf 18/33
			Lokmân 31/13	Talâk 65/1		Enbiyâ 21/47
				ظفرها (Bakara 2/229)		Meryem 19/60
				Fâtr 35/32		
YAHYÂ	47	5	ŞİRK	KİŞİNİN ŞİRK DIŞINDA İŞLEDİĞİ GÜNAH SEBEBİYLE KENDİSİNE YAZIK ETMESİ	İNSANLARA HAKSIZLIK EDEN	EKŞİLTMEK
			En'âm 6/82	Bakara 2/231	İsrâ 17/33	Kehf 18/33
			Lokmân 31/13	Talâk 65/1	Nisâ 4/30	Enbiyâ 21/47
				ظفرها (Bakara 2/229)	Nisâ 4/10	Meryem 19/60
				Fâtr 35/32		Nisâ 4/77

Tablo 168: “ez-Zulm/الظلم” Maddesi⁵⁵³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “ez-Zulm/الظلم” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mukâtil ve Hârûn “ez-Zulm/الظلم”ün Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylerken Yahyâ bu kelimeye beş farklı anlam vermiştir. Yahyâ’nın eserinde “Azap” olarak isimlendirilen son anlam diğer iki eserde yer almamaktadır. Hârûn ve Yahyâ kelimeye birebir aynı anlamları yüklerken Mukâtil, anlamlar açısından, diğer iki yazardan ayrılmaktadır. Örneğin “ez-Zulm/الظلم” kelimesinin dördüncü anlamını Hârûn ve Yahyâ “Eksiltmek”, Mukâtil ise “Şirk dışında kendilerine zarar veren ve kendilerinden eksiltlen” olarak kabul etmektedir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklerle bakıldığında “ez-Zulm/الظلم” kelimesinin ikinci, üçüncü ve dördüncü anlamlarında, Mukâtil’in Hârûn ve Yahyâ’dan

⁵⁵³ Tablo 168’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: En’âm 6/82: “İnanıp da imanlarına *şirk* karıştırmayanlar .../... وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ ...”; Bakara 2/231: “... Haklarına tecavüz edip zarar vermek için onları tutmayın. Bunu kim yaparsa *şirk* koşmaksızın işlediği günah sebebiyle kendisine yazık etmiş olur .../... وَلَا تُنْسِكُوهُمْ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ .../...”; Nisâ 4/30: “Kim düşmanca davranı ve *haksızlık* yaparsa onu cehenneme ateşine atacağız .../... وَظَلَمْنَا فَسُوفَ نُصْلِيهِ نَارًا .../...”; Meryem 19/60: “... Onlardan hiçbir şey *eksiltilmez* .../... وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا .../...”; Nahl 16/41: “*Azap* gördükten sonra Allah yolunda hicret edenler .../... وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا

farklı ayetleri örnek olarak sunduğu görülmektedir. Yazarların “ez-Zulm/الظلم” kelimesine verdikleri anlamlar ve bu anlamlara ilişkin kullandıkları âyetler ile “ez-Zâlimîn/الظالمين” maddesinin içeriği birbirine oldukça benzemektedir. Örneğin “ez-Zulm/الظلم” kelimesinin dördüncü anlamında Mukâtil’in örnek getirdiği Bakara 2/57.⁵⁵⁴ ve A’râf 7/160.⁵⁵⁵ âyetler Hârûn ve Yahyâ’nın eserinde “ez-Zâlimîn/الظالمين” maddesinde yer alırken onların bu maddede örnek getirdiği Kehf 18/33.⁵⁵⁶ ve Enbiyâ 21/47.⁵⁵⁷ âyetler de Mukâtil’deki “ez-Zâlimîn/الظالمين” maddesinde geçmektedir. Bu iki madde her ne kadar ayrı ayrı sunulmuş olsa da yazarların aynı anlam başlıklarını ve aynı âyetleri örnek getirdiği görülmektedir.

Sonuç olarak; yazarlar “ez-Zulm/الظلم” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “ez-Zulm/الظلم” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Şirk
2. Kişinin şirk dışında işlediği günah sebebiyle kendisine yazık etmesi
3. İnsanlara haksızlık edenler
4. Şirk dışında kendilerine zarar veren ve kendilerinden eksilten/Eksiltmek
5. Azap

⁵⁵⁴ Bakara 2/57: “... وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ.”

⁵⁵⁵ A’râf 7/160: “... وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ.”

⁵⁵⁶ Kehf 18/33: “... كَلَّمَا الْجَنَّتَيْنِ آتَتْهُمَا أَكْلُهُمَا وَلَمْ يُطْعِمْنِي مِنْهُ شَيْئًا وَفَجَرْنَا جِلَاهُمَا حَمْرًا.”

⁵⁵⁷ Enbiyâ 21/47: “... وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا ...”

ez-ZULUMÂT ve'n-NÛR/الظلمات والنور MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SIRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	16	2	ŞİRK VE İMAN	GECE VE GÜNDÜZ	KORKULAR	ÖZELLİK
	17	2	Bakara 2/257	En'âm 6/1	En'âm 6/63	Zümer 39/6
			Ahzâb 33/43		Neml 27/63	Enbiyâ 21/87
						Nûr 24/40
HÂRÛN	40	2	ŞİRK VE İMAN	GECE VE GÜNDÜZ	KORKULAR	ÜÇ ÖZELLİK
		2	Bakara 2/257	En'âm 6/1	En'âm 6/63	Zümer 39/6
			Ahzâb 33/43		Neml 27/63	Enbiyâ 21/87
			İbrâhîm 14/5			Nûr 24/40
YAHYÂ	45	4	ŞİRK VE İMAN	GECE VE GÜNDÜZ	KORKULAR	ÜÇ ÖZELLİK
			Bakara 2/257	En'âm 6/1	En'âm 6/63	Zümer 39/6
			Ahzâb 33/43		Neml 27/63	Enbiyâ 21/87
			İbrâhîm 14/5			Nûr 24/40

Tablo 169: “ez-Zulumât ve'n-Nûr/الظلمات والنور” Maddesi⁵⁵⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “ez-Zulumât ve'n-Nûr/الظلمات والنور” maddesi ele aldığımız eserlerin tümünde yer almaktadır. Ancak bu madde Mukâtîl ve Hârûn'un eserinde “ez-Zulumât ve'n-Nûr/الظلمات والنور” ve “ez-Zulumât/الظلمات” şeklinde iki ayrı madde olarak ele alınmış ve her biri için ikişer anlam verilmiştir. Yahyâ'nın eserinde ise tek bir madde olarak ele alınmış ve dört farklı anlam verilmiştir. Dolayısıyla her üç yazar da “ez-Zulumât ve'n-Nûr/الظلمات والنور” ifadesinin Kur'ân'da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirlerdir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklerle bakıldığında yazarların çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “ez-Zulumât ve'n-Nûr/الظلمات والنور” maddesinde kullandıkları âyetlerdeki

⁵⁵⁸ Tablo 169'da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/257: “Allah iman edenlerin dostudur. Onları *şirkten imana* yükseltir .../... إِلَى النُّورِ”; En'âm 6/1: “Hamd, gökleri ve yeri yaratan, *gece ve gündüzü* var eden Allah'a mahsustur .../... وَالظُّلُمَاتِ وَالنُّورِ”; En'âm 6/63: “De ki: Sizi kara ve denizin *korkularından* kim kurtaracak? .../... مِنَ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ”; Zümer 39/6: “... Sizi annelerinizin karnında *üç karanlık* içinde yaratıyor .../... يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خُلُقًا مِنْ بَغْدٍ ... خَلْقِي فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ”

“Karanlık” ile kastedilenin ne olduğunu açıklamışlardır. Buna göre; Zümer 39/6.⁵⁵⁹ âyette bahsedilen “ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ”; karın duvarı, rahim duvarı ve cenindir. Enbiyâ 21/87.⁵⁶⁰ âyette bahsedilen Yûnus Peygamber’in dua ettiği karanlıklar; gecenin karanlığı, denizin karanlığı ve balinanın karnının karanlığıdır. Son olarak Nûr 24/40.⁵⁶¹ âyetteki karanlık ile kafir kişi kastedilmektedir. Onun kalbi karanlık bir kalptir. Kalbi şirk ile, göğsü küfür ile, bedeni şüpheyle doludur.

Yazarlar, ele aldıkları kelimenin anlamlarına ilişkin sınırlı sayıda örnek âyet sunabildikleri için kimi zaman kelimeye yükledikleri anlamın Kur’ân’da ne kadar tekrar edildiğine dair fikir veren bazı genellemeler yapmıştır. Örneğin “نحوه كثير” diyerek ilgili anlamın farklı âyetlerde tekrar edildiğini “ليس مثلها” diyerek kelimeye verdikleri anlamın Kur’ân’da başka örneği bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu durumun bir örneği de “ez-Zulumât ve’n-Nûr/الظلمات والنور” maddesinde yer almaktadır. Kelimenin ikinci anlamında yazarlar bu ifadenin “Gece ve gündüz” anlamında yalnızca En’âm 6/1.⁵⁶² âyette kullanıldığını söyleyerek bir genelleme yapmışlardır.

Sonuç olarak; yazarlar “ez-Zulumât ve’n-Nûr/الظلمات والنور” ifadesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dokuz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “ez-Zulumât ve’n-Nûr/الظلمات والنور” ifadesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Şirk ve iman
2. Gece ve gündüz
3. Korkular
4. Üç özellik

⁵⁵⁹ Zümer 39/6: “... وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ يَخْلُقْكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ...”

⁵⁶⁰ Enbiyâ 21/87: “... فَظَلَّ أَنْ لَوْ نَقْدِرُ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ.”

⁵⁶¹ Nûr 24/40: “... أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرِ لَحْيٍ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ ظُلُمَاتٌ لَبِثَ فِيهَا بَعْضٌ فَوقَ بَعْضٍ ...”

⁵⁶² En’âm 6/1: “... الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ...”

ez-ZANN/الظن MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	184	3	KESİN BİLGİ	ŞÜPHE	İTHAM ETMEK	
			Sâd 38/24	Câsiye 45/32	Tekvîr 81/24	
			Hâkka 69/20		Ahzâb 33/10	
			Bakara 2/230			
HÂRÛN	207	3	KESİN BİLGİ	ŞÜPHE	İTHAM ETMEK	
			Sâd 38/24	Câsiye 45/32	Tekvîr 81/24	
			Hâkka 69/20		Ahzâb 33/10	
			Bakara 2/230			
YAHYÂ	68	4	KESİN BİLGİ	ŞÜPHE	SANMAK	İTHAM ETMEK
			Bakara 2/230	Câsiye 45/32	İnşikâk 84/14	Ahzâb 33/10
			Sâd 38/24		Fussilet 41/22	Feth 48/12
			Hâkka 69/20		Şuarâ 26/186 ve İsrâ 17/52	Tekvîr 81/24

Tablo 170: “ez-Zann/الظن” Maddesi⁵⁶³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “ez-Zann/الظن” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mukâtîl ve Hârûn “ez-Zann/الظن” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylerken Yahyâ bu kelimeye dört farklı anlam vermiştir. Yahyâ’nın eserinde “Sanmak” olarak isimlendirilen anlam, Mukâtîl ve Hârûn’da bulunmamaktadır. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında müelliflerin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Hârûn ve Yahyâ “ez-Zann/الظن” maddesinde kullandıkları Tekvîr 81/24.⁵⁶⁴ âyet hakkında kıraat bilgisi vermiştir. Hârûn, âyette geçen “بظنين” kelimesinin “ظ” ile okunuşunun Ebû Amr’ın

⁵⁶³ Tablo 170’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Hâkka 69/20: “Ben, hesabımla karşılaşacağımı kesin olarak bildim./... إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَّةٍ.”; Câsiye 45/32: “... Biz ancak şüpheliyiz .../... إِنَّا ظَنُّوا أَنَّهُمْ يَخُوتٌ أَوْ أَعْدَاءٌ.”; Ahzâb 33/10: “... Siz de Allah hakkında birtakım ithamlarda bulunuyordunuz./... وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونًا.”; Fussilet 41/22: “... Ancak siz, yaptıklarınızın çoğunu Allah’ın bilmediğini sanıyordunuz./... وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ...”

⁵⁶⁴ Tekvîr 81/24: “وَمَا هُوَ عَلَى الْعَيْبِ بِظَنِينٍ.”

kıraati olduğunu belirtmiştir. Yahyâ ise bu kelimenin “ض” ile okunduğu durumda Kur’ân’ın inmesi ile ilgili olacağını, yani Peygamber, Allah’ın kendisine öğretmiş olduğu gayb bilgisinden herhangi bir bilgiyi saklamaz anlamına geleceğini belirtmiştir.

Sonuç olarak; yazarlar “ez-Zann/الظن” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on bir farklı âyeti örnek getirmişlerdir.

Yazarların “ez-Zann/الظن” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Kesin bilgi
2. Şüphe
3. İtham etmek
4. Sanmak

el-ÂLEMÎN/العالمين MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	88	5	SADECE İNSANLAR VE CİNLER	KENDİ ÇAĞINDAKİ İNSANLAR	HZ. ADEM'DEN KİYAMETE KADAR GELECEK OLAN BÜTÜN İNSANLAR	NÜH'TAN SONRAKİLER	EHL-İ KİTAP
			Fâtiha 1/2	Bakara 2/47	Al-i İmrân 3/42	Sâffât 37/79	Al-i İmrân 3/97
			Furkân 25/1	Duhân 44/32	Enbiyâ 21/71		
			Enbiyâ 21/107 نظيرها	Câsiye 45/16			
			Tekvîr 81/27				
			Şâd 38/87 مثلها				
HÂRUN	111	5	SADECE İNSANLAR VE CİNLER	KENDİ ÇAĞINDAKİ İNSANLAR	HZ. ADEM'DEN KİYAMETE KADAR GELECEK OLAN BÜTÜN İNSANLAR	NÜH'TAN SONRAKİLER	EHL-İ KİTAP
			Fâtiha 1/2	Bakara 2/47	Al-i İmrân 3/42	Sâffât 37/79	Al-i İmrân 3/97
			(A'râf ve Yâsîn) ي	مثلها (Bakara 2/122)	Enbiyâ 21/71		
			Enbiyâ 21/107 نظيرها	Câsiye 45/16			
			Tekvîr 81/27	Duhân 44/32			
			مثلها (Şâd 38/87)				
YAHYÂ	70	5	SADECE İNSANLAR VE CİNLER	KENDİ ÇAĞINDAKİ İNSANLAR	HZ. ADEM'DEN KİYAMETE KADAR GELECEK OLAN BÜTÜN İNSANLAR	NÜH'TAN SONRAKİLER	EHL-İ KİTAP
			Fâtiha 1/2	Bakara 2/47	Al-i İmrân 3/42	Sâffât 37/79	Al-i İmrân 3/97
			Furkân 25/1	مثلها (Bakara 2/122)	Enbiyâ 21/71		
			Enbiyâ 21/107	Câsiye 45/16			
			Tekvîr 81/27	Duhân 44/32			
			مثل ذلك (Şâd 38/87)				

Tablo 171: “el-Âlemîn/العالمين” Maddesi⁵⁶⁵

⁵⁶⁵ Tablo 171’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Fâtiha 1/2: “Hamd, *insanların ve cinlerin* Rabbi olan Allah’a mahsustur./الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.”; Bakara 2/47: “... Ben sizi *kendi çağınızdaki insanlardan* üstün kıldım./وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ.”; Al-i İmrân 3/42: “... Ey Meryem! Allah seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve *bütün kadınlara* üstün kıldı./... يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ.”; Sâffât 37/79: “*Nûh’tan sonraki bütün insanların* övgüsü Nûh’a olsun./سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ.”; Al-i İmrân 3/97: “... Kim reddederse bilsin ki, Allah *Ehl-i Kitap’a* muhtaç değildir./وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ.”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Âlemîn/العالمين” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “el-Âlemîn/العالمين” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebeb-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “el-Âlemîn/العالمين” maddesinde kullandıkları Al-i İmrân 3/97.⁵⁶⁶ âyetin haccı kendilerine farz görmedikleri için Ehl-i Kitâb hakkında indiğini söyleyerek sebeb-i nüzul bilgisi aktarmışlardır.

Yazarlar bazen aynı âyeti birkaç yerde kullanmıştır. Örneğin “el-Âlemîn/العالمين” maddesinin dördüncü anlamında örnek getirilen Sâffât 37/79.⁵⁶⁷ âyet aynı zamanda “es-Selâm/السلام” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Her iki maddede de âyetlerde geçen “سَلَامٌ” kelimesine “övgü”, “الْعَالَمِينَ” kelimesine “Nûh’tan Sonrakiler” anlamı verilmiştir. Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında müelliflerin eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir. Hatta “es-Selâm/السلام” maddesi, Yahyâ’nın eserinde bulunmamasına rağmen, Yahyâ da bu âyeti “el-Âlemîn/العالمين” maddesinde örnek getirdiğinde “سَلَامٌ” kelimesine “övgü” anlamı vermiştir. Bu durum bize her ne kadar “es-Selâm/السلام” maddesine eserinde yer vermemiş olsa da Yahyâ’nın bu kelimenin anlamlarına vâkıf olduğunu düşündürmektedir.

⁵⁶⁶ Al-i İmrân 3/97: “... وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ.”

⁵⁶⁷ Sâffât 37/79: “سَلَامٌ عَلَى نُوحٍ فِي الْعَالَمِينَ.”

Sonuç olarak; yazarlar “el-Âlemîn/العالمين” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on üç farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Âlemîn/العالمين” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Sadece insanlar ve cinler
2. Kendi çağındaki insanlar
3. Hz. Adem’den kıyamete kadar gelecek olan bütün insanlar
4. Nûh’tan sonrakiler
5. Ehl-i Kitap

UDVÂN/عدوان MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
HÂRUN	29	2	GEÇİT	ZULÛM
			Bakara 2/193	Mâide 5/2
			Kasas 28/28	مثله (Mâide 5/62)
				Mücâdele 58/9
				Bakara 2/85
YAHYÂ	33	2	GEÇİT	ZULÛM
			Bakara 2/193	Mâide 5/2
			Kasas 28/28	مثله (Mâide 5/62)
				Mücâdele 58/9
				Mü’minûn 23/7
				مثله (Meâric 70/31)
				Bakara 2/85

Tablo 172: “Udvân/عدوان” Maddesi⁵⁶⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Udvân/عدوان” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Hârûn ve

⁵⁶⁸ Tablo 172’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/193: “... Zalimlerden başkasına saldırmaya **geçit** yoktur./... فَلَا عُذْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ.”; Mâide 5/2: “... İsyân ve **zulüm** üzere yardımlaşmayın .../... وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى ...”

Yahyâ “Udvân/عدوان” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar bazen aynı âyeti birkaç yerde kullanmıştır. Örneğin Bakara 2/85.⁵⁶⁹, Mâide 5/2.⁵⁷⁰ ve Mücâdele 58/9. âyetler, Hârûn’un eserinde hem “Udvân/عدوان”, hem de “el-İsm/الإثم” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Hârûn her iki maddede de âyetlerde geçen “الإثم” kelimelerine “isyan”, “عدوان” kelimelerine “zulüm” anlamı vermiştir.⁵⁷¹ Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında yazarların eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir. Ayrıca “el-İsm/الإثم” maddesi Yahyâ’nın eserinde bulunmamasına rağmen, Yahyâ bu âyetleri “Udvân/عدوان” maddesinde örnek getirdiğinde “الإثم” kelimesine “isyan” anlamı vermiştir.⁵⁷² Bu durum bize her ne kadar “el-İsm/الإثم” maddesine eserinde yer vermemiş olsa da Yahyâ’nın bu kelimenin anlamlarına vâkıf olduğunu düşündürmektedir.

Sonuç olarak; yazarlar “Udvân/عدوان” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair sekiz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Udvân/عدوان” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Geçit
2. Zulüm

⁵⁶⁹ Bakara 2/85: “... وَأَلْعَدُوا... بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ...”

⁵⁷⁰ Mâide 5/2: “... وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ...”

⁵⁷¹ Hârûn, ss. 81, 349.

⁵⁷² Yahyâ, ss. 253-254.

AZİZ/عزیز MADDESİ								
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI					
			1	2	3	4	5	6
MUKÂTİL	119	6	KORUNMUŞ	BÜYÜK	KİBİR	SERT	ŞİDDETLİ - ZOR	KUVVETLENDİRMEK
			Feth 48/7	Sâd 38/82	Bakara 2/206	Mâide 5/54	Tevbe 9/128	Yâsîn 36/14
			Duhân 44/49	Hüd 11/91	Sâd 38/2		İbrâhîm 14/20	
			Münâfikîn 63/8	Şu'arâ 26/41			عنہا (Fâtr 35/17)	
			Nisâ 4/139	Neml 27/34				
			Fâtr 35/10	Yûsuf 12/78, 88				
				Yûsuf 12/30, 51				
HÂRÛN	141	5	KORUNMUŞ	BÜYÜK	KİBİR	SERT	ŞİDDETLİ - ZOR	
			Feth 48/7	Sâd 38/82	Bakara 2/206	Mâide 5/54	Tevbe 9/128	
			Duhân 44/49	Hüd 11/91	Sâd 38/2		İbrâhîm 14/20	
			Münâfikîn 63/8	Şu'arâ 26/41			عنہا (Fâtr 35/17)	
			Nisâ 4/139	Neml 27/34				
			Fâtr 35/10	Yûsuf 12/78, 88				
				Yûsuf 12/30, 51				

Tablo 173: “Azîz/عزیز” Maddesi⁵⁷³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Azîz/عزیز” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mukâtil “Azîz/عزیز”in Kur’ân’da altı farklı anlamda kullanıldığını söylerken Hârûn bu kelimeye beş farklı anlam vermiştir. Mukâtil’in eserinde altıncı sırada yer alan “Kuvvetlendirmek” anlamı Hârûn’un eserinde bulunmamaktadır. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarların çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir.

Müellifler, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “Azîz/عزیز” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Duhân 44/49.⁵⁷⁴ âyet Ebû Cehîl hakkında inmiştir.⁵⁷⁵

⁵⁷³ Tablo 173’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Feth 48/7: “... Allah *korunmuştur* .../... عَزِيزًا ...”; Sâd 38/82: “... *Senin büyüklüğüne ant olsun ki onların hepsini azdıracağım*./... فَبِعِزَّتِكَ لَأُغَوِّيَهُمْ أَتَمَعِينَ.”; Bakara 2/206: “... *Kibri onu günaha sürükler* .../... أَخَذَتْهُ الْعُزَّةُ بِالْإِثْمِ.”; Mâide 5/54: “... *Kafirlerle karşı sert* .../... أَعَزُّوْهُ عَلَى الْكَافِرِينَ.”; İbrâhîm 14/20: “*Bu Allah için zor değildir*./... وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ.”; Yâsîn 36/14: “... *Biz üçüncü bir kişi ile kuvvetlendirdik* .../... فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ ...”

⁵⁷⁴ Duhân 44/49: “دُقِّ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ.”

⁵⁷⁵ Rivayete göre bu âyet, ben iki dağ arasındaki insanların en güçlüsüyüm diyen Ebû Cehil hakkında inmiştir. Allah onu Bedir Günü öldürüp hakkında bu âyeti indirmiştir. et-Taberî, Cilt: 22, ss. 48-49; el-Vâhidî, Esbâbü’n-Nüzûl, s. 294.

2. Mukâtil Yâsîn 36/14.⁵⁷⁶ âyetle bahsedilen iki kişinin Yahyâ ve Yûnus olduğunu onları kuvvetlendirmek için gönderilen üçüncü kişinin de havarilerin reisi Şem'ûn olduğunu belirtmiştir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Mukâtil kelimenin altıncı anlamında örnek getirdiği Yâsîn 36/14. âyetle ilgili açıklamanın Zuheyr b. Abbâd'a⁵⁷⁷ ait olduğunu belirtmiştir.

Yazarlar bazen aynı âyeti birkaç yerde kullanmıştır. Örneğin Sâd 38/2.⁵⁷⁸ âyet, hem “Azîz/عزیز” hem de “Şikâk/شَقَاقٌ” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Hârûn her iki maddede de âyetle geçen “وَشَقَاقٍ” kelimesine “ayrılık”, “عِزَّةٌ” kelimesine “kibir” anlamı vermiştir.⁵⁷⁹ Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında yazarların eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir. Ayrıca “Şikâk/شَقَاقٌ” maddesi Mukâtil'in eserinde bulunmamasına rağmen, Mukâtil bu âyeti “Azîz/عزیز” maddesinde örnek getirdiğinde “وَشَقَاقٍ” kelimesine “ayrılık” anlamı vermiştir.⁵⁸⁰ Bu durum bize her ne kadar “Şikâk/شَقَاقٌ” maddesine eserinde yer vermemiş olsa da Mukâtil'in bu kelimenin anlamlarına vâkıf olduğunu düşündürmektedir.

Sonuç olarak; yazarlar “Azîz/عزیز” kelimesinin Kur'ân'da altı farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yirmi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Azîz/عزیز” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Korunmuş	4. Sert
2. Büyük	5. Şiddetli-Zor

⁵⁷⁶ Yâsîn 36/14: “إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَهُكُم مُّرْسَلُونَ.”

⁵⁷⁷ Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm'ın iki oğlundan biri olup tâbiîler arasında yer almaktadır. Yıldız, Cilt: 1, s. 146.

⁵⁷⁸ Sâd 38/2: “بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ.”

⁵⁷⁹ Hârûn, ss. 66, 271.

⁵⁸⁰ Mukâtil, el-Vücûh ve'n-Nezâir, s. 111.

3. Kibir

6. Kuvvetlendirmek

el-Afv/العفو MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
HÂRUN	32	3	MALIN FAZLASI	BIRAKMAK	AFFETMEK
			Bakara 2/219	Bakara 2/237	Al-i İmrân 3/152
			A'râf 7/199	Bakara 2/187	Tevbe 9/43
				Şûrâ 42/40	
YAHYÂ	36	3	MALIN FAZLASI	BIRAKMAK	AFFETMEK
			Bakara 2/219	Bakara 2/237	Al-i İmrân 3/152
			A'râf 7/199	Bakara 2/187	Tevbe 9/43
				Şûrâ 42/40	

Tablo 174: “el-Afv/العفو” Maddesi⁵⁸¹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Afv/العفو” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Hârûn ve Yahyâ “el-Afv/العفو” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “el-Afv/العفو” kelimesinin anlamlarına dair yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Müelliflerin “el-Afv/العفو” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Malın fazlası
2. Bırakmak
3. Affetmek

⁵⁸¹ Tablo 174’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/219: “... Sana ne infak edeceklerini soruyorlar. De ki: ‘*Malın fazlasını.*’/... يُنْفِقُونَ فُلِ الْعَفْوَ ”; Bakara 2/187: “... Tövbenizi kabul eder ve sizi *bırakır* .../... فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ ”; Tevbe 9/43: “Allah seni *affetsin* .../... عَفَا اللَّهُ عَنْكَ ”

el-İLM/العلم MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	102	3	GÖRMEK	BİLMEK	İZİN
			Muhammed 47/31	Hûd 11/5	Hûd 11/14
			Al-i İmrân 3/142	Enbiyâ 21/110	
			Tevbe 9/16		
HÂRUN	125	3	GÖRMEK	İZİN	BİLMEK
			Muhammed 47/31	Hûd 11/14	Hûd 11/5
			Al-i İmrân 3/142		Enbiyâ 21/110
			Tevbe 9/16		

Tablo 175: “el-İlm/العلم” Maddesi⁵⁸²

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-İlm/العلم” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-İlm/العلم” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak ikinci ve üçüncü anlamların sıralamasında bir farklılık bulunmaktadır. Sıralamadaki bu farklılığın anlamların içeriğine etkisi yoktur. Yani yazarlar bu başlıkta aynı âyetleri örnek olarak getirmiştir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin müellifler “el-İlm/العلم” maddesinde kullandıkları Muhammed 47/31.⁵⁸³ âyetin ardından Allah’ın ilmi konusunda açıklamalar yapmıştır. Buna göre Allah, fiilen cihat etmeden önce kimlerin cihat edeceğini, kimlerin etmeyeceğini bilmektedir. Bu sebeple âyetteki

⁵⁸² Tablo 175’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Muhammed 47/31: “Ant olsun ki içinizden cihat edenleri **görmek** için sizi deneyeceğiz .../... نَعْلَمُ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَنَنْبَأُكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ”; Hûd 11/5: “... Gizlediklerini ve açığa vurduklarını **bilir** .../... يَعْلَمُ مَا يُسْرُونَ وَمَا يُعْلِنُونَ”; Hûd 11/14: “... O ancak Allah’ın **izniyle** indirilmektedir .../... أَنَّمَا أَنْزَلَ بِعِلْمِ اللَّهِ

⁵⁸³ Muhammed 47/31: “... نَعْلَمُ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ وَنَنْبَأُكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنْكُمْ”

“نَعْلَمُ” ifadesi “görmek” anlamına gelmektedir. Çünkü kişi cihat etmeden Allah onun cihat edeceğini görmez fakat bilir.

Sonuç olarak; yazarlar “el-İlm/العلم” kelimesinin Kur'ân'da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair altı farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-İlm/العلم” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Görmek
2. Bilmek
3. İzin

FE ESBAHÜ/فَاصْبِحُوا MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	178	2	ERTESİ SABAH	OLMAK
			Kalem 68/17	Mâide 5/31
			Kalem 68/20	Kehf 18/41
			Kehf 18/42	Al-i İmrân 3/103
			Ahkâf 46/25	Fussilet 41/23
			Hûd 11/67	
HÂRUN	201	2	ERTESİ SABAH	OLMAK
			Kalem 68/17	Mâide 5/30-31
			Kehf 18/42	Kehf 18/41
			Ahkâf 46/25	Al-i İmrân 3/103
			Hûd 11/67	Fussilet 41/23

Tablo 176: “fe Esbahû/فَاصْبِحُوا” Maddesi⁵⁸⁴

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “fe Esbahû/فَاصْبِحُوا” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur'ân'da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir.

⁵⁸⁴ Tablo 176’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Kalem 68/17: “... **Ertesi sabah** meyvelerini toplayacaklarına./... لَيَصْرُفُنَّهَا مُصْبِحِينَ.”; Mâide 5/31: “... **Pişman olanlardan oldu.**/... فَاصْبِحْ مِنَ النَّادِمِينَ.”

Mukâtil ve Hârûn “fe Esbahû/فأصبحوا” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Fakat kelimenin birinci anlamında Hârûn Kalem 68/20.⁵⁸⁵ âyeti örnek getirmemiştir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin müellifler “fe Esbahû/فأصبحوا” maddesinde kullandıkları Hûd 11/67.⁵⁸⁶ âyette bahsedilen durumu, Hz. Sâlih’in kavminin dördüncü günün sabahında yaşadığını belirtmiştir.

Sonuç olarak; yazarlar “fe Esbahû/فأصبحوا” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dokuz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “fe Esbahû/فأصبحوا” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Ertesi sabah
2. Olmak

⁵⁸⁵ Kalem 68/20: “فَأَصْبَحَتْ كَالصُّرُورِ.”

⁵⁸⁶ Hûd 11/67: “وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِينَ.”

el-FETH/الفتح MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	80	4	HÜKÜM VERME	GÖNDERMEK	AÇMAK	ZAFER
			Feth 48/1	Fâtr 35/2	Zümer 39/73	Mâide 5/52
			Sebe' 34/26	Enbiyâ 21/96		Saff 61/13
			A'râf 7/89	Mü'minün 23/77		
			Secde 32/28-29			
HÂRÛN	103	4	HÜKÜM VERME	GÖNDERMEK	ZAFER	AÇMAK
			Feth 48/1	Fâtr 35/2	Nisâ 4/141	Zümer 39/73
			Sebe' 34/26	Enbiyâ 21/96	Mâide 5/52	نظيرها (Zümer 39/71)
			A'râf 7/89	Mü'minün 23/77	Saff 61/13	
			Secde 32/28-29			
YAHYÂ	61	4	HÜKÜM VERME	GÖNDERMEK	AÇMAK	ZAFER
			Feth 48/1	Fâtr 35/2	Zümer 39/73	Mâide 5/52
			Sebe' 34/26	Enbiyâ 21/96	Zümer 39/71	Saff 61/13
			A'râf 7/89	Mü'minün 23/77		Nisâ 4/141
			Secde 32/28-29			

Tablo 177: “el-Feth/الفتح” Maddesi⁵⁸⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Feth/الفتح” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “el-Feth/الفتح” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Fakat bu başlıkların sıralamasında bir farklılık bulunmaktadır. Mukâtîl ve Yahyâ’nın üçüncü sırada kullandığı “Hoşnut olmak” anlamı Hârûn’un eserinde dördüncü sırada yer almaktadır. Sıralamadaki bu farklılığın anlama bir tesiri yoktur. Müellifler kelimenin anlam başlıklarına ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Yahyâ

⁵⁸⁷ Tablo 177’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Feth 48/1: “Biz senin lehine apaçık bir **hüküm verdik**./... فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا.”; Fâtr 35/2: “Allah insanlara rahmet olarak neyi **gönderirse**, onu engelleyecek yoktur .../... مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا .../...”; Zümer 39/73: “... Nihayet onlar oraya geldiklerinde ve oranın kapıları **açıldığında** .../... حَتَّى إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا .../...”; Mâide 5/52: “... Umulur ki Allah **zaferi** getirecektir .../... فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ ...”

“el-Feth/الفتح” maddesinde kullandıkları Saff 61/13.⁵⁸⁸ âyette bahsedilen fethin Mekke’nin fethi olduğunu belirtmiştir.

Yazarlar bazen aynı âyeti birden fazla madde başlığında kullanmıştır. Örneğin “el-Feth/الفتح” maddesinde kullanılan Fâtır 35/2.⁵⁸⁹ âyet aynı zamanda “er-Rahmet/الرحمة” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Her iki maddede de âyette geçen “رَحْمَةً” kelimesine “rızik” anlamı verilmiştir.⁵⁹⁰ Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında yazarların eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir. Hatta “er-Rahmet/الرحمة” maddesi, Mukâtil’in eserinde bulunmamasına rağmen, Mukâtil de bu âyeti “el-Feth/الفتح” maddesinde örnek getirdiğinde “رَحْمَةً” kelimesine “rızik” anlamı vermiştir. Bu durum bize her ne kadar “er-Rahmet/الرحمة” maddesine eserinde yer vermemiş olsa da Mukâtil’in bu kelimenin anlamlarına vâkıf olduğunu düşündürmektedir.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Feth/الفتح” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on iki farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Müelliflerin “el-Feth/الفتح” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Hüküm verme
2. Göndermek
3. Açmak
4. Zafer

⁵⁸⁸ Saff 61/13: “وَأُخْرِىٰ تُحِبُّوهُمَا نَصَرَ مِنَ اللَّهِ وَفَتَحَ قَرِيبَ وَبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ.”

⁵⁸⁹ Fâtır 35/2: “مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكُ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ ...”

⁵⁹⁰ Hârûn, ss. 55, 206; Yahyâ, ss. 201, 318.

el-FİTNE/الفِتْنَةُ MADDESİ													
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI										
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
HÂRUN	28	10	ŞİRK	İNKAR	SINANMAK	DÜNYADAKİ EZİYETLER	ATEŞTE YAKMAK	ÖLDÜRMEK	ENGELLEMEK	YOLDAN SAP(TIR)MAK	ÖZÜR	MUSALLAT ETMEK	
			Bakara 2/193	Al-i İmrân 3/7	Ankebût 29/2	Ankebût 29/10	Burûc 85/10	Nisâ 4/101	Mâide 5/49	Sâffât 37/161-163	En'âm 6/23	Yûnus 10/85-86	
			Enfâl 8/39	Tevbe 9/48-49	Tâhâ 20/40	Nahl 16/110	Zâriyât 51/13-14	Yûnus 10/83	İsrâ 17/73	Mâide 5/41		Mümtehine 60/5	
			Bakara 2/191	Nûr 24/63	Duhân 44/17								
				Hadîd 57/14									
YAHYÂ	32	11	ŞİRK	İNKAR	SINANMAK	DÜNYADAKİ EZİYETLER	ATEŞTE YAKMAK	ÖLDÜRMEK	ENGELLEMEK	YOLDAN SAP(TIR)MAK	ÖZÜR	MUSALLAT ETMEK	MECNUN
			Bakara 2/193	Al-i İmrân 3/7	Ankebût 29/1-3	Ankebût 29/10	Burûc 85/10	Nisâ 4/101	Mâide 5/49	Sâffât 37/161-163	En'âm 6/23	Yûnus 10/85	Kalem 68/6
			Enfâl 8/39	Tevbe 9/48-49	Tâhâ 20/40	Nahl 16/110	Zâriyât 51/13-14	Yûnus 10/83	İsrâ 17/73	Mâide 5/41		Mümtehine 60/5	
			Bakara 2/191	Nûr 24/63	Duhân 44/17								
				Hadîd 57/14									

Tablo 178: “el-Fitne/الفِتْنَةُ” Maddesi⁵⁹¹

⁵⁹¹ Tablo 178’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/193: “**Şîrk** ortadan kalkıncaya ve din yalnızca Allah’a ait oluncaya kadar onlarla savaşın .../... وَيَكُونُ الدِّينُ .../...”; Al-i İmrân 3/7: “... **İnkârı** arzulayarak .../... اِئْتَاءَ الْفِتْنَةِ .../...”; Ankebût 29/2: “İnsanlar, imanları konusunda **sınanmaksızın**, iman ettik deyip bırakılacaklarını mı sandılar?/... لَا يُفْتَنُونَ.”; Ankebût 29/10: “... Allah yolunda işkenceye uğradıklarında, insanların **bu dünyada yapmış oldukları eziyetleri** Allah’ın azabı gibi gördüler .../... جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ .../...”; Burûc 85/10: “Şüphesiz inanmış erkek ve kadınları bu dünyada **ateşte yakan** kişiler .../... إِنْ جِئْتُمْ أَنْ يُفْتِنَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا .../...”; Mâide 5/49: “... Allah’ın sana indirdiklerinin bir kısmını **engellemelerinden** sakın .../... عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَأَخَذَ لَهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ .../...”; Sâffât 37/161-163: “Şüphesiz ki siz ve sizin taptıklarınız, O’nu/[Muhammed’i] değil ancak cehenneme girmesi takdir edilen kişiyi **saptırırsınız**./... إِلَّا مَنْ هُوَ صَالٍ الْجَحِيمِ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ.”; En’âm 6/23: “Sonunda onların **özürleri**, ‘Rabbimiz Allah’a andolsun ki biz ortak koşanlar değildik’ demelerinden başka bir şey olmayacaktır./... يَوْمَ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ.”; Yûnus 10/85: “... Ey rabbimiz zalimler topluluğunu bize **musallat etme**./... رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ.”; Kalem 68/6: “Hanginizin **mecnun** olduğunu./... بِأَيِّكُمْ الْمَفْتُونُ.”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Fitne/الفتنة” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Hârûn “el-Fitne/الفتنة”nin Kur’ân’da on farklı anlamda kullanıldığını söylerken Yahyâ bu kelimeye on bir farklı anlam vermiştir. Yahyâ’nın kelimenin son anlamı olarak kabul ettiği “Mecnun”, Hârûn’un eserinde bulunmamaktadır. Bu farklılık dışında Hârûn ve Yahyâ “el-Fitne/الفتنة” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Fitne/الفتنة” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Bakara 2/191.⁵⁹² âyetteki “وَالْفِتْنَةُ” kelimesi “şirk” anlamına gelmektedir.

Yazarlar şirkin, Allah katında, haram aylarda adam öldürmekten daha büyük bir suç olduğunu belirtmiştir.

2. Yûnus 10/85.⁵⁹³ âyetteki “لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ” ifadesi “Firavun ve kavmi”

anlamına gelmektedir.

3. Yazarlar kelimenin onuncu anlamına örnek getirdikleri ve “... *Ey rabbimiz zalimler topluluğunu bize **musallat etme.***” olarak anlamlandırdıkları Yûnus 10/85. âyet hakkında, biz onlardan daha iyi olmasaydık onları başımıza musallat etmezdin. Bu durum onlar için bir imtihandır, açıklamasını yapmıştır.

4. Yazarlar Mümteherine 60/5.⁵⁹⁴ âyeti “*Rızkı bize az, onlara bol vererek kâfirleri bizim başımıza musallat etme ...*” şeklinde açıklamıştır.

⁵⁹² Bakara 2/191: “... وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ ...”

⁵⁹³ Yûnus 10/85: “فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ.”

⁵⁹⁴ Mümteherine 60/5: “رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا وَاعْفُ رَحْمَةً لَّنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الْحَكِيمُ.”

5. Ankebût 29/10.⁵⁹⁵ âyet Ebû Cehl'in kardeşi Ayyâş b. Ebî Rebîa hakkında inmiştir.

6. Yahyâ, Kalem 68/6.⁵⁹⁶ âyetteki “الْمُفْتُونُ” kelimesini Mücâhid'in “şeytan” olarak açıkladığını belirtmiştir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Yahyâ, kelimenin dokuzuncu anlamında örnek getirilen En'âm 6/23.⁵⁹⁷ âyetteki “el-Fitne/الفتنة” kelimesini Mücâhid ve Katâde'nin “özür” olarak açıkladığını belirtmiştir.

Yazarlar, ele aldıkları kelimenin anlamlarına ilişkin sınırlı sayıda örnek âyet sunabildikleri için kimi zaman kelimeye yükledikleri anlamın Kur'an'da ne kadar tekrar edildiğine dair fikir veren bazı genellemeler yapmıştır. Örneğin “نحوه كثير” diyerek ilgili anlamın farklı âyetlerde tekrar edildiğini “ليس مثلها” diyerek kelimeye verdikleri anlamın Kur'an'da başka örneği bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu durumun bir örneği de “el-Fitne/الفتنة” maddesinde yer almaktadır. Kelimenin ikinci anlamında yazarlar Kur'an'da münafıklar ve Yahudiler hakkındaki her “fitne”nin inkâr anlamına geldiğini söyleyerek bir genelleme yapmışlardır.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Fitne/الفتنة” kelimesinin Kur'an'da on bir farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yirmi dört farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Fitne/الفتنة” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Şirk	7. Engellemek
2. İnkâr	8. Yoldan sap(tır)mak
3. Sınanmak	9. Özür
4. Dünyadaki eziyetler	10. Musallat etmek
5. Ateşte yanmak	11. Mecnun

⁵⁹⁵ Ankebût 29/10: “وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ...”

⁵⁹⁶ Kalem 68/6: “إِنِّي كُنتُ الْمُفْتُونُ.”

⁵⁹⁷ En'âm 6/23: “لَقَدْ كُنْتُمْ فِتْنَةً لَّهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهُ رَبُّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ.”

6. Öldürmek

el-FİRÂR/الْفِرَارُ MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	68	4	KAÇMAK	HOŞLANMAMA	YÜZ ÇEVİRME	UZAKLAŞMA
			Ahzâb 33/16	Cuma 62/8	Abese 80/34-35	Nuh 71/6
			Şuarâ 26/21			
HÂRÛN	91	4	KAÇMAK	HOŞLANMAMA	YÜZ ÇEVİRME	UZAKLAŞMA
			Ahzâb 33/16	Cuma 62/8	Abese 80/34-35	Nuh 71/6
			Şuarâ 26/21			
YAHYÂ	49	4	HOŞLANMAMA	YÜZ ÇEVİRME	UZAKLAŞMA	KAÇMAK
			Cuma 62/8	Abese 80/34-35	Nuh 71/6	Ahzâb 33/16
						Şuarâ 26/21

Tablo 179: “el-Firâr/الفرار” Maddesi⁵⁹⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Firâr/الفرار” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “el-Firâr/الفرار” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Fakat Yahyâ kelimenin anlamlarını Mukâtîl ve Hârûn’dan farklı bir sırada vermiştir. Sıralamadaki bu farklılığın anlamların içeriğine etkisi yoktur. Yani yazarlar bu başlıkta aynı âyetleri örnek olarak getirmiştir. Müellifler “el-Firâr/الفرار” kelimesinin anlamlarına dair beş farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Firâr/الفرار” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Kaçmak
2. Hoşlanmama
3. Yüz çevirme
4. Uzaklaşma

⁵⁹⁸ Tablo 179’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Ahzâb 33/16: “De ki: Eğer siz ölümden ya da öldürülmekten *kaçıyorsanız, kaçmak* size asla fayda vermeyecektir .../... الْقَتْلِ أَوْ الْمَوْتِ مِنْ فِرَارٍ إِنَّ فِرَارَكُمْ مِنَ الْمَوْتِ أَوْ الْقَتْلِ .../...”; Cuma 62/8: “De ki: Sizin kendisinden *hoşlanmadığınız* ölüm var ya, o mutlaka size ulaşacaktır .../... إِنَّ .../...”; Abese 80/34-35: “O gün kişi kardeşinden, annesinden ve babasından *yüz çevirir*.../... وَأَمِيرِهِ وَأَخِيهِ يَوْمَ يُفْرُ الْمَرْءُ مِنْ .../...”; Nuh 71/6: “Fakat benim davetim ancak onların *uzaklaşmasını* artırdı.../... فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا”

el-FERAH/الفرح MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	78	3	GURUR VE KİBİR	HOŞNUT OLMAK	SEVİNMEK
			Kasas 28/76	Ra'd 13/26	Yûnus 10/22
			Hûd 11/10	Rûm 30/32	
			Mû'min 40/75	Mû'min 40/83	
HÂRUN	101	3	GURUR VE KİBİR	HOŞNUT OLMAK	SEVİNMEK
			Kasas 28/76	Ra'd 13/26	Yûnus 10/22
			Hûd 11/10	Rûm 30/32	
			Mû'min 40/75	Mû'min 40/83	
YAHYÂ	59	3	GURUR VE KİBİR	HOŞNUT OLMAK	SEVİNMEK
			Kasas 28/76	Ra'd 13/26	Yûnus 10/22
			Hûd 11/10	Rûm 30/32	
			Mû'min 40/75	Mû'minûn 23/53	
				Mû'min 40/83	

Tablo 180: “el-Ferah/الفرح” Maddesi⁵⁹⁹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Ferah/الفرح” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “el-Ferah/الفرح” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yalnızca kelimenin ikinci anlamında Yahyâ Mü’minûn 23/53.⁶⁰⁰ âyeti de delil getirerek örnek sayısını artırmıştır. Yazarlar “el-Ferah/الفرح” kelimesinin anlamlarına dair sekiz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Müelliflerin “el-Ferah/الفرح” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Gurur ve kibir
2. Hoşnut olmak
3. Sevinmek

⁵⁹⁹ Tablo 180’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Kasas 28/76: “... **Gururlanma, kibirlenme!** Allah **kibirlenenleri** sevmez./... لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ./”; Ra’d 13/26: “... Onlar ise dünya hayatı ile **hoşnut olmaktadırlar**. Hâlbuki dünya hayatı, ahiretin yanında çok az bir yararlanmadan ibarettir./... وَفَرِحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا./”; Yûnus 10/22: “... [O gemiler] içindekileri tatlı bir rüzgârla götürürken, yolcular bu duruma **sevinir** .../... وَخَرَجُوا بِمِيقَاتِهِمْ وَفَرِحُوا بِمَا ...”

⁶⁰⁰ Mü’minûn 23/53: “... فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ.”

FARZ/فَرْضُ MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
HÂRÛN	31	5	FARZ KILDI	AÇIKLADI	HELAL KILDI	İNDİRDİ	PAY-MİRAS TAKSİMİ
			Bakara 2/197	Tahrîm 66/2	Ahzâb 33/38	Kasas 28/85	Nisâ 4/11
			Ahzâb 33/50	Nûr 24/1			Tevbe 9/60
			Bakara 2/237				
YAHYÂ	35	5	FARZ KILDI	AÇIKLADI	HELAL KILDI	İNDİRDİ	PAY-MİRAS TAKSİMİ
			Bakara 2/197	Tahrîm 66/2	Ahzâb 33/38	Kasas 28/85	Nisâ 4/11
			Ahzâb 33/50	Nûr 24/1			Tevbe 9/60
			Bakara 2/237				

Tablo 181: “Farz/فَرْضُ” Maddesi⁶⁰¹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Farz/فَرْضُ” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Hârûn ve Yahyâ “Farz/فَرْضُ” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Müellifler, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Hârûn ve Yahyâ “Farz/فَرْضُ” maddesinde kullandıkları Kasas 28/85.⁶⁰² âyet hakkında Kur’ân’daki bütün âyetler ya mekkîdir ya medenîdir; ancak bu âyet ne mekkîdir ne de medenîdir, Hz. Peygamber’e Cuhfe’de inmiştir açıklamasını yapmışlardır. Yazarların bu açıklaması âyetler hakkında Mekkî-Medenî bilgisi verdiklerini göstermektedir.

⁶⁰¹ Tablo 181’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Ahzâb 33/50: “... Biz onlara eşleri konusunda neyi farz kıldığımızı elbette bilmekteyiz .../... فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ ...”; Nûr 24/1: “Sana indirdiğimiz ve açıkladığımız sûre .../... سُوْرَةٌ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا ...”; Ahzâb 33/38: “Allah Peygamber’e helal kıldığı bir konuda güçlük çıkarmaz .../... مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ ...”; Kasas 28/85: “Kur’an’ı sana indiren, şüphesiz seni vadettiği yere döndürecek .../... إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَأْدُكَ إِلَى مَعَادٍ ...”; Nisâ 4/11: “... Allah tarafından pay edilmiştir .../... فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ ...”

⁶⁰² Kasas 28/85: “إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَأْدُكَ إِلَى مَعَادٍ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ مَنْ جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ.”

Sonuç olarak; yazarlar “Farz/فرض” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dokuz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Farz/فرض” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Farz kıldı
2. Açıkladı
3. Helal kıldı
4. İndirdi
5. Pay-miras taksimi

el-FURKÂN/الفرقان MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
HÂRUN	15	3	ZAFER	ÇIKIŞ YOLU	KUR’ÂN
			Bakara 2/53	Bakara 2/185	Furkân 25/1
			Enfâl 8/41		
YAHYÂ	16	3	ZAFER	ÇIKIŞ YOLU	KUR’ÂN
			Bakara 2/53	Bakara 2/185	Furkân 25/1
			Enfâl 8/41	Al-i İmrân 3/4	
				Enbiyâ 21/48) كذلك	
				Enfâl 8/29	

Tablo 182: “el-Furkân/الفرقان” Maddesi⁶⁰³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Furkân/الفرقان” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını konusunda hemfikirdir. Hârûn ve Yahyâ “el-Furkân/الفرقان” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak kelimenin ikinci anlamında Yahyâ, örnek sayısını artırmıştır.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin

⁶⁰³ Tablo 182’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/53: “Hani biz Musa’ya Kitâb’ı ve yardımı vermiştik .../... وَالْفُرْقَانَ وَأَيُّدِئْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ ...”; Bakara 2/185: “... Hidâyeti ve çıkış yolunu açıklayan .../... وَبَيَّنَّا تَبَّارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ .../... مِنْ الْهُدَى وَالْفُرْقَانَ”

anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Furkân/الفرقان” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Bakara 2/53. ve Enfâl 8/41.⁶⁰⁴ âyetlerdeki “وَالْفُرْقَانُ” kelimesi “zafer” anlamına gelmektedir. Allah gerçek ile batılın arasını ayırmış, peygamberine yardım etmiş ve düşmanını yenilgiye uğratarak ona zafer vermiştir.

2. Kelimenin ikinci anlamına örnek getirilen âyetlerdeki⁶⁰⁵ “el-Furkân/الفرقان” kelimeleri “din konusunda şüphe ve sapkınlıktan çıkış yolu” olarak anlamına gelmektedir.

3. Yahyâ Furkân 25/1.⁶⁰⁶ âyetteki “وَالْفُرْقَانُ” kelimesi “Kur’ân’daki helaller ve haramlar” anlamına geldiğini söylemiştir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Yahyâ kelimenin üçüncü anlamına örnek getirilen Furkân 25/1. âyetteki hakkındaki açıklamanın Katâde’ye ait olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak; müellifler “el-Furkân/الفرقان” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Furkân/الفرقان” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Zafer
2. Çıkış yolu
3. Kur’ân

⁶⁰⁴ Enfâl 8/41: “... وَمَا أَنْزَلْنَاهُ عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّمَيِّزِ الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.”

⁶⁰⁵ Örneğin Al-i İmrân 3/4: “... وَمِنْ قَبْلِ هَٰذَا هَدَىٰ لِلنَّاسِ وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ إِنَّ الدِّينَ كَانَ مِنَ الْبَيِّنَاتِ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ...”; Enfâl 8/29: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ”

⁶⁰⁶ Furkân 25/1: “تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا.”

el-FESÂD/الفساد MADDESİ								
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI					
			1	2	3	4	5	6
MUKÂTİL	6	6	İTAATSİZLİK	YOK OLMAK	KİTLİK, YAĞMURUN YAĞMAMASI VE BİTKİNİN AZLIĞI	ÖLDÜRMEK	BOZGUNCULUK	SİHR
			Bakara 2/11	İsrâ 17/4	Rûm 30/41	A'râf 7/127	Bakara 2/205	Yûnus 10/81
			A'râf 7/56	Enbiyâ 21/22		Mû'min 40/26	Neml 27/34	
				Mû'minin 23/71		Kehf 18/94		
HÂRÛN	6	6	İTAATSİZLİK	YOK OLMAK	KİTLİK, YAĞMURUN YAĞMAMASI VE BİTKİNİN AZLIĞI	ÖLDÜRMEK	SİHR	BOZGUNCULUK
			Bakara 2/11	İsrâ 17/4	Rûm 30/41	A'râf 7/127	Yûnus 10/81	Bakara 2/205
			A'râf 7/56	Enbiyâ 21/22		Mû'min 40/26		Neml 27/34
				Mû'minin 23/71		Kehf 18/94		
YAHYÂ	7	6	İTAATSİZLİK	YOK OLMAK	KİTLİK, YAĞMURUN YAĞMAMASI VE BİTKİNİN AZLIĞI	ÖLDÜRMEK	BOZGUNCULUK	SİHR
			Bakara 2/11	İsrâ 17/4	Rûm 30/41	A'râf 7/127	Bakara 2/205	Yûnus 10/81
			A'râf 7/85	Enbiyâ 21/22		Mû'min 40/26	Neml 27/34	
				Mû'minin 23/71		Kehf 18/94		

Tablo 183: “el-Fesâd/الفساد” Maddesi⁶⁰⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Fesâd/الفساد” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da altı farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “el-Fesâd/الفساد” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yalnızca kelimenin son iki anlamı olan “Sihir” ve “Bozgunculuk”, Hârûn’un eserinde diğerlerinden farklı sıralamayla verilmiştir. Ancak bu, anlama tesiri olan bir husus değildir.

Yazarların örnek olarak sundukları âyetlerin numaralarını metinde vermemeleri ve bu detayın eserlere muhakkikler tarafından sonradan eklenmesi, Kur’ân’da birden fazla yerde geçen âyetler söz konusu olduğunda birtakım karışıklıklara sebep olmuştur. Örneğin “el-Fesâd/الفساد” kelimesinin birinci anlamında üç yazar da A’râf Sûresi’nden aynı âyet metnini örnek olarak sunmuştur.⁶⁰⁸ Ancak müelliflerin ele aldığı âyet metni, aynı sûrede iki defa geçtiği için muhakkikler tarafından farklı âyet numaraları verilmiştir.

⁶⁰⁷ Tablo 183’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/11: “Onlara ‘Yeryüzünde itaatsizlik etmeyin’ denildiğinde.../... وَأِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ”; Enbiyâ 21/22: “Eğer yeryüzünde ve gökyüzünde Allah’tan başka ilâhlar olsaydı elbette ikisi **de yok olurdu**.../... لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا...”; Rûm 30/41: “Karada ve denizde **kitlik** ortaya çıktı.../... ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ”; Mü’min 40/26: “... Yoksa o, yeryüzünde **ölümü** ortaya çıkaracak.../... أَوْ أَنَّ يُطْهَرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ...”; Bakara 2/205: “Senin yanından ayrıldığında yeryüzünde **bozgunculuk** çıkarmaya çalışır .../... وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا...”; Yûnus 10/81: “... Allah **sihirbazların** amelini hedefine ulaştırmaz.../... إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ...”

⁶⁰⁸ A’râf 7/56, 85: “وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا...”

Bu durum ilk bakışta yazarların farklı âyetleri örnek gösterdiği yanılsamasına sebep olabilmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Müelliflerin “el-Fesâd/الفساد” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Yahyâ'ya göre A'râf 7/85. âyetteki “دُزَنَةً سَاغِيَةً/دُزَنَةً سَاغِيَةً” ifadesi “peygamberler geldikten sonra” anlamına gelmektedir. Bu açıklama Mukâtil ve Hârûn'da bulunmamaktadır.

2. Rûm 30/41.⁶⁰⁹ âyetteki “الْفَسَادُ” kelimesi ile karada, denizde, şehirlerde ve kırlarda yağmurun yağmaması, bitkinin az bitmesi kastedilmektedir.

3. Mü'min 40/26.⁶¹⁰ âyetteki “الْفَسَادُ” kelimesi ile “ölüm” kastedilmektedir.

Bu da “tıpkı İsrailoğullarının erkek çocuklarını öldürdüğünüz gibi -bu Firavun'un sözüdür- o da sizin oğullarınızı öldürecek” demektir.

4. A'râf 7/127.⁶¹¹ âyetteki “الْأَرْضُ” kelimesi ile “Mısır” kastedilmektedir.

Yazarlar bazen aynı âyeti birkaç yerde kullanmıştır. Örneğin “el-Fesâd/الفساد” maddesinin ikinci anlamında örnek getirilen Mü'minûn 23/71.⁶¹² âyet aynı zamanda “el-Hakk/الحق” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Mukâtil ve Hârûn her iki maddede de âyette geçen “الحق” kelimesine “Allah” anlamı vermiştir.⁶¹³ Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında yazarların eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir.

⁶⁰⁹ Rûm 30/41: “ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ ...”

⁶¹⁰ Mü'min 40/26: “وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ.”

⁶¹¹ A'râf 7/127: “وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَنْذَرُ مُوسَى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ ...”

⁶¹² Mü'minûn 23/71: “وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ ...”

⁶¹³ Mukâtil, el-Vücûh ve'n-Nezâir, ss. 19, 63; Hârûn, ss. 40, 172.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Fesâd/الفساد” kelimesinin Kur’ân’da altı farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on iki farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Fesâd/الفساد” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. İtaatsizlik
2. Yok olmak
3. Kıtılık, yağmurun yağmaması ve bitkinin azlığı
4. Öldürmek
5. Bozgunculuk
6. Sihir

el-FİSK/الْفِسْق MADDESİ								
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI					
			1	2	3	4	5	6
MUKÂTİL	186	6	PEYGAMBERİ VE ONUN GETİRDİKLERİNİ İNKAR ETMEK	ŞİRK, TEVHİDİ TERK EDEREK ALLAH'A İSYAN ETMEK	ŞİRK VE KÜFÜR DIŞINDA DİNDE İTAATSİZLİK	KÜFÜR OLMASIZIN YALAN	KÜFÜR OLMASIZIN GÜNAH	KÖTÜLÜKLER
			Tevbe 9/67	Secde 32/18	Mâide 5/25	Nûr 24/4	Bakara 2/282	Bakara 2/197
			Tevbe 9/80	Secde 32/20	Mâide 5/26	Hucurât 49/6		
			كُذِّبَتْ (Bakara 2/99, Mâide 5/59, Tevbe 9/24 ve Münâfikîn 63/6)	Mü'min 40/6	Bakara 2/249			

Tablo 184: “el-Fısk/الفسق” Maddesi⁶¹⁴

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Fısk/الفسق” ele aldığımız eserler arasında yalnızca Mukâtîl’in eserinde geçmektedir. Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeyle uyuşmayan âyetleri örnek getirmişlerdir. Örneğin Mukâtîl’in kelimenin ikinci anlamında örnek getirdiği Mü'min 40/6.⁶¹⁵ âyette ele alınan kelime geçmemektedir.

Müellifler, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat

⁶¹⁴ Tablo 184’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Tevbe 9/67: “... Kuşkusuz münafıklar, **Peygamberi ve onun getirdiklerini inkar eden isyankarlardır.** /... الْفَاسِقُونَ.”; Secde 32/18: “**İnanan ile tevhide terk ederek Allah’a isyan eden kimse bir olur mu? .../... أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا**”; Mâide 5/26: “... Artık **şirk ve küfür olmaksızın isyan eden topluluk için tasalanma.** /... الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ.”; Hucurât 49/6: “Ey inananlar! **Küfür olmaksızın yalan söyleyen biri size bir haber getirdiğinde .../... يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ**”; Bakara 2/282: “... Yazana ve şahide hiçbir zarar verilmesin. Eğer bunu yaparsanız **küfür olmamakla birlikte günaha girmiş olursunuz .../... بَكْرًا**”; Bakara 2/197: “... Hacda **kötülük yapma ve tartışma yoktur .../... وَلَا فُسُوقٌ وَلَا جِدَالٌ فِي الْحَجِّ**”

⁶¹⁵ Mü'min 40/6: “وَكَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ.”

farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Bu minvalde Mukâtil'in "el-Fısk/الفسق" maddesinde kullandığı âyetler hakkındaki açıklamaları şöyledir:

1. Secde 32/18.⁶¹⁶ âyet el-Velîd b. Ukbe b. Ebî Muayt hakkında inmiştir.
2. Mâide 5/25-26.⁶¹⁷ âyetlerdeki "الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ" ifadesi ile Musa emrettiği

halde Şam'daki Eriha'ya girmeyi reddedenler kastedilmektedir.

3. Hucurât 49/6.⁶¹⁸ âyet el-Velîd b. Ukbe b. Ebî Muayt hakkında inmiştir. Mukâtil'in açıklamasına göre o sırada Müslüman olan Velîd, Hz. Peygamber'e Benî Mustalık bana zekatlarını vermedi diyerek yalan söylemiştir. Fakat bu davranışı onu küfre düşürmemiştir.

Sonuç olarak; Mukâtil "el-Fısk/الفسق" kelimesinin Kur'ân'da altı farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on üç farklı âyeti örnek getirmiştir. Mukâtil'in "el-Fısk/الفسق" kelimesine verdiği anlamlar şunlardır:

1. Peygamberi ve onun getirdiklerini inkâr etmek
2. Şirk, tevhidi terk ederek Allah'a isyan etmek
3. Şirk ve küfür dışında dinde itaatsizlik
4. Küfür olmaksızın yalan
5. Küfür olmaksızın günah
6. Kötülükler

⁶¹⁶ Secde 32/18: "أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ."

⁶¹⁷ Mâide 5/25-26: "... فَافِرْقَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ... فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ."

⁶¹⁸ Hucurât 49/6: "... يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ ..."

el-FADL/الْفَضْل MADDESİ									
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI						
			1	2	3	4	5	6	7
MUKÂTİL	34	7	İSLAM	PEYGAMBERLİK	CENNETTE RIZIK	RIZIK	BEDEL - KARŞILIK	LÜTUF	CENNET
			Al-i İmrân 3/73	Nisâ 4/113	Al-i İmrân 3/171	Cuma 62/10	Bakara 2/268	Nisâ 4/83	Ahzâb 33/47
			Cuma 62/4	İsâ 17/87		Müzzemmil 73/20		Nûr 24/10	
			Yûnus 10/58			Nisâ 4/73			
HÂRÛN	57	7	İSLAM	PEYGAMBERLİK	CENNETTE RIZIK	RIZIK	BEDEL - KARŞILIK	LÜTUF	CENNET
			Al-i İmrân 3/73	Nisâ 4/113	Al-i İmrân 3/171	Cuma 62/10	Bakara 2/268	Nisâ 4/83	Ahzâb 33/47
			Cuma 62/4		Nisâ 4/175	Müzzemmil 73/20			
			Yûnus 10/58			Nisâ 4/73			

Tablo 185: “el-Fadl/الفضل” Maddesi⁶¹⁹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Fadl/الفضل” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da yedi farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-Fadl/الفضل” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Müellifler “el-Fadl/الفضل” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Cuma 62/10. ve Müzzemmil 73/20.⁶²⁰ âyetlerdeki “فَضْلٌ” kelimesi “rızk” anlamına gelmektedir. Bu âyetlerde ticarete aranacak rızıktan bahsedilmektedir.
2. Nisâ 4/73.⁶²¹ âyetteki “فَضْلٌ” kelimesi “rızk” anlamına gelmektedir. Bu âyette ganimette aranacak rızıktan bahsedilmektedir.

⁶¹⁹ Tablo 185’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Al-i İmrân 3/73: “... De ki: **İslâm** Allah’ın elindedir. Onu dilediğine verir .../... الْفَضْلُ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ ...”; Nisâ 4/113: “... Allah’ın sana **peygamberlik** vermesi azîmdir./... وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا./...”; Al-i İmrân 3/171: “Allah’ın nimetini ve **cennetteki rızık**ını müjdelemek isterler .../... يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ ...”; Cuma 62/10: “Namaz bitince yeryüzüne dağılın. Allah’ın verdiği **rızık**ı arayın .../... فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ ...”; Bakara 2/268: “... Allah size bağışlanma ve bir **bedel/karşılık** sözü veriyor .../... وَاللَّهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا ...”; Nisâ 4/83: “... Allah’ın **lütufu** ve rahmeti üzerinizde olmasaydı pek azınız hariç kesinlikle şeytana uyardınız./... وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَفُتِنْتُمْ الشَّيْطَانُ إِلَّا قَلِيلًا./...”; Ahzâb 33/47: “İnananlara, Allah katından kendileri için **cennetin** olacağını müjdele./... وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ أَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا./...”

⁶²⁰ Müzzemmil 73/20: “... وَأَخْرُجُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ ...”

⁶²¹ Nisâ 4/73: “... وَلَوْ أَنَّ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللَّهِ لَيَقُولُنَّ كَأَنْ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا./...”

Yazarlar bazen aynı âyeti birden fazla madde başlığında kullanmıştır. Örneğin “el-Fadl/الفضل” maddesinin üçüncü anlamında Hârûn’un örnek getirdiği Nisâ 4/175.⁶²² âyet aynı zamanda “er-Rahmet/الرحمة” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Hârûn her iki maddede de âyette geçen “رَحْمَةً” kelimesine “cennet” vermiştir.⁶²³ Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında yazarların eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir. Benzer şekilde “el-Fadl/الفضل” maddesinin altıncı anlamında Mukâtil’in örnek getirdiği Nisâ 4/83.⁶²⁴ ve Nûr 24/10.⁶²⁵ âyetler aynı zamanda “er-Rahmet/الرحمة” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. “er-Rahmet/الرحمة” maddesi Mukâtil’in eserinde bulunmamasına rağmen, Mukâtil “el-Fadl/الفضل” maddesinde örnek getirdiği bu âyetlerde geçen “rahmet” kelimelerine “nimet” anlamı vermiştir. Bu durum bize her ne kadar “er-Rahmet/الرحمة” maddesine eserinde yer vermemiş olsa da Mukâtil’in bu kelimenin anlamlarına vâkıf olduğunu düşündürmektedir.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Fadl/الفضل” kelimesinin Kur’ân’da yedi farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on üç farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Müelliflerin “el-Fadl/الفضل” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. İslâm	5. Bedel-karşılık
2. Peygamberlik	6. Lütuf
3. Cennette rızık	7. Cennet
4. Rızık	

⁶²² Nisâ 4/175: “فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسُيِّدَ جُلُوهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفُضِّلَ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ.”

⁶²³ Hârûn, ss. 53, 128.

⁶²⁴ Nisâ 4/83: “... وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَآتَيْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا.”

⁶²⁵ Nûr 24/10: “وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ.”

FELEVLÂ/ فَلَوْلَا MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
HÂRUN	16	3	OLMADI	KEŞKE	OLMASAYDI
			Yûnus 10/98	En'âm 6/43	Bakara 2/64
			Hûd 11/116	Vâkıa 56/86	Sâffât 37/143-144
YAHYÂ	17	3	OLMADI	KEŞKE	OLMASAYDI
			Yûnus 10/98	En'âm 6/43	Bakara 2/64
			Hûd 11/116	Vâkıa 56/86	Sâffât 37/143-144
				Furkân 25/32	

Tablo 186: “Felevlâ/فَلَوْلَا” Maddesi⁶²⁶

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Felevlâ/فَلَوْلَا” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Hârûn ve Yahyâ “Felevlâ/فَلَوْلَا” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yalnızca kelimenin ikinci anlamında Yahyâ Furkân 25/32.⁶²⁷ âyeti de delil getirerek örnek sayısını artırmıştır.

Sonuç olarak; yazarlar “Felevlâ/فَلَوْلَا” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Felevlâ/فَلَوْلَا” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Olmadı
2. Keşke
3. Olmasaydı

⁶²⁶ Tablo 186’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Yûnus 10/98: “İman edip de imanı kendisine fayda veren hiçbir topluluk *olmadı* .../... فَتَنَّا بِهَا إِيْمَانُهَا”; En’âm 6/43: “*Keşke* onlara azabımız geldiği zaman yalvarsalardı .../... إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا”; Bakara 2/64: “... Eğer Allah’ın size rahmeti *olmasaydı* kendinizi muhakkak ziyana uğrayanlar arasında bulurdunuz./... وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ.”

⁶²⁷ Furkân 25/32: “وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً ...”

el-FEVÂHİŞ/الفواحش MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	24	4	ŞİRK - İTAATSİZLİK	ZİNA	HOMOSEKSÜELLİK	KADININ ASİLİĞİ
			A'râf 7/28	Nisâ 4/15	Ankebût 29/28	Nisâ 4/19
				A'râf 7/33		Talâk 65/1
				Ahzâb 33/30		
HÂRÛN	47	4	ŞİRK - İTAATSİZLİK	ZİNA	HOMOSEKSÜELLİK	KADININ ASİLİĞİ
			A'râf 7/28	Nisâ 4/15	Ankebût 29/28	Talâk 65/1
				A'râf 7/33		
				Ahzâb 33/30		

Tablo 187: “el-Fevâhîş/الفواحش” Maddesi⁶²⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Fevâhîş/الفواحش” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “el-Fevâhîş/الفواحش” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “el-Fevâhîş/الفواحش” maddesinde kullandıkları A'râf 7/28. âyette Cahiliye dönemi insanların bazı hayvan ve ekinleri kendilerine haram kılmalarından bahsedildiğini söylemişlerdir.

Sonuç olarak; müellifler “el-Fevâhîş/الفواحش” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair altı farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Fevâhîş/الفواحش” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Şirk-itaatsizlik

⁶²⁸ Tablo 187’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: A'râf 7/28: “Onlar **şirk koşup itaatsizlik** ettiklerinde ‘Babalarımızın da bunu yaptığını gördük. Allah bize bunu emretmiştir.’ dediler. De ki: Allah kesinlikle **şirk ve itaatsizliği** emretmez .../... يَا مُرُّ بِالْفَحْشَاءِ ...”; Nisâ 4/15: “Kadınlarınızdan **zinâ** edenlere .../... نِسَائِكُمُ الْفَاحِشَةُ مِنْ نِسَائِكُمُ ...”; Ankebût 29/28: “... Sizler kesinlikle **homoseksüelsiniz** .../... الْفَاحِشَةُ ...”; Talâk 65/1: “... Onları evlerinden çıkarmayın, onlar da çıkmazlar. **Asilik** yapımları hariç .../... لَا تَخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا تَخْرِجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ ...”

2. Zinâ
3. Homoseksüellik
4. Kadının asiliği

FEVK/فَوْقُ MADDESİ										
YAZAR	KITAPTAĞI SİRAHI	ANLAM SAYISI	1	2	3	4	5	6	7	8
MUKÂTİL	100	9	DAHA BÜYÜK	DAHA ÜSTÜN	ALLAHA YAKINLIK ANLAMINDA ÜSTÜNLÜK	DAHA FAZLA	ÜZERİNDE	ZAFER	BAŞLARININ ÜZERİNE	AHZÂB GENE VADİNİN YUKARI KISMININ DOĞU TARAFINDAN GELENLER
			Bakara 2/26	Feth 48/10	Bakara 2/212	Nisâ 4/11	En'âm 6/165	Al-i İmrân 3/55	Bakara 2/63	Ahzâb 33/10
							Zuhrâf 43/32		En'âm 6/18	Azâb 7/127
									En'âm 6/18	
									Zümer 39/16	
									Fussile 41/10	
									Belekân 14/26	
									Yûsuf 12/36	
HÂRÛN	123	9	DAHA BÜYÜK	DAHA ÜSTÜN	DAHA FAZLA	ÜZERİNDE	ALLAHA YAKINLIK ANLAMINDA ÜSTÜNLÜK	ZAFER	BAŞLARININ ÜZERİNE	AHZÂB GENE VADİNİN YUKARI KISMININ DOĞU TARAFINDAN GELENLER
			Bakara 2/26	Feth 48/10	Nisâ 4/11	En'âm 6/165	Bakara 2/212	Al-i İmrân 3/55	Bakara 2/63	Ahzâb 33/10
							Zuhrâf 43/32		En'âm 6/18	Azâb 7/127
									En'âm 6/18	
									Zümer 39/16	
									Belekân 14/26	
									Yûsuf 12/36	

Tablo 188: “Fevk/فَوْقُ” Maddesi⁶²⁹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Fevk/فَوْقُ” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dokuz farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “Fevk/فَوْقُ” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Fakat kelimenin üçüncü, dördüncü ve beşinci anlamları Mukâtîl ve Hârûn’da farklı sırada verilmiştir. Sıralamadaki bu farklılığın anlam başlıklarının içeriğine bir etkisi yoktur.

Müellifler, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin

⁶²⁹ Tablo 188’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/26: “Allah herhangi bir sivrisineği veya ondan daha **büyükünü** örnek vermektan hiç çekinmez .../... فَوْقَهَا ...”; Feth 48/10: “... Allah’ın eli onların elinden **daha üstündür** .../... فَوْقَ أَيْدِيهِمْ ...”; Bakara 2/212: “... İnanıp sakınanlar kıyamet gününde onlardan Allah’a yakınlık anlamında **daha üstündür** .../... يَوْمَ الْقِيَامَةِ ...”; Nisâ 4/11: “... Eğer kadınlar ikiden **daha fazla** ise .../... فَوْقَ اثْنَتَيْنِ ...”; En’âm 6/165: “... Bazınızı derece olarak bazınızın **üzerine** çıkardı .../... وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ ...”; Al-i İmrân 3/55: “... Sana uyanları kıyamet gününe kadar o inkar edenlere **muzaffer** kılacağım .../... إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ...”; Bakara 2/3: “... O dağı **başınızın üzerine** kaldırmıştı .../... وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمْ الطُّورَ ...”; Ahzâb 33/10: “**Ahzâb günü vadinin yukarı kısmının doğu tarafından** geldiklerinde .../... إِذْ جَاءَكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ ...”; En’âm 6/18: “O kullarının **sultanıdır** .../... وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ”

yazarlar “Fevk/فوق” maddesinde kullandıkları Feth 48/10.⁶³⁰ âyetin Hudeybiye’ye işaret ettiğini ve âyette Allah’ın yaptıklarının onların Hudeybiye’de yaptıklarından daha üstün olduğunun vurguladığını söylemişlerdir.

Sonuç olarak; yazarlar “Fevk/فوق” kelimesinin Kur’ân’da dokuz farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on altı farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Fevk/فوق” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Daha büyük
2. Daha üstün
3. Allah'a yakınlık anlamında üstünlük
4. Daha fazla
5. Üzerinde
6. Zafer
7. Başlarının üzerine
8. Ahzâb günü vadinin yukarı kısmının doğu tarafından gelenler
9. Sultanlık ve kahredicilik

Fİ/ي MADDESİ									
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA Sİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI						
			1	2	3	4	5	6	7
MUKÂTİL	72	7	BERABER	ÜZERİNDE	-E, -A	-DE, -DA	-DEN, -DAN	YANINDA	BİZİM İÇİN
			Araf 7/38	Tihâ 20/71	Nisâ 4/97	İsrâ 17/70-72	Nahl 16/84, 89	Şuârâ 26/18	Hac 22/78
			Ahkaf 46/18	Kehf 18/42				Hud 11/91	Ankebut 29/69
			Nemî 27/19	Tihâ 20/128				Hud 11/62	
			Ankebut 29/9	Secde 32/26					
			Fecr 89/29-30						
			Nemî 27/12						
			Nuh 71/16						
HÂRÛN	95	7	BERABER	ÜZERİNDE	-E, -A	-DE, -DA	-DEN, -DAN	YANINDA	BİZİM İÇİN
			Araf 7/38	Tihâ 20/71	Nisâ 4/97	İsrâ 17/70-72	Nahl 16/84, 89	Şuârâ 26/18	Hac 22/78
			Ahkaf 46/18	Kehf 18/42				Hud 11/91	Ankebut 29/69
			Nemî 27/19	Tihâ 20/128				Hud 11/62	
			Fecr 89/29-30	Secde 32/26					
			Nemî 27/12						
			Nuh 71/16						
			Ankebut 29/9						
YAHYÂ	53	7	BERABER	ÜZERİNDE	-E, -A	-DE, -DA	-DEN, -DAN	YANINDA	BİZİM İÇİN
			Araf 7/38	Tihâ 20/71	Nisâ 4/97	İsrâ 17/70-72	Nahl 16/84, 89	Şuârâ 26/18	Hac 22/78
			Ahkaf 46/18	Kehf 18/42				Hud 11/91	Ankebut 29/69
			Nemî 27/19	Tihâ 20/128				Hud 11/62	
			Ankebut 29/9						
			Fecr 89/29-30						
			Nemî 27/12						
			Nuh 71/16						

Tablo 189: “fî/ي” Maddesi⁶³¹

⁶³⁰ Feth 48/10: “إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ ...”

⁶³¹ Tablo 189’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Araf 7/38: “Sizden önce gelip geçmiş cin ve insan toplulukları ile **beraber** ateşe girin .../... وَالْإِنْسَانِ فِي النَّارِ ...”; Tihâ 20/71: “... Hurma kütükleri **üzerinde** onları asacağım .../... وَأَصَابَكُمْ فِي جُدُوعِ النَّخْلِ ...”; Nisâ 4/97: “... Allah’ın arzı geniş değil miydi, **oraya** hicret etseydiniz ya! .../... أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا ...”; İsrâ 17/72: “Kim bu **dünyada** bu

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “fi/في” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da yedi farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “fi/في” edatına aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “fi/في” maddesinde kullandıkları İsrâ 17/72.⁶³² âyeti, kim bu dünyada Allah’ın zikretmiş olduğu nimetleri görmezden gelirse o, ahirette de Allah’ın zikrettiği hususlarda kördür ve yolunu şaşırmıştır, şeklinde açıklamışlardır.

Sonuç olarak; müellifler “fi/في” kelimesinin Kur’ân’da yedi farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on dokuz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “fi/في” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Beraber	5. -den, - dan
2. Üzerinde	6. Yanında
3. -e, -a	7. Bizim için
4. -de, -da	

nimetlere kör olursa **ahirette** de kördür, yolunu şaşırmıştır./ وَأَضَلُّ سَبِيلًا. / “وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا.”; Nahl 16/84 ve 89: “Biz o gün her **topluluktan** bir tanık göndereceğiz .../... وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ...”; Şuarâ 26/18: “... Sen ömrünün nice yıllarını **yanımızda** geçirdin./... وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ.”; Hac 22/78: “Olanca gücünüzle **Allah için** gayret gösterin .../... وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ ...”

⁶³² İsrâ 17/72: “وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا.”

KÂNİTÎN/قَانِتِينَ MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
HÂRUN	19	2	ALLAH'A KULLUĞU KABUL EDENLER	BOYUN EĞENLER
			Bakara 2/116	Bakara 2/238
			Rûm 30/26	Ahzâb 33/35
YAHYÂ	20	2	ALLAH'A KULLUĞU KABUL EDENLER	BOYUN EĞENLER
			Bakara 2/116	Bakara 2/238
			Rûm 30/26	Ahzâb 33/35
				Ahzâb 33/31

Tablo 190: “Kânîtin/قَانِتِينَ” Maddesi⁶³³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Kânîtin/قَانِتِينَ” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtîl’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Hârûn ve Yahyâ “Kânîtin/قَانِتِينَ” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak kelimenin ikinci anlamında Yahyâ Ahzâb 33/31.⁶³⁴ âyeti de delil getirerek örnek sayısını artırmıştır. Yahyâ’nın hem kendisinden önceki birikimi kullanması hem de bunlara ilavede bulunarak örnek sayısını artırması vücûh ve nezâir ilminin kümülatif olarak ilerlediğinin ve yazarların yalnızca birbirinin aktarıcısı olmayıp eserlerine kendi görüşlerini de eklediğinin bir göstergesidir.

Ele aldığımız eserlerin vücûh ve nezâir ilminin erken dönemlerine ait olması sebebiyle bu eserlerin bazı yerlerinde eksikler, okunamayan ya da silinmiş kısımlar bulunmaktadır. Muhakkikler orijinal metindeki eksik kısımları diğer eserlerle kıyaslayarak tamamlamıştır. Muhakkiklerin bu müdahalesi, vücûh ve nezâir ilminin kümülatif şekilde ilerlediğinin, bu alana dair eserlerin birbirinin aktarıcısı ve devamı niteliğinde olduğunun bir göstergesidir. Bu durumun bir örneği “Kânîtin/قَانِتِينَ”

⁶³³ Tablo 190’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/116: “... Hepsi de Allah’a kul olduklarını kabul ederler./... كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ.”; Bakara 2/238: “... Allah’a boyun eğerek [O’nun] huzurunda durun./... قَانِتِينَ”

⁶³⁴ Ahzâb 33/31: “وَمَنْ يَفْعَلْ مِنْكُمْ لَلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهِمْ أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ رِزْقًا كَرِيمًا.”

kelimesinde karşımıza çıkmaktadır. Hârûn b. Mûsâ'nın eserindeki dipnota göre kelimenin birinci anlamındaki eksik kısım muhakkik tarafından Yahyâ b. Sellâm'ın et-Tesârif eserinden tamamlanmıştır.⁶³⁵

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Yahyâ "Kânitîn/قانتين" maddesinde kullandıkları Rûm 30/26.⁶³⁶ âyetteki "قَانِتُونَ" kelimesini "herkes onun kulu olduğuna dair şahitlik eder" şeklinde açıklamıştır.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Yahyâ, yukarıda zikrettiğimiz, Rûm 30/26 âyet hakkındaki açıklamanın Hasan-ı Basrî'ye ait olduğunu söylemiştir. Ayrıca Bakara 2/238.⁶³⁷ âyetteki "قَانِتِينَ" kelimesinin "Boyun Eğenler" anlamına geldiği de İbn Abbâs'ın açıklamasıdır.

Yazarlar, ele aldıkları kelimenin anlamlarına ilişkin sınırlı sayıda örnek âyet sunabildikleri için kimi zaman kelimeye yükledikleri anlamın Kur'ân'da ne kadar tekrar edildiğine dair fikir veren bazı genellemeler yapmıştır. Örneğin "نحوه كثير" diyerek ilgili anlamın farklı âyetlerde tekrar edildiğini "ليس مثلها" diyerek kelimeye verdikleri anlamın Kur'ân'da başka örneği bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu durumun bir örneği de "Kânitîn/قانتين" maddesinde yer almaktadır. Kelimenin birinci anlamında müellifler "Kânitîn/قانتين" kelimesinin yalnızca örnek verdikleri iki âyetle "Allah'a Kulluğu Kabul Edenler" anlamında kullanıldığını ve Kur'ân'da bunun başka örneğinin olmadığını belirtmişlerdir. Benzer şekilde kelimenin ikinci anlamında Kur'ân'daki "Kânitîn/قانتين" kelimelerinin çoğunlukla "Boyun Eğenler" anlamında olduğunu söyleyerek bir genelleme yapmışlardır.

⁶³⁵ Hârûn, s. 62.

⁶³⁶ Rûm 30/26: "وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ."

⁶³⁷ Bakara 2/238: "خَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ."

Sonuç olarak; yazarlar “Kânitîn/قانتين” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair beş farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Kânitîn/قانتين” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Allah’a kulluğu kabul edenler
2. Boyun eğenler

KAZÂ/فُضِيَ MADDESİ												
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI FARKLI ANLAMLARI									
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
MUKÂTİL	153	10	EMRETTİ	HABER VERMEK	BİTİRMEK	YAPTI	ÖLÜMÜN İNMESİ	KAÇINILMAZ OLUP GERÇEKLEŞMEK	YAZILDI	TAMAMLADI	HÜKMETMEK	YARATMAK
			İsrâ 17/23	İsrâ 17/4	Bakara 2/200	Tâhâ 20/72	Zuhruf 43/77	Hûd 11/44	Meryem 19/21	Kasas 28/29	Zümer 39/69	Fussilet 41/12
			Kasas 28/44	Hicr 15/66	Nisâ 4/103	Enfâl 8/42	Fâtr 35/36	Meryem 19/39		Kasas 28/28	En'âm 6/58	
					Cuma 62/10	Al-i İmrân 3/47	Sebe' 34/14	İbrâhîm 14/22		En'âm 6/2	Yûnus 10/47	
					Ahkâf 46/29	منها (Meryem 19/35)	Kasas 28/15	Yûsuf 12/41		Tâhâ 20/114	Yûnus 10/93	
						Ahzâb 33/36				Ahzâb 33/23		
HÂRUN	176	10	EMRETTİ	HABER VERMEK	BİTİRMEK	YAPTI	ÖLÜMÜN İNMESİ	KAÇINILMAZ OLUP GERÇEKLEŞMEK	YAZILDI	TAMAMLADI	HÜKMETMEK	YARATMAK
			İsrâ 17/23	İsrâ 17/4	Bakara 2/200	Tâhâ 20/72	Zuhruf 43/77	Hûd 11/44	Meryem 19/21	Kasas 28/29	Zümer 39/69	Fussilet 41/12
			Kasas 28/44	Hicr 15/66	Nisâ 4/103	Enfâl 8/42	Fâtr 35/36	Meryem 19/39		Kasas 28/28	En'âm 6/58	
					Ahkâf 46/29	Al-i İmrân 3/47	Kasas 28/15	İbrâhîm 14/22		En'âm 6/2	Yûnus 10/47	
						منها (Meryem 19/35)		Yûsuf 12/41		Tâhâ 20/114	Yûnus 10/93	
						Ahzâb 33/36		Bakara 2/210		Ahzâb 33/23		
YAHYÂ	110	10	EMRETTİ	HABER VERMEK	BİTİRMEK	YAPTI	ÖLÜMÜN İNMESİ	KAÇINILMAZ OLUP GERÇEKLEŞMEK	YAZILDI	TAMAMLADI	HÜKMETMEK	YARATMAK
			İsrâ 17/23	İsrâ 17/4	Bakara 2/200	Tâhâ 20/72	Zuhruf 43/77	Hûd 11/44	Meryem 19/21	Kasas 28/29	Zümer 39/69	Fussilet 41/12
			Kasas 28/44	Hicr 15/66	Nisâ 4/103	Enfâl 8/42	Fâtr 35/36	Meryem 19/39		Kasas 28/28	En'âm 6/58	
					Cuma 62/10	Al-i İmrân 3/47	Sebe' 34/14	İbrâhîm 14/22		En'âm 6/2	Yûnus 10/47	
					Ahkâf 46/29	منها (Meryem 19/35)	Kasas 28/15	Yûsuf 12/41		Tâhâ 20/114	Yûnus 10/93	
						Ahzâb 33/36		Bakara 2/210		Ahzâb 33/23		

Tablo 191: “Kazâ/فُضِيَ” Maddesi⁶³⁸

⁶³⁸ Tablo 191’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: İsrâ 17/23: “Rabbin yalnızca kendisine tapmanızı **emretti** .../... إِيَّاهُ”; İsrâ 17/4: “Biz, Tevrat’ta **İsrâîloğullarına** yeryüzünde iki defa yok olacaklarını **haber verdik** .../... مَرَّتَيْنِ فِي الْأَرْضِ لَنُفْسِدَنَّ فِيهَا الْبَنِينَ وَنَجْعَلُ لَكَ خُلَافًا وَمَا أُولَٰئِكَ بِبَارِيٍّ”; Nisâ 4/103: “Namazı **bitirdiğinizde** .../... فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ ...”; Tâhâ 20/72: “... Artık sen yapacağımı **yap**. Sen ancak bu dünyada yaparsın **yapacağımı**./... هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا.”; Zuhruf 43/77: “... Ey Malik! Rabbin bize **ölümü indirsin** .../... يَا مَالِكُ لِيَقْضِيَ عَلَيْكَ رَبُّكَ ...”; Hûd 11/44: “... Bu iş **kaçınılmaz oldu ve gerçekleşti** .../... وَفُضِيَ الْأَمْرُ ...”; Meryem 19/21: “... Bu zaten **yazılmış bir iştir**./... وَكَانَ أَمْرًا ...”; Tâhâ 20/114: “... Vahyi san **tamamlanmadan önce Kur'an'ı** okumakta acele etme .../... يُقْضَىٰ إِلَيْكَ وَخَبِيرُهُ ...”; Zümer 39/69: “... Haksızlığa uğratılmaksızın aralarında adaletle **hüküm verilir**./... يُقْضَىٰ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ.”; Fussilet 41/12: “Onları yedi gök şeklinde iki günde **yarattı** .../... فَفَضَّلَهُمْ سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ ...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Kazâ/قضى” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da on farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “Kazâ/قضى” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “Kazâ/قضى” maddesinde kullandıkları Kasas 28/44.⁶³⁹ âyetteki “إِذْ قَضَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ” ifadesinin “biz Musa’ya bu görevi verip de Firavun’a ve kavmine peygamberlikle gitmesini emrettiğimiz zaman” anlamına geldiğini söylemişlerdir. Bu durumda yazarlar âyetteki “الْأَمْرَ” kelimesine “peygamberlik görevi ile Firavun ve kavmine gitmek” anlamı vermiştir.

Sonuç olarak; yazarlar “Kazâ/قضى” kelimesinin Kur’ân’da on farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair otuz üç farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Kazâ/قضى” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Emretti	6. Kaçınılmaz olup gerçekleşmek
2. Haber vermek	7. Yazıldı
3. Bitirmek	8. Tamamladı
4. Yaptı	9. Hükmetmek
5. Ölümün inmesi	10. Yaratmak

⁶³⁹ Kasas 28/44: “وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغُرِيِّ إِذْ قَضَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ.”

KALİL/قَلِيلٌ MADDESİ								
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI FARKLI ANLAMLARI					
			1	2	3	4	5	6
MUKÂTİL	152	6	AZ	GÖSTERİŞ VE ŞÖHRET	HİÇ	GÖRECE AZ	ÜÇ YÜZ ON ÜÇ	SEKSEN
			Bakara 2/79	Nisâ 4/142	A'râf 7/10	Şuarâ 26/54	Bakara 2/249	Hüd 11/40
			Tevbe 9/9		Mülk 67/23	Nisâ 4/66		
					Hâkka 69/41-42			
HÂRÛN	175	6	AZ	GÖSTERİŞ VE ŞÖHRET	HİÇ	GÖRECE AZ	ÜÇ YÜZ ON ÜÇ	SEKSEN
			Bakara 2/79	Ahzâb 33/18	A'râf 7/10	Şuarâ 26/54	Bakara 2/249	Hüd 11/40
				Nisâ 4/142	Mülk 67/23	Nisâ 4/66		
					Hâkka 69/41-42			
YAHYÂ	109	6	AZ	GÖSTERİŞ VE ŞÖHRET	HİÇ	GÖRECE AZ	ÜÇ YÜZ ON ÜÇ	SEKSEN
			Bakara 2/79	Ahzâb 33/18	A'râf 7/10	Şuarâ 26/54	Bakara 2/249	Hüd 11/40
			Al-i İmrân 3/187	Nisâ 4/142	Mülk 67/23	Nisâ 4/66		
					Hâkka 69/41-42			

Tablo 192: “Kalîl/قَلِيلٌ” Maddesi⁶⁴⁰

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Kalîl/قَلِيلٌ” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da altı farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirlerdir. Her üç yazar da “Kalîl/قَلِيلٌ” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “Kalîl/قَلِيلٌ” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Mukâtil ve Yahyâ Bakara 2/79.⁶⁴¹ âyetteki “ثُمَّ كَلِيلًا” ifadesi “az bir dünya malı” olarak açıklamıştır. Ancak bu açıklama Hârûn’un eserinde yer almamaktadır.
2. Müellifler kelimenin dördüncü anlamına örnek getirilen Şuarâ 26/54.⁶⁴² âyetin ardından Hz. Mûsâ’nın ve Firavun’un ordularındaki sayısı ile ilgili bilgiler

⁶⁴⁰ Tablo 192’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/79: “... **Az** bir bedel karşılığında onu satmak için .../... لِيَشْرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ...”; Nisâ 4/142: “... Onlar Allah’ı **gösteriş yapmak ve şöhret kazanmak** için anarlar./... قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ./...”; Şuarâ 26/54: “**Şüphesiz ki bunlar görece az bir topluluktur./... لَنَشْرَبَنَّهُ قَلِيلُونَ./...**”; Bakara 2/249: “... Onların içlerinden sadece **üç yüz on üç** kişi suyu içmemiştir .../... فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ ...”; Hûd 11/40: “... Onun ile beraber ancak **seksen** kişi inandı./... وَمَا أَمَرَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ...”

⁶⁴¹ Bakara 2/79: “... ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَسَبُوا...”

⁶⁴² Şuarâ 26/54: “... إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشَرِبْنَاهُ قَلِيلُونَ...”

vermişlerdir. Buna göre Musa'nın ashabı altı yüz bin kişi, Firavun'un ashabı ise altı milyon kişiden oluşmaktaydı.

3. Bakara 2/249.⁶⁴³ âyetteki “قَلِيلًا” kelimesi “üç yüz on üç” anlamına gelmektedir ve bu da Bedir Günü Hz. Peygamber'in ashabının sayısidir.

4. Hûd 11/40.⁶⁴⁴ âyetteki “قَلِيلٌ” kelimesi “seksen” anlamına gelmektedir ve bu da Hz. Nûh'un gemisindeki kırk kadın kırk erkek kişiye işaret etmektedir.

Sonuç olarak; yazarlar “Kalîl/قليل” kelimesinin Kur'ân'da altı farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on bir farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Kalîl/قليل” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Az	4. Görece az
2. Gösteriş ve şöhret	5. Üç yüz on üç
3. Hiç	6. Seksen

KUVVET/قوة MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	121	5	SAYI	CİDDİYET VE KARARLILIK	ŞİDDETLE YAKALAMAK		
			Hûd 11/52	Bakara 2/63	Fussilet 41/15		
			Kehf 18/95	Melekha (A'raf 7/171)	Muhammed 47/13		
			Neml 27/33	Meryem 19/12	Hûd 11/80		
HÂRÛN	143	5	SAYI	CİDDİYET VE KARARLILIK	ŞİDDETLE YAKALAMAK	ŞİDDET	SİLAH VE ATILACAK ŞEY
			Kehf 18/95	Bakara 2/63	Fussilet 41/15	Hûd 11/66	Enfâl 8/60
			Hûd 11/52	Melekha (A'raf 7/171)	Muhammed 47/13	Melekha (Şuarâ 26/19)	
			Neml 27/33	Meryem 19/12	Melekha (Rum 30/5)	Kasas 28/76	
						Mû'min 40/22	

Tablo 193: “Kuvvet/قوة” Maddesi⁶⁴⁵

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Kuvvet/قوة” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn'un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ'nın eserinde bulunmamaktadır. Müellifler bu

⁶⁴³ Bakara 2/249: “...فَفسَّرُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ...”

⁶⁴⁴ Hûd 11/40: “...وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ...”

⁶⁴⁵ Tablo 193'te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Neml 27/33: “... Biz *sayıca* çoğuz .../... قُوَّةٌ ...”; Bakara 2/63 “... Size verdiğimiz şeye *ciddiyet ve kararlılıkla* sarılın .../... خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ ...”; Fussilet 41/15: “... Kimin *yakalayışı* bizden *daha şiddetlidir* diyorlar. Kendilerini yaratan Allah'ın *yakalayışının daha şiddetli* olduğunu görmüyorlar mı? .../... قُوَّةٌ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةٌ ...”; Hûd 11/66: “... Şüphesiz Rabbin *şiddetlidir*, büyüktür./... الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ...”; Enfâl 8/60: “Onlara karşı elinizden geldiği kadar *silah ve atılacak şey* hazırlayın .../... اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَأَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ ...”

kelimenin Kur'ân'da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Ancak Mukâtil'in eserinde kelimenin yalnızca üç anlamı verilmiştir. Hârûn'un eserinde dördüncü ve beşinci sırada yer alan anlamlar Mukâtil'in eserinde bulunmamaktadır. Geriye kalan anlamlarda Mukâtil ve Hârûn "Kuvvet/قوة" kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Sonuç olarak; yazarlar "Kuvvet/قوة" kelimesinin anlamlarına dair on dört farklı âyeti örnek getirmişlerdir.

Yazarların "Kuvvet/قوة" kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Sayı
2. Ciddiyet ve kararlılık
3. Şiddetle yakalamak
4. Şiddet
5. Silah ve atılacak şey

KÂNE/كَانَ VE KE'EN/كَانَ MADDESİ								
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI					
			1	2	3	4	5	6
MUKÂTİL	112	5	UYGUN DÜŞMEK	SÖZDE BİR İLAVE	O	İŞTE BÖYLE	OLMAK	SANKİ
	113	1	Al-i İmrân 3/79	Ahzâb 33/27	Meryem 19/29	Meryem 19/54	Bakara 2/34	Nisâ 4/73
			Nisâ 4/92	Nisâ 4/111		Meryem 19/55	Hicr 15/33	Yûsuf 10/27
			Nûr 24/16	Nisâ 4/134		Kehf 18/79	Nebe 78/19-20	
				Nisâ 4/152			Müzzemmil 73/14	
							Vâkıa 56/6	
							Meâric 70/8-9	
HÂRUN	135	5	UYGUN DÜŞMEK	SÖZDE BİR İLAVE	O	İŞTE BÖYLE	OLMAK	SANKİ
		1	Al-i İmrân 3/79	Ahzâb 33/27	Meryem 19/29	Meryem 19/54	Bakara 2/34	Nisâ 4/73
			Nisâ 4/92	Nisâ 4/111		Meryem 19/55	Nebe 78/19-20	Yûsuf 10/27
			Nûr 24/16	Nisâ 4/134		Kehf 18/79	Müzzemmil 73/14	
							Vâkıa 56/6	
							Meâric 70/8-9	

Tablo 194: "Kâne/كان ve Ke'en/كان" Maddesi⁶⁴⁶

⁶⁴⁶ Tablo 194'te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Al-i İmrân 3/79: "Hiçbir kimse için **uygun düşmez** ki Allah ona kitap, bilgelik ve peygamberlik versin; sonra o da kalkıp insanlara Allah'ı bırakıp bana kulluk edin desin .../... مِنْ دُونِ اللَّهِ ..."; Ahzâb 33/27: "... Allah'ın gücü her şeye yeter./... قَدِيرًا ..."; Meryem 19/29: "... **O** beşikteki bir bebek iken biz onunla nasıl konuşalım?./... كَيْفَ نَكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ..."; Meryem 19/54: "... **O, işte böyle** sözünü yerine getiren birisiydi, elçi ve peygamberdi./... إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ..."; Bakara 2/34: "... Büyüklendi ve kafirlerden **oldu**./... وَاسْتَكْبَرَ ..."; Nisâ 4/73: "... **Sanki** onunla sizin aranızda bir sevgi olmamış gibi .../... كَأَنْ لَّمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ ...";

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Kâne/كان ve Ke’en/كأن” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da altı farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Ancak bu madde Mukâtil’in eserinde “Kâne/كان” ve “Ke’en/كأن” olarak iki ayrı madde olarak numaralandırılmışken Hârûn’un eserinde tek bir madde olarak ele alınmıştır. Her iki yazar da “Kâne/كان ve Ke’en/كأن” kelimelerine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin müellifler “Kâne/كان ve Ke’en/كأن” maddesinde kullandıkları Vâkıa 56/6.⁶⁴⁷ âyetteki “هَبَاءٌ مُّنبِئَةٌ” ifadesinin “dağların, güneş ışığı evin penceresinden girdiğinde görülen toz taneleri gibi olması” anlamına geldiğini söylemişlerdir.

Sonuç olarak; yazarlar “Kâne/كان ve Ke’en/كأن” kelimesinin Kur’ân’da altı farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on sekiz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Kâne/كان ve Ke’en/كأن” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Uygun düşmek	4. İşte böyle
2. Sözde bir ilave	5. Olmak
3. O	6. Sanki

⁶⁴⁷ Vâkıa 56/6: “فَكَانَتْ هَبَاءً مُّنبِئَةً.”

KEBİR/كَبِيرٌ										
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI							
			1	2	3	4	5	6	7	8
MUKÂTİL	66	8	ŞİDDETLİ	YAŞLI	İLİM VE GÖRÜŞ AÇISINDAN BÜYÜKLÜK	ÇOK	AZAMETLİ	EGEMENLİK VE SALTANAT	AĞIR	DEVAM EDEN
			Furkân 25/19	Kasas 28/23	Yûsuf 12/80	Bakara 2/282	Ra'd 13/9	Yûnus 10/78	En'âm 6/35	Mülk 67/9
			İsâ 17/60	Bakara 2/266	Tihâ 20/71	Tevbe 9/121	Nisâ 4/34	Câşye 45/37	Yûnus 10/71	
			İsâ 17/4		Şûrâ 26/49					
			Furkân 15/52							
HÂRÛN	89	8	ŞİDDETLİ	YAŞLI	İLİM VE GÖRÜŞ AÇISINDAN BÜYÜKLÜK	ÇOK	AZAMETLİ	EGEMENLİK VE SALTANAT	AĞIR	DEVAM EDEN
			İ (Bakara 2/217)	Kasas 28/23	Yûsuf 12/80	Bakara 2/282	Ra'd 13/9	Yûnus 10/78	En'âm 6/35	Mülk 67/9
			Furkân 25/19	Yûsuf 12/78	Tihâ 20/71	Tevbe 9/121	Nisâ 4/34	Câşye 45/37	Yûnus 10/71	
			İsâ 17/60	Bakara 2/266	Şûrâ 26/49					
			Furkân 15/52							

Tablo 195: “Kebîr/كَبِيرٌ” Maddesi⁶⁴⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Kebîr/كَبِيرٌ” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da sekiz farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “Kebîr/كَبِيرٌ” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “Kebîr/كَبِيرٌ” kelimesinin anlamlarına dair yirmi bir farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Müelliflerin “Kebîr/كَبِيرٌ” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Şiddetli	5. Azametli
2. Yaşlı	6. Egemenlik ve saltanat
3. İlim ve görüş açısından büyüklük	7. Ağır
4. Çok	8. Devam eden

⁶⁴⁸ Tablo 195’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Furkân 25/19: “... Sizden kim haksızlık ederse ona **şiddetli** bir azap tattırırız./... وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ...”; Kasas 28/23: “... Babamız çok **yaşlı** birisidir./... وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ...”; Yûsuf 12/80: “... **İlim ve görüş** olarak onlardan **büyük** olan dedi ki .../... قَالَ كَبِيرُهُمْ...”; Bakara 2/282: “... Az veya **çok** olsun onu yazmaktan üşenmeyin .../... وَلَا تَسْأَلُوهُ أَلْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا...”; Ra'd 13/9: “... **Azametlidir**, yücedir./... الْكَبِيرُ الْمُنْعَالِ...”; Yûnus 10/78: “Yeryüzünde **egemenlik ve saltanat** ikinizin olsun diye mi .../... وَإِنْ كَانَ .../... وَلَا تَسْأَلُوهُ أَلْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا...”; En'âm 6/35: “Eğer onların yüz çevirmesi sana **ağır** geliyorsa .../... وَكَتُوبَ الْكَبِيرِ بِنَاءٍ فِي الْأَرْضِ...”; Mülk 67/9: “... Siz ancak **devam eden** bir sapıklık içindesiniz .../... إِنَّكُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ...”; Mülk 67/9: “... Siz ancak **devam eden** bir sapıklık içindesiniz .../... إِنَّكُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ...”; Mülk 67/9: “... Siz ancak **devam eden** bir sapıklık içindesiniz .../... إِنَّكُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ...”

KETEBE/كُتِبَ MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
HÂRÛN	25	4	FARZ KILINDI	HÜKÛM VERDİ	YERLEŞTİRMEK	EMRETTİ
			Bakara 2/183	Mücâdele 58/21	Mücâdele 58/22	Mâide 5/21
			Bakara 2/180	Tevbe 9/51	Al-i İmrân 3/53	
			Bakara 2/216	Hac 22/4	Mâide 5/83	
			Nisâ 4/77	Al-i İmrân 3/154	A'râf 7/156	
YAHYÂ	29	4	FARZ KILINDI	HÜKÛM VERDİ	YERLEŞTİRMEK	EMRETTİ
			Bakara 2/178	Mücâdele 58/21	Mücâdele 58/22	Mâide 5/21
			Bakara 2/183	Tevbe 9/51	Al-i İmrân 3/53	
			Bakara 2/180	Hac 22/4	Mâide 5/83	
			Bakara 2/216	Al-i İmrân 3/154	A'râf 7/156	
			Nisâ 4/77			

Tablo 196: “Ketebe/كُتِبَ” Maddesi⁶⁴⁹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Ketebe/كُتِبَ” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Hârûn ve Yahyâ “Ketebe/كُتِبَ” fiiline aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Yahyâ “Ketebe/كُتِبَ” maddesinde kullandıkları Mâide 5/21.⁶⁵⁰ âyette Allah’ın girilmesini emrettiği kutsal toprağın Ürdün olduğunu söylemiştir.

Müellifler kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin

⁶⁴⁹ Tablo 196’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/183: “... Sizden öncekilere *farz kılındığı* gibi oruç size de *farz kılındı* .../... كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ ...”; Mücâdele 58/21: “Allah, ‘Şüphesiz Ben ve Peygamberlerim galip geleceğiz’ diye *hüküm vermiştir* .../... كُتِبَ اللَّهُ لِلْعَلِيِّ أَنَا وَرُسُلِي ...”; Mücâdele 58/22: “... Onların kalplerine imanı *yerleştirdi* .../... أُولَئِكَ كُتِبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانُ ...”; Mâide 5/21: “Ey kavmim! Allah’ın size *emrettiği* kutsal toprağa girin .../... يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كُتِبَ لِلَّهِ لَكُمْ ...”

⁶⁵⁰ Mâide 5/21: “... يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كُتِبَ لِلَّهِ لَكُمْ ...”

Yahyâ kelimenin birinci anlamına örnek getirilen Bakara 2/183.⁶⁵¹ âyetteki “كُتِبَ” fiillerinin “Farz Kılındı” anlamına geldiği görüşünün Katâde’ye ait olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak; yazarlar “Ketebe/كتب” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on dört farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Ketebe/كتب” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Farz kılındı
2. Hüküm verdi
3. Yerleştirmek
4. Emretti

KERİM/كَرِيمٌ MADDESİ								
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI					
			1	2	3	4	5	6
MUKÂTİL	81	6	GÜZEL	ALLAH KATINDA DEĞERLİ	KENDİNİ ŞEREFLİ SANAN	TESLİM OLAN	BAĞIŞLAYAN VE HOŞ GÖREN YÜCE ALLAH	YÜCELTMİŞ
			Nisâ 4/31	Tekvîr 81/1	Duhân 44/49	İnfitâr 82/11	Mü'minûn 23/116	İsrâ 17/62
			Neml 27/29	Tekvîr 81/19			Neml 27/40	İsrâ 17/70
				Hâkka 69/40			İnfitâr 82/6	Feccr 89/15
				Hucurât 49/13				
HÂRUN	104	6	GÜZEL	ALLAH KATINDA DEĞERLİ	KENDİNİ ŞEREFLİ SANAN	TESLİM OLAN	BAĞIŞLAYAN VE HOŞ GÖREN YÜCE ALLAH	YÜCELTMİŞ
			Nisâ 4/31	Tekvîr 81/19	Duhân 44/49	Abese 80/15-16	Mü'minûn 23/116	İsrâ 17/62
			Neml 27/29	Hâkka 69/40		İnfitâr 82/11	Neml 27/40	İsrâ 17/70
			Şurâ 26/7	Hucurât 49/13			İnfitâr 82/6	Feccr 89/15
YAHYÂ	62	6	GÜZEL	ALLAH KATINDA DEĞERLİ	KENDİNİ ŞEREFLİ SANAN	TESLİM OLAN	BAĞIŞLAYAN VE HOŞ GÖREN YÜCE ALLAH	YÜCELTMİŞ
			Nisâ 4/31	Tekvîr 81/19	Duhân 44/49	Abese 80/15-16	Mü'minûn 23/116	İsrâ 17/62
			Neml 27/29	Hâkka 69/40		İnfitâr 82/11	Neml 27/40	İsrâ 17/70
			Şurâ 26/7	Hucurât 49/13			İnfitâr 82/6	Feccr 89/15

Tablo 197: “Kerîm/كَرِيمٌ” Maddesi⁶⁵²

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Kerîm/كَرِيمٌ” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da altı farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirlerdir. Her üç yazar da “Kerîm/كَرِيمٌ”

⁶⁵¹ Bakara 2/183: “... كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ ...”

⁶⁵² Tablo 197’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/31: “... Sizi **güzel** bir yere yerleştireceğiz./... وَنُدْخِلْكُمْ مَدْخَلًا كَرِيمًا.”; Tekvîr 81/19: “**Muhakkak ki o, Rabbi katında değerli** bir elçinin sözüdür./... إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ.”; Duhân 44/49: “**Ey kendini yüce ve şerefli sanan! Tat bakalım!./... كَرِيمٌ**.”; İnfitâr 82/11: “**Teslim olmuş yazıcılar./... كَرِيمًا كَاتِبِينَ**.”; Mü’minûn 23/116: “... **Arşın Rabbidir, bağışlayandır, hoş görendir./... رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ**.”; İsrâ 17/62: “**Dedi ki: Şu bana karşı yücelttiğin kişiye bir bak! .../... قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ**”

kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “Kerîm/كَرِيم” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Nisâ 4/31.⁶⁵³ âyetteki “مُدْخَلًا كَرِيمًا” ifadesi ile “cennet” kastedilmektedir.
2. Hâkka 69/40.⁶⁵⁴ âyetteki “رَسُولٍ كَرِيمٍ” ifadesi ile “Cebrail” kastedilmektedir.

Sonuç olarak; müellifler “Kerîm/كَرِيم” kelimesinin Kur'ân'da altı farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on beş farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Kerîm/كَرِيم” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Güzel	4. Teslim olan
2. Allah katında değerli	5. Bağışlayan ve hoş gören yüce Allah
3. Kendini şerefli sanan	6. Yüceltilmiş

⁶⁵³ Nisâ 4/31: “إِنْ تَحْتَسِبُوا كِبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ لُكْفَرُ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلُكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا.”

⁶⁵⁴ Hâkka 69/40: “إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ.”

farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Küfr/الكفر” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Yazarlar kelimenin birinci anlamına örnek getirdikleri âyetlerde geçen “el-Küfr/الكفر” kelimelerinin “İnkâr Etmek” anlamına geldiğin söylemiş ve bu âyetlerde Allah'ın birliğini inkâr edip Allah'a inançsızlıklarıyla varacak olanların kastedildiğini belirtmişlerdir.
2. En'âm 6/20.⁶⁵⁶ âyet hakkında yazarlar Hz. Peygamber'in vasıflarının Tevrat'ta belirtildiğini bu yüzden Ehl-i Kitâb'ın O'nu tanıdıklarını söylemişlerdir.
3. Yazarlar Şuarâ 26/19.⁶⁵⁷ âyeti “ben seni küçükken büyüttüm, yetiştirdim, sana iyilikler yaptım ve sen de nimetime nankörlük ettin” şeklinde açıklamışlardır.
4. Yahyâ Mümtehine 60/4.⁶⁵⁸ âyetteki “كَفَرْنَا بِكُمْ” ifadesinin “dini konularda sizinle irtibatımızı kopardık” anlamına geldiğini belirtmiştir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Yahyâ kelimenin dördüncü anlamına örnek getirilen Mümtehine 60/4. âyet ile ilgili açıklamanın Hasan-ı Basrî'ye ait olduğunu belirtmiştir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeyle uyuşmayan âyetleri örnek getirmişlerdir. Örneğin yazarların “el-Küfr/الكفر” kelimesinin ikinci anlamında örnek getirdikleri En'âm 6/20.⁶⁵⁹ ve Bakara 2/146.⁶⁶⁰ âyetlerde ele alınan kelime geçmemektedir. Yazarlar, En'âm 6/20. âyetle “لَا يُؤْمِنُوا” ile “كُفْرًا”yı; Bakara 2/146. âyetle “كَفَرًا”ile “كُفْرًا”yı eşleştirmiştir.

⁶⁵⁶ En'âm 6/20: “الَّذِينَ آمَنُوا كَمَا يَعْرِفُونَ آبَاءَهُمُ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ.”

⁶⁵⁷ Şuarâ 26/19: “وَفَعَلْتَ فَعَلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ”

⁶⁵⁸ Mümtehine 60/4: “... إِنَّا بَرَاءُ مِنْكُمْ وَإِنَّا نَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ ...”

⁶⁵⁹ En'âm 6/20: “الَّذِينَ آمَنُوا كَمَا يَعْرِفُونَ آبَاءَهُمُ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ.”

⁶⁶⁰ Bakara 2/146: “الَّذِينَ آمَنُوا كَمَا يَعْرِفُونَ آبَاءَهُمْ وَإِنَّا فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ.”

Sonuç olarak; yazarlar “el-Küfr/الكفر” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on dört farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Küfr/الكفر” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. İnkâr etmek
2. Reddetmek
3. Nankörlük
4. İlişkisi olmamak

el-KELÂM/الكلام MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	141	5	ALLAH'IN KULUYLA VAHİY DIŞINDA KONUŞMASI	ALLAH'IN VAHİYLE KONUŞMASI - KUR'ÂN	ALLAH'IN EMRİ VE HAYRET VEREN İŞLERİ	ÖLÜM ANINDA YARATILMIŞLARIN SÖYLEDİĞİ VE İNSANOĞLUNUN İŞİTMEYİĞİ ALLAH KELAMI	DÜNYADA AZABI GÖRDÜKLERİ SIRADA KAFİRLERİN İMAN ETTİKLERİNE DAİR SÖZLER
			Nisâ 4/164	Tevbe 9/6	Kehf 18/109	Mü'minûn 23/99-100	Mü'min 40/84-85
			Bakara 2/75	Feth 48/15	Lokmân 31/27	Yûnus 10/90	Enbiyâ 21/12-14
						Nisâ 4/159	Şuarâ 26/201-203
						Nisâ 4/18	Yûnus 10/51
HÂRUN	164	5	ALLAH'IN KULUYLA VAHİY DIŞINDA KONUŞMASI	ALLAH'IN VAHİYLE KONUŞMASI - KUR'ÂN	ALLAH'IN EMRİ VE HAYRET VEREN İŞLERİ	ÖLÜM ANINDA YARATILMIŞLARIN SÖYLEDİĞİ VE İNSANOĞLUNUN İŞİTMEYİĞİ ALLAH KELAMI	DÜNYADA AZABI GÖRDÜKLERİ SIRADA KAFİRLERİN İMAN ETTİKLERİNE DAİR SÖZLER
			Nisâ 4/164	Tevbe 9/6	Kehf 18/109	Mü'minûn 23/99-100	Mü'min 40/84-85
			Bakara 2/75	Feth 48/15	Lokmân 31/27	Yûnus 10/90	Enbiyâ 21/12-14
						Nisâ 4/159	Şuarâ 26/201-203
						Nisâ 4/18	Yûnus 10/51
YAHYÂ	87	5	ALLAH'IN KULUYLA VAHİY DIŞINDA KONUŞMASI	ALLAH'IN VAHİYLE KONUŞMASI - KUR'ÂN	ALLAH'IN EMRİ VE HAYRET VEREN İŞLERİ	ÖLÜM ANINDA YARATILMIŞLARIN SÖYLEDİĞİ VE İNSANOĞLUNUN İŞİTMEYİĞİ ALLAH KELAMI	DÜNYADA AZABI GÖRDÜKLERİ SIRADA KAFİRLERİN İMAN ETTİKLERİNE DAİR SÖZLER
			Nisâ 4/164	Tevbe 9/6	Kehf 18/109	Mü'minûn 23/99-100	Mü'min 40/84-85
			Bakara 2/75	Feth 48/15	Lokmân 31/27	Yûnus 10/90	Enbiyâ 21/12-14
						Nisâ 4/159	Şuarâ 26/201-203
						Nisâ 4/18	Yûnus 10/51

Tablo 199: “el-Kelâm/الكلام” Maddesi⁶⁶¹

⁶⁶¹ Tablo 199’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/164: “... Allah Musa ile vahiy dışında bir kelam ile net bir şekilde konuştu./... وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا.”; Tevbe 9/6: “... Allah’ın kelamına kulak verinceye kadar ona sığınma hakkı ver .../... فَأَجْزُهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ...”; Kehf 18/109: “De ki: Rabbimin emrini ve O’nun hayret verici işlerini anlatmak için denizler mürekkep olsa, Rabbimin ilmi ve O’nun hayret verici işleri tükenmeden önce denizler tükenirdi .../... فَالْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تُنْفَذَ كَلِمَاتُ رَبِّي ...”; Mü’minûn 23/99-100: “Nihayet onlardan birine ölüm geldiği zaman, Rabbim beni geri döndür der ... Hayır! Bu, sadece onun söylediği bir sözden ibarettir .../... حَتَّى إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ... كَلَّا إِنَّمَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا ...”; Mü’min 40/84-85: “Bu dünyada azabımızı gördükleri zaman, ‘Yalnız Allah’a inandık.’ dediler ... Fakat azap kendilerine geldiği anda inanmaları, kendilerine fayda vermedi .../... فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحَدُّهُ ... فَلَمَّا يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ ...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Kelâm/الكلām” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “el-Kelâm/الكلām” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarların “el-Kelâm/الكلām” maddesinin dördüncü anlamında kullandıkları âyetlerin⁶⁶² ardından yaptıkları açıklamalara göre; günahkâr kişiler ölüm meleğini görüp iyiliklerinin az, kötülüklerinin çok olduğunu fark ettiklerinde pişman olur ve iman ederler. Söz konusu âyetlerde bu hal üzere olan günahkarların durumu anlatılmaktadır. Ancak ölüm meleğini gördükten ve ölüm onlara geldikten sonra bu imanlarının kendilerine bir faydası olmaz. Yazarların örnek olarak getirdiği Yûnus 10/90., Nisâ 4/159. ve Nisâ 4/18. âyetlerde ele alınan “el-Kelâm/الكلām” kelimesi geçmese de müelliflerin, kafir kişilerin konuşmalarının zikredilmesinden dolayı bu âyetleri kullanmış olmaları muhtemeldir.

Sonuç olarak; yazarlar “el-Kelâm/الكلām” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on dört farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Kelâm/الكلām” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Allah’ın kuluyla vahiy dışında konuşması
2. Allah’ın vahiyle konuşması-kur’ân
3. Allah’ın emri ve hayret veren işleri
4. Ölüm anında yaratılmışların söylediği ve insanoğlunun işitmediği Allah kelamı
5. Dünyada azabı gördükleri sırada kafirlerin iman ettiklerine dair sözler

⁶⁶² Örneğin Yûnus 10/90: “وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَيْنَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدُوًّا حَتَّى إِذَا أَذْرَكَهُ الْعَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ”; Nisâ 4/159: “وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ...”; Nisâ 4/18: “وَلَا الَّذِينَ يَتُوبُونَ وَهُمْ كَثِيرٌ”

el-LÂMÜ'L-MÜNKESİRA/اللام المنكسرة MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	138	3	İÇİN	İNKAR LÂMI	OLMASIN DİYE
			Secde 32/3	Al-i İmrân 3/179	Nahl 16/55
			Yâsîn 36/6	Enfâl 8/33	مثليها (Ankebût 29/66)
			Yûnus 10/4	İbrâhîm 14/46	
HÂRUN	161	3	İÇİN	İNKAR LÂMI	OLMASIN DİYE
			Secde 32/3	Al-i İmrân 3/179	Nahl 16/55
			مثليها (Yâsîn 36/6)	Enfâl 8/33	مثليها (Ankebût 29/66 ve Rûm 30/34)
			Yûnus 10/4	İbrâhîm 14/46	
YAHYÂ	84	3	İÇİN	İNKAR LÂMI	OLMASIN DİYE
			Secde 32/3	Al-i İmrân 3/179	Nahl 16/55
			Yûnus 10/4	Enfâl 8/33	مثليها (Ankebût 29/66 ve Rûm 30/34)
				İbrâhîm 14/46	

Tablo 200: “el-Lâmü'l-Münkesira/اللام المنكسرة” Maddesi⁶⁶³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Lâmü'l-Münkesira/اللام المنكسرة” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “el-Lâmü'l-Münkesira/اللام المنكسرة” maddesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “el-Lâmü'l-Münkesira/اللام المنكسرة”nın anlamlarına dair sekiz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Lâmü'l-Münkesira/اللام المنكسرة” için verdikleri anlamlar şunlardır:

1. İçin
2. İnkâr lamı
3. Olmasın diye

⁶⁶³ Tablo 200’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Secde 32/3: “... Senden önce kendilerine elçi gelmemiş topluluğu **uyarman için** .../... نَذِيرٍ قَوْمًا مَا آتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ ...”; Al-i İmrân 3/179: “... Allah size gayb hakkında **bilgi verecek değildir** .../... وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ ...”; Nahl 16/55: “Onlara verdiklerimizi **inkâr etmesinler diye** .../... لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ ...”

LÂ EBRAHU/لَا أَبْرَحُ MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
YAHYÂ	96	2	AYRILMAYACAĞIM	DEVAM ETMEK
			Yûsuf 12/80	Kehf 18/60
			Tâhâ 20/91	

Tablo 201: “Lâ Ebrahu/لَا أَبْرَحُ” Maddesi⁶⁶⁴

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Lâ Ebrahu/لَا أَبْرَحُ” ele aldığımız eserler arasında yalnızca Yahyâ’nın eserinde geçmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yahyâ’nın “Lâ Ebrahu/لَا أَبْرَحُ” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Yûsuf 12/80.⁶⁶⁵ âyetteki “الْأَرْضَ” kelimesi “Mısır” anlamına gelmektedir.
2. Kehf 18/60.⁶⁶⁶ âyetteki “جَمَعَ الْبَحْرَيْنِ” ifadesi ile “Rum ve Fâris denizinin

birleştiği yer” kastedilmektedir.

Sonuç olarak Yahyâ “Lâ Ebrahu/لَا أَبْرَحُ” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair üç farklı âyeti örnek getirmiştir. Yahyâ’nın “Lâ Ebrahu/لَا أَبْرَحُ” kelimesine verdiği anlamlar şunlardır:

1. Ayrılmayacağım
2. Devam etmek

⁶⁶⁴ Tablo 201’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Yûsuf 12/80: “... Artık babam bana izin verinceye kadar bu ülkeden *ayrılmayacağım* .../... إِلَى أَبِي ...”; Kehf 18/60: “... Artık babam bana izin verinceye kadar bu ülkeden *ayrılmayacağım* .../... أَبْلُغَ جَمْعَ الْبَحْرَيْنِ .../... وَأَوْفَى قَالَ مُوسَى لِقَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَبْلُغَ جَمْعَ الْبَحْرَيْنِ .../... وَأَوْفَى قَالَ مُوسَى لِقَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَبْلُغَ جَمْعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا.”

⁶⁶⁵ Yûsuf 12/80: “... يَوْسُفُ فَلَمَّا أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّى يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ.”

⁶⁶⁶ Kehf 18/60: “وَأَوْفَى قَالَ مُوسَى لِقَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَبْلُغَ جَمْعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا.”

el-LÜBS/البس MADDESİ								
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA Sİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI					
			1	2	3	4	5	6
MUKÂTİL	8	4	KARİŞTİRMAK	RAHATLAMAK	GİYİLEN ELBİSE	SALİH AMEL		
			Bakara 2/42	Bakara 2/187	A'râf 7/26	A'râf 7/26		
			Al-i İmrân 3/71	Furkân 25/47	Duhân 44/53			
			En'âm 6/82	Nebe 78/10				
HÂRÛN	8	4	KARİŞTİRMAK	RAHATLAMAK	GİYİLEN ELBİSE	SALİH AMEL		
			Bakara 2/42	Bakara 2/187	A'râf 7/26	A'râf 7/26		
			Al-i İmrân 3/71	Furkân 25/47	Duhân 44/53			
			En'âm 6/82	Nebe 78/10				
YAHYÂ	9	6	KARİŞTİRMAK	RAHATLAMAK	GİYİLEN ELBİSE	SALİH AMEL	BENZETME	ŞÜPHE
			Bakara 2/42	Bakara 2/187	A'râf 7/26	A'râf 7/26	En'âm 6/9	Kâf 50/15
			Al-i İmrân 3/71	Furkân 25/47	Duhân 44/53			
			En'âm 6/82	Nebe 78/10				

Tablo 202: “el-Lübs/البس” Maddesi⁶⁶⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Lübs/البس” maddesi; ele aldığımız eserlerin tümünde yer almaktadır. Ancak bu madde, Mukâtil’in “el-Lübs/البس”, Hârûn ve Yahyâ’nın eserinde “el-Libâs/الباس” olarak farklı kalıplarda geçmektedir. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mukâtil ve Hârûn “el-Lübs/البس”ün Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylerken Yahyâ bu kelimeye altı farklı anlam vermiştir. Yahyâ’nın eserinde beşinci ve altıncı sırada yer alan “Benzetme” ve “Şüphe” anlamları Mukâtil ve Hârûn’un eserinde bulunmamaktadır. Geriye kalan başlıklarda her üç yazar da “el-Lübs/البس” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Lübs/البس” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

⁶⁶⁷ Tablo 202’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/42: “*Hakkı batılla karıştırmayın .../... وَلَا تُزَيِّدُوا كَلِمَٰتِ الْحَقِّ مُدَٰغَةً لِتَسْبُوا بِهَا طَٰغِيٰتَ الْفٰسِقِیۡنَ*”; Bakara 2/187: “... Onlar sizin için siz de onlar için *rahatlama* vesilesisiniz.../... هٰٓؤُلَآءِ اٰتٰىنَا ذٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُوْنَ”; A'râf 7/26: “*Ey Ademoğulları! Size mahrem yerlerinizi örtecek elbise yarattık .../... يٰۤاٰدَمُ اَنْزِلْ اِلَآءَ الْوٰرِثِیۡنَ وَخُذْ اِلَیْكَ زَوْجَکَ وَوَلَدَیْکَ مِنْ ذٰلِكَ الْوٰجِدِیۡنَ*”; A'râf 7/26: “... Süsleneceğiniz *takva elbisesi/salih amel* .../... وَخُذْ اِلَیْكَ زَوْجَکَ وَوَلَدَیْکَ مِنْ ذٰلِكَ الْوٰجِدِیۡنَ”; En'âm 6/9: “... Onların *benzettiği* şeye biz de onları *benzettik*.../... وَلَکِنۡ سَخَّرَ لَہُمۡ مَا یَلۡبِسُوۡنَ”; Kâf 50/15: “... *... بَلْ هُمْ فِیۡ لِبَاسٍ مِّنۡ خَلْقٍ جَدِیۡدٍ*... Doğrusu onlar yeniden yaratılış konusunda *şüphe* içindeler.../...”

1. Yahyâ Al-i İmrân 3/71.⁶⁶⁸ âyetteki “الحَقُّ” kelimesinin “İslâm”, “بِالْبَاطِلِ”

kelimesinin “şirk” anlamına geldiğini söylemiştir. Yahyâ’nın bu açıklaması Mukâtil ve Hârûn’un eserinde yer almamaktadır.

2. Yazarlar Bakara 2/187.⁶⁶⁹ âyeti “kadınlarınız sizin için siz de onlar için bir rahatlama vesilesisiniz” şeklinde açıklamıştır.

3. Yahyâ A’râf 7/26.⁶⁷⁰ âyetteki “التَّقْوَى” kelimesi “salih amel ve iffet”

anlamına geldiğini belirtmiştir. Çünkü iffetli kişi her ne kadar üzerinde dünya elbisesi olmasa da ahlaklı; günahkâr kişi ise her ne kadar üzerinde dünya elbisesi olsa da ahlaktan yoksun olandır. Yahyâ’nın bu açıklaması Mukâtil ve Hârûn’un eserinde yer almamaktadır.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Yahyâ kelimenin birinci anlamında örnek getirilen Al-i İmrân 3/71. âyet hakkındaki açıklamanın Hasan-ı Basrî’ye ait olduğunu belirtmiştir.

Sonuç olarak yazarlar “el-Lübs/البس” kelimesinin Kur’ân’da altı farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on bir farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Lübs/البس” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Karıştırmak	4. Salih amel
2. Rahatlamak	5. Benzetme
3. Giyilen elbise	6. Şüphe

⁶⁶⁸ Al-i İmrân 3/71: “يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ.”

⁶⁶⁹ Bakara 2/187: “أَجَلٌ لَكُمْ لَيْلَةٌ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِيَكُمْ لَحْمٌ وَلَشَارِبٌ أَنْتُمْ لِيَهُنَّ لَحْمٌ وَأَنْتُمْ لِيَهُنَّ لَحْمٌ...”

⁶⁷⁰ A’râf 7/26: “يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوْآتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَلِكَ خَيْرٌ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَكَّرُونَ.”

e-LAĞV/اللغو MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	59	3	DÜNYADA DOĞRU OLDUĞU ZANNEDİLEREK YAPILAN YALAN YEMİN	BATIL	İÇKİ İÇENLERİN AHİRETTEKİ DURUMU
			Bakara 2/225	Mü'minûn 23/3	Meryem 19/62
			مثلها (Mâide 5/89)	Fussilet 41/26	Tûr 52/23
HÂRÛN	82	3	DÜNYADA DOĞRU OLDUĞU ZANNEDİLEREK YAPILAN YALAN YEMİN	BATIL	İÇKİ İÇENLERİN AHİRETTEKİ DURUMU
			Bakara 2/225	Mü'minûn 23/3	Meryem 19/62
			مثلها (Mâide 5/89)	Fussilet 41/26	Tûr 52/23

Tablo 203: “el-Lağv/اللغو” Maddesi⁶⁷¹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Lağv/اللغو” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “el-Lağv/اللغو” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin müellifler “el-Lağv/اللغو” maddesinde kullandıkları Bakara 2/225.⁶⁷² âyet hakkında kişinin doğru olduğunu düşünerek ve yalan kastı gütmeksizin ettiği yeminlerin yalan çıkması durumunda sorumlu olmayacağını belirtmişlerdir.

⁶⁷¹ Tablo 203’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/225: “Allah sizi *doğru zannederek yaptığınız yalan yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz* .../... لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ فِي أَيْمَانِكُمْ”; Mü'minûn 23/3: “Onlar *batıldan* yüz çevirirler./... وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ.”; Tûr 52/23: “Orada *dünyadaki gibi sarhoşluk* yoktur .../... لَا لَغْوٌ فِيهَا ...”

⁶⁷² Bakara 2/225: “لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللَّهُ عَفُورٌ حَلِيمٌ.”

Sonuç olarak yazarlar “el-Lağv/الغو” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair altı farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Lağv/الغو” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Dünyada doğru olduğu zannedilerek yapılan yalan yemin
2. Batıl
3. İçki içenlerin ahiretteki durumu

LEMÂ/لـ MADDESİ								
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI					
			1	2	3	4	5	6
HÂRÜN	17	6	TE’KİD LÂMİ İLE BİRLİKTE KULLANILAN İSM-İ MEVSUL MÂ’Sİ	OLUMSUZ GEÇMİŞ	İSTİSNA EDATİ	... ZAMAN	ÇOK	LÂM HARF-İ CERİ İLE BİTİŞİK İSM-İ MEVSUL OLAN MÂ
			Bakara 2/74	Al-i İmrân 3/142	Yâsîn 36/32	Yûnus 10/98	Fecr 89/19	Bakara 2/97
			Kalem 68/39	Cuma 62/3	Zuhruf 43/35	Hûd 11/101		Mâide 5/46
					Tînk 86/4			Burûc 85/16
								Hûd 11/107
YAHYÂ	18	6	TE’KİD LÂMİ İLE BİRLİKTE KULLANILAN İSM-İ MEVSUL MÂ’Sİ	OLUMSUZ GEÇMİŞ	İSTİSNA EDATİ	... ZAMAN	ÇOK	LÂM HARF-İ CERİ İLE BİTİŞİK İSM-İ MEVSUL OLAN MÂ
			Bakara 2/74	Al-i İmrân 3/142	Yâsîn 36/32	Yûnus 10/98	Fecr 89/19	Bakara 2/97
			Kalem 68/39	Bakara 2/214	Zuhruf 43/35	Hûd 11/101		Mâide 5/46
			Kalem 68/38	Tevbe 9/16	Tînk 86/4			Burûc 85/16
				Cuma 62/3				Hûd 11/107

Tablo 204: “Lemâ/لـ” Maddesi⁶⁷³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Lemâ/لـ” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da altı farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Hârûn ve Yahyâ “Lemâ/لـ” maddesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yalnızca kelimenin birinci ve ikinci anlamlarında Yahyâ örnek âyet sayısını artırmıştır.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat

⁶⁷³ Tablo 204’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/74: “... İçlerinden nehirler **fışkıran** taşlar vardır .../... وَمِنْ الْجِبَالِ لَمَّا يَنْفَجَرُ مِنْهُ الْآفَاقُ ...”; Al-i İmrân 3/142: “Allah, **içinizden savaşanları görmeden** cennete girebileceğinizi mi sanıyorsunuz? .../... جَاهَدُوا مِنْكُمْ ...”; Zuhruf 43/35: “... Bütün bunlar, **ancak dünya hayatının geçimliğinden ibarettir** .../... لَمَّا مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ...”; Yûnus 10/98: “... İman ettikleri **zaman** onlardan kaldırdık .../... لَمَّا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ ...”; Fecr 89/19: “Mirası **çokça** yiyorsunuz./... مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ .../... Kendisinden önce gelenleri doğrulayıcı .../... وَتَأْكُلُونَ الثَّرَاتِ أَكْثَلًا لَمَّا ...”

farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “Lemâ/لما” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Yahyâ kelimenin üçüncü anlamına örnek getirdikleri âyetler⁶⁷⁴ hakkında dilbilgisi açıklaması yapmıştır. Buna göre; kim buradaki lemmâyı tahfif ederse lââmı, fiili te’kid eden bir edat haline getirmiş olur. Bu açıklama Hârûn’un eserinde bulunmamaktadır.

2. Secde 32/24.⁶⁷⁵ âyet hakkında yazarlar dilbilgisi açıklaması yapmıştır. Buna göre; Secde 32/24. “... لَمَّا صَبَرُوا ...” âyetindeki lââm harf-i ceri, sebep bildiren bâ harf-i ceri yerine kullanılmıştır ve “... Sabretmeleri sebebiyle ...” anlamındadır. Kim de harf-i cer yerine lemmâ/لَمَّا ile zaman zarfı olarak okursa anlamı “... Sabrettikleri zaman ...” şeklinde olur.

Yazarlar, ele aldıkları kelimenin anlamlarına ilişkin sınırlı sayıda örnek âyet sunabildikleri için kimi zaman kelimeye yükledikleri anlamın Kur’ân’da ne kadar tekrar edildiğine dair fikir veren bazı genellemeler yapmıştır. Örneğin “نحوه كثير” diyerek ilgili anlamın farklı âyetlerde tekrar edildiğini “ليس مثلها” diyerek kelimeye verdikleri anlamın Kur’ân’da başka örneği bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu durumun bir örneği de “Lemâ/لما” maddesinde yer almaktadır. Kelimenin beşinci anlamında Yahyâ Kur’ân’da bu ifadenin “Çok” anlamında yalnızca Fecr 89/19. âyette kullanıldığını söyleyerek bir genelleme yapmıştır.

Yazarlar bazen aynı âyeti birden fazla madde başlığında kullanmıştır. Örneğin “Lemâ/لما” maddesinin ikinci anlamında örnek getirilen Al-i İmrân 3/142.⁶⁷⁶ âyet aynı zamanda “el-İlm/العلم” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Her iki maddede de âyette geçen “يَعْلَم” kelimesine “görmek” anlamı verilmiştir. Bu durum bir açıdan tekrar gibi

⁶⁷⁴ Örneğin Kalem 68/39: “أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا بِالْعَقَّةِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَّا تَحْكُمُونَ.”

⁶⁷⁵ Secde 32/24: “وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ.”

⁶⁷⁶ Al-i İmrân 3/142: “أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخِلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمِ الصَّابِرِينَ.”

görünse de aslında yazarların eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir.

Sonuç olarak yazarlar “Lemâ/لما” kelimesinin Kur’ân’da altı farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Lemâ/لما” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Te’kid lâmanı ile birlikte kullanılan ism-i mevsul mâ’sı
2. Olumsuz geçmiş
3. İstisna edatı
4. ... zaman
5. Çok
6. Lâm harf-i ceri ile bitişik ism-i mevsul olan mâ

MÂ/لما MADDESİ									
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI						
			1	2	3	4	5	6	7
MUKÂTİL	108	7	Y ANLAMINDA OLUMSUZLUK EDATİ	YOKTUR	İSM-I MEVSUL	HANGİ ŞEY?	ANLAMINDA OLUMSUZLUK EDATİ	SÖZDE BİR İLAVE	GİBİ
			Sâd 38/86	Hûd 11/61	Leyl 92/3	Bakara 2/133	Enâm 6/23	Bakara 2/26	Yâsîn 36/6
			Fusûlet 41/43	Hûd 11/84	Mîmîn 23/68	Bakara 2/175	A’raf 7/7	Al-i İmrân 3/159	Hûd 11/106-107
			Bakara 2/174		Bakara 2/159	Abese 80/17	Kasas 28/59	Nisâ 4/155	Hûd 11/108
			Al-i İmrân 3/79		Sebe’ 34/47			Mîmîn 23/40	
			Şûrâ 42/51		Zuhruf 43/12				
HÂRÛN	131	7	Y ANLAMINDA OLUMSUZLUK EDATİ	YOKTUR	İSM-I MEVSUL	HANGİ ŞEY?	ANLAMINDA OLUMSUZLUK EDATİ	SÖZDE BİR İLAVE	GİBİ
			Sâd 38/86	Hûd 11/61	Leyl 92/3	Bakara 2/133	Enâm 6/23	Bakara 2/26	Yâsîn 36/6
			Fusûlet 41/43	A’raf 7/65	Mîmîn 23/68	Bakara 2/175	A’raf 7/23	Al-i İmrân 3/159	Hûd 11/106-107
			Bakara 2/174	کَذٰلِكَ (Hûd 11/84)	Bakara 2/159	Abese 80/17	A’raf 7/7	Nisâ 4/155	Hûd 11/108
			Al-i İmrân 3/79		Sebe’ 34/47		Kasas 28/59	طٰوٰهٖ (Mâide 5/13)	
			Şûrâ 42/51		Zuhruf 43/12			Mîmîn 23/40	

Tablo 205: “Mâ/لما” Maddesi⁶⁷⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Mâ/لما” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da yedi farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve

⁶⁷⁷ Tablo 205’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Sâd 38/86: “... Ben tebliğime karşılık sizden bir ödül istemiyorum, ben zorluk çıkaranlardan da **değilim**. /... مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ.”; Hûd 11/61: “Semûd toplumuna da kardeşleri Sâlih’i gönderdik. Sâlih, ‘Ey kavmim! Allah’a kulluk ediniz, sizin O’ndan başka hiçbir tanrınız **yoktur**.’ ... /... وَإِلَىٰ نُوحٍ أَخَاهُم صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ... /... وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ.”; Bakara 2/133: “... Benden sonra **hangi şeye** tapacaksınız? ... /... مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ رَبَّنَا مَا كُنَّا إِلَّا لَكُمْ بِحُجَّتٍ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنَّ يَضْرِبَ ... /... Allah herhangi bir sivrisineği örnek vermekten çekinmez ... /... لَنُنَزِّلَ قَوْمًا مَّا أَتَدْرَأُ أَبَاؤُهُمْ ... /... Atalarının uyarıldığı **gibi** bir kavmi uyarman için ... /... مَثَلًا مَّا بَعُوضَةٌ

uyarılmamış” anlamı verilmektedir. Dolayısıyla Mukâtil ve Hârûn’un bu açıklaması, çoğunluğun görüşüyle uyuşmamaktadır.⁶⁸¹

Sonuç olarak yazarlar “Mâ/ما” kelimesinin Kur’ân’da yedi farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yirmi sekiz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Mâ/ما” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. √ anlamında olumsuzluk edatı
2. Yoktur
3. İsm-i mevsul
4. Hangi şey
5. ل anlamında olumsuzluk edatı
6. Sözde bir ilave
7. Gibi

MÂ BEYNE EYDİHİM VE MÂ HALFEHÜM/ما بين أيديهم وما خلفهم MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	87	4	YARATILIŞIN ÖNCESİNDE VE SONRASINDA	DÜNYA VE AHİRET	DÜNYADA ÖNCELİK VE SONRALIK	AKRABA AŞİRET
			Bakara 2/255	Meryem 19/64	Ahkâf 46/21	Sebe’ 34/9
			Meryem 19/64	A’râf 7/17	Fussilet 41/14	Yâsîn 36/9
			Tâhâ 20/110	Fussilet 41/25		
				Yâsîn 36/45		
HÂRUN	110	4	YARATILIŞIN ÖNCESİNDE VE SONRASINDA	DÜNYA VE AHİRET	DÜNYADA ÖNCELİK VE SONRALIK	ÖNLERİNDE VE ARKALARINDA
			Bakara 2/255	Meryem 19/64	Ahkâf 46/21	Sebe’ 34/9
			Meryem 19/64	A’râf 7/17		Yâsîn 36/9
			Enbiyâ 21/28	Fussilet 41/25		
				Yâsîn 36/45		
YAHYÂ	69	4	YARATILIŞIN ÖNCESİNDE VE SONRASINDA	DÜNYA VE AHİRET	DÜNYADA ÖNCELİK VE SONRALIK	ÖNLERİNDE VE ARKALARINDA
			Bakara 2/255	Meryem 19/64	Ahkâf 46/21	Sebe’ 34/9
			Meryem 19/64	A’râf 7/17	Fussilet 41/14	
			Tâhâ 20/110	Fussilet 41/25		
			Enbiyâ 21/28	Yâsîn 36/45		

Tablo 206: “Mâ Beyne Eydihim ve Mâ Halfehüm/ما بين أيديهم وما خلفهم” Maddesi⁶⁸²

⁶⁸¹ Çoğunluğun görüşüne göre âyetteki “ما” olumsuzluk edatıdır. et-Taberî, Cilt: 20, s. 492; ez-Zemahşerî, Cilt: 4, s. 4; İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, Cilt:3, s. 517.

⁶⁸² Tablo 206’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/255: “... O, yaratılışın öncesinde ve sonrasında olan şeyleri bilir .../... مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ...”; A’râf 7/17: “Sonra onlara ahiret ve dünya yönünden geleceğim .../... أَنُنْزِلَهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ ...”; Ahkâf 46/21: “... Ondan önce ve sonra kavimlerine nice uyarıcılar gelip geçti. Yalnızca Allah’a ibadet edin dediler .../... وَقَدْ خَلَّتِ النَّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ ...”; Sebe’ 34/9: “Onlar, önlerinde ve arkalarında duran göğü ve yeri görmüyorlar mı? .../... أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Mâ Beyne Eydîhim ve Mâ Halfehüm/ ما بين أيديهم وما خلفهم

maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu ifadenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Hârûn ve Yahyâ kelimeye birebir aynı anlamları yüklerken Mukâtil, anlamlar açısından, diğer iki yazardan ayrılmaktadır. “Mâ Beyne Eydîhim ve Mâ Halfehüm/ ما بين أيديهم وما خلفهم” ifadesinin dördüncü anlamını Hârûn ve Yahyâ “Önlerinde ve arkalarında”, Mukâtil ise “Akraba aşiret” olarak kabul etmektedir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklerle bakıldığında müelliflerin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir. Ancak kelimenin birinci anlamında Yahyâ’nın örnek âyet sayısını artırdığı görülmektedir. Yahyâ’nın hem kendisinden önceki eserlerde yer alan örnekleri kullanması hem de bunlara ilavede bulunarak örnek sayısını artırması vücûh ve nezâir ilminin kümülatif olarak ilerlediğinin bir göstergesidir. Yazarlar, “Mâ Beyne Eydîhim ve Mâ Halfehüm/ ما بين أيديهم وما خلفهم” ifadesinin yer aldığı âyetlerden Meryem 19/64.⁶⁸³ âyeti hem “Yaratılışın öncesinde ve sonrasında” anlamında hem de “Dünya ve ahiret” anlamında iki kez kullanmışlar dolayısıyla bu âyete iki anlam birden yüklemişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “Mâ Beyne Eydîhim ve Mâ Halfehüm/ ما بين أيديهم وما خلفهم” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Bakara 2/255.⁶⁸⁴ ve Enbiyâ 21/28.⁶⁸⁵ âyetlerdeki “ما بين أيديهم وما خلفهم”

ifadesi “yaratılmadan önce ve sonra” anlamına gelmektedir. Yazarlar bu âyetler hakkında meleklerin, yaratılmadan önce ve sonra olan şeyleri bildiğini söylemiştir.

⁶⁸³ Meryem 19/64: “وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا.”

⁶⁸⁴ Bakara 2/255: “... يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ...”

⁶⁸⁵ Enbiyâ 21/28: “... يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَى ...”

2. A'râf 7/17.⁶⁸⁶ ve Fussilet 41/25.⁶⁸⁷ âyetlerdeki “مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ” ifadesi

“dünya ve ahiret” anlamına gelmektedir. Yazarların bu âyetler hakkında yaptığı açıklamaya göre; şeytan ahiret yönünden gelerek onlara ölümden sonra dirilişin olmadığını bildirecek, dünya yönünden gelerek onların gözünde dünyayı süslü gösterecektir.

Sonuç olarak yazarlar “Mâ Beyne Eydîhim ve Mâ Halfehüm/ما بين أيديهم وما خلفهم”

ifadesinin Kur'ân'da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on bir farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Müelliflerin “Mâ Beyne Eydîhim ve Mâ Halfehüm/ ما

بين أيديهم وما خلفهم” ifadesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Yaratılışın öncesinde ve sonrasında
2. Dünya ve ahiret
3. Dünyada öncelik ve sonralık
4. Önlerinde ve arkalarında

el-MÂ' / الماء MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	65	3	YAĞMUR	NUTFE	KUR'ÂN
			Hicr 15/22	Furkân 25/54	Nahl 16/65
			Enf'al 8/11	Secde 32/8	نظيرها (Bakara 2/164)
			Mü'minûn 23/18		
HÂRUN	88	3	YAĞMUR	NUTFE	KUR'ÂN
			Hicr 15/22	Furkân 25/54	Nahl 16/65
			Furkân 25/48	Secde 32/8	نظيرها (Bakara 2/164)
			Enf'al 8/11	Nûr 24/45	
			Lokmân 31/10		

Tablo 207: “el-Mâ' / الماء” Maddesi⁶⁸⁸

⁶⁸⁶ A'râf 7/17: “مَّا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمِمَّا خَلْفَهُمْ وَعَنْ يَمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَالِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ.”

⁶⁸⁷ Fussilet 41/25: “وَقَضَيْنَا لَهُمْ فُرْقَانًا فَرِيقًا لَهُمْ مَّا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمِمَّا خَلْفَهُمْ ...”

⁶⁸⁸ Tablo 207'de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Hicr 15/22: “... Gökyüzünden yağmur indirdik .../... وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا .../... فَأَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً .../... وَاللَّهُ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً .../...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Mâ’/الماء” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-Mâ’/الماء” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Fakat bazı anlamlarda Hârûn örnek sayısını artırmıştır.

Yazarların örnek olarak sundukları âyetlerin numaralarını metinde vermemeleri ve bu detayın eserlere muhakkikler tarafından sonradan eklenmesi, Kur’ân’da birden fazla yerde geçen âyetler söz konusu olduğunda birtakım karışıklıklara sebep olmuştur. Örneğin “el-Mâ’/الماء” kelimesinin birinci anlamında iki yazar da son örnek olarak âyet metnini sunmuştur.⁶⁸⁹ Ancak yazarların ele aldığı âyet metni, Kur’ân’da iki farklı sûrede geçtiği için muhakkikler tarafından farklı âyet numaraları verilmiştir. Bu durum ilk bakışta yazarların farklı âyetleri örnek gösterdiği yanlışlamasına sebep olabilmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “el-Mâ’/الماء” maddesinde kullandıkları Nahl 16/65.⁶⁹⁰ âyetteki “ماء” kelimesinin “Kur’ân” anlamına geldiğini söylemişlerdir. Bu durumda âyetin meali “Allah, gökten su indirdi de onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltti ...” şeklinde olmaktadır. Bu âyette, nasıl su insanlar için hayat demek ise Kur’ân da iman edenler için hayattır şeklinde bir benzetme yapılmıştır.

Sonuç olarak yazarlar “el-Mâ’/الماء” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dokuz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Mâ’/الماء” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Yağmur

⁶⁸⁹ Mü’minûn 23/18 ve Lokmân 31/10: “وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً”

⁶⁹⁰ Nahl 16/65: “وَاللَّهُ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ...”

2. Nutfe

3. Kur'ân

el-METÂ' / المتاع MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	44	4	ULAŞMAK	FAYDALAR	BOŞANAN KADINA VERİLEN NAFKA	DEMİR-KURŞUN-BAKIR VB.
			Bakara 2/36	Mâide 5/96	Bakara 2/241	Ra'd 13/17
			منها (A'râf 7/24)	Nûr 24/29	Bakara 2/236	
			Enbiyâ 21/111	Vâkıa 56/71-73		
HÂRÛN	67	4	ULAŞMAK	FAYDALAR	BOŞANAN KADINA VERİLEN NAFKA	DEMİR-KURŞUN-BAKIR VB.
			Bakara 2/36	Mâide 5/96	Bakara 2/236	Ra'd 13/17
			منها (A'râf 7/24)	Nûr 24/29	Bakara 2/241	
			Enbiyâ 21/111	Vâkıa 56/71-73		
				Nâziât 79/33		

Tablo 208: “el-Metâ' / المتاع” Maddesi⁶⁹¹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Metâ' / المتاع” maddesi; Mukâtil ve Hârûn'un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ'nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur'ân'da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-Metâ' / المتاع” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Metâ' / المتاع” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

⁶⁹¹ Tablo 208'de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/36: “... Sizin için dünyada yerleşeceğiniz bir yer ve ulaşacağınız bir nokta vardır. /... وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ.”; Mâide 5/96: “**Faydalanmanız için size ve yolculara deniz avı ve onu yeme helal kılınmıştır .../... وَأَجَلَ لَكُمْ صَيْدَ الْبَحْرِ وَطَعَامَهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلنَّاسِ**”; Bakara 2/241: “**Boşanan kadınların örfe göre nafaka hakkı vardır. Bunu vermek sorumluluk bilinci taşıyanlar için kaçınılmaz bir gerçektir. /... وَلِلْمُطَلَّقاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ**.”; Ra'd 13/17: “... Süs eşyası yapmak veya **demir, bakır ve kurşun** elde etmek için ateşte erittiklerinizin üzerinde de işte böyle köpük vardır .../... أَوْ مَتَاعٍ رَبَّدَ مِثْلَهُ .../... وَمِمَّا يُوقَدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حُلْيَةٍ

1. Nûr 24/29.⁶⁹² âyetteki “مَتَاعٌ لَّكُمْ” ifadesi “sıcak ve soğuğa karşı faydalar” anlamına gelmektedir.

2. Vâkıa 56/73.⁶⁹³ âyetteki “لِلْمُقْوِينَ” kelimesi “boş arazide kalanlar için” anlamına gelmektedir.

Yazarlar bazen aynı âyeti birkaç yerde kullanmıştır. Örneğin “el-Metâ’/المتاع” maddesinin birinci anlamında örnek getirilen Bakara 2/36.⁶⁹⁴ âyet aynı zamanda “Hîn/حين” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Her iki maddede de âyette geçen “إِلَى حِينٍ” ifadesine “ecellerin sonuna kadar” anlamı verilmiştir. Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında yazarların eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir.

Sonuç olarak yazarlar “el-Metâ’/المتاع” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Metâ’/المتاع” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Ulaşmak
2. Faydalar
3. Boşanan kadına verilen nafaka
4. Demir-kurşun-bakır vb.

⁶⁹² Nûr 24/29: “يَسْأَلُ عَلَيْكُمْ مِنْهَا حَتَّىٰ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ ...”

⁶⁹³ Vâkıa 56/73: “نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذَكُّرًا وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ.”

⁶⁹⁴ Bakara 2/36: “... وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ.”

MESVÂ/مَثْوَى MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	140	3	SİĞİNAK	KONUM	BİR YERDE KONAKLAMAK
			Muhammed 47/19	Yûsuf 12/21	Kasas 28/45
			Muhammed 47/12	Yûsuf 12/23	
			Zümer 39/72		
			Fussilet 41/24		
HÂRUN	163	3	SİĞİNAK	KONUM	KONAKLAMAK
			Muhammed 47/19	Yûsuf 12/23	Kasas 28/45
			Muhammed 47/12	Yûsuf 12/21	
			Zümer 39/72		
			Fussilet 41/24		
YAHYÂ	86	3	SİĞİNAK	KONUM	MEDYEN'DE KONAKLAMAK
			Muhammed 47/19	Yûsuf 12/21	Kasas 28/45
			Muhammed 47/12	Yûsuf 12/23	
			Mû'min 40/76		
			Fussilet 41/24		

Tablo 209: “Mesvâ/مَثْوَى” Maddesi⁶⁹⁵

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Mesvâ/مَثْوَى” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Kelimeye verilen anlamlar açısından yazarlar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin kelimenin üçüncü anlamını Mukâtîl “Bir yerde konaklamak”, Hârûn “Konaklamak”, Yahyâ “Medyen’de konaklamak” olarak kabul etmektedir. Ancak bu farklılığa rağmen her üç eserde örnek getirilen âyet ve yapılan açıklamalar birbiriyle aynıdır. Dolayısıyla bu farklılık sadece söylem farkı olarak değerlendirilebilir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarların aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir.

Yazarların örnek olarak sundukları âyetlerin numaralarını metinde vermemeleri ve bu detayın eserlere muhakkikler tarafından sonradan eklenmesi, Kur’ân’da birden fazla yerde geçen âyetler söz konusu olduğunda birtakım karışıklıklara sebep olmuştur. Örneğin “Mesvâ/مَثْوَى” kelimesinin birinci anlamında üç müellif de üçüncü örnek olarak

⁶⁹⁵ Tablo 209’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Muhammed 47/19: “... Allah, gezip dolaştığınız yeri de sığınacağınız yeri de bilir./... وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ ...”; Yûsuf 12/21: “... Onun konumunu güzel tut .../... وَمَا كُنْتَ تَأْوِي فِي أَهْلِ مَدْيَنَ .../... Sen Medyen’de konaklamıyordun .../... أَكْرَمِي مَثْوَاهُ ...”

aynı âyet metnini sunmuştur.⁶⁹⁶ Ancak yazarların ele aldığı âyet metni, Kur'ân'da iki farklı sûrede geçtiği için muhakkikler tarafından farklı sûre ismi ve âyet numaraları verilmiştir. Bu durum ilk bakışta yazarların farklı âyetleri örnek gösterdiği yanlışsamasına sebep olabilmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “Mesvâ/مَثْوًى” maddesinde kullandıkları Kasas 28/45.⁶⁹⁷ âyeti “Ey Muhammed, sen Medyen’de konaklayan birisi değildin ki onların durumlarının ne olduğunu bilesin de Mekkelilere haber veresin.” şeklinde açıklamışlardır.

Sonuç olarak yazarlar “Mesvâ/مَثْوًى” kelimesinin Kur'ân'da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Mesvâ/مَثْوًى” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Sığınak
2. Konum
3. Bir yerde konaklamak/konaklamak/Medyen’de konaklamak

⁶⁹⁶ Zümer 39/72 ve Mü'min 40/76: “ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبئسَ مَثْوًى الْمُتَكَبِّرِينَ”

⁶⁹⁷ Kasas 28/45: “... وَمَا كُنْتُمْ تَأْوِيًا فِي أَهْلِ مَدْيَنَ تَتَّبِعُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَلَكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ.”

el-MUHSANÂT/المُحْصَنَات MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	38	3	HÜRLER	İFFETLİLER	MÜSLÜMAN KADINLAR
			Nisâ 4/24	Nisâ 4/25	Nisâ 4/25
			Nisâ 4/25	Mâide 5/5	Nûr 24/4
				Nûr 24/23	
				Tahrîm 66/12	
HÂRUN	61	3	HÜRLER	İFFETLİLER	MÜSLÜMAN KADINLAR
			Nisâ 4/24	Nisâ 4/25	Nisâ 4/25
			Nisâ 4/25	Mâide 5/5	Nûr 24/4
			Mâide 5/5	Nûr 24/4	
				Tahrîm 66/12	

Tablo 210: “el-Muhsanât/المُحْصَنَات” Maddesi⁶⁹⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Muhsanât/المُحْصَنَات” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-Muhsanât/المُحْصَنَات” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin müellifler “el-Muhsanât/المُحْصَنَات” maddesinde kullandıkları Mâide 5/5.⁶⁹⁹ âyetteki “غَيْرَ” ifadesi “zina etmemek” anlamına gelmektedir.

⁶⁹⁸ Tablo 210’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/25: “Sizden, inanmış *hür kadınlarla* evlenme imkânı olmayanlar .../... الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ”; Nisâ 4/25: “... *İffetli* ve zinâ etmemiş kadınlar .../... الْمُحْصَنَاتِ غَيْرِ مُسَافِحَاتٍ”; Nisâ 4/25: “... *Müslüman kadınlar* zinâ ederlerse .../... فَإِذَا أُخْصِنَ فَإِنَّ أَتَيْنَ ... بِفَاحِشَةٍ”

⁶⁹⁹ Mâide 5/5: “... إِذَا أَتَيْتُمُوهُنَّ أُخْوَئَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ ...”

Sonuç olarak yazarlar “el-Muhsanât/المحصنات” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dokuz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Muhsanât/المحصنات” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Hürler
2. İffetliler
3. Müslüman kadınlar

el-MEDD/المدد MADDESİ								
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI					
			1	2	3	4	5	6
MUKÂTİL	90	5	DERİNLEŞTİRMEK	VERMEK	KESİNTİSİZ	YAYMAK	DÜMDÜZ EDİLMEK	
			Bakara 2/15	Mü'minûn 23/55	Vâkıa 56/30	Furkân 25/45	İnşikâk 84/3	
			A'râf 7/202	Nûh 71/12		Ra'd 13/3		
				İsrâ 17/6		Hicr 15/19		
				Al-i İmrân 3/124		كاف (Kâf 50/7)		
				Enfâl 8/9				
HÂRÛN	113	5	DERİNLEŞTİRMEK	VERMEK	KESİNTİSİZ	YAYMAK	DÜMDÜZ EDİLMEK	
			Bakara 2/15	Mü'minûn 23/55	Vâkıa 56/30	Furkân 25/45	İnşikâk 84/3	
			A'râf 7/202	İsrâ 17/6	Müddessir 74/12	Ra'd 13/3		
				Al-i İmrân 3/124	Meryem 19/79	Hicr 15/19		
				Enfâl 8/9		كاف (Kâf 50/7)		
YAHYÂ	72	6	SAPKINLIKLARININ DERİNLEŞTİRİLMESİ VE BOCALAMALARI	VERMEK	DESTEKLEMEK	KESİNTİSİZ	YAYMAK	DÜMDÜZ EDİLMEK
			A'râf 7/202	Mü'minûn 23/55	Al-i İmrân 3/124	Müddessir 74/12	Furkân 25/45	İnşikâk 84/3
				Nûh 71/12	Enfâl 8/9	Meryem 19/79	Ra'd 13/3	
				İsrâ 17/6		Vâkıa 56/30	Hicr 15/19	
							كاف (Kâf 50/7)	

Tablo 211: “el-Medd/المد” Maddesi⁷⁰⁰

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Medd/المد” maddesi ele aldığımız eserlerin tümünde yer almaktadır. Ancak bu madde, Mukâtîl’in eserinde “Nemüddühüm/نمدهم”, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde “el-Medd/المد” olarak farklı kalıplarda geçmektedir. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mukâtîl ve Hârûn “el-Medd/المد”in Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylerken Yahyâ bu kelimeye altı farklı anlam vermiştir. Yahyâ’nın

⁷⁰⁰ Tablo 211’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: A'râf 7/202: “Kardeşleri ise, onların sapkınlıklarını derinleştirdi ve onlar da bocaladılar, sonra peşlerini bırakmadılar./... لَا يُفْصِرُونَ./”؛ Mü'minûn 23/55: “Onlar sanıyorlar mı ki, kendilerine verdiğimiz mal ve çocuklar ile./... وَنَسْتَبُونَ أَنَّمَا مُدْرِكُهُمْ بِهِ مِنْ مَّالٍ وَبَنِينَ./”؛ Al-i İmrân 3/124: “... Rabbinizin, indirilmiş üç bin melek ile sizi desteklemesi size yetmez mi?./... أَلَّنْ يَكْفِيَكُمْ أَنَّا مُدْرِكُهُمْ./”؛ Vâkıa 56/30: “Kesintisiz bir gölge./... وَظِلٌّ مُدْدُودٌ./”؛ Furkân 25/45: “... Gölgeyi nasıl yaydığını .../... كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ./”؛ İnşikâk 84/3: “Yeryüzü dümdüz edildiğinde./... وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ./”

eserinde üçüncü sırada yer alan “Desteklemek” anlamı Mukâtil ve Hârûn’un eserinde bulunmamaktadır. Mukâtil ve Hârûn kelimeye birebir aynı anlamları yüklerken Yahyâ, anlamlar açısından, diğer iki yazardan ayrılmaktadır. Örneğin “el-Medd/المد” kelimesinin birinci anlamını Mukâtil ve Hârûn “Derinleştirmek”, Yahyâ ise “Sapkınlıklarının derinleştirilmesi ve bocalamaları” olarak kabul etmektedir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında da yazarların arasında bazı farkların olduğu görülmektedir. Örneğin Yahyâ’nın özgün olduğu “Desteklemek” anlamında örnek getirdiği Al-i İmrân 3/124.⁷⁰¹ ve Enfâl 8/9.⁷⁰² âyetleri Mukâtil ve Hârûn kelimenin “Verme” anlam başlığında kullanmıştır. Bu durum yazarların aynı âyetlere farklı anlam verebildiklerini göstermektedir. Bazı anlam başlıklarında yazarların sunduğu örnek âyet sayıları da değişmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Medd/المد” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Enfâl 8/9. âyetteki “مُرْدِفِينَ” kelimesi “Müslümanlar için yardımcıları” anlamına gelmektedir.
2. Hârûn ve Yahyâ kelimenin Müddessir 74/12.⁷⁰³ âyetteki “مَالًا مَمْدُودًا” ifadesini “yaz-kış kesilmeyen bir servet” olarak açıklamıştır.
3. Furkân 25/45.⁷⁰⁴ âyette Allah’ın tan yerinin ağarmasından güneşin doğuşuna kadar bütün dünyada gölgeyi yaymasından bahsedilmektedir.
4. Ra’d 13/3.⁷⁰⁵ ve Hicr 15/19.⁷⁰⁶ âyetlerde Allah’ın Kâbe’nin altından yeryüzünü yaymasından bahsedilmektedir.

⁷⁰¹ Al-i İmrân 3/124: “إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُدْعِيَكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُنْزِلِينَ.”

⁷⁰² Enfâl 8/9: “إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُم بِالْفِ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ.”

⁷⁰³ Müddessir 74/12: “وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا.”

⁷⁰⁴ Furkân 25/45: “لَقَدْ تَرَى إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسُ عَلَيْهِ ذَلِيلًا.”

⁷⁰⁵ Ra’d 13/3: “وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ...”

⁷⁰⁶ Hicr 15/19: “وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ...”

Sonuç olarak yazarlar “el-Medd/المد” kelimesinin Kur’ân’da altı farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on altı farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Medd/المد” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Derinleştirmek/Sapkınlıklarının derinleştirilmesi ve bocalamaları
2. Vermek
3. Kesintisiz
4. Yaymak
5. Dümdüz edilmek
6. Desteklemek

el-MARAZ/المرض MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	5	4	ŞÛPHE	KÖTÜLÜK	YARA	HASTALIK, AĞRI SIZI
			Bakara 2/10	Ahzâb 33/32	Nisâ 4/43	Bakara 2/184
			Tevbe 9/125	Ahzâb 33/60 نظيرها	Mâide 5/6	Tevbe 9/91
			Muhammed 47/20			Feth 48/17
						كفوله (Nûr 24/61)
HÂRUN	5	4	ŞÛPHE	KÖTÜLÜK	YARA	HASTALIK, AĞRI SIZI
			Bakara 2/10	Ahzâb 33/32	Nisâ 4/43	Bakara 2/184
			Tevbe 9/125	Ahzâb 33/60	Mâide 5/6	Tevbe 9/91
			Muhammed 47/20			Feth 48/17
						كفوله (Nûr 24/61)
YAHYÂ	6	4	ŞÛPHE	KÖTÜLÜK	YARA	HASTALIK, AĞRI SIZI
			Bakara 2/10	Ahzâb 33/32	Nisâ 4/43	Bakara 2/184
			Tevbe 9/125	Ahzâb 33/60	Mâide 5/6	Tevbe 9/91
						Feth 48/17
						معلها (Nûr 24/61)

Tablo 212: “el-Maraz/المرض” Maddesi⁷⁰⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Maraz/المرض” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını konusunda hemfikirlerdir. Her üç yazar da “el-Maraz/المرض” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

⁷⁰⁷ Tablo 212’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/10: “Onların kalplerinde **şûphe** vardır. Allah da onların **şüphelerini** artırır.../... فَرَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا ...”; Ahzâb 33/32: “... Kalbinde **kötülük** olanlar umuda kapılır .../... فَيُطْمَعُ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ ...”; Nisâ 4/43: “... Eğer **yaralı** iseniz .../... وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ ...”; Bakara 2/184: “... Sizden kimin **ağrısı sızısı** olursa .../... فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا ...”

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Yahyâ “el-Maraz/المرض” maddesinde kullandıkları Ahzâb 33/32.⁷⁰⁸ ve Ahzâb 33/60.⁷⁰⁹ âyetlerdeki “مرض” kelimesinin “zina” anlamına geldiğini söylemiştir.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Yahyâ, kelimenin birinci anlamında örnek getirilen Bakara 2/10.⁷¹⁰ âyetteki “el-Maraz/المرض” kelimesinin “Şüphe” anlamına geldiği açıklamasının Hasan- Basrî'ye ait olduğunu söylemiştir. Ayrıca Yahyâ'nın kelimenin ikinci anlamında örnek getirilen Ahzâb 33/32. ve Ahzâb 33/60. âyetler hakkında yaptığı açıklama Katâde'ye aittir.

Yazarlar, ele aldıkları kelimenin anlamlarına ilişkin sınırlı sayıda örnek âyet sunabildikleri için kimi zaman kelimeye yükledikleri anlamın Kur'ân'da ne kadar tekrar edildiğine dair fikir veren bazı genellemeler yapmıştır. Örneğin “نحوه كثير” diyerek ilgili anlamın farklı âyetlerde tekrar edildiğini “ليس مثلها” diyerek kelimeye verdikleri anlamın Kur'ân'da başka örneği bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu durumun bir örneği de “el-Maraz/المرض” maddesinde yer almaktadır. Kelimenin ikinci anlamında müellifler “el-Maraz/المرض” kelimesinin Kur'ân'da yalnızca Ahzâb 33/32. ve Ahzâb 33/60. âyetlerde “kötülük” anlamında kullanıldığını söyleyerek bir genelleme yapmışlardır. Benzer şekilde yazarların açıklamasına göre Nisâ 4/43.⁷¹¹ ve Mâide 5/6.⁷¹² âyetler dışında Kur'ân'da “el-Maraz/المرض” kelimesinin “yara” anlamında kullanıldığı bir yer yoktur.

⁷⁰⁸ Ahzâb 33/32: “... فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا.”

⁷⁰⁹ Ahzâb 33/60: “... لَقَدْ لَمْ يَنْتَهُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ ...”

⁷¹⁰ Bakara 2/10: “... فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ.”

⁷¹¹ Nisâ 4/43: “... وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ ...”

⁷¹² Mâide 5/6: “... وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ ...”

Sonuç olarak yazarlar “el-Maraz/المرض” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on bir farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Maraz/المرض” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Şüphe
2. Kötülük
3. Yara
4. Hastalık, ağrı sızı

el-MESS/المس MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SIRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	109	3	CİNSEL İLİŞKİ	İSABET ETMEK	DELİLİK
			Ahzâb 33/49	A'râf 7/95	Bakara 2/275
			Bakara 2/236	Sâd 38/41	
			Al-i İmrân 3/47	Hicr 15/48	
			مثليها (Meryem 19/20)	كفوله (Fâtır 35/35 ve Kâf 50/38)	
			Nisâ 4/43	Al-i İmrân 3/120	
				مثليها (Tevbe 9/50)	
HÂRUN	132	3	CİNSEL İLİŞKİ	İSABET ETMEK	DELİLİK
			Ahzâb 33/49	A'râf 7/95	Bakara 2/275
			Bakara 2/236	Sâd 38/41	
			Al-i İmrân 3/47	Hicr 15/48	
			مثليها (Meryem 19/20)	كفوله (Fâtır 35/35 ve Kâf 50/38)	
			Nisâ 4/43	Al-i İmrân 3/120	
				مثليها (Tevbe 9/50)	

Tablo 213: “el-Mess/المس” Maddesi⁷¹³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Mess/المس” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve

⁷¹³ Tablo 213’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Ahzâb 33/49: “Ey inananlar, mümin kadınlarla nikahlanıp ardından *cinsel ilişkiden* önce onları boşadığınızda .../... يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ ... قَدْ مَسَّ آبَاءَنَا الضَّرَاءُ وَالسَّرَّاءُ .../... Babalarımın başına da darlık ve bolluk *isabet etmişti* .../... قَبْلَ أَنْ تَمْسُوهُنَّ ...”; A'râf 7/95: “... Onlar şeytanın *delirttiği* kimse gibi ayağa kalkarlar .../... الَّذِي يَتَحَبَّطُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ...”

Hârûn “el-Mess/المس” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “el-Mess/المس” kelimesinin anlamlarına dair on üç farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Mess/المس” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Cinsel ilişki
2. İsabet etmek
3. Delilik

el-MÜSTAZ AFİN/المستضعفين MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	150	3	EZİLMİŞLER	KAFİR ÖNDERLERİNİN PEŞİNDEN GİDEN ZAYIF KİŞİLER	ZAYIF KALMIŞ GÜÇSÜZ KUVVETSİZ KİMSELER
			Nisâ 4/97	Sebe’ 34/31-33	Nisâ 4/98
			Nisâ 4/75		Tevbe 9/91
			Kasas 28/4		
			Kasas 28/5		
HÂRUN	173	3	EZİLMİŞLER	KAFİR ÖNDERLERİNİN PEŞİNDEN GİDEN ZAYIF KİŞİLER	ZAYIF KALMIŞ GÜÇSÜZ KUVVETSİZ KİMSELER
			Nisâ 4/97	Sebe’ 34/31-33	Nisâ 4/98
			Nisâ 4/75		Tevbe 9/91
			Kasas 28/4		
			Kasas 28/5		
			Enfâl 8/26		
YAHYÂ	107	3	EZİLMİŞLER	KAFİR ÖNDERLERİNİN PEŞİNDEN GİDEN ZAYIF KİŞİLER	ZAYIF KALMIŞ GÜÇSÜZ KUVVETSİZ KİMSELER
			Nisâ 4/97	Sebe’ 34/31-33	Nisâ 4/98
			Nisâ 4/75		Tevbe 9/91
			Kasas 28/4		
			Kasas 28/5		
			Enfâl 8/26		

Tablo 214: “el-Müstaz afîn/المستضعفين” Maddesi⁷¹⁴

⁷¹⁴ Tablo 214’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/97: “... Siz ne durumdaydınız, diye sorarlar. Onlar da ‘Biz yeryüzünde **ezilmiş** bir gruptuk’ derler .../... قَالَوَا فِيمَ كُنْتُمْ قَالَوَا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ”; Sebe’ 34/31-33: “... **Kafirlerle uyan zayıf kişiler**, kibirli liderlerine ‘Siz olmasaydınız biz inanmış olacaktık.’ derler./... يَقُولُ. /... الَّذِينَ اسْتَضْعَفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا أَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ”; Nisâ 4/98: “Erkeklerden, kadınlardan ve çocuklardan **güçsüz kuvvetsiz kimseler** hariç .../... إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Müstaz‘afîn/المستضعفين” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Müellifler bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “el-Müstaz‘afîn/المستضعفين” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Müstaz‘afîn/المستضعفين” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Mukâtil ve Yahyâ Nisâ 4/97.⁷¹⁵ âyetteki “الأرض” ile kastedilenin “Mekke” olduğunu söylemiştir. Bu açıklama Hârûn’un eserinde yer almamaktadır.
2. Kasas 28/5.⁷¹⁶ âyetteki “الأرض” kelimesini Mukâtil “Mekke”, Hârûn ve Yahyâ “Mısır” olarak açıklamıştır.
3. Hârûn ve Yahyâ Enfâl 8/26.⁷¹⁷ âyetteki “الأرض” ile kastedilenin “Mekke” olduğunu söylemiştir.

Sonuç olarak yazarlar “el-Müstaz‘afîn/المستضعفين” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair sekiz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Müstaz‘afîn/المستضعفين” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Ezilmişler
2. Kafir önderlerinin peşinden giden zayıf kişiler
3. Zayıf kalmış güçsüz kuvvetsiz kimseler

⁷¹⁵ Nisâ 4/97: “... فَأَلَوْا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضَ اللَّهِ وَاسِعَةً ...”

⁷¹⁶ Kasas 28/5: “... وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ ...”

⁷¹⁷ Enfâl 8/26: “... وَادْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ ...”

MÜSTEKARR ve MÜSTEVDA /مستقر ومستودع MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	166	3	NUTFENİN KADIN RAHMİNDE VE ERKEK SULBÜNDE BULUNMASI	CANLILARIN GECELEDİKLERİ VE ÖLDÜKLERİ YER	HEDEF
			En'âm 6/98	Hûd 11/6	Yâsîn 36/38
					En'âm 6/67
					Kamer 54/3
HÂRUN	189	3	NUTFENİN KADIN RAHMİNDE VE ERKEK SULBÜNDE BULUNMASI	CANLILARIN GECELEDİKLERİ VE ÖLDÜKLERİ YER	HEDEF
			En'âm 6/98	Hûd 11/6	Yâsîn 36/38
					En'âm 6/67
					Kamer 54/3

Tablo 215: “Müstekarr ve Müstevda /مستقر ومستودع” Maddesi⁷¹⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Müstekarr ve Müstevda /مستقر ومستودع” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “Müstekarr ve Müstevda /مستقر ومستودع” kelimelerine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “Müstekarr ve Müstevda /مستقر ومستودع” kelimelerinin anlamlarına dair beş farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Müelliflerin “Müstekarr ve Müstevda /مستقر ومستودع” kelimelerine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Nutfenin kadın rahminde ve erkek sulbünde bulunması
2. Canlıların geceledikleri ve öldükleri yer
3. Hedef

⁷¹⁸ Tablo 215’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: En’âm 6/98: “Sizi bir candan yaratan O’dur. Bundan sonra **kadınların rahmine ve erkeklerin sulbüne** yerleştirildiniz .../... وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ .../...”; Hûd 11/6: “Yeryüzünde rızık Allah’a ait olmayan hiçbir canlı yoktur. O onların **geceledikleri yerleri de ölecekleri yerleri de** bilmektedir .../... رَزَقْنَاهَا وَنَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا .../...”; Yâsîn 36/38: “Güneş de kendi **hedefine** doğru hareket eder .../... وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا .../...”

el-MEŞY/المشي MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	7	4	İLERLEMEK	YOL BULMAK	GEÇİP GİTMEK	YÜRÜMEK
			Bakara 2/20	En'âm 6/122	Secde 32/26	İsrâ 17/95
			Mülk 67/15	Hadîd 57/28	Tâhâ 20/128	Furkân 25/7
						Furkân 25/63
HÂRÜN	7	4	İLERLEMEK	YOL BULMAK	GEÇİP GİTMEK	YÜRÜMEK
			Bakara 2/20	En'âm 6/122	Secde 32/26	İsrâ 17/95
			Mülk 67/15	Hadîd 57/28	Tâhâ 20/128	Furkân 25/7
						Furkân 25/63
YAHYÂ	8	4	İLERLEMEK	YOL BULMAK	GEÇİP GİTMEK	YÜRÜMEK
			Bakara 2/20	En'âm 6/122	Secde 32/26	İsrâ 17/95
			Mülk 67/15	Hadîd 57/28	Sâffât 37/137	Furkân 25/7
					Tâhâ 20/128	Furkân 25/63

Tablo 216: “el-Meşy/المشي” Maddesi⁷¹⁹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Meşy/المشي” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “el-Meşy/المشي” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Meşy/المشي” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. En’âm 6/122.⁷²⁰ ve Hadîd 57/28.⁷²¹ âyetlerdeki “نُورًا” kelimesi “iman” anlamına gelmektedir.

⁷¹⁹ Tablo 216’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/20: “... [Şimşek] onları aydınlattığında onun ışığında ilerlerler .../... كَلَّمَ أَصْنَاءَهُمْ مَشَوْا فِيهِ ...”; En’âm 6/122: “... Kendisine onunla yolunu bulabileceği bir nur verdik .../... وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ ...”; Secde 32/26: “... Onların yurtlarının arasından geçip giderler.../... فَلَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ ...”; İsrâ 17/95: “De ki: yeryüzünde yerleşip yürüyen melekler olsaydı .../... يَمْشُونَ فِي مَسَاكِيهِمْ”

⁷²⁰ En’âm 6/122: “... أَوْ مَن كَانَ مَبْتَئًا فَأَخْبَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَن مَّنَّلَهُ فِي الظُّلُمَاتِ ...”

⁷²¹ Hadîd 57/28: “... وَجَعَلَ لَكُم نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرَ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ.”

2. Mukâtil ve Yahyâ Secde 32/26.⁷²² ve Tâhâ 20/128.⁷²³ âyetlerde “يَمْشُونَ فِي مَسَاكِينِهِمْ” ifadesi ile “Mekkelilerin onların memleketlerine uğramaları”nın kastedildiğini söylemiştir. Bu açıklama Hârûn’un eserinde yer almamaktadır.

3. Mukâtil ve Yahyâ İsrâ 17/95.⁷²⁴ âyetteki “مُطَمِّئِينَ” kelimesini “yeryüzüne yerleşmek” olarak açıklamıştır. Bu açıklama Hârûn’un eserinde yer almamaktadır.

Sonuç olarak yazarlar “el-Meşy/المشي” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Meşy/المشي” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. İlerlemek
2. Yol bulmak
3. Geçip gitmek
4. Yürümek

⁷²² Secde 32/26: “أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِينِهِمْ ...”

⁷²³ Tâhâ 20/128: “أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِينِهِمْ ...”

⁷²⁴ İsrâ 17/95: “فَلَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ يَمْشُونَ مُطَمِّئِينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا.”

MU‘CİZİN/معجزين MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	144	2	ÖNÜNE GEÇMEK	ALIKOYMAK
			En’âm 6/134	Hac 22/51
			Enfâl 8/59	Sebe’ 34/5
			Tevbe 9/2	نظيرها (Sebe’ 34/38)
			Ankebût 29/22	
HÂRUN	167	2	ÖNÜNE GEÇMEK	ALIKOYMAK
			En’âm 6/134	Hac 22/51
			Enfâl 8/59	مثلها (Sebe’ 34/5 ve 38)
			Tevbe 9/2	
			مثلها (Ankebût 29/22)	
YAHYÂ	101	2	ÖNÜNE GEÇMEK	ALIKOYMAK
			En’âm 6/134	Hac 22/51
			Enfâl 8/59	Sebe’ 34/5
			Tevbe 9/2	نظيرها (Sebe’ 34/38)
			Ankebût 29/22	

Tablo 217: “Mu‘cizîn/معجزين” Maddesi⁷²⁵

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Mu‘cizîn/معجزين” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “Mu‘cizîn/معجزين” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Müelliflerin “Mu‘cizîn/معجزين” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

⁷²⁵ Tablo 217’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: En’âm 6/134: “... Siz bunun **önüne geçemeyeceksiniz**./وَمَا أَنتُمْ بِمُعْجِزِينَ...”; Hac 22/51: “**Âyetlerimiz hususunda insanları alıkoymaya gayret edenler var ya işte onlar cehennemliklerdir**./وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ.”

1. Yazarlar kelimenin birinci anlamına örnek getirilen âyetlerde⁷²⁶, siz kötü amellerinizle Allah’a engel olamayacaksınız, Allah bu amellerinizin karşılığını verecektir, anlamı olduğunu belirtmişlerdir.

2. Yazarlar kelimenin ikinci anlamına örnek getirilen âyetlerde⁷²⁷ “Kur’ân’daki âyetlerimiz hususunda insanları imandan alıkoymak için amel edenler” anlamı bulunduğunu belirtmişlerdir.

Sonuç olarak yazarlar “Mu‘cizîn/معجزين” kelimesinin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Mu‘cizîn/معجزين” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Önüne geçmek
2. Alıkoymak

el-MA RÛF/المعروف MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	14	4	BORÇ	GÜZEL SÖZ	SÜS	İNSANA KOLAY GELEN ŞEY	
			Nisâ 4/6	Bakara 2/235	Talâk 65/2	Bakara 2/241	
			Nisâ 4/114	Nisâ 4/8	Bakara 2/234	Bakara 2/236	
						Bakara 2/233	
HÂRUN	38	4	BORÇ	SÜS	GÜZEL SÖZ	İNSANA KOLAY GELEN ŞEY	
			Nisâ 4/6	Bakara 2/234	Bakara 2/235	Bakara 2/236	
			Nisâ 4/114		Bakara 2/263	Bakara 2/233	
YAHYÂ	43	5	BORÇ	SÜS	GÜZEL SÖZ	HAYIR DUA	İNSANA KOLAY GELEN ŞEY
			Nisâ 4/6	Bakara 2/234	Bakara 2/235	Bakara 2/263	Bakara 2/241
			Nisâ 4/114	Bakara 2/240	Nisâ 4/5		Bakara 2/236
					Nisâ 4/8		Bakara 2/233

Tablo 218: “el-Ma rûf/المعروف” Maddesi⁷²⁸

⁷²⁶ Örneğin Enfâl 8/59: “وَلَا يَحْصِبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ.”

⁷²⁷ Örneğin Sebe’ 34/5: “وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ هُمُ عَذَابُ مِنْ رِجْزٍ أَلِيمٍ.”

⁷²⁸ Tablo 218’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/6: “... Kim zengin ise iffetli davransın, fakir olan da borçlanarak yesin .../... بِالْمَعْرُوفِ”; Bakara 2/235: “... Ama yine de onlara karşı duygularınızı gizlilik içinde bildirmek yerine onlarla güzel_söz ile konuşun .../... لَا تُؤَاعِدُوهُمْ سِرًّا إِلَّا ...”; Bakara 2/234: “... İddetleri bitince süslenmelerinde onlara bir günah yoktur .../... فَإِذَا ...”; Bakara 2/241: “Boşanmış kadınların erkeğe kolay gelecek şekilde geçimlerinin sağlanması onların hakkıdır. Bu, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar üzerinde bir borçtur./... وَلِلْمُطَلَّقاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ.”; Bakara 2/263: “Bir kişinin hayır duada bulunması .../... قَوْلٌ ... ”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Ma‘rûf/المعروف” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mukâtil ve Hârûn “el-Ma‘rûf/المعروف”un Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylerken Yahyâ bu kelimeye beş farklı anlam vermiştir. Yahyâ’nın eserinde dördüncü sırada yer alan “Hayır dua” anlamı Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde bulunmamaktadır. Geriye kalan anlamları yazarlar aynı şekilde isimlendirmiştir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örnekler bakıldığında müelliflerin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir. Ancak Hârûn’un “Güzel söz” anlam başlığında örnek getirdiği Bakara 2/263.⁷²⁹ âyeti Yahyâ kelimenin “Hayır dua” anlam başlığında kullanmıştır. Bu durum yazarların aynı âyetlere farklı anlam verebildiklerini göstermektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “el-Ma‘rûf/المعروف” maddesinde kullandıkları Bakara 2/234.⁷³⁰, Bakara 2/240.⁷³¹ ve Talâk 65/2.⁷³² âyetler hakkında iddetten sonra kadının süslenmesinde ve eş aramasında bir sakınca olmadığını belirttiğini söylemiştir.

Sonuç olarak yazarlar “el-Ma‘rûf/المعروف” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on üç farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Ma‘rûf/المعروف” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Borç
2. Güzel söz
3. Süs

⁷²⁹ Bakara 2/263: “قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَدَىٰ ۖ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَلِيمٌ”

⁷³⁰ Bakara 2/234: “... فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْتُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ بِالْمَعْرُوفِ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ”

⁷³¹ Bakara 2/240: “... فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْتُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ مِنْ مَّعْرُوفٍ ۚ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ”

⁷³² Talâk 65/2: “فَإِذَا بَلَغَ الْأَجَلُ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ...”

4. İnsana güzel gelen şey

5. Hayır dua

MAKÂM/مَقَام MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	167	4	MESKEN	İKAMET ETMEK	KİYAMET GÜNÜ ALLAH'IN HUZURUNDA AYAKTA DURMAK	MEKAN
			Şuarâ 26/57-59	Yûnus 10/71	Rahmân 55/46	Sâffât 37/164
			Duhân 44/51	Ahzâb 33/13	İbrâhîm 14/14	Neml 27/39
HÂRÛN	190	4	MESKEN	İKAMET ETMEK	KİYAMET GÜNÜ ALLAH'IN HUZURUNDA AYAKTA DURMAK	MEKAN
			Şuarâ 26/57-59	Yûnus 10/71	Rahmân 55/46	Sâffât 37/164
			Duhân 44/51	Ahzâb 33/13	İbrâhîm 14/14	Neml 27/39

Tablo 219: “Makâm/مَقَام” Maddesi⁷³³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Makâm/مَقَام” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “Makâm/مَقَام” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “Makâm/مَقَام” maddesinde kullandıkları Rahmân 55/46.⁷³⁴ âyette, kendisine iki cennet vaadedilen kişilerin haram arzu ve isteklerini dünyada terk edenler olduğunu söylemişlerdir.

⁷³³ Tablo 219’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Şuarâ 26/57-58: “Biz onları bahçelerden, su kaynaklarından, hazinelerden ve yüce **meskenlerden** çıkardık./... وَمَقَامٍ كَرِيمٍ”; Yûnus 10/71: “Eğer benim **ikamet etmem** size ağır geliyorsa .../... إِنَّ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي ...”; Rahmân 55/46: “**Kıyamet günü Allah’ın huzurunda durmaktan** korkanlar için iki cennet vardır./... وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٌ...”; Sâffât 37/164: “Biz meleklerden belli bir **mekanı** olmayan yoktur./... وَمَا مِمَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ”

⁷³⁴ Rahmân 55/46: “... وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٌ...”

Sonuç olarak yazarlar “Makâm/مقام” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair sekiz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Makâm/مقام” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Mesken
2. İkamet etmek
3. Kıyamet günü Allah'ın huzurunda ayakta durmak
4. Mekan

MİN/من MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	73	4	SÖZDE İLAVE	-İLE BİRLİKTE	-DE, -DA	-E, -A KARŞI
			Nuh 71/4	Mü'min 40/15	Bakara 2/222	Enbiyâ 21/77
			Şûrâ 42/13	Kadîr 97/4	Fâtr 35/40	
			Nûr 24/30-31	Nebe 78/14		
			Yûsuf 12/101	Ra'd 13/11		
HÂRÛN	96	4	SÖZDE İLAVE	-İLE BİRLİKTE	-DE, -DA	-E, -A KARŞI
			Nuh 71/4	Nahl 16/2	Bakara 2/222	Enbiyâ 21/77
			Şûrâ 42/13	Kadîr 97/4	Fâtr 35/40	
			Nûr 24/30-31	Nebe 78/14		
			Yûsuf 12/101	Ra'd 13/11		
YAHYÂ	54	4	SÖZDE İLAVE	-İLE BİRLİKTE	-DE, -DA	-E, -A KARŞI
			Nuh 71/4	Mü'min 40/15	Bakara 2/222	Enbiyâ 21/77
			Şûrâ 42/13	Nahl 16/2	Fâtr 35/40	
			Nûr 24/30-31	Kadîr 97/4		
			Yûsuf 12/101	Nebe 78/14		
				Ra'd 13/11		

Tablo 220: Mmin/من” Maddesi⁷³⁵

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Min/من” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirlerdir. Her üç yazar da “Min/من” harf-i cerine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

⁷³⁵ Tablo 220’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nuh 71/4: “Allah sizin günahlarınızı bağışlasın .../... يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ”; Mü’min 40/15: “... Emri ile birlikte ruhu indirir .../... يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِ ...”; Bakara 2/222: “... Onlara Allah’ın emrettiği şekilde yaklaşın .../... فَأَتَوْهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ ...”; Enbiyâ 21/77: “Biz Nûh’a, o kavme karşı yardım ettik .../... وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ”

Yazarlar “Min/من” kelimesinin anlamlarına dair on üç farklı âyeti örnek getirmişlerdir.

Yazarların “Min/من” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Sözde ilave
2. -ile birlikte
3. -de, -da
4. -e, -a karşı

el-MEVT/الموت MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	97	5	YARATILMAMIŞ VE SURET VERİLMEMİŞ NUTFE	TEVHİDDEN SAPMIŞ KİŞİ	TOPRAĞIN VERİMSİZLİĞİ VE BİTKİNİN AZLIĞI	DÜNYADAKİ RIZKINI TÜKETMEMİŞ OLDUĞU HALDE CEZA OLARAK RUHUN ALINMASI	ÖLÜM
			Bakara 2/28	En'âm 6/122	A'râf 7/57	Bakara 2/56	Zümer 39/30
			Mû'mîn 40/11	Fâtr 35/22	نظيرها (Fâtr 35/9 ve Yâsîn 36/33)	Bakara 2/243	Al-i İmrân 3/185
			Al-i İmrân 3/27	Neml 27/80			
			كذلك (Yûnus 10/31 ve Rûm 30/19)	منها (Enbiyâ 21/45)			
HÂRUN	120	5	YARATILMAMIŞ VE SURET VERİLMEMİŞ NUTFE	TEVHİDDEN SAPMIŞ KİŞİ	TOPRAĞIN VERİMSİZLİĞİ VE BİTKİNİN AZLIĞI	DÜNYADAKİ RIZKINI TÜKETMEMİŞ OLDUĞU HALDE CEZA OLARAK RUHUN ALINMASI	ÖLÜM
			Bakara 2/28	En'âm 6/122	A'râf 7/57	Bakara 2/56	Zümer 39/30
			Mû'mîn 40/11	Fâtr 35/22	نظيرها (Fâtr 35/9 ve Yâsîn 36/33)	Nisâ 4/153	Al-i İmrân 3/185
			Al-i İmrân 3/27	Neml 27/80			Cuma 62/8
			كذلك (Yûnus 10/31 ve Rûm 30/19)	منها (Enbiyâ 21/45)			

Tablo 221: “el-Mevt/الموت” Maddesi⁷³⁶

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Mevt/الموت” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-Mevt/الموت” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

⁷³⁶ Tablo 221’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/28: “... Sizler *yaratılmamış ve suret verilmemiş nutfeler* idiniz, Allah size hayat verdi .../... وَكُنْتُمْ أََمْْوَآءًا فَأَخْيَاكُمْ”; En’âm 6/122: “*Tevhidden sapmış iken hayat verdiğimiz kişi* .../... وَأَمْرٌ كَانَ مِيْثًا فَأَخْيَيْنَاهُ”; A'râf 7/57: “... Sonunda rüzgarlar yağmur yüklü bulutları taşır. Biz onu *toprağın verimsiz ve bitkinin az olduğu* beldeye sevk ederiz .../... حَتَّىٰ إِذَا أَفَلَّتْ سَحَابًا نِّفَالًا سُفْنَاهُ لِيَلْدِيَهُمْ .../... ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ .../... إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ.”; Bakara 2/56: “*Ceza olarak ruhunuzu aldıktan sonra şükredesiniz diye sizi tekrar dirilttik.*” ... مَيِّتٌ .../... مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ”; Zümer 39/30: “*Kuşkusuz sen de öleceksin onlar da ölecekler.*” .../... إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Müelliflerin “el-Mevt/الموت” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Mü'min 40/11.⁷³⁷ âyette bahsedilen ölümün ilki, nutfe halinde bulunulan haldir.
2. Fâtır 35/22.⁷³⁸ âyetteki “الْأَحْيَاءُ” kelimesi ile “müminler”, “الْأَمْوَاتُ” kelimesi ile kafirler kastedilmektedir. Bu Allah'ın kafirler ile müminler için yaptığı bir benzetmedir.
3. Bakara 2/243.⁷³⁹ âyette “فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا” diyerek bahsedilen kişiler sekiz gün ölü olarak kalmıştır.
4. Yazarlar kelimenin beşinci anlamında örnek getirdikleri âyetlerde⁷⁴⁰ bahsedilen ölümün, kişinin diriliş gününe kadar dünyaya dönmeyeceği ölüm olduğunu söylemişlerdir.

Yazarlar, ele aldıkları kelimenin anlamlarına ilişkin sınırlı sayıda örnek âyet sunabildikleri için kimi zaman kelimeye yükledikleri anlamın Kur'ân'da ne kadar tekrar edildiğine dair fikir veren bazı genellemeler yapmıştır. Örneğin “نحوه كثير” diyerek ilgili anlamın farklı âyetlerde tekrar edildiğini “ليس مثلها” diyerek kelimeye verdikleri anlamın Kur'ân'da başka örneği bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu durumun bir örneği de “el-Mevt/الموت” maddesinde yer almaktadır. Kelimenin üçüncü anlamında yazarlar Kur'ân'daki “لِبَلَدٍ مَيِّتٍ” ifadelerinin tamamının “kurak ve verimsiz toprak”, “فأحيينا به الأرض”

⁷³⁷ Mü'min 40/11: “قَالُوا رَبَّنَا آمَنَّا أَلْتُنَّيْنَا وَأَخْيَبْتَنَا أُخْبِتْنَا...”

⁷³⁸ Fâtır 35/22: “وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يَشَاءُ وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِي الْقُبُورِ...”

⁷³⁹ Bakara 2/243: “أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ...”

⁷⁴⁰ Örneğin Al-i İmrân 3/185: “كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّقُونَ الْجُورَ كُلَّ يَوْمٍ الْقِيَامَةِ...”

ifadelerinin tamamının “bitkiyle yeryüzünüz canlandırmak” anlamında olduğunu söyleyerek bir genelleme yapmışlardır.

Yazarlar bazen aynı âyeti birkaç yerde kullanmıştır. Örneğin “el-Mevt/الموت” maddesinin ikinci anlamında örnek getirilen Fâtır 35/22. âyet aynı zamanda “el-Hayât/الحياة” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Yazarlar her iki maddede de söz konusu âyet hakkında yukarıda zikredilen açıklamayı yapmışlardır. Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında yazarların eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir.

Sonuç olarak müellifler “el-Mevt/الموت” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on sekiz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Mevt/الموت” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Yarattılmamış ve suret verilmemiş nutfе
2. Tevhidden sapmış kişi
3. Toprağın verimsizliği ve bitkinin azlığı
4. Dünyadaki rızkını tüketmemiş olduğu halde ceza olarak ruhun alınması
5. Ölüm

el-MEVEDDET/المودة MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	162	4	SEVGİ	NASİHAT	AKRABALIK BAĞINI GÖZETMEK	DİNDE SEVGİ
			Meryem 19/96	Mümtehhine 60/1	Şûrâ 42/23	Mümtehhine 60/7
			Hûd 11/90	Mümtehhine 60/7		Nisâ 4/73
			Bürûc 85/15			
			Rûm 30/21			
HÂRUN	185	3	SEVGİ	NASİHAT	AKRABALIK BAĞINI GÖZETMEK	
			Mâide 5/54	Mümtehhine 60/1	Nisâ 4/73	
			Hûd 11/90			
			Rûm 30/21			

Tablo 222: “el-Meveddet/المودة” Maddesi⁷⁴¹

⁷⁴¹ Tablo 222’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Hûd 11/90: “... Doğrusu Rabbin merhametli ve kullarını sevendir./... إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ.”; Mümtehhine 60/1: “Ey inananlar! Benim ve sizin düşmanlarınız olan kimseleri dost edinip **nasihat** etmeyin .../... بِالْمُؤَدَّةِ إِلَيْهِمْ تُلْفُونَ أَوْلِيَاءَ وَعَدُوَّكُمْ أُولِيَاءَ تُلْفُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمُؤَدَّةِ ...”; Şûrâ 42/23: “... ”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Meveddet/المودة” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mukâtil “el-Meveddet/المودة”in Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylerken Hârûn bu kelimeye üç farklı anlam vermiştir. Mukâtil’in eserinde son sırada bulunan ve “Dinde sevgi” olarak isimlendirdiği anlam Hârûn’un eserinde yer almamaktadır. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklerle bakıldığında yazarlar arasında bazı farkların olduğu görülmektedir. Yazarlar “el-Meveddet/المودة” kelimesinin üçüncü anlamında farklı ayetleri örnek olarak sunmuşlardır. Ayrıca Mukâtil Mümteherine 60/7.⁷⁴² âyeti hem “Nasihat” anlamında hem de özgün olduğu “Dinde Sevgi” anlamında iki kez kullanmıştır. Yani bu âyette geçen “مَوَدَّةٌ” kelimesine iki anlam birden yüklemiştir.

Sonuç olarak yazarlar “el-Meveddet/المودة” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dokuz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Meveddet/المودة” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Sevgi
2. Nasihat
3. Akrabalık bağını gözetmek
4. Dinde sevgi

Ben sizden **akrabalık bağını gözetmeniz dışında bir ücret istemiyorum** .../... لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى .../...”;

Nisâ 4/73: “... Sanki aranızda **din hususunda bir sevgi** olmamış gibi .../... كَأَن لَّمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ ...”

⁷⁴² Mümteherine 60/7: “عَسَى اللَّهُ أَن يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ كَذَبْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ.”

en-NÂR/النار MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	93	3	İŞIK	YAHUDİLERİN PEYGAMBER'E KARŞI SAVAŞMAYA KARAR VERMESİ	YAKAN ATEŞ
			Tâhâ 20/10	Mâide 5/64	Bakara 2/24
			مثليها (Neml 27/17 ve Kasas 28/29)		مثليها (Tahrîm 66/10)
					Bürûc 85/5
HÂRÜN	116	3	İŞIK	YAHUDİLERİN PEYGAMBER'E KARŞI SAVAŞMAYA KARAR VERMESİ	YAKAN ATEŞ
			Tâhâ 20/10	Mâide 5/64	Bakara 2/24
			مثليها (Neml 27/17 ve Kasas 28/29)		مثليها (Tahrîm 66/10)
					Bürûc 85/5

Tablo 223: “en-Nâr/النار” Maddesi⁷⁴³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “en-Nâr/النار” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “en-Nâr/النار” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “en-Nâr/النار” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Mâide 5/64.⁷⁴⁴ âyetteki “أَطْفَأَهَا اللَّهُ” ifadesi “Allah onların birliklerini dağıtmak suretiyle ateşlerini söndürür” anlamına gelmektedir.

⁷⁴³ Tablo 223’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Tâhâ 20/10: “... Ben bir ışık gördüm .../... إِنِّي أَنشَأْتُ نَارًا ...”; Mâide 5/64: “... Yahudiler ne zaman Nebî ile savaşılmaya karar verse Allah onları söndürdü .../... كَلَّمْنَا ...”; Bakara 2/24: “... Yakıtı insanlar ve taşlar olan o yakıcı ateşten sakının .../... وَالْحِجَابَةُ ... فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ ...”

⁷⁴⁴ Mâide 5/64: “... كَلَّمْنَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا ...”

2. Hârûn Bürûc 85/5.⁷⁴⁵ âyette bahsedilen ateşin, dünyada yakılmış bir ateş olduğunu ve Kur'ân'da dünyada yakılan bütün ateşlerden bahsedildiğini belirtmiştir.

Sonuç olarak yazarlar “en-Nâr/النار” kelimesinin Kur'ân'da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “en-Nâr/النار” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Işık
2. Yahudilerin Peygamber'e karşı savaşmaya karar vermesi
3. Yakan ateş

⁷⁴⁵ Bürûc 85/5: “النَّارِ ذَاتِ الْوَقُودِ.”

en-NÂS/النَّاسُ MADDESİ													
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI										
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
YAHYÂ	28	11	TEK BİR KİŞİ	PEYGAMBERLER	MÜ'MİNLER	TEVRAT EHLİNDEN İNANANLAR	İSRÂİLOĞULLARI	MISIRLILAR	MEKKELİLER	YEMENLİLER	YEMENLİLER VE REBÂİLİLER	BÜTÜN İNSANLAR	NÜFÜN GEMİSİNDEKİ VE HZ. ÂDEM DÖNEMİNDEKİ KİŞİLER
			Nisâ 4/54	Bakara 2/143	Bakara 2/161	Bakara 2/13	Mâide 5/116	Yûsuf 12/46	İsrâ 17/60	Nasr 110/2	Bakara 2/199	Nisâ 4/1	Bakara 2/213
			Al-i İmrân 3/173	Hac 22/78	Al-i İmrân 3/87		Al-i İmrân 3/79	Yûsuf 12/49	İsrâ 17/60			Hucurât 49/13	Yûnus 10/19
			Mü'min 40/57		Al-i İmrân 3/97		Al-i İmrân 3/3-4	Tâ-Ha 20/59	Yûnus 10/23				
									Neml 27/82				

Tablo 224: “en-Nâs/النَّاسُ” Maddesi⁷⁴⁶

⁷⁴⁶ Tablo 224’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Al-i İmrân 3/173: “Onlara şu **kişi** dedi ki .../... هُمَ النَّاسُ ”الدِّينَ قَالَ هُمَ النَّاسُ”; Bakara 2/143: “Biz sizi, **peygamberlere** tanıklık etmeniz için adil bir ümmet yaptık .../... جَعَلْنَاكُمْ عَلَى النَّاسِ جَعَلْنَاكُمْ ...”; Bakara 2/161: “... Allah’ın, meleklerin ve bütün **mü’minlerin** laneti onların üzerinedir./... أُولَئِكَ ... أُمَّةٌ وَسَطًا لِّتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ ...”; Bakara 2/13: “Onlara **Tevrat ehlinin inananları** gibi siz de inanın denildiğinde .../... هُمَ آمَنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ ...”; Mâide 5/116: “... Ey Meryem oğlu İsa! Sen mi **İsrâiloğullarına**, Allah’ı bırakarak beni ve annemi ilâh edinin dedin? .../... دِينَ اللَّهِ مِنْ دُونِ اللَّهِ ...”; Yûsuf 12/46: “... **Mısırlılara** ... يا عيسى ابْنِ مَرْيَمَ أَأَنْتَ تُلِّتُ لِلنَّاسِ الْخُذُوعَ وَأُمِّي الْهَيْئَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ...”; İsrâ 17/60: “Hani sana, muhakkak Rabbin **Mekkelileri** çepeçevre kuşatmıştır, demiştik .../... وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ ...”; Nasr 110/2: “**Yemenlileri** grup grup Allah’ın dinine girerken görürsün./... وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ...”; Bakara 2/199: “Sonra **Yemenlilerin ve Rebâililerin** akın ettiği yerden siz de akın edin .../... فَاصْطَبُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ ...”; Nisâ 4/1: “Ey **insanlar!** Sizi bir tek nefisten yaratan Rabbinize karşı gelmekten sakının .../... يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ...”; Bakara 2/213: “**Âdem ve Nûh’un gemisi döneminde insanlar** tek bir din üzereydiler .../... كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً ...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “en-Nâs/النَّاسُ” ele aldığımız eserler arasında yalnızca Yahyâ’nın eserinde geçmektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yahyâ’nın “en-Nâs/النَّاسُ” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamaları şöyledir:

1. Nisâ 4/54.⁷⁴⁷ âyetteki “النَّاسُ” kelimesi ile “Hz. Peygamber” kastedilmektedir.
2. Al-i İmrân 3/173.⁷⁴⁸ âyetteki “النَّاسُ” kelimesi ile “Nuaym b. Mes’ûd el-Eşcâî”; “النَّاسُ” kelimesi ile “deccal” kastedilmektedir.⁷⁴⁹
3. Yahyâ Bakara 2/13.⁷⁵⁰ âyetteki “النَّاسُ” kelimesi ile “Tevrat Ehlinde İnananlar”ın kastedildiğini belirtmiştir. Fakat genel tefsir temâyülüne göre buradaki “النَّاسُ” ifadesinden Muhammed ahabı anlaşılmaktadır.⁷⁵¹

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Bu minvalde “en-Nâs/النَّاسُ” kelimesinde Yahyâ’nın kaynak olarak gösterdiği isimler şunlardır:

1. Kelbî, Nisâ 4/54. âyetteki “en-Nâs” ifadesiyle tek başına Hz. Peygamber’in kastedildiğini söylemiştir.
2. Katâde Al-i İmrân 3/87.⁷⁵² âyetteki “en-Nâs” ifadesiyle müminlerin kastedildiğini söylemiştir.

⁷⁴⁷ Nisâ 4/54: “أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ...”

⁷⁴⁸ Al-i İmrân 3/173: “الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا...”

⁷⁴⁹ ez-Zemahşerî, Cilt: 1, ss. 431-432.

⁷⁵⁰ Bakara 2/13: “وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ...”

⁷⁵¹ Bkz. Mukâtil, Tefsîru Mukâtil, Cilt: 1, s. 91; et-Taberî, Cilt: 1, s. 292.

⁷⁵² Al-i İmrân 3/87: “أُولَئِكَ جَزَّوهُمْ أَنْ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ...”

3. Hasan-ı Basrî ve Katâde Hucurât 49/13.⁷⁵³ âyetteki “en-Nâs” ifadesinin bütün insanlar anlamında olduğunu söylemişlerdir.

Sonuç olarak Yahyâ “en-Nâs/الناس” kelimesinin Kur’ân’da on bir farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yirmi beş farklı âyeti örnek getirmiştir. Yahyâ’nın “en-Nâs” kelimesine verdiği anlamlar şunlardır:

1. Tek bir kişi	7.Mekkeliler
2. Peygamberler	8. Yemenliler
3. Müminler	9. Yemenliler ve Rebâlılar
4. Tevrat ehlinde inananlar	10. Bütün insanlar
5. İsrâîloğulları	11. Nûh’un gemisindeki ve Hz. Âdem dönemindeki kişiler
6. Mısırlılar	

NEÂ/نَأَى MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	127	2	UZAKLAŞTI	ZAYIFLIK
			İsrâ 17/83	Tâ-Ha 20/42
			En’âm 6/26	Kasas 28/76
HÂRUN	150	2	UZAKLAŞTI	ZAYIFLIK
			İsrâ 17/83	ي (Tâ-Ha 20/42)
			En’âm 6/26	Kasas 28/76
YAHYÂ	40	2	SAATLER	UZAKLAŞTI
			Al-i İmrân 3/113	En’âm 6/26
			Tâhâ 20/130	İsrâ 17/83
			Zümer 39/9	Yûnus 10/12

Tablo 225: “Neâ/نَأَى” Maddesi⁷⁵⁴

⁷⁵³ Hucurât 49/13: “يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا ...”

⁷⁵⁴ Tablo 225’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: En’âm 6/26: “Onlar hem başkalarını Peygamber’den alıkoyarlar hem de kendileri O’ndan **uzak dururlar** .../... وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ ...”; Tâ-Ha 20/42: “... Zikrimde **zayıflık** göstermeyin./... وَلَا تَبَيَّنَا فِي ذِكْرِي./...”; Al-i İmrân 3/113: “... Onlar gece **saatlerinde** Allah’ın ayetlerini okuyarak namaz kılarlar./... يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ./...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Neâ/نَآءُ” maddesi; ele aldığımız eserlerin tümünde yer almaktadır. Ancak bu madde, Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde “Neâ/نَآءُ”, Yahyâ’nın eserinde “Neâ ve Ânâe/نَآءُ وَأَنَاءُ” olarak farklı kalıplarda geçmektedir. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Fakat Mukâtil ve Hârûn kelimeye birebir aynı anlamları yüklerken Yahyâ, diğer iki yazardan ayrılmaktadır. Kelimeye verdikleri “Uzaklaşmak” anlamı ortak olmakla birlikte Mukâtil ve Hârûn’un eserinde bulunan “Zayıflık” anlamı Yahyâ’da, Yahyâ’nın eserinde bulunan “Saatler” anlamı Mukâtil ve Hârûn’da yer almamaktadır. Yahyâ’nın “Saatler” olarak isimlendirdiği anlam ve örnek getirdiği âyetler Hârûn’un eserinde “Ennâ/أَنَّى” maddesinin üçüncü anlamında geçmektedir.⁷⁵⁵ Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklerle bakıldığında yazarlar arasında bazı farkların olduğu görülmektedir. Yahyâ’nın “Uzaklaşmak” anlamında son örnek olarak sunduğu Yûnus 10/12.⁷⁵⁶ âyet Mukâtil ve Hârûn’da yer almamaktadır. Nitekim bu âyette ele alınan kelime geçmemektedir. Dolayısıyla Yahyâ’nın bu âyeti delil getirmesi isabetli değildir.

Müellifler, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Yahyâ “Neâ/نَآءُ” maddesinde kullandıkları En’âm 6/26.⁷⁵⁷ âyetin hem Peygamber’e eziyet etmek isteyen kişiye engel olan hem de onun getirdiği mesajdan uzak duran Ebû Tâlib gibi hakkında indiğini belirtmiştir.⁷⁵⁸

⁷⁵⁵ Bkz. Hârûn, s. 90.

⁷⁵⁶ Yûnus 10/12: “وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَا لِحِثِّهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرِّهِ مَسَّهُ كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ”

⁷⁵⁷ En’âm 6/26: “وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ”

⁷⁵⁸ Söz konusu âyet hakkındaki sebep-i nüzûl rivayetleri için bkz. el-Vâhidî, Esbâbü’n-Nüzûl, s. 165.

Sonuç olarak yazarlar “Neâ/نأى” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair sekiz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Neâ/نأى” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Uzaklaştı
2. Zayıflık
3. Saatler

en-NECM/النجم MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	134	3	YILDIZ	KUR’ÂN’IN PARÇA PARÇA İNMESİ	GÖVDESİ OLMAYAN BİTKİ
			Târık 86/3	Necm 53/1	Rahmân 55/6
			Nahl 16/16	Vâkıa 56/75	
			Sâffât 37/88		
HÂRUN	157	3	YILDIZ	KUR’ÂN’IN PARÇA PARÇA İNMESİ	GÖVDESİ OLMAYAN BİTKİ
			Târık 86/3	Necm 53/1	Rahmân 55/6
			Nahl 16/16	Vâkıa 56/75	
			Sâffât 37/88		
YAHYÂ	80	3	YILDIZ	KUR’ÂN’IN PARÇA PARÇA İNMESİ	GÖVDESİ OLMAYAN BİTKİ
			Târık 86/3	Necm 53/1	Rahmân 55/6
			Nahl 16/16	Vâkıa 56/75	
			Sâffât 37/88		

Tablo 226: “en-Necm/النجم” Maddesi⁷⁵⁹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “en-Necm/النجم” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını konusunda hemfikirlerdir. Her üç yazar da “en-Necm/النجم” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar genellikle madde başlığının hemen ardından kelimenin anlamlarını ve anlamlara ilişkin örnek âyetleri sıralamaya başlamaktadır. Fakat Mukâtîl ve Yahyâ “en-

⁷⁵⁹ Tablo 226’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Târık 86/3: “O parlayan yıldızdır./النَّجْمُ الْقَائِمُ.”; Necm 53/1: “Parça parça indiğinde Kur’ân’a andolsun!/وَالنَّجْمُ إِذَا هَوَى.”; Rahmân 55/6: “Gövdesi olmayan bitkiler ve ağaçlar Allah’a secde ederler./وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ.”

Necm/النجم” maddesinde kullandıkları genel yöntemin dışına çıkarak kelimenin ikinci anlamında örnek âyetleri sıralamaya başlamadan önce “Kur’ân-ı Kerîm Hz. Peygamber’e bir âyet iki âyet, bir sûre iki sûre şeklinde parça parça iniyordu” şeklinde bir açıklama yapmışlardır. Hârûn’un eserinde ise bu açıklama yalnızca örnek verilen âyetlerin ardından yapılmıştır.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Mukâtil ve Yahyâ “en-Necm/النجم” maddesinde kullandıkları Rahmân 55/6.⁷⁶⁰ âyet hakkında gövdesi olmayan her bitkiye “necm/نجم”; gövdesi üzerinde duran her bitkiye “ağaç/شجر” denir, şeklinde bir açıklama yapmışlardır. Bu açıklama Hârûn’un eserinde yer almamaktadır.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamanın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Mukâtil, kelimenin ikinci anlamında Kur’ân’ın parça parça inışı hakkında bazı rivayetler aktarmıştır. Buna göre Ebu’l-Âliye şöyle demiştir: “Kur’ân’ı beşer âyet beşer âyet öğrenin. Çünkü Hz. Peygamber onu Cebrail’den beşer âyet beşer âyet aldı.” Vekî de İsmâîl b. Hâlid’den şöyle nakletmiştir: “Ebû Abdurrahman es-Sülemî bize Kur’ân’ı beşer âyet beşer âyet öğretiyordu.”

Yazarlar bazen aynı âyeti birden fazla madde başlığında kullanmıştır. Örneğin “en-Necm/النجم” maddesinin ikinci anlamında örnek getirilen Necm 53/1.⁷⁶¹ âyet aynı zamanda “Hevâ/هوى” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Her iki maddede de âyette geçen “وَالنَّجْمِ” kelimesi “Hz. Peygamber’in Kur’ân’ı Cebrail’den parça parça alması” şeklinde açıklanmıştır. Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında müelliflerin

⁷⁶⁰ Rahmân 55/6: “وَالنَّجْمِ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ.”

⁷⁶¹ Necm 53/1: “وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ.”

eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir.

Sonuç olarak yazarlar “en-Necm/النجم” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair altı farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “en-Necm/النجم” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Yıldız
2. Kur’ân’ın parça parça inmesi
3. Gövdesi olmayan bitki

en-NÜZÜR/النذر MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	89	3	UYARMAK	HABER	ELÇİLER		
			Yûnus 10/2	Necm 53/56	Kamer 54/23		
			Bakara 2/6	Tevbe 9/122	Kamer 54/33		
			Yâsîn 36/6		Kamer 54/41		
			Yâsîn 36/10		Mülk 67/8-9		
HÂRÛN	112	5	UYARMAK	HABER	ELÇİLER	İHTİYAR	ELÇİ
			Yûnus 10/2	Necm 53/56	Kamer 54/23	Fâtır 35/37	Mülk 67/8
			Bakara 2/6	Tevbe 9/122	Kamer 54/33		Hûd 11/12
			Yâsîn 36/6		Kamer 54/41		
			Yâsîn 36/10				
YAHYÂ	71	3	UYARMAK	HABER	ELÇİLER		
			Yûnus 10/2	Necm 53/56	Kamer 54/23		
			Bakara 2/6	Tevbe 9/122	Kamer 54/33		
			Yâsîn 36/6		Kamer 54/41		
					Mülk 67/8-9		
					Hûd 11/12		

Tablo 227: “en-Nüzür/النذر” Maddesi⁷⁶²

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “en-Nüzür/النذر” maddesi; ele aldığımız eserlerin tümünde yer almaktadır. Ancak bu madde, Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde “en-Nüzür/النذر”, Yahyâ’nın eserinde “el-İnzâr ve en-Nüzür/الانذار والنذر” olarak farklı kalıplarda geçmektedir. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mukâtil ve Yahyâ “en-Nüzür/النذر”

⁷⁶² Tablo 227’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Yûnus 10/2: “... İnsanları **uyarasın** diye .../... أَنذِرُوا ... النَّاسَ”; Necm 53/56: “Bu da öncekilerin **haberlerinden** bir **haberdur**./... هَذَا نَذِيرٌ مِنَ النَّذِيرِ الْأَوَّلَى”; Kamer 54/23: “Semûd kavmi **elçileri** yalanladı./... كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنَّذِيرِ”; Fâtır 35/37: “... Size bir **ihtiyar** da gelmişti .../... وَجَاءَكُمْ النَّذِيرُ ...”; Hûd 11/12: “... Sen ancak bir **elçisin** .../... إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ ...”

kelimesinin Kur'ân'da üç farklı anlamda kullanıldığını söylerken Hârûn bu kelimeye beş farklı anlam vermiştir. Hârûn'un eserindeki "İhtiyar" ve "Elçi" anlamları, Mukâtil ve Yahyâ'da bulunmamaktadır. Ancak Hârûn'un beşinci anlam olarak zikrettiği "Elçi" ile üçüncü sıradaki "Elçiler" arasında bir fark yoktur. Hatta Hârûn bu başlıkta Mukâtil ve Yahyâ'nın üçüncü anlamda kullandığı âyetleri kullanmıştır.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların "en-Nüzûr/النذر" maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Yûnus 10/2.⁷⁶³ âyetteki "أَنْذِرِ النَّاسَ" ifadesi ile "Mekke kafirlerini azapla uyarmak" kastedilmektedir.

2. Müellifler Yâsîn 36/6.⁷⁶⁴ âyetteki "مَا"nın "gibi" anlamına geldiğini söylemiştir. Bu âyette geçen "Mâ/ما" kelimesine "Gibi" anlamı verildiğinde "Atalarının uyarıldığı gibi" anlamı karşımıza çıkmaktadır. Oysa genel meallerde bu âyete "Ataları uyarılmamış" anlamı verilmektedir. Dolayısıyla Mukâtil ve Hârûn'un bu açıklaması, çoğunluğun görüşüyle uyuşmamaktadır.⁷⁶⁵

Sonuç olarak yazarlar "en-Nüzûr/النذر" kelimesinin Kur'ân'da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on iki farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların "en-Nüzûr/النذر" kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Uyarmak	4. İhtiyar
2. Haber	5. Elçi
3. Elçiler	

⁷⁶³ Yûnus 10/2: "أَكَاَنَّ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنَّ أَوْحَيْنَا إِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ أَنَّهُ أَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا..."

⁷⁶⁴ Yâsîn 36/6: "لِيُنْذِرَ قَوْمًا مِمَّا أُنْذِرَ آبَاءَهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ"

⁷⁶⁵ Çoğunluğun görüşüne göre âyetteki "مَا" olumsuzluk edatıdır. et-Taberî, Cilt: 20, s. 492; ez-Zemahşerî, Cilt: 4, s. 4; İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, Cilt:3, s. 517.

NERÂ/نرى MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	103	4	BİLMEK	GÖRMEK	YAPTIKLARINA BAKMAZ MISIN?	HZ PEYGAMBER'İN GÖRMEDİĞİ BİR ŞEY HAKKINDA GEÇMİŞTEN HABER VERMEK
			Sebe' 34/6	İnsân 76/20	Nisâ 4/51	Bakara 2/258
			Nisâ 4/105	Münâfikûn 63/4	Nisâ 4/60	Fîl 105/1
			Bakara 2/128	Zümer 39/60		Hâkka 69/7
			Nûh 71/15			Fecr 89/6-7
			Enbiyâ 21/30			
HÂRÛN	126	4	BİLMEK	GÖRMEK	YAPTIKLARINA BAKMAZ MISIN?	HZ PEYGAMBER'İN GÖRMEDİĞİ BİR ŞEY HAKKINDA GEÇMİŞTEN HABER VERMEK
			Sebe' 34/6	İnsân 76/20	Nisâ 4/51	Bakara 2/258
			Nisâ 4/105	Münâfikûn 63/4	Nisâ 4/60	Fîl 105/1
			Bakara 2/128	Zümer 39/60		Fecr 89/6-7
			Nûh 71/15			
			Enbiyâ 21/30			

Tablo 228: “Nerâ/نرى” Maddesi⁷⁶⁶

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Nerâ/نرى” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “Nerâ/نرى” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “Nerâ/نرى” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Nisâ 4/105.⁷⁶⁷ âyetteki “بِمَا أَرَىكَ اللَّهُ” ifadesi “Allah’ın sana Kur’ân’da bildirdiği şekilde” anlamına gelmektedir.

⁷⁶⁶ Tablo 228’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Sebe' 34/6: “Kendilerine ilim verilenler **bilir** ki .../... وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ”; İnsân 76/20: “Orada nereye bakarsan nimet **görürsün** .../... وَإِذَا رَأَيْتَ نِعْمًا”; Nisâ 4/51: “Kendilerine kitaptan bir pay verilenlerin **yaptıklarına bakmaz mısın?** .../... أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ”; Bakara 2/258: “Rabbi hakkında İbrahim ile mücadele edenin **haberi sana verildi mi?** .../... أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ

⁷⁶⁷ Nisâ 4/105: “إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ ...”

2. Fecr 89/6-7.⁷⁶⁸ âyetlerde Allah'ın fırtına ile onlara nasıl azap ettiği anlatılmaktadır.

Sonuç olarak müellifler “Nerâ/نرى” kelimesinin Kur'ân'da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on dört farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Nerâ/نرى” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Bilmek
2. Görmek
3. Yaptıklarına bakmaz mısın?
4. Hz. Peygamber'in Görmediği bir şey hakkında geçmişten haber vermek

en-NİSYÂN/النسيان MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SIRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	105	2	TERK ETMEK	HATIRDAN ÇIKMAYAN
			Tâhâ 20/115	A'lâ 87/6
			Secde 40/14	Kehf 18/63
			Bakara 2/237	Kehf 18/73
			Bakara 2/106	
HÂRUN	128	2	TERK ETMEK	HATIRDAN ÇIKMAYAN
			Tâhâ 20/115	A'lâ 87/6
			Secde 40/14	Kehf 18/63
			Bakara 2/106	Kehf 18/73
			Bakara 2/237	

Tablo 229: “en-Nisyân/النسيان” Maddesi⁷⁶⁹

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “en-Nisyân/النسيان” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Ancak bu madde,

⁷⁶⁸ Fecr 89/6-7: “أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلْنَا بِكَ بِغَادِ إِزْمَ ذَابَ الْعِمَادُ.”

⁷⁶⁹ Tablo 229’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Tâhâ 20/115: “Kuşkusuz biz bundan önce de Adem’den söz almıştık, onu **terk etti** .../... مِنْ قَبْلُ فَتَسَيَّ””; A'lâ 87/6: “Sana okutacağız, **hatırdan çıkmayacak**./... سَنُفَرِّقُكَ فَلَا تَنْسَى.”

Mukâtil’in eserinde “en-Nisyân/النسيان”, Hârûn’un eserinde “Nesiye/نسي” olarak farklı kalıplarda geçmektedir. Fakat maddenin içeriğine bakıldığında bu durumun yalnızca bir söylem farkından ibaret olduğu görülmektedir. Zira yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “en-Nisyân/النسيان” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “en-Nisyân/النسيان” kelimesinin anlamlarına dair yedi farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “en-Nisyân/النسيان” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Terk etmek
2. Hatırdan çıkmayan

en-NÜŞÛR/النشور MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	83	4	CANLILIK	DİRİLİŞ	YAYMAK	DAĞILMAK
			Zuhruf 43/11	Furkân 25/3	Şûrâ 42/28	Ahzâb 33/53
			Fâtr 35/9	Enbiyâ 21/21	Kehf 18/16	Cuma 62/10
				Mülk 67/15	Furkân 25/48	Furkân 25/47
				Furkân 25/40	نظيرها (A'râf 7/57)	
					Neml 27/63	
					Rûm 30/20	
HÂRUN	106	4	CANLILIK	DİRİLİŞ	YAYMAK	DAĞILMAK
			Zuhruf 43/11	Furkân 25/3	Şûrâ 42/28	Ahzâb 33/53
			Fâtr 35/9	Mülk 67/15	Kehf 18/16	Cuma 62/10
				Furkân 25/40	Furkân 25/48	Furkân 25/47
					نظيرها (A'râf 7/57)	
					Neml 27/63	
					Rûm 30/20	
YAHYÂ	64	4	CANLILIK	DİRİLİŞ	YAYMAK	DAĞILMAK
			Zuhruf 43/11	Furkân 25/3	Şûrâ 42/28	Ahzâb 33/53
			Fâtr 35/9	Enbiyâ 21/21	Kehf 18/16	Cuma 62/10
				Mülk 67/15	Furkân 25/48	Furkân 25/47
				Furkân 25/40	A'râf 7/57	
					Rûm 30/20	

Tablo 230: “en-Nüşûr/النشور” Maddesi⁷⁷⁰

⁷⁷⁰ Tablo 230’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Zuhruf 43/11: “O, gökten bir ölçüye göre suyu indirir. Biz onunla ölü araziye **canlandırdık** ölçüyle bir su indirdik .../... وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً يَغْدِرُ فَنُشْرِنَا بِهِ بَلَدًا ...”; Furkân 25/3: “... Ne öldürmeye ne yaşatmaya ne de **diriltmeye** güç getirebilirler./... وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا ...”; Şûrâ 42/28: “... Ve rahmetini **yayan**.../... وَيُنْشِرُ رَحْمَتَهُ ...”; Ahzâb 33/53: “... Yemeği yiyince hemen **dağılın** .../... فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا ...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “en-Nüşûr/النشور” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “en-Nüşûr/النشور” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Müelliflerin “en-Nüşûr/النشور” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Fâtır 35/9.⁷⁷¹ âyetteki “النُّشُورُ” kelimesi “canlanma” anlamına gelmektedir.

Yazarlar bu âyeti, toprağın su ile canlanıp bitki verdiği gibi, siz de öldükten sonra kıyamet gününde suyla canlanacaksınız şeklinde açıklamıştır. Ancak Mukâtil b. Süleyman eserinde “بالماء” ifadesini kullanmamıştır. Hârûn b. Mûsâ ve Yahyâ b. Sellâm’ın Enbiyâ Sûresi’ndeki “... *Biz her canlıyı sudan yarattık ...* /... *وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ* ...” âyetinden yola çıkarak bu ifadeyi eklemiş olmaları muhtemeldir.

2. Yazarlar Furkân 25/48.⁷⁷² âyette geçen “نُشْرًا” kelimesinde kıraat farkı olduğunu belirtmişlerdir. Bu kelimeyi İbn Âmir “نُشْرًا”; Hamza ve Kisâi “نُشْرًا”; Ebû Amr, Nâfi’ ve İbn Kesîr “نُشْرًا”; Hafs ise “بشرا” şeklinde okumuştur.

Yazarlar bazen aynı âyeti birden fazla madde başlığında kullanmıştır. Örneğin “en-Nüşûr/النشور” maddesinin üçüncü anlamında örnek getirilen Şûrâ 42/28.⁷⁷³ âyet aynı zamanda “er-Rahmet/الرحمة” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Her iki maddede de âyette geçen “رَحْمَةً” kelimesine “yağmur” anlamı verilmiştir. Bu durum bir açıdan tekrar gibi

⁷⁷¹ Fâtır 35/9: “وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ فَثَبِيرُ سَحَابًا فَسُقْنَاهُ إِلَى بَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَلِكَ النُّشُورُ.”

⁷⁷² Furkân 25/48: “وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا.”

⁷⁷³ Şûrâ 42/28: “وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ ...”

görünse de aslında yazarların eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir.

Sonuç olarak yazarlar “en-Nüşûz/النشور” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on beş farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “en-Nüşûz/النشور” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Canlılık
2. Diriliş
3. Yaymak
4. Dağılmak

en-Nüşûz/النشور MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA Sİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	135	4	KADININ KOCASINA KARŞI GELMESİ	TERK ETMEK VE BAŞKASINI TERCİH ETMEK	AYAĞA KALKMAK	CANLILIK
			Nisâ 4/34	Nisâ 4/128	Mücâdele 58/11	Bakara 2/259
HÂRÛN	158	4	KADININ KOCASINA KARŞI GELMESİ	TERK ETMEK VE BAŞKASINI TERCİH ETMEK	AYAĞA KALKMAK	CANLILIK
			Nisâ 4/34	Nisâ 4/128	Mücâdele 58/11	Bakara 2/259
YAHYÂ	81	4	KADININ KOCASINA KARŞI GELMESİ	TERK ETMEK VE BAŞKASINI TERCİH ETMEK	AYAĞA KALKMAK	CANLILIK
			Nisâ 4/34	Nisâ 4/128	Mücâdele 58/11	Bakara 2/259

Tablo 231: “en-Nüşûz/النشور” Maddesi⁷⁷⁴

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “en-Nüşûz/النشور” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “en-Nüşûz/النشور” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin

⁷⁷⁴ Tablo 231’de yer alan âyetler şunlardır: Nisâ 4/34: “... **Kocalarına karşı çıktığını bildiğiniz kadınlara öğüt verin** .../... وَاللَّائِي تَخَافُونَ نُشُورَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ ...”; Nisâ 4/128: “**Eğer bir kadın kocasının, kendisini terk edeceğini ve başka bir kadını kendisine tercih edeceğini bilirse** .../... وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُورًا ...”; Mücâdele 58/11: “... **Ayağa kalkın** denildiği zaman meclislerinizde **ayağa kalkın** .../... فَإِنْ أَنتُمُورُوا فَانْتَشِرُوا ...”; Bakara 2/259: “... **Kemiklere bak, onları nasıl canlandırıyoruz?** .../... وَأَنْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِئُهَا ...”

anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin Yahyâ “en-Nüşûz/النشوز” maddesinde kullandıkları Bakara 2/259.⁷⁷⁵ âyet hakkında kıraat bilgisi vermiştir. Buna göre bir grup insan bu âyeti “كيف ننشزها” şeklinde okumuştur. İki kıraat arasında daha iyi olan da budur. Bu kıraatin doğru olduğunun delili Abese Sûresi’ndeki “Sonra, dilediği vakit ona canlılık verir./أَنشَرُهُ”⁷⁷⁶ âyetidir.

Sonuç olarak yazarlar “en-Nüşûz/النشوز” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dört farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “en-Nüşûz/النشوز” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Kadının kocasına karşı gelmesi
2. Terk etmek ve başkasını tercih etmek
3. Ayağa kalkmak
4. Canlılık

en-NASR/النصر MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	106	4	KORUMAK	YARDIM ETMEK	ZAFER	İNTİKAM
			Bakara 2/48	Haşr 59/11	Al-i İmrân 3/126	Şûrâ 42/41
			Duhân 44/41	Haşr 59/12	Enfâl 8/10	Muhammed 47/4
			Şuarâ 26/93	Muhammed 47/7	Bakara 2/250	Kamer 54/10
			Sâffât 37/25	Hac 22/40	Al-i İmrân 3/147	
HÂRUN	129	4	KORUMAK	YARDIM ETMEK	ZAFER	İNTİKAM
			Bakara 2/123	Haşr 59/11	Al-i İmrân 3/126	Şûrâ 42/41
			Şuarâ 26/93	Haşr 59/12	Enfâl 8/10	Muhammed 47/4
			Sâffât 37/25	Muhammed 47/7	Bakara 2/250	Kamer 54/10
				Hac 22/40		

Tablo 232: “en-Nasr/النصر” Maddesi⁷⁷⁷

⁷⁷⁵ Bakara 2/259: “... وَأَنْظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا ...”

⁷⁷⁶ Abese 80/22.

⁷⁷⁷ Tablo 232’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/48: “... Hiçbir karşılığın alınmayacağı ve insanların azaptan **korunmayacağı**./... لَا يُنصَرُونَ.”; Haşr 59/11: “... Eğer sizinle savaşılırsa size **yardım ederiz** .../... وَإِنْ قَاتَلْتُمُ لَنَنْصُرَنَّكُمْ ...”; Al-i İmrân 3/126: “... **Zafer** ancak Allah katındadır .../... وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ...”; Şûrâ 42/41: “**Haksızlığa uğradıktan sonra zalimden intikam alanlara** gelince onları **kınamanın hiçbir yolu yoktur**./... وَلَمَنِ انتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ.”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “en-Nasr/النصر” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “en-Nasr/النصر” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin müellifler “en-Nasr/النصر” maddesinde kullandıkları Muhammed 47/7.⁷⁷⁸ ve Hac 22/40.⁷⁷⁹ âyetlerde tevhid gerçekleşinceye kadar Allah yolunda savaşmaktan bahsedildiğini söylemişlerdir.

Sonuç olarak yazarlar “en-Nasr/النصر” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on beş farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “en-Nasr/النصر” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Korumak
2. Yardım etmek
3. Zafer
4. İntikam

⁷⁷⁸ Muhammed 47/7: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُخْلِفْ أَقْدَامَكُمْ.”

⁷⁷⁹ Hac 22/40: “... وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ.”

en-NÛR/النور MADDESİ												
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI									
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
MUKÂTİL	159	10	İSLAM DİNİ	İMAN	HİDAYET	PEYGAMBER	GÜNDÜZÜN AYDINLIĞI	AYIN IŞIĞI	KİYAMET GÜNÜ SİRAT KÖPRÜSÜNDE ALLAH'IN MÜMİNLERE VERECEĞİ IŞIK	TEVRAT'TA AÇIKLANAN HELALLER, HARAMLAR, HÜKÜMLER VE ÖĞÜTLER	KUR'ÂN'DA AÇIKLANAN HELALLER, HARAMLAR, HÜKÜMLER VE ÖĞÜTLER	ALLAH'IN NURU
			Tevbe 9/32	En'âm 6/122	Nûr 24/35	Nûr 24/35	En'âm 6/1	Nûh 71/16	Hadîd 57/12	Mâide 5/44	Teğâbûn 64/8	Zümer 39/69
			منها (Saff 61/8)	Hadîd 57/28				Furkân 25/61	Hadîd 57/13	En'âm 6/91	Avrâf 7/157	
			Nûr 24/36	Bakara 2/257					Tahrîm 66/8	Enbiyâ 21/48		
HÂRUN	182	10	İSLAM DİNİ	İMAN	HİDAYET	PEYGAMBER	GÜNDÜZÜN AYDINLIĞI	AYIN IŞIĞI	KİYAMET GÜNÜ SİRAT KÖPRÜSÜNDE MÜMİNLERİN IŞIĞI	TEVRAT'TA AÇIKLANAN HELALLER, HARAMLAR, HÜKÜMLER VE ÖĞÜTLER	KUR'ÂN'DA AÇIKLANAN HELALLER, HARAMLAR, HÜKÜMLER VE ÖĞÜTLER	ALLAH'IN NURU
			Tevbe 9/32	En'âm 6/122	Nûr 24/35	Nûr 24/35	En'âm 6/1	Nûh 71/16	ي (Hadîd 57/12)	Mâide 5/44	Teğâbûn 64/8	Zümer 39/69
			منها (Saff 61/8)	منها (Hadîd 57/28)				Furkân 25/61		En'âm 6/91	Avrâf 7/157	
			Nûr 24/36	Bakara 2/257						Enbiyâ 21/48	Şûrâ 42/52	

Tablo 233: “en-Nûr/النور” Maddesi⁷⁸⁰

⁷⁸⁰ Tablo 233'te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Tevbe 9/32: “Onlar ağızlarıyla *Allah'ın dinini/İslâm'ı* söndürmek istiyorlar .../... يُرِيدُونَ أَن يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ”; En'âm 6/122: “... İnsanlar arasında onunla yürüyecek bir *iman* verdiğimiz kimse .../... وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ ...”; Nûr 24/35: “Allah göklerin ve yerin *hidayet* kaynağıdır .../... اللَّهُ ... وَجَعَلَ نُورًا عَلَى نُورٍ ...”; En'âm 6/1: “... Karanlıkları ve *gündüzün ışığını* yaratmıştır .../... يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ ...”; Mâide 5/44: “İçerisinde yol gösterici ve *helaller, haramlar, hükümler ve öğütler olan Tevrat'ı* şüphesiz ki biz indirdik .../... وَإِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ ...”; Teğâbûn 64/8: “O halde Allah'a, peygamberine ve *içerisinde helaller, haramlar, hükümler ve öğütler olan indirdiğimiz Kur'an'a* iman edin .../... فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا ...”; Zümer 39/69: “Yeryüzü *Allah'ın nuru* ile aydınlanacak .../... وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “en-Nûr/النور” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da on farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “en-Nûr/النور” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak müelliflerin “en-Nûr/النور” kelimesinin sekizinci anlamında örnek getirdikleri Enbiyâ 21/48. âyette ele alınan kelime geçmemektedir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “en-Nûr/النور” maddesinde kullandıkları Bakara 2/257.⁷⁸¹ âyetteki “الظُّلُمَاتِ” kelimesinin “küfür” anlamına geldiğini söylemişlerdir.

Sonuç olarak yazarlar “en-Nûr/النور” kelimesinin Kur’ân’da on farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair yirmi bir farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “en-Nûr/النور” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. İslâm Dini
2. İman
3. Hidayet
4. Peygamber
5. Gündüzün aydınlığı
6. Ayın ışığı
7. Kıyamet günü sırat köprüsünde Allah'ın Müminlere vereceği ışık
8. Tevrat'ta açıklanan helaller, haramlar, hükümler ve öğütler
9. Kur’ân'da açıklanan helaller, haramlar, hükümler ve öğütler
10. Allah'ın nuru

⁷⁸¹ Bakara 2/257: “اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Hüdâ/الهدى” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da on yedi farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Kelimeye verilen anlamlar açısından yazarlar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin kelimenin dördüncü ve on birinci anlamları yazarlar tarafından farklı isimlendirilmiştir. Dördüncü anlamı Mukâtil ve Hârûn “Davetçi”, Yahyâ ise “Davet” olarak kabul etmektedir. On birinci anlamı Mukâtil ve Hârûn “İstircâda Bulunmaya İletilmek”, Yahyâ ise “Muvaffakiyet” olarak kabul etmektedir. Ancak bu farklılıklara rağmen her üç eserde örnek getirilen âyetler ve yapılan açıklamaların birbiriyle aynı olması bu durumun yalnızca söylem farkından ibaret olduğunu göstermektedir. “el-Hüdâ/الهدى” maddesi ilgili dikkat çeken bir durum da Hârûn’un eserinde kelimenin onuncu anlamı olarak ikinci kez “İstircâda bulunmaya iletilmek” anlamının kullanılmasıdır. Bu anlamın örnek âyetlerine bakıldığında Mukâtil ve Yahyâ’nın “Tevrat” olarak isimlendirdiği anlam ile aynı âyetlerin örnek verildiği görülmektedir. Dolayısıyla bu anlamın yazımında bir hata olması muhtemeldir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında müelliflerin çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir. Ancak yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeyle uyuşmayan âyetleri örnek getirmişlerdir. Örneğin kelimenin “Tövbe” anlamında örnek getirilen A’râf 7/156.⁷⁸³ âyette geçen “هٰدِنَا/ḥudnâ”, hüdâ kelimesinin türevlerinden değil “hâde/yehûdu/hevden” fiilindendir. Yazarlar burada, kök itibariyle diğerlerinden farklı olan bir kelimeyi aynı başlık altında ele almıştır. Dolayısıyla bu âyet, bu başlık için uygun bir örnek değildir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Hüdâ/الهدى” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

⁷⁸³ A’râf 7/156: “وَاصْبِرْ لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُنَا وَإِلَيْكَ...”

1. Kelimenin “Hz. Peygamber’in Durumu” anlamında kullanıldığı örnek âyetlerde⁷⁸⁴ yazarlar bazı açıklamalar yapmıştır. Bu açıklamaların en detaylı hali Yahyâ’nın eserinde bulunmaktadır. Buna göre; söz konusu âyetlerde, Muhammed’in Allah’ın Resulü olduğu ortaya çıkıp Peygamber ve Kur’ân ile aleyhlerine delil getirildikten sonra karşı gelenlerden bahsedilmektedir. Hârûn bu kişilerin Yahudiler ve kafirler olduğunu söylerken Yahyâ münafıklar demektedir.

2. Mukâtil ve Hârûn’un “İstircâda Bulunmaya İletilmek” Yahyâ’nın ise “Muvaffakiyet” olarak isimlendirdiği on birinci anlam hakkında Yahyâ bazı açıklamalar yapmıştır. Buna göre örnek getirilen âyetler⁷⁸⁵ şu şekilde anlaşılmalıdır: Allah, onun kalbini musibet anında “innâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn” demeye muvaffak kılar. Böylece o kişi Allah’a teslim olur, Allah’tan razı olur ve bunların Allah’tan geldiğini bilir.

3. Kelimenin on ikinci anlamına örnek getirilen âyetleri⁷⁸⁶ yazarlar, onları delile ulaştırmaz; dalâletten, kendi dinine iletmez, şeklinde açıklamıştır.

4. Zuhruf 43/22.⁷⁸⁷ âyet “onların küfürde açtıkları yol üzere gideriz” anlamına gelmektedir.

5. En’âm 6/90.⁷⁸⁸ âyette “onların yoluna uy” ifadesi ile “tevhid konusunda onlara uymak” kastedilmiştir. Yahyâ âyetteki “اِقْتَدِهِ” ifadesinin, “onların yollarını benimse” anlamına geldiğini belirtmiştir.

6. Tâhâ 20/50.⁷⁸⁹ ve A’lâ 87/3.⁷⁹⁰ âyetlerde Allah’ın; hayvana otlayacağı yeri, yarattığı erkek ve dişi mahlukata da onların nasıl bir arada olacağını ilham ettiği bildirilmektedir.

⁷⁸⁴ Örneğin Muhammed 47/25: “... إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدَوْا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ.”; Bakara 2/159: “... إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِن بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ”

⁷⁸⁵ Örneğin Tegâbün 64/11: “... مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَمَنْ يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ اللَّهُ قَلْبَهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ.”

⁷⁸⁶ Örneğin Bakara 2/264: “... وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ.”; Tevbe 9/19: “... لَا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ يَمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ.”

⁷⁸⁷ Zuhruf 43/22: “... بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَارِهِم مُّهْتَدُونَ.”

⁷⁸⁸ En’âm 6/90: “... وَلَئِكَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ فَبُهْدَاهُمْ اِقْتَدُوا فَلَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِمْ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَالَمِينَ.”

⁷⁸⁹ Tâhâ 20/50: “... قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَىٰ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَىٰ.”

⁷⁹⁰ A’lâ 87/3: “... وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَىٰ.”

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Bu minvalde “el-Hüdâ/الهدى” kelimesinde Yahyâ’nın kaynak olarak gösterdiği isimler şunlardır:

1. Katâde Tâhâ 20/128.⁷⁹¹ âyetteki “yehdi/يَهْدِي” kelimesinin “beyan” anlamına geldiğini söylemiştir.
2. Hasan-ı Basrî, A’lâ 87/3.⁷⁹² âyetteki “hedâ/هَدَى” kelimesinin “ona hidâyet ve dalâlet yolunu beyan eden” anlamına geldiğini söylemiştir.
3. Katâde Ra’d 13/7.⁷⁹³ âyetindeki “هَادٍ” kelimesinin davetçi anlamına geldiğini ve bu davetçinin de peygamber olduğunu söylemiştir.
4. Mücâhid Neml 27/41.⁷⁹⁴ âyetteki “يَهْتَدُونَ” kelimesinin; Katâde Enbiyâ 21/31.⁷⁹⁵ âyetteki “يَهْتَدُونَ” kelimesinin “Bilmek” anlamına geldiğini söylemiştir.
5. Katâde, Bakara 2/159.⁷⁹⁶ âyeti, onlar ellerinde yazılı olarak bulunduğu halde İslâm’ı ve Muhammed’in durumunu gizlediler şeklinde açıklamıştır.
6. Hasan-ı Basrî Secde 32/23.⁷⁹⁷ âyetteki “وَجَعَلْنَاهُ” kelimesinde bulunan zamirin Musa’ya işaret ettiğini söylemiştir. Bu durumda âyet “... İsrailoğulları’na ait Tevrat’ı verdik.” anlamındadır.
7. Mücâhid Zuhruf 43/22.⁷⁹⁸ âyetteki “آثَارِهِمْ” kelimesini, “onların sünnetleri/yolları” şeklinde açıklamıştır.

⁷⁹¹ Tâhâ 20/128: “أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْغُرُوبِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِينِهِمْ ...”

⁷⁹² A’lâ 87/3: “وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَى”

⁷⁹³ Ra’d 13/7: “وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ”

⁷⁹⁴ Neml 27/41: “قَالَ نَكُونُوا لَهَا غَرْشَهَا نَنْظُرُ أَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ”

⁷⁹⁵ Enbiyâ 21/31: “وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ”

⁷⁹⁶ Bakara 2/159: “إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَى مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ ...”

⁷⁹⁷ Secde 32/23: “وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ”

⁷⁹⁸ Zuhruf 43/22: “بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَاهُ آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِمْ مُهْتَدُونَ”

Sonuç olarak yazarlar “el-Hüdâ/الهدى” kelimesinin Kur’ân’da on yedi farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair altmış beş farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Hüdâ/الهدى” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Beyan	10. Tevrat
2. İslâm Dini	11. İstircâda bulunmaya iletilmek
3. İman	12. Doğru yola iletmez
4. Davetçi/Davet-çağrı	13. Tevhid
5. Bilmek	14. Gelenek-Yol
6. Elçiler ve kitaplar	15. Amaca ulaştırmak
7. Doğru yola iletmek	16. İlham
8. Durum-Hz. Peygamber’in durumu	17. Tövbe
9. Kur’ân	

HEL/هل MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	42	4	OLUMSUZLUK ANLAMI VEREN مَا	-DİR, -DİR	OLUMSUZ SORU EDATİ	İNKAR TARZINDA SORU
			En’âm 6/158	İnsân 76/1	Tâhâ 20/120	Rûm 30/28
			(Nahl 16/33)	Gâşîye 88/1	Sebe’ 34/7	Rûm 30/40
			Bakara 2/210	Tâhâ 20/9	Kehf 18/103	Yûnus 10/34
			Zuhruf 43/66	Zâriyât 51/24	Şuarâ 26/221	Yûnus 10/35
			Muhammed 47/18			A'râf 7/53
			Nahl 16/35			كذلك (Şûrâ 26/44 ve Mû'min 40/11)
HÂRUN	65	4	OLUMSUZLUK ANLAMI VEREN مَا	-DİR, -DİR	OLUMSUZ SORU EDATİ	İNKAR TARZINDA SORU
			En’âm 6/158	İnsân 76/1	Tâhâ 20/120	Rûm 30/28
			نظيرها (Nahl 16/33)	Gâşîye 88/1	Sebe’ 34/7	Rûm 30/40
			Bakara 2/210	Tâhâ 20/9	Saff 61/10	Yûnus 10/34
			Zuhruf 43/66	Zâriyât 51/24	Kehf 18/103	Yûnus 10/35
			Muhammed 47/18		Şuarâ 26/221	A'râf 7/53
			Nahl 16/35			كذلك (Şûrâ 26/44 ve Mû'min 40/11)

Tablo 235: “Hel/هل” Maddesi⁷⁹⁹

⁷⁹⁹ Tablo 235’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: En’âm 6/158: “Onlar kendilerine meleklerin gelmesinden başkasını **beklemiyorlar** .../... تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ”؛ İnsân 76/1: “İnsanın üzerinden **geçmiştir** .../... هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ”؛ Şuarâ 26/221: “Size şeytanların kimin üzerine indiğini **haber vermeyeyim mi?** .../... هَلْ أَتَيْنَاكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ”؛ Rûm 30/40: “... Sizin ortaklarınızdan bunlardan birini olsun yapabilecek olan **var mıdır/yoktur** .../... هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَن يُفْعَلُ مِنْ دَلِكُمْ مِنْ شَيْءٍ ...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Hel/هل” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “Hel/هل” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Yazarlar “Hel/هل” kelimesinin anlamlarına dair yirmi iki farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Müelliflerin “Hel/هل” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Olumsuzluk anlamı veren “ما”
2. -dir, -dır
3. Olumsuzluk soru edatı
4. İnkâr tarzında soru

HELEKE/هلك MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	120	4	ÖLMEK	AZAP	KAYBOLMAK	BOZMAK
			Nisâ 4/176	Kehf 18/59	Hâkka 69/29	Bakara 2/205
			Yûsuf 12/85	Hicr 15/4		Beled 90/6
			İsrâ 17/58	Kasas 28/59		
			Kasas 28/88	En’âm 6/6		
HÂRUN	142	4	ÖLMEK	AZAP	KAYBOLMAK	BOZMAK
			Nisâ 4/176	Kehf 18/59	Hâkka 69/29	Bakara 2/205
			Yûsuf 12/85	Hicr 15/4		Beled 90/6
			İsrâ 17/58	Kasas 28/59		
			Kasas 28/88	En’âm 6/6		

Tablo 236: “Heleke/هلك” Maddesi⁸⁰⁰

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Heleke/هلك” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve

⁸⁰⁰ Tablo 236’da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/176: “... *Eğer bir erkek ölüirse* .../... *إِنْ امْرُؤٌ هَلَكَ ...*”; Kehf 18/59: “*İşte haksızlarından dolayı azap ettiğimiz kentler* .../... *وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا ...*”; Hâkka 69/29: “*Bütün gücüm kayboldu*./... *هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَّةٌ*”; Bakara 2/205: “... *Ekinleri ve nesilleri bozar* .../... *وَيُهْلِكُ الْحَرْثَ ...*”

Hârûn “Heleke/هلك” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “Heleke/هلك” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Kehf 18/59.⁸⁰¹ âyette bahsedilen kent, geçmiş ümmetlerin kafir topluluklarıdır.
2. Hâkka 69/29.⁸⁰² âyetteki “سُلْطَانِيَّة” kelimesi “hüccet, delil” anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak yazarlar “Heleke/هلك” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on bir farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Heleke/هلك” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Ölmek
2. Azap
3. Kaybolmak
4. Bozmak

⁸⁰¹ Kehf 18/59: “وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا...”

⁸⁰² Hâkka 69/29: “هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَّةٌ.”

HEVÂ/هوى MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	182	5	İNMEK	HELAK OLMAK	NEFSİN ARZULADIĞI ŞEY	BİR ŞEYİN HAVADA DURMASI	RÜZGAR İLE SÜRÜKLENMEK
			Necm 53/1	Tâhâ 20/81	Nâziât 79/40	İbrâhîm 14/43	Hac 22/31
			Necm 53/53		Necm 53/23		
					Tâhâ 20/16		
					منها (Furkân 25/43 ve Câsiye 45/23)		
HÂRÛN	205	5	İNMEK	HELAK OLMAK	NEFSİN ARZULADIĞI ŞEY	BİR ŞEYİN HAVADA DURMASI	RÜZGAR İLE SÜRÜKLENMEK
			Necm 53/1	Tâhâ 20/81	Nâziât 79/40	İbrâhîm 14/43	Hac 22/31
			Necm 53/53		Necm 53/23		
					Tâhâ 20/16		
					Kasas 28/50		
					منها (Furkân 25/43 ve Câsiye 45/23)		

Tablo 237: “Hevâ/هوى” Maddesi⁸⁰³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Hevâ/هوى” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “Hevâ/هوى” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak kelimenin üçüncü anlamında Hârûn Kasas 28/50. âyeti de örnek getirerek örnek sayısını artırmıştır.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “Hevâ/هوى” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Necm 53/53.⁸⁰⁴ âyetteki “وَالْمُؤَنِّكَةَ أَهْوَى” ifadesi “Cebrail, Mu’tefike’yi, eliyle göğe yakın bir yere kadar yükseltip sonra yere indirdi” anlamına gelmektedir.

⁸⁰³ Tablo 237’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Necm 53/1: “İndiğinde yıldızlara andolsun./ وَالنَّجْمُ ... وَمَنْ يَخْلُلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَى.”; Tâhâ 20/81: “... Benim öflem kime inerse bilin ki o *helak olmuştur*./ إِذَا هَوَى نَازِيَاتُ 79/40: “... *Nefsini arzuladığı şeyden alıkoyanlara gelince*./ وَهَى النَّفْسُ عَنِ الْهَوَى.”; İbrâhîm 14/43: “... Onların kalpleri de *havadadır*./ وَأَفِيدَتْهُمْ هَوَاءَ.”; Hac 22/31: “... Yahut *rüzgarın* uzak bir yere *sürüklediği* eşya gibidir./ ... أَوْ هَوَى بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ.”

⁸⁰⁴ Necm 53/53: “وَالْمُؤَنِّكَةَ أَهْوَى.”

2. İbrâhîm 14/43.⁸⁰⁵ âyetteki “وَافَيْدُهُمْ” ifadesi ile “kafirlerin kalpleri”

kastedilmektedir. Yazarların açıklamasına göre onların kalpleri, göğüsleri ile gırtlakları arasında bir yerde bulunacaktır. Gırtlaklarından dışarıya çıkamayacağı gibi göğüslerine de dönemeyecektir.

Müellifler bazen aynı âyeti birden fazla madde başlığında kullanmıştır. Örneğin “Hevâ/هوى” maddesinin birinci anlamında örnek getirilen Necm 53/1.⁸⁰⁶ âyet aynı zamanda “en-Necm/النجم” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Her iki maddede de âyette geçen “وَالنَّجْمِ” kelimesi “Hz. Peygamber’in Kur’ân’ı Cebrail’den parça parça alması” şeklinde açıklanmıştır. Bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında yazarların eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir.

Sonuç olarak yazarlar “Hevâ/هوى” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on bir farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Hevâ/هوى” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. İnmek
2. Helak olmak
3. Nefsin arzuladığı şey
4. Bir şeyin havada durması
5. Rüzgar ile sürüklenmek

⁸⁰⁵ İbrâhîm 14/43: “مُهْطِعِينَ مُنْجَعِي رُءُوسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ.”

⁸⁰⁶ Necm 53/1: “وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ.”

VÂZİRA/وَازِرَة MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	143	3	YÜK	YARDIM ETMEK	GÜNAH
			Zümer 39/7	Feth 48/29	Nahl 16/25
			مثليها (Necm 53/38 ve Fâtır 35/18)	Tâhâ 20/29-31	
			En'âm 6/31		
			مثليها (Nahl 16/25)		
HÂRUN	166	3	YÜK	YARDIM ETMEK	GÜNAH
			Zümer 39/7	Feth 48/29	Nahl 16/25
			مثليها (Necm 53/38 ve Fâtır 35/18)	Tâhâ 20/29-31	
			En'âm 6/31		
			مثليها (Nahl 16/25)		
YAHYÂ	100	3	YÜK		GÜNAH
			Zümer 39/7	Feth 48/29	Nahl 16/25
			في (Fâtır 35/18)	Tâhâ 20/29-31	
			En'âm 6/31		
			مثليها (Nahl 16/25)		

Tablo 238: “Vâzira/وَازِرَة” Maddesi⁸⁰⁷

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Vâzira/وَازِرَة” maddesi; ele aldığımız eserlerin tümünde yer almaktadır. Ancak bu madde, Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde “Vâzira/وَازِرَة”, Yahyâ’nın eserinde “Vîzr/وَازِر” olarak farklı kalıplarda geçmektedir. Fakat maddenin içeriğinde eserler arasında önemli bir farklılık yoktur. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “Vâzira/وَازِرَة” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak Mukâtîl ve Hârûn’un “Yardım etmek” olarak kabul ettiği anlam, Yahyâ’nın eserinde isimlendirilmemiştir. Yahyâ’nın örnek getirdiği âyetler ve yaptığı açıklamalar diğer iki eser ile örtüşmektedir. Dolayısıyla bu anlam silinmiş ya da atlanmış olabilir.

⁸⁰⁷ Tablo 238’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Zümer 39/7: “... Hiçkimse bir başkasının **yükünü** **yüklenmez** .../... وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى ...”; Tâhâ 20/29-31: “Bana ailemden birini **yardımcı** yap .../... وَاجْعَلْ لِي وِزِيرًا”; Nahl 16/25: “Böylece kıyamet gününde kendi **günahlarını** tam olarak, bilgisizce saptırdıkları kimselerin **günahlarının** ise bir kısmını yüklenirler .../... لِيُخِمْلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّوهُمْ بَغَيْرِ عِلْمٍ”

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “Vâzira/وزارة” maddesinde kullandıkları Zümer 39/7.⁸⁰⁸ âyetteki “وَارِثَةً”nın yük anlamına geldiğini belirttikten sonra bu yükün de “günah” olduğunu söylemişlerdir.

Sonuç olarak yazarlar “Vâzira/وزارة” kelimesinin Kur'ân'da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair sekiz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Vâzira/وزارة” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Yük
2. Yardım etmek
3. Günah

VECHEHÜ/وجه MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
HÂRUN	23	3	MİLLET	DİN	ALLAH		
			Bakara 2/148	Nisâ 4/125	Kasas 28/88		
			Nisâ 4/47	Bakara 2/112	Bakara 2/115		
				Lokmân 32/22	En'âm 6/52		
					Rûm 30/39		
					İnsân 76/9		
YAHYÂ	24	5	KIBLE	DİN	ALLAH	İNSANIN YÜZÜ	BAŞINDA
			Bakara 2/148	Nisâ 4/125	En'âm 6/52	Al-i İmrân 3/106	Al-i İmrân 3/72
			Nisâ 4/47	Bakara 2/112	Kasas 28/88	Mâide 5/6	
				Lokmân 32/22	Rahmân 55/27	Nisâ 4/43	
					Bakara 2/115		
					Rûm 30/39		
					İnsân 76/9		

Tablo 239: “Vechehû/وجه” Maddesi⁸⁰⁹

⁸⁰⁸ Zümer 39/7: “... وَلَا تَرَوْا وَارِثَةً وَرَثَةً أُخْرَى ...”

⁸⁰⁹ Tablo 239'da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Bakara 2/148: “Herkesin yöneldiği bir *kublesi/milleti* vardır .../... وَلِكُلِّ وُجْهَةٍ هُوَ مُوَلِّيهَا ...”; Nisâ 4/125: “Kimin dini, *dinini* Allah'a has kılandan daha güzeldir? .../... وَمَنْ ... كُلِّ مَسِيٍّ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ...”; Kasas 28/88: “... *Allah'tan* başka her şey yok olacaktır .../... وَجْهَهُ لِلَّهِ ...”; Al-i İmrân 3/106: “O gün *yüzlerin* kimisi ağarır kimisi kararır .../... يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ...”; Al-i İmrân 3/72: “... *İman* edenlere indirilen şeye *günün başında* inanın, sonunda da inkâr edin. Belki dönerler./... آمِنُوا بِالَّذِي أُنْزِلَ عَلَى ...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Vechehû/وجهه” maddesi; Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde yer alırken Mukâtil’in eserinde bulunmamaktadır. Ancak bu madde, Hârûn’un eserinde “Vechehû/وجهه”, Yahyâ’nın eserinde “Vichetün, Vechehû, Vech/وجهه ووجهه ووجهه” olarak farklı kalıplarda geçmektedir. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Hârûn “Vechehû/وجهه” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylerken Yahyâ bu kelimeye beş farklı anlam vermiştir. Yahyâ’nın eserinde bulunan “İnsanın Yüzü” ve “Başında” anlamları Hârûn’un eserinde yer almamaktadır. Yazarlar, kelimenin birinci anlamını, aynı âyetleri örnek getirmelerine rağmen farklı şekilde isimlendirmişlerdir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarların ortak oldukları anlamlarda çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir. Ancak yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeyle uyuşmayan âyetleri örnek getirmişlerdir. Örneğin, yazarların “Vechehû/وجهه” kelimesine “Allah” anlamı verdikleri âyetler arasında Kasas 28/88. âyet dışında diğerleri doğrudan Allah anlamına gelmemektedir.⁸¹⁰

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin müellifler “Vechehû/وجهه” maddesinde kullandıkları Nisâ 4/47.⁸¹¹ âyetteki “وَجُوهًا” kelimesini “bir milletin hidayetden ve doğru yoldan yönünü çevirmesi” olarak açıklamışlardır.

Yazarlar kimi zaman ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmiştir. Örneğin Yahyâ, Nisâ 4/47. âyetteki “وَجُوهًا” kelimesini Mücâhid’in doğru yoldan; Hasan-ı Basrî’nin ise hidayetden yönünü çevirmek olarak açıkladığını belirtmiştir. Benzer şekilde

⁸¹⁰ Örneğin Rahmân 55/27: “وَيَتَمَىٰ وَجْهَهُ رَبَّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ.”

⁸¹¹ Nisâ 4/47: “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْتُوا الْكِتَابَ آمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلَىٰ أَدْبَارِهَا ...”

Yahyâ'nın açıklamasına göre Al-i İmrân 3/72.⁸¹² âyetteki “وَجْهَهُ” kelimesinin “Başında” anlamına geldiği Kelbî, Mücâhid ve Katâde'nin görüşüdür.

Sonuç olarak yazarlar “Vechehû/وجهه” kelimesinin Kur'ân'da altı farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on beş farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Vechehû/وجهه” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Millet	4. İnsanın yüzü
2. Din	5. Başında
3. Allah	6. Kible

el-VAHY/الوحي MADDESİ							
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI				
			1	2	3	4	5
MUKÂTİL	56	5	CEBRAİL'İN ALLAH KATINDAN PEYGAMBERLERE İNDİRDİĞİ VAHY	İLHAM	YAZILI ŞEY	EMRETMEK	SÖZ
			Nisâ 4/163	Mâide 5/111	Meryem 19/11	Fussilet 41/12	Zilzâl 99/5
			En'âm 6/19	Nahl 16/68		En'âm 6/112	
						En'âm 6/121	
HÂRUN	79	5	CEBRAİL'İN ALLAH KATINDAN PEYGAMBERLERE İNDİRDİĞİ VAHY	İLHAM	YAZILI ŞEY	EMRETMEK	SÖZ
			Nisâ 4/163	Mâide 5/111	Meryem 19/11	Fussilet 41/12	Zilzâl 99/5
			En'âm 6/19	Nahl 16/68		En'âm 6/112	
						En'âm 6/121	

Tablo 240: “el-Vahy/الوحي” Maddesi⁸¹³

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Vahy/الوحي” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn'un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ'nın eserinde bulunmamaktadır. Müellifler bu kelimenin Kur'ân'da beş farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtîl ve Hârûn “el-Vahy/الوحي” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

⁸¹² Al-i İmrân 3/72: “وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ آمِنُوا بِالَّذِي أُنْزِلَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ ...”

⁸¹³ Tablo 240'ta yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/163: “Biz sana **vahyettik** .../... وَإِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ...”; Mâide 5/111: “Hani havarilere ‘Bana ve Resulüme iman edin.’ diye **ilham etmiştim** .../... وَإِذْ أَوْحَيْنَا إِلَى الْحَوَارِيِّينَ ...”; Meryem 19/11: “... Onlara sabah akşam Allah'ı anmalarını söyleyen bir **yazı yazdırdı**./... فَأَوْحَى ...”; Fussilet 41/12: “... Her semâya ona ait işi **emretti** .../... وَأَوْحَى فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا ...”; Zilzâl 99/5: “Çünkü Rabbin ona **söylemiştir**./... بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَى لَهَا ...”

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “el-Vahy/الوحي” maddesinde kullandıkları En’âm 6/121.⁸¹⁴ âyetteki “لَيُؤْخَوْنَ” ifadesinin “emretmek” anlamına geldiğini söylemişlerdir. Bu âyetle şeytanların, dostlarına çirkin işleri vesvese verip süsleyerek emrettiklerinden bahsedilmektedir.

Sonuç olarak yazarlar “el-Vahy/الوحي” kelimesinin Kur’ân’da beş farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dokuz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Vahy/الوحي” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Cebrail'in Allah katından Peygamberlere indirdiği vahiy
2. İlham
3. Yazılı şey
4. Emretmek
5. Söz

el-VEKİL/الْوَكِيل MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTA Kİ SİRA Sİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	37	4	KORUYUCU	RAB	HÜKÜMRAN	ŞAHİT
			Nisâ 4/109	Müzzemmil 73/9	En’âm 6/107	Nisâ 4/132
			İsrâ 17/65	İsrâ 17/2	En’âm 6/66	Nisâ 4/171
				En’âm 6/102	Furkân 25/43	Hûd 11/12
				مِنْهَا (Zümer 39/62)		Yûsuf 12/66
						Kasas 28/28
HÂRUN	60	4	KORUYUCU	RAB	HÜKÜMRAN	ŞAHİT
			Nisâ 4/109	Müzzemmil 73/9	En’âm 6/107	Nisâ 4/132
			İsrâ 17/65	İsrâ 17/2	Furkân 25/43	Nisâ 4/171
				En’âm 6/102		Hûd 11/12
				Zümer 39/62		Kasas 28/28

Tablo 241: “el-Vekîl/الْوَكِيل” Maddesi⁸¹⁵

⁸¹⁴ En’âm 6/121: “... وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُؤْخَوْنَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ.”

⁸¹⁵ Tablo 241’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Nisâ 4/109: “... *Kıyamet günü Allah’ karşı onları kim savunacak ya da kim koruyacak?*./... وَيَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا.”; Müzzemmil 73/9: “... *O halde O’nu Rab edinin.*./... فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا.”; En’âm 6/107: “... *Sen onların üzerinde hükümrân değilsin.*./... وَمَا أَنْتَ ... وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا.”; Nisâ 4/132: “... *Şahit olarak Allah yeter.*./... وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا.”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Vekîl/الوكيل” maddesi; Mukâtil ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Mukâtil ve Hârûn “el-Vekîl/الوكيل” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, ele aldıkları kelimenin anlamlarına ilişkin sınırlı sayıda örnek âyet sunabildikleri için kimi zaman kelimeye yükledikleri anlamın Kur’ân’da ne kadar tekrar edildiğine dair fikir veren bazı genellemeler yapmıştır. Örneğin “نحوه كثير” diyerek ilgili anlamın farklı âyetlerde tekrar edildiğini “ليس مثلها” diyerek kelimeye verdikleri anlamın Kur’ân’da başka örneği bulunmadığını belirtmişlerdir. Bu durumun bir örneği de “el-Vekîl/الوكيل” maddesinde yer almaktadır. Kelimenin üçüncü anlamında müellifler “el-Vekîl/الوكيل” kelimesinin, “*Sen onların üzerine vekil değilsin. / مَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ*” ifadelerinin tümünde “Hükümran” anlamında kullanıldığını söyleyerek bir genelleme yapmışlardır.

Sonuç olarak yazarlar “el-Vekîl/الوكيل” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on dört farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Vekîl/الوكيل” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Koruyucu
2. Rab
3. Hükümran
4. Şahit

el-VELİ الوَلِيّ MADDESİ													
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI										
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
MUKÂTİL	75	10	ÇOCUK	AKRABALIK BAĞI OLMAYAN ARKADAŞ	AKRABA	RAB	TANRILAR	MİRASÇI	KÜFÜR İNANCINDA DOSTLUK	İSLAM İNANCINDA DOSTLUK	AZAD EDİLMİŞ KÖLE	SAMİMİ DOST	
			Meryem 19/5	İsrâ 17/111	Duhân 44/41	En'âm 6/14	Câsiye 45/10	Meryem 19/5	Mücâdele 58/14	Mâide 5/55	Ahzâb 33/5	Nisâ 4/144	
				Kehf 18/17	Şûrâ 42/46	A'râf 7/3	Zümer 39/3		Mâide 5/51	Bakara 2/257		Al-i İmrân 3/28	
					Ankebût 29/22	Şûrâ 42/9	Şûrâ 42/6						
						A'râf 7/30							
						En'âm 6/62							
						نظروها (Yûnus 10/30)							
HÂRÜN	98	10	ÇOCUK	AKRABALIK BAĞI OLMAYAN ARKADAŞ	AKRABA	RAB	TANRILAR	MİRASÇI	KÜFÜR İNANCINDA DOSTLUK	İSLAM İNANCINDA DOSTLUK	AZAD EDİLMİŞ KÖLE	SAMİMİ DOST	
			Meryem 19/5	İsrâ 17/111	Duhân 44/41	En'âm 6/14	Ankebût 29/41	Meryem 19/5	Mücâdele 58/14	Mâide 5/55	Ahzâb 33/5	Mümtehine 60/1	
				Kehf 18/17	Şûrâ 42/46	A'râf 7/3	Zümer 39/3	Nisâ 4/33	Mâide 5/51	Bakara 2/257		Nisâ 4/144	
					Ankebût 29/22	Şûrâ 42/9	Şûrâ 42/6						
						A'râf 7/30							
						En'âm 6/62							
						نظروها (Yûnus 10/30)							
YAHYÂ	56	11	ÇOCUK	AKRABALIK BAĞI OLMAYAN ARKADAŞ	AKRABA	RAB	YARDIM	TANRILAR	MİRASÇI	KÜFÜR İNANCINDA DOSTLUK	İSLAM İNANCINDA DOSTLUK	AZAD EDİLMİŞ KÖLE	SAMİMİ DOST
			Meryem 19/5	İsrâ 17/111	Fussilet 41/34	En'âm 6/14	Muhammed 47/11	Ankebût 29/41	Meryem 19/5	Mücâdele 58/14	Mâide 5/55	Ahzâb 33/5	Mümtehine 60/1
				İsrâ 17/97	Duhân 44/41	A'râf 7/3	Tahrîm 66/4	Câsiye 45/10	Nisâ 4/33	Mâide 5/51	Tevbe 9/71		Nisâ 4/144
				Kehf 18/17	Şûrâ 42/46	Şûrâ 42/9	Zümer 39/3						Al-i İmrân 3/28
					Ankebût 29/22	A'râf 7/30	Şûrâ 42/6						
						En'âm 6/62							
						Yûnus 10/30							

Tablo 242: “el-Velî/الولي” Maddesi⁸¹⁶

⁸¹⁶ Tablo 242’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Meryem 19/5: “... Bana katından bir **çocuk** bahşet./... وَلِيًّا... فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا...”; İsrâ 17/111: “... **Düşkünlükten dolayı herhangi bir arkadaşısı** bulunmayan .../... وَلِيٌّ مِّنَ الدُّنْيَا...”; Fussilet 41/34: “... Sanki o yakın bir **akraba** gibidir./... حَمِيمٌ...”; En’âm 6/14: “De ki: Göklerin ve yerin yaratıcısı olan Allahtan başkasını mı **Rab** edineyim? .../... قُلْ أَغْتَبِرُ اللَّهَ أَمْ أَخُذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ...”; Ankebût 29/41: “Allah’ı bırakıp da başkalarını **tanrı** edinenlerin durumu .../... أُولِيَاءَ اللَّهِ...”; Meryem 19/5: “Gerçek şu ki, **ardımdan gelecek mirasçılar hakkında endişelenmekteyim** .../... وَإِنِّي خِفْتُ اللَّهَ...”; Mücâdele 58/14: “Allah’ın gazap ettiği bir topluluğu **küfürde dost edinenleri** görmedin mi? .../... قَوْلُوا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ...”; Mâide 5/55: “Sizin **İslam inancındaki dostunuz ancak Allah ve Rasulü’dür** .../... إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ...”; Ahzâb 33/5: “... Onlar sizin din kardeşleriniz ve **azad edilmiş kölelerinizdir** .../... لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أُولِيَاءَ...”; Mümtehine 60/1: “... Benim de **düşmanım sizin de düşmanınız olanları samimi dostlar** edinmeyin .../... فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ...”; Muhammed 47/11: “Çünkü Allah müminlerin **yardımcısıdır** .../... مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا...”

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Velî/الولي” maddesi; Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar arasında bu kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mukâtil ve Hârûn “el-Velî/الولي”nin Kur’ân’da on farklı anlamda kullanıldığını söylerken Yahyâ bu kelimeye on bir farklı anlam vermiştir. Yahyâ’nın eserinde beşinci sırada bulunan ve “Yardım” olarak isimlendirilen anlam diğer eserlerde bulunmamaktadır. Her üç yazar da “el-Velî/الولي” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir. Ancak bazı başlıklarda Yahyâ örnek âyet sayısını artırmıştır. Yahyâ’nın hem kendisinden önceki eserlerde yer alan örnekleri kullanması hem de bunlara ilavede bulunarak örnek sayısını artırması vücûh ve nezâir ilminin kümülatif olarak ilerlediğinin bir göstergesidir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Velî/الولي” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Şûrâ 42/46.⁸¹⁷ ve Ankebût 29/22.⁸¹⁸ âyetlerde kafirlerden bahsedilmektedir.
2. Mücâdele 58/14.⁸¹⁹ âyetteki “الذين” ile din konusunda Yahudileri dost edinen münafıklar kastedilmektedir.

Sonuç olarak müellifler “el-Velî/الولي” kelimesinin Kur’ân’da on bir farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair otuz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Velî/الولي” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Çocuk

7. Küfür inancında dostluk

⁸¹⁷ Şûrâ 42/46: “وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ أَوْلِيَاءَ يَنْصُرُوهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبِيلٍ.”

⁸¹⁸ Ankebût 29/22: “وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ.”

⁸¹⁹ Mücâdele 58/14: “لَمْ تَرِ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ.”

2. Akrabalık bağı olmayan arkadaş
3. Akraba
4. Rab
5. Tanrılar
6. Mirasçı

8. İslâm inancında dostluk
9. Azad edilmiş köle
10. Samimi dost
11. Yardım

el-YED/اليد MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SIRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	177	3	EL	İNFAKTA BULUNMANIN "EL" E BENZETİLMESİ	YAPMAK
			Sâd 38/75	İsrâ 17/29	Yâsîn 36/71
			Mâide 5/64	Mâide 5/64	Feth 48/10
			A'râf 7/108		Yâsîn 36/35
					Hac 22/10
HÂRÛN	200	3	EL	BENZETME OLARAK EL	YAPMAK
			Sâd 38/75	İsrâ 17/29	Yâsîn 36/35
			Mâide 5/64	Mâide 5/64	Yâsîn 36/71
					Feth 48/10
					Hac 22/10

Tablo 243: “el-Yed/اليد” Maddesi⁸²⁰

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “el-Yed/اليد” maddesi; Mukâtîl ve Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Kelimeye verilen anlamlar açısından yazarlar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin “el-Yed/اليد” kelimesinin ikinci anlamını Mukâtîl “İnfakta Bulunmanın ‘El’e benzetilmesi”, Hârûn ise “Benzetme olarak el” olarak kabul etmektedir. Ancak her iki eserde örnek getirilen âyetler ve yapılan açıklamalar birbiriyle aynıdır. Dolayısıyla bu farklılık sadece söylem farkı olarak değerlendirilebilir. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarların çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir.

⁸²⁰ Tablo 243’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Sâd 38/75: “... Kendi **ellerimle** yarattığıma saygı sunmaktan seni ne alıkoydu? .../... مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتَ بِيَدَيَّ ...”; İsrâ 17/29: “**İnfak konusunda elin** boynuna bağlanmış gibi cimri olma .../... وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ ...”; Yâsîn 36/71: “Onlara kendi **ellerimizle** yaptığımız evcil hayvanları düşünmezler mi? .../... أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ عَمَلَتِ أَيْدِينَا أَنْعَامًا ...”

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “el-Yed/اليَد” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Sâd 38/75.⁸²¹ âyetteki “يَدَيْ” kelimesinden maksat “Allah'ın Adem'i yarattığı elleri”dir. Ayrıca Mukâtil Allah'ın Adem'i, yeryüzünü ve gökyüzünü tuttuğu eliyle yarattığını söylemiştir.

2. Kelimenin ikinci anlamında “el-Yed/اليَد” kelimesinin infak ve harcama konusunda cimrilik yapmaya dair bir benzetme için kullanıldığını söyleyen yazarlar örnek getirdikleri âyetlerde bu durumu açıklamışlardır. Buna göre İsrâ 17/29.⁸²² âyette, infak hususunda cimrilik yapan kişi eli boynuna bağlı olduğu için elini açamayan kişiye benzetilmiştir. Mâide 5/64.⁸²³ âyet hakkında ise Yahudilerin, Allah'ın kendilerine karşı cimrilik ettiğini ve İsrail zamanındaki gibi rızıklarını bollaştırmadığını anlatmak için “eli bağlı olmak” deyimini kullandıklarını belirtmişlerdir.

Sonuç olarak yazarlar “el-Yed/اليَد” kelimesinin Kur'ân'da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair dokuz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “el-Yed/اليَد” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. El
2. İnfakta bulunmanın "el"e benzetilmesi/Benzetme olarak el
3. Yapmak

⁸²¹ Sâd 38/75: “... مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتَ بِيَدَيْ ...”

⁸²² İsrâ 17/29: “... وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ ...”

⁸²³ Mâide 5/64: “... وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ ...”

YESİR/يسير MADDESİ					
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI		
			1	2	3
MUKÂTİL	154	3	KOLAY	HIZLI	GİZLİ
			Hac 22/70	Yûsuf 12/65	Furkân 25/46
			Fâtr 35/11		
HÂRUN	177	3	KOLAY	HIZLI	GİZLİ
			Hac 22/70		Furkân 25/46
			Hadîd 57/22		
			Fâtr 35/11		
YAHYÂ	111	3	KOLAY	GİZLİ	HIZLI
			Hac 22/70	Furkân 25/46	Yûsuf 12/65
			Hadîd 57/22		
			Fâtr 35/11		

Tablo 244: “Yesîr/يسير” Maddesi⁸²⁴

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Yesîr/يسير” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “Yesîr/يسير” kelimesine aynı anlamları vermiş olsa da bu anlamların sıralamasında bir farklılık bulunmaktadır. Kelimenin ikinci ve üçüncü anlamları Yahyâ’nın eserinde Mukâtîl ve Hârûn’dan farklı bir sırada verilmiştir. Ancak bu durumun anlama bir tesiri yoktur. Kelimenin anlamlarına ilişkin sunulan örneklere bakıldığında yazarların çoğunlukla aynı âyetleri delil getirdiği görülmektedir. Ancak kelimenin “Hızlı” anlamında Hârûn’un eserinde bir örnek bulunmamaktadır.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “Yesîr/يسير” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

⁸²⁴ Tablo 244’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Hac 22/70: “Bilmez misin ki Allah gökte ve yerde ne varsa hepsini bilir. Bunların hepsi, bir Kitaptadır. Bu, Allah için kolaydır./.” *أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ*; Yûsuf 12/65: “... Biz onu bir ölçek artırırız, bu da hızlı bir ölçmedir./.” *وَنَزِدَاكَ كَيْلَ بَعِيرٍ*; Furkân 25/46: “Sonra onu kendimize doğru gizlice çektik./.” *ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا*

1. Hac 22/70.⁸²⁵ âyetteki “يسير” kelimesi “kolay” anlamına gelmektedir.

Hârûn ve Yahyâ bu âyeti Allah için onları yazdığı sırada bilmek Allah için kolaydır” şeklinde açıklamıştır.

2. Hac 22/70., Fâtır 35/11.⁸²⁶ ve Hadîd 57/22.⁸²⁷ âyetlerdeki “كِتَابٍ” kelimeleri

“Levh-i Mahfûz” anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak yazarlar “Yesîr/يسير” kelimesinin Kur’ân’da üç farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair beş farklı âyeti örnek getirmişlerdir.

Yazarların “Yesîr/يسير” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Kolay
2. Hızlı
3. Gizli

YESUDDÛNE/يَصُدُّونَ MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SIRA	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	111	4	ENGELLEMEK	YÜZ ÇEVİRMEK	YÖNELMEK	GÜLMEK
			Muhammed 47/1	Nisâ 4/61	Abese 80/5-6	Zuhruf 43/57
			Hac 22/25	Münâfikûn 63/5		
				Nisâ 4/55		
HÂRÛN	134	4	ENGELLEMEK	YÜZ ÇEVİRMEK	YÖNELMEK	GÜLMEK
			Muhammed 47/1	Nisâ 4/61	Abese 80/6	Zuhruf 43/57
			Feth 48/25	Münâfikûn 63/5		
			Hac 22/25	Nisâ 4/55		

Tablo 245: “Yesuddûne/يَصُدُّونَ” Maddesi⁸²⁸

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Yesuddûne/يَصُدُّونَ” maddesi; Mukâtil ve

Hârûn’un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ’nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu fiilin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir.

⁸²⁵ Hac 22/70: “أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ.”

⁸²⁶ Fâtır 35/11: “... وَلَا يُنْقِصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ.”

⁸²⁷ Hadîd 57/22: “مَّا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ.”

⁸²⁸ Tablo 245’te yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Muhammed 47/1: “*İnkâr edip Allah yolundan engelleyenler .../... الدِّينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ*”; Nisâ 4/61: “... *Münâfikların bundan şiddetle yüz çevirdiğini görürsün./... رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا*.”; Abese 80/6: “*Sen ona yöneliyorsun./... فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى*”; Zuhruf 43/57: “*وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ*.”

Mukâtil ve Hârûn “Yesuddûne/يصدون” fiiline aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur’ân’daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “Yesuddûne/يصدون” maddesinde kullandıkları Muhammed 47/1.⁸²⁹, Hac 22/25.⁸³⁰ ve Feth 48/25.⁸³¹ âyetlerdeki “Yesuddûne/يصدون” fiilinin “engellemek” anlamına geldiğini belirtmiş ve bu âyetlerde insanların İslâm dinine girmesine engel olma durumundan bahsedildiğini söylemişlerdir.

Sonuç olarak yazarlar “Yesuddûne/يصدون” kelimesinin Kur’ân’da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair sekiz farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Yesuddûne/يصدون” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Engellemek
2. Yüz çevirmek
3. Yönelmek
4. Gülmek

⁸²⁹ Muhammed 47/1: “الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ أَضَلَّ اللَّهُ عَنْهُمْ.”

⁸³⁰ Hac 22/25: “إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ...”

⁸³¹ Feth 48/25: “هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ...”

YÛZE'ÛN/يُوزَعُونَ MADDESİ				
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASI	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI	
			1	2
MUKÂTİL	67	2	SÛRÛLMEK	BANA ŞÜKRETMİYİ İLHAM ET
			Neml 27/17	Neml 27/19
			Neml 27/83	Ahkâf 46/15
			Fussilet 41/19	
HÂRÛN	90	2	SÛRÛLMEK	BANA İLHAM ET
			Neml 27/17	Neml 27/19
			Neml 27/83	
			Fussilet 41/19	

Tablo 246: “Yûze'ûn/يُوزَعُونَ” Maddesi⁸³²

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Yûze'ûn/يُوزَعُونَ” maddesi; Mukâtil ve Hârûn'un eserlerinde aynı başlıkla yer alırken Yahyâ'nın eserinde bulunmamaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur'ân'da iki farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirler. Mukâtil ve Hârûn “Yûze'ûn/يُوزَعُونَ” kelimesine neredeyse aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek getirmişlerdir.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Örneğin yazarlar “Yûze'ûn/يُوزَعُونَ” maddesinde kullandıkları Ahkâf 46/15.⁸³³ âyette Ebû Kuhâfe'den bahsedildiğini belirtmişlerdir.

⁸³² Tablo 246'da yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Neml 27/83: “O gün biz her ümmetten âyetlerimizi yalanlayanları bir araya getiririz, onlar **sûrülürler**.”/يَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ. Neml 27/19: رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ .../... Ey Rabbim bana ve anne-babama verdiğin nimete **şükretmeyi ilham et** .../... عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ

⁸³³ Ahkâf 46/15: “... قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ ...”

Sonuç olarak yazarlar “Yûze‘ûn/يوزعون” kelimesinin Kur‘ân’da iki farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair beş farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Yûze‘ûn/يوزعون” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Sürülmek
2. Bana şükretmeyi ilham et/Bana ilham et

YEVİM/يَوْمُ MADDESİ						
YAZAR	KİTAPTAKİ SİRASİ	ANLAM SAYISI	FARKLI ANLAMLARI			
			1	2	3	4
MUKÂTİL	157	4	ALLAH'IN DÜNYAYI YARATTIĞI 6 GÜN	DÜNYA GÜNLERİ	KİYAMET GÜNÜ	ZAMAN
			Fussilet 41/9-10 ve 12	Secde 32/5	Yâsîn 36/54	Meryem 19/15
			Secde 32/4		Yâsîn 36/55	Meryem 19/33
			Hac 22/47		Mü'min 40/17	Nahl 16/80
					Yâsîn 36/65	En'âm 6/141
HÂRÜN	180	4	ALLAH'IN DÜNYAYI YARATTIĞI 6 GÜN	DÜNYA GÜNLERİ	KİYAMET GÜNÜ	ZAMAN
			Fussilet 41/9-10 ve 12	Secde 32/5	Yâsîn 36/54	Meryem 19/15
			Secde 32/4		Yâsîn 36/55	Meryem 19/33
			Hac 22/47		Mü'min 40/17	Nahl 16/80
					Yâsîn 36/65	En'âm 6/141
YAHYÂ	114	4	ALLAH'IN DÜNYAYI YARATTIĞI 6 GÜN	DÜNYA GÜNLERİ	KİYAMET GÜNÜ	ZAMAN
			Fussilet 41/9-10 ve 12	Secde 32/5	Yâsîn 36/54	Meryem 19/15
			Secde 32/4		Yâsîn 36/55	Meryem 19/33
			Hac 22/47		Yâsîn 36/65	Nahl 16/80
					Câsiye 45/34	En'âm 6/141
					Mü'min 40/17	
					Sâffât 37/20	

Tablo 247: “Yevm/يَوْمُ” Maddesi⁸³⁴

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere “Yevm/يَوْمُ” maddesi; Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinde aynı başlıkla yer almaktadır. Yazarlar bu kelimenin Kur‘ân’da dört farklı anlamda kullanıldığı konusunda hemfikirdir. Her üç yazar da “Yevm/يَوْمُ” kelimesine aynı anlamları vermiş ve anlamlara ilişkin çoğunlukla aynı âyetleri örnek

⁸³⁴ Tablo 247’de yer alan âyetlerden bazıları şunlardır: Secde 32/4: “Allah, gökleri, yeri ve o ikisi arasındakileri **altı günde yarattandır** .../... **اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ**”; Secde 32/5: “Vahyi gökten yere indirir. Sonra, süresi sizin hesabınızla bin yıl olan **dünya günlerinden bir günde** geri yükselir./... **يُنَزِّلُ الْوَحْيَ مِنَ السَّمَاءِ فِي لَيْلٍ قَدَرٍ**”; Yâsîn 36/54: “**Kıyamet gününde hiçbir insana haksızlık edilmeyecektir** .../... **فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا**”; Meryem 19/15: “**Doğduğu zaman, öldüğü zaman ve diriltileceği zaman ona selam olsun**./... **وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ مَاتَ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا**.”

getirmişlerdir. Yalnızca kelimenin üçüncü anlamında Yahyâ'nın örnek getirdiği âyet sayısı diğerlerinden daha fazladır.

Yazarlar, bazen ele aldıkları kelimenin Kur'ân'daki farklı anlamlarını belirtip örneklerini sunduktan sonra âyetleri ayrıca tefsir etmişlerdir. Bu minvalde kelimenin anlamına ilişkin örnek getirdikleri bazı âyetler hakkında sebep-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Yazarların “Yevm/يوم” maddesinde kullandıkları âyetler hakkındaki açıklamalar şöyledir:

1. Yazarlar Fussilet Sûresi'nin 9, 10 ve 12.⁸³⁵ âyetlerindeki günlerin toplamında altı sayısına ulaşarak burada Allah'ın dünyayı yarattığı altı güne işaret edildiğini söylemişlerdir.

2. Secde 32/5.⁸³⁶ âyette, Cebrail'in gelişi ve gökyüzüne tekrar yükselişinin süresinden bahsedilmektedir.

Sonuç olarak yazarlar “Yevm/يوم” kelimesinin Kur'ân'da dört farklı anlamda kullanıldığını söylemiş ve bu anlamlara dair on altı farklı âyeti örnek getirmişlerdir. Yazarların “Yevm/يوم” kelimesine verdikleri anlamlar şunlardır:

1. Allah'ın dünyayı yarattığı 6 gün
2. Dünya günleri
3. Kıyamet günü
4. Zaman

2.2.2. Değerlendirme

Erken dönem Vücûh ve Nezâir eserleri olarak isimlendirdiğimiz Mukâtîl, Hârûn ve Yahyâ'nın çalışmaları karşılaştırıldığında eserler arasındaki benzerlik açıkça görülmektedir. Karşılaştırdığımız üç eser arasındaki farklılıklar ise istisna sayılabilecek

⁸³⁵ Fussilet 41/9: “قُلْ أَنتُمْ لَكُمْ يُرِيدُ الَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَنْدَادًا ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ.”; Fussilet 41/10: “وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا سَبْعَ سَمَوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرَهَا وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَحِفْظًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ”

⁸³⁶ Secde 32/5: “يَذَرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ بِمَا تُعَدُّونَ.”

durumlardır. Ancak bu istisnalar yazarların sadece kendisinden önceki birikimi aktarmakla kalmayıp bu birikimin üzerine ilavelerde bulunduğunu ve Vücûh Nezâir ilminin kümülatif bir şekilde ilerlediğini göstermektedir.

Her ne kadar erken dönem Vücûh ve Nezâir eserlerinde alfabetik ya da tematik bir metod izlenmemiş olsa da her kitabın bir yöntemi, her yazarın bir yazım şekli vardır. Karşılaştırdığımız eserler kronolojik olarak incelendiğinde Hârûn ve Yahyâ'nın Mukâtil'in yöntemini takip ettiği görülmektedir. Bu durumda Mukâtil'in Vücûh ve Nezâir edebiyatının şekillenmesinde öncü olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Yazarlar inceledikleri kelimeyi genellikle âyette geçtiği kalıpla kullanmış, maddelerken herhangi bir çekimi esas almamıştır. Ayrıca eserlere bakıldığında yazarların ele aldıkları kelimeyi çoğunlukla aynı kalıpta kullandığı görülmektedir. Elbette bu durumun istisnaları da mevcuttur. Örneğin Mukâtil'in eserinde “el-Basar/البصر” olarak geçen kelime, Hârûn'un eserinde “el-Basîr/البصير” şeklinde farklı kalıpta geçmektedir. Benzer şekilde Mukâtil ve Yahyâ'nın eserinde “el-Izhâr/الإظهار” olarak geçen kelime, Hârûn'un eserinde “Zihâr/ظهار” şeklinde farklı kalıpta geçmektedir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür ancak kelimeler her ne kadar farklı kalıplarda kullanılmış olsa da maddenin içeriğine, verilen anlamlara, örnek getirilen âyetlere ve yapılan açıklamalara bakıldığında müelliflerin aynı kelimeyi kastettiği rahatlıkla anlaşılmaktadır.⁸³⁷

Yazarlar madde başlığının ardından kelimenin Kur'ân'da kaç farklı anlamda kullanıldığını belirtmişlerdir. Yaptığımız karşılaştırmaya göre müellifler ortak oldukları kelimelere çoğunlukla aynı sayıda anlam yüklemişlerdir. Ancak bu durumun istisnaları mevcuttur. Örneğin her üç eserde yer alan “el-Enfûs/الأنفس” kelimesine Mukâtil ve Yahyâ yedi, Hârûn ise altı anlam yüklemiştir. Benzer şekilde “el-Husnâ/الحسنى” kelimesi Mukâtil

⁸³⁷ Toplam 20 kelime yazarlar tarafından farklı çekimle ele alınmıştır: “Ehasse/أحس”, “el-İhâ'/الإحاءة”, “el-Eşhâd/الأشهاد”, “İtma'enne/إطمأَنَّ”, “el-Izhâr/الإظهار”, “U'bûdû ve el-İbâdet/اعبدوا والعبادة”, “Ekâme's-Salât/أقام الصلاة”, “el-Emsâl/الأمثال”, “el-Emr/الأمر”, “În/إن”, “el-Basar/البصر”, “Te'vîl/تأويل”, “es-Sevâ'/السواء”, “el-Lübs/اللبس”, “el-Medd/المد”, “Neâ'/نأى”, “en-Nüzûr/النذر”, “en-Nisyân/النسيان”, “Vâzira/واذرة”, “Vechehû/وجهه”

ve Hârûn'a göre üç, Yahyâ'ya göre dört; “Vechehû/وجهه” kelimesi Hârûn'a göre üç, Yahyâ'ya göre beş farklı anlama gelmektedir. Anlam sayısının genellikle Yahyâ'da daha fazla olduğu görülse de ne yazık ki bu örneklerden net bir çıkarım yapmak mümkün değildir. Kronolojik olarak bakıldığında ortak bir kelimeye daha fazla sayıda anlam yükleyen kişinin Yahyâ olması durumunda Yahyâ'nın vecih sayısını artırarak kendinden önceki birikime ilavede bulunduğu söylenebilirdi. Ancak örneklere bakıldığında anlam sayısının her zaman kronolojik olarak sonra gelen eserde fazla olmadığını hatta kimi zaman Mukâtil'in bir kelimeye Hârûn ve Yahyâ'dan daha fazla anlam yüklediğini görmekteyiz. Örneğin “el-Meveddet/المودة” kelimesi Mukâtil'e göre dört Hârûn'a göre üç farklı anlamda kullanılmıştır. Ancak bu durumu Hârûn ve Yahyâ'nın Mukâtil ile aynı fikirde olmadıkları için bazı vecihleri zikretmedikleri şeklinde yorumlamak da mümkün değildir. Çünkü bu eksiklikler müelliflerin tercihinden değil eserlerin günümüze eksik ulaşmasından kaynaklı da olabilir. Nitekim vücûh ve nezâir edebiyatının erken dönemlerine ait olması sebebiyle ele aldığımız eserlerin bazı yerlerinde eksikler, okunamayan ya da silinmiş kısımlar bulunmaktadır. Hatta muhakkikler “el-İştirâء/الاشتراء”, “el-Birr/البر”, “ez-Zikr/الذكر” gibi maddelerde orijinal metindeki eksik kısımları diğer eserlerle kıyaslayarak tamamlamıştır. Muhakkiklerin bu müdahalesi, vücûh ve nezâir ilminin kümülatif şekilde ilerlediğinin, bu alana dair eserlerin birbirinin aktarıcısı ve devamı niteliğinde olduğunun bir göstergesidir.

Yazarlar ele aldıkları kelimenin Kur'ân'da kaç farklı anlamda kullanıldığını belirttikten sonra bu anlamların neler olduğunu tek tek açıklamışlardır. Yazarlar kimi zaman aynı kelimeye farklı anlamlar yüklemişlerdir. Bu durum bazen yalnızca söylem farkından ibaret olup içeriği etkilemezken bazen de önemli farklılıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin “el-Âhîret/الآخرة” kelimesinin dördüncü Mukâtil ve Yahyâ'da “Kabir”, Hârûn'da “Ahirette Münker ve Nekir'in sorgusu” olarak geçmektedir. Ancak her üç eserde kelimenin anlamına dair örnek getirilen âyetlerin ve yapılan açıklamaların birbiriyle aynı olması bu durumun yalnızca söylem farkından ibaret olduğunu göstermektedir. Müelliflerin anlamları farklı isimlendirdiği durumlardan biri de

“Hattâ/حتى” maddesinde görülmektedir. Kelimenin üçüncü anlamı; Mukâtil’in eserinde

“إقرار”, Hârûn’un eserinde “قراءة”, Yahyâ’nın eserinde ise “قراءته” olarak kabul edilmektedir.

Ancak yazarların başlığın devamında yaptığı açıklama ve örnek getirdikleri âyetler aynıdır. Dolayısıyla bu durum ya sadece yazarların farklı kelimelerle aynı noktaya işaret etmesi yani bir söylem farkıdır ya da seçilen kelimelerin benzerliğinden ötürü eserlerin yazım aşamasında yaşanan bir hatanın sonucudur. Yukarıda sıraladığımız örnekler, eserler arasında belirgin bir farka yol açmamaktadır ancak bunun tersi durumlar da mevcuttur. Örneğin “Ednâ/أدنى” kelimesinin dördüncü anlamını Mukâtil “Aşağı”, Hârûn ise “Kötülük” olarak kabul etmekte ve Bakara 2/61. âyeti⁸³⁸ örnek getirmektedirler. Bu durumda Mukâtil’e göre âyetin meali “... Allah'ın verdiği en iyi gıdayı **daha aşağısıyla** mı değiştirmek istiyorsunuz? ...”; Hârûn’a göre “... Allah'ın verdiği en iyi gıdayı **daha kötüsüyle** mi değiştirmek istiyorsunuz? ...” şeklinde olmaktadır. Bu örnek müelliflerin aynı âyete farklı anlamlar yükleyebildiğinin bir göstergesidir.

Kelimeye verilen anlamlarla ilgili dikkat çeken bir durum da Yahyâ’nın eserinde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin “Emr/أمر” kelimesinin beşinci anlamını Mukâtil ve Hârûn “Allah'ın emri, Bedir'de katledilecekler”, Yahyâ ise “Ölüm” olarak kabul etmektedir. Benzer şekilde kelimenin altıncı anlamını Mukâtil ve Hârûn “Mekke’nin fethi”, Yahyâ ise yalnızca “Fetih”; kelimenin yedinci anlamını Mukâtil ve Hârûn “Benî Kurayza’nın katledilmesi ve Benî Nâdir’in sürülmesi”, Yahyâ ise “Sürgün ve öldürme” olarak kabul etmektedir. Benzer şekilde “el-Enfûs/الأنفس” kelimesinin beşinci anlamını Mukâtil ve Hârûn “İnsan ruhu, ruhunun kabzedildiği sırada hayatı”, Yahyâ ise “İnsan ruhu, hayatı” olarak kabul etmektedir. Bu örneklerde Yahyâ’nın anlamları kısaltıp yapacağı açıklamaları âyetlerin ardından vermesi, eserinde, kendinden öncekilere kıyasla daha sistematik bir şekilde ilerlediği şeklinde yorumlanabilir.

Yazarlar ele aldıkları kelimeye verdikleri anlamın anlaşılmasını sağlayacak miktarda âyet sunma yöntemini benimsemişlerdir. Ancak kimi zaman kelimenin

⁸³⁸ Bakara 2/61: “... أَتَشْتَبِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ ...”

anlamlarına ilişkin örnek getirdikleri âyetlerde bazı farklılıklar bulunmaktadır. “Âyet/آية”, “el-Arz/الأرض”, “et-Tuğyân/الطغيان” gibi birçok maddede Yahyâ’nın örnek âyet sayısını artırdığı görülmektedir. Yahyâ’nın kendisinden önceki eserlerde yer alan örnekleri kullanması ve bunlara ilavede bulunarak örnek sayısını artırması vücûh ve nezâir ilminin kümülatif olarak ilerlediğinin ve yazarların yalnızca birbirinin aktarıcısı olmayıp eserlerine kendi görüşlerini de eklediğinin bir göstergesidir. Ancak bu durumun istisnası da mevcuttur. Örneğin Mukâtil ve Hârûn’un eserinde yer alan “bi-İznillâh/بِإِذْنِ اللَّهِ” maddesinde Mukâtil Hârûn’dan daha fazla örnek âyet sunmuştur. Hârûn’da daha az âyet bulunması, sonraki dönemde yazılan eserlerin örnek sayısını artıracağı beklentisini karşılamamaktadır. Örnek âyetlerle ilgili değinilmesi gereken bir durum da âyet numaralarının orijinal metinlerde yer almaması ve bu detayın eserlere muhakkikler tarafından sonradan eklenmesidir. Bu durum Kur’ân’da birden fazla yerde geçen âyetler söz konusu olduğunda birtakım karışıklıklara sebep olmuştur. “Ânev/أَوَا”, “el-Fesâd/الفساد”, “Mesvâ/مَنْوَى” gibi kelimelerin bazı anlam başlıklarında yazarların ele aldığı âyet metni, aynı sûrede iki defa geçtiği için muhakkikler tarafından farklı âyet numaraları verilmiştir. Bu durum ilk bakışta yazarların farklı âyetleri örnek gösterdiği yanlışlamasına sebep olabilmektedir.

Yazarlar örnek olarak sundukları âyetler hakkında tefsir kapsamında değerlendirilebilecek bazı açıklamalar yapmışlar, sebab-i nüzûl, İsrâiliyat, kıraat farklılıkları, dilbilgisi ve kelâmî konuları içeren bazı bilgiler vermişlerdir. Bu açıklamaların doğruluğunu tespit etmek çalışmamızın kapsamını aşmaktadır ancak karşılaştığımız eserlerde aynı açıklamaların olup olmaması önemli bir konudur. Nitekim Mukâtil’de olmayan bir açıklamanın Hârûn’da olması ya da her üç eserde yer alan bir âyet hakkındaki yorumun yalnızca Yahyâ’da bulunması söz konusu eserlerin sadece birbirinin kopyası niteliğinde olmadığını göstermektedir.⁸³⁹ Ayrıca müelliflerin

⁸³⁹ Örneğin “el-İsm/الْإِسْمُ” maddesinde örnek getirilen Bakara 2/203. âyet hakkında Hârûn’un yaptığı açıklama Mukâtil’in eserinde yer almamaktadır. “İmân/الْإِيمَانُ” maddesinde örnek getirilen Nahl 16/106. âyet hakkındaki açıklama yalnızca Yahyâ’da bulunmaktadır.

ele aldığı bazı maddelerde kelimenin esas anlamını koruyarak açıklama yapması da tefsir kapsamında değerlendirilebilir. Örneğin Mukâtil ve Hârûn “el-A‘mâ/الأعمى” kelimesinin Kur’ân’da “Kalbin Körlüğü, Gözün Körlüğü, Delilsiz” anlamlarına geldiğini söylemişlerdir. İlk iki anlamda bu kelimenin “körlük” anlamını korudukları, yalnızca körlüğün kaynağının ne olduğunu açıkladıkları görülmektedir. Benzer şekilde yazarlar “Hz. Peygamber döneminde Yahudilerden Peygamber’i inkâr edenlerin ilki, Mekke ehlinde Allah’a iman edenlerin ilki, Allah’ın dünyada görülmeyeceğine inananların ilki, İsrailoğullarından Mûsâ’ya ve Hârûn’a inananların ilki” şeklinde açıklayarak “Evvel/أول” kelimesinin “ilk” anlamını korumuşlardır. Dolayısıyla burada tam olarak bir anlam farklılığından bahsetmek mümkün değildir.

Örnek âyetlerle ilgili değinilmesi gereken bir durum da yazarların bazen aynı âyeti birkaç yerde kullanmasıdır. Kısaca bir örnekle hatırlatmak gerekirse “el-Feth/الفتح” maddesinde kullanılan Fâtır 35/2.⁸⁴⁰ âyet aynı zamanda “er-Rahmet/الرحمة” maddesinde karşımıza çıkmaktadır. Her iki maddede de âyette geçen “رَحْمَةً” kelimesine “rızk” anlamı verilmiştir.⁸⁴¹ “ed-Dîn/الدين”, “es-Semâ’/السماء”, “el-Âlemîn/العالمين” gibi pek çok maddede karşımıza çıkan bu durum bir açıdan tekrar gibi görünse de aslında yazarların eserlerinde tutarlılık içinde olduklarını ve kelimeye anlam verirken bütüncül bir yaklaşım sergilediklerini göstermektedir. Hatta “er-Rahmet/الرحمة” maddesi, Mukâtil’in eserinde geçmemesine rağmen, Mukâtil de bu âyeti “el-Feth/الفتح” maddesinde örnek getirdiğinde “رَحْمَةً” kelimesine “rızk” anlamı vermiştir. Bu durum bize her ne kadar “er-Rahmet/الرحمة” maddesine eserinde yer vermemiş olsa da Mukâtil’in bu kelimenin anlamlarına vâkıf olduğunu düşündürmektedir.

Karşılaştığımız üç eserde müellifler hadis ile istişad metodunu çok kullanmasa da bazen ele aldıkları kelimeye yükledikleri anlamın veya örnek getirdikleri

⁸⁴⁰ Fâtır 35/2: “... مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكُ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ ...”

⁸⁴¹ Hârûn, ss. 55, 206; Yahyâ, ss. 201, 318.

âyetler hakkındaki açıklamaların kime ait olduğunu belirtmişlerdir. Mukâtil'in eserinde biri Hasan-ı Basrî, biri Zübeyr b. Abbâd ve biri de Ebu'l-Âliye'den olmak üzere toplamda üç yerde kaynak göstermiştir. Hârûn ise eserinde altı maddede kaynak göstermiştir. Bu maddelerin hepsinde Hârûn'un kaynak olarak gösterdiği kişi Ebû'l-Hasan'dır. Buna ek olarak Mukâtil ve Hârûn "Serî/سريع" maddesinde İbn Abbâs'tan bir rivayet aktarmıştır.

Yahyâ'nın eserinde ise çok daha fazla maddede kaynak belirtildiğini görmekteyiz. Belki de onun eserini diğer iki eserden ayıran en önemli fark yaptığı açıklamaların kime ait olduğunu sıkça belirtmesidir. Nitekim Yahyâ İbn Abbâs'tan üç, Mücâhid'den on beş, Hasan-ı Basrî'den on yedi, Katâde'den yirmi altı, Süddî'den iki, Kelbî'den sekiz, Süfyân es-Sevrî'den iki olmak üzere toplamda yetmiş üç yerde kaynak belirtmiştir. Yahyâ'nın eserinde dikkat çeken bir durum da görüşünü aktardığı kişilere katılmadığı durumlarda kendi fikrini de eserine yansıtmasıdır. Örneğin Yahyâ, "ez-Zikr/الذكر" maddesinde Yâsîn 36/69.⁸⁴² âyeti hem "Şeref" anlamında hem de "Tefekkür" anlamında iki kez kullanmıştır. Yani bu âyette geçen "ذِكْرٌ" kelimesine iki anlam birden yüklemiştir. Fakat Yahyâ Yâsîn 36/69. âyetteki "zikr" kelimesine "Şeref" anlamı verirken bunun Süfyân es-Sevrî'nin görüşü olduğunu belirtmiştir. Bu durum Yahyâ'nın kendisinden öncekilerin görüşlerini aktardığını fakat onlarla aynı fikirde olmadığına kendi görüşünü de eserine yansıttığını göstermektedir.

Karşılaştığımız üç eser arasındaki bazı farklılıklar yazarların birbirleriyle çeliştiği durumlar olduğunu göstermektedir. Örneğin "Tevellâ/تولى" maddesinde Mukâtil'in "Reddetmek" anlamında örnek getirdiği Nisâ 4/80.⁸⁴³, Yûnus 10/72.⁸⁴⁴ ve Zâriyât 51/54.⁸⁴⁵ âyetleri Harun'un kelimenin "Yüz çevirmek" anlamında kullandığı görülmektedir. Benzer şekilde "el-Medd/المد" maddesinde Yahyâ'nın "Desteklemek"

⁸⁴² Yâsîn 36/69: "وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ"

⁸⁴³ Nisâ 4/80: "مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ خَفِيفًا"

⁸⁴⁴ Yûnus 10/72: "فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ ..."

⁸⁴⁵ Zâriyât 51/54: "فَقَوْلٌ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٌ"

anlamında örnek getirdiği Al-i İmrân 3/124.⁸⁴⁶ ve Enfâl 8/9.⁸⁴⁷ âyetleri Mukâtil ve Hârûn kelimenin “Vermek” anlamında kullanmıştır. Örneklerinin çoğaltılabileceği bu durumlar yazarların aynı âyetlere farklı anlam verebildiklerini göstermektedir. Yazarlar bazen ele aldıkları kelimenin içinde geçmediği âyetleri örnek vererek ya da bir kelimeye iki ayrı anlam yükleyerek kendileriyle de çelişmiştir. Örneğin Mukâtil “el-Meveddet/المودة” maddesinde kullanılan Mümtehine 60/7.⁸⁴⁸ âyeti hem “Nasihat” anlamında hem de özgün olduğu “Dinde sevgi” anlamında iki kez kullanmıştır. Yani bu âyette geçen “مَوَدَّةٌ” kelimesine iki anlam birden yüklemiştir. Bir başka örnek “Hattâ/حتى” maddesinde vardır. Hârûn’un kelimenin birinci anlamına örnek olarak getirdiği Yûnus 10/98.⁸⁴⁹ âyette “حتى” edatı değil “إلى” edatı geçmektedir. Dolayısıyla bu âyet ancak “إلى”nın “حتى” anlamında kullanılmasına örnek gösterilebilir. Benzer şekilde yazarların “el-Küfr/الكفر” kelimesinin ikinci anlamında örnek getirdikleri En’âm 6/20.⁸⁵⁰ ve Bakara 2/146.⁸⁵¹ âyetlerde ele alınan kelime geçmemektedir. Yazarlar, En’âm 6/20. âyette “لَا يُؤْمِنُوا” ile “كفر”ı; Bakara 2/146. âyette “كُتِمَ” ile “كَفَرُ”yı eşleştirmiştir. Örnekler çoğaltılabilir ancak bu gibi çelişkiler ilk dönem eserleri için anlaşılır durumlardır.

Tüm bu benzerlikler ve farklılıklar birlikte değerlendirildiğinde karşılaştırdığımız üç eserin, özgün yönleri olmakla birlikte, büyük oranda birbirinin aktarıcısı olduğunu göstermektedir. Mukâtil’in özgün olduğu üç, Hârûn’un özgün olduğu bir ve Yahyâ’nın özgün olduğu on iki madde dışında müelliflerin ortak oldukları 207 maddede çoğunlukla aynı âyet ve açıklamaları kullanmaları yalnızca kendinden önceki eserden haberdar olmalarıyla açıklanabilecek bir durum değildir. Eserler arasındaki bu büyük benzerlik,

⁸⁴⁶ Al-i İmrân 3/124: “إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ تُحَدِّثُوا رُبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُنْزِلِينَ.”

⁸⁴⁷ Enfâl 8/9: “إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُم بِالْفِ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرَوِّفِينَ.”

⁸⁴⁸ Mümtehine 60/7: “عَسَى اللَّهُ أَن يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوْدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ.”

⁸⁴⁹ Yûnus 10/98: “فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ أَمْنَتْ فَفَنَعَمَهَا لِإِيمَانِهَا إِلَّا قَوْمٌ يُؤْسَسُ لَهَا أَمْنًا كَشَفْنَا عَنْهُمْ غَذَابَ الْحُزْنِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَنَنَعَّمَانَهُمْ إِلَى جَنِّ.”

⁸⁵⁰ En’âm 6/20: “الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمُ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ.”

⁸⁵¹ Bakara 2/146: “الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ.”

yazarların kendi çalışmalarında, bir önceki çalışmayı aktardığını göstermektedir. Nitekim Hârûn ve Yahyâ'nın büyük oranda Mukâtil'in eserinden yararlandığı aşîkardır. Ancak her ne kadar Mukâtil'in eserinin, bu alanın otoritesi olduğu yadsınamaz bir gerçek olsa da Mukâtil'den sonra gelen eserlere sadece “öncekinin bir nüshası” olarak nitelendirmek de doğru değildir. Nitekim her eserin kendinden önceki çalışmaya kıyasla farklı olduğu yönler bulunmaktadır. Karşılaştırmasını yaptığımız erken dönem Vücûh ve Nezâir eserleri arasındaki ilişki tüm ilim dallarında olduğu gibi bu alanda da kümülatif bir ilerleme olduğunu göstermektedir. Yani yazarlar hem kendilerinden önceki birikimi kullanmakta hem de bu birikimin üzerine ilavelerde bulunmaktadır.

SONUÇ

Vücûh ve Nezâir ilmi, bir kelimenin Kur'ân'da kaç farklı anlamda kullanıldığını tespit ederek Kur'ân'ın anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Vücûh ve Nezâir'in ilk örnekleri ve tedvini oldukça eskiye dayanmaktadır. Bu durum Vücûh ve Nezâir'in odaklandığı konunun önemini göstermektedir. Çünkü dil ile ilgili çalışmalar bir metnin doğru anlaşılması noktasında önemli bir yere sahiptir. Vücûh ve Nezâir ilmi de Kur'ân kelimelerine yoğunlaşarak tefsir ve lügat ilmini birleştirmekte ve hem Kur'ân âyetlerinin doğru anlaşılmasına hem de Kur'ân kelimelerinin tarihsel süreçte anlam değişikliğine uğrayıp uğramadıklarının belirlenmesine katkı sağlamaktadır.

Bu çalışmada erken dönem Vücûh ve Nezâir eserleri olarak tanımlanan Mukâtil b. Süleymân, Harun b. Mûsâ ve Yahyâ b. Sellâm'ın eserleri karşılaştırılmıştır. Bu eserler kronolojik olarak incelenerek Vücûh ve Nezâir edebiyatının doğuşu ve gelişimi hakkında bilgi sahibi olunmuş, eserler arasındaki benzerlik ve farklılıklar tespit edilmiştir. Vücûh ve Nezâir'e dair günümüze ulaşan ilk eser, Mukâtil b. Süleymân'a aittir. Mukâtil “el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm” eseriyle bu alanın otoritesi haline gelmiştir. Nitekim ondan sonra yazılan ve çalışmamıza konu olan Hârûn b. Mûsâ ve Yahyâ b. Sellâm'ın eserleri hem biçim hem içerik olarak Mukâtil'in takipçisi olmuştur. Bu durum Mukâtil'in eserinin, Hârûn ve Yahyâ tarafından bilindiğine ve görüldüğüne işaret etmektedir.

Karşılaştırmasını yaptığımız eserlerde yazarlar ilk olarak ele aldıkları kelimenin Kur'ân'da kaç farklı anlama geldiğini yani kelimenin vecih sayısını ifade etmiştir. Ardından “*birinci vecih, ikinci vecih...*” şeklinde başlıklandırarak her bir anlamı açıklamış ve bu anlamlara uygun örnek âyetler sunmuştur. Müellifler kelimeye yükledikleri anlamların anlaşılmasını sağlayacak kadar örnek âyet sunmakla yetinmiş aynı manaya gelen tüm âyetleri sıralamak gibi bir amaç gözetmemişlerdir. Birbirine benzer âyetleri sıralarken “نظيرها، مثلها، كقوله” gibi ifadeleri birbirinin yerine kullanılmıştır.

Bu durum, karşılaştırmasını yaptığımız eserlerin yazıldığı dönemde bu kelimelerin terimsel anlamlarını kazanmadığını göstermektedir. Üç eserde de maddeleri sıralanırken alfabetik ya da tematik bir metot kullanılmamıştır. Ancak Kur'ân'da sıkça birlikte kullanılan “Seri'/سريع” ve “el-Hisâb/الحساب”, “Yevm/يوم” ve “el-Âhîret/الأخرة” gibi ifadeler

ya da “el-Hüdâ/الهدى” ve “el-Küfr/الكفر”, “el-A‘mâ/الاعمى” ve “el-Basar/البصر”, “el-Mevt/الموت” ve “el-Hayât/الحياة” gibi zıt kelimeler art arda zikredilmiştir. Bu durum her ne kadar Mushaf sırası gözetilmese de bazı kelimelerin bloklar halinde ele alındığını ve araya ilaveler yapıldığını düşündürmektedir. Ayrıca ele alınan kelimeler sarf açısından herhangi bir çekime tabi tutulmamış genellikle âyetlerde kullanıldığı şekliyle esere alınmıştır.

Biçimsel açıdan birbirinin takipçisi olan bu üç eser içerik açısından da oldukça benzemektedir. Mukâtil’in eserinde 186, Hârûn’un eserinde 208 ve Yahyâ’nın eserinde 115 madde ele alınmıştır. Üç eserde toplamda ele alınan farklı madde sayısı ise 223’tür. Bu maddelerden 79 tanesi her üç eserde de yer almaktadır. Mukâtil ve Hârûn’un ortak olduğu ancak Yahyâ’nın eserinde bulunmayan 104 madde, Hârûn ve Yahyâ’nın ortak olduğu ancak Mukâtil’in eserinde yer almayan 24 madde vardır. Ortak maddelerin içeriğine bakıldığında genel olarak bu maddelerde yazarların kelimelere yükledikleri anlam sayısının ve yaptıkları açıklamaların benzer olduğu görülmüştür. Müellifler, ortak oldukları bazı maddelerde ele aldıkları ifadeyi farklı şekilde sunmuşlar ya da aynı kelimenin farklı kalıplarını kullanmışlardır. Ancak eserlerde zaten kelimeler sarf bakımından herhangi bir prensibe tâbi tutulmayıp kimi zaman mastar halinde, kimi zaman fiil kalıbında, kimi zaman da ism-i fail ya da ism-i meful sîgasında kullanıldığı için yazarlar arasındaki bu farklılık bizi herhangi bir tespit yapmaktan alıkoymuştur. Bunun yanı sıra kelimeye verilen anlamların ve anlamlara dair örnek getirilen âyetlerin benzer oluşundan hareketle madde başlıklarındaki değişikliğin sadece söylem farkından ibaret olduğu ve çoğu zaman anlam açısından maddenin içeriğini etkilemediği anlaşılmıştır. Örneğin Mukâtil’in eserinde “el-Basar/البصر” olarak geçen kelime, Hârûn’un eserinde “el-Basîr/البصير” şeklinde farklı kalıpta geçmektedir. Benzer şekilde Mukâtil ve Yahyâ’nın eserinde “el-Izhâr/الإظهار” olarak geçen kelime, Hârûn’un eserinde ise “Zihâr/ظهار”

şeklinde farklı kalıpta geçmektedir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür ancak yazarların aynı kelimeyi kastettiği rahatlıkla anlaşılmaktadır.⁸⁵²

Eserler karşılaştırıldığında müelliflerin özgün maddelerinin de olduğu görülmüştür. Buna göre; Yahyâ'nın eserinde yer alan 12 madde ne Mukâtil'in ne de Hârûn'un eserinde yer almaktadır. Mukâtil ve Hârûn'un ise birer özgün maddesi bulunmaktadır. Tesârîf'in günümüze eksik ulaştığı bilgisiyle birlikte değerlendirildiğinde kronolojik olarak son sırada yer alan bu eserde 12 özgün maddenin yer alması, Vücûh ve Nezâir edebiyatının kümülatif bir şekilde nesilden nesile gelişerek ilerlediğini, yazarların hem kendisinden önceki çalışmalardan beslendiğini hem de kendi eserlerine ilavelerde bulunduğunu göstermektedir.

Yazarların ortak oldukları maddeler içerik açısından mukayese edildiğinde aralarında bazı farklar olmakla birlikte yapılan açıklamaların büyük oranda benzer olduğu görülmüştür. Yazarlar çoğu zaman bir kelimeye aynı anlamları yüklemiş, anlamlara dair aynı âyetleri örnek getirmiş ve âyetler hakkında ortak açıklamalar yapmışlardır. Eserler arasındaki benzerlikler o kadar fazladır ki muhakkikler tahkik ettikleri eserde eksik olan kısmı diğer çalışmayla kıyaslayarak tamamlamışlardır. Ancak bu benzerliğin içerisinde bazı istisnai durumlar da vardır. Örneğin yazarlar bazen aynı âyeti farklı anlam başlıklarına örnek olarak getirmiş, dolayısıyla aynı âyete farklı manalar vermişlerdir. Karşılaştırma sırasında yazarların kelimeye farklı sayıda anlam verdikleri, farklı âyetleri örnek getirdikleri durumlara da rastlanmıştır. Örnek olarak her üç eserde yer alan “el-Enfûs/الأنفس” kelimesine Mukâtil ve Yahyâ yedi, Hârûn ise altı anlam yüklemiştir.

Kronolojik olarak bakıldığında ortak bir kelimeye daha fazla sayıda anlam yükleyen kişinin Yahyâ olması durumunda Yahyâ'nın vecih sayısını artırarak kendinden önceki birikime ilavede bulunduğu söylenebilirdi. Ancak konu hakkındaki örneklerin tümüne bakıldığında anlam sayısının her zaman kronolojik olarak sonra gelen eserde fazla olmadığı hatta kimi zaman Mukâtil'in bir kelimeye Hârûn ve Yahyâ'dan daha fazla anlam

⁸⁵² Toplam 20 kelime yazarlar tarafından farklı çekimle ele alınmıştır: “Ehasse/أحس”, “el-İhâ'/إخاء”, “el-Eşhâd/الأشهاد”, “İtma'enne/إطمأَنَّ”, “el-Izhâr/الإظهار”, “U'büdû ve el-İbâdet/اعبدوا والعبادة”, “Ekâmu's-Salât/أقام الصلاة”, “el-Emsâl/الأمثال”, “el-Emr/الأمر”, “İn/إن”, “el-Basar/البصر”, “Te'vîl/تأويل”, “es-Sevâ'/السواء”, “el-Lübs/اللبس”, “el-Medd/المد”, “Neâ/نأى”, “en-Nüzür/النذر”, “en-Nisyân/النسيان”, “Vâzira/واذرة”, “Vechehû/وجهه”

yüklediği görülmektedir. Örneğin “el-Meveddet/المودة” kelimesi Mukâtil’e göre dört Hârûn’a göre üç farklı anlamda kullanılmıştır. Dolayısıyla bu örneklerden net bir çıkarım yapmak mümkün değildir.

Vücûh ve nezâir edebiyatının erken dönemlerine ait olması sebebiyle ele aldığımız eserlerin bazı yerlerinde eksikler, okunamayan ya da silinmiş kısımlar bulunmaktadır. Hatta muhakkikler “el-İştirâ’/الاستراء”, “el-Birr/البر”, “ez-Zikr/الذكر” gibi maddelerde orijinal metindeki eksik kısımları diğer eserlerle kıyaslayarak tamamlamıştır. Muhakkiklerin bu müdahalesi, vücûh ve nezâire dair eserlerin birbirinin aktarıcısı ve devamı niteliğinde olduğunun bir göstergesidir. Muhakkik müdahaleleriyle ilgili değinilmesi gereken bir durum da örnek âyetlerle ilgilidir. Âyet numaralarının orijinal metinde yer almaması ve bu detayın eserlere muhakkikler tarafından sonradan eklenmiş olması, Kur’ân’da birden fazla yerde geçen âyetler söz konusu olduğunda birtakım karışıklıklara sebep olmuştur. “Âvev/أوو”, “el-Fesâd/الفساد”, “Mesvâ/مثنوى” gibi kelimelerin bazı anlam başlıklarında yazarların ele aldığı âyet metni, aynı sûrede iki defa geçtiği için muhakkikler tarafından farklı âyet numaraları verilmiştir. Bu durum ilk bakışta yazarların farklı âyetleri örnek gösterdiği yanılsamasına sebep olabilmektedir.

Yazarlar ele aldıkları kelimenin Kur’ân’da kaç farklı anlamda kullanıldığını belirttikten sonra bu anlamların neler olduğunu tek tek açıklamışlardır ve kimi zaman aynı kelimeye farklı anlamlar yüklemişlerdir. Bu durum bazen yalnızca söylem farkından ibaret olup içeriği etkilemezken bazen de önemli farklılıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin “el-Âhiret/الآخرة” kelimesinin dördüncü Mukâtil ve Yahyâ’da “Kabir”, Hârûn’da “Ahirette Münker ve Nekir’in sorgusu” olarak geçmektedir. Ancak her üç eserde kelimenin anlamına dair örnek getirilen âyetlerin ve yapılan açıklamaların birbiriyle aynı olması bu durumun yalnızca söylem farkından ibaret olduğunu göstermektedir. Bu örnek her ne kadar eserler arasında belirgin bir farka yol açmasa da bunun tersi durumlar da mevcuttur. Örneğin “Ednâ/أدن” kelimesinin dördüncü anlamını Mukâtil “Aşağı”, Hârûn ise “Kötülük” olarak kabul etmekte ve Bakara 2/61. âyeti⁸⁵³

⁸⁵³ Bakara 2/61: “... أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ ...”

örnek getirmektedirler. Bu durumda Mukâtil'e göre âyetin meali "... Allah'ın verdiği en iyi gıdayı **daha aşağısıyla** mı değiştirmek istiyorsunuz? ..."; Hârûn'a göre "... Allah'ın verdiği en iyi gıdayı **daha kötüsüyle** mi değiştirmek istiyorsunuz? ..." şeklinde olmaktadır. Bu örnek yazarların aynı âyete farklı anlamlar yükleyebildiğini göstermektedir.

Yazarların birbirleriyle çeliştiği başka durumlar da vardır. Örneğin "Tevellâ/تولى" maddesinde Mukâtil'in "Reddetmek" anlamında örnek getirdiği Nisâ 4/80.⁸⁵⁴, Yûnus 10/72.⁸⁵⁵ ve Zâriyât 51/54.⁸⁵⁶ âyetleri Harun'un kelimenin "Yüz çevirmek" anlamında kullandığı görülmektedir. Benzer şekilde "el-Medd/المد" maddesinde Yahyâ'nın "Desteklemek" anlamında örnek getirdiği Âl-i İmrân 3/124.⁸⁵⁷ ve Enfâl 8/9.⁸⁵⁸ âyetleri Mukâtil ve Hârûn kelimenin "Vermek" anlamında kullanmıştır. Örneklerinin çoğaltılabileceği bu durumlar yazarların aynı âyetlere farklı anlam verebildiklerini göstermektedir. Yazarlar bazen ele aldıkları kelimenin içinde geçmediği âyetleri örnek vererek ya da bir kelimeye iki ayrı anlam yükleyerek kendileriyle de çelişmiştir. Örneğin Mukâtil "el-Meveddet/المودة" maddesinde kullanılan Mümteherine 60/7.⁸⁵⁹ âyeti hem "Nasihat" anlamında hem de özgün olduğu "Dinde sevgi" anlamında iki kez kullanmıştır. Yani bu âyette geçen "مَوَدَّةٌ" kelimesine iki anlam birden yüklemiştir. Bir başka örnek "Hattâ/حتى" maddesinde vardır. Hârûn'un kelimenin birinci anlamına örnek olarak getirdiği Yûnus 10/98.⁸⁶⁰ âyette "حتى" edatı değil "الى" edatı geçmektedir. Dolayısıyla bu âyet ancak "الى"nın "حتى" anlamında kullanılmasına örnek gösterilebilir. Benzer şekilde

⁸⁵⁴ Nisâ 4/80: "مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ خَفِظًا."

⁸⁵⁵ Yûnus 10/72: "فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجَرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ ..."

⁸⁵⁶ Zâriyât 51/54: "تَقُولُ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٍ."

⁸⁵⁷ Âl-i İmrân 3/124: "إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ تُحَدِّثُوا رُبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ آلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُنْزَلِينَ."

⁸⁵⁸ Enfâl 8/9: "إِذْ تَسْتَعْجِلُونَ رَبُّكُمْ فَاستَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِالْفِ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُزَوِّدِينَ."

⁸⁵⁹ Mümteherine 60/7: "عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ."

⁸⁶⁰ Yûnus 10/98: "فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ أَمْنَتْ فَنَفَعَهَا إِيمَانُهَا إِلَّا قَوْمٌ يُونُسَ لَمَا آمَنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ غَذَابَ الْحُزْنِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَنَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَى حِينٍ."

yazarların “el-Küfr/الكفر” kelimesinin ikinci anlamında örnek getirdikleri En’âm 6/20.⁸⁶¹ ve Bakara 2/146.⁸⁶² âyetlerde ele alınan kelime geçmemektedir. Yazarlar, En’âm 6/20. âyette “لَا يُؤْمِنُوا” ile “كُفْرًا”yı; Bakara 2/146. âyette “كُفْرًا” ile “كُفْرًا”yı eşleştirmiştir. Örnekler çoğaltılabilir ancak bu gibi çelişkiler ilk dönem eserleri için anlaşılır durumlardır.

Karşılaştırdığımız üç eserde de müellifler örnek âyetleri sunduktan sonra sıklıkla bu âyetler hakkında açıklamalar yapmışlardır. Bu açıklamalar kimi zaman ortak kimi zaman ise bireyseldir. Ancak yapılan açıklamalar hakkında en dikkat çekici durum, kaynak belirtilmesidir. Eserler karşılaştırıldığında, Yahyâ’nın diğerlerine oranla çok daha fazla yerde âyet hakkında yaptığı açıklamanın kaynağını belirttiği görülmüştür. Yahyâ’nın eserini diğerlerinden ayıran en önemli fark da budur. Nitekim aynı açıklamalar Mukâtil ve Hârûn’un eserinde de yer almasına rağmen yalnızca Yahyâ açıklamanın kime ait olduğunu belirtmiş ve eserinde toplamda 73 yerde tâbiîn alimlerine işaret etmiştir.

Mukâtil, Hârûn ve Yahyâ’nın eserlerinin karşılaştırılması, Vücûh ve Nezâir edebiyatına dair erken dönem eserlerinin büyük oranda birbirinin aktarıcısı olduğunu göstermiştir. Eserler arasındaki farklılıkların, yazarların tercihinden mi yoksa eserlerin günümüze eksik ya da hatalı ulaşmasından mı kaynaklı olduğunu anlamak güçtür. Zira bu farklılıklar çoğu zaman anlama tesiri olmayan hususlardır. Ancak her eserin içinde yer alan özgün maddeler ve açıklamalar bu eserlerin yalnızca birbirinin devamı veya birer nüshası olmadığını kanıtlamaktadır. Özellikle günümüze eksik ulaştığı bilinen ve diğer iki esere göre daha az sayıda kelime içeren Yahyâ’nın eserinde, bu haliyle bile on iki özgün maddenin olması, müelliflerin hem kendilerinden önceki birikimi kullandıklarını hem de bu birikimin üzerine ilavelerde bulunduklarını göstermektedir.

Vücûh ve Nezâir edebiyatı çok erken dönemlere dayanmasına rağmen günümüzde hala bu alanda yazılmış eserler hakkında yeterince çalışma yapılmamıştır. Örneğin çalışmamızda karşılaştırmamızı yaptığımız Hârûn b. Mûsâ’nın eseri, Mukâtil ve Yahyâ’nın eserleri kadar duyulmuş değildir. Vücûh ve Nezâir eserleri Kur’ân kelimelerine odaklanmanın yanı sıra birçok tefsir malzemesi de içermektedir.

⁸⁶¹ En’âm 6/20: “الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمُ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ.”

⁸⁶² Bakara 2/146: “الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ.”

Karşılaştırdığımız üç eserde örnek âyetler hakkında yapılan ek açıklamalar çalışmamızın kapsamını aştığı için değerlendirmeye tâbi tutulamamıştır. Ancak bu konu hakkında yapılacak bir çalışmaya ihtiyaç vardır. Ayrıca Mukâtil b. Süleymân'ın dört tahkikinin mukayese edildiği bir çalışma yapılabilir. Zira Dâmin tahkikinde 176, Şehhâte tahkikinde 185, Özek ve Mezîdî tahkiklerinde ise 186 kelime bulunmaktadır. Son olarak Yahyâ b. Sellâm'ın günümüze eksik olarak ulaşan tefsiri ile Tesârîf eserinin karşılaştırıldığı bir çalışma da bu alanda bir boşluğu doldurabilir.

KAYNAKÇA

Albayrak, Halis. **Tefsir Usûlü**, Şule Yayınları, İstanbul, 2014.

Altuntaş, Halil. “el-Vücûh ve’n-Nezâir”, **Diyanet Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 1, 1990, ss. 13-30.

el-Askerî, Ebû Hilâl Hasan b. Abdullah b. Sehl. **el-Vücûh ve’n-Nezâir**, thk. Muhammed Osman, Mektebetü’s-Sekâfeti’d-Dîniyye, Kahire, 2007.

el-Begavî, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesûd. **Meâlimü’t-Tenzîl fî Tefsîri’l-Kur’ân**, thk. Abdürezzâk el-Mehdî, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, 1999.

el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. **es-Sünenü’l-Kübrâ**, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Merkezü Hicr li’l-Buhûsi ve ve’d-Dirâsâti’l-Arabiyyeti ve’l-İslâmiyye, 2011.

el-Beyzâvî, Ebû Saîd Nasîrüddin Abdullah b. Ömer. **Envârü’t-Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl**, thk. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlî, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, 1997.

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. **el-Câmi‘u’l-Müsnedü’s-Sahîhu’l-Muhtasar min Umûri Resûlillâh Sallallâhü ‘Aleyhi ve Sellem ve Sünenihî ve Eyyâmih**, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, 1. Baskı, Dâru Tavkî’n-Necât, yrs., 1422.

Cerrahoğlu, İsmail. “Tefsirde Mukâtil b. Süleyman ve Eserleri”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1976, Cilt:21, ss. 1-35.

Cerrahoğlu, İsmail. “Yahyâ b. Sellâm”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, 2013, (Yahyâ b. Sellâm), Cilt: 43, ss. 263-264.

Cerrahoğlu, İsmail. **Tefsir Usûlü**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971.

Cerrahoğlu, İsmail. **Yahyâ İbn Sallâm ve Tefsirdeki Metodu**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970.

Çalışkan, İsmail. **Tefsir Usûlü**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017.

Çetin, Mustafa. “Kur’ân’da Vücut ve Nazair”, **Diyanet İlmi Dergi**, 1989, Cilt: 27, Sayı: 3, ss. 97-127.

Çubukcu, Asri. “Ebû Lübâbe el-Ensârî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, 1994, Cilt: 10, s. 179.

ed-Dâmegânî, el-Huseyn b. Muhammed. **Kâmûsu’l-Kur’ân ev Islâhu’l-Vücûh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’âni’l-Kerîm**, thk. Abdulazîz Seyyidu’l-ehl, Dâru’l-İlm li’l-Melâyîn, Beyrut, 1980.

Demirci, Muhsin. **Tefsir Usûlü**, 74. Baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları (İFAV), İstanbul, 2019.

Diyanet İşleri Başkanlığı. **Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.

Dumlu, Ömer. **Tefsir Usûlü**, Tibyan Yayıncılık, İzmir, 2017.

Ebussuûd Efendi, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İskilibî el-İmâdî. **İrşâdü’l-Akli’s-Selim ilâ Mezâya’l-Kur’âni’l-Kerîm**, Dâru İhyâi’t-Türasi’l-Arabî, Beyrut, ts.

Elmalî, Hüseyin ve Ömerumlu. **Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Anlamı**, 9. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2018.

el-Ezherî, Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed. **Tehzîbü'l-Luğa**, thk. Muhammed Avz Mer'ab, 1. Baskı, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut, 2001.

Fahreddin er-Râzî, Ebu Abdullah Fahreddîn Muhammed b. Ömer. **Mefâtühü'l-Ğayb=Tefsîru'l-Kebir**, Darü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1420.

el-Ferrâ, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Ziyad. **Meânî'l-Kur'an**, thk. Ahmed Yusuf en-Necatî, Muhammed Ali en-Neccâr, Abdülfettah İsmail Şelebî, Dâru'l-Mısıryye, Mısır, ts.

Hâkim en-Nisâbûrî, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi Muhammed. **el-Müstedrek ale's-Sahîhayn**, thk. Mustafa Abdülkadir Ata, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2002.

Halil b. Ahmed el Ferahidi, Ebû Abdurrahman. **Kitabu'l-Ayn**, thk. Mehdi el-Mahzumi, İbrâhim es-Samerrai, Dâru Mektebetü'l-Hilal, ts.

Hârûn b. Mûsâ. **el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm**, thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Vizâratü's-Sekâfe ve'l-İ'lâmi'l-Irâkî, Bağdat, 1988.

İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdulhakk. **el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz**, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2001.

İbn Düreyd, Muhammed b. Hasen. **Cemheretü'l-Luğa**, thk. Remzi Münir Baalbekkî, 1. Baskı, Daru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987.

İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed. **Mu'cemu Mekâyisi'l-Lüga**, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Fikr, ys., 1979.

İbn Hallikân, Ebu'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed. **Vefeyât-ü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi Ehli'z-Zaman**, thk. İhsan Abbas, Dâru Sâdır, Beyrut, 1997.

İbn Kesir, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer. **Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim**, thk. Sâmî b. Muhammed Selame, Dâru Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzî', 1999.

İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî. **el-Maârif**, thk. Servet Ukkâşe, el-Heyetü'l-Mısriyyeti'l-Amme li'l-Kitâb, Kahire, 1992.

İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Ali el-Ensârî. **Lisânü'l-Arab**, 3. Baskı, Dâru Sâdır, Beyrut, 1414.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali. **Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr**, thk. Abdürrezzâk el-Mehdî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 2001.

İbnü'l-Cevzi, Ebü'l-Ferec. **Nüzhetü'l-Ayüni'n-Nevâzir fî İlmi'l-Vücûhi ve'n-Nezâir**, thk. Muhammed Abdülkerim Kazım er-Râzî, 1. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, Lübnan, 1984.

İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr. **Gâyetü'n-Nihâye fî't-Tabakâti'l-Kurrâ**, thk. G. Bergstraesser, Mektebetü İbn Teymiyye, 1932.

Karagöz, Mustafa. "Vücûh ve Nezâir'in Terimleşme Süreci", **Bilimname**, Sayı: 14, 2008, ss. 7-33.

Karaman, Hayrettin ve diğerleri. **Kur'an-ı Kerîm Meâli**, 2. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2016.

Kâtib Çelebi, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah. **Keşfü'z-Zünûn an Esami'l-Kütüb ve'l-Fünûn**, Mektebetü'l-Müsennâ, Bağdat, 1941.

Kaya, Süleyman. **Tahsîlu Nezâiri'l-Kur'an'ı Bağlamında Hakîm Tirmizi'de Vücûh ve Nezâir**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2016.

Kesler, Fatih. “Al-i İmran Sûresi 7. Âyet Meâlini Yeniden Okumak”, **Diyanet İlmî Dergi**, Cilt: 49, Sayı: 4, 2013, ss. 131-148.

el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed. **el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân**, thk. Semir el-Buhârî, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003.

el-Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Mahmûd. **Te'vîlatu Ehli's-Sünne**, thk. Mecdî bâ Sellûm, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005.

el-Mâverdî, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. **en-Nüket ve'l-Uyûn**, thk. Seyyid b. Abdülmaksûd b. Abdürrahîm, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1992.

Mertoğlu, M. Suat. “Hârûn b. Mûsâ”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara, 2020, Cilt: EK-1, ss. 535-536.

Mertoğlu, M. Suat. “Vücûh ve Nezâir”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, 2013, Cilt: 43, ss. 141-143.

Muhaysin, Muhammed Salim. **el-Kıraat ve Eseruha fî'l-Ulûmi'l-Arabiyye**, Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, Kahire, 1984.

Mukâtil b. Süleymân, **el-Vücûh ve'n-Nezâir**, thk. Ali Özek, İlmî Neşriyat, İstanbul, 1993.

Mukâtil b. Süleymân. **el-Vücûh ve'n-nezâir fî'l-Kur'âni'l-Azîm**, thk. Hâtim Sâlih ed-Dâmin, Merkezi Cum'ati'l-Mâcid, Dübey, 2006.

Mukâtil b. Süleymân. **el-Vücûh ve'n-Nezâir fî'l-Kur'âni'l-Kerîm**, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, 2008.

Mukâtil b. Süleymân. **Kur'ân Terimleri Sözlüğü**, thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte, çev. M. Beşir Eryarsoy, 2. Baskı, İşaret Yayınları, İstanbul, 2016.

Mukâtil b. Süleyman. **Tefsîru Mukâtil b. Süleymân**, thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2003.

Mücâhid, Ebu'l-Haccâc. **Tefsîru Mücâhid**, thk. Muhammed Abdüsselâm, Dâru'l-Fikri'l-İslâmiyyi'l-Hadîse, Mısır, 1989.

Müslim b. Haccâc, Ebü'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî. **el-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar**, thk. Muhammed Fuad Abdülbakî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.

en-Nesefî, Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed. **Medârikü't-Tenzîl ve Hakâikü't-Tevîl**, thk. Yusuf Ali, Dâru'l-Kelim, Beyrut, 1998.

Okumuş, Mesut. “Ulûmu'l-Kur'ân (Kur'ân İlimleri)”, **Tefsir El Kitabı**, Ed. Mehmet Akif Koç, 5. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara, 2017, ss. 316-427.

Okuyan, Mehmet. **Kur'ân-ı Kerîm'de Çok Anlamlılık**, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Öztürk, Mustafa. **Kıssaların Dili**, 9. Baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2018.

Sammoud, Hamadi. “Kuzey Afrika'da Şarklı Bir Müfessir: Yahyâ İbn Sellâm”, çev. Salih Akdemir, **İBLA Dergisi**, Sayı: 33, 1970, ss. 23-36.

Sırakaya, Selma. “**Mukâtil b. Süleymân'ın Tefsiri ile el-Vücûh ve'n Nezâir Adlı Eserinin Mukayesesi**”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2013.

es-Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celaleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr. **Buğyetü'l-Vuât fî Tabakâti'l-Lugaviyyîn ve'n-Nühât**, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim, el-Mektebetü'l-Asriyye, Lübnan, 1964.

es-Suyûtî, Ebü'l-Fazl Celaleddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr. **el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm, el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Âmmetü li'l-Kitab, Mısır, 1974.

et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. **Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetü'r-Risâle, ys., 2000.

Türçan, Selim. “Özgün Bir Nakil Biçimi Olarak Vücûh ve Nezâir Edebiyatı”, **Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 18, 2010/2, ss. 99-124.

Türker, Ömer. “Mukâtil b. Süleymân”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Ankara, 2020, Cilt: 31, ss. 134-136.

el-Vâhidî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed. **el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitabî'l-Azîz**, thk. Safvân Adnan Dâvûdî, Dâru'l-Kalem/Dâru's-Şamiye, Beyrut, 1995.

el-Vâhidî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed. **Esbâbü'n-Nüzûl**, thk. Eymen Salih Şaban, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 2003.

Yahyâ b. Sellâm, **et-Tesârîf li Tefsîri'l-Kur'ân mimma istebeheth esmâuh**, thk. Hind Şelebî, Müessesetü Âli'l-Beyt, Umman, 2007.

Yaldızlı, Hasan. **Vücûh ve Nezâir İlmi ve Mukâtil b. Süleyman'ın el-Vücûh ve'n-Nezâir Adlı Eseri** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi. **Hak Dini Kur'ân Dili**, Özkaracan Matbaacılık, İstanbul, 2011.

Yıldız, Hakkı Dursun. “Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, 1988, Cilt: 1, ss. 145-146.

ez-Zeccâc, Ebû İshak İbrâhim b. Sehl. **Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbühü**, thk. Abdülcelil Abduh Şelebi, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1988.

ez-Zemahşerî, Cârullah Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer. **el-Keşşâf an Hakâiki Gavamizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Akâvil fî Vücûh'it-Te'vîl**, thk. Muhammed Abdüsselâm Şahin, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.

ez-Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh. **el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Beyrut, 1957.

TEŞEKKÜR

Tez konumun bir fikir olarak ortaya çıkışından sonuçlandırılmasına kadar olan süreçte desteğini esirgemeyerek benimle bilgi ve deneyimlerini paylaşan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Seyfullah Efe'ye, öneri ve eleştirileriyle tezimin şekillenmesinde bana her daim yardımcı olan Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan Şemseddin Yağmur'a teşekkür ederim. Tez savunmam için İstanbul'dan gelen ve öncesinde tezimi inceleyip değerli görüşlerini benimle paylaşan Prof. Dr. Mustafa Özel'e teşekkür ederim.

Yüksek lisans serüvenine birlikte başlayıp birlikte tamamladığım, çıktığımız yolda bana hiç yalnız hissettirmeyen biricik yol arkadaşım Şerife Feyza Dünder'a ve zorlandığım zamanlarda bana benden çok güvenen, kilometrelerce uzakta olsa da desteğiyle hep elimi tutan canım dostum Edanur Akkuş'a teşekkür ederim. Yalnızca yüksek lisans sürecinde değil tüm eğitim hayatım boyunca hedeflerimi gerçekleştirmem için en az benim kadar fedakarlıkta bulunan ve her zaman yanımda olan sevgili anneme, babama, ablama ve değerli ağabeyim Ziya Kemal Gözdaş'a teşekkür ederim. Son olarak, vazgeçemediğim için kendime teşekkür ederim.

ÖZGEÇMİŞ

Emine Büşra Arıcı, 2014 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni kazanmış, 2019 yılında fakülte bölüm birincisi olarak mezun olmuştur. 2021 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri/Tefsir Anabilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimine başlamıştır. 2022 yılında yatay geçiş yaparak tez çalışmasına Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda devam etmiştir. İyi derecede İngilizce ve Arapça bilmektedir.

